ناسینی هاوەڵان
نووسینی
نهاد جلال حبیب اللّه
بەرگی شەشەم
منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
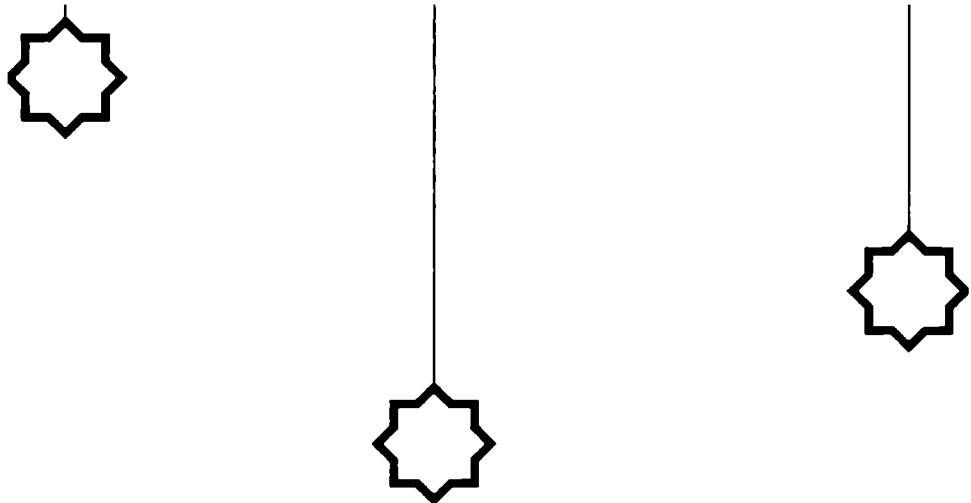
ناسینی هاوەڵان (رضي عنهم)

بەرگی شەشەم

...ع - ف - ق - ك - ل - م
ن - هـ - و - ی - کونیەکان

ناسینی هاوەڵان (رضي الله عنهم)

ناوی کتێب: ناسینی هاوەڵان(ﷺ) - بەرگی شەشەم -
ناوی نووسەر: نهاد جلال حبيب الله
بابەت: مێژوویی
دیزاینی بەرگ: ناوەندی ڕێنوێن
دیزاینی تێکست: دانا حەسەن
نۆبەتی چاپ: یەکەم ٢٠٢٣
چاپ: ناوەندی ڕێنوێن
تیراژ: (١٠٠٠) دانە
ژمارەی سپاردن: لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارە (٢٢١٩)ی ساڵی (٢٠١٣)ی پێ دراوە.

لە بڵاوکراوەکانی ڕێکخراوی میعراج بۆ توێژینەوە و گەشەپێدان

ناوەندی ڕێنوێن

07511408868 - 07501269689

hakem1423@yahoo.com
renwen2009@yahoo.com

سلێمانی - بازاڕی کاسۆمۆڵ - نهۆمی دووەم
دوکانی ژمارە (٤٥)

٢٤٥٠. عوثمانی کوڕی حونەیف(ﷺ)

ناوی عوثمانی کوڕی حونەیفە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، کونیەکەی ئەبووعەمر یان ئەبوو عەبدوڵایە، برایەکی هەبوو بە ناوی سەهل[١] کە پێشتر لە پیتی (س) دا بەسمان کردووە.

سەبارەت بە بەشداریکردنی لە غەزای بەدردا راجیایی هەیە، بەڵام سەبارەت بە غەزای ئوحود هەموو یەکدەنگن کە تیایدا بەشدار بووە.[٢]

عوثمانی کوڕی حونەیف دەڵێت: کابرایەک کە بینایی لەدەست دابوو هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: نزام بۆ بکە خوا شیفام بدات، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (إِنْ شِئْتَ أَخَّرْتُ لَكَ وَهُوَ خَيرٌ، وَإِنْ شِئْتَ دَعَوْتُ) (ئەگەر بتەوێت نزات بۆ دەکەم، ئەگەریش بتەوێت خۆڕاگر بیت ئەوە بۆت باشترە)، بەڵام کابرا نزاکەی داوا کرد.[٣]

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب بوو بە خەلیفەو پاش فەتحی کووفە، خەلیفە عوثمانی نارد بۆ پێوانەی خاکی عێراق و ئەویش ئەرکەکەی بە جوانی بەجێگەیاند.[٤]

کاتێک عەلی کوڕی ئەبوطالیب بوو بە خەلیفە، عوثمانی کوڕی حونەیفی وەک والی بەصرە دانا، دواتر کە طەلحەو زوبەیر هاتن خەریک بوو جەنگ لەنێوانیاندا رووبدات، هەردوولا لەسەر ئەوە رێککەوتن بوەستن تا عەلی کوڕی ئەبووطالیب دێت،[٥] بەڵام لە دوای روودانی جەنگی جەمەل خەلیفە عەلی کوڕی ئەبوطالیب ئیبن عەبباسی دانا بۆ والیەتی بەصرە و

---

[١] أسد الغابة، ج٣، ص ٥٩٧.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٤٩.

[٣] جامع الترمذي - أبواب الدعوات عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ٣٥٧٨ وقال: هذا حديث حسن صحيح غريب؛ سنن ابن ماجه - أبواب إقامة الصلاة والسنة فيها - باب ما جاء في صلاة الحاجة، الرقم ١٣٨٥.

[٤] أسد الغابة، ج٣، ص ٥٩٧.

[٥] أسد الغابة، ج٢، ص ٥٨.

عوثمـان چـوو لـە کووفـە نیشـتەجێ بـوو تـا لـە سـەردەمی موعاویـەی کـوڕی ئەبووسـوفیاندا کۆچـی دوایـی کـرد.[1]

٢٤٥١. عوثمانی کوڕی ڕەبیعە(ﷺ)

نـاوی عوثمانـی کـوڕی ڕەبیعـەی کـوڕی ئوهبانـی جومەحیـە، یەکێکـە لـە موسـڵمانبوانی مەککـەو بەشـدار بـوو لـە کۆچـی حەبەشـەدا.[2]

٢٤٥٢. عوثمانی کوڕی طەلحە(ﷺ)

نـاوی عوثمانـی کـوڕی طەلحـەی کـوڕی عەبدوڵایـە، دایکـی نـاوی ئومموسـەعیدی کچـی ئەوسـە، طەلحـەی باوکـی لـە جەنگی ئوحـوددا کـوژرا، پـاش ڕێککەوتنـی حودەیبیـە موسـڵمان بـوو و هـاودەم بـە خالیـدی کـوڕی وەلیـد کۆچـی کـرد بـۆ مەدینـەو دواتـر لـە فەتحی مەککـەدا بەشـداری کـرد،[3] پێغەمبەریـش(ﷺ) فەرمانـی کـرد بـە عوثمـان تـا کلیلـی کەعبـە بهێنێـت،[4] کلیلەکەش لای دایکی بوو، عوثمان چوو وتی: کلیلەکەم بدەرێ، دایکی ڕازی نەبـوو، عوثمـان وتـی: بەخـوا یـان ئـەو کلیلـەم پێدەدەیـت یـان ئـەم شمشـێرە دەکـەم بـە سـکمدا تـا لەودیومـەوە دەردەچێـت، ئیتـر دایکـی کلیلەکـەی پێـدا، ئەویش کلیلـی کەعبـەی هێنـا و دەرگاکەیـان کـردەوە،[5] عوثمـان دواتریش لـە مەدینـە مایـەوە، ڕایـەک دەڵێت: لـە جەنگی ئەجنادەیندا بەشداری کـرد و تیایدا شـەهید بـوو، ڕایەکیش دەڵێت: بەڵکو هـەر لـە مەدینـە مایـەوە تـا لـە ساڵی چل و دووی کۆچیدا وەفاتی کرد، ئەمەشیان ڕاستە.[6]

---

[1] أسد الغابة، ج٣، ص ٥٩٧.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٤٩.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٥٠.

[4] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب الردف على الحمار، الرقم ٢٩٨٨.

[5] صحيح مسلم - كتاب الحج - باب استحباب دخول الكعبة للحاج وغيره والصلاة فيها والدعاء في نواحيها كلها، الرقم ١٣٢٩.

[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٥٠.

٢٤٥٣. عوثمانی کوڕی عامیر(رضي الله عنه)

ناوی عوثمانی کوڕی عامیری کوڕی عەمری کوڕەیشی تەیمیە، بە ئەبوو قوحافە ناسراوە، باوکی ئەبووبەکری صدیقی خەلیفەی یەکەمی موسڵمانانە، دایکی ناوی ئامینەی کچی عەبدولعوززایە.[١]

کاتێک فەتحی مەککە کرا، ئەبووبەکر چوو باوکی هێنا بۆ مزگەوت، کە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) ئەوەی بینی، فەرمووی: با وازت لەو پیرە بهێنایە لەماڵ بوایە تا من بچوومایە بۆ لای، ئەبووبەکر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم) ئەو شیاوترە بێت بۆ لات نەک تۆ بچیت بۆ لای، ئەوەبوو باوکی لە خزمەت پێغەمبەردا(صلى الله عليه وسلم) دانیشاند، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) دەستی هێنا بەسەر سنگیداو پێی فەرمو موسڵمان بە، ئەویش موسڵمان بوو، ئەوەبوو دواتر پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) فەرمانی کرد ڕەنگی سپی سەری ئەبووقوحافە بگۆڕن.[٢]

ئەبووقوحافە لە ساڵی چواردەی کۆچی و لە تەمەنی نەوەدو حەوت ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.[٣]

٢٤٥٤. عوثمانی کوڕی عەبدغەنەم(رضي الله عنه)

ناوی عوثمانی کوڕی عەبدغەنەمی کوڕی زوهەیری قوڕەیشی فەهریە، لە مەککە موسڵمان بوو، لە کۆچی حەبەشەدا بەشداری کرد و لەوێ مایەوە تا لە غەزای خەیبەردا هاودەم بە جەعفەری مامی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) گەڕایەوە بۆ مەدینە.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٥٢.

[٢] مسند أحمد بن حنبل – مسند النساء(رضي الله عنهن) – حديث أسماء بنت أبي بكر الصديق(رضي الله عنهما)، الرقم ٢٧٥٩٨، حسنه شعيب الأرناؤوط.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٥٣.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٥٥.

٢٤٥٥. عوثمانی کوڕی عەففان(رضي الله عنه)

ناوی عوثمانی کوڕی عەففانی کوڕی ئەبیلعاصی کوڕی ئومەییەی قوڕەیشی ئومەویە، کونیەکەی ئەبوو عەبدولڵا یان ئەبووعەمرە.[١]

پێی دەوترا ذینورەین واتە خاوەن دوو ڕووناکیەکە، ئەمەش لەبەرئەوەی دووو کچی پێغەمبەری خوای(ﷺ) بەهاوسەر گرتبوو، ئەم فەزڵەش تەنها بۆ عوثمان بووە کە دوو کچی پێغەمبەرێکی خوا یەک دوای یەک بەهاوسەر بگرێت.[٢]

دایکی ناوی ئەروای کچی کورەیزە.[٣]

عوثمان شەش ساڵ پاش ساڵی فیل لەدایک بوو، واتە تەمەنی لە پێغەمبەر(ﷺ) کەمتر بوو.[٤]

ژن و منداڵەکانی:

روقییەی کچی پێغەمبەر(ﷺ) هاوسەری عوثمانی کوڕی عەففان بوو، سەرەتا روقییە هاوسەری کوڕێکی ئەبوو لەهەب بوو کە ناوی عوتبە بوو، ئەمەش پێش ماوەی پێغەمبەرایەتی بوو، بەڵام کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) سروشی بۆ هات و ئەبوولەهەب دژایەتی کرد، فەرمانی کرد بە کوڕەکەی تا روقییە تەڵاق بدات، ئەوکات هێشتا روقییە نەگوازرابوویەوە، ئەوەبوو تەڵاقی دا، دواتر عوثمانی کوڕی عەففان روقییەی بەهاوسەر گرت و لەگەڵیدا خۆشی و ناخۆشیەکانی بەشکرد، پێکەوە کۆچیان کرد بۆ حەبەشەو پێکەوە گەڕانەوەو کۆچیان کرد بۆ مەدینەو لە مەدینەش تا وەفاتی روقییە عوثمان هەر لە لای روقییە بوو.[٥]

---

[١] أسد الغابة، ج٣، ص ٦٠٦.

[٢] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ٣٤٧.

[٣] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٣.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٥٦.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٤٨-٦٤٩.

روقییە لە عوثمانی کوڕی عەففان کوڕێکی هەبوو بە ناوی عەبدوڵا، بەڵام ئەو کوڕەی مرد و ئیتر دوای ئەوە روقییە منداڵی تری نەبوو،[١] عەبدوڵای کوڕی تەمەنی گەیشتبوویە شەشساڵان کە کەڵەشێرێک دەنووکی دا لە دەموچاوی و مرد.[٢]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) دەرچوو بۆ غەزای بەدر روقییە نەخۆش بوو، بۆیە عوثمانی کوڕی عەففان لای روقییەی خێزانی مایەوە، ئەو رۆژەی زەیدی نێردراوی پێغەمبەر(ﷺ) بە موژدەوە هاتەوە بەرەو مەدینە تا هەواڵی سەرکەوتنی بەدر بدات روقییە کۆچی دوایی کرد.[٣]

ئومموکلثومی کچی پێغەمبەر(ﷺ) کە لە روقییەی خوشکی بچووکتر بوو و دوای مردنی روقییەی خوشکی، پێغەمبەر(ﷺ) ئەوی مارە کرد لە عوثمانی کوڕی عەففان، بەڵام ئەمیش لە ساڵی نۆی کۆچیدا وەفاتی کرد و باوکی (پێغەمبەری ئازیز(ﷺ) نوێژی لەسەر کرد.[٤]

ژنێکی تری پاش وەفاتی هەردوو کچی پێغەمبەر(ﷺ) ناوی فاخیتەی کچی غەزوان بوو کە عەبدوڵا ئەصغەری لێ بوو، ژنێکی تری ناوی ئومموعەمری کچی جوندوب بوو کە عەمر و خالید و ئەبان و عومەر و مەریەمی لێ بوو، ژنێکی تری ناوی فاتیمەی کچی وەلید بوو کە سەعید و ئومموسەعیدی لێ بوو، ژنێکی تری ناوی ئوممولبەنین بوو کە عەبدولمەلیکی لێ بوو، ژنێکی تری ناوی رەملەی کچی شەیبە بوو کە عائیشەو ئوممونەببان و ئوممو عەمری لێ بوو، ژنێکی تری ناوی نائیلە بوو کە مەریەمی لێ بوو، لە ئوم وەلەدێک کچێکی هەبوو بە ناوی ئوممولبەنین.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٤٨-٦٤٩.
[٢] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٥١.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٤٩.
[٤] أسد الغابة، ج٧، ص ٤٢١.
[٥] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٤.

سەعیدی کوڕی عاص زاوای عوثمانی کوڕی عەففان بوو و دوو کچی عوثمان یەک دوای یەک هاوسەری ئەو بوون کە بریتی بوون لە ئوممومعمر و مەریەمە.[1]

سەعید لە ماوەی والیەتی لە کووفە هێرشی بردە سەر طەبەرستان و فەتحی کرد، هێرشیشی بردە سەر جورجان، گەورە هاوەڵانی پێغەمبەریش(ﷺ) لەناو سوپاکەیدا بوون.[2]

سەعید پاش پێنج ساڵ والیەتی کووفە گەڕایەوە بۆ مەدینەو لەو کاتەی ماڵەکەی عوثمانی کوڕی عەففان گەمارۆ درا، سەعید لە ماڵی خەلیفە بوو و بەرگری لێدەکرد.[3]

موسڵمان بوونی:

عوثمانی کوڕی عەففان لە ڕێی ئەبووبەکری صدیقەوە موسڵمان بوو، کاتێک ئەبووبەکر موسڵمان بوو یەکەم هەنگاوی ئەوەبوو چوو بۆ لای عوثمانی کوڕی عەففان و طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵا و زوبەیری کوڕی عەووام و سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص و باسی ئیسلامی کرد بۆیان و بانگهێشتی کردن بۆ ئیسلام، هەموو ئەوانە موسڵمان بوون.[4]

هەریەک لە عوثمانی کوڕی عەففان و طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵا بە دوای زوبەیری کوڕی عەووامدا چوونە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش باسی ئیسلامی بۆ کردن و قورئانی خوێندەوە بۆیان و مافەکانی ئیسلام و بەڵێنی ڕێزداری لەلایەن خواوەی بۆ خستنەڕوو، ئەوانیش باوەڕیان هێنا.[5]

حەکەمی کوڕی ئەبیلعاص کە مامی عوثمانی کوڕی عەففان بوو، کاتێک زانی عوثمان موسڵمان بووە بەرامبەر بە عوثمان توندی و خراپەی زۆری نواند، کاتێک عوثمانی کوڕی عەففان موسڵمان بوو، حەکەم کە مامی بوو

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٥، ص ٣٠.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٣، ص ١٠٧.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ٤٤٦.

[4] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ٣٠.

[5] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٥.

عوثمانی گرت و بە گوریس بەستیەوەو وتی: سوێند بەخوا تا نەگەڕێیتەوە سەر ئایینی باوباپرانت ناتکەمەوە، عوثمانیش وتی: سوێند بەخوا هەرگیز وازی لێ ناهێنم، کاتێک حەکەم بینی عوثمان زۆر سوورە لەسەر ئایینەکەی وازی لێهێنا و بەریدا.[1]

کۆچکردن بۆ حەبەشە

لە مانگی رەجەبی ساڵی پێنجەمی پێغەمبەرایەتیدا لە یەکەم کۆچی حەبەشەدا کە یانزە پیاو و چوارئافرەت بوون- بە گێڕانەوەی تر هەشتاو دوو پیاو جگە لە ژنەکان- هەموویان کەشتیەکیان بە کرێ گرت بۆ حەبەشە، عوثمانی کوڕی عەففان هاودەم بە روقییەی خێزانی کە کچی پێغەمبەر(ﷺ) بوو کۆچیان کرد بۆ حەبەشە.[2]

کاتێک عوثمان و روقییە کۆچیان کرد بۆ حەبەشە، پێغەمبەر(ﷺ) ماوەیەک هەواڵی ئەوانی نەزانی، بۆیە هەوڵی دەدا هەواڵیان بزانێت، ئافرەتێک هات بۆ لای و هەواڵی عوثمان و روقییەی پێ بوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إن عثمان أول من هاجر إلى الله بأهله بعد لوط)،[3] (عوثمان یەکەم کەسە دوای پێغەمبەر لووط لەپێناو خوادا بە ژنیەوە کۆچی کردبێت).

دواتر هەواڵێک بیسترا کە بێباوەڕانی مەککە موسڵمان بون، بۆیە عوثمان هاودەم بە روقییەو ژمارەیەکی تر گەڕانەوە بۆ مەککە.[4]

کۆچکردن بۆ مەدینە

کاتێ موسڵمانان کۆچیان کرد بۆ مەدینە عوثمانی کوڕی عەففان لەماڵی ئەوسی کوڕی ثابت دابەزی و لەوێ مایەوە،[5] دواتریش پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان ئەو دوانەوە.[6]

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٥.
[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ٦٦.
[3] المعجم الكبير للطبراني - مسند عثمان بن عفان - سن عثمان ووفاته(ﷺ)، الرقم ١٤٣.
[4] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ٩١.
[5] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص٥٥، البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص١٧٤.
[6] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص٥٠٢.

لە جەنگی بەدردا ئوسامە نەچوو بۆ جەنگەکە و لەگەڵ عوثمانی کوڕی عەففاندا مایەوە،[1] بە فەرمانی پێغەمبەر(ﷺ) هەریەک لە عوثمان و ئوسامە لای روقییە مانەوە،[2] کاتێ روقییەی کچی پێغەمبەر(ﷺ) و خێزانی عوثمانی کوڕی عەففان وەفاتی کرد، ئوسامە لەگەڵ عوثماندا سەرقاڵ بوو بە ئەسپەردەکردنی تەرمی روقییەوە، لەو کاتەدا عوثمان دەنگی الله أکبری بیست، وتی: ئوسامە ئەوە چیە؟ کە چوون سەیریان کرد زەیدی باوکی ئوسامەیە موژدەی شکستی بێباوەڕانی هێناوە.[3]

کاتێک روقییە وەفاتی کرد پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (الحقي بسلفنا عثمان بن مظعون)، (پەیوەست بە بە پێشینمان عوثمانی کوڕی مەظعوون)، پێشتر کە عوثمانی کوڕی مەظعوون وەفاتی کردبوو، ژنەکەی وتی: بەهەشتت لێ پیرۆز بێت، پێغەمبەر(ﷺ) بە توورەییەوە تەماشای کرد و فەرمووی: تۆ چووزانیت؟ ئەویش وتی: ئەو سوارچاک و هاوەڵی تۆ بوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (سوێند بەخوا نازانم چی پێ دەکرێت)، ئیتر هاوەڵان ئەوەیان زۆر لەسەر سەخت بوو کە چۆن پێغەمبەر(ﷺ) بۆ عوثمان وای فەرموو، بەڵام کاتێک روقییە مرد و پێغەمبەر(ﷺ) ئەوەی فەرموو ئیتر هاوەڵان تێگەیشتن.[4]

لە غەزای ئوحوددا عوثمان بەشداری کرد، بەڵام کاتێک موسڵمانان بڵاوەیان لێکرد، عوثمانیش یەکێک بوو لەوانە، دواتر خوای گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە کە لێیان خۆش بووە، بەڵام نەیارەکانی عوثمان ئەوەیان کرد بە تانەیەک لەسەری.

---

[1] الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج٤، ص١٨٤٢، الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص٦٤٩.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص٣٠٤.

[3] الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج٤، ص١٨٤٢، الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص٦٤٩.

[4] مسند أبي داود الطيالسي – وما أسند عبد الله بن العباس بن عبد المطلب – يوسف بن مهران، الرقم ٢٨١٧؛ المعجم الكبير للطبراني – باب العين – من اسمه عثمان – عثمان بن مظعون الجمحي – نسبة عثمان بن مظعون، الرقم ٨٣١٧.

لـه سـاڵی سـێیەمی کۆچیدا پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) چـوو بـۆ غـەزای نەجـد و عوثمانـی کـوڕی عەففانـی وەک بەرپرسـی مەدینـە دانـا، مـاوەی پانـزە ڕۆژ عوثمـان بەرپرسـی مەدینـە بـوو تـا پێغەمبـەر(ﷺ) گەڕایـەوە.[1]

کاتێک حەفصـە بێوەژن کـەوت، عومـەری باوکی بڕیاری دا مێردێکی باش بدۆزێتـەوە بۆ کچەکەی، بۆیـە پێشـنیازی کرد بۆ ئەبووبەکر تا بەهاوسـەری بگرێـت، بـەڵام ئەبووبەکـر ڕەزامەنـدی دەرنەبـڕی، ئینجـا پێشـنیازی کـرد بـۆ عومـەر، ئەویش ڕەزامەندی دەرنەبڕی و وتـی: بڕوام نیـە بتوانـم ئـەم ماوە ژن بهێنـم، عومەریش بـەوە دڵتەنگ بـوو و جۆرێک لە بێتاقەتـی ڕوی تێکرد و چوو لای پێغەمبـەر(ﷺ) سکاڵای کرد کە چی ڕوویداوە،[2] ئەویش فەرمووی:(يتزوج حفصة من هو خير من عثمان و يتزوج عثمان من هي خير من حفصة)،[3] (کەسـی باشـتر لـە عوثمـان حەفصـە بەهاوسـەر دەگرێـت و عوثمانیـش کەسـی باشـتر لـە حەفصـە بەهاوسـەر دەگرێـت)، ئەوەبـوو پێغەمبـەر(ﷺ) داوای حەفصـەی کـرد و بەهاوسـەری گـرت، دواتـر کـە ئەبووبەکر عومـەری بینـی وتـی: دڵـت شـتێک نـەکات بەرامبـەرم، مـن بیسـتبووم کـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) باسـی حەفصـەی دەکـرد، بۆیـە -ئەمەشـم پـێ نەوتیـت- وتـم: بـا نهێنـی پێغەمبـەر(ﷺ) ئاشـکرا نەکـەم، بـە دڵنیاییشـەوە پێغەمبـەر(ﷺ) حەفصـەی بەهاوسـەر نەگرتایـە مـن داوام دەکـرد و بەهاوسـەرم دەگـرت.[4]

هـەر لـە سـاڵی سـێیەمی کۆچیـدا بـوو پێغەمبـەر(ﷺ) ئومموکلثومیشـی لـە عوثمانی کوڕی عەففـان مـارە کـرد، لـە مانگـی جومادیلئاخیرەی هەمـان سـاڵدا گواسـتیەوە.[5]

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ٢.

[2] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب حدثني خليفة، الرقم ٤٠٠٥؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب النكاح - باب إنكاح الرجل ابنته الكبيرة، الرقم ٥٣٤٤.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٢٨.

[4] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب حدثني خليفة، الرقم ٤٠٠٥؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب النكاح - باب إنكاح الرجل ابنته الكبيرة، الرقم ٥٣٤٤.

[5] البداية والنهاية، ج٤، ص ٦١.

لە ساڵی چوارەمی کۆچیدا عەبدوڵای کوڕی عوثمان کە لە روقییەی کچی پێغەمبەر(ﷺ) بوو و تەمەنی نزیکەی حەوت ساڵان دەبوو کۆچی دوایی کرد و پێغەمبەر(ﷺ) نوێژی لەسەر کرد، عوثمان خۆی دابەزیە ناو گۆڕەکەیەوە.[1]

رێککەوتنی حودەیبیە

کاتێک موسڵمانان بە هاودەمی پێغەمبەر(ﷺ) بەرێکەوتن بۆ عومرە و بێباوەڕان بەریان پێگرتن، پێغەمبەر(ﷺ) عوثمانی کوڕی عەففانی نارد تا بچێت بۆ مەککە و لەگەڵ بێباوەڕاندا وتوێژ بکات،[2] کاتێ عوثمان چوو بۆ مەککە ئەبان پەنای داو بەرپرسیاریتی پاراستنی عوثمانی گرتە ئەستۆی خۆی و عوثمانی سواری ئەسپەکەی خۆی کرد و وتی: بە بێترس بە کوێی مەککەدا دەگەڕێیت بگەڕێ.[3]

عوثمانیش چوو و ئەبووسوفیان و قورەیشیەکانی دواند و پەیامی پێغەمبەری خوای(ﷺ) بەوان گەیاند، ئەوانیش وتیان: خۆت دەتوانیت تەواف بکەیت، ئەویش وتی: تا پێغەمبەر(ﷺ) تەواف نەکات من تەواف ناکەم، ئینجا قورەیشیەکان عوثمانیان لەوێ دەستبەسەر کرد، هەواڵ گەیشتە پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمانان کە عوثمان کوژراوە، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) بڕیاری تۆڵەی دا و موسڵمانانی بانگهێشت کرد بۆ بەیعەتدان کە ناسراوە بە بەیعەتی ریضوان.[4]

بەیعەتی ریضوان لە سەروبەندی رێککەوتنی حودەیبیەدا بوو، کاتێ پێغەمبەر(ﷺ) لەگەڵ هاوەڵان ویستی بچن بۆ عەمرە و بێباوەڕانی قورەیش رێیان پێگرتن، بۆ دواندنی بێباوەڕان پێغەمبەر(ﷺ) عوثمانی کوڕی عەففانی نارد بۆ ناو قورەیش، بەڵام دەنگۆ بڵاو بوویەوە کە عوثمانیان شەهید

[1] البداية والنهاية، ج٤، ص ٨٩
[2] البداية والنهاية، ج٤، ص١٦٤-١٦٧.
[3] أسد الغابة، ج١ص٥٩، سير أعلام النبلاء، ج١ص٢٦١.
[4] البداية والنهاية، ج٤، ص ١٦٧.

کردووه، بۆیه پێغەمبەر(ﷺ) لە بن درەختی ئەو شوێنەی تیایدا مابوونەوە داوای لە هاوەڵان کرد بێن و بەیعەت بدەن، هاوەڵانیش چوون بەیعەتیان دا بە پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) لە بری عوثمان دەستەکەی تری خۆی خستە دەستی و لە بریدا بەیعەتی دا،[1] خوای گەورەش شایەتی راستگۆیی پێدان و ئایەتی لەسەر دابەزاند (لقد رضي الله عن المؤمنين إذ يبايعونك تحت الشجرة).[2]

پێغەمبەر(ﷺ) لە فەتحی مەککەدا لێخۆشبوونی بۆ هەندێ کەس بە رەوا دانەنا، یەکێک لەوانە عەبدوڵای کوڕی سەعد بوو کە دەبوو لە هەر کوێ بینرا بکوژرێت، عەبدوڵایش چوو لای عوثمانی کوڕی عەففان خۆی شاردەوە، عوثمان ئەوی هێنا بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەیعەت لە عەبدوڵا وەربگرە، پێغەمبەر(ﷺ) سەری بەرز کردەوەو سێ جار تەماشای کرد و هەر جارە ئامادە نەبوو بەیعەتی لێ وەربگرێت، دواتر بەیعەتی لێ وەرگرت، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) بە هاوەڵانی فەرموو (ئەرێ پیاوماقووڵێکتان-ژیرێکتان- تێدا نەبووکە منی بینی بەیعەتی لێ وەرناگرم هەستێت بیکوژێت؟) هاوەڵان وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئێمە چووزانین نیازی دڵی تۆ چیە؟ با بە چاو ئاماژەیەکت بکردایە، پێغەمبەر(ﷺ)فەرمووی (بۆ پێغەمبەرێک شیاو نیە چاوی ناپاکی هەبێت).[3]

پێغەمبەر(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی هەوەزاندا کەنیزەکێکی بەخشی بە عەلی کوڕی ئەبووطالیب کە ناوی رەیطەی کچی هیلال بوو، کەنیزەیەکیشی بەخشی بە عوثمانی کوڕی عەففان کە ناوی زەینەبی کچی حەییان بوو.[4]

[1] السيرة النبوية لابن هشام، ج٤، ص ٢٧٥-٢٨٣.
[2] تفسير ابن كثير، ج٤، ص١٩٢.
[3] سنن أبي داود - كتاب الجهاد - باب قتل الأسير ولا يعرض عليه الإسلام، الرقم ٢٦٧٨ و ٤٣٥٩؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب المحاربة - الحكم في المرتد، الرقم ٣٥١٧، المستدرک على الصحيحين - كتاب المغازي والسرايا - استجارة عبد الله بن أبي سرح عند عثمان وشفاعته عند النبي، الرقم ٤٣٨٥، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.
[4] البداية والنهاية، ج٤، ص ٣٥٤.

زەید دەڵێت: چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش دەیفەرموو: فڵانە کەس لە کوێیە؟ بەردەوام هەواڵی یەکەیەکەیانی دەپرسی و دەینارد بە شوێنیاندا تا هەموویان هاتن و کۆبوونەوە، ئینجا فەرمووی: (إني أحدثكم بحديث فاحفظوه وعوه وحدثوا به من بعدكم، إن الله عز وجل اصطفى من خلقه خلقا، ثم تلا هذه الآية الله يصطفي من الملائكة رسلا ومن الناس خلقا يدخلهم الجنة، وإني مصطف منكم من أحب أن أصطفيه ومواخي بينكما كما آخى الله عز وجل بين الملائكة عليهم السلام)، (من قسەیەکتان بۆ دەکەم جوان وەریبگرن و لەبیرتان بمێنێت و لێی تێبگەن و بیگەیەنن بەوانەی دوای خۆتان، خوای گەورە لە دروستکراوەکانی دەستەیەکی هەڵبژاردووە، پاشان ئەم ئایەتەی خوێندەوە (الله يصطفي من الملائكة رسلا و من الناس)، منیش لەنێوتاندا ئەوانە هەڵدەبژێرم کە حەز دەکەم هەڵیبژێرم، برایەتی دەخەمە نێوانتانەوە وەک چۆن خوای گەورە برایەتی خستە نێوان فریشتەکانەوە)، پاشان هەریەک لە ئەبووبەکر و عومەری بەدوای یەکدا بانگ کرد و تایبەتمەندی هەرکامیانی فەرموو و ئەوانی کرد بە برای یەکدی، عوثمانی کوڕی عەففانی بانگ کرد و پێی ڕاگەیاند کە تووشی چ نارەحەتیەک دەبێت، پاشان عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفی بانگ کرد و باسی بەخشندەییەکەی عەبدوڕەحمانی کرد، پاشان طەلحەو زوبەیری بانگ کرد و هەردووکیانی کرد بە برای یەکدی، پاشان سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص و عەمماری کوڕی یاسری بانگ کرد و هەردووکیانی کرد بە برای یەکدی، پاشان عوەیمیر و سەلمانی فارسی بانگ کرد و ئەوانیشی کرد بە برای یەکدی، دواتر موژدەی حەوزی کەوسەری دا بە هاوەڵانی... عەلی کوڕی ئەبووطالیب هەستا و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) گیانم دەرچوو و پشتم شکا کاتێک دەبینم لەگەڵ هاوەڵانت وات فەرموو من نەبێت کە هیچت پێ نەفەرمووم، ئەگەر لە تووڕەییەوەیە ئەوە سزا و ڕێزداریش هەر بۆ جەنابتە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (سوێند بەوەی منی بە حەق ناردووە تۆم بۆ خۆم هەڵبژاردووە، تۆ بۆ من وەک پێگەی

هاروون بۆ مووسا وایت، تەنها هێندە هەیە دوای من هیچ پێغەمبەرێکی تر نیە، بۆیە تۆ برا و میراتگری منیت)، عەلی وتی: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) چی لە تۆ بە میرات دەگرم؟ فەرمووی: (ئەوەی پێش تۆ پێغەمبەران بە میراتیان گرتووە، کتێبی خوا و سونەتی پێغەمبەرەکەیان، تۆ براو هاودەمی منیت).[1]

پێغەمبەر(ﷺ) کە ویستی غەزای تەبووک بکات، داوای کرد خەڵکێک کۆمەکی ماددی پێشکەش بکەن تا پێداویستیەکانی جەنگ ئامادە بکرێن بۆ موسڵمانان، ئەوەبوو عوثمانی کوڕی عەففان لە هەموو کەسێک زیاتری بەخشی.[2]

عەبدوڕەحمان دەڵێت: لە خزمەت پێغەمبەری خوادا(ﷺ) بووم کە خەڵکی هاندەدا تا هاوکار بن بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانی سوپای تەبووک، عوثمانی کوڕی عەففان هەستاو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دووسەد وشتر بە شمەکەکانیەوە لە ڕێی خوادا لەسەر من، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) هەمدی خەڵکی هاندەدا، عوثمان هەمدی هەستا و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دووسەد وشتر بە هەموو شمەکەکانیەوە لەڕێی خوادا لەسەر من، هەمدی پێغەمبەر(ﷺ) خەڵکی هاندەدا، عوثمان هەمدی هەستا و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) سێ سەد وشتر بە هەموو پێداویستیەکانیەوە لە ڕێی خوادا لەسەر من، پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە سەر مینبەرەکە دادەبەزی و دەیفەرموو: (**ما علی عثمان ما عمل بعد هذه، ماعلی عثمان ما عمل بعد هذه**)،[3] (دوای ئەمە عوثمان هەرچی بکات لەسەری نیە، دوای ئەمە عوثمان هەرچی بکات لەسەری نیە).

عوثمانی کوڕی عەففان هەندێ جار نامەی دەنووسی بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەوەبوو کاتێک وەفدی کینانە هاتن و پێغەمبەر(ﷺ) نووسراوێکی

---

[1] فضائل الصحابة لأحمد بن حنبل، الرقم ١٠٩٤، المعجم الكبير للطبراني – باب الزاي – من اسمه زيد – زيد بن أبي أوفى، الرقم ٥١٤٦.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٥، ص ٤.

[3] جامع الترمذي – أبواب المناقب عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ٣٧٠٠ وقال هذا حديث غريب، ضعفه شعيب الأرناؤوط، ضعفه الألباني.

بۆ نووسین، عوثمانی کوڕی عففان نووسراوەکەی نووسی.[١]

عائیشە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) هەواڵی نارد بۆ عوثمانی کوڕی عەففان و ئەویش هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، دواتر کۆتا وتەی پێغەمبەر(ﷺ) ئەوە بوو کە دای بەسەر شانی عوثماندا و پێی فەرموو (**يا عثمان، إن الله عز وجل عسى أن يلبسك قميصا، فإن أرادك المنافقون على خلعه، فلا تخلعه حتى تلقاني، يا عثمان، إن الله عسى أن يلبسك قميصا، فإن أرادك المنافقون على خلعه، فلا تخلعه حتى تلقاني**)،[٢] (ئەی عوثمان، لەوانەیە خوای گەورە جلێکت بەبەردا بکات، جا ئەگەر دووڕووەکان ویستیان لایبەرن لایمەبە تا دەگەیتەوە پێم، سێ جار ئەوەی پێ فەرموو).

مەبەست بەو جلە خیلافەتێک بوو کە خوا پێی بەخشی و دووڕووەکانیش ئەو ئاشووبگێڕانە بوون کە ویستیان لە خیلافەتەکەی لایبەرن، دواجاریش شەهیدیان کرد.

عوثمان لە موژدەپێدراوانی بەهەشتە

عوثمانی کوڕی عەففان یەکێکە لە موژدەپێدراوانی بەهەشت، پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو: (**أبو بكر في الجنة، وعمر في الجنة، وعثمان في الجنة، وعلي في الجنة، وطلحة في الجنة والزبير في الجنة، وعبد الرحمن بن عوف في الجنة، وسعد في الجنة، وسعيد في الجنة، وأبو عبيدة بن الجراح في الجنة**)،[٣] (ئەبووبەکر لە بەهەشتە، عومەر لە بەهەشتە، عوثمان لە بەهەشتە، عەلی لە بەهەشتە، طەلحە لە بەهەشتە، زوبەیر لە بەهەشتە، عەبدورەحمانی کوڕی عەوف لە بەهەشتە، سەعد لە بەهەشتە، سەعید لە بەهەشتە، ئەبووعوبەیدەی کوڕی جەراح لە بەهەشتە).

ڕۆژێک موغیرە لای سەعیدی کوڕی زەید قسەی بەرامبەر بە عەلی کوڕی ئەبووطالیب کرد، سەعید هەستاو وتی: من شایەتی دەدەم بیستم لە

---

[١] البداية والنهاية لابن كثير، ج٥، ص ٩١.

[٢] مسند أحمد بن حنبل - مسند عائشة(ﷺ)، الرقم ٢٥٢٠٥، صححه شعيب الأرناؤوط.

[٣] جامع الترمذي - أبواب المناقب عن رسول الله(ﷺ) - باب مناقب عبد الرحمن بن عوف الزهري(ﷺ)، الرقم ٣٧٤٧؛ صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (ﷺ) أجمعين - ذكر إثبات الجنة لأبي عبيدة بن الجراح، الرقم ٧٠٠٢، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح الجامع الصغيرو زيادته، الرقم ٥٠.

پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو: (عشرة في الجنة: النبي في الجنة، وأبو بكر في الجنة، وعمر في الجنة، وعثمان في الجنة، وعلي في الجنة، وطلحة بن عبيد الله في الجنة، والزبير بن العوام في الجنة، وسعد بن مالك في الجنة، وعبد الرحمن بن عوف في الجنة)، (دە کەس لە بەهەشتدان: پێغەمبەر(ﷺ) لە بەهەشتدایە، ئەبووبەکر لە بەهەشتدایە، عومەر لە بەهەشتدایە، عوثمان لە بەهەشتدایە، عەلی لە بەهەشتدایە، طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵا لە بەهەشتدایە، زوبەیری کوڕی عەووام لە بەهەشتدایە، سەعدی کوڕی مالیک لە بەهەشتدایە، عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف لە بەهەشتدایە)، ئینجا زەید وتی: بمویستایە کەسی دەیەمیشم دەوت، وتیان: کێیە؟ بێدەنگ بو، دواتر زۆریان لێکرد تا بیڵێت، ئەویش وتی: سەعیدی کوڕی زەید-واتە خۆی-.[1]

جارێک پێغەمبەر(ﷺ) لەسەر کێوی حیراء وەستابوو، کێوەکە لەریەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئارام بگرە حیراء، چونکە ئەوەی بەسەرتەوەیە یان پێغەمبەرە یان صدیقە یان شەهیدە)، ئەو دەمەش هەریەک لە پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر و عومەر و عوثمان و عەلی و طەلحەو زوبەیر و سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص لەسەر کێوەکە بوون.[2]

زەید دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) منی نارد و فەرمووی: (انْطَلِقْ حَتَّى تَأْتِيَ أَبَا بَكْرٍ، فَتَجِدَهُ فِي دَارِهِ جَالِسًا مُحْتَبِيًا، فَقُلْ لَهُ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: أَبْشِرْ بِالْجَنَّةِ، ثُمَّ انْطَلِقْ حَتَّى تَأْتِيَ الثَّنِيَّةَ، فَتَلْقَى عُمَرَ فِيهَا عَلَى حِمَارٍ تَلُوحُ صَلْعَتُهُ، فَقُلْ لَهُ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: أَبْشِرْ بِالْجَنَّةِ، ثُمَّ انْطَلِقْ حَتَّى تَأْتِيَ السُّوقَ، فَتَلْقَى عُثْمَانَ فِيهَا يَبِيعُ وَيَبْتَاعُ، فَقُلْ لَهُ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: أَبْشِرْ بِالْجَنَّةِ بَعْدَ بَلَاءٍ شَدِيدٍ) (بڕۆ بۆ لای ئەبووبەکر دەبینیت لە ماڵی خۆیەو لەسەر کۆش دانیشتووەو خۆی کۆکردوەتەوە، پێی

[1] سنن أبي داود - كتاب السنة - باب في الخلفاء، الرقم ٤٦٤٩؛ صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (رضي الله عنهم) أجمعين - ذكر سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل(رضي الله عنه) وقد فعل، الرقم ٦٩٩٣، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الالباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[2] صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل طلحة والزبير(رضي الله عنهما)، الرقم ٢٤١٧.

بڵێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەلامت لێ دەکات و پێت دەفەرمویت موژدەی بەهەشتت لێ بێت، پاشان برۆ تا دەگەیتە ئەنییە و لەوێ دەگەیت بە عومەر لەسەر گوێدرێژێکەو رووتاوەی سەری دەرکەوتووە، پێی بڵێ پێغەمبەر(ﷺ) سەلامت لێ دەکات و دەفەرمویت موژدەی بەهەشتت لێ بێت، ئینجا برۆ تا دەچیتە بازاڕ و دەگەیت بە عوثمان کە تیایدا کڕین و فرۆش دەکات، پێی بڵێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەلامت لێ دەکات و دەفەرمویت موژدەی بەهەشتت لێ بێت پاش نارەحەتیەکی سەخت)، منیش چووم و هەموو ئەو شتانەم بینی و فەرمانی پێغەمبەری خوام(ﷺ) بەجێگەیاند، بە هەرکامم دەوت ئەویش دەیوت: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) لەکوێیە؟ منیش دەموت لە فلانە شوێنە، هەموان لەگەڵم هاتن تا چووینە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، عوثمان وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) زەید هاتووە بۆ لام و پاش گەیاندنی سەلامی تۆ وتی: پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی::(موژدەی بەهەشتت لێ بێت پاش نارەحەتیەکی سەخت)، ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چ بەڵایەکم دێتەڕێ؟ سوێند بەوەی تۆی بە حەق ناردووە گۆرانیم نەوتووەو نیازو خواستم نەبووەو دەستی راستم نەداوە لە دوائێنم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئائەوەیە).[1]

پێغەمبەر(ﷺ) لە فەرموودەیەکدا کە باس لە فەزڵی هاوەڵانێکی دەکات دەفەرموێت: (أرحم أمتي بها ابو بكر وأقواهم في دين الله عمر وأصدقهم حياء عثمان وأقضاهم علي بن أبي طالب وأفرضهم زيد وأقرؤهم لكتاب الله أبي بن كعب وأعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل وأمين هذه الأمة أبو عبيدة بن الجراح وأبو هريرة وعاء)[2](بە رەحمترینی ئوممەتم بە ئوممەتەکەم ئەبوبەکرەو بەهێزترینیان لە ئایینی خوادا عومەرەو

[1] المعجم الأوسط للطبراني - باب الألف - من اسمه أحمد - أحمد بن يحيي الحلواني، الرقم ٨٦٨.

[2] الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج١، ص١٧، ئیبن ماجە بە دەقێکی هاوشێوەی ئەمە کە هەمان ئەم واتایە دەبەخشێت هێناویەتی، سنن ابن ماجة، الرقم ١٥٤، صحيح. مسند أحمد بن حنبل، الرقم ١٢٧٠٧، صحيح، بەلام لای ئیبن ماجە و ئیمامی ئەحمەد باسی ئەبووهورەیرەی تێدا نیە، شێخی ئەلبانی ئەمەی بە صحيح داناوە(أرحم أمتي بأمتي أبو بكر و أشدهم في أمر الله عمر و أصدقهم حياء عثمان و أقرؤهم لكتاب الله أبي بن كعب و أفرضهم زيد بن ثابت و أعلمهم بالحلال و الحرام معاذ بن جبل و لكل أمة أمين و أمين هذه الأمة أبو عبيدة بن الجراح).الجامع الصغير و زيادتة، ٨٩٧.

بە شەرمترینیان عوثمانە و دادوەرترینیان عەلی کوری ئەبووطالیبەو شارەزاترینیان بە فەرزەکان زەیدە و شارەزاترینیان بە قورئان خوێندنەوە ئوبەی کوڕی کەعبە و شارەزاترینیان بە حەلاڵ و حەرام موعازی کوڕی جەبەلەو ئەمینداری ئەم ئوممەتەش ئەبوو عوبەیدەی کوڕی جەراحە و ئەبوو هورەیرەش قاپ و جامێکە).

حەفصە دەڵێت: رۆژێک پێغەمبەر(ﷺ) لە ماڵەوە بوو و جلەکەی خستبووە نێوان رانەکانی، ئەوەبوو ئەبووبەکر هات و داوای مۆڵەتی کرد و مۆڵەتی پێدراو هاتە ژوورەوە، پێغەمبەر(ﷺ) هەروەک خۆی مایەوەو خۆی تێکنەدا، ئینجا عومەریش هات و هەمان شت روویدا، ئینجا عەلی هات و هەمان شت روویدا، ئینجا هاوەڵانێکی تر هاتن و پێغەمبەر(ﷺ) هیچ خۆی تێکنەدا و هەر لەو شێوەی خۆیدا مایەوە، ئینجا عوثمان هات و داوای مۆڵەتی کرد، مۆڵەتی پێدرا تا بێتەژوورەوە، خێرا پێغەمبەر(ﷺ) جلەکانی رێککرد، ئینجا کەوتنە قسەکردن و پاش ماوەیەک خەڵکەکە چوون، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەبووبەکر و عومەری و عەلی و ئەو هاوەڵانەی تر هاتن تۆ هیچ خۆت تێکنەدا، کەچی کە عوثمان هات خێرا خۆت کۆکردەوەو جلەکانت رێککرد، ئەویش فەرمووی: (ألا أستحيي ممن تستحيي منه الملائكة).[1] (ئایا شەرم نەکەم لە کەسێک کە فریشتە شەرمی لێ دەکات).

عوثمان لە سەردەمی ئەبووبەکردا

عوثمانی کوڕی عەففان لە سەردەمی ئەبووبەکردا کەسی نزیکی خەلیفە بوو و خەلیفەش لە ئەرکە گرنگەکاندا رایدەسپارد، ئەوەبوو کاتێک چوو پێشەنگی حەجی کرد بۆ موسڵمانان، عوثمانی وەک بەرپرسی مەدینە دانا تا خۆی دەگەڕێتەوە.[2]

لە سەردەمی ئەبووبەکری صدیقدا خەڵکی تووشی وشکەساڵیەکی سەخت

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند النساء(رضي الله عنهن) - حديث حفصة أم المؤمنين بنت عمر بن الخطاب(رضي الله عنه)، الرقم ٢٧٠٥٦.

[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٦، ص ٣٥٣.

بوون و خەڵکەکە چوون بۆ لای ئەبووبەکر و سکاڵای حاڵیان کرد، ئەویش وتی: خۆڕاگر بن خوا دەرووتان لێ دەکاتەوە، هێندەی نەبرد کاروانێکی عوثمانی کوڕی عەففان لە شامەوە گەڕایەوەو باری سەد وشتر گەنمی پێ بوو، خەڵکی چوونە بەردەم ماڵی عوثمان و دایان لە دەرگای و عوثمانیش هات بۆ لایان، وتی: چیتان دەوێت؟ وتیان: وشکەساڵیەو بەڵکو ئەو بارەی بۆت هاتووە پێمان بفرۆشیت تا باری هەژارانی موسڵمانان چاک بێت، عوثمان وتی: بە رێز و خۆشەویستیەوە، وەرنە ژوورەوەو بکڕن، خواردنێکی زۆر لە ماڵی عوثماندا بوو، عوثمان وتی: ئەی بازرگانان چەند قازانجم پێ دەدەن بۆ ئەم کڕینە؟ وتیان: دە بە دوانزە، عوثمان وتی: زیاتریان پێ داوم، وتیان: دە بە چواردە، وتی زیاتریان پێداوم، وتیان: دە بە پانزە، وتی: زیاتریان پێ داوم، بازرگانەکان وتیان: ئەی ئەبووعەمر ئێمە هەموو بازرگانەکانی مەدینەین، ئیتر کێ زیاتری پێداویت؟ ئەویش وتی: خوای گەورە بۆ هەر درهەمێک دە درهەمم پێ دەبەخشێت؟ ئەوە لەوە زیاترتان پێ دەدرێت؟ وتیان: ناوەڵا، عوثمان وتی: دەی خوا بە شایەت دەگرم ئەم خواردنەم کرد بە خێر بۆ هەژارانی موسڵمانان.[1]

لە مانگی جومادیلئاخیرەی ساڵی سیانزەی کۆچیدا ئەبووبەکری صدیق تووشی نەخۆشی بوو و ماوەی نزیکەی پانزە رۆژ نەخۆشیەکەی بەردەوام بوو، لەو ماوەدا عومەری کوڕی خەططاب بەرنوێژی دەکرد بۆ موسڵمانان، لەو ماوەدا ئەبووبەکری صدیق عومەری کوڕی خەططابی بۆ جێگرتنەوەی خۆی دیاری کرد و عوثمانی کوڕی عەففانی بانگ کرد و داوای لێکرد بە نووسراوێک ئەوە بنووسێت، ئینجا نووسراوەکە خوێنرایەوە بەسەر موسڵماناندا و ئەوانیش رازی بوون.[2]

عوثمان لە سەردەمی عومەردا

---

[1] الشريعة للآجري، الرقم ١٤٤٢.

[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٨.

لە سەردەمی عومەری کوڕی خەططابیشدا عوثمان کەسی نزیکی خەلیفە بوو و خەلیفە لە پرسە گرنگەکاندا راوێژی پێ دەکرد وەک چۆن لە فتووحاتی عێراقدا راوێژی پێکرد،[1] هەروەها لە فەتحی بەیتولمەقدیسدا کە خەلیفە ویستی خۆی بچێت بۆ ئەوێ، رای خەڵکی وەرگرت و لەو نێوەندەدا رای عوثمانیشی وەرگرت، عوثمان رای خۆی پێشکەش بە خەلیفە کرد کە نەچێت بۆ لایان، عەلی کوڕی ئەبووطالیبیش راوێژی خۆی پێشکەش کرد کە بچێت بۆ لایان، عومەریش راکەی عەلی وەرگرت و چوو.[2]

سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص دەڵێت: لە سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا جارێک لە مزگەوتدا دام بە لای عوثمانی کوڕی عەففاندا، ئەویش بە تەواوی چاوی بڕیبووە من، سەلامم لێکرد کەچی وەڵامی نەدامەوە، منیش چووم بۆ لای عومەر و سکاڵام لا کرد و وتم: ئەی ئەمیری باوەڕداران ئایا هیچ گۆڕانکاریەک لە ئیسلامدا روویداوە؟ دوو جار ئەوەم پێ وت، ئەویش وتی: نا، بەڵام بۆچی؟ وتم: هیچ، تەنها هێندە هەیە من کەمێک پێش ئێستا لە مزگەوتدا دام بە لای عوثماندا‌و سەلامم لێکرد، چاوی بڕیبووە من کەچی وەڵامی نەدامەوە، عومەر ناردی بە شوێن عوثماندا و عوثمان هات، عومەر وتی: بۆچی سەلامی براکەتت وەڵام نەداوەتەوە؟ عوثمان وتی: شتی وام نەکردووە، سەعد وتی: با واتکرد، عوثمان سوێندی خوارد شتی وانەبووەو منیش سوێندم خوارد شتی وا بووە، دواتر عوثمان بارەکەی بیر کەوتەوەو وتی: بەڵێ وایە، خوایە لێم خۆش بە، تۆ کەمێک پێش ئێستا دات بەلامدا، لەو کاتەدا من لە خەیاڵی فەرموودەیەکدا بووم کە لە پێغەمبەرم(ﷺ) بیستبوو، سوێند بەخوا هەرکات بیرم دەکەوێتەوە چاو و دڵم بە پەردەیەک دادەپۆشرێت، منیش وتم: دەی من فەرموودەکەت بۆ دەگێڕمەوە، پێغەمبەر(ﷺ) باسی یەکەم نزای بۆ کردین، دەشتەکیەک هات

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ٣٥.

[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ٥٥.

بۆ لای و سەرقاڵی کرد، پێغەمبەر(ﷺ) هەستا، منیش شوێنی کەوتم و هەوڵم دەدا پێشم نەکەوێت، کەچی پێشم کەوت، کە ویستی بچێتەژوورەوە، بە توندی پێم کوتا بە زەویدا، پێغەمبەر(ﷺ) لایکردەوە بە لامدا و فەرمووی: ئەوە کێیە؟ ئەبووئیسحاقە؟ وتم: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، فەرمووی: ئەی بۆ وا؟ وتم: بەخوا تەنها لەبەرئەوەی تۆ باسی یەکەم نزات بۆ کردین، ئەم کابرا هات و سەرقاڵی کردیت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (**نعم دعوة ذي النون إذ هو في بطن الحوت: لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين فإنه لم يدع بها مسلم ربه في شيء قط إلا استجاب له**)، (بەڵێ، نزاکەی ذیننوون کە لە سکی حووتدا بوو نزای کرد(لا الە الا أنت سبحانک إنی کنت من الظالمین)، هەر موسڵمانێک بەو نزایە لە پەروەردگاری بپاڕێتەوە خوا نزاکەی وەڵام دەداتەوە).[1]

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب کۆچی دوایی کرد، هەریەک لە سەعید و عوثمانی کوڕی عەففان و صوهەیب و ئیبن عومەر دابەزینە ناو گۆڕەکەیەوە.[2]

بوون بە خەلیفە

عومەری کوڕی خەططاب پاش ئەوەی پێکرا، شەش کەسی راسپارد تا لەنێو خۆیاندا کەسێک دیاری بکەن بۆ خیلافەت، ئەوانیش بریتی بوون لە عەلی کوڕی ئەبوو طالیب، عوثمانی کوڕی عەففان، طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵا، زوبەیری کوڕی عەووام، سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص، عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف.[3]

عومەری کوڕی خەططاب ئەگەری دانا بۆ درووستبوونی راجیایی لەسەر دیاریکردنی کەسێک و چارەسەری بۆ داناو وتی: ئەگەر سێ کەس سێ کەس کەوتن (واتە بوون بە دوو بەشەوە) ئەوە عەبدوڵای کوڕی عومەر بکەن بە دادوەری نێوانیان، ئەگەریش بە دادوەری ئەو رازی نەبوون، ئەوە

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند العشرة المبشرين بالجنة وغيرهم - مسند أبي إسحاق سعد بن أبي وقاص(ﷺ)، الرقم ١٤٨٠، حسنه شعيب الارناؤوط.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٣٦٨.

[3] المطالب العالية لابن حجر، الرقم ٤٠٧٤.

لەگەڵ ئەو دەستەیە بن کە عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفی تێدایە.[1]

ئەوەبوو دواجار سیانیان وازیان هێنا لە مافەکەیان بۆ ئەوانی تر، مانەوە سەر عەبدوڕەحمان و عەلی و عوثمان، عەبدوڕەحمان وتی: منیش لەپێناو خوادا واز لە مافەکەم دێنم و ئێوەش یەکێکتان وازبهێنن تا بەیعەت بدەین بەوی تر، دواجار ئەهلی شوورا بڕیاری کۆتاییان دایە دەست عەبدوڕەحمان، ئەویش کەوتە وەرگرتنی رای خەڵکی و تەنانەت رای ژن و منداڵیشی وەرگرت، رای سوارەو پیادەکانیشی وەرگرت، سێ شەو و رۆژ بەردەوام بوو لەو راوەرگرتنەی، رای زۆرینەی هەرەزۆر لەسەر عوثمانی کوڕی عەففان بوو، دواجار لەبەری بەیاندا مێزەرەکەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) کردە سەر و ناردی بە شوێن ناودارانی ناو کۆچەران و پشتیوانان و خەڵکی ترداو مزگەوت پڕ بوو لە خەڵک، چوویە سەر مینبەرەکەی پێغەمبەر(ﷺ) و ماوەیەکی زۆر وەستا و بە دەنگی نزم نزایەکی زۆری کرد، دواتر خەڵکەکەی دواند، ئینجا عەلی بانگ کرد و دەستی گرت و وتی: لەسەر قورئان و سوننەتی پێغەمبەرەکەی و کرداری ئەبوبەکر و عومەر بەیعەتم پێدەدەیت؟ وتی: ناوەڵا، بەڵکو هێندەی توانام هەبێت، عەبدوڕەحمان دەستی بەردا و عوثمانی بانگ کرد و دەستی گرت و هەمان شتی بەویش وت، عوثمان وتی: بەڵێ بەخوا، ئەوەبوو عەبدوڕەحمان لە شوێنەکەی پێغەمبەر(ﷺ) دانیشت و عوثمانیش لە پلیکانەی خوارترەوەو خەڵکەکە هاتن بەیعەتیان دا بە عوثمانی کوڕی عەففان و عەلی کوڕی ئەبووطالیبیش بەیعەتی پێدا.[2]

جا بڕێک دەق هاتون کە عەلی کوڕی ئەبووطالیب بەو بڕیارە ناڕازی بوویێت و ئەوەی بە فێڵ دانابێت، ئیبن کەثیر دەڵێت: (ئەوەی زۆرێک لە مێژوونووسانی وەک ئیبن جەریر و کەسانێکی تر لە بڕێک کەسی

---

[1] الكامل في التأريخ لابن الأثير، ج٣، ص ٤٦١.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٧.

نەناسراوەوە تۆماریان کردووە گوایە عەلی بە عەبدوڕەحمانی وتووە تۆ منت خەڵەتاند و تۆ لەبەر خزمایەتی و لەپێناو ئەوە عوثمانت دانا تا لە هەموو شتێکدا رات وەربگرێت و...هەموو ئەمانە پێچەوانەی تۆماری صەحیح و دروستن و دەدرێنەوە بە رووی خاوەنەکانیاندا).[1]

ماوەی خیلافەتی

لە رۆژی یەکشەممەی ساڵی بیست و چواری کۆچیدا عومەری کوڕی خەططاب کۆچی دوایی کرد و تەرمەکەی ئەسپەردە کرا، سێ رۆژ دوای ئەوە بەیعەت درا بە عوثمانی کوڕی عەففان.[2]

لە گێڕانەوەیەکدا هاتووە کە عوثمانی کوڕی عەففان نووسراوێکی نووسی تا عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف دوای خۆی ببێت بە خەلیفە، کاتێک عەبدوڕەحمان ئەوەی بیست چوویە نێوان مینبەرو گۆڕەکەی پێغەمبەر(ﷺ) و نزای کرد خوایە ئەگەر بڕیاری وا هەیە ئەوا پێش ئەو بارە بممرێنە، ئەوەبوو شەش مانگی نەخایاند کە عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف وەفاتی کرد،[3] یەکەم نوێژ کە عوثمانی کوڕی عەففان بۆ موسڵمانانی کرد نوێژی عەسر بوو.[4]

لە دوای نوێژی عەسر عوثمان چوویە سەر مینبەرەکەی پێغەمبەر(ﷺ) و وتارێکی پێشکەش کرد و تیایدا هانی موسڵمانانی دا کاری چاکە بکەن و بزانن مەرگ لەپێشیانەو قیامەت پێش دنیا بخەن و لە خشتە نەچن و پەند لە مەرگی پێشینان وەربگرن و بێئاگا نەبن، ئینجا خەڵکی دەچون و بەیعەتیان پێدەدا.[5]

دواتر نامەی نووسی بۆ هەموو بەرپرسانی لە ناوچەکانی وڵات و

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٧.
[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٤.
[3] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص ٨٨.
[4] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٧.
[5] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٨.

فەرمانی دەکرد کاری چاکە بکەن و خۆ دوور بگرن لە خراپە، هانی دەدان تا گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرەکەی بن و شوێنکەوتە بن نەک موبتەدیع، پاش ماوەیەک عوثمان کەوتە گۆڕانکاری لە هەندێ پۆستدا و هەندێ لە والیەکانی گۆڕی، لەوانە موغیرەی کوڕی شوعبەی لەسەر والیەتی کووفە لابرد و سەعدی کوڕی ئەبی وەقاصی دانا، ئەمەش لەبەر وەسیەتی عومەری کوڕی خەططاب کە داوای کردبوو خەلیفەی دوای خۆی ئەرکی پێ بسپێرێت چونکە کەسێکی پاک و لێهاتووە،[1] دواتریش سەعدی لابرد و وەلیدی کوڕی عوقبەی دانا کە ئەوەش بوو بە تانەیەک لەسەری.[2]

سەرەتای خیلافەت:

عوثمانی کوڕی عەففان لە یەکەم وتاری خیلافەتیدا ڕێڕەوی گشتی دەسەڵاتداریی خۆی ڕاگەیاند کە ئەم خاڵانەی لەخۆدەگرت:

- ڕێڕەوی شوێنکەوتنی پێشینان لەبری بیدعەکاریی.
- گرتنەبەری ڕێڕەوی چاک و دروست لە هەر پێشهاتێکی نوێدا.
- تەسلیم نەبوون بە دنیا و هەوەسبازیی و پشتنەکردنە ئاخیرەت.[3]

پاشان چوار ڕاسپاردەی گشتی بۆ سەرجەم ناوچەکان نووسی:

- ڕاسپاردەی تایبەت بە والیەکان،
- ڕاسپاردەی تایبەت بە سەرکردە سەربازیەکان،
- ڕاسپاردەی تایبەت بەوانەی سەرپەرشتی کۆکردنەوەی خەراجیان دەکرد،
- ڕاسپاردەی تایبەت بە جەماوەر.

بەشێوەیەکی گشتی لە ڕاسپاردەکاندا جەخت کرابوویەوە لە:

- دەستگرتنەوە لە دەستبردن بۆ ماڵ و سامانی خەڵک.
- پێدانی مافی هاوڵاتیان و دانانی ئەرکی دیاریکراو لەسەریان.

---

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٩.
[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٥١.
[3] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٤٢٢-٤٢٣.

- پاراستنی ماف و ئەرکی ناموسڵمانانی ناو دەسەڵاتی ئیسلامی.
- بەرپرسیاریتی پاراستنی موسڵمانان و ئەهلی زیممە لەلایەن سوپای موسڵمانانەوە.
- دەستگرتن بە ریرەوی پێشینانەوە لەلایەن هاولاتیانەوەو لانەدان لەو ریرەوە بەهۆی پێشهاتە نوێکان و هەلکشانی خۆشگوزەرانییانەوە.[1]

بەرێوەبردنی هەرێمەکان:

عوثمانی کوری عەففان لە سەرەتادا والیەکانی سەردەمی عومەری کوری خەططابی لە پۆستەکانیاندا هێشتەوە، دواتر بە پێی گۆرانکاریەکانی سەردەمەکەی، هەندێک لە والیەکانی گۆری.

لە دیارترین ویلایەتەکانی سەردەمی عوثمان، بریتی بوون لە:

مەککە، مەدینە، بەصرە، کووفە، شام، یەمەن، میصر، بەحرەین، ئەرمینیا.

عوثمانی کوری عەففان، چەشنی عومەری کوری خەططاب، سیاسەتی گۆرینی والیەکانی پیادە کرد، ئامانج لەمەش بریتی بوو لە:

- بەجێهێنانی داواکاریی خودی والیەکان کە هەندێک جار داوای دەستلەکارکێشانەوەیان دەکرد.
- بەجێهێنانی داواکاریی خەڵک بەرامبەر بە هەر نارەزایەتیەک کە لە ئاست والیەکاندا نیشانیان دەدا.
- بنبرکردنی ناکۆکیەکان لە ئەگەری هەبوونی ناکۆکی و نەگونجان لەنێوان والی و هاوکارەکانی.
- دەیسەلماند کە موسڵمانان بەدیلی زۆریان هەیە بۆ سەرکردەکان و راپەراندنی کاروباری ئوممەت لەسەر کەسێک یان چەند کەسێک نەوەستاوە.
- ئالوگۆرکردن بە توانا مرۆییەکان و بەکارهێنانی ئەو کەسانەی کە هێزی کارگێرییان هەبوو و چاوەرێی دەرفەتێک بوون بۆ نیشاندانی تواناکانیان.

نموونەی چەند گۆرانکارییەک:

[1] تاریخ الطبري، ج٤، ص ٢٤٤-٢٤٥.

دانانی سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص وەک والی کووفە و لابردنی.[1]

لابردنی هەردوو خزمی خۆی (وەلیدی کوڕی عوقبە و سەعیدی کوڕی عاص).

بە گشتی عوثمانی کوڕی عەففان، چاودێرییەکی وردی هەبوو لەسەر والیەکان، بۆ ئەمەش چەند هەنگاوێکی هەڵدەنا:

- ئەنجامدانی دیدار و کۆبوونەوەی ساڵانە لەگەڵ والیەکان لە ورەزی حەجدا.
- دانانی کەسانێک لە هەرێمەکان بۆ چاودێریی والیەکان.
- ناردنی پشکنەرانی تایبەت بۆ هەرێمەکان و ناردنەوەی راپۆرت لە بارەیانەوە.
- بینینی ئەو کەسانەی لە هەرێمەکانەوە دەهاتنە پایتەختی خیلافەت و وەرگرتنی راوبۆچوونیان سەبارەت بە والیەکان.

سەبارەت بە دانان و لابردنی والیەکان، تۆمەتێک ئاڕاستەی عوثمانی کوڕی عەففان دەکرێت، ئەویش بریتیە لە لابردنی والیەکان و دانانی خزمەکانی خۆی، راستی ئەم بابەتەش ئەوەیە:

- دانان و لابردنی والیەکان، لە دەسەڵاتە ڕێپێدراوەکانی خەلیفە بووەو بەزاندنی سنووری دەسەڵاتەکانی نەبووە.
- هەندێک لە خزمە والیەکانی عوثمان، پێشتر لەلایەن عومەری کوڕی خەططابەوە دانراون و هۆکارەکەشی لێهاتوویی ئەو والیانە بووە، لەوانەش موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان.
- دانانی خزمان وەک والی، لەسەر بنەمای بەهێزیی و لێهاتوویی، ساسەتێک نەبووە تایبەت بە عوثمانی کوڕی عەففان، بەڵکو عەلی کوڕی ئەبووطالیبیش هەمان سیاسەتی جێبەجێکردووە، بۆ نموونە هەریەک لە (عەبدوڵای کوڕی عەبباس، عوبەیدوڵای کوڕی عەبباس، قوثەمی کوڕی عەبباس) ی ئامۆزاکانی خۆی وەک والی ناوچەکان داناوە.

[1] ابن کثیر: البدایة والنهایة، ج١١، ص ٢٨٤.

• کۆی ئەو والیانەی کە خزمی عوثمانی کوڕی عەففان بوون، نزیکەی هەشت کەس بوون کە تەنها پێنج کەسیان ماوەیەکی زۆر والی بوون، لە کاتێکدا لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا، نزیکەی چل و حەوت والی دیکە هەبون کە خزمی خەلیفە نەبون، بەڵکو لە کۆتا ساڵەکانی خیلافەتیدا، تەنها سێ کەس لە والیەکان خزمی خەلیفە بوون، ئەوانیش بریتی بوون لە (موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان لە شام، عەبدوڵای کوڕی سەعد لە میصر، عەبدوڵای کوڕی کورەیز لە بەصرە).

• ئەو والیانەی خزمی خۆی بون، ئەگەر تاوانێکیان لێ بەدیبکرایە، سزای دەدان و لە والیەتی لایدەبردن، نموونەی ئەوەش لابردنی وەلیدی کوڕی عوقبە بوو، یان ئەگەر خەڵک گلەییان لێی هەبوایە، وەک لابردنی سەعیدی کوڕی عاص.

بواری زانستی:

کۆکردنەوەی قورئان:

لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) و بە ڕێنمایی و سەرپەرشتی خودی پێغەمبەر(ﷺ)، نووسینەوەی قورئانی پیرۆز دەستی پێکرد، لە سەردەمی خیلافەتی ئەبووبەکری صدیقیشدا بە ڕێکارێکی ورد و زانستی، لە ماوەی نزیکەی پانزە مانگدا، کۆکردنەوەی قورئان بە ئەنجام گەیەنرا و لە دوو توێی پەڕاوێکدا بە ریزبەندیی نووسرایەوە، دوای وەفاتی ئەبووبەکر، ئەو پەڕاوە لای عومەری کوڕی خەططاب مایەوە، دوای وەفاتی ئەویش، لای حەفصەی دایکی باوەڕداران بوو.

لە سەردەمی ئەبووبەکری صدیقەوە هەتا سەردەمی خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففان، لەپاڵ ئەو پەڕاوەدا، هاوەڵانێک کە نوسخەی تایبەتی نووسینەوەی قورئانیان هەبوو، لەسەر ئەو نوسخەی خۆیان قورئانیان دەخوێند و خەڵکیان لەسەر فێردەکرد، بۆ نموونە خەڵکی شام قیرائەتی ئوبەی کوڕی کەعبیان هەبوو، خەڵکی عێراق قیرائەتی عەبدوڵای کوڕی

مەسعوودیان هەبوو.

ئەم حاڵەتە راجیاییەکی زۆری لێکەوتەوەو گەورە هاوەڵانیش هەستیان بەو مەترسیە کرد، بەتایبەت حوذەیفەی کوڕی یەمان، کاتێک لە ناوچە فەتحکراوەکاندا ئەو جیاوازیەی بەدیکرد، ترسی لێ نیشت و پێشنیاری کرد بۆ عوثمان هەتا لەو بوارەدا فریای ئوممەت بکەوێت،[1] عوثمانی کوڕی عەففانی پەلکێش کرد بۆ یەکخستنی پەڕاوەکان و دروستکردنی کۆدەنگیەک لەوبارەیەوە،[2] بۆ ئەمەش داوای ئەو نوسخەی پەڕاوەی کرد کە لای دایکی باوەڕداران حەفصە بوو، ئینجا لیژنەیەکی تایبەتی پێکهێنا و نوسخەکەی دایە دەستیان:

زەیدی کوڕی ثابت کە سەرپەرشتیاری نووسینەوەکەی سەردەمی ئەبووبەکری صدیق بوو.

عەبدوڵای کوڕی زوبەیر.

سەعیدی کوڕی عاص.

عەبدورەحمانی کوڕی حارث.[3]

لیژنەیەکی هەشت کەسیش، هاوکاری ئەم لیژنە سەرەکیە بوون بۆ لەبەرگرتنەوەی نوسخەی کۆتایی، خودی خەلیفەش سەرپەرشتی گشتی لەئەستۆ گرتبوو و بەردەوام لەگەڵ لیژنەکاندا لەسەر هێڵ بوو.[4]

پاش بەجێگەیاندنی ئەرکەکە و لەبەرگرتنەوەی چەند نوسخەیەک بۆ ناوچە جیاجیاکان، خەلیفە بۆ هەر ناوچەیەک، نوسخەیەکی نارد و فەرمانی کرد هەرچی نوسخەی دیکەی قورئان هەیە بسووتێنرێت،[5] هاوکات بۆ هەر نوسخەیەک لەوانە، هاوەڵێکی نارد بۆ ئەوەی خەڵکان فێری خوێندنەوەکەی

---

[1] صحيح البخاري – كتاب فضائل القرآن – باب جمع القرآن، الرقم ٤٩٨٧.

[2] الطبري: جامع البيان، تحقيق: أحمد شاكر، سنة ٢٠٠٠، ج١، ص ٦٢.

[3] صحيح البخاري – كتاب فضائل القرآن – باب جمع القرآن، الرقم ٤٩٨٧.

[4] ابن أبي داود: المصاحف، ص ١٠٤.

[5] صحيح البخاري – كتاب فضائل القرآن – باب جمع القرآن، الرقم ٤٩٨٧.

بکەن.[1]

گرنگیدان بە فەرمووده:

لە سەردەمی خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا گرنگیەکی زۆر دەدرا بە فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، خودی خەلیفە، چ لە رووی گێڕانەوەی فەرموودە و چ لە رووی ئیشپێکردنی، گرنگیەکی زۆری پێ دەدا، تەنانەت لە پۆستی خیلافەتدا بوو کە خەڵکی کۆدەکردەوەو شێوازی دەستنوێژی پێغەمبەری خوای(ﷺ) فێر دەکردن و دواتر فەزڵی دەستنوێژ و نوێژی لە فەرموودەی پێغەمبەری خواوە(ﷺ) بۆ باس دەکردن.[2]

گرنگترین ئەو بوارانەی کە فەرموودەی لەبارەوە گێڕاونەتەوە بریتین لە (پەرستشەکان، بواری کۆمەڵایەتی، حوکمە ئابووریەکان، ئەو کردەوانەی پاداشتیان زۆرە).

ئەو فەرموودانەی لە کتێبەکانی فەرموودەدا تۆمار کراون کە لە عوثمانی کوڕی عەففانەوە گێردراونەتەوە، ژمارەیان بریتیە لە (١٤٣) فەرموودە.[3]

لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا مامۆستای تایبەت بە فێرکردنی قورئانی پیرۆز و فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هەبون و مندالان لە تەمەنێکی سەرەتاوە لای ئەو مامۆستایانە وانەیان دەخوێند.[4]

بواری دادوەری:

دیارترین سەرچاوەکانی بواری دادوەری، بریتی بوون لە قورئان و سوننەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، دەبوو هەموان ملکەچی بن.

---

[1] محمد عبدالعظیم: مناهل العرفان، ج١، ص ٤٠٣.

[2] صحیح البخاري - کتاب الوضوء - باب الوضوء ثلاثا ثلاثا، الرقم ١٥٩؛ صحیح مسلم - کتاب الطهارة - باب صفة الوضوء وکماله، الرقم ٢٢٦.

[3] أبوالعون السفاریني: لوامع الأنوار البهیة، مؤسسة الخافقین، دمشق، الطبعة الثانیة، ١٩٨٢، ج٢، ص ٣٣٤.

[4] الطبري: جامع البیان، ج١، ص ٦٢.

هـەر ویلایەتێـک جیـا لـەوەی والیەکـی هەبـوو، دادوەرێکیشـی هەبـوو، بـۆ نموونـە:

شوێن	دادوەر	شوێن	دادوەر
مەدینە	زەیدی کوڕی ثابت	دیمەشق	ئەبوودەردا
بەصرە	ئەبوموسای ئەشعەری	یەمەن	یەعلای کوڕی ئومەییە
میصر		عوثمانی کوڕی قەیس	

مافـی دادگاییکردنـی خـودی خەلیفـە لەلایـەن عوثمانـی کـوڕی عەففانـەوە دیاریکرابـوو ئەگـەر هاتـو خەلیفـەش لـە سـەرچاوەکانی دەسـتووری ئیسـلامی لایـدا (ئەگـەر بینیتـان لـە کتێبـی خـوادا وا هاتـووە کـە کـۆت بکەنـە قاچەکانـم، ئـەوە بیکـەن).[١]

بواری ئابووری و دارایی:

سـەرچاوەکانی دارایی لـەم سەردەمەشـدا چەشـنی سـەردەمەکانی پێشـووتر بـوو، دابەشـکردنەکانیش بـە گشـتی لـە ڕێـڕەوی پێشـینان لاینـەدەدا تەنهـا لـە چەنـد حاڵەتێکی جیاوازدا نەبێت، لەوانـە:

تایبەتکردنی خانوو و شوێنی حەوانەوە بۆ وەفد و کەسە بێگانەکان.[٢]

خەڵاتکردنـی هەندێـک لـە سـەرکردەو کەسـایەتیەکان کـە هەندێـک جـار گلەیی لێدەکەوتـەوەو خەلیفـەش لـە بڕیارەکـەی پەشـیمان دەبوویـەوە، لەوانـە خەڵاتکردنـی مـەڕوان و پاشـگەزبوونەوەی لـەو بڕیـارە.[٣]

گرنگترین خەرجیەکانی دەوڵەتیش بریتی بوون لە:

مووچـەی کاربەدەسـتان و فەرمانبەرانـی دەوڵـەت (خەلیفـە، والیـەکان، سـەرکردە سـەربازیەکان، دادوەرەکان، سـەربازان...).

[١] مسند أحمد بن حنبل - مسند العشرة المبشرين بالجنة وغيرهم - مسند عثمان بن عفان(ﷺ)، الرقم ٥٣١.

[٢] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٢٧٣.

[٣] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٢٥٤.

مووچەیەکی گشتی کە هەر هاوڵاتیەک ساڵانە وەریدەگرت.

بـواری ئاوەدانکردنـەوەو بیناسـازی (بیرلێـدان،[1] فراوانکردنـی مزگەوتـی پێغەمبـەر(ﷺ)[2] و مەسـجیدلوحەرام، دروسـتکردنی مزگـەوت لـە ناوچەکانـی دیکـە، رێـڕەوە ئاویـەکان).

خەرجی بـواری سـەربازیی (خەرجی سـەربازان و پێداویسـتیە جەنگیـەکان، دروسـتکردنی یەکـەم کەشـتیگەلی ئیسـلامی).

خەرجیە گشتیەکانی وەک خەرجیەکانی حەج و پێشوازی وەفد و بێگانەکان.

فتوحات لە سەردەمی عوثمانی کوڕی عەففاندا

پـاش شـەهیدبوونی عومـەری کـوڕی خەططـاب، دوو هێـزە بریـندار و شکستخواردووەکەی دەست سوپای ئیسلامی، کە بریتی بوون لە ساسانیەکان و رۆمـەکان، ئەوەیـان بـە دەرفـەت زانـی هـەتا خۆیـان کۆبکەنـەوەو لە هێرشـێکی هەڵگـەڕاوەدا، بتوانـن ئـەو ناوچانـە بخەنەوەژێـر رکێفـی خۆیـان کـە پێشـتر لەدەسـتیان دابـوون، بۆیـە لـە بـەرەی رۆژهەڵاتییـەوە، یەزدگـوردی ساسـانی هەوڵـی دەدا سـوپایەک کۆبکاتـەوەو هێـرش بباتـە سـەر هێـزە ئیسـلامیەکان، هێـزە ناوچەییەکانیـش لـە ئازەربایجـان و چەنـد شـوێنێکی دیکـەش، دەسـتیان کـرد بـە شـکاندنی بەڵێننامـەو رێککەوتنەکانیـان لەگـەڵ دەوڵەتـی ئیسـلامیدا، لـە بەرەی رۆژئاواییشـەوە، هیرەقل هێز و توانای خۆی لە نزیکی ئەسـکەندەریەوە کۆکـردەوە بـە مەبەسـتی گێڕانـەوەی ئـەو ناوچانـەی پێشـتر لەژێـر دەسـەڵاتی خۆیـدا بـوون و بـە هـۆی فتووحاتـی ئیسـلامیەوە، کەوتبوونـە دەسـت هێـزە ئیسـلامییەکان.

لـە بەرامبـەر ئـەم مەترسـیەدا، خەلیفە عوثمانی کـوڕی عەففـان سیاسـەتێکی درێژخایەنـی گرتەبـەر کـە بریتـی بـوو لـە:

یەکەم: دامرکاندنەوەی هەڵگەڕانەوەکان و لەناوبردنی مەترسیە هەنووکەییەکانی

[1] ابن الأثير: الكامل في التاريخ، ج٢، ص ٥٢٨.

[2] صحيح مسلم – كتاب المساجد ومواضع الصلاة – باب فضل بناء المساجد والحث عليها، الرقم ٥٣٣.

سـەر هێـزە ئیسـلامیەکان کـە بریتـی بـوون لـە کۆکـراوەی هـەردوو هێـزی ساسـانی و بیزەنتـی لـە هـەردوو بـەرەی ڕۆژهـەڵات و ڕۆژئـاواوە، لەوانـەش هەڵگەڕانەوەکانـی (ئازەربایجـان، ئیسـتەخر، تەبەرسـتان، جورجـان، خوراسـان، کرمـان، ڕەی، هەمـەدان، ئیسـکەندەریە[1]).

دووەم: پەلهاویشـتن بـۆ ناوچەکانـی دەرەوەی سـنووری دەسـەڵاتی ئیسـلامی بـۆ بنەبڕکردنـی سـەرچاوەکانی هێرشـبردنە سـەر موسـڵمانان و گرتنەبـەری سیاسـەتی پێشـڕەوی لەبـری بەرگری و پاشەکشـە، لەوانـەش فەتحـی (مـەرو، جوزجـان، تەخارسـتان،[2] ئەرمینیـا، تەرابلوسـی شـام، دوورگـەی قوبـرص، فتوحاتـی باکـووری ئەفریقـی، فەتحـی نۆبـە، فەتحـی ئەندەلـوس[3]).

سێیەم: بڵاوکردنـەوەی ئیسـلام لـە ناوچـە فەتحکراوەکان بە چەشـنێک بەرەبەرە ببـن بـە بەشـێک لـە جەسـتەی ئوممەتـی ئیسـلامی و لەبـری هەڵگەڕانـەوەو دروسـتکردنی سەرئێشـە، ببنـە هێـزی پاڵنـەری بانگـەوازی ئیسـلامی و پەلهاویشـتن بـەرەو دەوروبـەر.

چوارەم: پەیڕەوکردنـی شـێوازێکی نوێـی هێـزی سـەربازیی لەنێـو سـوپای ئیسـلامیدا کە بەهۆی پێشڕەویەکانی سوپای ئیسـلامیەوە، پێکهێنانـی ئەو هێزە پێویسـتیەکی بێ چـەن و چـوون بـوو، ئەویـش بریتـی بـوو لـە دروسـتکردنی کەشـتیگەلی ئیسـلامی، هانـدەری سـەرەکی ئـەم بابەتـەش، موعاویـەی کـوڕی ئەبووسـوفیان بـوو، هەرچەنـدە لـە خیلافەتـی عومـەردا هەوڵیـدا قەناعـەت بـە خەلیفـە بـکات هەتـا موسـڵمانان جەنگـی دەریاییـش ئەزمـوون بکـەن، خەلیفـە ڕازی نەبوو، لـە سـەردەمی عوثماندا چەند جارێک مەسـەلەکەی لەگەڵ خەلیفە تاوتـوێ کـرد هەتـا دواجـار خەلیفـە ڕازی بـوو،[4] پێشـتریش پێغەمبـەر(ﷺ) ئامـاژەی دابـوو بـە کەشـتیگەلی موسـڵمانان، دیارتریـن چالاکـی کەشـتیگەلی

[1] تاريخ خليفة ابن خياط، ص ١٥٨.

[2] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٣٠٩.

[3] () ابن كثير: البداية والنهاية، ج١٠، ص ٦٤٩.

[4] البلاذري: فتوح البلدان، ص ١٥٣.

ئیسلامیش بریتی بوو لە:

- هێرشی موعاویە بۆ سەر قوبرص و فەتحکردنی.[1]

- جەنگی (ذاتوصەواری) بە سەرکردایەتی عەبدوڵای کوڕی ئەبی سەرح لە ئەسکەندەرییە[2] کە جەنگێکی زۆر سەخت بوو و سەرکەوتنی یەکلاکەرەوەی موسڵمانانی لێکەوتەوە.[3]

چەند نموونەیەک لە ڕووداوەکانی فتووحاتی ئەو سەردەمە:

فەتحی ئەرمینیا: لە ساڵی (٣١) کۆچیدا،[4] بەهێزیی و بەردەوامیی هێرشی سوپای موسڵمانان بە سەرکردایەتی مەسلەمەی فەهری بۆ سەر ناوچەکانی ئەرمینیا و بێهیوابوونی ئەرمەنەکان لە پشتیوانی بیزەنتیەکان، ئەرمەنەکانی ناچار کرد لەگەڵ سوپای ئیسلامیدا ڕێکبکەون و ناوچەکە ملکەچی دەسەڵاتی ئیسلامی ببێت.[5]

جەنگی تورکەکان: جەنگی نێوان موسڵمانان و تورکەکان لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا دەستپێکرد،[6] دواتر لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا موسڵمانان توانییان پاش چەند بەریەککەوتنێکی سەخت، چەند ناوچەیەک فەتح بکەن.[7]

جەنگی ذاتوصەواری: جەنگێکی دەریایی نێوان سوپای موسڵمانان و ڕۆمەکان بوو، سەرکردایەتی سوپای ئیسلامیی لەدەست عەبدوڵای کوڕی سەعدی کوڕی ئەبی سەرحدا بوو و ژمارەیەک لە هاوەڵە ناسراوەکان تیایدا بەشداربوون، قوستەنتینی کوڕی هیرەقلیش بە سەدان کەشتیەوە سەرکردایەتی سوپای ڕۆمەکانی دەکرد، پاش بەریەککەوتنێکی سەخت،

---

[1] البلاذري: فتوح البلدان، ص ١٥٣.

[2] الذهبي: سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٤٧٠.

[3] () ابن كثير: البداية والنهاية، ج١٠، ص ٢٣٨.

[4] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٢٩٢.

[5] البلاذري: فتوح البلدان، ص ١٩٦-١٩٧.

[6] () ابن كثير: البداية والنهاية، ج١٠، ص ١٥٦-١٥٧.

[7] ابن الأثير: الكامل في التاريخ، ج٢، ص ٤١١-٤١٢.

موسـڵمانان سـەرکەوتن و سـوپای بەرامبـەر بـە سـەختی تێکشـکا.[١]

کوژرانـی یەزدگـورد: لـە خیلافەتـی عوثمانـی کـوڕی عەففانـدا، یەزدگـوردی پادشای ساسانیەکان هەوڵیدەدا سوپاکانی یەکبخات و ناوچە لەدەستدراوەکانی بگێڕێتـەوە، بـەڵام سـەرکەوتوو نەبـوو و بەهـۆی شکسـتەکانیەوە، لـەم شـار بـۆ ئـەو شـار رایدەکرد، هەتـا دواجـار بـە زەلیلـی کـوژرا.[٢]

فیتنەی سەردەمی عوثمانی کوڕی عەففان

سەبەئیەکان:

عەبـدوڵای کـوڕی سـەبەء: کەسـایەتیەکی جوولەکـەی یەمەنـی بـوو کـە لـە خیلافەتـی عوثمانـی کـوڕی عەففانـدا موسـڵمانبوونی خـۆی راگەیانـد،[٣] بـە ئیبنوسـەوداء ناسـرابوو،[٤] ئامانجیشـی دزەکردنـە نێـو موسـڵمانان بـوو بـە مەبەسـتی لێدانی دەسـەڵاتی ئیسـلامی، خێرا لـە هەرێمەکانی حیجاز و بەصرە و کووفـەوە دەسـتیکرد بـە پیلانەکـەی، هەوڵیدا لە هەرێمەکانی شـامیش هەوادار کۆبکاتـەوە،[٥] بـەڵام موعاویـە زوو هەسـتی کـرد بـە مەترسـی ئـەو کەسـایەتیە و رێگریـی لێکرد،[٦] ئینجـا روویکـردە میصـر و لەوێیش هەوادارێکـی زۆری بـۆ بانگەوازەکـەی کۆکـردەوە.[٧]

بـاس و بەسـەرهاتی عەبـدوڵای کـوڕی سـەبەء و سـەبەئیەکان، چ لـە سـەرچاوە سـەرەکیەکانی مێژووی ئیسـلامی و چ لـە سـەرچاوەکانی شیعەشـدا تۆمـار کـراوە، بۆ نموونـە: لـە سـەرچاوەکانی مێژووی ئیسـلامی وەک: (سـەیفی

---

[١] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٢٩٠.

[٢] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٢٩٣-٣٠٠.

[٣] مسكويه: تجارب الأمم، الطبعة الثانية، مطبعة سروش، طهران، سنة ٢٠٠٠، ج١، ص ٤٣٥.

[٤] ابن الأثير: الكامل في التاريخ، ج٢، ص ٥١٧.

[٥] مسكويه: تجارب الأمم، الطبعة الثانية، مطبعة سروش، طهران، سنة ٢٠٠٠، ج١، ص ٤٣٥.

[٦] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٣٤٠.

[٧] () ابن كثير: البداية والنهاية، ج١٠، ص ٢٦٣.

کوڕی عەمر،[1] دەینەوەری،[2] طەبەری،[3] مەقدیسی[4])، لە سەرچاوەکانی شیعەش وەک (خصیبی،[5] کیششی، طووسی،[6] مەجلیسی[7])، کەچی بەشێکی زۆری ڕۆژهەڵاتناسان و نووسەرانێکی ناو جیهانی ئیسلامی، بە چەند ئامانجێکی دیاریکراو، هەوڵ دەدەن نەبوونی کەسایەتیەکی لەو چەشنە لە مێژوودا بسەلمێنن، ئامانجی سەرەکیش تیایدا، بریتیە لە شاردنەوەی ڕۆڵی سەبەئیەکان لە فیتنەی سەردەمی عوثمانی کوڕی عەففان و کەڵەکەکردنی تاوان و کەمتەرخەمیەکان لە کەسێتی خەلیفەدا، ئیبنولئەثیر بە وردی ڕێڕەوی گشتی ئاشووبەکەی نیشانداوە (عەبدوڵای کوڕی سەبەء کەسێکی جوولەکە بوو، لە سەردەمی عوثماندا موسڵمان بوو، ئینجا لەناو حیجازدا ئەملاوئەولای دەکرد و لەوێوە چوو بۆ بەصرە و دواتر بۆ کووفە، ئینجا بۆ شام، مەبەستی بوو سەر لە خەڵکی بشێوێنێت، کەچی لەوێ بۆی نەچوویەسەر و خەڵکی شام دەریانکرد، ئینجا چوو بۆ میصر و لەوێ لەناو خەڵکەکەیدا مایەوەو دەیوت: جێی سەرسوڕمانە خەڵکی بڕوایان بەوە هەیە عیسا دەگەڕێتەوە، کەچی بڕوایان بەوە نیە موحەممەد بگەڕێتەوە، بەمەش بنەمای گەڕانەوەی بۆ دانان و ئەوانیش لێیان وەرگرت، دوای ئەوە پێی دەوتن: هەر پێغەمبەرێک وەصییەکی هەیە و عەلیش وەصی موحەممەدە، ستەمکارتر لەو کەسە کێیە کە وەسیەتی پێغەمبەری خوا بەجێنەهێنێت و وەسیەتەکەی پێشێل بکات، عوثمان بە ناحەق خیلافەتی وەرگرتووە، دەی

---

[1] سيف بن عمرو: الفتنة و وقعة الجمل، ص ٤٨.

[2] المعارف، ص ٦٢٢.

[3] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٣٤٠.

[4] البدء والتاريخ، ج٥، ص ١٢٥.

[5] حسين بن حمدان الخصيبي (ت: ٣٣٤هـ): الهداية الكبرى، الطبعة الرابعة، مؤسسة البلاغ، بيروت، سنة ١٩٩١، ص ١٥١.

[6] محمد بن الحسن الطوسي: اختيار معرفة الرجال، الطبعة الاولى، مؤسسة النشر الاسلامي، ١٤٢٨هـ ص ١٠٢.

[7] محمد باقر المجلسي: بحار الأنوار، مؤسسة الوفاء، بيروت، ج٢٥، ص ٢٦٣.

هەستن و دەست بدەنە تانەدان لە والی و بەرپرسەکانتان و وا نیشان بدەن کاردەکەن بە (فەرمان بە چاکە و ڕێگری لە خراپە) هەتا دڵی خەڵکەکە بۆ خۆتان ڕاکێش دەکەن، ئینجا بانگخوازانی خۆی -بە ناوچەکاندا- بڵاوکردەوەو لەسەر خراپەی والیەکانی لە ناوچەکان نامەی بۆ دەنووسین و ئەوانیش هەمان شتیان دەکرد و نامەیان ئاڵوگۆڕ دەکرد، بە نهێنی بانگەوازیان دەکرد بۆ ڕاوبۆچوونی خۆیان، هەندێ نامەی ساختەیان لەسەر کەموکورتی والی و بەرپرسەکانیان دادەڕشت و دەیاننارد بۆ شوێنەکانی تر، خەڵکی هەر ناوچەیەک ئەمەی دەکرد بۆ خەڵکی ناوچەکانی تر، هەتا خۆیان گەیاندە مەدینەش و لەوێش بانگەشەکەیان بڵاوکردەوە)، پەیامەکە گەیەنرایە کۆشکی خیلافەت و پاش مشتومڕ لەو بارەیەوە، هەنگاو نرا بۆ چارەسەرکردنی.[1]

تۆمەتەکان بەرامبەر بە عوثمانی کوڕی عەففان

دەستەی سەبەئیەکان، بە سەرکردایەتی عەبدوڵای کوڕی سەبەء، پاش ئەوەی بڕیاریان دا، بەرامبەر بە عوثمانی کوڕی عەففان هەنگاو هەڵنێن، لەسەر ڕێنمایی و ڕاسپاردەی گەورەکەیان، ئەم هەنگاوانەیان نا:

- تانەدان لە والی ناوچەکان، بە چەشنێک هەوڵ بدەن وەک ستەمکار و مافخۆری خەڵک نیشانیان بدەن.
- وا خۆیان نیشان بدەن، فەرمان دەکەن بە چاکە و ڕێگریی دەکەن لە خراپە و ستەم.
- پتەوکردنی پەیوەندیەکانی ڕێکخستنی سەبەئیەکان لە سەرجەم هەرێمەکاندا و ئاڵوگۆڕی نامە و زانیاریی ورد لەنێوانیاندا.[2]
- هەوڵدان بۆ بەکارهێنانی ناو و ناوبانگی گەورە هاوەڵان و کەسایەتیەکان بۆ پشتگیریی بانگەوازەکەیان.[3]

---

[1] ابن الأثير: الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٥٢٦.

[2] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٣٤٠-٣٤١.

[3] ابن العربي: العواصم من القواصم.

- هەنگاونان بۆ ساختەکردنی مۆر و بەڵگەنامەکانی دەسەڵاتی ئیسلامی و کەسایەتیە ئیسلامیەکان، وەک ساختەکردنی مۆری خەلیفە و نووسراوی عائیشەی دایکی باوەڕداران.[1]

لەو ماوەدا، سەبەئیەکان بە وردی ئیشیان دەکرد لەسەر جووڵاندنی رای گشتی و هاندانی خەڵک بەرامبەر بە والیەکانی ناوچەکان، هەتا ئەمە بکەنە کەرەستەیەکی دەستیان بۆ لێدانی خودی خەلیفە، دواجار پاش سەرکەوتنی هەنگاوی یەکەمی پیلانەکەیان، هەوڵ و هێرشەکانی خۆیان چڕکردەوە لەسەر خودی خەلیفە و چەندین دۆسیەی تۆمەتیان بۆ خەلیفە کردەوە، لەوانە:

- زەوتکردنی مافی عەلی کوڕی ئەبووطالیب:

ئەمە یەکەم تۆمەت بوو کە راستەوخۆ لەلایەن خودی عەبدوڵای کوڕی سەبەئەوە ئاڕاستەی خەلیفە دەکرا و دەیوت: عەلی وەصیی پێغەمبەری خوایە و دەبوو دوای پێغەمبەر(ﷺ) عەلی بکرایە بە خەلیفە، عوثمانیش بە ستەم بووە بە خەلیفە و ئەو مافەی لە عەلی زەوت کردووە.[2]

ئەم تۆمەتەش هیچ راستیەکی نیە، چ رەفتاری خودی عەلی و چ هەڵوێستی موسڵمان و چ شێوازی هەڵبژاردنی عوثمانی کوڕی عەففان، بەڵگەی نادروستی ئەو تۆمەتەن.

- زبریی بەرامبەر بە گەورە هاوەڵان و کەسایەتیەکان:

لێدان و سزادانی عەمماری کوڕی یاسر.

لێدان و سزادانی عەبدوڵای کوڕی مەسعوود.

دوورخستنەوەی ئەبووذەری غیفاری بۆ ناوچەی رەبذە.

دەرکردنی ئەبوودەردا لە شام.

ئەوانەش یان تۆمەت بوون، یان شێواندنی راستی هەڵوێستەکان بوون، یان گەورەکردنی رووداوەکان بوون زیاتر لە قەبارەی خۆیان، یان لێسەندنەوەی

---

[1] ابن العربي: العواصم من القواصم.

[2] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٣٤٠.

مافی ئیجتیهاد و بڕیاردانی خەلیفە بوو، بە چەشنێک پێیان ڕەوا نەدەبینی، هێندەی حاکمێکیش دەسەڵاتی حوکم و بڕیاردانی هەبێت.

- هەڵسوکەوتی لەگەڵ کەسوکاریدا:

حەکەمی گێڕایەوە پاش ئەوەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دووری خستبوویەوە.

موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیانی کرد بە والی کە شیاوی کاربەدەستی نەبوو.

عەبدوڵای کوڕی عامری کوڕی کورەیزی کرد بە والی کە شیاوی کاربەدەستی نەبوو.

مەڕوانی کرد بە والی کە شیاوی کاربەدەستی نەبوو.

پێنج یەکی ئەفریقیای دا بە مەڕوان.

بەخششی هەبوو بۆ خزم و نزیکانی خۆی و موسڵمانانی لێ بێبەش دەکرد.

وەلیدی کوڕی عوقبەی کرد بە والی کە کەسێکی فاسقەو شیاوی کاربەدەستی نیە.

بە گشتی، هەڵوێستی عوثمان بەرامبەر بە خزم و کەسەکانی، لە ڕێڕەوی گشتی شەریعەت دەرنەچووە، ئەو خزمانەی کە کران بە والی، کەسانی شیاو بوون و بە ئیجتیهاد کران بە والی، هەروەها کەمینەیەکی والیەکان لە خزمانی خۆی بوون، جگە لەوە، هەندێک لەوانە، وەک موعاویە، لەلایەن خەلیفەی پێشووەوە دانرابوو و لێهاتوویی موعاویەش لای هەموان روون و بەرچاو بوو، ئەو بەخششەش کە باس دەکرێت، عوثمان لە داهاتی تایبەتی خۆی بەخششی دەکردن، ئەوەش کە بە مەڕوانی بەخشی، بە ئیجتیهادێک بوو و پاش ئەوەی نارەزایی موسڵمانانی لێکەوتەوە، خێرا لێی وەرگرتەوە.[1]

- رەخنەگرتن لە ئیجتیهادەکانی:

سوننەتی کورتکردنەوەی نوێژی لە سەفەردا لەکارخست.

[1] ابن الأثير: الكامل في التاريخ، ج٢، ص ٥٢٨.

عومەر بۆ لێدانی حەد قامچی بەکاردەهێنا، کەچی ئەم کردی بە گۆچان.

چوویە سەر پلیکانەکەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە کاتێکدا ئەبووبەکر و عومەر لەو پلیکانە خوارتر دەوەستان بۆ وتاردان.

سووتاندنی موصحەفەکانی قورئان و هێشتنەوەی یەک نوسخە.

فراوانکردنی سنووری پەچەی ئاژەڵانی بەیتولمال و بەکارهێنانی بۆ بەرژەوەندی شەخصیی خۆی.

عوبەیدوڵای کوڕی عومەری لە بەرامبەر هورمزاندا نەکوشت.

خەلیفە، هەم وەک گەورە هاوەڵێک، هەم وەک ئەندامێکی دەستەی یەکەمی موسڵمانبوان، هەم وەک زانایەکی ناو هاوەڵان، مافی ئەوەی هەبوو ئیجتیهاد لە بڕێک مەسەلەدا بکات، زۆرینەی هاوەڵانیش گلەیی و رەخنەیان نەبووە لە ئیجتیهادەکانی، بەڵام ئاشووبگێڕان ئەو ئیجتیهادەیان پێ رەوا نەدەبینی.

- رەخنەگرتن لە رابردووی:

ئامادەی غەزای بەدر نەبووبوو.

لە رۆژی ئوحوددا مەیدانی جیهادی جێشهێت و رایکرد.

لە بەیعەتی ریضواندا ئامادە نەبوو.

بەشدارنەبوونی لە بەدردا، بە فەرمانی پێغەمبەر(ﷺ) بوو، نەوەک خۆدزینەوە بێت لە غەزاکە، بەجێگەیاندنی فەرمانی پێغەمبەریش(ﷺ) داواکراو و لەپێشترە لە حەز و بیرکردنەوەی شەخصی، جێهێشتنی مەیدانی جیهاد لە ئوحوددا، پاش دەنگۆی شەهیدبوونی پێغەمبەر(ﷺ) بوو و دەستەیەک لە هاوەڵان ئەو هەڵوێستەیان هەبوو، خوای گەورەش بە دەقی ئایەت لێخۆشبوونی بۆ دەرکردن، ئامادەنەبوونی لە بەیعەتی ریضواندا، سەروەری بوو بۆ عوثمان، چونکە وەک نێردراوی پێغەمبەر(ﷺ) چوو بۆ مەککەو خۆی خستە بەردەم ئەگەری مەرگ و کوژران، خودی بەیعەتەکەش لەسەر دەنگۆی کوژرانی عوثمان وەرگیرا، واتە عوثمان، پێش هاوەڵان بە کردار بەیعەتی مەرگی بەجێگەیاند و چووە بەردەستی بێباوەڕان.

- دروستکردنی تۆمەت:

لەسەر وشترەکەی لەگەڵ کۆیلەکەیدا نامەیەکی نووسی بۆ ئیبن ئەبی سەرح سەبارەت بە کوشتنی ئەو کەسانەی لە نامەکەدا باسی کردبوون.[1]

ئەمەش تۆمەتێک بوو کە بە پیلانێکی ورد داڕێژرابوو و ئاگری فیتنەکەی پێ خۆشکرا و پیلانگێڕانی بەرەو کۆشکی خیلافەت ئاڕاستەکرد و شەهیدبوونی خەلیفەی لێکەوتەوە.

ئەو ڕەخنانەی لە عوثمانی کوڕی عەففان دەگیران:

ئیبنولعەرەبی کۆی ئەو ڕەخنانەی کۆکردەوەتەوە کە لە خەلیفە عوثمانی کوڕی عەففان دەگیران و وەڵامی هەریەک لەوانەشی خستوەتەڕوو، ئێمەش هاودەم بە زیادەیەک بۆ وتەکانی ئیبنولعەرەبی هەم ڕەخنەو هەم وەڵامەکان دەخەینەڕوو:

هێندەی دا لە عەممار تا ناوسکی تەقی.

هێندەی دا لە ئیبن مەسعوود تا ئێسک و پروسکی شکاند و مووچەشی لێ بڕی:

ئیبنولعەرەبی دەڵێت: سەبارەت بە لێدانی ئیبن مەسعوود و مووچەپێنەدانی ئەوە ساختەیە، سەبارەت بە لێدانی عەمماریش هەروەک ئەوی پێشوو درۆ و ساختەیە، ئەگەر ناوسکی بتەقیایە هەرگیز نەدەژیا.

زانایان لەو بارەیەوە بڕێ پۆزشیان هێناوەتەوە کە هی ئەوە نیە باسیان بکەین چونکە خودی باسەکە لەسەر پووچی و ناردوستی وەستاوە، ئیتر هیچ حەقێک لەسەر پووچی بنیادنانرێت، بەشوێن پێی نەفاماندا ڕێ نابڕین، چونکە ئەو ڕێی ئەوان کۆتایی نیە.[2]

ئیبن مەسعوود لە سەردەمی عوثمانی کوڕی عەففاندا کە بەرپرسی بەیتولمالی موسڵمانان بوو لە کووفە، لەگەڵ سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص

[1] ابن العربي: العواصم من القواصم، ص ٦١ و ما بعدها.

[2] العواصم من القواصم.

کێشـەیەکی بۆ دروسـت بـوو، عوثمانـی کـوڕی عەففـان پـاش ماوەیەکـی زۆر سـەعدی کـوڕی ئەبـی وەققاصـی لـە والیەتـی کووفـە لابـرد، ئەویـش لەبـەر کێشـەیەک کـە لەگـەڵ ئیبـن مەسـعوود هەیبوو، چونکـە قـەرزی لـە بەیتولمـال کردبـوو کـە ئیبـن مەسـعوود بەرپرسـی بـوو، کاتێـک ئیبـن مەسـعوود داوای قەرزەکـەی کـردەوە لـە سـەعد، سـەعد توانـای نەبـوو بیداتـەوە، بۆیـە کێشـە کەوتـە نێوانیانـەوە، هەواڵەکـە گەیشـتەوە بـە عوثمـان و سـەعدی لابـرد و وەلیـدی کـوڕی عوقبـەی لـە شـوێنیدا دانـا.[١]

کاتێـک عوثمانـی کـوڕی عەففـان نوسـخەکانی قورئانـی یەکخسـت و تەنهـا یـەک جـۆری هێشـتەوە، ئیبـن مەسـعوود ئامـادە نەبـوو نوسـخەکەی خـۆی لاببـات چونکـە دەیـوت: مـن خـۆم لـە پێغەمبـەری خـواوە(ﷺ) ئـەو قورئانـەم بیسـتووە.[٢]

کاتێـک عوثمانـی کـوڕی عەففـان داوای کـرد لـە ئیبـن مەسـعوود بگەڕێتـەوە بـۆ مەدینـە، خەڵکـی کووفـە وتیـان: لێـرە بمێنـەرەوە ئێمـە ناهێڵیـن هیـچ ئازارێکـت پـێ بـگات، ئەویـش وتـی: مـن گوێڕایەڵـی خەلیفـەم لەسـەرە، دەبینـم فیتنـە بەڕێوەیـە، نامەوێـت مـن یەکـەم کـەس بـم ئـەو دەرگایـە بکاتـەوە، بۆیـە خەڵکەکـەی گێڕایـەوەو بـەرەو مەدینـە کەوتـەڕێ.[٣]

پـاش ماوەیـەک ئیبـن مەسـعوود نەخـۆش کـەوت، عوثمانـی کـوڕی عەففـان هـات بـۆ لای، وتـی: ئـازاری چیـت هەیـە؟ ئەویـش وتـی: ئـازاری تاوانەکانـم، وتـی: ئـەی حـەز بـە چـی دەکەیـت؟ وتـی: ڕەحمەتـی پـەروەردگارم، وتـی: ئـەی فەرمـان نەکـەم پزیشـکێک بێـت بـۆ لات، ئەویـش وتـی: پزیشـک دەوای کـردووم، عوثمـان وتـی: فەرمـان نەکـەم بەخششـت بکـەن؟ وتـی: هیـچ پێویسـتم پێـی نیـە.[٤]

[١] الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٤٧٧.
[٢] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٨٧-٤٨٨.
[٣] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٨٩.
[٤] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٩٨.

دواجـار ئیبـن مەسـعوود لـە مەدینـەو لـە سـاڵی سـی و دووی کۆچیدا وەفاتی کرد،[1] کاتێک وەفاتی کرد نوێژی لەسـەر کرا، رایەک دەڵێت: عوثمانـی کوڕی عەففـان نوێژی لەسـەر کرد، رایەکیش دەڵێت: عەممـاری کوڕی یاسر نوێژی لەسـەر کرد، رایەکیش دەڵێت: زوبەیری کوڕی عـەووام نوێژی لەسـەر کرد، دواتر وەسـتان تـا شـەو، چونکـە خـۆی وەسیەتی کردبوو شـەو ئەسپەردەی بکـەن، ئینجـا لـە گۆڕستانی بەقیع ئەسپەردەیان کرد.[2]

لـە کۆکردنـەوەی قورئانـدا لایـداوە و بیدعـەی نوانـدووە لـە سـووتاندنی موصحەفەکانـی قورئانـدا:

ئیبنلوعەرەبی لەم بارەیەوە دەڵێت:

(سـەبارەت بـە کۆکردنـەوەی قورئـان، ئـەوە کارێکـی زۆر چاکـی عوثمـان بـوو کـە ئەنجامیدا، هەرچەندە هەموو قورئـان لەبەردەست بـوو بـەڵام خەڵکی راجیابوون-لـە خوێندنـەوەی- بۆیـە چـی راجیایـی لەسـەربوو نەیهێشـت و مەسـەلەکەی یەکلاکردەوە، بـەوەش بەڵێنـی خـوا هاتـەدی بـە پاراسـتنی قورئـان کـە ئەمـەش لەسەردەسـتی عوثمـان هاتـەدی وەک چـۆن لـە نووسـینەکانی تایبـەت بـە قورئـان و چەنـد نوسـینی تـردا ئەوەمـان روونکردوەتـەوە.

هەموو پێشەوایان ئەوەیان گێڕاوەتەوە کە زەیدی کوڕی ثابت وتی: لەکاتی جەنگی خەڵکی یەمامـەدا ئەبووبەکر ناردی بـە شـوێنمدا، بینیم عومـەری کوڕی خەططاب لـەلای بـوو، ئەبووبەکر وتـی: عومـەر هاتـووە بۆ لامان و دەڵێت: کوژراوەکانی رۆژی یەمامە خەریکە ئەوانە نەهێڵێت کە قورئانیان لەبەرە، من دەترسم ئەم بارە وا بڕوات و بەشـێکی قورئـان لەدەست بچێت، بۆیـە پێم باشـە قورئان کۆبکرێتـەوە، منیش وتم: بـە عومـەر: چـۆن شـتێک بکەیـن کـە پێغەمبـەر(ﷺ) نەیکـردووە؟ عومـەر وتـی: سـوێند بەخـوا ئـەم کارە باشـترە، بۆیـە بـەردەوام لێی دووبـارە دەکردمـەوە تـا خـوای گـەورە دەروونـی واڵا کـردم بـۆ ئـەو کارە و رام چوویـە سـەر راکـەی عومـەر.

[1] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٩٩.

[2] أسد الغابة، ج٣، ص ٤٠٠.

ئیتر دەستنووسەکە لای ئەبووبەکر بوو تا وەفاتی کرد، دواتر لای عومەر بوو تا وەفاتی کرد، دواتر لای حەفصەی کچی عومەر بوو تا حوزەیفەی کوڕی یەمان هات بۆ لای عوثمان، ئەوەش کاتێک لە غەزای شام لە فەتحی ئەرمینیا و ئازەربایجان لەگەڵ خەڵکی عێراق بوو کە گەڕایەوە بۆ لای عوثمان باسی جیاوازی خوێندنەوەی قورئانی لای ئەو خەڵکە بۆ عوثمان گێڕایەوە، بۆیە حوذەیفە بە عوثمانی وت: ئەی ئەمیری باوەڕداران فریای ئەم ئوممەتە بکەوە پێش ئەوەی وەک ناکۆکی جوولەکەو مەسیحیەکان موسڵمانانیش سەبارەت بە قورئان ناکۆکییان تێبکەوێت، بۆیە عوثمان کەسی نارد بۆ لای حەفصەو پێی وت: نوسخەی موصحەفەکەمان بۆ بنێرە تا لەبەری بنووسینەوە و دواتر دەیگێڕینەوە بۆت، حەفصەش موصحەفەکەی نارد بۆ عوثمان، ئینجا عوثمان فەرمانی کرد بە زەیدی کوڕی ثابت و عەبدوڵای کوڕی زوبەیر و سەعیدی کوڕی عاص و عەبدورەحمانی کوڕی حارثی کوڕی هیشام تا لەبەری ئەو موصحەفە چەند نوسخەیەک بگرنەوە، ئەوانیش ئەو کارەیان بەئەنجام گەیاند.

عوثمان بە سێ کەسە قورەیشیەکانی وت: ئەگەر ئێوە لە شتێکدا راجیابوون لەگەڵ زەیدی کوڕی ثابت ئەوا بە زمانی قوڕەیشی بینووسن چونکە قورئان بە زمانی قورەیشی دابەزیوە، ئەوانیش وایان کرد.

کاتێک ئیشەکەیان تەواو کرد عوثمان موصحەفەکەی گێڕایەوە بۆ حەفصە، عوثمان بۆ هەر ناوچەیەک موصحەفێکی لەو موصحەفانە نارد کە -دەستەکە- نووسیبوویانەوە و فەرمانی کرد-لە ناوچەکاندا-چی نووسینەوەی تری بەشێکی قورئان و چی موصحەفی تر هەیە بسووتێنرێت.

سەبارەت بەوەی دەوترێت عوثمان موصحەفەکانی تری سووتاندووە یان دڕاندووە، ئەوا هەردووکیان جائیزە ئەگەر مانەوەی ئەو موصحەفانە خراپەی لێ بکەوێتەوە یان شتێکی تێدا بێت کە -لە بنەرەتدا- لە قورئاندا

نەبێت یان لەسەر بنەمای قورئان خۆی نەبێت، لەوەشدا هەموو هاوەڵان بێدەنگ بوون و کێشەیان نەبوو، بەڵام گێردراوەتەوە لە ئیبن مەسعوودەوە کە لە کووفە وتاری داوەو وتوویەتی پاشان خوای گەورە دەفەرموێت: (ومن يغلل يأت بما غل يوم القيامه) جا من بۆ موصحەفەکەی خۆم وادەکەم، هەرکەسیش لە ئێوە ئەوەی پێ دەکرێت با وابکات، بۆیە ئیبن مەسعوود دەیویست موصحەفەکەی خۆی بهێڵێتەوەو ئەوەی تیایدا دەیزانی بهێڵێتەوە، کاتێک ئەوەی بۆ نەکرا ئەوەی وت: کە وتی، بۆیە عوثمان ناچاری کرد موصحەفەکەی لابەرێت و رسومەکانی سڕیەوە، بۆیە قیرائەکەی چەسپاو نەمایەوەو خوای گەورە بەو سڕینەوەیە عوثمان و حەقی سەرخست).[1]

ئەبووزەری دوورخستەوە بۆ ناوچەی رەبذە.

یەکێک لەو مەسەلانەی کە کراوە بە رەخنە لەسەر عوثمانی کوڕی عەففان و تانەدان لە خیلافەتەکەی، مەسەلەی چوونی ئەبووزەر بوو بۆ ناوچەی رەبذە، چونکە ئەو تۆمەتەی ئاراستە کراوە کە ئەو بە زۆر و بە فەرمان ئەبووزەری دوورخستوەتەوە بۆ ناوچەی رەبذە، سەبارەت بەم مەسەلەش وردەکاریەکی پێویست دەخەینە ڕوو:

ئیبنولعەرەبی لە کتێبەکەیدا (العواصم من القواصم) سەبارەت بەم مەسەلەیە دەڵێت:

سەبارەت بەوەی گوایە ئەبووزەری دوورخستبێتەوە بۆ ناوچەی رەبذە ئەوە راست نیەو وای نەکردووە، ئەبووزەر کابرایەکی دنیانەویست و زاهید بوو و سەرکۆنەی کاربەدەستەکانی عوثمانی دەکرد و ئەم ئایەتەی بەسەریاندا دەخوێندەوە (والذين يكنزون الذهب و الفضة و لا ينفقونها في سبيل الله فبشرهم بعذاب أليم).

ئەبووزەر پێی وابوو ئەوان لە سوار و جلوبەرگدا زێدەڕۆیی دەکەن، بۆیە لەسەر ئەوە نارەزایی بەرامبەریان دەردەبڕی و سەرکۆنەی دەکردن،

[1] العواصم من القواصم لابن العربي.

دەیویست چی لەو ماڵ و سامانەی بەردەستیان هەیە دابەش بکرێت، ئەوەش شتێکی پێویست نەبوو.

ئیبن عومەر و هاوەڵانێکی تریش دەیانوت هەرچیەک زەکاتەکەی بدەیت ئیتر بریتی نیە لە کۆکردنەوەی -زێڕ و زیو- ئەوەبوو لە شام دەمەقاڵەیەک لەنێوان ئەبووزەر و موعاویەدا روویدا، ئیتر ئەبووزەر هات بۆ مەدینە، خەڵکی لە دەوری کۆبوونەوە، ئەویش هەمان رێی خۆی دەگرتەبەر- دنیانەویستی و ویستی ئەوەی هەموان بەوجۆرە بن- عوثمان پێی وت: خۆزگە کەنارت بگرتایە، مەبەستی ئەوەبوو تۆ لەسەر رێبازێکیت کە بۆ تێکەڵی خەڵک نابێت، چونکە تێکەڵی مەرجی خۆی هەیە و کەنارگرتنیش مەرجی خۆی هەیە، هەرکەسیش بیەوێت وەک ئەبووزەر بژی دەبێت بە تەنها بژی، یان تێکەڵی خەڵک بکات بەڵام وازبهێنێت خەڵکی لەو بارەدا بژین کە لە شەریعەتدا حەرام نەکراوە، ئەوەبوو بۆ پشتگوێخستنی دنیا، ئەبووزەر بە سەربەرزی چوو بەرەو ناوچەی رەبذە، حاڵی ئەبووزەر باشتر بوو، بەڵام ئەو حاڵە بۆ هەموو خەڵک نابێت، چونکە ئەگەر لەسەر ئەو رێبازە بچوونایە بەدڵنیاییەوە لەناودەچوون، سوپاس و ستایش بۆ خوا کە هەموو حاڵەکانی رێکخستووە.

ئەوەی جێی سەرسوڕمانە ئەو رەخنە لە عوثمان دەگیرێت لەسەر کارێک کە عومەر -پێشتر- کردبووی، دەگێردرێتەوە کە عومەری کوڕی خەططاب ماوەی یەک ساڵ ئیبن مەسعوودو چەند هاوەڵێکی تری لە مەدینە بەند کرد تا ئەو کاتەی شەهید بوو، ئەوکات عوثمان ئازادی کردن، عومەر لەبەرئەوە بەندی کردن چونکە ئەوانە فەرموودەی زۆریان لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) دەگێرایەوە.

دەمەقاڵەیەک لەنێوان ئەبووزەرو موعاویەدا روویدا، ئاخۆ ئەبووزەر بڕێ قسەی دەکرد کە لە سەردەمی عومەری کوڕی خەططابدا ئەوانەی نەدەوت،

بۆیە موعاویە ئەم مەسەلەی باس کرد بۆ عوثمان و ترسا ئاشووبێک لەنێو خەڵکیدا دروست بێت، چونکە ئەبووذەر هانیان دەدات بۆ دنیانەویستی و بڕێ حاڵ کە هەموو خەڵکی بەرگەی ناگرن، بەڵکو بە تایبەت بۆ هەندێ کەس دەبێت و کەمینەیەک دەتوانن بەرگەی بگرن، بۆیە وەک پێشتر باسمان کرد عوثمان نامەی بۆ نووسی تا ئەبووذەر بێت بۆ مەدینە، کاتێک هاتە مەدینە خەڵکی لە دەوری کۆبوونەوە، ئەبووذەر بە عوثمانی وت: بەنیازم بچم بۆ ناوچەی رەبذە، عوثمانیش وتی: وابکە، ئەبووذەریش وایکرد، تەنها ئەو هەنگاوەش بۆ ئەو گونجاو بوو.[1]

ئیبن تەیمیەش پێی وایە چوونی ئەبووذەر بۆ رەبذە لەبەر نەگونجانی ئەو ئیجتیهادەی بوو کە کردبووی، لەو بارەوە دەڵێت:

ئەبووذەر لە رەبذە نیشتەجێ بوو و لەوێش مرد، ئەمەش لەبەر هۆکارێک کە کێشە کەوتە نێوان ئەو و خەڵکەوە، چونکە ئەبووذەر کەسێکی صالحی دنیانەویست بوو، پەیامیشی وابوو کە دنیانەویستی واجبە و مرۆڤ چی لێ زیادە پێویستی خۆی هەڵبگرێت ئەوە کەنز و سامانێکە کە لە رۆژی دواییدا پێی داخ دەکرێت، هەروەها پشتی دەبەست بە شتێک کە لە قورئان و سوننەتدا بەڵگەی لەسەر نیە، ئەو پشتی دەبەست بە فەرمایشتی خوا (والذين يكنزون الذهب والفضة ولا ينفقونها في سبيل الله...)، بۆیە چی زیاد لە پێویست بوایە بە کەنزی دادەنا، بۆ ئەوەش پشتی دەبەست بەوەی لە پێغەمبەری خوای(ﷺ) بیستبوو کە فەرمووبووی (يا أبا ذر ما أحب أن لي مثل أحد ذهبا يمضي عليه ثالثة وعندي منه دينار إلا دينارا أرصده لدين)، (ئەی ئەبووذەر حەز ناکەم هێندە کێوی ئوحود زێرم هەبێت و سیانەی بەسەردا تێپەڕ بێت و دینارێ لەو زێرە لای من مابێت مەگەر بۆ قەرزم دانابێت).... کاتێک عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف مرد و سامانێکی جێهێشت ئەبووذەر ئەوەی بەو کەنزە دانا

[1] العواصم من القواصم، تحقيق محب الدين الخطيب و محمود مهدي الأستانبولي، ط٢، دار الجيل(بيروت-١٩٨٧)، ص ٨٥- ٨٨.

کە لەسەری سزا دەدرێت، عوثمانیش سەبارەت بەو مەسەلە دانوستان و مشتومڕی لەگەڵ ئەبووزەر دەکرد تا ئەوەی کەعب هاتەژوورەوەو هاوڕای عوثمان بوو، ئەبووزەر لێیدا، هەر لەسەر ئەوەش ئەبووزەر لە شام کێشەی لەگەڵ موعاویە هەبوو، دەستەیەکیش هەبوون هاوڕای ئەبووزەر بوون... خۆ خوای گەورە لە قورئاندا میراتی دیاری کردووەو دابەشی کردووە، دەی میراتیش بۆ کەسێک دەبێت کە دوای خۆی سامانێک جێبهێڵێت، چەندین هاوەڵ لە پشتیوانان و بگرە لە کۆچەرانیش هەبون کە لەسەردەمی پێغەمبەر(ﷺ) سامانیان هەبووە، چەندین پێغەمبەریش هەبون کە سامانیان هەبووە، ئەبووزەر دەیویست شتێک لەسەر خەڵک واجب بکات کە خوا واجبی نەکردبوو لەسەریان، لەسەر شتێک سەرکۆنەیان بکات کە خوا لەسەر ئەوە سەرکۆنەی نەدەکردن، ئەو لەو رایەیدا موجتەهید بوو و وەک هەموو موجتەهیدانی تر لەسەر گوێڕایەڵیەکەی پاداشت وەردەگرێت...لە سەردەمی خیلافەتی عوثماندا -ماڵ و سامان زۆر بوو- و دەوڵەمەندان خوویان دایە زۆر بواری دنیا کە هەیانبوو لە رووی رێژە و جۆرەوە دەچوونە مەیدانی موباحەوە، ئەبووزەریش هێندە نکووڵی دەکرد لێیان تا ئەوەی رێی موباحیشی لێ دادەخستن، ئەمەش هۆکارێکی کێشەی نێوان دوو تاقمەکە بوو، بۆیە کەنارگرتنی ئەبووزەر لەبەر ئەو هۆکارە بوو، ئەگەرنا عوثمان هیچ کێشە و مەرامێکی بەرامبەر بە ئەبووزەر نەبوو، ئەوەش کە دەڵێت: ئەبووزەر ڕاستگۆترین کەسە واتای ئەوە نییە لە هەموویان باشتر بێت، بەڵکو کەسێکی باوەڕداری لاواز بوو، وەک لە فەرموودەی صەحیحدا هاتووە پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی (يا أباذر إني أراك ضعيفا، وإني أحب لك ما أحب لنفسي، لا تأمرن على إثنين ولا تولين مال يتيم) (ئەی ئەبووزەر من تۆ بە لاوازی دەبینم، ئەوەشی بۆ خۆم خۆشم دەوێت بۆ تۆیش حەزم پێیە، دەی بەرپرسیارێتی دوو کەسیش مەگرە ئەستۆ و ماڵ و سامانی هەتیویش مەگرە ئەستۆ)،

یان لە فەرموودەی صەحیحدا هاتووە (المؤمن القوي خير وأحب إلى الله من المؤمن الضعيف وفي كل الخير) ئەهلی شوورایش باوەڕدارانی بەهێز بوون، ئەبووزەرو هاووێنەکانیشی باوەڕدارانی لاواز بوون، باوەڕدارانی چاکی نێو خیلافەت وەک عوثمان و عەلی و عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف باشتر بوون لە ئەبووزەر و هاووێنەکانی.[1]

عەسکەری دەڵێت: ئەبووزەر خۆی لەبەر زوهد و دوورگرتنی لەو سامانەی لە دەستی خەڵکدایە چوون بۆ رەبذەی هەڵبژارد.[2]

ئیبن خەلدوون دەڵێت: ئەبووزەر داوای مۆڵەتی کرد لە عوثمان تا لە مەدینە بچێتە دەرەوە، عوثمانیش مۆڵەتی دا و ئەبووزەریش چوو لە رەبذە دابەزی و لەوێ مزگەوتێکی بنیاد نا و عوثمانیش وشتری پێدا و دوو مەملووکی -خزمەتکاری- بۆ دانا و مووچەشی بۆ بڕیەوە،[3]هەروەها عوثمان پەیامی نارد بۆ ئەبووزەر و پێی وت: جارجارە سەردانی مەدینە بکە تا نەریتی دەشتەکی وەرنەگریت، ئەویش وایدەکرد.[4]

بێگومان ئەبووزەری غیفاری لە ئاشووبخوازەکان نەبوو، بەڵکو موجتەهیدێک بوو کە لە بوارێکی ئیجتیهادەکانیدا نەیپێکا، بەلام ئەوەی کە کێشە بوو ئەوەبوو ئاشووبخوازان ئەو بانگەوازەی ئەبووزەریان قۆستەوە بۆ مەرامی پیسی خۆیان و توانییان بیکەنە چەکێک بۆ دژایەتی خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففان و دواجار رەواکردنی خوێنی، هیچکام لە هاوەڵان و تابعیەکان و زانایانی ئەهلی سوننەو جەماعەش گومانیان نیە لەوەی ئەبووزەر هیچ پەیوەندی و هاوکاریەکی نەبووە لەگەڵ ئاشووبخوازان، بەڵکو نیازێکی چاکسازی هەبووەو ئیجتیهادێکی کردووەو ئیجتیهادەکەی نەیپێکاوەو پشت بەخوا یەک پاداشتی دەست کەوتووە.

[1] منهاج السنة النبوية لابن تيمية، تحقيق د.محمد رشاد سالم، ط١، مؤسسة قرطبة، ج٦، ص ١٧٣- ١٧٤.

[2] الأوائل للعسكري، ج١، ص ٥٥.

[3] تاريخ ابن خلدون، ط٥، دار القلم (بيروت-١٩٨٤)، ج٢، ص ٥٨٨.

[4] تأريخ الطبري، ج٢، ص ٦١٦.

ئەبوودەردائی لە شام دەرکرد:

ئیبنولعەرەبی دەڵێت: (هەروەها دەمەقاڵەیەک لەنێوان ئەبوودەردائو موعاویەدا روویدا، چونکە ئەبوودەردائیش کەسێکی زاهید و دنیانەویست بوو و دادوەری خەڵکیش بوو -لە دیمەشق-، کاتێک لە مەسەلەی حەقدا زۆر مەسەلەکەی قووڵ دەکردەوە و ئەو رێبازەی عومەری لەناو خەڵکدا پەیڕەو دەکرا ئەویش پەیڕەوی دەکرد، خەڵکی بەرگەی ئەوەیان نەگرت و لایان برد، ئەویش چوو بەرەو مەدینە، ئەوانە هەموو بڕێ بەرژەوەندین کە زیان بە ئایینداری ناگەیەنن و کار ناکەنە سەر پێگەی هیچ موسڵمانێک، ئەبووزەر و ئەبوودەردائیش دووربوون لە عەیبەو کەموکورتی، عوثمانیش زۆر دوور و بێگەرد بوو، هەر کەسێکیش بڵێت عوثمان بەو هۆکارە دوورخستنەوەی بەکارهێناوە ئەوە هەموو ئەو قسانە پووچ و بێبنەمان).[1]

حەکەمی گێڕایەوە پاش ئەوەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دووری خستبوویەوە:

حەکەمی کوڕی ئەبیلعاصی کوڕی ئومەییەی ئومەویە، مامی عوثمانی کوڕی عەففانە، باوکی مەڕوانی کوڕی حەکەمە، دوای فەتحی مەککە موسڵمان بوو و چوو لە مەدینە نیشتەجێ بوو.[2]

پێغەمبەر(ﷺ) حەکەمی دوورخستەوە بۆ ناوچەی طائیف، ئیتر لەوێ مایەوە، ئینجا کە ئەبووبەکر بوو بە خەلیفە داوا کرا حەکەم بگێڕێتەوە، ئەویش وتی: گرێیەک ناکەمەوە کە پێغەمبەر(ﷺ) گرێی داوە، تا لە سەردەمی خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا گەڕێنرایەوە بۆ مەدینە.[3]

حەکەم لە سەردەمی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر(ﷺ) لە مەککە ئازاری زۆری پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەدا،[4] تەنانەت ئەو شەوەی کۆبوونەوە تا بچن پێغەمبەر(ﷺ) لە ماڵەکەی خۆیدا بکوژن، یەکێک لەوانە حەکەم بوو.[5]

---

[1] العواصم من القوام لابن العربي.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ١٠٥.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ١٠٤.

[4] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ١٣٤.

[5] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج١، ص ٢٢٨.

حەکەم تەنانەت بەرامبەر بە موسڵمانانیش خراپەی زۆری نواند، ئەوەبوو کاتێک عوثمانی کوڕی عەففان موسڵمان بوو، حەکەم کە مامی بوو عوثمانی گرت و بە گوریس بەستیەوەو وتی: سوێند بەخوا تا نەگەڕێیتەوە سەر ئایینی باوباپیرانت ناتکەمەوە، عوثمانیش وتی: سوێند بەخوا هەرگیز وازی لێ ناهێنم، کاتێک حەکەم بینی عوثمان زۆر سوورە لەسەر ئایینەکەی وازی لێهێنا و بەریدا.[١]

ئیبن حەجەر چەند فەرموودەیەکی هێناوە کە باس لەوە دەکەن پێغەمبەری خوا(ﷺ) نزای خراپەی کردووە لە حەکەم، بەڵام صەحیح بوونی هیچکام لەو فەرموودانە ناسەلمێنێت.

سەبارەت بە هۆکاری دوورخستنەوەکەی دەوترێت نهێنی پێغەمبەری خوای(ﷺ) ئاشکرا کردووەو باسی کردووە، بۆیە دوورخراوەتەوە.[٢]

حەکەم لە سەردەمی خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا وەفاتی کرد، ئەوەش لە ساڵی سی و یەکی کۆچیدا بوو.[٣]

هەرچۆنێک بێت نەفی کردنی حەکەم و نەگێڕانەوەی تا وەفاتی و بەردەوامی هەر دوو خەلیفەی دواتریش لەسەر ئەو بنەمایە، بەڵگەیە لەسەر ئاستی لاساریەک کە حەکەم نواندوویەتی، بەڵام ئەوە نابێتە تۆمەت بۆ خەلیفەی سێیەمی باوەڕداران، چونکە گێڕانەوەیەک هەیە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) پێش مردنی لەسەر داوای عوثمان رازی بووە حەکەم بگەڕێتەوە، بەڵام پێش گەڕانەوەی وەفاتی کردووە و دواتریش هەردوو خەلیفەی دواتر بۆ پەیڕەوی ئەو فەرمانە داوای شاهیدێکیان کردووە لە عوثمان و ئەویش شایەتیکی تری نەبووە.[٤]

---

[١] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٥.

[٢] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ١٠٨.

[٣] نفس المصدر.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ١٠٥.

بۆیە ئەمە چەند خاڵێک دەخەینەڕوو:

یەکەم: ئەوەی عوثمان چووەو سکاڵای بۆ کردووە لای پێغەمبەر(ﷺ)، شتێکی هەڵەو تاوان نەبووە، چونکە هێشتنەوەی خزمایەتی و هەوڵی چاکەکردن لەگەڵ خزمان شتێکی ڕێپێدراوە لە ئیسلامدا مادەم نەبێتە زیان بۆ باوەڕداران بە گشتی، ئەوەش کە عوثمان چووە داوای لێخۆشبوونی بۆ موسڵمانێکی هەڵەکار کردووە نەک بۆ بێباوەڕێک،[1] هەروەها تکای بۆ کردووە لای پێغەمبەر(ﷺ)، کە پێغەمبەری خوایش(ﷺ) ڕازی بووە نیشانەی ئەو هەموو ڕێز و خۆشەویستیەیە کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) هەیبووە بۆ عوثمانی کوڕی عەففان.

دووەم: پابەندی بێشوماری هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) بە گشتی و خەلیفە ڕاشیدینەکان بە تایبەتی و ئەبووبەکر و عومەر بە تایبەتی تر لەم نمونەدا دەردەکەوێت کە چەندە ورد و وریا بون لە هەڵسوکەوت لەگەڵ بنەماکانی شەریعەتدا، کاتێک زانیویانە شەرع داوای شایەت دەکات بۆ هەر سکاڵا و پرسێک، ئامادە نەبون تەنانەت قسەو سکاڵای موژدەپێدراوی بەهەشتیش وەربگرن کە عوثمانە، خۆ ئەوان دەیانزانی کە عوثمان چەندە ڕاستگۆ و دلسۆز بە ئیسلام بووەو ئەگەر هەرچیەک بچووکترین لادانی دژ بە پێغەمبەری خوای(ﷺ) تێدا بووبێت هەرگیز قبوولی نەکردووە، عوثمان موژدەپێدراوی بەهەشت و دوو جار زاوای پێغەمبەر(ﷺ) بووە، عوثمان هۆکاری بەیعەتی ڕیزوان بووە، کەچی هەر فەرمانی شەریعەتیان بۆ شایەتیەکی ئەو پشتگوێ نەخستووە، جا ئەگەر بۆ مەسەلەیکی کاتی لاوەکی وا ورد بووبن، دەبێت لە کۆکردنەوەو نووسینەوەی قورئاندا چ وریایی و دڵنیاییەکیان گرتبێتەبەر.

سێیەم: گەورەیی عوثمان و ڕێزگرتنی لە فەرمانی دەسەڵاتدارانی دەوڵەتی ئیسلامی نیشان دەدات، ئەو هەرچەندە خۆی چووبوویە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ١٣٤.

و ڕەزامەندی پێغەمبەری خوای(ﷺ) وەرگرتبوو، بەڵام کاتێک زانی بەڵگەی تەواوی بەدەستەوە نیە بۆ سەلماندنی ڕاستیەکەی، ئامادە بوو ملکەچی فەرمانێک بێت کە لەپێناو هێشتنەوەی ڕاستیەکاندا ڕاستیەکی ئەوی پەک دەخست، ئەمەش تەنها لە هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) دەوەشێتەوە هێندە وریا و کارامە بن.

چوارەم: عوثمان هەرگیز ئامادە نەبووە لە فەرمانی پێغەمبەر(ﷺ) دەربچێت، خۆ کاتێک ئەبوو سوفیان هاتە مەدینەوەو تکای کرد لە چەند کەسێک و لەوانەش عوثمان تا بیبەن بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و سکاڵای بۆ بکەن تا لەسەر ڕێککەوتنی قورەیش و پێغەمبەر(ﷺ) قسەی لەگەڵ بکات، عوثمان ئامادەیی نەبوو سکاڵای بۆ بکات هەرچەندە لە هەمان هۆز بوون، چونکە دەیزانی ئەمە ڕەوا نیە، بەڵام سکاڵا کردنی بۆ حەکەم لەبەرئەوەی پێ ڕەوابوو چونکە هەم حەکەم شایەتومانی بە زار دەربڕیبوو و خۆی بە موسڵمان ناساندبوو و خواش زاناترە بە موسڵمانێتیەکەی، هەم هاتنەوەی ئەو هیچ پەیوەندیەکی نەبوو بە زیان گەیاندن بە موسڵمانان چونکە تاکێک بوو و هیچی تر، هەروەها ئەو کە زانی پێغەمبەر(ﷺ) ڕازی بووە ئینجا چوو داوای لە ئەبووبەکر و عومەریش کرد تا ئەو ڕەزامەندیە جێبەجێ بکەن، کاتێکیش بەڵگەی تەواوی بۆ ئەوە دەست نەکەوت بێدەنگی هەڵبژارد نەک نانەوەی ئاژاوەو ناڕەزایی.

سەبارەت بەوەی بۆچی عوثمانی کوڕی عەففان حەکەمی گێڕایەوە، ئیبنولعەرەبی لە کتێبەکەیدا (العواصم من القواصم) دەڵێت:

سەبارەت بە تۆمەتی گێڕانەوەی حەکەم ئەمەش ڕاستی نیە، زانایانمان لە وەڵامی ئەو گومانەدا دەڵێن پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتی دابوو بە حەکەم تا بچێتەوە مەدینە، عوثمان ئەمەی وت: بە ئەبووبەکر و عومەر، ئەوانیش وتیان: ئەگەر شاهیدێکت هەیە بۆ ئەوە ئەوا دەیگێڕینەوە، بۆیە کاتێک خۆی بوو

بە خەلیفە ئیشی کرد بەو زانیاریەی هەیبوو-کە پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتی داوە بە حەکەم بچێتەوە مەدینە-، عوثمان ئامادە نەبوو پەیوەندی لەگەڵ کەسێک هەبێت کە پێغەمبەر(ﷺ) پەیوەندی لەگەڵ بپچڕاندایە با تەنانەت باوکیشی بوایە، ئەو هەرگیز ئامادە نەبوو حوکمی پێغەمبەر(ﷺ) هەڵبوەشێنێتەوە.[1]

سوننەتی کورتکردنەوەی نوێژی لە سەفەردا لەکارخست:

ئیبنولعەرەبی دەڵێت: سەبارەت بە کورتنەکردنەوەی نوێژەکان لە سەفەردا ئیجتیهادێکی عوثمان بوو، چونکە بیستبووی خەڵکی لە مەسەلەی کورتکردنەوەی نوێژەکاندا تێکەوتون و وایان لێهاتووە تەنانەت لە ماڵەوەش کورتکردنەوەی نوێژەکان دەکەن، بۆیە گومانی ئەوەی برد ئەنجامدانی سوننەتێک ببێتە هۆی لەکارخستنی فەرز، بۆیە لەترسی نەکەوتنە ئەو داوو هەڵەوە کورتکردنەوەی نوێژەکانی لە سەفەردا تەرک کرد، هەرچەندە دەستەیەک لە زانایان دەڵێن کەسی گەشتیار سەربەستە لەوەی ئایا بە کورتکردنەوە نوێژەکانی بکات یان بێ کورتکردنەوە نوێژەکانی بکات، هاوەڵانیش لەو بارەوە راجیا بوون.[2]

موعاویەی-کوڕی ئەبووسوفیانی- کرد بە والی کە کەسێکی فاسقەو شیاوی کاربەدەستی نیە:

سەبارەت بە موعاویە ئەوا -یەکەم جار- عومەر کردی بە والی و هەموو ناوچەکانی شامی دایەدەست، دواتریش عوثمان لەو پۆستەیدا هێشتیەوە، بەڵکو با بڵێین ئەبووبەکر -یەکەمجار- بەرپرسیارێتی پێدا، چونکە زیادی برای موعاویەی کرد بە والی و زیادیش ئەوی کرد بە جێگرەوەی خۆی، ئەوەبوو عوثمانی‌ش هێشتیەوە چونکە پەیوەندی هەبوو بە ویلایەتی ئەبووبەکرەوە، جا عوثمانیش وەک عومەری کرد و هێشتیەوە، دەی بڕواننە ئەو زنجیرەیە چەندە پەیوەست و پتەو بووە، هەرگیز نموونەی وا نابینرێتەوە.[3]

---

[1] العواصم من القواصم، ص ٨٩.

[2] العواصم من القواصم.

[3] العواصم من القواصم.

عەبدوڵای کوڕی عامری کوڕی کورەیزی کرد بە والی کە کەسێکی فاسقەو شیاوی کاربەدەستی نیە:

عەبدوڵای کوڕی عامری کوڕی کورەیز کردی بە بەرپرس-وەک دەوترێت- چونکە پوورەکانی زۆر ڕێزدار بوون.[1]

مەڕوانی کرد بە والی کە کەسێکی فاسقەو شیاوی کاربەدەستی نیە:

ئەو قسەڵۆکانەی سەبارەت بە مەڕوان و وەلید هاتون زۆر سەختن و ئەوانەی حوکمی فاسق بوونیان داوە لەسەریان لە فاسقی خۆیانەوە ئەو حوکمەیان بەسەرداداون، مەڕوان پیاوێکی عەدل بووەو لە گەورە پێشەوایانی لای هاوەڵان و تابعیەکان و فیقهناسانی موسڵمانان بووە، سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدی کە لە هاوەڵان بووە گێڕانەوەی لێ گێڕاوەتەوە، سەبارەت بە تابیعیەکانیش هاوتەمەنانی خۆی بون... سەبارەت بە فیقهناسانی ناوچەکانیش هەموویان بەگەورەیان داناوەو خیلافەتەکەیان بە ڕەوا داناوە و فەتوای ئەویان وەرگرتووە و ملکەچی گێڕانەوەی بون، مێژوونووس و ئەدیبەکانیش لە ئاست خۆیاندا قسەیان کردووە.[2]

وەلیدی کوڕی عوقبەی کرد بە والی کە کەسێکی فاسقەو شیاوی کاربەدەستی نیە:

ئیبنولعەرەبی دەڵێت: (سەبارەت بە دانانی وەلیدی کوڕی عوقبە ئەوا – هاودەم بە خراپی نیازەکان- خەڵکی پێش چاکە خراپەیان گرتەبەر، بۆیە درۆسازان کەوتنە باسی ئەوەی عوثمان بۆ نیازی خۆی کردوویەتی بە بەرپرس، عوثمان دەڵێت: من وەلیدم دانەناوە لەبەرئەوەی برام بوو بێت، بەڵکو لەبەرئەوە دامناوە کە کوڕی ئوم حەکیمی بەیضائە، ئەو ژنەش پووری پێغەمبەر(ﷺ) و دوانەش بووە لەگەڵ باوکی پێغەمبەری خوادا(ﷺ)- واتە ئوم حەکیم و عەبدوڵای باوکی پێغەمبەر(ﷺ) بە یەک سک لەدایک

[1] العواصم من القواصم.
[2] العواصم من القواصم.

بـون- پشـت بەخـوا دواتریـش روونـی دەکەینـەوە، دانانـی والیش ئیجتیهـادە، عومـەر سـەعدی کوڕی ئەبی وەققاصـی لابرد و کەسـی پلەنزمتر لـەوی پێش ئـەو خسـت،

بـە عوثمـان وتـرا تـۆ وەلیـدت دانـاوە چونکـە وەلیـد براتـە لـە ڕێـی دایکتـەوە (ئـەروای کچـی کورەیـزی کـوڕی ڕەبیعـەی کـوڕی حەبیبـی کـوڕی عەبدشـەمس)، ئەویش وتـی: بەڵکو بۆیـە کردوومـە بـە والـی چونکـە پوورزای پێغەمبـەری خوایـە(ﷺ)، چونکـە ئـوم حەکیـم پـووری پێغەمبـەر(ﷺ) بـوو و دایەگـەورەی عوثمـان و دایەگـەورەی وەلیـد بـووە لـەرووی دایکیانـەوە کـە ئـەروا بـووە، ئوم حەکیـم دوانـە بـووە لەگـەڵ عەبـدوڵای باوکـی پێغەمبـەری خـوادا(ﷺ)، جـا چ کێشـەیەک هەیـە کەسـێک بـرای خـۆی یـان کەسـی نزیکـی خـۆی دابنێـت.[1]

پێنج یەکی ئەفریقیای دا بە مەڕوان.

سـەبارەت بـەوەی عوثمـان پێنـج یەکـی ئەفریقیـای دابێـت بـە یـەک کـەس ئەوە ڕاسـت نیە، مالیک و دەسـتەیەکی تـر پێیـان وایـە پێشـەوا -ئیمـام- ڕای خـۆی دەبێـت لەسـەر پێنـج یـەک و دواتـر بـە پێـی ئیجتیهادەکـەی جێبەجێـی دەکات، دەشـتوانێت هەمـووی ببەخشـێت بـە یـەک کـەس.[2]

عومەر بە قامچی لێدانی حەددی لێدەدا، کەچی ئەم کردی بە گۆچان:

سـەبارەت بـەوەی دەڵێـن عوثمـان بـە گۆچـان لـە خەڵکـی دابێـت، لـە هیـچ یاخـی و گوێڕایەڵێک ئـەوەم نەبیسـتووە، بەڵکو گێڕانەوەیەکی پووچ و بێبنەمایە و هەواڵێکە بازاڕگەرمی بۆ کراوە، پەنابەخـوا لـە هـەر خراپەیـەک.[3]

چوویـە سـەر پلیکانەکـەی پێغەمبـەر(ﷺ) لـە کاتێکدا ئەبووبەکـر و عومـەر لـەو پلیکانـە خوارتـر دەوەسـتان-بۆ وتـاردان-:

[1] العواصم من القواصم.
[2] العواصم من القواصم.
[3] العواصم من القواصم.

سەبارەت بەوەی دەوترێت عوثمانی کوڕی عەففان چوەتە شوێن مینبەرەکەی پێغەمبەر(ﷺ)، ئەوا ئەمەم لە هیچ کەس نەبیستووە کە توقیەی هەبێت، بەڵکو بانگەشەیەکی ناڕەوایە بۆ باس و گێڕانەوە، ئیتر ئەوەی دڵی پێی دەگۆڕێت دڵی دەگۆڕێت، زانایانمان دەڵێن: ئەگەریش ئەوە راست بێت- وای کردبێت- ئەوە هیچ شتێکی تێدا نیە کە خوێن رشتنی حەلاڵ بکات، یان لەوانەشە ئەو کارەی حەق بووبێت و هاوەڵانیش لەسەر ئەوە گلەیی و نارەزاییان نەبووبێت، واتە سەرەتا یان لەبەر هۆکاری پێویست ئەوەیان بە رەوا زانیبێت، ئەگەریش نەبووبێت-واتە شتی وای نەکردبێت- ئەوە ئیتر مشتومڕێکی لەسە نامێنێت.[1]

ئامادەی غەزای بەدر نەبووبوو، لە رۆژی ئوحودیش شکستی خوارد، لە بەیعەتی ریزوانیشدا ئامادە نەبوو:

جارێک ئیبن عومەر لەگەڵ خەڵکێکی قورەیشیدا دانیشتبوو، کابرایەکی میصری هات بۆ لای، وتی: ئەی ئیبن عومەر پرسیارێکت لێدەکەم وەڵامم بدەرەوە، ئایا دەزانیت عوثمان لە رۆژی ئوحوددا رایکرد؟ وتی: بەڵێ، وتی: دەزانیت لە بەدردا ئامادە نەبو؟ وتی: بەڵێ، وتی: دەزانیت لە بەیعەتی ریضواندا ئامادە نەبوو؟ وتی: بەڵێ، کابرا وتی: الله اکبر، ئیبن عومەر وتی: وەرە با بۆت روون بکەمەوە، راکردنی ئوحودی من شایەتی دەدەم کە خوا لێی خۆش بوو، بۆ ئامادە نەبوونی بەدریش لەبەرئەوە بوو کە کچەکەی پێغەمبەر(ﷺ) هاوسەری بوو و نەخۆش بوو، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرموو تۆ پاداشت و پشکی یەکێک لە ئامادەبوانی بەدرت هەیە، بۆ ئامادەنەبوونیشی لە بەیعەتی ریضوان، ئەوە ئەگەر لەناو مەککەدا بڵندپایەتر لە عوثمان هەبوایە پێغەمبەر(ﷺ) ئەوی لەبری عوثمان دەنارد، پێغەمبەر(ﷺ) عوثمانی نارد و بەیعەتەکە دوای ئەوە بوو کە عوثمان چوو بۆ مەککە، لە کاتی بەیعەتەکەدا پێغەمبەر(ﷺ) دەستی راستی نیشان دا و فەرمووی: ئەوە

[1] العواصم من القواصم.

دەستی عوثمانە، دەستی راستی دا بەسەر دەستەکەی تریدا و فەرمووی: (ئەوە بۆ عوثمان)، ئینجا ئیبن عومەر بە کابرای وت: دەی ئێستا برۆ.[1]

عوبەیدوڵای کوڕی عومەری لە هورمزان نەکوشت-ئەو کەسەی کە چەقۆکەی دا بە ئەبوولوئلوئەو دژ بە عومەر هانی دا تا عومەری کوشت-:

سەبارەت بە ئامادەنەبوونی عوثمان بۆ کوشتنی عوبەیدوڵای کوڕی عومەری کوڕی خەططاب لە بەرامبەر هورمزان ئەوە ناراست و پووچە، چونکە ئەگەر ئەو ئەوەی نەکرد خۆ هاوەڵانی تر لەوێ ئامادە بوون، مەسەلەکەش لەسەرەتادا بوو، دەوترێت: هورمزان هەوڵی داوە بۆ کوشتنی عومەر و خەنجەری هەڵگرتووەو لەژێر جلەکانیەوە دەرکەوتووە...لەوانەشە عوثمان حەقێکی بەسەر عوبەیدوڵاوە بەدی نەکردبێت، چونکە بارو کاری هورمزانی بۆ دەرکەوت، هەروەها کەس داوا ئەوەی نەدەکرد، لەگەڵ هەموو ئەو ئەگەرانەشدا چۆن دروستە بڕوانێتە مەسەلەیەک کە دروست و صەحیح نیە.[2]

لەسەر وشترەکەی لەگەڵ کۆیلەکەیدا نامەیەکی نووسی بۆ ئیبن ئەبی سەرح سەبارەت بە کوشتنی ئەو کەسانەی لە نامەکەدا باسی کردبوون:

ئیبنولعەرەبی دەڵێت: سەبارەت بەوەی دەڵێن نامەکە لەگەڵ سوارێکدا گیراوە-یان لەگەڵ کۆیلەکەی گیراوە- هیچ کەسیش ناڵێت کۆیلەکەی بووە، گوایە نامەی بردووە بۆ عەبدوڵای کوڕی ئەبووسەرح و تیایدا فەرمانی پێکردووە هەڵگرانی نامەکە بکوژێت، -بەڵام لە راستیدا- عوثمان بە خەڵکەکەی وت: یان دەبنە شایەتی ئەو شتە- کە من وام وتبێت-، یان سوێند دەخۆم من ئەوەم نەنووسیوە و فەرمانم بە شتی وا نەکردووە، جار هەیە بە ناوی کەسێکەوە قسە دەنووسرێت و ساختەی دەستنووسی

[1] صحيح البخاري - كتاب فضائل الصحابة - باب مناقب عثمان بن عفان، الرقم ٣٦٩٨؛ جامع الترمذي - أبواب المناقب عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ٣٧٠٦.
[2] العواصم من القواصم.

دەکرێت و مۆرەکەشی ساختەی لەسەر دەکرێت، بەلام ئەوان وتیان: دەبێت تۆ مەروان بدەیتە دەست ئێمە، ئەویش وتی: شتی وا ناکەم، چونکە ئەگەر مەروانی بدایە بەدەستەوە ئەوە ستەمکار دەبوو، ئەو خەڵکە دەبوو لای عوثمان داوای حەقی خۆیان لە مەروان و هەر کەسێکی تریش بکەن، ئەگەر بچەسپایە عوثمان شتی وای کردووە ئینجا حەق بۆ خاوەن حەق دەبێت، بەلام پێشینەو گەورەیی و پلەوپایەی ئەو هی ئەوە نەبوو لە دەسەلاتەکەی لابرێت چ جای کوشتنی.[1]

هەوڵی چارەسەر:

دەنگۆی هەوڵ و پیلانەکانی سەبەئیەکان کەوتەوە بەرگوێی خەلیفە و موسڵمانانیش، بۆ چارەسەری ئەمەش چەند هەنگاوێک نران:

خێرا موسڵمانان هەواڵەکەیان گەیاندە خەلیفە و داوای چارەسەرکردنی بارودۆخەکەیان کرد، بژاردەی چارەسەریشیان خستە بەردەستی خەلیفە.

خەلیفە گوێبیستی رەخنە و نارەزاییەکان بوو، هەندێک لەوانەی چارەسەر کرد، وەک گۆرینی هەندێک لە والیەکان، نارەوابوونی هەندێک لە رەخنەکانیشی سەلماند.

بۆ هەر ناوچەیەک نێردراوێکی خۆی نارد بۆ وەرگرتنی وردەکاری، ئوسامەی کوری زەید بۆ بەصرە و موحەممەدی کوری مەسلەمە بۆ کووفە و عەبدولای کوری عومەر بۆ شام و عەمماری کوری یاسر بۆ میصر.

خەلیفە، بانگهێشتی سەرجەم والی و بەرپرسەکانی کرد و لەو بارەیەوە راوێژی پێکردن و دواتر بریاری کۆتایی درا.[2]

درێژە:

ئیبن سەبەئی جوولەکە کەوتە تانەدان لە عوثمان و خۆی بە دڵسۆزی ئیسلام نیشان دا، خەڵکێکی زۆر بە قسەکانی هەڵخەڵەتان و کەوتنە شوێن

---

[1] العواصم من القواصم.

[2] ابن الأثير: الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٥٢٧.

راکانی و ئەو هەوڵەی خۆیان بە فەرمان بە چاکەو رێگری لە خراپە دەزانی، رۆژ بە رۆژ ئەو بیرەی سەبەئی بڵاو دەبوویەوە، تا دوای ساڵێک خەڵکەکە داوایان لە عەلی کوری ئەبووطالیب کرد بروات لەگەڵ عوثمان قسە بکات، عەلیش چوو و پێی وت: خەڵکێک لە دەرەوە سەبارەت بە تۆ منیان دواندووەو نازانم چی بڵێم، چی هەیە تۆ نەیزانیت و ئەوەی ئێمە دەیزانین تۆیش دەیزانیت، پێش تۆ نەکەوتوین تا شتێکت پێ بڵێین تۆ نەیزانیت، بە تەنیا لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) نەبوین تا شتیکی تایبەت بزانین و پێت بڵێین، شتێکی تایبەتمان بۆ نەبووە کە لە تۆشاراوە بێت، تۆ هاوەڵ و زاوای پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوویت و فەرمووودەت لێوە بیستووەو بینیوتە، کوڕی ئەبووقوحافە و کوڕی خەتتابیش لە تۆ لەپێشتر نەبون بە شتێک،تۆ لە خزمایەتیدا نزیکترینیت بە پێغەمبەر(ﷺ) و ئەوەی تۆ هەتبوو لە زاوایەتی پێغەمبەر(ﷺ) ئەو دوانە نەیانبوو، لە هیچدا پێش تۆ نەکەوتن، دەی بۆ خاتری خوا وریای خۆت بە، کوێرت پێ بینا ناکرێت و نەفامت پێ زانا ناکرێت، رێگەکە روونەو پایەکانی دین وەستاون، تۆ دەزانیت ئەی عوثمان چاکترین بەندەی خوا لای خوا پێشەوایەکی دادپەروەرە رێنموونی کرابێت و سوننەتێکی روون پەیرەو بکات و دوور لە بیدعەی روون بگرێت، بەخوا هەردووکیان رونن و سوننەتەکان وەستاو و بەرچاون و بیدعەکانیش هەروا، خراپترین کەس لای خوا پێشەوایەکی ستەمکاری گومڕایە کە خەڵکی بەهۆیەوە گومڕا ببن، ئیتر سوننەتی روون لەناوبەرێت و بیدعەی کەنارخراو زیندوو بکاتەوە، ...عوثمانیش وەڵامی دایەوەو وتی: بەخوا دەمزانی ئەوە دەڵێیت، بەخوا ئەگەر تۆ لە شوێنی من بوویتایە، نە لێت تووڕە دەبووم و نە تانەم لێدەدایت و نە خراپەیەکم دەکرد، من خزمایەتیم گەیاندووەو درزەکانم گرتووەو پەنای فەوتاوم داوەو لەسەر هەمان شێوەی عومەر کەسەکانم داناوە، ئەی عەلی سوێندت دەدەم بە خوا ئایا دەزانیت

موغیرەی کوری شوعبە لێرە نەبوو؟ وتی: بەڵێ، وتی: دەشزانیت عومەر داینا؟ وتی: بەڵێ، عوثمان وتی: دەی ئیدی بۆ سەرکۆنەی من دەکەن ئەگەر ئیبن عامیرم لەبەر خزمایەتی دانابێت؟ عەلی پێی وت: عومەر کە کەسێکی دادەنا دواتر لاریەکی لێ بەدی بکردایە ئەوپەڕی سزای دەدا، بەڵام تۆ ئەوە ناکەیت، نەرمی و لاوازیت نواندووە بەرامبەر بە خزمانت، عوثمان وتی: ئەوانە خزمانی تۆیشن، پاش بڕێک قسەکردن پێکەوە عەلی لای عوثمان چوویە دەرەوەو عوثمانیش بە دوایدا چوویە دەرەوەو چوویە سەر مینبەر و وتارێکی پێشکەش کرد.[1]

لە ساڵی سی و پێنجی کۆچیدا میصر شڵەژانێکی بەخۆوە دی، موحەممەدی کوڕی ئەبووبەکری صدیق و موحەممەدی کوڕی ئەبووحوذەیفەو ژمارەیەکی تر لە نەیارانی عوثمان نزیکەی شەش سەد سواریان لە میصرەوە ئامادە کرد و بەڕێکەوتن بەرەو مەدینە و بوون بە چوار بەشەوە بە سەرکردایەتی عەمری کوڕی بودەیلی کوڕی وەرقائی خوزاعی و عەبدورەحمانی بەلوی و کینانەی کوڕی بیشر و سوودانی کوڕی حمران، موحەممەدی کوڕی ئەبووبەکریش لەگەڵیاندا هات، بەڵام موحەممەدی کوڕی ئەبووحوذەیفە لە میصر مایەوە تا خەڵکی تر هان بدات و بەرگری لەوانە بکات کە رۆیشتوون، والی میصریش نامەیەکی نووسی بۆ خەلیفەو ئاگاداری کردەوە لەو رووداوە و وتی: وەک عومرەکار دێن و وا خۆیان نیشان دەدەن، کە لە مەدینە نزیک بوونەوە، خەلیفە فەرمانی کرد بە عەلی کوڕی ئەبووطالیب تا پێشهاتنیان بۆ مەدینە بیانگێڕێتەوە بۆ شوێنی خۆیان، عەلیش داوای لە عەمماری کوڕی یاسر کرد هاودەمی بکات، بەڵام عەممار رازی نەبوو، چونکە ئەویش تووڕە بوو لە عوثمان لەبەرئەوەی پێشتر عوثمانی کوڕی عەففان سزای دابوو، ئەوەبوو عەلی خۆی چوو بۆ لایان و لە ناوچەی جوحفە بوون، ئەوانە بە چاوی گەورەییەوە تەماشای علی کوڕی ئەبووطالیبیان

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٦٨-١٦٩.

دەکرد، عەلی لێیان توورە بوو و تەنانەت کەوتە قسە پێ وتنیان، ئەوانیش کەوتنە سەرکۆنەی خۆیان و وتیان: لەسەر ئەمە جەنگی خەلیفە دەکەن؟ عەلی وتی: بۆچی نەیاری عوثمانن؟ ئەوانیش چەند رەخنەیەکیان ژمارد کە دواتر بە درێژتر باسیان دەکەین، عەلیش یەک یەک وەڵامی رەخنەکانی ئەوانی دایەوە، دەستەیەکیشیان چوون گوێیان لە وتەکانی عوثمان گرت، کە هیچ رەخنەیەکیان نەما، دەستەیەک لە خەڵکی مەدینە داوایان لە عوثمان کرد سزای ئەوانە بدات، عوثمان لێبوردەیی نیشان دا، ئەوانیش گەڕانەوە و عەلیش گەڕایەوە بۆ لای عوثمان و بەسەرهاتەکەی بۆ باسکرد و داوایشی لێکرد وتارێک پێشکەش بکات و پۆزش بهێنێتەوە بۆ ئەوەی خزمانی خۆی پێشخستووەو تەوبە نیشان بدات، عوثمانیش راکەی وەرگرت و لە وتاری هەینیدا ئەوەی کرد و نزایەکی تەوبەی کرد و چاوەکانی پڕ بوون لە فرمێسک و هەموو موسڵمانان گریان، ئینجا مەڕوانی کوڕی حەکەم وتەیەکی زبری پێشکەش کرد و دڵی عەلی رەنجاند، دواتر عوثمان بە راوێژی ژنەکەی ناردی بە شوێن عەلیدا تا بێت بۆ لای و ویستی دڵی بداتەوە، بەڵام عەلی رازی نەبوو، کە خەڵکی میصر بەم رووداوەیان زانی لەگەڵ خەڵکی کووفەو بەصرە کەوتنە نامە گۆڕینەوەو رێککەوتن لەسەر ئەوەی جەنگی عوثمان بکەن، لەو نێوەندەدا برێک نامە بەدەم هاوەڵانەوە ساختە کران، ئەوەبوو هەمدی شەش سەد سوار لە میصرەوە بە چوار بەش هاتن وئیبن سەبەئیشیان لەگەڵ بوو، لەو لاشەوە خەڵکی کووفە بە چوار بەش هاتن، خەڵکی بەصرەش بە چوار بەش هاتن، هەریەکەو نیازێکیان هەبوو، میصریەکان دەیانوت دەبێت عەلی ببێت بە خەلیفە، کووفیەکان دەیانوت با زوبەیر ببێت بە خەلیفە، بەصریەکان دەیانوت با طەلحە ببێت بە خەلیفە، هەموو لە مانگی شەووالدا لە دەوری مەدینە خڕ بوونەوە، میصریەکان چوون بۆ لای عەلی، ئەویش حەسەنی کوڕی ناردبوو

بۆ لای عوثمـان و خۆیشـی کەنـاری گرتبـوو، کـە هاتـن بـۆ لای عەلـی تـوورە بـوو لێیـان و دەری کـردن، زوبەیـر و طەلحـەش بـە هەمـان شـێوەی عەلـی بانگەشـەکەرانی خۆیانیـان دەرکـرد ونەفرەتیـان لێکـردن، ئینجـا هەموویـان نیـازی خۆیـان راگەیاند و وتیـان: داوای ئێمـە ئەوەیـە عوثمـان واز لـە خیلافـەت بهێنێت، جـا میصریـەکان دەیانـوت جـاری پێشـوو کـە چوویـنەتـەوە نێردراوی عوثمانمـان بەدیـل گرتـووە کـە نامـەی پـێ بـووەو نامەکـە مـۆری عوثمانـی لەسـەر بـووەو تیایـدا فەرمانـی کـردووە هەموومـان بکوژنـو دەسـت و پێمـان ببـڕن، ئـەو نامەشـیان لەگـەڵ خۆیـان هێنابـوو، کـە عوثمـان ئـەوەی بیسـت سـوێندی خـوارد شـتی وای نەوتـووەو نەنووسـیوە، ئەمـەش نامەیەکی سـاختە بـوو ئامـادە کرابـوو، هـەروەک نامـە بـە دەم عەلـی و زوبەیـر و تەلحـەوە نووسـرابوو کـە بێن بـۆ لەناوبردنـی عوثمـان، بارەکـە بـەو جـۆرە بـوو تـا رۆژی هەینی هـات و عوثمـان وەک جـاران وتـاری خـۆی پێشـکەش کـرد، هێندێ دوای ئـەوە گەمـارۆ درا.[1]

لـە مانگـی زیلقەعـدەی سـاڵی سـی و پێنجـدا هاتنـە نـاو مەدینـە، عوثمـان چـاوی کـەوت پێیـان، ئەوانیـش وتیـان: قورئانێـک داوا بکـە، ئەویـش داوای کـرد قورئانێـک بهێنـن، -کـە قورئانەکـەی بـۆ هێنرا-پێیـان وت: —سـورەتی- نۆیـەم بکـەرەوە، واتـە سـورەتی (یونـس)، ئینجـا وتیان: بیخوێنـەرەوە تـا گەیشـتە ئـەم ئایەتـە(ءآالله أذن لكم أم على الله تفترون)، ئینجـا پێیـان وت: بوەسـتە، ئەزانیـت چیـت کـردووە بـە پەچـەی ئـاژەڵان؟! ئایـا خـوا مۆڵەتـی ئـەوەی پێداویـت یـان بـەدەم خـواوە هەڵـت بەسـتووە؟ عوثمـان وتـی: تێپەڕێنـە، ئـەو ئایەتـە لەسـەر فلانـە مەسـەلە دابەزیـوە، عومەریش ئـەوەی منـی کـرد و لـە وشـترەکانی زیادکـرد و منیـش وام کـردووە.

ئـاوا بـەردەوام رەخنەیـان لێدەگـرت و ئەویـش وەڵامـی دەدانـەوە تـا دواتـر عوثمـان بەوانـي وت: چیتـان دەوێـت؟ ئەوانیـش بەڵێننامەکەیـان هێنـا و شـەش

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٧٥.

یان پێنج مەرجیان بۆ نووسی کە هەرکەس دوورخراوەتەوە بگەڕێنرێتەوەو ئەوەی -مووچەی لێ بڕاوە- بۆی بگێردرێتەوە و فەیئیش هەبێت و لە دابەشکردندا دادپەروەر بێت و کەسانی بەهێز و جێمتمانە بکاتە بەرپرس، ئەوەیان لە نامەیەکدا نووسی، ئەویش بەڵێنی لەوان وەرگرت یەکڕیزی تێکنەدەن، ئینجا بە ڕەزامەندی گەڕانەوە.

دەوترێت بەڵکو عەلی ناردووە بۆ لایان و لەسەر ئەو پێنج شتە باسکراوە ڕێککەوتن و بە ڕەزامەندی گەڕانەوە، لەو بارەدا بوون کە سوارێک هات و ڕێی گرت پێیان و چەند جارێک بڵاوەی بە کۆبوونەوەیان دەکرد و دەهاتەوە بەنێویاندا، وتیان: ئەوە تۆ چیتە؟-بۆ وادەکەیت؟- ئەویش وتی: من نێردراوی ئەمیری باوەڕدارانم بۆ لای کاربەدەستی خۆی لە میصر، ئەوانیش پشکنیان، سەیریان کرد نامەیەکی پێیە کە لەسەر زمانی عوثمان نووسراوەو مۆری ئەوی لێدراوەو ناردوویەتی بۆ کاربەدەستی میصر و فەرمانی پێکردووە-ئەو کۆمەڵە کە گەڕانەوە- لە خاچیان بدات و دەست و پێیان ببڕێت.

ئەوانیش گەڕانەوە بەرەو مەدینەو چوون بۆ لای عەلی و پێیان وت: تەماشا کە دوژمنی خوا چی کردووە؟!! چی لە بارەمانەوە نووسیوە خوا خوێنی ئەوی حەلاڵ کردووە، ئینجا بە عەلییان وت: لەگەڵ ئێمە وەرە بچین بۆ لای -عوثمان-، ئەویش وتی: بەخوا نایەم لەگەڵتان، وتیان: ئەی بۆچی -پێشتر- بەڵێننامەت بۆ نووسین؟ ئەویش وتی: بەخوا من بۆم نەنووسیون، ئەوانیش لەنێو خۆیاندا سەیری یەکتریان دەکرد، ئینجا عەلی لە مەدینە چوویە دەرەوە.

ئەوانیش چوون بۆ لای عوثمان و پێیان وت: تۆ شتی وات لە بارەی ئێمەوە نووسیوە، ئەویش وتی: یان دەبێت دوو موسڵمان بهێنن-کە شایەتیم لەدژ بدەن- یان من سوێند دەخۆم-شتی وام نەنووسیوە-، بەڵام ئەوان بەوە ڕازی نەبوون و بەڵێنەکەیان هەڵوەشاندەوەو گەمارۆیان دا.

دەوترێت ئەشتەر هێنراوە بۆ لای عوثمان، ئەشتەریش بە عوثمانی وت: ئەو خەڵکە دەیانەوێت یان واز لە دەسەلآت بهێنیت، یان قیصاصیان بدەیتەوە، یان بتکوژن، ئەویش وتی: سەبارەت بە وازهێنانم ئەوا من ئوممەتی موحەممەد بە پەرتی و ناکۆکی جێناهێڵم، سەبارەت بە قیصاصیش ئەوا دوو هاوەڵەکەی پێش من قیصاصیان لەخۆیان وەرنەگرتووەو جەستەی منیش بەرگەی ئەوە ناگرێت.[1]

خەلیفەش بە هیچکام لەو بژاردانە رازی نەبوو، بۆ هەریەک لەوانەش بەڵگە و بیانووی بەدەستەوە بوو.

عائیشە دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) دای بەسەر شانی عوثماندا و پێی فەرموو (**يا عثمان، إن الله عز وجل عسى أن يلبسك قميصا، فإن أرادك المنافقون على خلعه، فلا تخلعه حتى تلقاني**)،[2] (ئەی عوثمان، لەوانەیە خوای گەورە جلێکت بەبەردا بکات، جا ئەگەر دوورِوەکان ویستیان لایبەرن، لایمەبە تا دەگەیتەوە پێم، سێ جار ئەوەی پێ فەرموو)، مەبەست بەو جلە خیلافەتێک بوو کە خوا پێی بەخشی و دوورِووەکانیش ئەو ئاشووبگێرانە بوون کە ویستیان لە خیلافەتەکەی لایبەرن، دواجاریش شەهیدیان کرد.

گەمارۆدانی ماڵی عوثمان

پاش کۆتا وتاری عوثمان لە هەینیدا، تووشی ژانەسەرێک بوو و لە هۆش خۆی چوو، خێرا بردیانەوە بۆ ماڵەوە، نەیارەکانی کە لەو شوێنە جیاوازانەوە هاتبوون، هاتن و گەماری ماڵەکەیان دا، بەرامبەر بەوە خێرا دەستەیەک لە مندالآنی هاوەلآن بە فەرمانی باوکیان چوون بۆ ماڵی عوثمان تا بەرگری لە خەلیفە بکەن، لەوانە حەسەن و حوسەینی کورانی عەلی کوری ئەبوو طالیب، عەبدولآی کوری زوبەیر و عەبدولآی کوری عەمر.[3]

---

[1] العواصم من القواصم.

[2] مسند أحمد بن حنبل – مسند عائشة(ﷺ)، الرقم ٢٥٢٠٥، صححه شعيب الأرناؤوط.

[3] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٧٦.

صەفییەی دایکی باوەڕداران بە ولاخێکەوە چوو تا بچێت بۆ لای عوثمان، کەچی ئەشتەر هاتە ڕێی و نەیهێشت، صەفییە وتی: بمگێڕنەوە با ئەمە ئابڕووم نەبات، دواتر حەسەنی لە نێوان ماڵی خۆی و عوثماندا داناو خواردن و خواردنەوەی دەنارد بۆ عوثمان.[1]

لەو کاتەی عوثمانی کوڕی عەففان گەمارۆ درا، عەبدوڵای کوڕی زوبەیر هاودەم بە ئیبن عومەر و حەسەن و حوسەین و مەڕوان و ئەبووهورەیرە و ژمارەیەکی تر وەستان تا بەرگری بکەن لە خەلیفە، خەلیفەش سوێندی دان کە وازبهێنن و بچنەوە ماڵەوە،[2] بەڵام عەبدوڵا و حەسەنی کوڕی عەلی و مەڕوانی کوڕی حەکەم نەچوونەوەو بەرگرییان کرد، عەبدوڵا چەندین شمشێر و تیری بەرکەوت و زۆر بریندار بوو، هەروەها حەسەنی کوڕی عەلی و مەروانیش بریندار بوون.[3]

زەیدی کوڕی ثابت هات و وتی: وا پشتیوانان لەبەردەرگان و دەڵێن ئەگەر دەتەوێت ئێمە دووبارە پشتیوانانی خواین، عوثمان وتی: پێویستم بەوە نیە، دەست بگرنەوە-و مەجەنگن-

ئەبووهورەیرە پێی وت: ئەمڕۆ هاودەم بە تۆ دەمێنمەوە، عوثمان پێی وت: تکام لێت هەیە-بڕیارم بۆت ئەوەیە- بچیتەدەرەوە-جێمبهێڵیت-

حەسەنی کوڕی عەلی کۆتا کەس بوو کە لەلای مابوویەوە، چونکە حەسەن و حوسەین و ئیبن عومەر و ئیبن زوبەیر و مەڕوان هاتبوون بۆ لای، ئەویش زۆر جەختی لێکردنەوە چەکەکانیان دابنێن و بچنەدەرەوەو بچنەوە بۆ ماڵی خۆیان،

ئیبن زوبەیر و مەڕوان پێیان وت: ئێمە بڕیارمان لەسەر خۆمان داوەو وازناهێنین، عوثمانیش دەرگاکەی کردەوەو -لە ڕاسترین گێڕانەوەدا هاتووە-چوونە ژوورەوە بۆ لای.[4]

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٧٤١.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٨١.

[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٨٨.

[4] العواصم من القواصم.

ئاشووبگێڕان تەنانەت نەیاندەهێشت عوثمان ئاویش بخواتەوە، ئەو ئاوەی کە خۆی لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) بیرەکەی کڕیبوو بۆ موسڵمانان، عوثمان وتی: ئادەی ئەو دوانەم بۆ بانگ بکەن کە هانتان دەدەن لە دژی من، ئەوانیش هاتن، عوثمان وتی: سوێندتان دەدەم بە خوا دەزانن کە پێغەمبەر(ﷺ) هاتە مەدینە ئاوێکی سازگاری تێدا نەبوو جگە لە بیری روومە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (من يشتري بئر رومة فيجعل دلوه مع دلاء المسلمين بخير له منها في الجنة)، (هەرکەس بیری رومە بکڕێت سەتڵی لەگەڵ سەتڵی موسڵماناندا بە چاکتر لە بەهەشت وەربگرێتەوە)، منیش لە سامانی خۆم کڕیم کەچی ئێستا تەنانەت ناهێڵن لە ئاوی دەریاش بخۆمەوە، وتیان: بەرێ وەڵا وایە، وتی: سوێندتان دەدەم بە خوا دەزانن مزگەوت تەنگەبەر بووبوو بۆ موسڵمانان و پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (من يشتري بقعة آل فلان فيزيدها في المسجد بخير له منها في الجنة)، (کێ پارچە زەوی فلانە کەس دەکڕێت تا مزگەوتەکەی پێ فراوان بکات و لە بەهەشتدا لەوە چاکتری بۆ هەبێت)، منیش لە سامانی خۆم کڕیم کەچی ئەمڕۆ ناهێڵن دوو رکات نوێژی تێدا بکەم؟ وتیان: بەڵێ بەخوا وایە، وتی: سوێندتان دەدەم بە خوا دەزانن من لە سامانی خۆم سوپای عوسرە-تەبووک-م پڕچەک کرد؟ وتیان: بەڵێ بەخوا وایە، وتی: سوێندتان دەدەم بە خوا دەزانن پێغەمبەر(ﷺ) لە شاخی ثەبیرەوە دەیڕوانی بەسەر مەککەداو ئەبووبەکر و عومەرو منی لەگەڵ بوو، کە شاخەکە جووڵا تا بەردی لێ کەوتە خوارەوە، پێغەمبەر(ﷺ) بە قاچی لێیدا و فەرمووی: (اسْكُنْ ثَبِيرُ، فَإِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ، وَصِدِّيقٌ، وَشَهِيدَانِ؟) (هێور بەرەوە ئەی ثەبیر پێغەمبەرێک و صدیقێک و دوو شەهیدت لەسەرە)؟ وتیان: بەڵێ بەخوا وایە، ئەویش وتی: الله اكبر سوێند بە خوای کەعبە شایەتیان بۆ دام کە من شەهیدم، سێ جار ئەوەی وت.[1]

---

[1] جامع الترمذي - أبواب المناقب عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ٣٧٠٣ و قال حديث حسن.

شەهیدبوونی:

لـە کۆتـا ڕۆژی ژیانیـدا عوثمانـی کـوڕی عەففـان بـەڕۆژوو بـوو، دەیـوت: خـەوم دیـوە بـە پێغەمبـەری خـواوە(ﷺ) کـە فەرموویەتـی ئەگـەر دەسـت نەکەیتـەوە بەرامبـەر بـەو هێرشـبەرانە دەتکـوژن و لای ئێمـە ڕۆژوو دەکەیتـەوە.[1]

عوثمـان ئەشـتەری بانگ کرد و وتی: ئەو خەڵکە چییان دەوێت؟ ئەویش وتـی: سـێ شـت، یـان کارەکـە بدەیتـە دەسـت ئـەوان چییـان دەوێـت بیکـەن، یـان خـۆت بدەیـت بـە دەسـتەوە یـان بتکـوژن، عوثمـان وتـی: بـۆ وازهێنـان جلێک داناکەنـم کـە خـوا کردوویەتیـە بـەرم، بـۆ خۆبەدەسـتەوەدانیش ئەگـەر بمکوژن بەخـوا دوای مـن یەکڕیـزی نابیننـەوە، لـەو سـەروبەندەدا کەسـێک هـات و دەرگاکـەی کـردەوە، موحەممـەدی کـوڕی ئەبووبەکـر هـاودەم بـە سـیانزە کـەس هاتـە ژوورەوە، موحەممـەد ریشـی عوثمانـی گـرت و تونـد ڕایکێشـا و سـەری بـەرز کـردەوە و دەیـوت: موعاویـەو ئیبـن عامیـر و نامەکانـت فریـات ناکـەون، ئەویش وتـی: بـرازا ریشـم بـەردە، موحەممەدیش ئاماژەی بۆ کەسێک کـرد، کەسـەکە هـات و دای لـە سـەری، ئینجـا کەوتنـە کوشـتنی،[2] بـەڵام لـە گێڕانەوەیەکـی تـردا هاتـووە کـە موحەممـەد ریشـی عوثمانـی گـرت، عوثمـان وتـی: بـرازا ریشـم بـەردە، شـوێنێکت گرتـووم کـە باوکـت دەسـتی لێنـەداوە، موحەممەدیـش شـەرم گرتـی و کەنـاری گـرت، خەڵکەکـە هاتنـە ژوورەوەو موحەممـەد ویسـتی بەریـان پـێ بگرێـت بـەڵام نەیتوانـی، ئیتـر موحەممـەد ماڵەکـەی جێهێشـت، کەسـێک هـات و بـە دارێـک دای لـە سـەری عوثمـان و خوێـن لـە سـەری دەچـۆڕا، ئینجـا کەوتنـە لێدانـی بـە شمشـێر، نائیلـەی ژنـی خـۆی خسـتە بەردەمـی و دەیقیژانـد، کەچـی دەسـتی ئەویـش بەرکـەوت و پەنجەکانـی بـڕان، چـی شـمەک لـە ماڵەکـەدا هەبـوو هەموویـان بـرد، سـەری

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٨٣.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٨٤.

عوثمانیش لەولاوە کەوتبوویە لای قورئانەکەوە، کەسێک بە قاچی دداى لە سەری و لە قورئانەکە دووری خستەوە.[1]

ماوەی گەمارۆدانی ماڵی عوثمان چل رۆژ بوو، شەهید کردنیشی لە رۆژی هەینیدا بوو، لە رۆژی هەژدەی ذیلحیججەدا بوو، رایەک دەڵێت: لە رۆژانی پاش جەژنی قوربان بوو، رایەکیش دەڵێت: لە سێی مانگی ذیلحیججەدا بوو، بەڵام راستتر ئەوەیە لە هەژدەی مانگی ذیلحیججەدا بوو، تەمەنیشی هەشتاو دوو ساڵ تێپەڕی کردبوو، هەندێ دەڵێن هەشتاو دوو ساڵ و شەش مانگ، یان دەڵێن هەشتاو چوار ساڵ یان هەشتاو شەش یان هەشتاو هەشت یان نەوەد ساڵ بوو، هەریەک لە تەمەنی شەست و سێ ساڵی و حەفتاو پێنج ساڵیش هاتووە،[2] ئیبن حەجەر دەڵێت: راستترینیان ئەوەیە لە تەمەنی هەشتاو دوو ساڵ و شەش مانگیدا شەهید کرا.[3]

سەبارەت بە شوێنی گۆڕەکەشی ئەوەیە کە لە رۆژهەڵاتی بەقیعەوە ئەسپەردە کراوە، رایەک دەڵێت: تا سێ رۆژ تەرمەکەی ئەسپەردە نەکرا، رایەکیش دەڵێت: تا دوو شەو، رایەکیش دەڵێت: هەر یەکەم شەو ئەسپەردە کرا، ئەسپەردەکردنەکەی لەنێوان نوێژی ئێوارەو عیشادا بوو هاودەم بە ژمارەیەکی کەمی هاوەڵان کە حەکیمی کوڕی حیزام و زەیدی کوڕی ثابت و عەلی کوڕی ئەبووطالیب و زوبیەری کوڕی عەوام و کەعبی کوڕی مالیک و طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵا و ژنەکانی عوثمانی تێدا بوو، شۆردرا و کفن کرا و نوێژی لەسەر کرا، هەندێ لە خەواریجەکان رێیان پێ دەگرتن و دەیانویست تەرمەکەی بەردباران بکەن و دواتر لە گۆڕستانی جوولەکەکان ئەسپەردە بکرێت تا عەلی کەسێکی نارد بۆ لایان و رێگری کرد لێیان، چەند جار هەوڵ درا رێ نەدەن لە گۆڕستانی بەقیعیش ئەسپەردە بکرێت، بۆیە لە دەرەوەی بەقیع ئەسپەردە کرا تا کاتێک موعاویە

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٨٥.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٩٠-١٩١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٥٨.

بوو بە خەلیفە ئەو دیوارەی نێوانی لابرد، دواتر تەرمی دوو خزمەتکارەکەی عوثمانیشیان هێنا کە کوژرابوون و لەپاڵ عوثماندا ئەسپەردە کران.[1]

کاتێک هەواڵی شەهیدبوونی عوثمان گەیشت بە عەلی کوڕی ئەبووطالیب، عەلی تەواو شڵەژا و هاودەم بە طەلحەو زوبەیر و سەعد چوون بۆ لای عوثمان و بینییان کوژراوە، عەلی تووڕە بوو لە حەسەن و حوسەین و وتی: ئێوە لەبەر دەرگا بوون و هێشتتان ئەمیری باوەڕداران بکوژرێت؟! ئەوانیش وتیان: ئێمە ئاگادار نەبوین بە کوژرانی، عەلی دەستی بەرزکردەوەو زللەیەکی دا لە حەسەن و دای بەسەر سنگی حوسەینیشدا، قسەشی وت: بە موحەممەدی کوڕی طەلحەو عەبدوڵای کوڕی زوبەیر.[2]

کاتێک سەعد هەواڵی کوژرانی عوثمانی بیست داوای لێخۆشبوونی لای خوا بۆ کرد و سۆزی بۆی جووڵا و ئەم ئایەتەی خوێندەوە (قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالاً (١٠٣) الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا) دواتر سەعد وتی: خوایە پەشیمانیان بکەرەوەو دواتر لەناویان بەرە.[3]

رایەک دەڵێت: کاتێک عوثمانی کوڕی عەففان شەهید کرا جوبەیری کوڕی موطعیم نوێژی لەسەر کرد، هەندێکیش دەڵێن حەکیمی کوڕی حیزام بووە، هەندێکیش دەڵێن میسوەری کوڕی مەخرەمە نوێژی لەسەر کرد.[4]

هاوەڵان لەنێوان بەشداری و کەمتەرخەمیدا

بەهۆی ئەو ڕووداوی شەهیدبوونەی عوثمانی کوڕی عەففانەوە گومانێک لەسەر هاوەڵان درووست بووە کە دەبێت لە ئاست کوشتنی عوثمانی کوڕی عەففاندا کەمتەرخەم بووبن؟ ئەگەرنا چۆن بڕێک غەوارە دەتوانن بێنە ناو شاری پێغەمبەر(ﷺ) و خەلیفەی موسڵمانان بکوژن بێ ئەوەی ئەو هەموو هاوەڵە بتوانن بەریان پێ بگرن.

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٩٠-١٩١.

[2] () . الثقات لابن حبان، ج٢، ص ٢٦٥.

[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٨٩.

[4] أسد الغابة، ج٣، ص ٦١٦.

راستی ئەم مەسەلە دەگەڕێتەوە بۆ سێ هۆکاری سەرەکی:

یەکەم: هەندێ لە کێشەکە لەوەوە بوو کە ئاشووبگێڕان ناوبانگ و کەسێتی هاوەڵانیان دەقۆستەوە، لەوانە یان ئیجتیهادەکانیان بۆ خۆیان دەقۆستنەوە وەک ئەوەی لە ئیجتیهادەکەی ئەبووزەردا باسمان کرد، یان نامەی ساختەیان بە دەم عائیشەی دایکی باوەڕداران و عەلی و زوبەیر و طەلحەوە دەنووسی.

مەسرووق دەڵێت: بە عائیشەم وت: سەیری ئەو کارەت، نامەت بۆ خەڵک نووسی و داوات لێکردن تا دژ بە عوثمان راپەڕن، عائیشەش وتی: سوێند بەوەی باوەڕداران باوەڕیان پێ هێناوەو بێباوەڕان باوەڕیان پێ نەهێناوە من رەشیەکم لەسەر پەڕەی سپی بۆ نەنووسیون-واتە من هیچم بۆ نەنووسیون- ئەعمەش دەڵێت: ئەو خەڵکە وایان دەزانی ئەو نامەیە لەسەر زاری عائیشەوە نووسراوە.[1]

یان جار هەبوو هەڵوێستی تووڕەیی هاوەڵێک دەبوو بە چەکێک بەدەست ئاشووبگێڕانەوە، هەرچەندە هاوەڵەکە هیچ نیازی شکاندنی خەلیفە عوثمانی نەبوایە، بۆ نموونە جارێک زوبەیری کوڕی عەووام چوویە بازاڕ و تەماشای کرد هەندێ مەوالی ئومەویەکان قۆرخکاری دەکەن، ئەویش کەوتە لێدانیان، لەو بارەدا بوو کە خەلیفە عوثمانی کوڕی عەففان هات و لەسەر هێسترێک بوو، زوبەیریش چوو بۆ لای و جڵەوی هێسترەکەی گرت و کەوتە تانەدان و تووڕە بوون لە عوثمان، زۆر بە توندی دواندی، خەلیفەش هیچی نەوت، ئینجا زوبەیر وازی هێنا، کە عوثمان دابەزی جێی بۆ راخرا و دانیشت، ئینجا زوبەیر هاتەوە بۆ لای و وتی: ئەی ئەمیری باوەڕداران سوێند بەخوا دەزانم تۆ مافت بەسەرمەوە هەیە، بەڵام من کە ناحەقیەکم بینی خۆم پێ راناگیرێت، خەلیفە پێی وت: وەرە دابنیشە، لەپاڵ خۆیدا لەسەر راخەرەکە

---

[1] العواصم من القواصم.

داینیشاند،[1] یان توورەییەکەی عەمماری کوڕی یاسر و توورەییەکەی عەلی کوڕی ئەبووطالیب پاش قسە زبرەکانی مەڕوان.

دووەم: عوثمانی کوڕی عەففان ڕێگری دەکرد لەو هاوەڵانەش کە دەهاتن بۆ بەرگری لێکردنی و تکای لێدەکردن بگەڕێنەوە بۆ ماڵەوە وەک چۆن پێشتر چەندین نموونەمان لەو بارەوە باسکرد، لەوانە عەبدوڵای کوڕی زوبەیر بە عوثمانی وت: ئێمە لە ماڵەوە دەستەیەکی چاولەسەر دەبین و لەگەڵت دەبین خواش بە کەمتر لەوان سەرخستن دەبەخشێت، دەی مۆڵەتمان بدە-با بەرگریت لێ بکەین- بەڵام عوثمان وتی: داوام لە خوایە هیچ کەس لەبەر من خوێنی نەڕژێت.[2]

کاتێک عوثمانی کوڕی عەففان لە ماڵەکەی خۆیدا گەمارۆ درابوو، زەید چوو بۆ لای، عوثمان پێی وت: تۆ لە دەرەوەی ئەم ماڵە بیت باشە، کەسی لەتۆ سوودبەخشتر لێرە لەلامە، بۆیە لە دەرەوە خەڵکم لێ دووربخەرەوە، ئەویش چوویە ناو خەڵکەکەو قسەی دەکرد بۆیان تا ئەوەی ژمارەیەک لە پشتیوانان کە هاتبوون بۆ گەمارۆدانەکە گەڕانەوە، زەید بە پشتیوانانی دەوت ئێوە دووجار ببنە پشتیوانی خوا و عوثمان سەربخەن، خوێنی ئەو زۆر حەرامە بۆ ڕشتن.[3]

کاتێک عوثمانی کوڕی عەففان شەهید کرا، زوبەیر یەکێک بوو لەوانەی داوای تۆڵەی خوێنی عوثمانی دەکرد، جا لێیان دەپرسی ئەی زوبەیر بۆچی هاتوون وازتان هێنا تا خەلیفە کوژرا و ئێستا هاتوون داوای خوێنەکەی دەکەن؟ ئەویش وتی: ئێمە لە سەردەمی پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر و عومەر و عوثمانیشدا ئەم ئایەتەمان دەخوێندەوە(واتقوا فتنة لا تصيبن الذين ظلموا منكم خاصة)، بەڵام وامان نەدەزانی ئێمەش دەگرێتەوە تا ئەوەی لە ئێمەشدا روویدا.[4]

[1] المطالب العالية لابن حجر، الرقم ٣٣٤٢،

[2] العواصم من القواصم.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٤٣٥.

[4] مسند احمد بن حنبل، الرقم ١٣٦٣، قال شعيب الأرناؤوط إسناده جيد.

ئیبنولعەرەبی دەڵێت:

عوثمان داوای یارمەتی و پاڵپشتی بکردایە ئەوا هەرگیز هەزار یان چوار هەزار غەوارە زاڵ نەدەبوون بەسەر بیست هەزار کەسی ناو شارەکە یان زیاتر لەو ژمارەشدا، بەڵام ئەو خۆی موصیبەتەکەی بۆ خۆی هێشتەوە.[١]

سێیەم: لە پێشبینی هاوەڵاندا نەبوو بارەکە بگاتە کوشتنی عوثمانی کوڕی عەففان، بەڵام کە بارەکە گەیشتە ئەوە ئینجا هاوەڵان هەستیان کرد بە کەمتەرخەمییان لە بە مەترسی گرتنی ئەو بارەو هەندێ لۆمەی خۆیان دەکرد، هەندێ لۆمەی ئەوانی تریان دەکرد کە بۆچی کەمتەرخەم بون، هەندێکیش بڕیاری تۆڵەسەندنەوەیان دا.

طەلحە لە سەردەمی عوثمانی کوڕی عەففان و لەکاتی سەرهەڵدانی فیتنەی نەیارانی عوثماندا، بە وتەی خۆی ڕۆڵی پێویست و باشی نەگێڕا، بەجۆرێک کاتێک عوثمان شەهید کرا، ئینجا ڕاچڵەکی و زۆر پەژارەی بۆ خوارد و وتی: تەنها ڕژانی خوێنم قەرەبووی ئەو هەڵوێستەم دەکاتەوە.[٢]

جا ئەم بابەتە مشتومڕێکی زۆری لێکەوتوەتەوە، هەندێ پێیان وایە طەلحە کەمتەرخەم بووە لەئاست عوثماندا، هەندێکی تر پێیان وابووە طەلحە هاندەر بووە دژ بە عوثمان، هەندێکیش دەڵێن طەلحە یەکێک بووە لە بکوژانی عوثمان.

ئیبن ئەثیر دەڵێت: طەلحە زۆر توند بوو بەرامبەر بە عوثمان.[٣]

ذەهەبی دەڵێت: هەڵوێستی طەلحە بەرامبەر بە عوثمان خۆلێ بێئاگاکردن و هاندانی خەڵک بوو لە ڕوویدا و ئەوەی بە ئیجتیهادێک کرد، دواتر کە لەناوچوونی عوثمانی بینی ڕای گۆڕا و پەشیمان بوویەوە کە بۆچی پشتیوانی عوثمانی نەکردووە.[٤]

---

[١] العواصم من القواصم.

[٢] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٣٤.

[٣] أسد الغابة، ج٣، ص ٨٥.

[٤] سير أعلام النبلاء،ج١، ص ٣٥.

ئین کەثیر دەڵێت: لە سەردەمی فیتنەی نەیارانی عوثماندا طەلحە کەناری گرت لێی، هەندێ کەسیش دەیانوت یەکێک بووە لەوانەی هێرشیان بردوەتە سەری.[1]

کاتێک خەڵکێک هاتن بۆ مەدینەو سکاڵایان بوو لە کاربەدەستانی عوثمان، طەلحە چوو بۆ لای عوثمان و زۆر بە توندی قسەی لەگەڵ کرد، واتە هاندەرەکان خەڵکێک بوون کە وایان نیشان دەدا دەسەڵاتەکەی عوثمان ستەمی تێدایە.[2]

چەندین گێڕانەوەی تر هاتون بە سەنەدی لاواز کە باس لەوە دەکەن طەلحە هاندەر بووە دژ بە عوثمانی کوڕی عەففان، بەڵام بە کۆی گشتی گێڕانەوەکان دەردەکەوێت کە طەلحە جۆرێک لە کەنارگرتنی بەکارهێناوە لە مەسەلەکەدا، پێدەچێت کاریگەر بووبێت بەو هەموو نامە ساختەی کە ئاشووبگێڕان کردیان، بەڵام دواتر کە بینی بارەکە گەیشتە شەهیدبوونی عوثمان ئینجا زانی کەنارگرتنەکەی چ زیانێکی هەبوو، بۆیە بڕیاری دا تۆڵەی خوێنی بکاتەوە تا ئیدی نەبێتە دیاردەو کەی بڕێک ئاشووبگێڕ ویستیان بێن خەلیفەی موسڵمانان بکوژن.

جەبەلەی کوڕی عەمریش یەکێک بوو لەو هاوەڵانەی کە کەوتە داوی ئاشووبخوازانەوەو بەرامبەر عوثمانی کوڕی عەففان نارەزایی دەردەبڕی، ئەوەبوو جارێک عوثمان ئەو کۆمەڵەی دەدواند کە نارەزاییان دەردەبڕی، وتی: چیتان دەوێت؟ وتیان: یان دەتکوژین یان لاتدەبەین، ئەویش وتی: ئەی بۆچی خەڵکێ نەنێرین بۆ ئاسۆکان تا لە هەر ناوچەیەک دەستەیەک لە چاکترینیان بێن و دادوەری نێوان من و ئێوە بکەن؟ ئەگەر مافێکم لێ زەوت کردون با بتاندەمەوە، پاشان وتی: ئایا جەبەلەی کوڕی عەمری ساعیدیتان تێدایە؟ جەبەلە وتی: بەڵێ، عوثمان وتی: داوای چ مافێک دەکەیت

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ٢٤٨.

[2] الثقات لابن حبان، ج٢، ص ٢٥٦.

لە من؟ ئەویش وتی: تۆ چل قامچیت لێداوم، عوثمان وتی: ئەرێ مەگەر من نەهاتم بۆ ماڵەوە بۆ لات تا مافت بدەمەوە کەچی رازی نەبوویت؟!! ئەویش وتی: با، عوثمان وتی: ئێستا تۆ لەوە زیاترت لە من دەوێت، داوای خوێنم دەکەیت؟[1] هەروەها دواتریش بۆ ئەسپەردەکردنی تەرمی عوثمانی کوڕی عەففان رێگری دەکرد لەوەی تەرمی لە گۆڕستانی بەقیع ئەسپەردە بکرێت.[2]

کاتێک خەلیفە عوثمانی کوڕی عەففان کۆتا وتاری دەدا جەهجاهی کوڕی سەعید هەستا و دارەکەی دەستی لەدەست سەندو بە ئەژنۆی دارەکەی شکاند، خەڵکی هاواریان لێکرد و عوثمانیش لە مینبەر دابەزیە خوارەوە و چوویەوە ماڵەوە و دواتر شەهید کرا، ئەوەبوو ئەژنۆی جهەجاهی غیفاری تووشی نەخۆشی بوو و ساڵێک بەسەر شەهیدبوونی عوثماندا تێپەڕ نەبوو کە جەهجاهی غیفاری بەو نەخۆشیەشەوە مرد.[3]

ئیبن کەثیر دەقێکی هێناوە دەڵێت: بەهۆی قسەوتنی بە عەبباسی کوڕی عوتبەی کوڕی ئەبوولەهەب لەلایەن خەلیفەوە هەم عەممار و هەم عەبباس تەمبێ کران، عەممار ئەوەی لەدڵ گرت و کەوتە هاندانی خەڵک لە دژی عوثمان، هەرچەندە سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص رێگری لێکرد لەو کارەی، بەڵام ئەو وازی نەهێنا.[4]

ذەهەبیش دەقێکی هێناوە کە تووڕەیی عەمماری نیشانداوە بەرامبەر بە عوثمان،[5] بەڵام ئەو دەقانە هیچیان صەحیح نین و هاوکاتیش لەگەڵ واقیعی ئەو کاتە ناگونجێن، چونکە سیفەتی عوثمان نەبووە توندی و زبری بەرامبەر نەیارەکانیشی بەکاربهێنێت نەک بەرامبەر بە عەمماری کوڕی

---

[1] تاريخ المدينة، رقم الحديث، ١٩٣٦.

[2] تاريخ المدينة، رقم الحديث، ٣٢٢.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج١، ص ٥١٩.

[4] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٧١.

[5] تاريخ الإسلام للذهبي، ج٣، ص ٤٣٤.

یاسـر و سـزای بـدات، عوثمـان کـه ناسـرابوو بەوپـەڕی نەرمـی و شـەرم، چـۆن لەسـەر قسـەوتنێکی نێـوان دوو کـەس سـزای لێـدان بەکاردەهێنێـت بـۆ هەردووکیـان، هەروەهـا سـەنەدی ئـەو گێڕانەوانـەش لـەو بـارەوە هاتـون هیچیـان صەحیـح نیـن.

٢٤٥٦. عوثمانی کوڕی عوثمان(رضي الله عنه)

نـاوی عوثمانـی کوڕی عوثمانـی یەقەفیە، دواتـر لـه حیمـص نیشـتەجێ بـوو، عوثمـان دەڵێـت: بیسـتم لـه پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: (خـوا تەوبـه لـه بەندەکـەی وەردەگرێـت سـاڵێک پێـش مردنـی، دواتـر فەرمـووی: مانگێـک پێـش مردنـی، پاشـان فەرمـووی: ڕۆژێـک پێـش مردنـی، پاشـان فەرمـووی: پێـش ئـەوەی غەرغـەرەی مـەرگ بـکات).[١]

٢٤٥٧. عوثمانی کوڕی قەیس(رضي الله عنه)

نـاوی عوثمانـی کـوڕی قەیسـی کـوڕی ئەبیلعاصـی سـەهمیە، یەکێکـه لـه بەشداربوانی فەتحی میصر و هاودەم بە باوکی بەشداری کرد، لە کۆتاییەکانی خیلافەتـی عومـەردا بـوو بـه دادوەری میصـر و لـه مـاوەی خیلافەتـی عوثمانـی کوڕی عەففانیشـدا لـەو پۆسـتەیدا مایـەوە.[٢]

٢٤٥٨. عوثمانی کوڕی مەظعوون(رضي الله عنه)

نـاوی عوثمانـی کوڕی مەظعوونـی کـوڕی حەبیبـی جومەحیـە، کونیەکـەی ئەبووسـائیبە،[٣] عوثمان یەکێک بوو لەو کەسـانەی کە لە سـەردەمی نەفامیشـدا مـەی خواردنـەوەی لەسـەر خـۆی قەدەغـه کردبـوو.[٤]

---

[١] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٤٤١٠.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٦٠.
[٣] أسد الغابة، ج٣، ص ٦٢٠.
[٤] أسد الغابة، ج٣، ص ١٦٨.

ژنەکەی ناوی خەولەی کچی حەکیمی کوڕی ئومەییەیە، ئافرەتێکی زۆر خواناس و چاکەکار بوو.[1]

موسڵمانبوونی عوثمانی کوڕی مەظعوون هاوکات بوو لەگەڵ موسڵمانبوونی ئەبوعوبەیدەو و عوبەیدەی کوڕی حارث و عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفدا، ئەمەش پێش ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) بچێتەماڵی ئەرقەم و لەوێ بانگەواز بکات.

عوثمان هاودەم بەو هاوەڵانەی چوونە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەری خوا(ﷺ) باسی ئیسلامی کرد بۆیان و وردەکاریەکانی ئیسلامی خستەڕوو بۆیان، ئەوانیش موسڵمان بوون.[2]

عوثمانی کوڕی مەظعوون چواردەهەم کەس بوو لە مەککە موسڵمان بوو، دواتر بەشداری کرد لە کۆچی حەبەشەدا و هاودەم بە خۆیشی سائیبی کوڕیشی بەشداری کرد، دواتر کە هەواڵی وا گەیشت گوایە قوڕەیش موسڵمان بون، گەڕایەوە بۆ مەککەو لە پەنای وەلیدی کوڕی موغیرەدا بوو،[3] دواتر کە بینی پێغەمبەر(ﷺ) و هاوەلان لە چ بارێکدان، وتی: بەخوا ئەم پەنایەم ناوێت و بارەکەی ئەوان هەڵدەبژێرم، بۆیە چوو بۆ لای وەلید و پەناکەی بۆ گێڕایەوە، وەلید هاودەم بە عوثمان چوو بۆ لای کەعبەو بە هەموانی وت: وا عوثمان خۆی پەناکەی بۆ گێڕامەوە، عوثمانیش وتی: ڕاست دەکات، ئەو کەسێکی بە وەفا و بەخشندە بوو، ئێستا حەز دەکەم تەنها پەنای خوام هەبێت و وا پەناکەم گێڕایەوە بۆ وەلید، پاشان عوثمان چوویە کۆڕی قوڕەیشیەکانەوەو لەبیدی کوڕی ڕەبیعەی قەیسیش لەوێ بوو، شیعرێکی وت: کە کوفری تێدا بو، عوثمان وتی: درۆ دەکەیت، خەڵکەکە داوایان کرد لەبید دووبارەی بکاتەوەو عوثمانیش هەمدی وتی: درۆت کرد،

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٢١.
[2] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٨
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٦١.

لەبید وتی: بەخوا ئەمە لە کۆڕی ئێوە ناچێت ئەی قورەیشیەکان، خێرا گەمژەیەکی قورەیشی هەستاو بۆگزێکی دا لە چاوی عوثمان، خەڵکەکە وتیان: ئەی عوثمان پێشتر لە پەنایەکی چاکدا بوویت و چاوت کێشەی نەبوو، عوثمان وتی: پەنای خوا دڵنیاتر و چاکترە و چاویشم کێشەی نیە و پێغەمبەری خوا(ﷺ) و شوێنکەوتوانی پێشەنگی منن، وەلید وتی دەتەوێت پەنات بدەم؟ وتی: نا تەنها پەنای خوام دەوێت.[1]

ئیبن مەسعوود دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) ئێمەی نارد بۆ لای نەجاشی کە هەشتا پیاو دەبووین، من و جەعفەر و ئەبوومووساو عەبدوڵای کوڕی عورفوطە و عوثمانی کوڕی مەظعوون، قورەیشیش عەمری کوڕی عاص و عمارەی کوڕی وەلیدیان بە بڕێک دیاریەوە نارد و هاتن بۆ لای نەجاشی، کە چوونە ژوورەوە بۆ لای نەجاشی کڕنووشیان بۆ برد و چوون بۆ لای، یەکێکیان لە لای راستیەوەو ئەوی تریش لەلای چەپیەوە دانیشت، ئینجا وتیان: دەستەیەک لە کەس وکاری ئێمە هاتوونەتە خاکی تۆ و پشتیان کردوەتە ئێمە، ئەویش وتی: ئەوان لە کوێن؟[2] شتی وا هەیە؟ پێی وترا بەڵێ، نەجاشی وتی: بەخوا نایاندەمەوە دەستتان تا قسەیان لەگەڵ نەکەم، ئەوەبوو ناردی بە شوێنیاندا،[3] جەعفەر بە هاوەڵەکانی وت: من لەبری هەمووتان قسە دەکەم، هەموو بە دوای جەعفەردا چوونە ژوورەوە، بە جەعفەریان وت: بۆچی کڕنووش نابەیت بۆ پاشا؟ وتی: ئێمە تەنها کڕنووش بۆ خوا دەبەین، وتیان: بۆچی؟ وتی: چونکە خوا پێغەمبەرێکی لەنێوماندا نارد و فەرمانی پێکردین تەنها کڕنووش بۆ خوا بەرین و نوێژ بکەین و زەکات بدەین،[4] نەجاشی وتی: ئەم ئایینەی ئێوە چیە؟ جەعفەریش وتی: ئەی پاشا ئێمە گەلێک بووین لەسەر بێباوەڕی بووین و بتمان دەپەرست و

---

[1] أسد الغابة، ج٣، ص ٦٢١.

[2] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٢٠٦-٢٠٧.

[3] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٢١٥.

[4] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٢٠٦-٢٠٧.

مردارەوەبوومان دەخوارد و حەرامەکانمان بە حەڵاڵ دەزانین و خوێنمان ڕەوا دەکرد، ئەوەبوو خوا لە ناو خۆماندا پێغەمبەرێکی بۆ ناردین کە وەفاداری و ڕاستگۆیی و سپاردەکاری ئەومان دەزانی، بانگی کردین تا خوای تاک و تەنها بپەرستین و پەیوەندی خزمایەتی بگەیەنین و دراوسێیەتیمان باش بێت و نوێژ بکەین و ڕۆژوو بگرین،[1] عەمر وتی: ئەوان سەبارەت بە کوڕی مەریەم و دایکی ڕایان پێچەوانەی ڕای ئێوەیە، نەجاشی وتی: سەبارەت بە کوڕی مەریەم و دایکی چی دەڵێن؟ جەعفەریش وتی: ئەوە دەڵێین کە خوا فەرموویەتی ڕۆح و کەلیمەی خوایە کە بەخشیویەتی بە مەریەمی پاکداوێنی بێ هاوسەر کە هیچ مرۆڤێک دەستی پێی نەگەیشتووە،[2] نەجاشی وتی: هیچتان پێیە لەوەی بۆی دابەزیوە؟ فەرمانیشی کرد بە قەشەکان تا پەرتووکەکانی خۆیان بکەنەوە، جەعفەر وتی: بەڵێ، ئەوەبوو بڕێک لە سوورەتی مەریەمی لە سەرەتاوە بۆ خوێندنەوە، نەجاشی دەستی کرد بە گریان تا ڕیشی تەڕ بوو، قەشەکانیش هەروا گریان تا پەرتووکەکانیان تەڕ بوو،[3] نەجاشیش دارێکی لەسەر زەوی هەڵگرت و وتی: ئەی خەڵکی حەبەشە و قەشە و ڕاهیبەکان ئێوە دەڵێن چی من ئەمەم پێ خراپ نیە، من شایەتی دەدەم ئەو پێغەمبەری خوایەو ئەوەیە کە لە ئینجیلدا هاتووەو عیسا مزگێنی لەبارەوە داوە، سوێند بەخوا ئەگەر من لەم پاشایەتیەمدا نەبوومایە دەچووم بۆ لای و دەبوومە نەعل هەڵگر و ئاوی دەستنوێژیم دەدا، ئینجا بە موسڵمانانی وت: بڕۆن لەکوێ دەتانەوێت بمێننەوە، فەرمانیشی کرد دیاریەکانی قوڕەیشیەکان گێڕدرایەوە.[4]

قوڕەیشیەکانی مەککە ئازاری زۆری موسڵمانانیان دەدا، بەنوجومەحیش ئازارێکی زۆری عوثمانی کوڕی مەظعوونیان دا، جا خاڵۆی کە ناوی

[1] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٢١٥.
[2] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٢٠٦-٢٠٧.
[3] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٢١٥-٢١٦.
[4] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٢٠٦-٢٠٧.

ئەبووسەلەمە بوو بەپەلە چوو بۆ لای ئەبووطالیب و تکای لێ کرد فریای عوثمان بکەوێت، کە ئەبووطالیب چوو تکای بۆ بکات، بەنوجومەح وتیان: ئەبووطالیب ڕێی برازاکەی خۆتت لێگرتین، وازبێنەو ڕێی برازاکەی خۆمانمان لێ مەگرە، ئەویش وتی: چۆن برازاکەمم پاراست هەروایش خوشکەزاکەم دەپارێزم.[1]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان عوثمانی کوڕی مەظعوون و عەبباسی کوڕی عوبادەوە.[2]

عائیشەی دایکی باوەڕداران دەڵێت: جارێک خوەیلەی کچی حەکیم هاتەژوورەوە، پێغەمبەر(ﷺ) بینی شێوەیەکی شپرز و شێواوی هەیە، بە عائیشەی فەرموو ئەوە بۆ وایە؟ عائیشە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ئەو ژنە مێردی نیە، چونکە مێردەکەی بە ڕۆژ ڕۆژوو دەگرێت و بە شەویش شەونوێژ دەکات، دەستی لە خۆی شتووەو خۆی وێران کردووە،[3] پێغەمبەریش(ﷺ) ناردی بە شوێن عوثمانی کوڕی مەظعووندا و ئەویش هات، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەی عوثمان پشتت کردوەتە سوننەتم؟) عوثمان وتی: نەبەخوا ئەی پێغەمبەری خوا (بەڵکو بە شوێن سوننەتی تۆدا هەنگاو دەنێم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (**فإني أنام وأصلي وأصوم وأفطر، وأنكح النساء، فاتق الله يا عثمان، فإن لأهلك عليك حقا، وإن لضيفك عليك حقا، وإن لنفسك عليك حقا، فصم وأفطر وصل ونم**)،[4] (دەی من دەخەوم و نوێژیش دەکەم، ڕۆژوو دەگرم و بەربانگیش دەکەمەوە، ژن بەهاوسەر دەگرم، دەی ئەی عوثمان

---

[1] أسد الغابة، ج٣، ص ٣٠.

[2] أسد الغابة، ج٣، ص ١٦٢.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند عائشة(ﷺ)، الرقم ٢٦٨٩٦، حسنه شعيب الأرناؤوط.

[4] مسند أحمد بن حنبل - مسند عائشة(ﷺ)، الرقم ٢٦٩٤٩، حسنه شعيب الأرناؤوط، سنن أبي داود - كتاب الصلاة - باب ما يؤمر به من القصد في الصلاة، الرقم ١٣٦٩، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود، الرقم ١٣٦٩..

لەخوا بترسە چونکە ژن و منداڵت مافیان هەیە بەسەرتەوەو میوانت مافی هەیە بەسەرتەوەو جەستەشت مافی هەیە بەسەرتەوە، دەی ڕۆژوو بگرەو ڕۆژووش بشکێنە، نوێژ بکەو بشخەوە).

سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) کەنارگرتن لە ژنی لە عوثمانی کوڕی مەظعوون قەدەغە کرد، ئەگەر ڕێی بەو بدایە ئێمە خۆمان دەخەساند.[1]

ئوممولعەلائی ئەنصاری دەڵێت: کاتێک کۆچەران دابەش کران بەسەر ماڵەکاندا، عوثمانی کوڕی مەظعوون لای ئێمە مایەوە، ئەوەبوو تووشی ئەو نەخۆشیە بوو کە بەهۆیەوە وەفاتی کرد، کە وەفاتی کرد شۆردراو لە جلەکانیدا کفن کرا، پێغەمبەر(ﷺ) هاتە ژوورەوە، وتم: ڕەحمەتی خوات لێ بێت ئەی ئەبووسائیب، من شایەتیت بۆ دەدەم کە خوا ڕێزداری کردیت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی چووزانیت خوا ڕێزداری کردووە؟ وتم: بە دایک و باوکمەوە بەقوربانت بم ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) جا ئیتر خوا کێ ڕێزدار دەکات؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (أَمَّا هُوَ فَقَدْ جَاءَهُ اليَقِينُ، وَاللهِ إِنِّي لَأَرْجُو لَهُ الخَيْرُ، وَاللهِ مَا أَدْرِي، وَأَنَا رَسُولُ اللهِ، مَا يُفْعَلُ بِي) (ئەو وا مەرگی هات، من هیوای خێرم بۆی هەیە، سوێند بەخوا من پێغەمبەری خوام و نازانم چیم پێ دەکرێت)، منیش وتم: بەخوا ئیتر تەزکیەی کەس ناکەم.[2]

عوثمانی کوڕی مەظعوون لە غەزای بەدردا بەشداری کرد، پاش غەزای بەدر لە ساڵی دووەمی کۆچیدا وەفاتی کرد.[3]

ڕایەک هەیە دەڵێت: عوثمانی کوڕی مەظعوون یەکەم کەس بووە لەو گۆڕستانە ئەسپەردە کراوە،[4] بەڵام ڕاستتر ئەوەیە کە ئەسعەدی کوڕی زورارە یەکەم ئەسپەردەکراوی ئەو گۆڕستانە بووە، چونکە عوثمان لە

[1] صحيح البخاري - كتاب النكاح - باب ما يكره من التبتل والخصاء، الرقم ٥٠٧٤.
[2] صحيح البخاري - كتاب الجنائز - باب الدخول على الميت بعد الموت، الرقم ١٢٤٣.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٦١.
[4] سير أعلام لاالنبلاء للذهبي، ج١، ص١٥٥.

ساڵی دووەمی کۆچی و پاش جەنگی بەدر وەفاتی کردووە،[1] بەڵام ئەسعەد لە پێش جەنگی بەدر و لە مانگی شەوالدا وەفاتی کرد، واتە نزیکەی مانگێ پێش جەنگی بەدر.

دەکرێت بڵێین ئەسعەدی کوڕی زورارە یەکەم کەس بوو لە پشتیوانان لە پاش کۆچی پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد و لە بەقیع ئەسپەردە کرا، عوثمانی کوڕی مەظعوونیش یەکەم کەس بوو لە کۆچەران لە پاش کۆچی پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد و لە بەقیع ئەسپەردە کرا.

کاتێک روقییە وەفاتی کرد پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (الحقي بسلفنا عثمان بن مظعون)، (پەیوەست بە بە پێشینمان عوثمانی کوڕی مەظعوون)، پێشتر کە عوثمانی کوڕی مەظعوون وەفاتی کردبوو، ژنەکەی وتی: بەهەشتت لێ پیرۆز بێت، پێغەمبەر(ﷺ) بە توورەییەوە تەماشای کرد و فەرمووی: تۆ چووزانیت؟ ئەویش وتی: ئەو سوارچاک و هاوەڵی تۆ بوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (سوێند بەخوا نازانم چی پێ دەکرێت)، ئیتر هاوەڵان ئەوەیان زۆر لەسەر سەخت بوو کە چۆن بۆ عوثمانی هاوەڵی هەرە چاک پێغەمبەر(ﷺ) وای فەرموو، بەڵام کاتێک روقییە مرد و پێغەمبەر(ﷺ) ئەوەی فەرموو ئیتر هاوەڵان تێگەیشتن.[2]

٢٤٥٩. عوثمانی کوڕی وەهب(ﭬ)

ناوی عوثمانی کوڕی وەهبی مەخزوومیەو یەکێکە لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککە.[3]

[1] أسد الغابة، ج٣، ص٦٢١، سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص١٥٥.

[2] مسند أبي داود الطيالسي - وما أسند عبد الله بن العباس بن عبد المطلب - يوسف بن مهران، الرقم ٢٨١٧؛ المعجم الكبير للطبراني - باب العين - من اسمه عثمان - عثمان بن مظعون الجمحي - نسبة عثمان بن مظعون، الرقم ٨٣١٧.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٦٣.

٢٤٦٠. عوثمانی کوڕی ئەبیلعاص(ﷺ)

ناوی عوثمانی کوڕی ئەبیلعاصەو لە موسڵمانبوانی پاش فەتحی مەککەیە کە کاتێک وەفدی ثەیقف هاتن بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوون ئەویش هات لەگەڵیاندا و پێغەمبەریش(ﷺ) ئەوی وەک بەرپرسی طائیف هێشتەوە، دواتریش لە سەردەمی ئەبووبەکر و عومەریشدا لەو پۆستەیدا مایەوە، تا ئەوەی عومەر لە ساڵی پانزەی کۆچیدا کردی بە بەرپرسی عومان و بەحرەین، دوای ئەوە عوثمان چوو لە بەصرە نیشتەجێ بوو تا لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا لەساڵی پەنجا یان پەنجاو یەکی کۆچیدا وەفاتی کرد.[1]

عوثمان دەڵێت: کە چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (پێشەوایەتی قەومەکەت بکە)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) شتێک لە دەروونی خۆمدا بەدیدەکەم، فەرمووی: نزیک بەرەوە، لەبەردەم خۆیدا داینیشاندم و دەستی هێنا بەسەر سنگمدا و دواتر فەرمووی: پشت بکەرەوە، دواتر دەستی خستە نێوەراستی پشتم، دواتر فەرمووی: (أم قومك، فمن أم قوما فليخفف، فإن فيهم الكبير، وإن فيهم المريض، وإن فيهم الضعيف، وإن فيهم ذا الحاجة، وإذا صلى أحدكم وحده، فليصل كيف شاء)،[2] (پێشەوایەتی قەومەکەت بکە، هەرکەس پێشەوایەتی -بەرنوێژی- قەومێکی کرد با ئاسانکاری بکات چونکە کەسی بەتەمەن و نەخۆش و خاوەن کاری گرنگیان تێدایە، ئەگەریش خۆی تەنها نوێژی کرد با چەندە دەیەوێت نوێژ بکات).

عوثمان لە سەردەمی عومەری کوڕی خەططابدا بەشداری فتووحاتی کرد و رۆڵێکی کارای هەبوو لە فتووحاتدا.[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٥١.

[2] صحيح مسلم - كتاب الصلاة - باب أمر الأئمة بتخفيف الصلاة في تمام، الرقم ٤٦٨.

[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٣٠.

٢٤٦١. عوجەیری کوڕی عەبدیەزید(رضي الله عنه)

ناوی عوجەیری کوڕی عەبدیەزیدی کوڕی هاشمە، یەکێکە لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککە، پێغەمبەر(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی خەیبەر سی کۆڵی بۆ بڕیەوە، عوجەیر دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا.[١]

٢٤٦٢. عورسی کوڕی عامیر(رضي الله عنه)

ناوی عورسی کوڕی عامیر یان کوڕی عەمری عامیریە، هاودەم بە عوروەی برای هاتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوون.[٢]

٢٤٦٣. عورسی کوڕی عومەیرە(رضي الله عنه)

ناوی عورسی کوڕی عومەیرەی کیندیە، عورس دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (وآمروا النساء في أنفسهن، فإن الثيب تعرب عن نفسها، والبكر رضاها صمتها)،[٣] (رای ژنان سەبارەت بە خۆیان وەربگرن، چونکە بێوەژن رای خۆی دەڵێت: و کچیش رەزامەندیەکەی بێدەنگیەکەیەتی).

٢٤٦٤. عورفوطەی کوڕی حوباب(رضي الله عنه)

ناوی عورفوطەی کوڕی حوبابی ئەزدیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای طائیف و تیایدا شەهید بوو.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٦٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٨٤.

[٣] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٠٠٩، السنن الكبرى للبيهقي، الرقم ١٢٨٠١.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٨٦.

٢٤٦٥. عورووەی کوڕی جەعد(ﷺ)

ناوی عورووەی کوڕی جەعد یان کوڕی ئەبیلجەعدە، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە فەتحی شامدا بەشداری کرد، دواتر بە بڕیاری خەلیفە عوثمانی کوڕی عەففان چوو بۆ کووفە.[1]

عورووە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (الخيل معقود في نواصيها الخير إلى يوم القيامة)،[2] (ئەسپ تا ڕۆژی دوایی خێر بە گەردنیەوە هەڵواسراوە).

٢٤٦٦. عورووەی کوڕی عەبدولعوززا(ﷺ)

ناوی عورووەی کوڕی عەبدولعوززای عەدویە، یەکێکە لە دەستەی یەکەمی موسڵمانبوانی مەککەو دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشەو لەوێ وەفاتی کرد.[3]

٢٤٦٧. عورووەی کوڕی مەسعوود(ﷺ)

ناوی عورووەی کوڕی مەسعوودی کوڕی موعەتتیبی کوڕی مالیکە، کونیەکەی ئەبوومەسعود یان دەوترێت ئەبوویەعفوورە، دایکی ناوی سوبەیعەی کچی عەبدشەمسە.[4]

لە ڕێککەوتنی حودەیبیەدا کە قوڕەیش نوێنەری خۆیان نارد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، پاش هاتنەوەی خاریجەی کوڕی کورز، قوڕەیشیەکان عورووەی کوڕی مەسعوودیان نارد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، عورووە کە چوو وتی: ئەی موحەممەد ئەم قسەو باسانە چین؟ بانگەواز بۆ لای خوا دەکەیت و دواتر چی هەرچی و پەرچی هەیە کۆت کردوەتەوەو هێناوتن بۆ سەر هۆزەکەت تا خوێن و سامانی هۆزەکەت لەناوبەرن، پێغەمبەر(ﷺ)

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٨٨.
[2] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب الخيل معقود في نواصيها الخير، الرقم ٢٨٥٠.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٩١.
[4] أسد الغابة، ج٤، ص ٣٥.

فەرمووی: (إني لم آت قومي إلا لأصل أرحامهم, يبدلهم الله بدين خير من دينهم, ومعايش خير من معايشهم)، (من تەنها بۆیە هاتوم بۆ لای قەومەکەم تا پەیوەندی خزمایەتی بگەیەنم و خوا ئایینێکی باشتر لە ئایینەکەی خۆیان پێ ببەخشێت و ژیان و بژێویەکی باشتر لە ژیان و بژێوی خۆیان پێ ببەخشێت)، عورووە کە ئەو قسانەی بیست گەڕایەوە بۆ ناو قورەیش و بە چاکە باسی پێغەمبەر(ﷺ) و نیازەکەی کرد.[1]

پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: (عُرِضَ عَلَيَّ الْأَنبِيَاءُ .. وَرَأَيْتُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ) (پێغەمبەرانم پێ نیشان دران... عیسای کوڕی مەریەمم بینی، نزیکترین کەسێک دیبێتم شێوەی لەو بچێت عورووەی کوڕی مەسعوودە).[2]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) گەمارۆی طائیفی دا، عورووە لەوێ نەبوو و چووبوو بۆ ناوچەی جرش تا لەوێ فێری بەکارهێنانی دەبابەو مەنجەنیق بێت، دواتر کە پێغەمبەر(ﷺ) گەڕایەوەو عورووەش هاتەوە، چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو، ئەمەش لە مانگی رەبیعولئەووەلی ساڵی نۆیەمی کۆچیدا بوو، کە موسڵمان بوو ئەو ماوەیە لای ئەبووبەکری صدیق مایەوە.[3]

لە ساڵی نۆیەمی کۆچیدا کە خەڵکی هاتن بۆ حەج، عورووەی کوڕی زوبەیر هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و داوای لە پێغەمبەر(ﷺ) کرد بگەڕێتەوە بۆ ناو هۆزەکەی، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: دەترسم بتکوژن، دواتر مۆڵەتی پێدا، عورووە بە موسڵمانی گەڕایەوە بۆ ناو هۆزەکەی، شەو گەیشتە ئەوێ، ثەقیف هاتن بۆ لای و ئەویش بانگی کردن بۆ ئیسلام، ئەوانیش تۆمەتباریان کرد و لێی سەرکەش بوون و قسەی زۆر ناشیرینیان پێ وت، ئینجا لەلای چوون تا بەیانی، عورووە لە ماڵی خۆیدا بانگی بەیانی دا و شایەتومانی هێنا،

---

[1] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب المغازي - غزوة الحديبية، الرقم ٣٨٠٠٧.

[2] صحيح مسلم - كتاب الإيمان - باب الإسراء برسول الله(ﷺ) إلى السماوات وفرض الصلوات، الرقم ١٦٧.

[3] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٥، ص ٥٠٣.

کەسێک تیرێکی بۆ هاویشت و کوشتی، پێغەمبەر(ﷺ) کە هەواڵەکەی بیست فەرمووی: (مَثَلُ عُرْوَةَ مَثَلُ صَاحِبِ يَاسِينَ دَعَا قَوْمَهُ إِلَى اللهِ تَعَالَى فَقَتَلُوهُ) (نموونەی عوروە وەک نموونەی خاوەنی یاسینە کە قەومەکەی خۆی بانگ کرد بۆ لای خوا و ئەوانیش کوشتیان).[١]

پێش ئەوەی عوروە بکوژن، عوروە وەسیەتی کرد و وتی: ئەگەر کوژرام، ئەوە لەگەڵ ئەو شەهیدانە ئەسپەردەم بکەن کە لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) هاتبوون و شەهید بوون، دوای شەهیدبوونیشی وەسیەتەکەی جێبەجێ کرا.[٢]

لە سەرەمەرگیدا بوو کە پێی وترا رات چیە سەبارەت بە خوێنەکەت؟ تۆڵەت لە کێ بکەینەوە؟ وتی: ئەوە رێزێک بوو خوا بە منی بەخشی و شەهیدیەک بوو خەڵاتی کردم.[٣]

٢٤٦٨. عوروەی کوڕی موڕڕەی ئەنصاری(رضي الله عنه)

ناوی عوڕوەی کوڕی موڕڕەی کوڕی سوراقەیە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، لە غەزای خەیبەردا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٤]

٢٤٦٩. عوروەی کوڕی موچەرریس(رضي الله عنه)

ناوی عوروەی کوڕی موچەرریسی کوڕی ئەوسی طائیە، کەسایەتیەکی گەورەی ناو هۆزەکەی بوو و هاوشانی عەددی کوڕی حاتەم بوو.[٥]

عوروە دەڵێت: من یەکەم حاجی بووم و لە پێش هەموو حاجیەکانی ترەوە بووم، چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش لە موزدەلیفە بوو، لە بەری بەیاندا چوو بۆ نوێژ، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من لە

---

[١] المستدرک علی الصحیحین - کتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- ذکر عروة بن مسعود الثقفي(رضي الله عنه)، الرقم ٦٦٤٢.

[٢] الطبقات الکبری لابن سعد، ج٥، ص ٥٠٣.

[٣] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٤، ص ٤٩٣.

[٤] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٤، ص ٤٩٢.

[٥] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٤، ص ٤٩٤.

شاخی طەیئەوە هاتوم بۆ لات و سوارەکەمم ماندوو کردووەو خۆیشم تەواو هیلاک بوم، پێغەمبەریش(ﷺ) پێشتر لە عەرەفات شەوێک یان رۆژێک مابوویەوە، فەرمووی: (هەرکەس ئامادەی نوێژ بێت لەگەڵمان و دواتر لەگەڵمان بوەستێت تا طەوافی ئیفاضە دەکەین ئەوە حەجەکەی تەواوە).[1]

عوروە لە سەردەمی خیلافەتی ئەبووبەکری صدیقیشدا ژیا و هاودەم بە خالیدی کوڕی وەلید لە جەنگی هەڵگەڕاوەکاندا بەشداری کرد.[2]

٢٤٧٠. عوروەی کوڕی ئەثاثە(ﷺ)

ناوی عوروەی کوڕی ئەثاثەی قورەیشی عەدویە، یەکێکە لە دەستەی یەکەمی موسڵمانبوانی مەککە، دوایی کۆچی کرد بۆ حەبەشە.[3]

٢٤٧١. عوروەی کوڕی ئەسما(ﷺ)

ناوی عوروەی کوڕی ئەسمائی کوڕی صەلتە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای رەجیع، هەرچەندە دەوترێت لە رووداوی بیئر مەعوونەدا شەهید بووە،[4] بەڵام بە دەقی صەحیح هاتووە کە لە غەزای رەجیعدا بەشداری کردووەو بریندار بووە.[5]

٢٤٧٢. عوقبەی زورقی(ﷺ)

ناوی عوقبەی زورقیە، کوڕێکی هەبوو بە ناوی سەعید کە فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتەوە.[6]

---

[1] صحيح ابن خزيمة - كتاب المناسك - باب بيان معنى قول النبي(ﷺ) من صلى معنا هذه الصلاة، الرقم ٢٨٢١.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٩٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٨٨.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٨٨.

[5] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب غزوة الرجيع ورعل وذكوان وبئر معونة، الرقم ٤٠٩٣.

[6] معرفة الصحابة لأبي نعيم الاصبهاني، الرقم ٤٨٥٦.

٢٤٧٣. عوقبەی فارسی(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەیەو خزمەتکاری جەبری کوڕی عەتیک بوو،[١] بەڵام لە کتێبەکانی فەرمووودەدا بە ئەبووعوقبە ناوی هاتووە،[٢] ئیبن حەجەر دەڵێت: لەوانەیە ناوی رەشید بێت و کونیەکەی ئەبووعوقبە بێت،[٣] چونکە بەسەرهاتێکی باسکردووە کە لە فەرمووودەکاندا هاتووە هەمان بەسەرهات بۆ رەشید هاتووە، هاودەم بە جەبر بەشداری غەزای ئوحودی کرد.

٢٤٧٤. عوقبەی کوڕی جەروە(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی جەورەی عەبدیە، لە ناو وەفدی عەبدولقەیسدا هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و موسڵمان بوو.[٤]

٢٤٧٥. عوقبەی کوڕی حولەیس(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی حولەیسی کوڕی نەصری ئەشجەعیە، زۆر زوو موسڵمان بوو، لە غەزای بەدردا هاودەم بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەشداری کرد.[٥]

٢٤٧٦. عوقبەی کوڕی رافیع(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی رافیعەو لە فەرموودەیەکی صەحیحدا باسی هاتووە کە پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێت: (رَأَيْتُ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِيمَا يَرَى النَّائِمُ كَأَنَّا فِي دَارِ عُقْبَةَ بْنِ رَافِعٍ، فَأُتِينَا بِرُطَبٍ مِنْ رُطَبِ ابْنِ طَابٍ، فَأَوَّلْتُ الرِّفْعَةَ لَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْعَاقِبَةَ فِي الْآخِرَةِ، وَأَنَّ دِينَنَا قَدْ

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٩.
[٢] سنن أبي داود - كتاب الأدب - أبواب النوم - باب في العصبية، الرقم ٥١٢٣.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٩.
[٤] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٥، ص ٥٦٦.
[٥] أسد الغابة، ج٤، ص ٥٦.

طَابَ) (شەوێک خەوم بینی، لە خەومدا لە ماڵی عوقبەی کوڕی رافیع بووین، خورمایەکمان بۆ هێنرا لە خورما روطەبەکانی ئیبن طاب، ئەو خەوەم بەوە لێکدایەوە کە بەرزیە بۆمان لە دنیادا و پاداشتی خێرە لە رۆژی دواییدا و ئایینەکەمان چاک و رێکە).[١]

٢٤٧٧. عوقبەی کوڕی رەبیعە(ﷺ)

ناوی عوقبەی کوڕی رەبیعەیەو ئیبن عوقبە دەڵێت: لە غەزای بەدردا بەشداری کردووە.[٢]

٢٤٧٨. عوقبەی کوڕی عامیر(ﷺ)

ناوی عوقبەی کوڕی عامیری کوڕی عەبەسی کوڕی عەمری جوهەنیە، فەرموودەیەکی زۆری لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە،[٣] کونیەکەی ئەبوو حەمماد یان ئەبوو لەبید یان ئەبووعەمر و ئەبوو عەبەس و ئەبوو ئەسید و ئەبوو ئەسەد بۆ کونیەکەی هاتووە.[٤]

عوقبە دەڵێت: کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) کۆچی کرد بۆ مەدینە، من سەرقاڵی مەڕ لەوەڕاندن بووم، وازم لە مەڕەکان هێنا و چووم تا بەیعەت بدەم بە پێغەمبەر(ﷺ)، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەیعەتم وەردەگریت؟ فەرمووی: جا تۆ کێیت؟ منیش خۆم ناساند، فەرمووی: (کامیانت لا خۆشترە؟ وەک دەشتەکیەک بەیعەتم پێ بدەیت یان بەیعەتی هیجرەت؟) وتم: بەیعەتی هیجرەت، ئەوەبوو بەیعەتی لێوەرگرتم.[٥]

عوقبە دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) بڕێک ئاژەڵی پێدام تا دابەشی بکەم

---

[١] صحيح مسلم - كتاب الرؤيا - باب رؤيا النبي(ﷺ)، الرقم ٢٢٧٠.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٠.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٠.
[٤] أسد الغابة، ج٤، ص ٥٩.
[٥] أسد الغابة، ج٤، ص ٥٩.

بەسەر هاوەڵانیدا، دوایی تەنها گیسکێک مابوویەوە، پێغەمبەر(ﷺ) ئەوەیانی دا بە خۆم بیکەم بە قوربانی.[1]

عوقبە دەڵێت: ئێمە سەرە شوانەیی وشترمان هەبوو، کە سەرەی من هات جارێک دەملەوەڕاندن کە گەیشتم بە پێغەمبەر(ﷺ) قسەی دەفەرموو بۆ هاوەڵانی، فریای ئەو فەرمایشتەی کەوتم کە فەرمووی: **(ما من مسلم يتوضأ فيحسن وضوءه، ثم يقوم فيصلي ركعتين، مقبل عليهما بقلبه ووجهه، إلا وجبت له الجنة)**، (هەر موسڵمانێک بە جوانی دەستنوێژ بگرێت و دواتر دوو رکات نوێژ بکات و بە دڵ و روخساری روویکردبێت و ئەو نوێژەی بکات، ئەوە بەهەشتی بۆ واجب بووە)، منیش وتم: چەندە خۆش و سەخاوەتمەندانەیە، بینیم کەسێک لە بەردەمم بوو دەیوت: فەرمایشتەکەی پێشتر سەخاوەتمەندانە تر بوو، دەبینم عومەرە، وتی: بینیم تۆ ئێستا هاتیت، پێشتر پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: **(ما منكم من أحد يتوضأ فيبلغ - أو فيسبغ - الوضوء ثم يقول أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبد الله ورسوله إلا فتحت له أبواب الجنة الثمانية يدخل من أيها شاء)**، [2] (هەرکامتان بە جوانی و تەواوی دەستنوێژێ بگرێت و دواتر بڵێت أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبد الله ورسوله، ئەوە هەرهەشت دەرگاکەی بەهەشتی بۆ دەکرێتەوە تا بە ویستی خۆی لە کامیانەوە دەیەوێت بچێتە ژوورەوە).

عوقبە دەڵێت: ئێمە لە صوففە بووین کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆ لامان و فەرمووی: **(أيكم يحب أن يغدو كل يوم إلى بطحان، أو إلى العقيق، فيأتي منه بناقتين كوماوين في غير إثم، ولا قطع رحم)**، (کامتان حەز دەکات هەموو رۆژێک بەیانی بچێت بۆ بوطحان یان بۆ عەقیق و لەوێ بێ تاوان و پچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی دوو وشتری گەورە بهێنێتەوە؟)، وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هەموومان

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الشركة - باب قسمة الغنم والعدل فيها، الرقم ٢٥٠٠؛ صحيح مسلم - كتاب الأضاحي - باب سن الأضحية، الرقم ١٩٦٥.

[2] صحيح مسلم - كتاب الطهارة - باب الذكر المستحب عقب الوضوء، الرقم ٢٣٤.

حەزمـان بەوەیـە، فەرمـووی: (أفلا يغدو أحدكم إلى المسجد فيعلم، أو يقرأ آيتين من كتاب الله عز وجل، خير له من ناقتين، وثلاث خير له من ثلاث، وأربع خير له من أربع، ومن أعدادهن من الإبل)،[1] (جا بۆ بەیانی هـەر کامتـان نایـەت بۆ مزگـەوت و قورئـان فێر بێت یـان دوو ئایـەت لـە قورئـان بخوێنێت، باشـترە بۆی لـە دوو وشـتر، سـێ ئایـەت بخوێنێت بۆی باشـترە لـە سـێ وشـتر، چـوار ئایـەت بخوێنێت بۆی باشـترە لـە چـوار وشـتر، بـە ژمـارەی ئایەتـەکان لەوەنـدە ژمـارە وشـتر بۆی باشـترە).

کاتێـک فەتحـی دیمەشـق کـرا، عوقبـە مـوژدەی فەتحـی دیمەشـقی بـرد بـۆ عومـەری کـوڕی خەططـاب.[2]

لـە جەنگـی صفینـدا عوقبـە لەنـاو سـوپای موعاویـەی کـوڕی ئەبووسـوفیاندا بەشـداری کـرد، دواتریـش موعاویـە ئـەوی کـرد بـە والـی میصـر، دواتـر کـە موعاویـە ویسـتی لایبەرێـت راسـتەوخۆ لاینەبـرد، بەڵکـو ناردی تـا هێرش بباتـە سـەر رۆدس، لـە کاتـی هێرشـەکەدا مەسـلەمە هـات و میصـری گرتـە دەسـت، ئیتـر عوقبـە زانـی لـە پۆسـتەکەی لابـراوە.[3]

عوقبـە لـە سـەردەمی موعاویـەی کـوڕی ئەبووسـوفیاندا کۆچـی دوایـی کـرد، ئەمـەش لـە سـاڵی پەنجـاو هەشـتی کۆچیـدا بـوو.[4]

٢٤٧٩. عوقبەی کوڕی عامیری ئەنصاری(رضي الله عنه)

نـاوی عوقبـەی کـوڕی عامیـری کـوڕی نابیـە، لـە پشـتیوانانە، یەکێکـە لـە بەشداربوانی بەیعەتـی یەکەمـی عەقەبـە، لـە غـەزای بـەدر و ئوحـود و خەنـدەق و هەمـوو غەزاکانـی دواتریشـدا بەشـداری کـرد، پـاش وەفاتـی پێغەمبەریش(ﷺ)

[1] صحيح مسلم - كتاب صلاة المسافرين وقصرها - باب فضل قراءة القرآن في الصلاة وتعلمه، الرقم ٨٠٣.

[2] أسد الغابة، ج٤، ص ٦٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٠.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٠.

ژیا و لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[١]

٢٤٨٠. عوقبەی کوڕی عەبدولا (رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی عەبدولایە، لە پشتیوانانەو لە غەزاکاندا هاودەم بە پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری کردووە، پاش وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) ژیا تا لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لە جەنگی صفیندا بەشداری کرد، بەڵام سەنەدی ئەو گێڕانەوەی دەڵێت: لە جەنگی صفیندا بەشداری کردووە لاوازە.[٢]

٢٤٨١. عوقبەی کوڕی عەمری ئەنصاری(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی عەمری کوڕی ثەعلەبەیە، لە پشتیوانانە، کونیەکەی ئەبوومەسعوودی بەدریە، زیاتر بە کونیەکەی ناسراوە، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە، سەبارەت بە بەشداربوونی لە غەزای بەدردا راجیایی هەیە، بوخاری رای وایە لە غەزای بەدردا بەشدار بووە، بەڵام بۆ ئوحود بێ راجیایی هاتووە کە تیایدا بەشدار بووە، لەغەزاکانی دواتریشدا بەشداری کردووە.[٣]

ئیبن ئیسحاق دەڵێت: عوقبە بچووکترین بەشداربووی بەیعەتی عەقەبە بوو.[٤]

عوقبە دەڵێت: جارێک بە قامچیەک دەمدا لە کۆیلەکەم، هێندەم زانی لە پشتەوە دەنگێک وتی: ئەبوومەسعوود بزانە، منیش لەبەر تووڕەیی نەمزانی چیە، کە نزیک بوویەوە دەبینم پێغەمبەری خوایە(ﷺ) و هەر دەیفەرموو: (ئەبوومەسعوود بزانە، ئەبوو مەسعوود بزانە)، منیش قامچیەکەی دەستم

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢١.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٣.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٤.
[٤] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ١٦٧.

فرێ دا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (اعْلَمْ أَبَا مَسْعُودٍ أَنَّ اللهَ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَى هَذَا الْغُلَامِ) (ئەبوومەسعوود بزانە خوا دەسەڵاتی بەسەر تۆدا زیاترە لە دەسەڵاتی تۆ بەسەر ئەو کۆیلەدا)، ئیتر بەڵێنم دا دوای ئەوە لە هیچ کۆیلەیەک نەدەم،[1] وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوە لەپێناو خوادا ئازادم کرد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (أما إنك لو لم تفعل للفعتك النار)،[2] (ئەگەر وات نەکردایە ئەوە ئاگر دەیسووتاندی).

ئەبوومەسعوود دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (الآيتان من آخر سورة البقرة، من قرأهما في ليلة كفتاه)،[3] (دوو ئایەتی کۆتای سوورەتی بەقەرە هەرکەس لە شەوێکدا بیانخوێنێت بەسن بۆی).

عوقبە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (إن المسلم إذا أنفق على أهله نفقة، وهو يحتسبها، كانت له صدقة)،[4] (موسڵمان ئەگەر خەرجی خێزانی خۆی بکێشێت و لای خوا چاوەڕێی پاداشت بێت ئەوە دەبێت بە چاکەو خێر بۆی).

جا لێرەوە بزانە خوای گەورە چ چاکەو ئاسانکاریەکی بۆ بەندەکانی دەوێت، چۆن ڕێگاکانی گەیشتن بە بەهەشتی بۆ ئاسان کردووە، هەوڵدانێک کە مرۆڤ لە ژیانی ئاسایی خۆیدا وەک ئەرکێکی ڕۆژانە پێی هەڵدەستێت، دەبێتە ڕێی چوونی بەرەو بەهەشت، هەروەها بزانە نیەت و چاوەڕوانی پاداشت لای خوا چەندە گرنگە، هەمان ئەو کارە کە بژێوی و خەرجی خێزانە، دوو کەس پێی هەڵدەسن، کەسێکیان وەک باوێکی کۆمەڵایەتی ژیان و ئەویش وەک ئەرکێک کە چاوەڕێیە لای خوا پاداشتی لەسەر وەربگرێت، ئەویان ئەرکەکەی بۆ دەمێنێتەوەو ئەمیشیان بە خێر و چاکە

[1] صحيح مسلم - كتاب الأيمان - باب صحبة المماليك وكفارة من لطم عبده، الرقم ١٦٥٩.

[2] سنن أبي داود - كتاب الأدب - أبواب النوم - باب في حق المملوك، الرقم ٥١٥٩، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[3] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب حدثني خليفة، الرقم ٤٠٠٨؛ صحيح مسلم - كتاب صلاة المسافرين وقصرها - باب فضل الفاتحة وخواتيم سورة البقرة، الرقم ٨٠٧.

[4] صحيح مسلم - كتاب الزكاة - باب فضل النفقة والصدقة على الأقربين والزوج والأولاد والوالدين، الرقم ١٠٠٢.

بۆی دەنووسرێت.

لە ساڵی هەشتەمی کۆچیدا عوقبە لە سریەکەی غلیبی کوڕی عەبدوڵادا بەشداری کرد.[١]

عوقبە لە دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا، لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا عوقبە بەرپرسی بەیتولمال بوو و تا وەفاتی عوثمانیش لەو پۆستەی مایەوە،[٢] دواتر چوو لە کووفە نیشتەجێ بوو، هەواداری عەلی کوڕی ئەبووطالیب بوو، کاتێک عەلی چوو بۆ جەنگی صفین عوقبەی کرد بە بەرپرسی کووفە، دواتر لەو پۆستەی لایبرد،[٣] پاش ساڵی چلی کۆچی لە کووفە وەفاتی کرد، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو گەڕایەوە مەدینەو لەوێ وەفاتی کرد.[٤]

٢٤٨٢. عوقبەی کوڕی عوثمان(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی عوثمانی کوڕی خەلدەیە، لە پشتیوانانە لە زورقیەکان، برایەکی هەبوو بە ناوی سەعد، عوقبە هاودەم بە سەعدی برای پێکەوە لە غەزای بەدردا بەشدارییان کرد، هەروەها لە غەزای ئوحودیشدا بەشدارییان کرد،[٥] بەڵام لە ئوحوددا هەردووکیان رایانکرد و دواتر هاتنەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ).[٦]

٢٤٨٣. عوقبەی کوڕی قەیظی(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی قەیظی کوڕی قەیسە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، برایەکی هەبوو بە ناوی عەبدوڵا، هەریەک لەم دوو برایەو باوکیشیان هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون و پێکەوە هەرسێیان لە غەزای ئوحوددا

[١] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٢، ص ١٢٦.
[٢] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ٢٢٨.
[٣] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٦، ص ١٦.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٤.
[٥] أسد الغابة، ج٤، ص ٦٣.
[٦] دلائل النبوة للبيهقي، الرقم ١٠٦٦.

بەشدارییان کرد،[1] دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە جەنگی جیسر ئەبی عوبەیددا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو،[2] هاودەم بە عوقبە عەبدوڵای برایشی بەشداری کردبوو و ئەویش تیایدا شەهید بوو.[3]

٢٤٨٤. عوقبەی کوڕی کودمیم(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی کودەیمی کوڕی عەددیە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، سەرەتا لە دەستەی دووڕووەکان بوو، بەڵام تەوبەی کرد و گەڕایەوە،[4] عوقبە یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، دواتریش لە غەزاکانی تردا بەشداری کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فەتحی میصردا بەشداری کرد.[5]

٢٤٨٥. عوقبەی کوڕی مالیک(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی مالیکە، دواتر لە بەصرە نیشتەجێ بوو،[6] عوقبە فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێراوەتەوەو دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) سریەیەکی نارد، لە کاتی هەڵمەتەکەدا کەسێک کەناری گرت، کەسێکی تریش کەوتە شوێنی و ئەویش شمشێری هەڵکردبوو، کابرا وتی: من موسڵمانم، کەچی ئەوی تر گوێی لێنەگرت و کوشتی، دواتر کە پێغەمبەر(ﷺ) بەسەرهاتەکەی بیست زۆر تووڕە بوو، کابرا تووڕەیی پێغەمبەری خوای(ﷺ) پێگەیشتەوە، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) وتاری دەدا، کابرای بکوژ هەستاو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەخوا کابرا لە ترسی مەرگ ئەو قسەی کرد، پێغەمبەر(ﷺ) رووی لێوەرگێڕا و درێژەی دا بە وتارەکەی، کابرا هەمدی ئەوەی وتەوەو پێغەمبەر(ﷺ)

[1] أسد الغابة، ج٤، ص ٦٤.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٥.
[3] أسد الغابة، ج٤، ص ٦٤.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٥.
[5] أسد الغابة، ج٤، ص ٦٤.
[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٥.

هەمدی رووی لێ وەرگێڕا، بۆ جاری سێیەم کە کابرا وایکرد پێغەمبەر(ﷺ) رووی کردە کابراو بێزاری بە دەموچاویەوە دیار بوو و فەرمووی: (إن الله حرم علي أن أقتل مؤمنا)،[1] (خوا لەسەری حەرام کردوم باوەڕدارێک بکوژم).

٢٤٨٦. عوقبەی کوڕی مور(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی مورەو هاتووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[2]

٢٤٨٧. عوقبەی کوڕی نیار(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی نیارە، برایەکی هەبوو بە ناوی ئەبووبوردە، عوقبە یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[3]

٢٤٨٨. عوقبەی کوڕی وەهبی ئەسەدی(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی وەهب یان کوڕی ئەبی وەهبی کوڕی رەبیعەی ئەسەدیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[4]

٢٤٨٩. عوقبەی کوڕی وەهب(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی وەهبی کوڕی کلدەیە، یەکێک بوو لە دانیشتوانی مەدینە، کاتێک هەواڵی هاتنی پێغەمبەری خوای(ﷺ) بیست و چوو بۆ مەککە موسڵمان بوو، لەوێ مایەوە تا دواتر کۆچی کرد بۆ مەدینە، بۆیە هەم لە کۆچەریەکان و هەم لە پشتیوانانیش بوو.[5]

---

[1] صحيح ابن حبان - كتاب الجنايات - باب الجنايات - ذكر الإخبار عن تحريم الله جل وعلا دماء المؤمنين، الرقم ٥٩٧٢؛ المستدرک على الصحيحين - كتاب الإيمان - التشديد في قتل المؤمن، الرقم ٤٨، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٧.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٧.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٨.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٨.

ژمارەیەک لە پشتیوانان ئەم هەڵوێستەی عوقبەیان هەبوو کە بریتی بوون لە ذەکوانی کوڕی عەبدقەیس و زیادی کوڕی لەبید و عەبباسی کوڕی عوبادە، ئەمانە ماوەیەکی زۆر کەم پێش کۆچکردنی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ مەدینە لە مەککە دەرچوون و گەڕانەوە بۆ مەدینە، ئیتر پێیان دەوترا کۆچەرە پشتیوانەکان.[1]

عوقبەی کوڕی وەهب لە غەزای بەدر و ئوحودیشدا بەشداری کرد و دەوترێت ئەو جێماوەی تیرانەی لەسەر کولمەکانی پێغەمبەر(ﷺ) بوون ئەو دەریکردن،[2] لە غەزای خەندەق و غەزاکانی دواتریشدا بەشداری کرد.[3]

بەڵام رای راستتر ئەوەیە کە ئەبووعوبەیدە ئەو پاشماوەی تیرانەی لابرد، ئەمەش بە بەڵگەی ئەم گێڕانەوەیە:

ئەبووبەکری صدیق دەڵێت: کەِ خەڵکی لە ئوحوددا لە دەوری پێغەمبەر(ﷺ) بڵاوەیان کردبوو، یەکەم کەس من بووم چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، دەبینم کەسێک لە دەوری بەرگری لێدەکات، وتم: دەی ئەوە طەلحە بێت بە دایک و باوکمەوە بە قوربانی بم، دواتر بینیم لە دوایشەوە کەسێک هات دەتوت باڵندەیەو دەفڕێت، خێرا خۆی گەیاندە من، دەبینم ئەبووعوبەیدەیە، خێرا پێکەوە چووین بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و طەلحەش لە بەردەم پێغەمبەردا(ﷺ) کەوتبوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: فریای براکەتان بکەون، ئینجا تیرێک بەر تەوێڵی پێغەمبەری خوا(ﷺ) و تیرێکیش بەر رومەتی کەوتبوو، ئەبووعوبەیدە وتی: ئەی ئەبووبەکر سوێندت دەدەم بە خوا بهێڵە من لایبەرم، ئەوەبوو بە دەمی-ددانی- تیرەکەی گرت و هێواش هێواش دەریدەکرد و حەزی نەدەکرد پێغەمبەر(ﷺ) ئازاری پێ بگات، دواتر ویستم من ئەو تیرەکەی تر دەربکەم، کەچی هەمدی ئەبووعوبەیدە سوێندی دام و بەهەمان شێوە ئەوی دیکەشی دەرکرد.[4]

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج١، ص ٢٢٦.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٤٥.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٨.

[4] صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (ﷺ)

٢٤٩٠. عوقبەی کوڕی ئەبی قەیس(رضي الله عنه)

ناوی عوقبەی کوڕی ئەبی قەیسەو خۆی و باوکیشی هاوەڵی پێغەمبەری خوان(ﷺ)، لە جەنگی قادسیەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[1]

٢٤٩١. عوقەیبی کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی عوقەیبی کوڕی عەمری کوڕی عەددیە، لە پشتیوانانە، لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد، سەعدی کوڕیشی ویستی بەشداری بکات، بەلام لەبەر کەمی تەمەنی پێغەمبەر(ﷺ) ڕێی نەدا سەعدی کوڕی بەشداری بکات.[2]

٢٤٩٢. عوکاشەی کوڕی میحصەن(رضي الله عنه)

ناوی عوکاشەی کوڕی میحصەنی ئەسەدیە، یەکێکە لە دەستەی یەکەمی موسڵمانبوانی ناو مەککە.

عوکاشە یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای بەدر،[3] لە غەزاکەدا هێندە جەنگا تا شمشێرەکەی شکا و پێغەمبەر(ﷺ) دارێکی دایە دەستی و دارەکە بوو بە شمشێر، ئیتر ئەو شمشێرەی لە هەموو غەزاکاندا بەکاردەهێنا.[4]

عوکاشە لەلایەن پێغەمبەری خواوە(ﷺ) موژدەی بەهەشتی پێدراوە، ئیبن عەبباس دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (عرضت علي الأمم، فجعل النبي والنبيان يمرون معهم الرهط، والنبي ليس معه أحد، حتى رفع لي سواد عظيم، قلت ما هذا؟ أمتي هذه؟ قيل بل هذا موسى وقومه، قيل انظر إلى الأفق، فإذا سواد يملأ الأفق، ثم قيل لي

أجمعين - ذكر وصف الجراحات التي أصيب طلحة يوم أحد مع المصطفى(ﷺ)، الرقم ٦٩٨٠، ضعفه شعيب الأرناؤوط.

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٢٥.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٣١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٣٣.

[4] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص ٣٠٨.

انظر ها هنا وها هنا في آفاق السماء، فإذا سواد قد ملأ الأفق، قيل هذه أمتك، ويدخل الجنة من هؤلاء سبعون ألفا بغير حساب)، (ئوممەتانم بۆ خرانەڕوو، پێغەمبەر هەبوو بە تەنها یان دوو پێغەمبەر بە یەکەوە تێپەڕ دەبوون و دەستەیەکیان لەگەڵدا بوو، پێغەمبەر هەبوو تەنها کەسێکیشی لەگەڵ نەبوو، تا رەشاییەکی گەورەم پێ نیشان درا، وتم: ئەوە چیە؟ ئەوە ئوممەتەکەمە؟ وترا بەڵکو ئەوە مووساو قەومەکەیەتی، وترا تەماشای سەرەوە بکە-رووەو ئاسۆ بڕوانە- رەشاییەکم بینی ئەوێی پڕ کردبوو، دواتر پێم وترا سەیری ئەوێ وئەوێی ئاسۆی ئاسمان بکە، بینیم رەشایی هەمووی داگرتبوو، وترا ئەوە ئوممەتەکەتە، لەوانە حەفتا هەزار کەس بەبێ حساب دەچنە بەهەشتەوە)، پێغەمبەر(ﷺ) دوای ئەوە چوویە ژوورەوەو مەسەلەکەی بۆ هاوەڵان روون نەکردەوە، دوایی هاوەڵان دەیانوت ئەوە ئێمەین کە بڕوامان هێنا بە خوا و شوێن پێغەمبەرەکەی کەوتین، یان منداڵەکانمانن کە لە ئیسلامدا لەدایک بوون، چونکە ئێمە لە سەردەمی نەفامیدا لەدایک بوین، پێغەمبەر(ﷺ) کە ئەوانەی بیستەوە هاتە دەرەوەو فەرمووی: (هم الذين لا يسترقون، ولا يتطيرون، ولا يكتوون، وعلى ربهم يتوكلون)، (ئەوانەن کە روقییە ناکەن و بەختگیری بە باڵندە ناکەن و داخکردن بۆ چارەسەر بەکارناهێنن و پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن)، عوکاشە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا من لەوانم؟ فەرمووی: بەڵێ، کەسێکی تر وتی: ئەی من لەوانم؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (سبقك بها عكاشة)،[1] (عوکاشە پێشت کەوت).

کاتێک پێغەمبەری خوا(ﷺ) وەفاتی کرد، تەمەنی عوکاشە چل و چوار ساڵ بوو، دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) لەسەر دەستی طولەیحەی ئەسەدی

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الطب - باب من لم يرق، الرقم ٥٧٥٢؛ صحيح مسلم - كتاب الإيمان - باب الدليل على دخول طوائف من المسلمين الجنة بغير حساب ولا عذاب، الرقم ٢٢٠.

شەهید بوو.[1]

٢٤٩٣. عولبەی کوڕی زەید(رضي الله عنه)

ناوی عولبەی کوڕی زەیدی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان.[2]

لە غەزای تەبووکدا لەتاو نەبوونی توانای بەشدارییان لە غەزاکەدا دەستیان کرد بە گریان، خوای گەورەش ئەو هەڵوێستەی ئەوانی لە قورئاندا باسکردووە.[3]

دەستەیەک لە هاوەڵان هاتن بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و ژمارەیان حەوت کەس بوو، بریتی بوون لە سالیمی کوڕی عومەیر و عولبەی کوڕی زەید و عەبدورەحمانی کوڕی کەعب و عەمری کوڕی حومام و عەبدوڵای کوڕی موغەففەل و هەرمی کوڕی عەبدوڵا و عیرباضی کوڕی ساریە، داوایان کرد لە پێغەمبەر(ﷺ) تا پرچەکیان بکات تا بتوانن بەشداری غەزای تەبووک بن، چونکە ئەمانە کەمدەرامەت و دەستکورت بوون، پێغەمبەر(ﷺ) پێی ڕاگەیاندن هیچی لەبەردەست نیە تا داواکەیان بێنێتەدی، یامینی کوڕی عەمر دەڵێت: گەیشتم بە عەبدوڕەحمانی کوڕی کەعب و عەبدوڵای کوڕی موغەففەل دەگریان، وتم: بۆچی دەگرین؟ وتیان: چووین بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) تا چەکمان پێبدات بۆ بەشداری جەنگ بەڵام هیچی لا نەبوو و ئێمەش هیچمان پێ نیە تا بتوانین لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری غەزاکە بکەین، منیش وشترێکم پێدان و بڕێک شیریشم پێدان، ئەوەبوو لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) دەرچوون و بەشداریان کرد، بەڵام عولبە شەو لە ماڵ دەرچوو و دەستی کرد بە نوێژکردن و دەگریا و نزای دەکرد، لە نزاکەیدا وتی: وایە تۆ باسی جیهادت کردووەو خەڵکت هانداوە تا بچن بۆ جیهاد، بەڵام هیچت پێ نەبەخشیوم تا بچم لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ)

---

[1] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص ٣٠٧-٣٠٨.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٤٦.

[3] أسد الغابة، ٣، ص ٤٠٩.

بەشدار بم، هیچیشت نەبەخشیوە بە پێغەمبەر(ﷺ) تا پێداویستی جەنگم بۆ دابین بکات، من لەبەر هەر تاریکیەک کە تووشم بووە لە جەستە یان سامان یان ئابڕوومدا خێرم بەسەر موسڵماناندا دەبەخشم، ئینجا بەیانی چووە ناو خەڵکەکە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بەخشەرەکەی ئەمشەو کوا؟ عولبە قسەی نەکرد، هەمدی پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی، عولبە هەستا و بەسەرهاتەکەی بۆ باسکرد، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (موژدەت لێ بێت، سوێند بەوەی گیانی موحەممەدی بەدەستە لە زەکاتی داهاتوودا نووسراویت).[١]

٢٤٩٤. عومارەی کچی ئەبی ئەییووب(ﷺ)

ناوی عومارەی کچی ئەبی ئەییووبە، ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو هاوسەری صەفوانی کوڕی ئەوسە کە کوڕێکی لێی بوو بە ناوی خالید، عومارە چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٢٤٩٥. عومارەی کوڕی حەزم(ﷺ)

ناوی عومارەی کوڕی حەزمی کوڕی زەیدە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان عومارەو میحرەزی کوڕی نەضلەوە، زۆرێکیش دەڵێن لە غەزای بەدردا بەشدار بووە، لە غەزاکانی ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تریشدا بەشدار بووە، لە فەتحی مەککەشدا ئاڵایەکی بەدەستەوە بوو، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٣]

لە غەزای خەندەقدا کە زەیدی کوڕی ثابت تەمەنی نزیکەی پانزە ساڵ دەبوو بەشداری کرد، زەید لەگەڵ موسڵماناندا باری خۆڵی لە کۆڵ دەنا،

---

[١] دلائل النبوة للبيهقي، الرقم ١٩٧٠.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٢٩.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٧٨.

پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەو مێرمنداڵێکی زۆر چاکە)، چاوەکانی ماندوو بوون و کەمێک راکشاو خەوەنووچکە بردیەوە، ئەوەبوو عومارەی کوڕی حەزم هات و چەکەکەی ئەوی برد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (يا أبارقاد نمت حتى ذهب سلاحك)، (ئەی خەوخۆش هێندە خەوتیت تا چەکەکەیان بردیت)، ئینجا فەرمووی: کێ ئەزانێ چەکی ئەم هەرزەکارە لەکوێیە؟ عومارەی کوڕی حەزم وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من بردم، ئینجا بۆی گێڕایەوە، پێغەمبەر(ﷺ) هۆشیاری دا لەوەی هیچ باوەڕدارێک بترسێنرێت و وەک گاڵتەوگەپ شمەکی ببرێت.[1]

لە غەزای تەبووکدا ئالای بەنی نەججار بە دەست عومارەی کوڕی حەزمەوە بوو، پێغەمبەر(ﷺ) گەیشت بە عومارەو ئالاکەی لە دەستی وەرگرت و دایە دەست زەیدی کوڕی ثابت.[2]

عومارە دەڵێت: جارێک لەسەر گۆڕێک دانیشتبووم، پێغەمبەر(ﷺ) منی بینی، فەرمووی: (انزل من القبر لا تؤذي صاحب القبر، ولا يؤذيك)،[3] (لە گۆڕەکە دابەزەو ئازاری خاوەنی گۆڕەکە مەدەو ئازاریشت نەدات)

٢٤٩٦. عومارەی کوڕی رەویبە(رضي الله عنه)

ناوی عومارەی کوری رەویبەیە، کونیەکەی ئەبووزوهرەیە، دواتر لە کووفە نیشتەجێ بوو.[4]

عومارە دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو: (لن يلج النار أحد صلى قبل طلوع الشمس، وقبل غروبها)،[5] (ئەوەی پێش خۆرهەڵاتن و پاش خۆرهەڵاتن

(١) المستدرک علی الصحيحين - کتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- ذكر مناقب زيد بن ثابت كاتب النبي صلى الله عليه وآله وسلم - نهى النبي أن يروع المؤمن وأن يؤخذ متاعه لاعبا وجدا، الرقم ٥٨٢٩.

(٢) المستدرک علی الصحيحين - کتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- ذكر مناقب زيد بن ثابت كاتب النبي صلى الله عليه وآله وسلم - نهى النبي أن يروع المؤمن وأن يؤخذ متاعه لاعبا وجدا، الرقم ٥٨٢٩.

(٣) مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(رضي الله عنهم) - عمارة بن حزم(رضي الله عنه)، الرقم ٢٤٤٦٠.

(٤) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٨١.

(٥) مسند أحمد بن حنبل - مسند الشاميين(رضي الله عنهم) - حديث عمارة بن رويبة(رضي الله عنه)، الرقم ١٧٤٩٣؛ صحيح مسلم - كتاب المساجد ومواضع الصلاة - باب فضل صلاتي الصبح والعصر والمحافظة عليهما، الرقم ٦٣٤؛ صحيح ابن خزيمة - كتاب الصلاة - باب فضل صلاة الصبح وصلاة العصر، الرقم ٣٢٠.

نوێژ بکات هەرگیز ناچێتە دۆزەخەوە).
مەبەست پێی نوێژی بەیانی و ئێوارەیە.

٢٤٩٧. عومارەی کوڕی عوقبە(رضي الله عنه)

ناوی عومارەی کوڕی عوقبەی کوڕی حارثەیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای خەیبەر و تیایدا شەهید بوو.[١]

٢٤٩٨. عومارەی کوڕی عوقبەی ئومەوی(رضي الله عنه)

ناوی عومارەی کوڕی عوقبەی قورەیشی عامیریە، یەکێکە لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککە.[٢]

٢٤٩٩. عومارەی کوڕی مەخلەد(رضي الله عنه)

ناوی عومارەی کوڕی مەخلەدە، لە پشتیوانانە لە بەنی نەججار، لەغەزای بەدر و ئوحوددا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٣]

٢٥٠٠. عومارەی کوڕی ئەوس(رضي الله عنه)

ناوی عومارەی کوڕی ئەوسە، لە پشتیوانانە، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٤]

٢٥٠١. عومەری کوڕی حەکەم(رضي الله عنه)

ناوی عومەری کوڕی حەکەمی سەلەمیە، عومەردەڵێت چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) کەنیزەکێکم شوانەیی دەکرد، منیش

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٨٤.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٨٥.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٨٦.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٧٨.

چووم بۆ لاى و بەدواى مەڕێكدا دەگەڕام، پرسيارم لێكرد، ئەويش وتى: گورگ كوشتى، منيش زۆر خەفەم پێ خوارد و زللەيەكم دا لە دەموچاوى، جا ئازادكردنى كۆيلەيەكيشم لەسەرە، ئايا ئازادى بكەم؟ پێغەمبەر(ﷺ) بە كەنيزەكەكەى فەرموو خوا لە كوێيە؟ وتى: لە ئاسمانە، فەرمووى: من كێم؟ وتى: تۆ پێغەمبەرى خوايت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووى: ئازادى بكە چونكە ئەو باوەڕدارە.[1]

دەوترێت دواجار عومەر لە ساڵى پەنجاو حەوتى كۆچيدا وەفاتى كرد.[2]

٢٥٠٢. عومەرى كوڕى خەططاب(رضي الله عنه)

ناوى عومەرى كوڕى خەططابى كوڕى نوفەيلى كوڕى عەبدولعوززاى كوڕى رياحى قورەيشى عەدويە، كونيەكەى ئەبووحەفصە، دايكى ناوى حەنتەمەى كچى هاشمى كوڕى موغيرەيە.[3]

عومەر بە فاوورقيش ناسراوە، چونكە كاتێك موسڵمان بوو ئيتر بێباوەڕان نەياندەوێرا وەك جاران ئازارى موسڵمانان بدەن، بۆيە پێغەمبەر(ﷺ) ناوى نا فارووق.[4]

سەبارەت بە لەدايكبونى هاتووە سى و چوار ساڵ پێش پێغەمبەرايەتى لەدايك بووە، يان دەوترێت سيانزە ساڵ پاش ساڵى فيل لەدايك بووە،[5] بەپێى راى يەكەم عومەرى كوڕى خەططاب تەمەنى شەش ساڵ لە پێغەمبەر(ﷺ) بچووكتر بووە.

عومەر كەسێكى باڵابەرزى بەخۆ بوو، رەنگى سوور بوو، رايەكيش دەڵێت: سەرەتا عومەر سپى رەنگ بووە، بەڵام دواتر كە لە سەردەمى خيلافەتەكەيدا وشكەساڵى روويدا هێندە خۆى گرتەوە لە خواردن كە

---

[1] أسد الغابة، ج٤، ص ١٥٦.
[2] أسد الغابة، ج٤، ص ١٥٦.
[3] أسد الغابة، ج٤، ص ١٥٦.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٩٠.
[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٨٨.

ڕەنگی تێکچوو.[١]

عومەر برایەکی ناوی زەیدی کوڕی خەطاب بوو لە ڕێی باوکیەوە، دایکی ناوی ئەسمائی کچی وەهب بوو، ئەم هاوەڵە لە کۆچەران بوو،[٢] زەید براگەورەی عومەر بوو، پێش عومەری برایشی موسڵمان بوو، جا کە زەید لە جەنگی یەمامەدا شەهید بوو عومەری برای دەیوت: زەید لە هەردوو چاکەکەدا پێش من کەوت، پێش من موسڵمان بوو، پێش منیش شەهید بوو.[٣]

یەکێک لە هاوسەرەکانی عومەر ناوی زەینەبی کچی مەظعوونی کوڕی حەبیبە بوو، زەینەب هاوسەری عومەری کوڕی خەططابە، دایکی عەبدوڵای کوڕی عومەر و حەفصەی کچی عومەرە کە دایکی باوەرداران و هاوسەری پێغەمبەر(ﷺ) بوو، ئەم ئافرەتە لەگەڵ عومەری کوڕی خەططابدا کۆچی کرد بۆ مەدینە، ئەوەش هاتووە گوایە پێش کۆچکردن بۆ مەدینە مردبێت ڕاست نیە.[٤]

لە ساڵی حەوتی کۆچیدا عومەر جەمیلەی بەهاوسەر گرت و عاصمی لێ بوو، دواتر تەڵاقی دا، ئینجا یەزیدی کوڕی حارث بەهاوسەری گرت و عەبدوڕەحمانی لێ بوو.[٥]

جەمیلە کاتێک هاوسەری عومەر بوو هێشتا ناوی عاصیە بوو وتی: عومەر ڕقمە لە ناوەکەی خۆم ناوێکی ترم لێ بنێ، ئەویش ناوی نا جەمیلە، ئەویش تووڕە بوو و وتی: هیچت بۆ نەدۆزیمەوە جگە لە ناوی کەنیزەیەک؟ بۆیە چوو بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ڕقم لە ناوەکەمە ناوێکی ترم لێ بنێ، ئەویش ناوی نا جەمیلە، بەڵام ئەو تووڕە بوو و وتی: کە پێشتریش عومەر وا ناوی ناوە، پێغەمبەریش(ﷺ)

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٨٩.
[٢] أسد الغابة، ج٢، ص ٣٤١.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٦٠٤.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٨٠.
[٥] أسد الغابة، ج٧، ص ٥٩.

فەرمووی: (أما علمت أن الله عند لسان عمر و قلبه)،[1] (مەگەر نازانیت خوا لەگەڵ زمان و دڵی عومەرە؟).

ژنێکی تری عومەر ناوی ئومموکلثومی کچی عەلی کوڕی ئەبووطالیب بوو، کچەزای پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو، عومەری کوڕی خەططاب بەهاوسەری گرت، ئەوەشی بۆیە کرد تا پشکێ لە رەچەڵەکی پێغەمبەری خوای(ﷺ) بەرکەوێت.[2]

عاتیکەی کچی زەید کە هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوو، عاتیکە سەرەتا ژنی عەبدوڵای کوڕی ئەبووبەکر بوو، واتە ژنی ژنبراکەی زوبەیر بوو، ئەوەبوو عەبدوڵا شەهید بوو، دواتر شووی کرد عومەری کوڕی خەططاب هێنای و ئەویش شەهید بوو، دواتر زوبەیری کوڕی عەووام هێنای و ئەویش شەهید بوو، ئیتر خەڵکی دەیانوت کێ دەیەوێت شەهید بێت با عاتیکە بە هاوسەر بگرێت.[3]

منداڵەکانی:

عەبدوڵا و عەبدوڕەحمان و حەفصە کە دایکیان زەینەبی کچی مەظعوون بوو، زەید و روقییە کە دایکیان ئومموکلثومی کچی عەلی کوڕی ئەبووطالیب بوو، زەیدی بچووک و عوبەیدوڵا کە دایکیان ناوی ئومموکلثومی کچی جەروەل بوو، عەبدوڕەحمان کە دایکی ئومموولەد بوو، عەبدوڕەحمانی بچووک کە دایکی ئومموولەد بوو، فاطیمە کە دایکی ناوی ئوممو‌حەکیم بوو، زەینەب کە دایکی ناوی فکیهە بوو.[4]

عەبدوڵای کوڕی عومەر یەکێک بوو لە هاوەڵە گەورە و زاناکانی ناو هاوەڵان کە لە پیتی (ع) دا باسی ژیانەکەیمان کردووە، ئەم هاوەڵە

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٥٥٨.
[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٤٦٣.
[3] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ١١٢.
[4] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٢٦٥-٢٦٦.

فەرموودەیەکی زۆری لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێراوەتەوە و دیارترین منداڵی عومەری کوڕی خەططابە.

عومەر پێش موسڵمانبوونی:

عومەر ماڵی لە مەککە بوو و لە لاپاڵی شاخێکەوە خانووی کردبوویەوە کە لە سەردەمی نەفامیدا بەو شاخە دەوترا عاقیر و دواتر ناوی نرا کێوی عومەر، عومەر لە مەککە مەڕو ماڵاتی خەططابی باوکی دەلەوەڕاند، باوکیشی زۆر لەگەڵیدا توند بوو و کەسێکی تووڕە بوو.[1]

دواتر عومەری کوڕی خەططاب نێردراوی قوڕەیش بوو بۆ شوێنان و ئەو ئەرکەی پێ سپێردرابوو.[2]

عومەری کوڕی خەططاب پێش موسڵمانبوونی دوژمنێکی سەرسەختی ئیسلام بوو، سەعیدی زاوای عومەر لەلایەن عومەرەوە لەسەر ئیسلام ئازارو ئەشکەنجەی دەچەشت، خۆی دەڵێت: عومەر پێش ئەوەی موسڵمان بێت لەسەر موسڵمان بوونم من و خوشکەکەشی دەبەستەوە.[3]

موسڵمانبوونی:

لە گێڕانەوەیەکدا هاتووە عومەر لە ساڵی شەشەمی پێغەمبەرایەتی و لە تەمەنی بیست و شەش ساڵیدا موسڵمان بوو.[4]

جارێک عومەر هەواڵی بیست کە پێغەمبەر(ﷺ) لە شوێنێکەو هاوەڵان لە دەوری خڕ بون، بڕیاری دا بچێت و بیکوژێت، لە ڕێدا نوعەیمی کوڕی عەبدوڵا گەیشت بە عومەر و وتی: عومەر بۆ کوێ دەچیت؟ ئەویش وتی: دەچم بۆ موحەممەد کە باری قوڕەیشی پەرت کردووەو هەرزەکارەکانی لەرێ لاداوەو تانە لە دینی قوڕەیش دەدات و قسە بە خواکانی قوڕەیش دەڵێت، دەچم و دەیکوژم، ئەویش وتی: بەخوا عومەر خۆت لێ گۆڕاوە،

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٢٦٦.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٨٨.

[3] صحيح البخاري - كتاب مناقب الأنصار - باب إسلام عمر بن الخطاب(ﷺ)، الرقم ٣٨٦٧.

[4] تاريخ مدينة دمشق، ج٤٤، ص ١٦.

بۆ وادەزانیت دوای کوشتنی موحەممەد بەنی عەبدمەناف ئیتر دەهێڵن پێ بخەیتە سەرزەوی؟بۆ وریای خانەوادەی خۆت نیت؟ ئەویش وتی: مەبەستت کامیانە؟ نوعەیم وتی: سەعیدی زاواو ئامۆزات و فاطیمەی خوشکت کە موسڵمان بوون و شوێن موحەممەد کەوتون، برۆ وریای ئەوان بە، عومەریش خێرا گەڕایەوەو رووەو ماڵی خوشکەکەی چوو.[1]

خەبابی کوڕی ئەرەت دەچوو بۆ ماڵی فاطیمەی خوشکی عومەری کوڕی خەططاب کە لەگەڵ سەعیدی کوڕی زەیدی مێردی موسڵمان بووبوون، خەبباب لەوێ قورئانی فێری فاطیمەو مێردەکەی دەکرد، رۆژێک عومەری کوڕی خەططاب کە هێشتا موسڵمان نەبووبوو چوو بۆ ماڵی فاطیمەی خوشکی کاتێک بیستبووی خوشکەکەی موسڵمان بووە، کە نزیک بوویەوە گوێی لە قورئان خوێندنەکەی خەبباب بوو، کە چوویە ژوورەوە دای لە فاتیمەی خوشکی و خوێن لە دەموچاوی هات، عومەر کە ئەوەی بینی پەشیمان بوویەوە، پاشان داوای کرد ئەو قورئانەی دەیانخوێند بیدەنە دەستی، فاطیمە وتی: تا خۆت نەشۆیت نایدەمە دەستت، عومەر خۆی شۆرد و قورئانەکەی وەرگرت و خوێندیەوە، وتی: وتەکانی چەند جوانن، خەبباب کە ئەمەی بیست خێرا وتی: ئەی عومەر سوێند بەخوا هیوانم هەیە خوای گەورە نزای پێغەمبەری بۆ گیرا کردبیت، چونکە من دوێنێ شەو گوێم لێ بوو نزای دەکرد و فەرمووی: خوایە بە موسڵمانبوونی ئەبولحەکەمی کوڕی هیشام یان بە موسڵمان بوونی عومەری کوڕی خەططاب پاڵپشتی ئیسلام بکە (ئیسلام سەربخە)، دەی عومەر دەرفەتە لەدەستی مەدە، عومەریش وتی: ئەی خەبباب دەی بمبە بۆ لای موحەممەد تا موسڵمان بم، خەببابیش پێی وت: پێغەمبەر(ﷺ) لە کوێیە، عومەریش چوو و موسڵمان بوو.[2]

کە عومەر گەیشتە لای ماڵی ئەرقەم، یەکێک لە هاوەڵان لە درزی

---

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ٨٠.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ٧٩-٨٠.

دەرگاکەوە سەیری کرد عومەرەو شمشێرێکی بە دەستەوەیەو وەستاوە، بە ترسەوە گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوە عومەرەو شمشێرێکی بە دەستەوەیە، حەمزەش هەستا و وتی: ئەگەر خێری پێیە باشە، ئەگەریش نیازی خراپ بێت بە شمشێرەکەی خۆی دەیکوژین، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: مۆڵەتی بدە بێتە ژوورەوە، کەسێک هەستاو دەرگای بۆ کردەوەو پێغەمبەر(ﷺ) هەستا و چوو بەرەو پیری، فەرمووی: کوڕی خەططاب بۆچی هاتویت؟ دەڵێیت واز ناهێنیت تا خوا نەتخاتە بەر هەورە بروسکە، عومەر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هاتوم تا باوەڕ بهێنم بە خوا و پێغەمبەرەکەی و ئەوەی لای خواوە هاتووە، ئیتر پێغەمبەر(ﷺ) تەکبیرێکی کرد و موسڵمانانیش زانییان عومەر موسڵمان بووە.[1]

نزاکەی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ عومەر لە ڕۆژی چوارشەممەدا بوو، ئەوەبوو ڕۆژی پێنج شەممە عومەر موسڵمان بوو، کە موسڵمان بوو لەلایەن موسڵمانانەوە الله اکبرێک کرا کە لە مەککە دەنگی دایەوە، ئینجا عومەر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) تا کەی ئیمانمان بشارینەوە لەکاتێکدا ئێمە لەسەر حەقین و ئەوان ناحەقن، ئەویش فەرمووی: (ئەی عومەر ئێمە کەمین و دەشزانیت تووشی چی بوین)، عومەر وتی: سوێند بەوەی تۆی بە حەق ناردووە چی کۆڕێ بە بێباوەڕی تیایدا دانیشتبم دەچم و لەوێدا ئیمانی خۆم ئاشکرا دەکەم. [2]

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب موسڵمان بوو، پرسیاری کرد چ کەسێک لەناو قوڕەیشدا زۆر قسە ئاشکرا دەکات؟ پێی وترا جەمیلی کوڕی مەعمەر، عومەریش چوو بۆ لای و هەواڵی پێدا کە موسڵمان بووە و پێی وت: بەڵام تکام وایە لای کەس باسی نەکەیت و بیشاریتەوە، جەمیلیش تا توانی لەناو

---

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ٨١.

[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ٣١.

خەڵکدا هاواری کرد کە عومەر وازی لە ئایینەکەی هێنا.[1]

ئەبووجەهل گەیشت بە عومەر دوای ئەوەی عومەر تەوافی کردبوو، وتی: فلانەکەس دەڵێت: وازت لە دینەکەت هێناوە، عومەریش بەبەرچاویەوە شایەتومانی ئیسلامی وتەوە، موسڵمانان کەوتنە لێدانی و ئەویش کەوتە لێدانی عوتبە، عوتبە هاواری دەکرد و خەڵکەکەش کەناریان گرت، خەڵکەکە چاریان نەکرد و کەناریان گرت.[2]

عەبدولای کوڕی عومەر دەڵێت: کە عومەر موسڵمان بوو وتی: کێ زۆر قسە دەگێڕێتەوە، پێی وترا جەمیلی کوڕی مەعمەری جومەحی، دەمەو بەیان بوو کە چوو بۆ لای، منیش بەدوایدا چووم و تەماشام دەکرد بزانم چی دەکات، کە گەیشتە لای جەمیل وتی: ئەی جەمیل ئەریٚ زانیوتە من موسڵمان بووم و چوومەتە ناو ئایینی موحەممەدەوە؟ عەبدولا دەڵێت: سوێند بەخوا جەمیل هەرکە ئەوەی بیست هەستا و عەباکەی بەدوایدا دەخشا و عومەریش بەدوایدا دەرۆیشت و منیش بەدوایاندا چووم، جەمیل گەیشتە لای دەرگای کەعبە، قورەیشیەکانیش لە کۆڕ و مەجلیسیاندا دانیشتبوون، جەمیل تا توانی هاواری کرد ئەی خەڵکینە کوڕی خەططاب لەدین دەرچوو، عومەریش لە پشتیەوە دەیوت: درۆ دەکات بەڵکو من موسڵمان بووم و شایەتی دەدەم هیچ پەرستراوێ نیە جگە لە خوا و موحەممەدیش پێغەمبەری خوایە، خێرا قورەیشیەکان بەڕوویدا راپەڕین و عومەریش بەرگری لەخۆی دەکرد و بەرامبەریان وەستایەوە... کابرایەک هات و وتی: ئەوە چیە؟ وتیان: عومەر لە دین هەڵگەڕاوەتەوە، ئەویش وتی: وازبێنن کابرا شتێکی بۆ خۆی هەڵبژاردووەو دەستی لێ هەڵبگرن، بۆ وادەزانن بەنی عەددی هەروا وازتان لێدێنن چیتان دەوێت بەرامبەر عومەر بیکەن؟ ئیتر ئەوانیش وازیان لێهێنا.[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج١، ص ٥٠٠.

[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ٣١.

[3] فضائل الصحابة لأحمد بن حنبل، الرقم ٣٥١، البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ٨٢ و قال الحافظ ابن كثير إسناده جيد قوي.

ئیبن مەسعوود دەڵێت: بە موسڵمانبوونی عومەر شکۆیەکمان پەیدا کرد.[1]

کۆچکردن بۆ مەدینە:

کاتێک موسڵمانان کۆچیان دەکرد بۆ مەدینە، عومەریش بڕیاری کۆچی دا، ئەوەبو هاودەم بە عەییاشی کوڕی ئەبی رەبیعە کۆچی کرد، عومەر دەڵێت: کاتێک ویستم هاودەم بە عەییاشی کوڕی رەبیعەو هیشامی کوڕی عاص ویستم کۆچ بکەم، وادەمان داناو وتمان: هەرکەس دواکەوت ئەوە رێی لێگیراوەو ئەوانی تر بڕۆن، بۆ بەیانیەکەی من و عەییاش گەیشتین و هیشام رێی لێگیرا، بۆیە کەوتینەڕێ، کە گەیشتینە مەدینە لای بەنی عەمری کوڕی عەوف ماینەوە، ئەبووجەهل و حارثی کوڕی هیشام کە ئامۆزای عەییاش بوون و لە رێی دایکیشەوە برای بوون، هاتن بۆ مەدینەو وتیان: ئەی عەیاش دایکت نەزری کردووە شانە نەدات لە سەری و لەبەر خۆردا بمێنێتەوە تا تۆ دەبینێت، منیش زۆر هەوڵم دا بە قسەکانیان لەخشتە نەچێت و نەڕواتەوە، تەنانەت تۆ دەزانیت من زۆر دەوڵەمەندم، نیوەی سامانم بۆ تۆ بەلام لەگەڵیان مەگەڕێرەوە، بەلام عەییاش خۆی پێ رانەگیرا، منیش وتم: هەر دەگەڕێیتەوە دەی ئەو وشترەی من ببە و زانیت فێڵت لێ دەکەن خۆت رزگار بکەو وەرەوە، ئەویش وشترەکەی برد و چوو، لە نیوەی رێدا ئەبووجەهل پێی وت: براکەم وشترەکەم ناڕوات، بەڵکو لە دوای تۆوە سەرکەوم، بەو فێڵە گرتیان و بەستیانەوەو بردیانەوە بۆ مەککە.[2]

هەریەک لە عومەری کوڕی خەططاب و زەیدی برایشی کە کۆچیان کرد بۆ مەدینە لای ریفاعە دابەزین و لەوێ مانەوە.[3]

دواتر پێغەمبەر(ﷺ) کە برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان عومەری کوڕی خەططاب و عوتبانی کوڕی

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ٧٩.
[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ١٧٢.
[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ١٧٣.

مالیکـەوە.[1]

خەو بینینی عومەر بۆ بانگدان

موسـڵمانان سـەرەتا بانگیـان نەبـوو، جـا بـۆ شـتێک دەگـەڕان تـا خەڵکـی پـێ کۆبکەنـەوە بـۆ نوێـژ، ئەوەبـوو چەنـد هاوەڵێـک خەویـان بینـی کـە لـە خەوەکەیانـدا بانگیـان فێـر کـرا، لەوانـەش عومـەری کـوڕی خەططـاب، بۆیـە پێغەمبـەر(ﷺ) بڕیـاری دا بانـگ دابنرێـت بـۆ بانگهێشـتی خەڵـک بـۆ نوێـژەکان.

عەبدوڵای کـوڕی زەیـدی کـوڕی عەبـد ڕەببیـە لـە خـەودا بانگـی پـێ وتـرا، عەبـدوڵا هـات بـۆ لای پێغەمبـەر(ﷺ) و وتـی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەمشـەو لەخەومـدا کەسـێک کـە دوو جلـی سـەوزی لەبەربـوو و زەنگێکـی بەدەسـتەوە بـوو، وتـم: ئـەی بەنـدەی خـوا ئـەو زەنگـە دەفرۆشـیت؟ وتـی: بـۆ چیتـە؟ وتـم: تـا خەڵکـی پـێ بانـگ بکەیـن بـۆ نوێـژ، ئەویـش وتـی: ئایـا لـەوە چاکتـرت پـێ نیشـان بدەم؟ وتـم: ئـەوە چیـە؟ وتـی: بڵـێ:

الله أكبر الله أكبر

الله أكبر الله أكبر

أشهد أن لا إله إلا الله

أشهد أن لا إله إلا الله

أشهد أن محمدا رسول الله

أشهد أن محمدا رسول الله

حي على الصلاة

حي على الصلاة

حي على الفلاح

حي على الفلاح

الله أكبر الله أكبر

---

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ٢٦.

لا إله إلا الله

دواتر کەمێک وەستا و پاشان هەمان شتی وت: بەڵام بە تاک هەمووی وت، بەڵام لە کۆتاییدا وتی:

قد قامت الصلاة قد قامت الصلاة

الله أكبر الله أكبر

لا إله إلا الله

کاتێک ئەو خەوەی گێڕایەوە بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: پشت بە خوا ئەو خەوە راستە، دەی هەستە بیڵێ بە بیلال چونکە ئەو دەنگی لە تۆ بەرزتر و باشترە، کاتێک بیلال هەستا ئەو بانگەی دەدا عومەری کوڕی خەططاب لە ماڵەوە بوو ئەوەی بیست، خێرا هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و عەباکەی رادەکێشا و دەیوت: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) سوێند بەوەی تۆی بە حەق ناردووە من هەمان ئەم خەوەم بینی کە -عەبدوڵا- بینیویەتی، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (فلله الحمد فذاك أثبت)،[1] (سوپاس بۆ خوا، دەی ئەوە چەسپاوترە).

غەزای بەدر

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) دەرچوو بۆ بەدر، پێش غەزاکە رای خەڵکی وەرگرت و فەرمووی: راتان چیە؟ ئەبووبەکری صدیق وتی: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) بیستوومانە ئەوان-قورەیش لە فلانە شوێنن، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) بە خەڵکەکەی فەرموو راتان چیە؟ ئەمجار عومەری کوڕی خەططاب هەمان قسەی ئەبووبەکری کرد.[2]

پێش ئەوەی جەنگی بەدر روبدات، پێغەمبەر(ﷺ) بە هاوەڵانی فەرموو

---

[1] ()- صحيح ابن خزيمة - كتاب الصلاة - جماع أبواب الأذان والإقامة - الدليل على أن النبي(ﷺ) أمر بأن يشفع بعض الأذان لا كلها، الرقم ٣٩، حسنه الألباني في إرواء الغليل، الرقم ٢٤٦.

[2] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب المغازي - غزوة بدر الكبرى وما كانت وأمرها، الرقم ٣٧٨١٥.

هەرکەس عەبباسی بینی نەیکوژێت چونکە بە نابەدڵی دەرچووە،[1] ئەبووحوذەیفە وتی: یانی باوک و کوڕ و برای خۆمان بکوژین و عەبباس نەکوژین؟! بەخوا بگەم پێی بە شمشێر پارچە پارچەی دەکەم، پێغەمبەر(ﷺ) کە ئەوەی بیستەوە، بە عومەری فەرموو فەرموو (يَا أَبَا حَفْصٍ يُضْرَبُ وَجْهُ عَمِّ رَسُولِ اللهِ بِالسَّيْفِ) (ئەی ئەبووحەفص ڕەوایە بە شمشێر بدرێت لە دەموچاوی مامی پێغەمبەری خوا؟)، عومەر وتی: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتم بدە بە شمشێر بدەم لە گەردنی ئەو کابرایە، ئەوە مونافیق بووە، ئەبووحوذەیفە پەشیمان بوو لەو قسەی دەیکرد و دواتریش هەمیشە دەیوت: هیچ کات دڵنیا نیم لەو قسەی ئەو ڕۆژە کردم و هیوام وایە تەنها شەهیدبوونم ئەو تاوانەم لەسەر بسڕێتەوە.[2]

کە دواتر موسڵمانان سەرکەوتن و نزیکەی حەفتا کەسیان بەدیل گرت، پێغەمبەر(ﷺ) رای ئەبووبەکر و عومەری وەرگرت سەبارەت بە دیلەکان، ئەبووبەکر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەوانە لە هۆزی خۆت و ئامۆزایانی خۆتن، پێم وایە بە لەبریتی ئازادیان بکەیت، بەوە ئەو دەستکەوتە دەبێت بە هێز بۆ ئێمە دژ بە بێباوەڕان، بەڵکو خوای گەورەش ڕێنموونیان بکات بۆ ئیسلام، بەڵام عومەر وتی: نابەخوا ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، من راکەی ئەبووبەکرم نیەو پێم وایە بدەین لە گەردنیان، عەلی عەقیل بگرێت و بدات لە گەردنی، منیش فلانە خزمی خۆم بگرم و بدەم لە گەردنی، ئەوانە ڕێبەرانی کوفرن، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) راکەی ئەبووبەکری بەدڵ بوو، بۆ بەیانیەکەی عومەر چوو دەبینێت پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر دانیشتون و دەگرین، عومەر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆچی دەگرین؟ با ئەگەر کرا منیش بگریم و ئەگەریش گریانم بۆ نەهات بۆ گریانەکەی ئێوە

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ٢٨٤.

[2] المستدرک على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب أبي حذيفة - دعاء أبي حذيفة لشهادته، الرقم ٥٠٢٠.

بگریم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (بۆ ئەوە دەگریم کە هاوەڵەکانت وتیان: با لەبریتی وەربگرین لێیان، لە خوارووی ئەو درەختەوە-درەختێکی نزیک لە پێغەمبەر(ﷺ) بوو- سزای ئەوانەم بۆ خرایەڕوو-) ئەوەبوو خوای گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە(ما كان لنبي أن يكون له أسرى...).[1]

سوهەیلی کوڕی عەمر لە غەزای بەدردا دژ بە موسڵمانان بەشداری کرد و بەدیل گیرا، عومەر داوای دەرفەتی لە پێغەمبەر(ﷺ) کرد تا بیکوژێت، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (وازی لێ بهێنە ئەی عومەر، لەوانەیە لە شوێن و بارێکدا بیبینیت لەسەر ئەو بارەی سوپاسی بکەیت).[2]

غەزای ئوحود

لە غەزای ئوحوددا هەریەک لە عومەر و زەید پێکەوە بەشداری غەزاکە بوون، لە گەرمەی جەنگەکەدا بوون کە عومەر قەڵغانەکەی خۆی دا بە زەید و وتی: براگیان ئەم قەڵغانە بگرە، زەیدیش وتی: منیش هەمان ئەو شەهیدیەم دەوێت کە تۆ دەتەوێت، بۆیە هیچکامیان قەڵغانەکەیان بەکارنەهێنا.[3]

کاتێک موسڵمانان لە دەوری پێغەمبەر(ﷺ) بڵاوەیان کرد، یەکێک لەوانەی لە دەوری پێغەمبەر(ﷺ) مایەوە عومەری کوڕی خەططاب بوو، کەوتنە دوورخستنەوەی بێباوەڕان تا گەیشتنە بەرزایی شاخەکە.[4]

کاتێک موسڵمانان شکان و پێغەمبەر(ﷺ) و هاوەڵانێک چوونە بەرزایی شاخەکەوە، ئەبووسوفیان هاواری دەکرد ئەرێ موحەممەد لەنێوتاندایە؟ سێ جار ئەو هاوارەی کرد، پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو: کەس وەڵامی نەداتەوە، دواتر وتی: ئەری کوڕەکەی ئەبی قوحافەتان لەنێودایە؟ سێ جار ئەوەشی وت: و کەس وەڵامی نەدایەوە، پاشان سێ جار وتی: ئەرێ کوڕەکەی

---

[1] صحيح مسلم - كتاب الجهاد والسير - باب الإمداد بالملائكة في غزوة بدر وإباحة الغنائم، الرقم ١٧٦٣؛ صحيح ابن حبان - كتاب السير - باب الخروج وكيفية الجهاد - غزوة بدر، الرقم ٤٧٩٣.

[2] أسد الغابة، ج٢، ص ٥٥٧.

[3] المعجم الأوسط للطبراني - باب الميم - من اسمه محمد - محمد بن نصر الصائغ البغدادي، الرقم ٥٣٠٠.

[4] البداية و النهاية لابن كثير، ج٤، ص ٣٥- ٣٦.

خەططابتـان لەنێودایـە؟ ئینجـا چوویـەوە بـۆ لای هاوەڵەکانـی و وتـی: ئەوانـە هەموویـان کوژراون، ئیتر عومـەر خـۆی پـێ نەگیرا و وتـی: ئـەی دوژمنـی خـوا بەخـوا درۆ دەکەیـت، ئەوانـەی نـاوت بـردن هەموویـان زینـدوون، ئـەوەی تـۆ پێـی دڵگرانیـت مـاوە، ئەبووسـوفیان وتـی: ڕۆژ بـە ڕۆژە، ئەمڕۆلەبـری بـەدر، جەنـگ نۆرەیـە، پاشـان هـاواری دەکـرد پایـەدار بێـت هوبـەل، پایـەدار بێـت هوبـەل، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: بۆوەڵامـی نادەنـەوە؟ وتیـان: چـی بڵێیـن ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ)؟ فەرمـووی: بڵێـن (خـوا پایەدارتـرە)، ئەویـش وتـی: ئێمـە عوززامـان هەیـەو ئێـوە نیتانـە، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: بـۆ وەڵامـی نادەنـەوە؟ وتیـان: چـی بڵێیـن ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ)؟ فەرمـووی بڵێـن (اللَّهُ مَوْلَانَا وَلَا مَوْلَى لَكُمْ) (خـوا پشـت و پەنامانـەو ئێـوە هیـچ پشـت و پەنایەکتـان نیـە).[1]

لـە سـاڵی سـێیەمی کۆچیـدا عومـەری کـوڕی خەططـاب حەفصـەی کچـی مـارە کـرد لـە پێغەمبـەر(ﷺ).

کاتێـک حەفصـە بێوەژن کـەوت، عومـەری باوکـی بڕیـاری دا مێردێکـی بـاش بدۆزێتـەوە بـۆ کچەکـەی، بۆیـە پێشـنیازی کـرد بـۆ ئەبووبەکـر تـا بەهاوسـەری بگرێـت، بـەڵام ئەبووبەکـر ڕەزامەنـدی دەرنەبـڕی، ئینجـا پێشـنیازی کـرد بـۆ عومـەر، ئەویـش ڕەزامەنـدی دەرنەبڕی و وتـی: بڕوام نیـە بتوانـم ئـەم ماوە ژن بهێنـم، عومەریـش بـەوە دڵتەنـگ بـوو و جۆرێـک لە بێتاقەتـی ڕوی تێکرد و چوو لای پێغەمبـەر(ﷺ) سـکاڵای کـرد کـە چـی ڕوویداوە،[2] ئەویـش فەرمووی:(يتزوج حفصـة مـن هـو خيـر مـن عثمـان و يتـزوج عثمـان مـن هـي خيـر مـن حفصـة)،[3] (کەسـی باشـتر لـە عوثمـان حەفصـە بەهاوسـەر دەگرێـت و عوثمانیـش کەسـی باشـتر لـە حەفصـە بەهاوسـەر دەگرێـت)، ئەوەبـوو پێغەمبـەر(ﷺ) داوای حەفصـەی کـرد و بەهاوسـەری گـرت، دواتـر کە ئەبووبەکر عومـەری بینی وتـی:

[1] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب ما يكره من التنازع والاختلاف في الحرب، الرقم ٣٠٣٩.

[2] صحيح البخـاري - كتـاب المغـازي - بـاب حدثنـي خليفـة، الرقـم ٤٠٠٥؛ السـنن الكبـرى للنسـائي - كتـاب النـكاح - بـاب إنـكاح الرجـل ابنتـه الكبيـرة، الرقـم ٥٣٤٤.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٢٨.

دڵت شتێک نەکات بەرامبەرم، من بیستبووم کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) باسی حەفصەی دەکرد، بۆیە -ئەمەشم پێ نەوتیت- وتم: با نهێنی پێغەمبەر(ﷺ) ئاشکرا نەکەم، بە دڵنیاییشەوە پێغەمبەر(ﷺ) حەفصەی بەهاوسەر نەگرتایە من داوام دەکرد و بەهاوسەرم دەگرت.[1]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) ویستی حەفصەی کچی عومەر تەڵاق بدات، عومەر هەڵوێستێکی ورد و ژیرانەی نواند.

عومەری کوڕی خەططاب دەڵێت: من و دراوسێیەکی پشتیوانیم کە لە سەرووی شاری مەدینەوە بووین هەر رۆژەو یەکێکمان دادەبەزی بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، ئیتر ئەوەمان دەچوو هەواڵی سرووش و پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەهێنا بۆ ئەوی ترمان، جارێک کە سەرەی پشتیوانیەکە بوو، گەڕایەوەو بە توندی دای لە دەرگا و منیش تەواو ترسام، وتی: شتێکی گەورە روویداوە، مەسەلەکەی بۆ باس کرد، منیش چووم بۆ لای حەفصەو بینیم دەگری، وتم: ئایا پێغەمبەر(ﷺ) تەڵاقی داون؟ ئەویش وتی: نازانم، ئینجا چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و هەر بە پێوە وەستابووم وتم: ئایا ژنەکانت تەڵاق داون؟ ئەویش فەرمووی: نا، منیش وتم: الله أكبر.[2]

جیا لەو رووداوە پێغەمبەر(ﷺ) تەڵاقێکی حەفصەی دا، دواتر گێڕایەوە بۆ لای خۆی، چونکە جبرەئیل هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و پێی فەرموو (راجع حفصة، فإنها صوامة قوامة، وإنها زوجتك في الجنة)،[3] (حەفصە بگێڕەوە، چونکە ئەو زۆر رۆژووگر و زۆر شەونوێژکەرە، هەروەها ئەو هاوسەرت دەبێت لە بەهەشتدا).

کاتێک حەفصە تەڵاق درابوو، عومەر چوو بۆ لای و بینی حەفصە

---

[1] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب حدثني خليفة، الرقم ٤٠٠٥؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب النكاح - باب إنكاح الرجل ابنته الكبيرة، الرقم ٥٣٤٤.

[2] صحيح البخاري - كتاب العلم - باب التناوب في العلم، الرقم ٨٩.

[3] المعجم الكبير للطبراني، الرقم ١٥٧٢١، المستدرك على الصحيحين، الرقم ٦٧٩٩، سكت عنه الذهبي في التلخيص، قال الألباني أما تطليقه لحفصة و كونه أمر بإرجاعها صحيح، أما قول جبريل(راجعها...) حسن، انظ سلسلة الاحاديث الصحيحة، الرقم ٢٠٠٧.

دەگری، وتی: بۆچی دەگریت؟ لەبەرئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) تەڵاقی داویت؟ ئەو تەڵاقی داویت و لەبەر من دەتگێڕێتەوە، دە بەخوا ئەگەر جارێکی تر تەڵاقت بدات هەرگیزاو هەرگیز قسەت لەگەڵ ناکەم. [1]

حەفصە دەڵێت: ڕۆژێک پێغەمبەر(ﷺ) لەماڵەوە بوو و جلەکەی خستبووە نێوان ڕانەکانی، ئەوەبوو ئەبووبەکر هات و داوای مۆڵەتی کرد و مۆڵەتی پێدراو هاتە ژوورەوە، پێغەمبەر(ﷺ) هەروەک خۆی مایەوەو خۆی تێکنەدا، ئینجا عومەریش هات و هەمان شت ڕوویدا، ئینجا عەلی هات و هەمان شت ڕوویدا، ئینجا هاوەڵانێکی تر هاتن و پێغەمبەر(ﷺ) هیچ خۆی تێکنەدا و هەر لەو شێوەی خۆیدا مایەوە، ئینجا عوثمان هات و داوای مۆڵەتی کرد، مۆڵەتی پێدرا تا بێتەژوورەوە، خێرا پێغەمبەر(ﷺ) جلەکانی ڕێککرد، ئینجا کەوتنە قسەکردن و پاش ماوەیەک خەڵکەکە چوون، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەبووبەکر و عومەری و عەلی و ئەو هاوەڵانەی تر هاتن تۆ هیچ خۆت تێکنەدا، کەچی کە عوثمان هات خێرا خۆت کۆکردەوەو جلەکانت ڕێککرد، ئەویش فەرمووی: (**ألا أستحي ممن تستحي منه الملائكة**)،[2] (ئایا شەرم نەکەم لە کەسێک کە فریشتە شەرمی لێ دەکات)

غەزای خەندەق

عومەر لە غەزای خەندەقیشدا بەشداری کرد، سەرقاڵبوونی بە ڕێگرتن لە هاتنەناوەوەی بێباوەڕان زۆر سەرقاڵی کرد، بۆیە هاتە ژوورەوەو خۆر ئاوا بووبوو، کەوتە قسەوتن بە بێباوەڕانی قوڕەیش و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من نوێژم دەکرد تا خۆر ئاوا بوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: منیش هێشتا نوێژی عەسرم نەکردووە.[3]

---

[1] صحيح ابن حبان - كتاب الطلاق - باب الرجعة - ذكر البيان بأن المصطفى(ﷺ) راجع حفصة من أجل أبيها عمر بن الخطاب، الرقم ٤٢٧٦، قال شعيب الأرناؤوط إسناده جيد، قال الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة الرقم ٢٠٠٧ فلا يفرح بمتابعته. وللحديث شواهد مختصرة.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند النساء(رضي الله عنهن) - حديث حفصة أم المؤمنين بنت عمر بن الخطاب(رضي الله عنهما)، الرقم ٢٧٠٥٦.

[3] صحيح البخاري - كتاب مواقيت الصلاة - باب من صلى بالناس جماعة بعد ذهاب الوقت، الرقم ٥٩٦؛ صحيح مسلم - كتاب المساجد ومواضع الصلاة - باب الدليل لمن قال الصلاة الوسطى هي صلاة العصر، الرقم ٦٣١.

دوای ئـەوەش کـە پێغەمبـەر(ﷺ) چـوو بـۆ هێرشـی بەنـی قورەیضبـە، عومەریش بەشداری تێدا کرد، تیایدا سـەعدی کوڕی موعـاذ برینـدار بـوو، کاتێـک پێغەمبـەر(ﷺ) هـات بـۆ لای سـەعدی کـوڕی موعـاذ، پێغەمبـەر(ﷺ) باوەشـی پێدا کرد و خوێن بەسـەر پێغەمبـەردا(ﷺ) دەچۆڕا، کە ئەبووبەکر هـات و ئـەوەی بینی وتـی: وەی پشتی شکاوم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمـووی: وس ئەی ئەبووبەکر، دواتر عومـەر هـات کە ئـەو بـارەی بینی وتـی: إنا للـه و إنا إلیـه راجعـون.[1]

ڕێککەوتنی حودەیبیە

هەروەهـا عومـەری کوڕی خەططـاب لـە ڕێککەوتنی حودەیبیەشدا بەشداری کرد، جـا کاتێـک پێغەمبـەر(ﷺ) ویسـتی نێردراوێک بنێرێت بـۆ نـاو قوڕەیـش تـا پەیامی پێغەمبـەری خوایـان(ﷺ) پێ بگەیەنێت کە تەنها بـۆ عومرە هاتون، پێشـنیازی کـرد عومـەر بچێت، عومـەر وتـی: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) من دەترسـم قوڕەیش بمکوژن چونکە کـەس لـە بەنـی عـەددی لـە مەککە نەمـاون بەرگریـم لـێ بکـەن و دەشـزانیت قوڕەیـش چەنـدە دژایەتیـم دەکـەن، بـەڵام کەسێکت پێ دەڵێم کە زۆر لـە من باشترە بۆ ئـەوە، ئەویش عوثمانی کوڕی عەففانـە، ئەوەبوو پێغەمبـەر(ﷺ) پێشنیازەکەی عومـەری وەرگرت و عوثمانی نـارد.[2]

دواتریـش لـە کاتـی نووسـینی ڕێککەوتنەکـەدا عومـەر ئامادەیـی هەبـوو و یەکێـک بـوو لـە شـایەتەکان.[3]

لـە مانگـی شـەعبانی سـاڵی حەوتەمـی کۆچیدا پێغەمبـەر(ﷺ) سـی سـواری لەگـەڵ عومـەری کـوڕی خەططابـدا نـارد بـۆ ناوچـەی توربـە کـە چـوار میـل لـە مەککـەوە دوور بـوو،[4] کـە گەیشـتنە ئـەوێ هەمـوو ڕایانکـرد، عومەریـش

---

[1] فضائل الصحابة لأحمد بن حنبل، الرقم ١٤٤٩.
[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٤، ص ١٦٧.
[3] البداية و النهاية لابن كثير، ج٤، ص ١٦٩.
[4] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٢، ص ١١٧.

گەڕایەوە بۆ مەدینە، جا پێی وترا ئەی بۆ هێرشت نەکردە سەر خەثعهمیەکان، عومەریش وتی: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی پێدام تەنها جەنگی هەوەزانیەکان لە خاکی خۆیاندا بکەم.[1]

لە ساڵی هەشتەمی کۆچیشدا پێغەمبەر(ﷺ) سریەیەکی بە سەرکردایەتی ئەبووعوبەیدەی کوڕی جەراح نارد بۆ ناوچەی (الخبط)و عومەری کوڕی خەططابیش تیایدا بەشدار بوو.[2]

لە فەتحی مەککەدا

کاتێک قورەیشیەکان پەیمانیان شکاند و پێغەمبەر(ﷺ) بڕیاریدا هێرش بباتە سەر مەککە و فەتحی بکات، ئەبووسوفیان هات تا ڕێککەوتنەکە درێژ بکاتەوە، کە چووە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) پێغەمبەری خوا(ﷺ) وەڵامی نەدایەوە، بۆیە چوو تکای لە ئەبووبەکر و عومەر و عەلی کرد تا لای پێغەمبەر(ﷺ) سکاڵای بۆ بکەن، ئەوەبوو کە چوو بۆ لای عەلی حەسەنی کوڕی عەلی منداڵێک بوو لەبەردەمیدا یاری ئەکرد، عەلیش وەک ئەوانی تر ئەبووسوفیانی بێهیوا کرد و وتی: پێغەمبەر(ﷺ) بڕیارێکی داوە کە کەسمان بۆی نیە قسەی تێدا بکات.[3]

لە شەوی فەتحی مەککەدا عەبباس بە ئەبووسوفیانی وت: ماڵوێران سەرکەوە با بتبەم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)و داوای پەنات بۆ بکەم، ئەبووسوفیانیش لە دوای عەبباسەوە سەرکەوت، بەردەوام دەیاندا بە لای ئاگری موسڵماناندا و یەک یەک عەبباس دەستەکانی پێ دەناساند، کە گەیشتە لای ئاگرەکەی عومەری کوڕی خەططاب، عومەر چوو و ئەبووسوفیانی بینی، وتی: ئەبوسوفیان، ئەی دوژمنی خوا، سوپاس بۆ خوا کە بێ بوونی پەنا و بەڵێنێک تۆی خستە بەردەستم، ویستی بیکوژێت کە عەبباس نەیهێشت،

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٤، ص ٢٢١.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٢، ص ١٣٢.

[3] تاريخ الطبري، ج٢، ص ١٥٤.

عومەر بەوەوە نەوەستا لەگەڵیان چوو تا گەیشتنە لای پێغەمبەر(ﷺ)، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەمە دوژمنەکەی خوا بێ بوونی پەنا و بەڵێنێک کەوتووەتە بەردەستم، دەرفەت بدە تا بدەم لە گەردنی، عەبباس وتی: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) من پەنام داوە، ئینجا عەبباس وتی: ئەی عومەر ئیتر بەسە، ئەگەر ئەمە کەسێک بوایە لە بەنی عددی وات نەدەوت، بەڵام دەزانیت لە بەنی عەبدمەنافە وا دەڵێیت، عومەر وتی: راوەستە عەبباس، سوێند بەخوا موسڵمانبوونەکەی تۆم لە موسڵمانبوونی خەططاب لا خۆشتر بوو، چونکە دەمزانی موسڵمان بووی تۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) لە موسڵمانبوونی خەططاب خۆشترە، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی عەبباس ببە بۆ لای خۆت و کە بەیانی هات بیهێنە بۆ لام، بۆ بەیانی عباس ئەبووسوفیانی هێنایەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ماڵت وێران بێت ئەبووسوفیان ئیتر کاتی نەهاتووە بزانیت هیچ پەرستراوێ نیە جگە لە خودا؟! ئەبووسوفیان وتی: بە دایکو باوکمەوە بەقوربانت بم چەندە لەسەرخۆ و خزم دۆست و بەخشندەیت،عەبباسیش وتی: ماڵوێران دەی موسڵمان بە پێش ئەوەی بدات لە گەردنت، ئەبووسوفیانیش شایەتومانی هێنا.[1]

زەیدی برای عومەر دەڵێت: رۆژی فەتحی مەککە لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بەرەو گۆڕستانەکان دەرچووین، پێغەمبەری خوا(ﷺ) لای گۆڕێک دانیشت و دەمانبینی دەتوت قسەی لەگەڵ دەکات، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) هەستا و فرمێسکی لە چاوانی دەسڕی، عومەری برام پێش هەمووومان پێی گەیشت و پێی وت: بەدایک و باوکمەوە بەقوربانت بم بۆچی دەگریت؟ فەرمووی: (داوای مۆڵەتم کرد لە پەروەردگارم لە سەردانی گۆڕی دایکم لەبەرئەوەی دایک بووەو مافی بەسەرمەوە هەیە داوام کرد داوای لێخۆشبوونی بۆ بکەم، بەڵام پەروەردگارم رێی پێنەدام)، پاشان پێغەمبەر(ﷺ) بە ئاماژەیەک <u>پێی راگەیاندین</u> دابنیشین، ئێمەش دانیشتین، ئینجا فەرمووی: (إِنِّي كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ٢٩٠.

عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَزُورَ فَلْيَزُرْ ..) (من پێشتر ڕێگریم لێکردبون لە سەردانی گۆڕ، جا -لەمەودوا- هەرکامتان ویستی سەردانی گۆڕ بکات با بیکات،...).[١]

دوای فەتحی مەککە خەڵکی کۆبووەوە تا بەیعەت بدەن بە پێغەمبەر(ﷺ)، عومەریش لە خوارووی کۆڕەکەوە بوو و بەیعەتی لە خەڵکەکە وەردەگرت بۆ پێغەمبەر(ﷺ).[٢]

بەشداری لە سوپاکەی ئوسامەدا

پێغەمبەر(ﷺ) لە کۆتا ڕۆژەکانی تەمەنیدا بوو، ڕۆژی چوارشەممەکەی تاو نارەحەتی پێغەمبەری خوای(ﷺ) داگرت، بەڵام ڕۆژی پێنج شەممە خۆی چوو ئاڵاکەی دایە دەست ئوسامەی کوڕی زەید تا هێرش ببەنە سەر ڕۆم، لەنێو سوپاکەیدا ئەبووبەکری صدیق و عومەری کوڕی خەطاب و ئەبوو عوبەیدەی کوڕی جەراح و سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص و چەندین هاوەڵی تری گەورە هەبوون، لەسەر ئەوە کەسانێ نارەزاییان دەربڕی، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) تەواو توورەبوو و لەتاو ئازاریش سەری بەستبوو، چوویە سەر مینبەر و سوپاس و ستایشی خوای کرد و دواتر فەرمووی: (پاشان ئەی خەڵکینە ئەو قسەو باسە چیە پێم گەیشتوەتەوە لە هەندێکتان سەبارەت بەوەی ئوسامەم بە ئەمیر داناوە، ئەگەر تانە دەدەن لە ئەمیرایەتی ئوسامە پێشتریش تانەتان دا لەوەی باوکیم بە ئەمیر دانا، ئەرێ بەخوا ئەو کەسە بۆ ئەمیرایەتی دروست کرابووو دوای خۆیشی کوڕەکەشی بۆ ئەمیرایەتی دروست کراوە...)[٣]

نزیکی عومەر لە پێغەمبەرەوە(ﷺ)

جوانترین بەڵگە بۆ زۆری نزیکی عومەر لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) ئەم وتەی عەلی کوڕی ئەبووطالیبە، کاتێک عومەری کوڕی خەططاب وەفاتی

[١] المعجم الكبير للطبراني - باب الزاي - من اسمه زيد - زيد بن الخطاب، الرقم ٤٦٤٨.
[٢] البداية و النهاية لابن كثير، ج٤، ص ٣١٩.
[٣] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٢، ص١٩٠.

کرد، خەڵکێ نزایان دەکرد بۆ عومەر، عەلی کوڕی ئەبووطالیبیش وتی: ڕەحمەتی خوات لێ بێت، هیوام وایە خوای گەورە لەگەڵ دوو هاوڕێکەت کۆت بکاتەوە-پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر- چونکە من زۆر جار لە پێغەمبەری خوام(ﷺ) دەبیست دەیفەرموو: من و ئەبووبەکر و عومەر بووین، من و ئەبووبەکر و عومەر وامانکرد، من و ئەبووبەکر و عومەر چووین.[1]

زەیدی کوڕی سەعنە دەڵێت: کاتێک سەیری موحەممەدم کرد، چی ئاماژەو نیشانەی پێغەمبەرایەتی هەبوو لە دەموچاوی موحەممەددا بەدیم کرد، تەنها دوو نیشانە نەبێت، ئەوانیش بریتی بوون لەوەی کە دەبوو لەسەرخۆیی و داناییەکەی پێش نەزانی بکەوێت و نەفامی نواندن بەرامبەری دانایی و نەرمونیانی ئەو زیاتر بکات، منیش نەرمیم لەگەڵ دەنواند و خۆم لێ نزیک دەکردەوە بۆ ئەوەی تێ:هڵی بکەم و بزانم ئەو نیشانەی تێدایە، ئەوەبوو جارێک پێغەمبەر(ﷺ) لە ژوورەکەی دەرچوو و عەلی کوڕی ئەبووطالیبیشی لەگەڵدا بوو، کابرایەکی دەشتەکی هات بۆ لای و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) خەڵکی فلانە گوند موسڵمان بوون و منیش وتوومە ئەگەر موسڵمان بن بەردەوام ڕۆزییان بۆ دێت، کەچی لەو کاتەوەی موسڵمان بوون قات و قڕی و نەبوونی ڕووی تێکردون و باران نابارێت بۆیان، منیش ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەترسم بەو بۆنەیەوە واز لە ئیسلام بهێنن، بەڵکو کەسێک بنێریت فریایان بکەوێت، پێغەمبەریش(ﷺ) تەماشای کابرایەکی کرد کە لەوێدا بوو وابزانم عومەر بوو، عومەر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هیچ شتێکی لێ نەماوە، منیش لێی نزیک بوومەوەو وتم: ئەی موحەممەد پێت چۆنە بڕێ خورمای باخی فلانە کەسم لێ بکڕیت تا فلانە ڕۆژ ئینجا بەهاکەی وەرگرم لێت؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (نا ئەی کابرای جوولەکە، من بڕێ خورمای دیاریکراوت لێ دەکڕم تا فلانە کات و ناوی باخی فلانە کەس نابەم)، منیش

[1] صحيح البخاري - كتاب فضائل الصحابة - باب حدثنا الحميدي ومحمد بن عبد الله، الرقم ٣٦٧٧؛ صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل عمر(ﷺ)، الرقم ٢٣٨٩.

وتم: باشە، پێغەمبەر(ﷺ) خورماکەی لێ کڕیم و ناردی بۆ ئەو خەڵکەو فەرمووی: (خێرا بڕۆ بۆ لایان و بەوە فریایان بکەوە)، هێشتا چەند ڕۆژێک مابوو بۆ ماوەکە، دوو یان سێ ڕۆژ مابوو، پێغەمبەر(ﷺ) بۆ ئەسپەردەکردنی تەرمی کابرایەکی پشتیوانی هاودەم بە ئەبووبەکرو عومەر و عوثمان ودەستەیەکی تر لە هاوەڵانی دەرچوو، دوای ئەوەی نوێژی لەسەر تەرمەکە کرد، لە دیوارێک نزیک بوویەوەو پاڵی پێوەدایەوە، منیش جلەکانم کۆکردەوەو بە دەموچاوێکی گرژەوە تەماشام دەکرد، دواتر وتم: ئەی موحەممەد ئەرێ مافەکەی خۆمم نادەیتەوە؟ من پێشتر تێکەڵی بنەماڵەی ئێوەم کردووەو نەمدیوە ئاوا دەستخەڕۆی کەس بکەن، ئینجا تەماشای عومەری کوڕی خەتتابم کرد بینیم چاوەکانی پڕ بون لە فرمێسک و فرمێسک بەسەر کوڵمیەوەیەتی، بە خیسەیەکەوە تەماشای کردم و وتی: ئەی دوژمنی خوا چۆن قسەی وا بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەڵێیت؟ سوێند بەوەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) بە حەق ناردووە ئەگەر لەبەر ئەو نەبوایە بەم شمشێرەم دەمدا لە گەردنت، پێغەمبەریش(ﷺ) بە هێوری تەماشایەکی عومەری کرد و فەرمووی: (إنا كنا أحوج إلى غير هذا منك يا عمر، أن تأمرني بحسن الأداء، وتأمره بحسن التباعة، اذهب به يا عمر فاقضه حقه، وزده عشرين صاعا من غيره مكان ما رعته)، (ئەی عومەر ئێمە پێویستمان بە هەڵوێستی تری تۆ هەیە، دەبێت فەرمانم پێبکەیت چاک قەرزەکەم بدەمەوەو فەرمان بەویش بکەیت بە جوانی داوای قەرزەکەی بکاتەوە، ئەی عومەر بیبە و مافەکەی بدەرەوە و بیست صاعیش زیاد لەوەی بدەرێ لەبەرامبەر ئەوەی وا ترساندت)، ئینجا عومەر منی برد و قەرزەکەی دامەوەو بیست صاعیش زیادەی پێدام، منیش وتم: ئەو زیادەیە چیە؟ وتی: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی پێکردم تا بەرامبەر بەوەی تۆم ترساند ئەم زیادەت بدەمێ، منیش وتم: ئەی عومەر من دەناسیت؟ وتی: نا، تۆ کێیت؟ وتم: من زەیدی کوڕی سەعنەم، وتی: زانا جوولەکەکە؟ وتم: بەڵێ، وتی: ئە بۆچی وات وت: بە پێغەمبەر(ﷺ)

و وا لەگەڵیدا هەڵویستت نواند؟ وتم: ئەی عومەر من چی ئامـاژەو نیشـانەی پێغەمبەرایەتی هەبوو لە دەموچاوی موحەممەددا بەدیم کرد، تەنها دوو نیشانە مابوو، ئەوانیش بریتی بوون لەوەی کە دەبوو لەسەرخۆیی و داناییەکەی پێش نەزانی بکەوێت و نەفامی نواندن بەرامبەری دانایی و نەرمونیانی ئەو زیاتر بکات، بۆیە بۆ ئەو دوانە هەوڵمدا تا بزانم ئەوانەشی هەیە؟ دەی عومەر تۆ بەشایەت دەگرم وا من رازیم خوا پەروەردگارمەو ئیسلام ئایینمەو موحەممەدیش پێغەمبەری خوایە، بەشایەتت دەگرم نیوەی سامانەکەم دەکەم بە خێر بۆ ئوممەتی موحەممەد(ﷺ)، عومەر وتی: بڵێ بۆ بەشێک لەو ئوممەتە چونکە فریای هەموو ئەو ئوممەتە ناکەویت، منیش وتم: بەشێک لەم ئوممەتە، ئینجا عومەر و زەید پێکەوە گەڕانەوە بۆ لای پێغەمبەر خوا(ﷺ) و زەید لە خزمەتیدا شایەتومانی هێنا، ئیتر لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بوو و بەشداری چەندین غەزای کرد، دواجار لە غەزای تەبووکدا لە رێی هاتنەوەیاندا کۆچی دوایی کرد.[1]

عومەری کوڕی خەططاب دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد بە خێرکردن، منیش سامانێکی زۆرم هەبوو، وتم: بەخوا ئەمجار پێش ئەبووبەکر دەکەوم، بۆیە کردم بە دووبەشەوەو بەشێکیم برد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەی عومەر ئەو سامانە زورە؟ ئەی چیت بۆ خێزانەکەت جێهێشتووە؟) وتم: نیوەی، ئینجا ئەبووبەکر هات و سامانێکی زۆری هێنا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی ئەبووبەکر ئەو سامانە زۆرە؟ ئەی چیت بۆ خێزانەکەت جێهێشتووە؟) وتی: خواو پێغەمبەری خوام بۆ جێهێشتوون.[2]

عومەری کوڕی خەططاب داوای کرد لە پێغەمبەر(ﷺ) تا رووپۆش بۆ ژنەکانی بەکاربهێنێت، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ)رازی نەبوو، ئەوەبوو شەوێک

[1] صحيح ابن حبان - كتاب البر والإحسان - باب الصدق والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر - ذكر الاستحباب للمرء أن يأمر بالمعروف من هو فوقه ومثله ودونه في الدين والدنيا إذا كان قصده فيه النصيحة دون التعيير، الرقم ٢٨٨؛ قال الحافظ ابن حجر في الإصابة: رجال الإسناد موثوقون.
[2] فضائل الصحابة لأحمد بن حنبل، الرقم ٤٩٩.

سەودەی هاوسەری پێغەمبەر(ﷺ) کە ژنێکی بالآبەرز بوو چوویە دەرەوە، عومەر وتی: ئەی سەودە تۆمان ناسیەوە، ئەوەبوو دوای ئەوە ئایەتی حیجاب دابەزی.[1]

عومەری کوڕی خەططاب دەڵێت: کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) کەناری گرت لە ژنەکانی، چووم بۆ لای حەفصەو وتم: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە کوێیە؟ وتی: لە ژوورە بچووکەکەیدایە، منیش چوومە ژوورەوە، دەبینم رەباحی خزمەتکاری پێغەمبەر(ﷺ) لەوێیە و لەبەردەرگای ژوورەکە دانیشتووە، هەردوو قاچی لەسەر قەدی دارخورمایەکی بڕاو رووەو خوار شۆڕ کردبوویەوە، ئەو دارخورمایە پێغەمبەر(ﷺ) دەچوویە سەری و دادەبەزی، منیش وتم: ئەی رەباح لای پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتم بۆ وەربگرە، رەباحیش سەیرێکی ژوورەکەی کرد و دواتر تەماشای منی کرد و هیچی نەوت، منیش دووبارە وتم: ئەی رەباح لای پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتێکم بۆ وەربگرە، هەمتر رەباح سەیرێکی ژوورەکەی کرد و تەماشایەکی منی کردەوەو هیچ نەوت، ئەمجار بە دەنگی بەرز پێم وت: ئەی رەباح لای پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتێکم بۆ وەربگرە، چونکە وادەزانم پێغەمبەری خوا(ﷺ) وایزانیبێت من لەبەر حەفصە هاتوم، بەخوا ئەگەر پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانم پێ کبات بدەم لە گەردنی حەفصەدەدەم لە گەردنی، لەگەڵ قسەکانیشمدا دەنگم بەرز دەکردەوە، ئەویش ئاماژەیەکی پێدام سەرکەوەمنیش چوومە ژوورەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) بینیم لەسەر حەسیرێک راکشابوو، چووم و دانیشتم، دەمبینی حەسیرەکە بەسەر جەستەیەوە شوێنەواری جێهێشتبوو، سەیرم کرد کۆگاکەی تەنها نزیکەی مشتێ گەنمی تێدابوو لەگەڵ دارگەلایەک کە بۆ خۆشە بەکاردەهات و کونەیەک لەولاوە هەڵواسرابوو، ئیتر چاوەکانم پڕ بوون لە فرمێسک، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ئەی کوڕی خەططاب بۆچی دەگریت؟ وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چۆن نەگریم کە دەبینم

[1] صحيح البخاري - كتاب الوضوء - باب خروج النساء إلى البراز، الرقم ١٤٦.

حەسیرەکە شوێنەواری لەسەر جەستەت جێهێشتووەو ئەوەش کۆگاکەتە دەبینم هیچی تێدا نیە، لەولاشەوە قەیسەرو کیسرا دەبینم چیان هەیە، تۆش پێغەمبەر و هەڵبژێردراوی خوایت و ئەوەش کۆگاکەتە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەی کوڕی خەططاب ئایا رازی نیت رۆژی دوایی بۆ ئێمە بێت و دنیاش بۆ ئەوان بێت؟) وتم: بەڵێ رازیم.[1]

سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص دەڵێت: جارێک عومەر داوای مۆڵەتی کرد بچێت بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)و برێک ئافرەتیش لای پێغەمبەر(ﷺ) بوون وپرسیاریان هەبوو و دەنگیان بەرز دەکردەوەو قەرەباڵغییەکیان نابوویەوە، کە زانییان عومەر دێت بەپەلە کەوتنە خۆکۆکردنەوەو چوونە پشت پەردە، پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتی عومەری دا بێتەژوورەوەو پێغەمبەر(ﷺ) پێدەکەنی، عومەر وتی: هەموو تەمەنت پێکەنین بێت ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (سەرم لەو ئافرەتانە سوڕما کە لای من بوون، کەدەنگی تۆیان بیست بەپەلە چوونە پشت پەردە)، عومەر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) تۆ شیاوتریت تا سامت هەبێت لایان، ئەمانە چ ناحەزێکن بە خۆیان، لە من دەترسن و سام لە پێغەمبەری خوا ناکەنەوە؟ ئافرەتەکان وتیان: بەڵێ، تۆ رەق و زبرتریت لە پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەری خوایش(ﷺ) بە عومەری فەرمووو **(والذي نفسي بيده، ما لقيك الشيطان قط سالكا فجا إلا سلك فجا غير فجك)**،[2] (سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە، شەیتان لە هەررێیەکدا پێت بگات خێرا رێگەکەی دەگۆڕێت و رێیەکی تر دەگرێتەبەر).

ژنان بۆ مەرگی روقییەی کچی پێغەمبەر(ﷺ) دەگریان و عومەری کوڕی خەططابیش رێگری دەکرد لێیان، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: وازبێنە ئەی

---

[1] صحيح مسلم - كتاب الطلاق - باب في الإيلاء واعتزال النساء وتخييرهن، الرقم ١٤٧٩؛ صحيح ابن حبان - كتاب النكاح - باب معاشرة الزوجين - ذكر الخبر المدحض قول من زعم أن هذا الخبر تفرد به الزهري، الرقم ٤١٨٨.

[2] صحيح البخاري - كتاب بدء الخلق - باب صفة إبليس وجنوده، الرقم ٣٢٩٤؛ صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل عمر(ﷺ)، الرقم ٢٣٩٧.

عومەر، پاشان فەرمووی: (إياكن ونعيق الشيطان، فإنه مهما يكون من العين والقلب فمن الرحمة، وما يكون من اللسان واليد فمن الشيطان)، (خۆدوور بگرن لە قیژەی شەیتان، چونکە تا لە چاو و دڵەوە بێت ئەوە لە رەحم و سۆزەوەیە، ئەوەش لە زمان و دەستەوە بێت ئەوە لە شەیتانەوەیە)، فاتیمەی خوشکی لە کەناری گۆڕی روقییەوە بۆ روقییەی خوشکی دەگریا، پێغەمبەری خوایش(ﷺ) بە لایەکی جلەکەی فرمێسکی چاوانی فاتیمەی دەسڕی.[1]

دوکەین دەڵێت: ئێمە نزیکەی چوارسەد کەس دەبووین کە هاتین بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و داوای خواردنمان لێکرد،[2] لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە دەڵێت: چوارسەد و چل کەس دەبووین، پێغەمبەریش(ﷺ) بە عومەری فەرموو (هەستەو خواردنیان پێ بدە)، عومەر بە پێغەمبەری خوای(ﷺ) فەرموو: خواردنەکە کەمە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد پێیان بدات، ئەویش وتی: بەسەرچاو ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)،هەستا و ئەوانی برد بۆ ژوورێک و کلیلەکەی هێنا و دەرگاکەی کردەوە، سەیرمان کرد هێندەی بەچکەوشترێک چەندە ئەوەندە خورما هەیە، دەستمان کرد بە بردنی خورما و هەرکەسمان بەشی پێویستی خۆی خورمای برد، دوای هەموویان من لامکردەوە چونکە من کۆتا کەسیان بووم، کەچی دەتوت ئەو خورمایە دەستی لێنەدراوە.[3]

عومەر لە موژدەپێدراوانی بەهەشتە

پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: (دخلت الجنة فرأيت فيها دارا أو قصرا، فقلت لمن هذا؟ فقالوا لعمر بن الخطاب، فأردت أن أدخل، فذكرت غيرتك)، (چوومە بەهەشت و تیایدا خانوویەک یان کۆشکێکم بینی، وتم: ئەمە هی کێیە؟ وتیان: هی عومەری کوڕی خەططابە، ویستم بچمە ژوورەوە، بیری غەیرەتتم کەوتەوە

---

[1] مسند أبي داود الطيالسي – وما أسند عبد الله بن العباس بن عبد المطلب – يوسف بن مهران، الرقم ٢٨١٧، قال الذهبي هذا منكر.

[2] الآحاد و المثاني لابن أبي عاصم، الرقم ٩٧٧.

[3] مسند أحمد بن حنبل – مسند الشاميين(رضي الله عنهم) – حديث دكين بن سعيد الخثعمي عن النبي(ﷺ)، الرقم ١٧٨٥٠، صححه شعيب الأرناؤوط.

ئیتر نەچوومە ژوورەوە)، ئیتر عومەر دەستی کرد بە گریان و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) غەیرەم بەرامبەر بە تۆ؟[1]

پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو: (أبو بكر في الجنة، وعمر في الجنة، وعثمان في الجنة، وعلي في الجنة، وطلحة في الجنة والزبير في الجنة، وعبد الرحمن بن عوف في الجنة، وسعد في الجنة، وسعيد في الجنة، وأبو عبيدة بن الجراح في الجنة)،[2] (ئەبووبەکر لە بەهەشتە، عومەر لە بەهەشتە، عوثمان لە بەهەشتە، عەلی لە بەهەشتە، طەلحە لە بەهەشتە، زوبەیر لە بەهەشتە، عەبدورەحمانی کوڕی عەوف لە بەهەشتە، سەعد لە بەهەشتە، سەعید لە بەهەشتە، ئەبووعوبەیدەی کوڕی جەراح لە بەهەشتە).

جارێک موغیرە لای سەعیدی کوڕی زەید قسەی بەرامبەر بە عەلی کوڕی ئەبووطالیب کرد، سەعید هەستاو وتی: من شایەتی دەدەم بیستم لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو: (عشرة في الجنة: النبي في الجنة، وأبو بكر في الجنة، وعمر في الجنة، وعثمان في الجنة، وعلي في الجنة، وطلحة بن عبيد الله في الجنة، والزبير بن العوام في الجنة، وسعد بن مالك في الجنة، وعبد الرحمن بن عوف في الجنة)،

(دە کەس لە بەهەشتدان: پێغەمبەر(ﷺ) لە بەهەشتدایە، ئەبووبەکر لە بەهەشتدایە، عومەر لە بەهەشتدایە، عوثمان لە بەهەشتدایە، عەلی لە بەهەشتدایە، طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵا لە بەهەشتدایە، زوبەیری کوڕی عەووام لە بەهەشتدایە، سەعدی کوڕی مالیک لە بەهەشتدایە، عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف لە بەهەشتدایە)، ئینجا زەید وتی: بمویستایە کەسی دەیەمیشم دەوت، وتیان: کێیە؟ بێدەنگ بو، دواتر زۆریان لێکرد تا بیڵێت، ئەویش وتی: سەعیدی کوڕی زەید-واتە خۆی-.[3]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب فضائل الصحابة - باب مناقب عمر بن الخطاب أبي حفص القرشي العدوي(ﷺ)، الرقم ٣٦٧٩؛ صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل عمر(ﷺ)، الرقم ٢٣٩٤.

[2] جامع الترمذي - أبواب المناقب عن رسول الله(ﷺ) - باب مناقب عبد الرحمن بن عوف الزهري(ﷺ)، الرقم ٣٧٤٧؛ صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (ﷺ) أجمعين - ذكر إثبات الجنة لأبي عبيدة بن الجراح، الرقم ٧٠٠٢، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح الجامع الصغيرو زيادته، الرقم ٥٠.

[3] سنن أبي داود - كتاب السنة - باب في الخلفاء، الرقم ٤٦٤٩؛ صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن

جارێک پێغەمبەر(ﷺ) لەسەر کێوی حیراء وەستابوو، کێوەکە لەریەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئارام بگرە حیراء، چونکە ئەوەی بەسەرتەوەیە یان پێغەمبەرە یان صدیقە یان شەهیدە)، ئەو دەمەش هەریەک لە پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر و عومەر و عوثمان و عەلی و طەلحەی کوڕی عوبەیدولڵاو زوبەیری کوڕی عەووام و سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص لەسەر کێوەکە بوون.[1]

زەید دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) منی نارد و فەرمووی: (بڕۆ بۆ لای ئەبووبەکر دەبینیت لەماڵی خۆیەو لەسەر کۆش دانیشتووەو خۆی کۆکردوەتەوە، پێی بڵێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەلامت لێ دەکات و پێت دەفەرمویت موژدەی بەهەشتت لێ بێت، پاشان بڕۆ تا دەگەیتە ثەنییە و لەوێ دەگەیت بە عومەر لەسەر گوێدرێژێکەو رووتاوەی سەری دەرکەوتووە، پێی بڵێ پێغەمبەر(ﷺ) سەلامت لێ دەکات و دەفەرمویت موژدەی بەهەشتت لێ بێت، ئینجا بڕۆ تا دەچیتە بازاڕ و دەگەیت بە عوثمان کە تیایدا کڕین و فرۆش دەکات، پێی بڵێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەلامت لێ دەکات و دەفەرمویت موژدەی بەهەشتت لێ بێت پاش نارەحەتیەکی سەخت، منیش چووم و هەموو ئەو شتانەم بینی و فەرمانی پێغەمبەری خوام(ﷺ) بەجێگەیاند، بە هەرکامم دەوت ئەویش دەیوت: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) لەکوێیە؟ منیش دەموت لە فلانە شوێنە، هەموان لەگەڵم هاتن تا چووینە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، عوثمان وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) زەید هاتووە بۆ لام و پاش گەیاندنی سەلامی تۆ وتی: پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی::(موژدەی بەهەشتت لێ بێت پاش نارەحەتیەکی سەخت)، ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چ بەڵایەکم دێتەڕێ؟ سوێند بەوەی تۆی بە حەق ناردووە گۆرانیم نەوتووەو

مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (رضي الله عنهم) أجمعين - ذكر سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل(رضي الله عنه) وقد فعل، الرقم ٦٩٩٣، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الالباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[1] صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل طلحة والزبير(رضي الله عنهما)، الرقم ٢٤١٧.

نیازو خواستم نەبووەو دەستی راستم نەداوە لە دوائینم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئائەوەیە).[1]

عەمری کوڕی عاص دەڵێت: پرسیار کرا لە پێغەمبەر(ﷺ) کێ زۆر لات خۆشەویستە؟ فەرمووی: عائیشە، وتیان: ئەی لەپیاوان؟ فەرمووی: ئەبووبەکر، وتیان: دواتر، فەرمووی: عومەر، وتیان: دواتر، فەرمووی: ئەبووعوبەیدەی کوڕی جەراح.[2]

ئەبووسەعیدی خودری دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (خەوتبوم کە خەوم دی خەڵکی دەخرانەڕوو بۆم و جلیان لەبەر بوو، هەبوو جلەکەی تا لای مەمکی بوو، هەبوو لە خواروو ئەوەوە بوو، عومەرم پێ نیشان درا جلێکی لەبەر بوو کە بەدوایدا دەخشا)، هاوەڵان وتیان: چۆن ئەوە لێکدەدەیتەوە؟ فەرمووی: ئایینە،[3] واتە ئایینداریەکەی عومەر هێندە زۆرە.

هەروەها پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێت: جارێک خەوم بینی کە جامێک شیرم بۆ هێنرا، منیش لێم خواردەوە تا بینیم لە پەنجەکانمەوە دەردەچوو، دواتر زیادەکەیم بەخشی بە عومەری کوڕی خەططاب، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەو خەوە بەچی لێکدەدەیتەوە؟ فەرمووی: زانستە.[4]

عومەری کوڕی خەططاب سێ جار پێشنیازی کرد بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، خوای گەورەش ئایەتی دابەزاند کە هەمان پێشنیازی عومەر وەک ئەو بڕیارەی خوا بوو، عومەر دەڵێت: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) خۆزگە مەقامی ئیبراهیممان بکردایە بە موصەلا، ئەوەبوو ئایەت دابەزی (واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى)، وتم: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) خۆزگە فەرمانت بکردایە ژنەکانت

---

[1] المعجم الأوسط للطبراني - باب الألف - من اسمه أحمد - أحمد بن يحيى الحلواني، الرقم ٨٦٨.

[2] صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (ﷺ) أجمعين - ذكر البيان بأن أبا عبيدة بن الجراح كان من أحب الرجال إلى رسول الله(ﷺ) بعد أبي بكر وعمر، الرقم ٦٩٩٨، صححه شعيب الأرناؤوط.

[3] صحيح البخاري - كتاب الإيمان - باب تفاضل أهل الإيمان في الأعمال، الرقم ٢٣.

[4] صحيح البخاري - كتاب العلم - باب فضل العلم، الرقم ٨٢.

لـە پشـت پـەردەوە قسـەیان بکردایـە چونکـە ئـەوان لەگـەڵ کەسـی چـاک و خراپیش قسـە دەکـەن، ئەوەبـوو ئایەتـی حیجـاب دابـەزی، کاتێکیـش ژنەکانـی پێغەمبـەر(ﷺ) غیرەیـان بەکارهێنـا، عومـەر وتـی: جـا ئەگـەر پێغەمبـەر(ﷺ) تەڵاقتـان بـدات لەوانەیـە خـوای گـەورە لـە ئێـوە هاوسـەرانی چاکتـری پـێ ببەخشـێ، ئەوەبوو ئایـەت لـەو بـارەوە دابـەزی،[1] لـە گێڕانەوەکـەی موسـلیمدا چوارەمیشـی هێنـاوە کـە لـە پێشـنیازی کوشـتنی دیلەکانـی بەدریشـدا ئایەتـی قورئـان پشـتیوانی راکـەی عومـەری کـرد.[2]

حاڵەتـی پێنجەمیـش هەبـوو کـە کاتێـک پێغەمبـەر(ﷺ) نوێـژی کـرد لەسـەر سـەرۆکی دووڕووەکان عومـەر زۆر تکای کـرد لـە پێغەمبـەر(ﷺ) نوێـژ نـەکات لەسـەرەی، ئەوەبوو دواتـر خـوای گـەورە ئایەتـی دابەزاند و فەرمانـی کـرد بـە پێغەمبـەر(ﷺ) نوێـژ لـە سـەر دووڕووەکان نـەکات.[3]

پێغەمبـەر(ﷺ) دەیفەرمـوو: (ئەبووبەکـر پیاوێکـی زۆر چاکـە، عومـەر پیاوێکی زۆر چاکە، ئەبووعوبەیدەی کوڕی جەراح پیاوێکـی زۆر چاکـە، ثابتـی کوڕی قەیس پیاوێکی زۆر چاکە، موعـاذي کوڕی عەمر پیاوێکی زۆر چاکە، موعـاذی کوڕی جەبـەل پیاوێکی زۆر چاکـە، سـەهلی کوڕی بەیضـاء پیاوێکـی زۆر چاکـە).[4]

عەبـدوڵای کـوڕی حەنطـەب دەڵێـت: لەگـەڵ پێغەمبـەر(ﷺ) بـووم کـە تەماشـایەکی ئەبووبەکـر و عومـەری کـرد و فەرمـووی: (هَذَانِ السَّمْعُ وَالبَصَرُ) (ئـەو دوانـە چـاو وگوێـن).[5]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الصلاة - باب ما جاء في القبلة، الرقم ٤٠٢.

[2] صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل عمر(ﷺ)، الرقم ٢٣٩٩.

[3] صحيح البخاري - كتاب الجنائز - باب ما يكره من الصلاة على المنافقين والاستغفار للمشركين، الرقم ١٣٦٦.

[4] السنن الكبرى للنسائي - كتاب المناقب - معاذ بن عمرو بن الجموح(ﷺ)، الرقم ٨١٧٣.

[5] جامع الترمذي - أبواب المناقب عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ٤٠٤٢؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- أبو بكر بن أبي قحافة(ﷺ) - نزول جبريل وميكائيل وإسرافيل في غزوة بدر، الرقم ٤٤٥٨؛ حسنه الذهبي في التلخيص، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن الترمذي.

لە کاتی نەخۆشی پێغەمبەردا(ﷺ)

عەبدوڵای کوڕی زەمعە دەڵێت: کاتێک نەخۆشیەکەی پێغەمبەر(ﷺ) زۆری بۆ هێنا، منیش هاودەم بە ژمارەیەک لە موسڵمانان لەلای بووم، بیلال بانگی دا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: کەسێک بنێرن نوێژ بکات بۆ خەڵکەکە، منیش چووم بینیم عومەر لەناو خەڵکەکەدایەو ئەبووبەکر لەوێ نیە، وتم: ئەی عومەر نوێژ بکە بۆ خەڵکەکە، عومەریش هەستا، الله اکبری کرد، کە پێغەمبەر(ﷺ) دەنگی بیست هەواڵی ئەبووبەکری پرسی، ئەوەبوو دوای ئەوە ئەبووبەکر نوێژی کرد بۆ موسڵمانان، دواتر عومەر پێی وتم: ماڵوێران بیت ئیبن زەمعە چیت پێکردم، بەخوا کە وتت بەرنوێژی بکە، وامزانی پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی ئەوەی پێکردویت، ئەگەر وا تێنەگەیشتمایە بەرنوێژیم نەدەکرد بۆ خەڵکەکە، منیش وتم: بەخوا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی پێنەکردم، بەڵام کە ئەبووبەکرم نەبینی، ئیتر تۆم بە شیاوتر زانی.[1]

ئیبن عەبباس دەڵێت: کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) نەخۆش کەوت و ئازارەکەی زیادی کرد، فەرمووی:(پەڕەیەکم بۆ بهێنن تا نووسراوێکتان بۆ بنووسم تا دوای ئەوە گومڕا نەبن)، عومەری کوڕی خەططاب وتی: پێغەمبەر(ﷺ) ئازار زۆری بۆ هێناوە، هاوکات کتێبی خوا لەنێوماندایە بەسمانە، ئیتر قسەو مشتومڕ لەنێو هاوەڵاندا زۆر بوو تا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی:(قوموا عني ولا ينبغي عندي التنازع)،[2] (لەلام هەستن و بڕۆن، شیاو نیە لای مندا ناکۆکی هەبێت)، ئیبن عەبباس کە ئەم فەرموودەی دەگێڕایەوە دەیوت: ڕۆژی پێنج شەممە بوو، ئینجا دەستی کرد بە گریان و زۆر گریا.[3]

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند الكوفيين(ﷺ) - حديث عبد الله بن زمعة(ﷺ)، الرقم ١٩١٤٢؛ سنن أبي داود - كتاب السنة - باب في استخلاف أبي بكر(ﷺ)، الرقم ٤٦٦٠؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر عبد الله بن زمعة بن الأسود(ﷺ) - ثبوت الخلافة لأبي بكر وعمر(ﷺ)، الرقم ٦٧٦٦، قال الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود حسن صحيح.

[2] صحيح البخاري - كتاب العلم - باب كتابة العلم، الرقم ١١٤.

[3] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب هل يستشفع إلى أهل الذمة ومعاملتهم، الرقم ٣٠٥٣؛ صحيح مسلم - كتاب الوصية - باب ترك الوصية لمن ليس له شيء يوصي فيه، الرقم ١٦٣٧.

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد، ئینجا عومەر تووڕە بووبوو دەیوت: هەرکەس بڵێت پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کردووە بەم شمشێرە دەدەم لە گەردنی، ئەوەبوو خەڵکەکە بێدەنگ بوون، وتیان: ئەی سالیم بڕۆ بۆ لای هاوەڵەکەی پێغەمبەر(ﷺ) و بانگی بکە، منیش چووم تا بینیم ئەبووبەکر لە مزگەوت وەستابوو، کە منی بینی وتی: پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد؟ منیش وتم: عومەر دەڵێت: هەرکەس بڵێت وەفاتی کردووە ئەوە بەم شمشێرەم دەدەم لە گەردنی، ئەبووبەکر دەستی خستە سەر شانم و کەوتە ڕێ تا هاتە ژوورەوەو خەڵکەکە ڕێیان بۆ کردەوە تا گەیشتە لای پێغەمبەر(ﷺ) و خۆی دا بەسەریدا و دەموچاوی خستەڕوو و دەستی دا لە دەموچاوی و ئیتر دڵنیا بوو وەفاتی کردووە، ئینجا ئەو ئایەتەی خوێندەوە(إنک میت و إنهم میتون)، خەڵکەکە وتیان: ئەی هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) ئایا پێغەمبەری خوا(ﷺ) وەفاتی کردووە؟ وتی: بەڵێ...[1]

کۆبوونەوەی بەنی ساعیدە

پێشتر لەژیانی عەبدوڵای کوڕی عوثماندا (ئەبووبەکری صدیق) ئەم مەسەلە و مەسەلەی هەڵوێستی ئەبووبەکر و عومەر بەرامبەر بە ئالوبەیت و لێدانی هەڵگەڕاوەکان و کۆکردنەوەی قورئانمان باسکردووەو لێرەدا دووبارەی ناکەینەوە.

شەهیدبوونی زەیدی برای:

کاتێ زەیدی برای عومەر لە جەنگی یەمامەدا شەهید بوو عومەری برای دەیوت: زەید لە هەردوو چاکەکەدا پێش من کەوت، پێش من موسڵمان بوو، پێش منیش شەهید بوو.[2]

عومەر زۆر خەفەتی خوارد بە مەرگی براکەی، دەیوت: لە هەرکوێوە با هەڵدەکات من بۆنی زەیدی برامی لێدەکەم.[3]

[1] السنن الكبرى للنسائي - كتاب وفاة النبي(ﷺ) - كيف صلي على رسول الله(ﷺ)، الرقم ٧٠٨١.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٦٠٤.
[3] أسد الغابة، ج٢، ص ٣٤١.

عومەری کوڕی خەططاب موتەممیمی کوڕی نوەیرەی بینی، موتەممیم شیعرێکی بۆ مەرگی براکەی خۆی هۆنیبوویەوە کە مالیکی کوڕی نوەیرە بوو، عومەر دەیوت: ئەگەر منیش شیعرم بزانیایە بە دڵنیاییەوە وەک تۆ شیعرم دەهۆنیەوە بەسەر زەیدی برامدا، موتەممیم وتی: جا ئەگەر براکەی من وەک براکەی تۆ بڕۆیشتایە هیچ دڵگران نەدەبووم بۆی، عومەرو تی هیچ کەس هێندەی تۆ جوان دڵنەوایی نەکردوم.[١]

بوون بە خەلیفە

لە مانگی جومادیلئاخیرەی ساڵی سیانزەی کۆچیدا ئەبووبەکری صدیق تووشی نەخۆشی بوو و ماوەی نزیکەی پانزە رۆژ نەخۆشیەکەی بەردەوام بوو، لەو ماوەدا عومەری کوڕی خەططاب بەرنوێژی دەکرد بۆ موسڵمانان، لەو ماوەدا ئەبووبەکری صدیق عومەری کوڕی خەططابی بۆ جێگرتنەوەی خۆی دیاری کرد و عوثمانی کوڕی عەففانی بانگ کرد و داوای لێکرد بە نووسراوێک ئەوە بنووسێت، ئینجا نووسراوەکە خوێنرایەوە بەسەر موسڵماناندا و ئەوانیش رازی بوون.[٢]

کاتێک ئەبووبەکری صدیق نەخۆش کەوت، بیری لەوە کردەوە هەتا خۆی لە ژیاندا ماوە کەسێک بۆ پۆستی خیلافەت دەستنیشان بکات، یەکەم کەس بە خەیاڵیدا هات عومەری کوڕی خەططاب بوو، بۆیە یەک یەک گەورە هاوەڵانێکی وەک عەبدورەحمانی کوڕی عەوف و عوثمانی کوڕی عەففان و طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵای بانگهێشت دەکرد و لەو بارەوە راوێژی پێ دەکردن، تەنها گلەییەکیان لە عومەر ئەوەبوو کە جۆرێک لە توندی و زبریی تێدایە، ئەبووبەکریش بە روونکردنەوەیەک قەناعەتی پێکردن (ئەوە نەرمونیانیەکەی منی شک بردووە، ئەگەر ئیشەکە بە خۆی راسپێردرێت، زۆرێک لەو توندی و زبریەی واز لێدەهێنێت)، ئینجا عوثمانی

---

[١] أسد الغابة، ج٢، ص ٣٤٢.

[٢] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٨.

کوڕی عەففانی بەجیا بانگهێشت کرد و بە نووسراوێک عەهدی خیلافەتی بۆ عومەری کوڕی خەططاب نووسی، پاشان لە ئاپۆڕەی جەماوەردا نووسراوەکە خوێنرایەوە، دواتر ئەبووبەکری صدیق روونکردنەوەیەکی پوختی بۆ خەڵکەکە خستەڕوو:

(خزم و خوێشی خۆمم نەکردووە بە خەلیفەتان، عومەرم کردووە بە خەلیفەتان، گوێی بۆ بگرن و گوێڕایەڵی بن)

ئینجا راوبۆچوونی جەماوەری لەسەر دەقی راگەیەندراوەکە وەرگرت و هەموان رەزامەندیی خۆیان نیشاندا، لەپاشاندا ئامۆژگاریەکی تایبەتی عومەری کرد (ئەی عومەر، بڕێک حەقی خوا هەن لە رۆژدان، پەروەردگار بە شەو وەریانناگرێت، خوای گەورە سوننەتەکان وەرناگرێت هەتا فەرزەکان بەجێنەگەیەنرێن).[١]

پاش ئەوەی ئەبووبەکری صدیق وەفاتی کرد، عومەری کوڕی خەططاب سەرپەرشتی ئەسپەردەکردنی کرد، ئینجا چوویە سەر مینبەر و پلیکانەیەک لە خوار شوێنی وەستانی ئەبووبەکرەوە وەستا و وتارێکی پێشکەشی موسڵمانان کرد،[٢] (خوایە من توندم، نەرمونیانیم پێ ببەخشە، خوایە من لاوازم، بەهێزم بکە، خوایە من چرووکم، سەخاوەتمەندیم پێ ببەخشە،[٣] -ئەی موسڵمانان- خوای گەورە ئێوەی بە من و منیشی بە ئێوە تاقیکردۆتەوە، دوای مەرگی ئەبووبەکری هاوڕێم، منی لەنێوتاندا هێشتۆتەوە، هەرچی ئیشوکارێکتان بێتە لام، خۆم بەجێی دەگەیەنم، هەرچیەکیشی بە خۆم بەجێنەگەیەنرێت، دەیسپێرم بە کەسانی بەتوانا و دەستپاک، ئەگەر بە چاکی رەفتاریان کرد، بەدڵنیاییەوە منیش چاک دەبم لەگەڵیان، ئەگەریش بە خراپی بەجێیانگەیاند، دەکەومە ویزەیان،[٤] نموونەی عەرەب وەک رانەوشتری وایە،

[١] ابن الأثير: الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٢٦٨.
[٢] كنز العمال، ج١٦، ص ١٦٦.
[٣] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٣، ص ٢٧٤.
[٤] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٣، ص ٢٧٥.

شوێن سەرکردەکەیان دەکەون، دەی با سەرکردەکەش بزانێت بەرەو کوێ پێشڕەوییان پێ دەکات، بەخوای کەعبە منیش هەوڵ دەدەم ئەو خەڵکە بەرەو ڕێی راست ئاراستە بکەم[1]).

ئەبووبەکری صدیق بە خەلیفەی پێغەمبەر(ﷺ) ناودەبرا، کاتێک عومەری کوڕی خەططاب بوو بە خەلیفە، نازناوی ئەمیری باوەڕدارانی پێ بەخشرا.[2]

فتووحات لە سەردەمی عومەری کوڕی خەططابدا:

فتووحات لە سەردەمی عومەری کوڕی خەططابدا لە چەند بەرەیەکەوە بە شێوەیەکی بەرفراوان بەرەوپێشچوونی بەخۆوە دی، تیایدا بە یەکجارەکی ئیمپراتۆریەتی ساسانی رووخێنرا و گورزی کوشندەش بەر ئیمپراتۆریەتی بیزەنتی کەوت.

یەکەم: فتووحاتی عێراق و بەرەی رۆژهەڵات:

عومەری کوڕی خەططاب وەک یەکەم هەنگاوی دەستبەکاربوونی لە خیلافەتەکەیدا، جاڕی جیهادی دا بۆ کۆبوونەوەی موسڵمانان و بەشداریکردنیان لەنێو سوپای موسڵمانان لە جەنگی ناوچەکانی عێراقدا، لە قۆناغی دووەمدا بانگهێشتەکە ئەو هۆزانەشی دەگرتەوە کە پێشتر لە ئیسلام هەڵگەڕابوونەوەو دواتر هاتبوونەوە نێو ریزی موسڵمانان،[3] ئەمەش جۆرێک لە ئاشتەوایی و تێکەڵکردنەوەی هەڵگەڕاوەکانی جاران بوو بە موسڵمانان تاوەکوو لە ئاست خەمخۆریی ئیسلام و موسڵماناندا خۆیان بە بەرپرسیار بزانن.

لە یەکەم هەنگاودا سوپایەکی گەورەی چەند هەزار کەسی پێکهێنرا، ئینجا خەلیفە ئەبووعوبەیدی ثەقەفی وەک ئەمیری سوپاکە دانا و ئەبووعوبەیدەش رووەو عێراق کەوتەڕێ و زنجیرەیەک جەنگ و بەریەککەوتنی لەگەڵ

[1] تأريخ الطبري، ج٣، ص ٤٣٣.
[2] ابن الأثير: الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٤٣٥.
[3] ابن الأثير: الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٢٧٤.

فارسەکاندا ئەنجامدا و لە زۆربەیاندا موسڵمانان سەردەکەوتن و ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی ساسانیەکان دەکەوتنە ژێر دەستی موسڵمانان،[1] دیارترین بەریەککەوتنەکانیش بریتی بوون لە:

جەنگی نەماریق:

تیایدا موسڵمانان بە سەرکردایەتی ئەبووعوبەید و بەشداری موثەننای کوڕی حارثە بەرامبەر بە سوپای فارسەکاندا بە سەرکردایەتی جابان لە ناوچەی نەماریق جەنگان و موسڵمانان سەرکەوتن و جابانیش بەدیل گیرا و دواتر ئازاد کرا.[2]

جەنگی جیسر:

لە کۆتاییەکانی مانگی رەمەزانیساڵی سیانزەی کۆچیدا موسڵمانان بە سەرکردایەتی ئەبووعوبەید و بەشداری موثەننای کوڕی حارثە لەکەنار رووباری فوراتدا بەرامبەر سوپای ساسانیەکان بە سەرکردایەتی بەهمەن جازەوەیە جەنگان و بەهۆی هەڵەی موسڵمانان و رووخاندنی پردی پەڕینەوەکەیان، سوپای فارسەکان کوشتارێکی زۆری موسڵمانانیان کرد و تیایدا ئەبووعوبەید و ژمارەیەکی زۆر لە موسڵمانان شەهید بوون.[3]

جەنگی بومیب:

لە ناوچەی کووفەی ئەمڕۆ، سوپای موسڵمانان بە سەرکردایەتی موثەننای کوڕی حارثە و بە بەشداری بەشێک لە عەرەبە مەسیحیەکان، بەرامبەر بە سوپای ساسانیەکان بە سەرکردایەتی میهران جەنگان و تیایدا سوپای ساسانی بە سەختی شکان و سەرکردەکەشیان کوژرا.[4]

جەنگی قادسیە:

فارسەکان بەخۆکەوتنەوەو سوپایەکی گەورەیان پێکهێنا بۆ قەرەبووکردنەوەی

---

[1] ابن كثير: البداية والنهاية، ج٩، ص ٥٩٣-٥٩٩. – ٣٧.

[2] ابن كثير: البداية والنهاية، ج٩، ص ٥٩٢-٥٩٣..

[3] البلاذري: فتوح البلدان،ص ٢٤٨ – ٢٤٩.

[4] تأريخ الطبري، ج٣، ص ٤٦١ – ٤٦٧.

شکستەکانیان، موپەننای کوڕی حارثەش سوپای موسڵمانانی کۆکردەوەو داوای سوپای پشتیوانیشی گەیاندە ناوەندی خیلافەت، خەلیفەش پاش راوێژ بە گەورە هاوەڵان، سوپایەکی گەورەی بە سەرکردایەتی سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص نارد، بە گەیشتنی سوپاکە لەسەر راسپاردەی خودی موثەننا، سەرکردایەتی سوپای موسڵمانان درایە دەست سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص، سوپای ساسانیش بە سەرکردایەتی رۆستەم بە دەیان هەزار سەربازی پرچەک و دەیان فیلەوە بەرەوڕووی سوپای موسڵمانان پێشڕەوییان کرد، سەرەتا وەفدی موسڵمانان چوویە لای رۆستەم و ئامانجی هاتنەکەیانی روونکردەوەو بانگهێشتی کردن بۆ نێو ئیسلام، رۆستەم چەشنی کیسرای دوێنێ توورەبوو و لە وەڵامدا جاڕی جەنگی دا، دواجار لە ناوچەی قادسیە بەریەککەوتنێکی سەخت روویدا و تیایدا موسڵمانان سەرکەوتن و شکستێکی کەمەرشکێن بەرۆکی ساسانیەکانی گرت.[1]

فەتحی مەدائین:

پاش سەرکەوتنی موسڵمانان لە قادسیە، ئینجا roوویانکردە مەدائین و بەرەی رۆژئاوایان گەمارۆ دا و دواجار دەستیان بەسەردا گرت، ئینجا بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەر لە رووباری دیجلەوە پەڕینەوە بۆ بەرەی رۆژهەڵاتیی و بێ ئەوەی جەنگ و کوشتارێکی وا روویدات، مەدائین کەوتە دەست موسڵمانان و چوونە نێو کۆشکە سپیەکانی مەدائین و دەستکەوتێکی بێشوماریان دەستکەوت.[2]

جەنگی جەلەولا:

سوپای ساسانی بە سەرکردایەتی میهران لە جەلەولا، هێڵێکی بەهێزی بەرگرییان دانا، بەو نیەتەی بەربگرن بە پێشڕەوی سوپای ئیسلامی، پاش ئەوەی وردەکاریەکان گەیەنرانە خەلیفە، ئەویش سەعدی راسپارد سوپایەکی

[1] البلاذري: فتوح البلدان،ص ٢٥١ – ٢٥٥.

[2] ابن الأثير: الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٣٣٧ – ٣٤١.

چەند هەزار کەسی بە سەرکردایەتی هاشمی کوڕی عوتبە بنێرێت، سەعدیش فەرمانەکەی بەجێگەیاند و هاشم خۆی گەیاندە دەوروبەری جەلەولا و گەمارۆیەکی قورسی خستە سەریان و تاوەتاوە بەریەککەوتن روویدەدا و کوشتارێکی زۆر لە سوپای ساسانی کرا، دواجار سوپای ساسانی بە ناچاری پاشەکشەی کرد و موسڵمانان ناوچەکەیان گرت و دەستیانگرت بەسەر دەستکەوتێکی بێشوماردا.[1]

فەتحی ئەهواز:

لەسەر راسپاردەی یەزدگورد، سوپای ساسانی لە رامهرمز هێزیی بەرگرییان دانا، بەڵام خێرا لەبەردەم سوپای موسڵمانان بە سەرکردایەتی نوعمانی کوڕی موقرن شکستیان نۆشکرد، لەولاشەوە سوپای سەهلی کوڕی عەددی روویانکردە توستور و سوپاکەی نوعمانیش خۆیان گەیاندە ئەوێ و پێکەوە گەمارۆی توستوریان دا، دواجار موسڵمانان دزەیان کردە نێو قەڵای دوژمن و توستوریش فەتحکرا.[2]

فەتحی نەهاوەند (فەتحولفوتوح) و دەرهاویشتەکانی:

سوپای فارسەکان لە ناوچەیەکی شاخاوی لە نەهاوەند کۆبوونەوەو بە بڕیاری یەزدگورد، سوپای فارسەکان لە ناوچە جیاجیاکانەوە روویانکردە ئەوێ و سوپایەکی سەروو سەدهەزار سەربازیی پێکهێنرا، هەواڵی ئەم ئامادەکاریانە گەیشتەوە بەر گوێی ئەمیری باوەڕداران، ئەویش پاش راوێژکردن بە گەورە هاوەڵان، بڕیاری دا سوپای موسڵمانان چاوەڕێی هێرشی فارسەکان نەکەن و ئەمان پێشڕەویی بکەن، بۆ ئەوەش سوپای هاوکاریی لە ناوچەکانی عێراقەوە نێردرا بۆ ئەو سوپایەی هێرشبردنەکەی پێ سپێردرابوو، سوپایەکی پشتیوانیش لە مەککەوە نێردرا، نوعمانی کوڕی موقرنیش کرا بە ئەمیری سوپاکە، کاتێک سوپای موسڵمانان نزیک بوونەوە،

[1] تأريخ خليفة ابن خياط، ص ١٣٦-١٣٧.

[2] تأريخ الطبري، ج٤، ص ٧٢ – ٧٨.

ترس و بیم دڵی فارسەکانی گرت و داوای دانووستانیان کرد، هەرچەندە دانووستانەکە کرا، بەڵام ئەنجامێکی ئەوتۆی نەبوو، پاش گەمارۆیەکی زۆر، دواجار موسڵمانان سوپای دوژمنیان ناچار کرد لە سەنگەرەکانیان بێنەدەرەوەو هێرش بهێنن، جەنگێکی سەخت لەنێوان هەردوولادا روویدا و کوشتارێکی کەموێنە لە هەردوو سوپا کرا، سوپای فارسەکان تێکشکا و پاشەکشەیان کرد، لە پاشەکشەکەشیاندا ڕێیان لێ تێکچوو و ژمارەیەکی زۆریان لەناوچوون، دواتر موسڵمانان چوونە ناو نەهاوەند و دەستکەوتێکی بێشوماریان بۆ مایەوەو خەڵکەکەشی پەنا دران، ئیتر دوای ئەمە فارسەکان تەواو لەپێ کەوتن، لەبەر گەورەیی سەرکەوتنەکە، ئەم جەنگە بە فەتحولفوتوح ناسرا، بە دوای ئەمەشدا هەریەک لە (هەمەدان) و (رەی) و (قومس) (جورجان) و (طەبەرستان) و (ئازەربایجان) و (باب) بە رێککەوتن فەتح کران، فتووحات بەرەو ناوچەکانی رۆژهەڵات درێژەی کێشا و هەریەک لە شارەکانی (نەیسابوور) و (طووس) و (نسا) و (بەلخ) فەتح کران، سوپای فارسەکان لە هەر ناوچەیەک کۆدەبوونەوە، خێرا شکستیان دەهێنا، هێندە زۆریان بۆ هات کە داوای هاوکارییان لە پادشای چین کرد بچێت بە دەمیانەوە، بەڵام ئەوەش دادی نەدان، دواجار هەموو ناوچەکانی فارسەکان فەتح کران[1] و یەزدگوردیش لە رووبار پەڕیەوەو پەنای بردە لای تورکەکان و لەوێ مایەوە و دواتر هەر لەوێیش بە دەستی تورکەکان کوژرا،[2] بەمەش ئیمپراتۆریەتی ساسانی بە تەواوەتی کۆتایی پێ هات.

دووەم: فتووحاتی شام:

لابردنی خالیدی کوڕی وەلید:

سەرەتای فتووحاتی شام لە سەردەمی عومەری کوڕی خەططابدا بە لابردنی خالیدی کوڕی وەلید و دانانی ئەبووعوبەیدە لە شوێنیدا دەستپێکرد،

---

[1] مسكويه: تجارب الأمم و تعاقب الهمم، ج١، ص ٣٨٠ - ٤١٠.

[2] تأريخ الطبري، ج٤، ص ٢٩٤.

هۆکاری لابردنەکەشی بریتی بوو لە:

یەکەم: بەهۆی سەرکەوتنە یەکدوای یەکەکانی خالیدەوە، خەڵکێک وایاندەزانی سەرکەوتنەکان بەهۆی خالیدەوەیە، ئەمە هەم لە رووی بیروباوەڕییەوە جێی مەترسی بوو، هەم لە رووی واقیعیشەوە بە بوونی بیروباوەڕێکی لەو چەشنەوە، بە نەمانی خالید، سوپای موسڵمانان ورەی بەردەدا.[1]

دووەم: خالیدی کوڕی وەلید لە هەنگاوەکانیدا جۆرێک لە دەسەڵاتی والآ و سەربەخۆی دەویست، ئامادە نەبوو بۆ وردەکاریەکان بگەڕێتەوە لای خەلیفە، خەلیفەش بڕوای وابوو خالید ئەگەر سنووری بۆ دانەنرێ، دەست ناپارێزێ و زۆر رۆیشتنێکی تێدا هەیە، بۆیە پێشنیاری بۆ خالید کرد ئەو حاڵەتە بوەستێنێت، خالیدیش رازی نەبوو، ناچار خەلیفە بڕیاریدا بە گۆڕینی.[2]

سێیەم: عومەری کوڕی خەططاب سیاسەتی گۆڕینی والی و ئەمیرەکانی هەبوو، ئەمەی تەنها بەرامبەر بە خالید نەکرد، بەڵکو دەیویست نەفەس و روخساری نوێ بهێنێتە پێشەوەو بەرپرسەکان فێر بکات دڵیان خۆش نەکەن بە پۆستەکەیان، بۆیە لە ماوەی خیلافەتەکەیدا چەندین ئەمیر و والی گۆڕی.

ئەو ریوایەتەش کە ناکۆکیەکە دەگێڕێتەوە بۆ سەردەمی منداڵی، گوایە زۆرانبازییان کردووەو خالید عومەری خستووەو دواتر عومەر لە خیلافەتەکەیدا ئەو داخەی لەدڵدا ماوەو خالیدی لابردووە، ریوایەتێکی نادروست و قسەیەکی منداڵانەیە، چونکە کەسێتی عومەری کوڕی خەططاب بە موسڵمانبوونی بە تەواوەتی گۆڕا، ئێستا چۆن لە پۆستی خیلافەتدا کە بەرپرسیارێتی هەموو موسڵمانانی لەئەستۆ بووە، شتی وا دەکات؟!

کاتێک نامەی لەکارلابردنی خالید گەیشتە دەست ئەبوعوبەیدە، وەک رێزێک بۆ خالید، ماوەیەکی زۆر ئەو هەواڵە نەگەیشتە خالید هەتا لە زاری

---

[1] البداية والنهاية، ج١٠، ص ١٣٥.

[2] ابن حجر: الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٢٥٥.

کەسانی ترەوە بیستی، بە بیستنی هەواڵەکەو دڵنیابوونەوە لە راستیەکەی، خالید دەستبەجێ گوێڕایەڵی خۆی بۆ فەرمانەکە نیشاندا و چووە ژێر فەمانبەریی ئەبوعوبەیدەوە.[1]

فەتحی ئەردەن:

دوای شکستی رۆمەکان لە سەردەمی خیلافەتی ئەبووبەکردا، سوپاکەیان لە دیمەشق سەنگەری گرت، سوپای موسڵمانانیش بە سەرکردایەتی ئەبووعوبەیدە گەمارۆی دیمەشقی دا، رۆمەکان ویستیان لە بەرەکانی ترەوە موسڵمانان سەرقاڵ بکەن بە چەشنێک ناچاریان بکەن دەستهەڵبگرن لە گەمارۆدانی دیمەشق، بە تایبەت لە بەرەی ئەردەنەوە، بەڵام پلانەکەیان سەری نەگرت و موسڵمانان توانییان لەوێیشەوە رۆمەکان بشکێنن، بەشێکی بەرچاوی عەرەبە هەوادارەکانی رۆسیش خۆیان دایە پاڵ سوپای موسڵمانان، رۆمەکان هەوڵیاندا بە پێدانی برێک پارە بە موسڵمانان رێککەوتن بکەن، ئەمەشیان سەری نەگرت، دواجار جەنگێکی سەخت روویدا و تیایدا سوپای رۆمەکان بە سەختی تێکشکا و موسڵمانان دەستیان گرت بەسەر سەرجەم ناوچەکانی ئەردەندا، ئینجا بە پێی رێککەوتنێک بەڵێننامەی پەنادانی خەڵکەکە و پاراستنی ئایین و پەرستگاکانیان راگەیاند، بەدوای ئەوەشدا لە جەنگێکی دیکەی سەخت لە (مەرجوصوفەر) جارێکی دی سوپای رۆمەکان بە سەختی تێکشکان.[2]

فەتحی دیمەشق:

دوای شکستی رۆمەکان لە ئەردەن، هەموو هەوڵیان بۆ پاراستنی دیمەشق بوو، موسڵمانانیش یەکلابووبوونەوە بۆ فەتحی ئەو شارە و گەمارۆیەکی سەختیان لەسەر دانابوو، هەرچەندە هیرەقل هەوڵی دەدا هێزی یارمەتی بگەیەنێتە دیمەشق، بەڵام بەهۆی رێگریی سوپای موسڵمانانەوە

---

[1] ابن كثير: البداية والنهاية، ج١٠، ص ١٢٩ – ١٣٠.

[2] البلاذري: فتوح البلدان، ص ١١٨ – ١٢١.

سەرکەوتوو نەبوو، پاش گەمارۆیەکی درێژخایەن و بێهیوابوونی سوپا و خەڵکی شارەکە و دزەکردنی بەشێک لە سوپای موسڵمانان بۆ ناو شارەکەو گرتنی بەشێکی دیمەشق، دواجار سەرکردایەتی دیمەشق بڕیاریان دا لەگەڵ موسڵماناندا ڕێکبکەون و لەسەر بنەمای ڕێککەوتنێکی ڕەسمی، شارەکە بدەن بە دەستەوە، بەدوای ئەمەدا ناوچەکانی تری شام وەک بەعلەبەگ و حیمص، یەک دوای یەک خۆیان دەدا بە دەستەوە[1]

جەنگی یەرمووک:

هیرەقل کە شکستی سوپاکەی لە دیمەشق و بەعلەبەگ و حیمص و چەند ناوچەیەکی دی پێگەیشتەوە، کەوتە خۆکۆکردنەوەو نامەی بۆ سەرجەم ناوچەکان نارد و بانگەوازی بۆ جەنگێکی ئایینی کرد هەتا هەرچی مەسیحیەک هەیە تیایدا بەشداری بکات،[2] بەم چەشنە سوپایەکی گەورەی چەند سەد هەزاریی تێکەڵە لە ڕۆم و ئەرمەن و عەرەبەکانی پێکهێنا و دەستی کرد بە هێرش بردن،[3] ئەبووعوبەیدەش بەردەوام وردەکاریی جموجووڵی سوپاکەی پێ دەگەیشت، لە سەرەتاوە موسڵمانان لە چەند ناوچەیەک لەبەردەم سوپای ڕۆمەکاندا پاشەکشەیان کرد، هەڵگەڕانەوەش لە هەندێ ناوچەدا ڕوویدا کە پێشتر فەتح کرابوون، ئەمە جۆرێک لە خشتەبردنی هیرەقلی لێکەوتەوەو ڕۆمەکان وایانزانی موسڵمانان بەنیازن بە تەواوەتی شام چۆڵ بکەن، بۆیە لە پێشڕەویکردن نەوەستان، لەولاشەوە ئەبووعوبەیدە پاش ڕاوێژ بە خالیدی کوڕی وەلید، بڕیاری دا خاکی یەرمووک وەک مەیدانی جەنگی یەکلاکەرەوە دەستنیشان بکات، هەتا دواجار لە ناوچەی یەرمووک بەریەککەوتنی هەردوو سوپای ڕۆم و موسڵمانان

---

[1] ابن كثير: البداية والنهاية، ج٩، ص ٥٧٨-٥٨٧.

[2] الواقدي: فتوح الشام، ص ١٤٨ - ١٥٥.

[3] البلاذري: فتوح البلدان، ص ١٣٦.

ڕوویدا،[1] جەنگی یەرمووک لە ساڵی پانزەی کۆچیدا ڕوویدا.[2]

بەهۆی زۆریی سوپای ڕۆمەکانەوە، بۆ یەکەم جار سوپای موسڵمانان لەسەر شێوازێکی نوێ ڕێکخرا کە بە ڕێکخستنی خالیدی ناسراوە، ئەم ڕێکخستنەش ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی هەبوو لە جەنگەکەدا، پاش بەریەککەوتنی هەردوو سوپا و کوشتارێکی کەموێنەی چەند ڕۆژی نێوان هەردوولا، دواجار سوپای موسڵمانان سەرکەوت و ڕۆمەکان بە سەختی تێکشکان.[3]

پاش جەنگی یەرمووک:

دوای شکستی ڕۆمەکان لە یەرمووک، ئیدی هیرەقل دەستی لە خاکی شام شۆرد و زۆر خۆی پێوە ماندوو نەکرد، سوپای موسڵمانانیش درێژەیان دەدا بە پێشڕەویەکانیان و ناوچەیەکی بەرفراوانیان فەتح کرد.

فەتحی قودس:

فەتحی بەیتولمەقدیس لە ساڵی پانزەی کۆچیدا ڕوویدا، سوپای موسڵمانان بۆ فەتحی قودس بە سەرکردایەتی عەمری کوڕی عاص و سەرکردایەتیَ سوپای ڕۆمەکانیش لەلایەن ئەرطەبوونەوە بوو، سەرەتا عەمر هەوڵیدا لە ڕێی فەتحکردنی چەند ناوچەیەکی دەوروبەری ئیلیائەوە، سوپای بەرامبەر سەرقاڵ و ماندوو بکات،[4] دواجار گەمارۆیەکی سەختیشی خستە سەر شارەکەو نامەیەکی بۆ سەرکردەی ڕۆمەکان نارد و داوای کرد شارەکە بدەن بەدەستەوە، ئەویش مەرجی ئەوەی دانا خودی خەلیفە عومەری کوڕی خەططاب بێت بۆ بەیتولمەقدیس و خۆی بەڵێننامەیەکیان بۆ بنووسێت، عەمریش پەیامەکەی گەیاندە خەلیفە و عومەریش عەلی کوڕی ئەبووطالیبی وەک جێگری خۆی لە مەدینە دانا و خۆی گەیاندە شارەکەو بەبێ جەنگ

---

[1] الواقدي: فتوح الشام، ص ١٤٨ - ١٥٥.

[2] الذهبي: تاريخ الإسلام، ج٢ن ص ٨٢.

[3] () تاريخ الطبري، ج٣، ص ٣٩٦ - ٤٠٤.

[4] الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٣٢٩.

بەیتولمەقدیس فەتح کرا،[1] ئینجا خەلیفە بەڵێننامەیەکی بۆ خەڵکی ئیلیاء نووسی کە ئەم خاڵانەی لەخۆدەگرت:

- بڕیاری دەرکردنی بەڵێننامەکە لەلایەن عومەری کوڕی خەططابەوە بوو کە خەلیفەی باوەڕداران بوو، شایەتەکانیش چوار هاوەڵ و سەرکردەی دیاری ناو موسڵمانان بوون (خالیدی کوڕی وەلید، عەمری کوڕی عاص، عەبدورەحمانی کوڕی عەوف، موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان).
- گیان و ماڵ و سامانی خەڵکی ئیلیاء پارێزراوە.
- کڵێسا و خاچەکانیان پارێزراون و نابێت داگیر بکرێن و بڕووخێنرێن و دەستکاری بکرێن، نابێت فشار بخرێتە سەر دینداریەکەیان و زیانیان پێ بگەیەنرێت.
- نابێت جوولەکەکان لەناو ئیلیائدا هاونشینی مەسیحیەکان بن.
- مەسیحیەکان لەسەریانە لەکاتی دوورینەوەو چنینەوەی بەرهەمدا سەرانە بدەن، بەرامبەر بەوە خۆیان و ماڵ و سامان و دین و هێما ئاینیەکانیان دەپارێزرێن.
- هەرکەس رازی نیە بە مانەوە لەو شارەدا، هەتا دەگاتە شوێنی ئارامی خۆی، سەر و ماڵ و دینی پارێزراو دەبێت.
- رۆم و چەتەکان دەبێت لە ئیلیاء بچنە دەرەوە، یان دەبێت رازی بن بەو مەرجانەی دانراون، لەبەرامبەردا هەمان ئەو مافانەیان هەیە کە بۆ مەسیحیەکان هەن.
- بەڵێننامەکە پەیوەست کرا بە زیممەو پەنای خوا و پێغەمبەرەکەی و خەلیفەی موسڵمانان و سەرجەم باوەڕدارانەوە، واتە لادان لێی لەلایەن هەر موسڵمانێکەوە، بە حەرام و لادان لە فەرمانی خوا هەژمار کرا.[2]

فەتحی ناوچە کوردیەکان:

---

[1] النويري: نهاية الارب في فنون الأدب، ج١٩، ص ١٧١.

[2] تاريخ الطبري، ج٣، ص ٦٠٩.

بە شێوەیەکی گشتی، فەتحی ناوچە کوردیەکان لە هەردوو هەڵمەتی فتووحاتی (عێراق و بەرەی رۆژهەڵات) و (فتووحاتی شام) دا، بریتی نەبوو لە جەنگێکی سەربەخۆی نێوان کورد و موسڵمانەکان، بەڵکو کوردەکان دابەش بووبوون بەسەر دوو بەرەی جیاوازی فارسی و رۆمانیدا، رێژەیەک لە کوردەکان، لە هەردوو بەرەدا، بەشێکی بچووک لە سوپای فارسی یان رۆمانییان پێکدەهێنا، واتە کوردەکان لە ناوچەی خۆیاندا دەسەڵاتی ناوچەیی و سەربەخۆیان نەبوو، ئەگەرچی لە چەند ناوچەیەکدا سوپایەکی کوردیی سەر بە فارسەکان هەبوو،[1] کاتێک سوپای موسڵمانان لە ناوچە کوردنشینەکاندا لەگەڵ سوپای فارسی یان سوپای رۆمانیدا بەریەک دەکەوتن، بەشێک لەو کوردانەی بەشداری سوپاکان بوون، لەگەڵ موسڵمانەکاندا دەجەنگان، بەڵام بەرنگاربوونەوەیەکی سەختی وا لە ناوچە کوردیەکاندا بەدینەکراوە، دەکرێت هۆکاری ئەمەش بگێڕینەوە بۆ بێزاری زۆرینەی کوردەکان لە هەردوو دەسەڵاتی فارسی و رۆمانی و ئامادەنەبوون بۆ خۆکردنە قوربانی لەپێناو ئەو دەسەڵاتانەدا، چونکە سووکایەتی و نارەحەتیەکی زۆریان لەو دوو دەسەڵاتە چەشتبوو، زۆرجار سەرکردەکانی ئەو دەسەڵاتانە، لەوپەڕی سووکایەتیدا ناخی خۆیان بەرامبەر بە کوردەکان دەردەبڕی، بۆ نموونە بەرامبەر بە نەیارەکانیان ئەم دەستەواژانەیان بەکاردەهێنا (ئەی کوڕی ئەو ژنە داوێن پیسەی لەنێو خێوەتی کورداندا گەورە بویت).[2]

بەهەرحاڵ، لەناوچە کوردیەکاندا جەنگی نێوان موسڵمانان و سوپای زاڵی ناوچەکە بە بەشداریەکی رێژەیی کوردەکان روویداوەو لە هەندێ ناوچەدا بەشێک لە کوردەکان بەرگرییان کردووەو کوشتار لە هەردوولا هەبووە، لە هەندێ ناوچەشدا بە رێککەوتن، چوونەتە ژێر دەسەڵاتی سوپای ئیسلامیەوە.

سێیەم: فتووحاتی باکووری ئەفریقی:

---

[1] تاریخ ابن خلدون، ج٢، ص ٥٦٧.

[2] تاریخ الطبري، ج٢، ص ٣٩ و ١٧٨.

فتووحاتی باکووری ئەفریقی، لە سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططاب و بە سەرکردایەتی عەمری کوڕی عاص دەستیپێکرد، ئەمەش دوای فتووحاتی بەرفراوانی ناوچەکانی شام دەستیپێکرد،[1] ئەوکات عەمری کوڕی عاص لەلایەن خەلیفەوە راسپێردرا هەتا رووەو وڵاتی میصر پێشڕەوی دەست پێ بکات، یەکەم هەنگاوی فتووحاتەکەش بە فەتحی فەرما دەستیپێکرد، پێشڕەوی سوپای ئیسلامی، ناوچە دوای ناوچە بەردەوام بوو و بە دوایدا فەتحی بیلبیس و ئوم دنین و فەیووم کرا. [2]

فەتحی قەڵای بابلیۆن:

سوپای رۆمەکان لە قەڵای بابلیۆن سەنگەریان گرتبوو و عەمری کوڕی عاصیش گەمارۆیەکی سەختی خستە سەریان و بەردەوام هەوڵیدەدا فەتحی بکات، بەڵام بۆی نەچوویەسەر، بۆیە داوای هێزی پشتیوانی لە خەلیفە کرد و خەلیفەش سوپایەکی پێکهاتوو لە چوار یەکەی سەربازیی هەزار کەسیی نارد.[3]

دواجار رێککەوتنێک کرا لەنێوان سوپای ئیسلامی و هێزی رۆمی و خەڵکی میصردا کە ئەم تەوەرانەی لەخۆدەگرت:

یەکەم: ئەو خاڵانەی تایبەت بوو بە قیبطیەکان کە خەڵکی رەسەنی میصر بوون:

- پێدانی جیزیە لەلایەن میصریەکانەوە بە دەسەڵاتی ئیسلامی.
- پێدانی خەراجی زەویەکانی میصر بە دەسەڵاتی ئیسلامی.
- جیزیە و خەراج تەنها پیاوانی دەگرتەوەو منداڵ و ئافرەت لەسەریان نەبوو.
- ئەگەر ئەو مەرجانە جێبەجێ کران، ئەوا ماڵ وسامان و ژن و منداڵیان

[1] تأريخ الطبري، ج٤، ص ١٠٤.

[2] أبوالقاسم المصري: فتوح مصر والمغرب، ص ٨١-٨٠، ٢١٠.

[3] أبوالقاسم المصري: فتوح مصر والمغرب، ص ٨٣

پارێـزراو دەبـن
- دەبێـت میصریـەکان لەلایـەن سـوپای ئیسـلامیەوە لـە مەترسـی دوژمـن بپارێزرێـن.[١]
دووەم: ئـەو خاڵانـەی تایبـەت بـوو بـە سـوپای رۆمـی و نووبیـەکان کـە خەڵکی میصـر نەبـوون:
- رۆمیەکانی نـاو میصـر سەرپشـک بکرێن لـەوەی لـە میصـر دەمێننـەوە یـان جێی بهێڵـن.[٢]
- مانـەوەی رۆمیـەکان و نووبیـەکان وابەسـتەیە بـە پابەندبوونیـان بـەو خاڵانەی لـە رێککەوتنـی نێـوان قیبطـی و موسـڵمانەکاندا هاتـووە، هەرکەسـیان مایـەوە، هەمـان ئـەرک و مافـی لەسـەرە، هەرکەسیش رازی نەبوو، پەنـا دەدرێت هەتـا بـە سـەلامەتی دەگاتـە شـوێنی مەبەسـتی خـۆی و لـە دەسـەڵاتی ئیسـلامی دەچێتـە دەرەوە.
- نووبیەکان مافیان هەبێت بازرگانی هاوردە و ناردەنی بکەن.[٣]

فەتحی ئەسکەندەریە:

هیرەقل بـەو رێککەوتنـەی نێوان مقوقس و عەمـری کـوڕی عـاص نـاڕازی بـوو، بۆیـە سوپایەکی گـەورەی لـە ئەسـکەندەریە کۆکـردەوە،[٤] عەمـری کـوڕی عاصیـش بـە مۆڵەتـی خەلیفـە، ڕووەو ئەسـکەندەریە پێشـڕەوی کـرد، لـە ڕێدا چەنـد بەرنگاربوونەوەیەکـی ناوچەیـی تـووش بـوو و بەسـەر هەموویانـدا سـەرکەوت، دواتـر گەیشـتە ئەسـکەندەریە و گەمارۆیەکی چەند مانگی خستە سـەر شـارەکەو دواجـار فەتـح کـرا و هەمـان ئـەو مـەرج و مافانـەی پێشـتر رێککەوتنـی لەسـەر کرابـوو، گشـتگیر کـرا بـۆ خەڵکـی ئەسـکەندەریەیش.[٥]

---

[١] البلاذري: فتوح البلدان، ص ٢١٢-٢١٥.
[٢] البلاذري: فتوح البلدان، ص ٢١٢-٢١٥.
[٣] ابن كثير: البداية والنهاية، دار هجر، ج١٠، ص ٩٢.
[٤] تاريخ خليفة ابن خياط، ص ١٤٤.
[٥] البلاذري: فتوح البلدان، ص ٢١٦ وما بعدها.

فەتحی بەرقە و طەرابلوس:

دوای فەتحی ئەسکەندەریە، سوپای ئیسلامی رووەو ناوچەکانی دەرەوەی میصریش پێشڕەوی کرد و بەرقەی فەتح کرد و بە رێککەوتنێکی نێوان سوپای ئیسلامی و خەڵکی ناوچەکە، جەنگ کۆتایی هات، دواتر عەمر رووەو طەرابلوسیش پێشڕەوی کرد و بە خێرایی فەتحی کرد، بەم چەشنە فتووحاتی باکووری ئەفریقی لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا لە سنووری فەتحی طەرابلوسدا وەستا.[١]

بەڕێوەبردنی دەوڵەت
ویلایەتەکانی خیلافەت

دیارترین ویلایەتەکانی سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططاب بریتی بوون لە (مەدینە، مەککە، طائیف، یەمەن، بەحرەین، بەصرە، کووفە، مەدائین، ئازەربایجان، میصر، شام).

هەریەک لەم ویلایەتانە لەلایەن والییەکەوە بەڕێوەدەبراد، والییەکەش بە شێوەیەکی راستەوخۆ لەلایەن خەلیفەوە دەستنیشان دەکرا.

خەلیفە بۆ دانانی هەر والییەک ئەم هەنگاوانەی دەگرتەبەر:

- تاقیکردنەوەی ئەو کەسەی دەیویست بیکات بە والی.[٢]
- دەبوو کەسەکە خزم و کەسی نزیکی خەلیفە نەبوایە.[٣]
- زانایی و شارەزایی کەسەکە.
- راوێژکردن بە گەورە هاوەڵان لە دانانی والیەکاندا.[٤]
- قەدەغەکردنی کاری بازرگانی لە والیەکان.[٥]
- دانان و لابردنی والیەکان بە نووسراوی رەسمی خیلافەت بوو.[٦]

---

[١] أبوالقاسم المصري: فتوح مصر والمغرب، ص ١٩٧- ٢٠٠.
[٢] الذهبي: تاريخ الإسلام، ج ٥، ص ٣٤٨.
[٣] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٢٢٨.
[٤] ابن الأثير: الكامل في التاريخ، ج٢، ص ٤١٤.
[٥] ابن سعد: الطبقات الكبرى، دار الكتب العلمية، ج٤، ص ٢٥٠.
[٦] ()- ابن كثير: البداية والنهاية، ج١٠، ص ١٢٩ – ١٣٠.

• بەڕێکردنی والیەکان و وەسیەت بۆ کردنیان هەتا لەگەڵ هاووڵاتیاندا چاک بن و لەنێویاندا دادپەروەری پەیڕەو بکەن.[1]

سیاسەتی گۆڕینی والیەکان:

یەکێک لە سیاسەتەکانی عومەری کوڕی خەططاب، بریتی بوو لە گۆڕینی والی و بەرپرسەکان، هەم بۆ ئەوەی دڵیان خۆش نەکەن بە پۆستەکەیان، هەم بۆ ئەوەی هێز و نەفەسی تازە بهێنێتە پێشەوە، موسڵمانانیش تێبگەیەنێت کە بەدیلی سەرکردەکان زۆرن و نابێت موسڵمانان لەسەر ئەمیر و والیی بەهێز پەکیان بکەوێت، بۆیە لە ماوەی دەسەڵاتەکەیدا ژمارەیەکی بەرچاو لە والیەکانی گۆڕی، بۆ نموونە:

لابردنی خالیدی کوڕی وەلید و دانانی ئەبوعوبەیدە لە شوێنیدا.[2]

لابردنی شورەحبیلی کوڕی حەسنە لە سەرکردایەتی.[3]

لابردنی سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص لە والیەتیی کووفە.[4]

دانان و لابردنی عەمماری کوڕی یاسر لە بەرپرسیارێتی کووفە.[5]

دانان و لابردنی ئەبووهورەیرە لە والیەتیی بەحرەین.[6]

کاتێک عومەر ویستی شورەحبیلی کوڕی حەسەنە لە پۆستەکەی لاببات، شورەحبیل وتی: ئەی عومەر، بڵێ لەسەرچی لامدەبەیت؟ چی تووڕەی کردویت؟ عومەر وەڵامی دایەوە، نا، لە تووڕەییەوە نیە، بەڵکو کەسی لە تۆ بەهێزترمان بەدیکرد، بۆیە نەمانویست لای خوا تاوانبار بین، شورەحبیل وتی: دەی لای خەڵک روونی بکەرەوە، عومەریش چوویە سەر مینبەر و وت:ی ئێمە شورەحبیلی کوڕی حەسەنەمان کرد بە بەرپرس و دواتریش بێ ئەوەی لێی تووڕەو بێزار بین لامانبرد،

[1] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٢٠٤.

[2] ابن كثير: البداية والنهاية، ج١٠، ص ١٢٩ – ١٣٠.

[3] مصنف ابن أبي شيبة – كتاب الأمراء – ما ذكر من حديث الأمراء والدخول عليهم، الرقم ٣١٢١٠.

[4] الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٤٠٩.

[5] الذهبي: سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٢٣.

[6] ابن الأثير: أسد الغابة، ج٦، ص ٣٣٩.

تەنها لەبەرئەوەی کەسی لەو بەهێزترمان بینی، بۆیە لامانبرد تا لای خوا تاوانبار نەبین.[1]

دانانی دیوانەکان:

لە سەردەمی عومەری کوڕی خەططابدا بۆ یەکەمجار دیوانەکان دانران، گۆڕانی بارودۆخەکەو پێشهاتە نوێکان، موسڵمانانی ناچارکرد بیر لە دیوانەکان بکەنەوە، بیرۆکەی دیوانەکانیشیان لە عەجەمەکانەوە وەرگرت.[2]

گرنگترین دیوانەکانی خیلافەتەکەش بریتی بوون لە:

دیوانی بەخشین: تایبەت بوو بە سەرپەشتی و تۆماری بەخشینەکانی دەوڵەت بۆ هاووڵاتییان.

دیوانی کۆکردنەوە: تایبەت بوو بە تۆماری زانیاری ورد سەبارەت بە خەراجی ناوچە فەتحکراوەکان، لە ناوچەکانی عێراقدا بە زمانی فارسی و لە ناوچەکانی شامیشدا بە زمانی رۆمانی تۆمار دەکرا.

دیوانی سوپا: تایبەت بوو بە تۆماری زانیاری لەسەر سوپای ئیسلامی.

دانانی رێککەوت:

یەکێکی تر لە کارە دیارەکانی سەردەمی عومەری کوڕی خەططاب، بریتی بوو لە دانانی رێککەوتی کۆچی، هۆکارەکەشی ئەوەبوو کە خەلیفە نامە و نووسراوی دەنارد بۆ ناوچەکان و هیچ رێککەوتێکی لەسەر نەبوو، ئەم حاڵەتە وایکرد خەلیفە بیر لە دانانی رێککەوتێک بکاتەوەو پاش راوێژکردن بە خەڵکێکی بەرچاو، دواجار ساڵی کۆچکردنی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ مەدینە بە یەکەم ساڵی ئەو رێککەوتە و مانگی موحەڕەمیش بە سەرەتای ساڵ دەستنیشان کرا.[3]

خوێندن و فێربوون:

---

[1] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب الأمراء - ما ذكر من حديث الأمراء والدخول عليهم، الرقم ٣١٢١٠.

[2] مسكويه: تجارب الأمم و تعاقب الهمم، ج١، ص ٤١١.

[3] مسكويه: تجارب الأمم و تعاقب الهمم، ج١، ص ٤١٣.

خەلیفە عومەری کوڕی خەططاب، گرنگیەکی زۆری دەدا بە بواری زانستی و مامۆستای تایبەتی دەستنیشان کردبوو بۆ وانە وتنەوە، منداڵان لە تەمەنێکی سەرەتاوە لای مامۆستاکان وانەیان دەخوێند، هەریەک لەو مامۆستایانەش مووچەیان بۆ بڕابوویەوە بۆ ئەوەی خۆیان یەکلابکەنەوە بۆ فێرکردن.[1]

بواری بنیادنان

لە سەردەمی عومەری کوڕی خەططابدا سێ شاری گەورە لە ناوچە فەتحکراوەکاندا بنیاد نران، ئەوانیش بریتی بوون لە بەصرە و کووفە لە عێراق و فیسطاط لە میصر،[2] هەروەها مەسجیدولحەرام لەم سەردەمەدا لەدوای وەفاتی پێغەمبەرەوە(ﷺ) بۆ یەکەمجار فراوان کرا.[3]

بواری ئابووری

گرنگترین سەرچاوەکانی داهاتی خیلافەت بریتی بوون لە (زەکات، جیزیە، خەراج، دەیەک، دەستکەوتەکان)، سەرجەمی ئەم داهاتانەش دەبرانەوە نێو بەیتولمال و لەوێوە بە شێوەیەکی بەرنامە بۆ داڕێژراو داهاتەکان خەرج دەکران، بۆ نموونە داهاتی زەکات بۆ چەند دەستەیەکی دیاریکراو خەرج دەکرا کە لە قورئاندا باسکراوە.

لێپێچینەوەی ورد لەگەڵ والی ناوچەکاندا دەکرا لەسەر بڕی داهاتیان، ئەگەر بهاتبا و لە ماوەی خیلافەتیاندا داهاتیان بەشێوەیەکی بەرچاو زیادی بکردایە، دەستی بەسەردا دەگیرا، هەروەها مامەڵەی بازرگانییان لێ قەدەغە کرابوو، بۆ ئەوەی هیچ بیانوویەک نەمێنێتەوە بۆ زیادبوونی داهاتیان.[4]

هەروەها بازاڕ لەلایەن دەوڵەتەوە لەژێر چاودێری وردا بوو، ڕێنمایی تایبەت بە کاروباری بازاڕ و بازرگانی دانرابوو، بە نموونە:

---

[1] ابن عساكر: تأريخ دمشق، ج٢٤، ص ٣٥.

[2] ابن الأثير: الكامل في التاريخ، ج٢، ص ٣١٨، ٣٢١، ٣٨٤.

[3] صحيح البخاري - كتاب الصلاة - باب بنيان المسجد، الرقم ٤٤٦.

[4] ابن سعد: الطبقات الكبرى، دار الكتب العلمية، ج٤، ص ٢٥٠.

دەبوو هەرکەس لە بازاڕدا مامەڵە و کڕین و فرۆش بکات، شارەزایی هەبێت بە ئابووریی ئیسلامی.[1]

کەسانی ناموسڵمانی دەرەوەی دەوڵەتی ئیسلامی، بۆیان هەبوو بە مەبەستی کاری بازرگانی، بۆ ماوەیەکی کاتیی بێنە شارە ئیسلامیەکان[2] (سیستمی ڤیزای ئەمڕۆ)، لە بەرامبەر بازرگانیەکەشیان دەیەکیان لێ وەردەگیرا، لەکاتێکدا بازرگانانی ناموسڵمانی ناو دەوڵەتی ئیسلامی بیست یەکیان لێ وەردەگیرا.[3]

هەروەها ژیانی ئابووری خەڵک لەلایەن خودی خەلیفە و دەوروبەرەکەشیەوە بەدواداچوونی بۆ دەکرا، خودی خەلیفە شەوانە دەگەڕا هەتا بزانێت ژیانی خەڵک لە چ ئاستێکدایە، دەیان نموونەش لەو بارەوە تۆمار کراون.

هەر لەو سەردەمەدا و لە ساڵی هەژدەی کۆچیدا، قات و قڕی روویدا[4] کە تیایدا خەلیفە رێوشوێنی تایبەتی گرتەبەر بۆ بەرێکردنی ئەو ساڵە، لەوانەش:

دەستپێوەگرتن بە داهاتەکانەوە.

وەرگرتنی یارمەتیەکان لە ناوچەکانی تری جیهانی ئیسلامیەوە.[5]

وەستاندنی سزادانی ئەو کەسانەی بە ناچاری و لە برسێتیدا دزییان دەکرد.[6]

دواخستنی زەکات لەسەر خەڵک بۆ پاش تێپەڕاندنی قات و قڕی.[7]

---

[1] مصنف عبد الرزاق - كتاب المناسك - باب ذبيحة المرأة والصبي والأعرابي، الرقم ٨٥٥٩.

[2] ابن قدامة المقدسي: الشرح الكبير على متن المقنع، دار الكتاب العربي، ج١٠، ص ٦٢٣.

[3] مصنف عبد الرزاق - كتاب أهل الكتاب - صدقة أهل الكتاب، الرقم ١٠١١٢.

[4] تاريخ خليفة ابن خياط، ص ١٣٨.

[5] أبوالقاسم المصري: فتوح مصر والمغرب، ص ١٩٠.

[6] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب السرقة - جماع أبواب قطع اليد والرجل في السرقة - باب ما جاء في تضعيف الغرامة، الرقم ١٧٣٨١.

[7] قاسم بن سلام: الأموال، تحقيق: خليل محمد هراس، دار الفكر، بيروت، ص ٤٦٤.

خەڵکی بە پێی پێشینەیان لەلایەن دەوڵەتەوە مووچەیان بۆ برابوویەوە،[1] بەڵام لە کۆتایی خیلافەتەکەدا، خەلیفە بڕیاریدا سیاسەتەکە بگۆڕێت و مووچەی هەموان وەک یەک لێ بکات،[2] ئەم مووچە سەرجەم هاوڵاتیانی دەگرتەوەو جیاواز بوو لە مووچەی فەرمانبەرانی دەوڵەت.

هەروەها هەندێ خەرجی دیکەش هەبوون کە دەوڵەت لەئەستۆی گرتبوو، وەک سەرپەرشتیکردن و خەرجی کێشانی منداڵی دۆزراوە و فڕێدراو لەسەر حیسابی بەیتولمال،[3] فراوانکردنی مەسجیدولحەرام،[4] لێدانی نۆکەندێک لە دەریای سوور.[5]

بواری دادوەریی

لە سەردەمی عومەری کوڕی خەططابدا گرنگییەکی زۆر درا بەم بوارە، لە هەر ناوچەیەکدا هاودەم بە والی ناوچەکە، دادوەرێک هەبوو کە دەسەڵاتی سەربەخۆی هەبوو و دەیتوانی خودی والی ناوچەکەش دادگایی بکات، لە دیارترین دادوەرەکانیش بریتی بوون لە:

عەبدوڵای کوڕی مەسعوود	دادوەری کووفە
سەلمانی کوڕی ڕەبیعە	دادوەری بەصرە
قەیسی کوڕی ئەبیلعاص	دادوەری میصر

لە هەندێ ناوچەشدا خودی والیەکان وەک دادوەر دەستنیشان دەکران.

هاووڵاتیانی هەرێمەکان، ئەگەر لە ناوچەی خۆیاندا گوێ لە سکاڵایان نەگیرایە، یان بە دادگایی هەرێمەکەی خۆیان ڕازی نەبوونایە، مافی ئەوەیان

---

[1] ابن زنجوية: الأموال، الطبعة الأولى، سنة ١٩٨٦، ج٢، ص ٥٧٥.

[2] قاسم بن سلام: الأموال، ص ٣٣٦.

[3] موطأ الإمام مالك - كتاب الأقضية - القضاء في المنبوذ، الرقم ٢٧٣٣.

[4] صحيح البخاري - كتاب الصلاة - باب بنيان المسجد، الرقم ٤٤٦.

[5] أبوالقاسم المصري: فتوح مصر والمغرب، ص ١٩٠.

هەبوو راستەوخۆ سکاڵاکانیان بگەیەننە ناوەندی خیلافەت، بە نووسراوی فەرمی خیلافەت، ئەم مافەیان بۆ تۆمار کرابوو (کاربەدەستانی خۆمم نەناردووە بۆ لاتان هەتا لەپشتتان بدەن و ماڵ و سامانتان ببەن، جا وریابن، هەرکەس شتێکی وای بەرامبەر کرا، با سکاڵا بەرز بکاتەوە بۆ لام، سوێند بەوەی گیانی عومەری بەدەستە، تۆڵەی بۆ وەردەگرمەوە)، سکاڵاکانیش لەوێ پشتگوێ نەدەخران، بەڵکو جاری وا هەبوو ئەمیری هەرێمێکی وەک میصر، لەسەر سکاڵای هاووڵاتیەک، بانگهێشت دەکرا بۆ ناوەندی خیلافەت لە مەدینە.[١]

جیا لە والیەکان، خودی خەلیفەش ئەگەر سکاڵایەکی لەسەر بوایە، رووبەڕووی دادگا دەکرایەوە، شەعبی دەڵێت: جارێک ئوبەی لەگەڵ عومەری کوڕی خەططابدا کێشەیەکی هەبوو، ئەوکات عومەر خەلیفە بوو، ئوبەی وتی: عومەر جا تۆ خۆت دەسەڵاتداریت، عومەر وتی: دەی با کەسێک ببێتە دادوەری نێوانمان، ئوبەی وتی: با زەید بێت، ئەوەبوو چوون بۆ لای زەید و ئەویش دادوەری لەنێوانیاندا کرد، زەید وتی: ئەی ئوبەی بەڵگەت چیە؟ ئەویش وتی هیچ بەڵگەیەکم پێ نیە، زەید وتی دەی دەرفەت بدە با ئەمیری باوەڕداران سوێند نەدەم، عومەر وتی: ئەگەر بە پێویستی دەزانیت، رێ مەدە ئەمیری باوەڕداران ئەو سوێندە نەخوات.[٢]

بواری کۆمەڵایەتی:

پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکان لەو سەردەمەدا لە ئاستێکی زۆر باشدا بوون، جیاوازیی چینایەتی زۆر کەم بوو، هەرکەسیش هەوڵی بدایە ئەو جیاوازیانە زیندوو بکاتەوە، رێی پێ دەگیرا.[٣]

جارێک هەریەک لە سوهەیلی کوڕی عەمر و حارثی کوڕی هیشام و ئەبووسوفیانی کوڕی حەرب و چەند کەسێکی دی کە لە سەرانی جارانی

[١] أبوالقاسم المصري: فتوح مصر والمغرب، ص ١٩٥.

[٢] الذهبي: سير أعلام النبلاء، ط الحديث، ج٤، ص ٧١.

[٣] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٢١٤.

قورەیش بوون، لەبەر دەرگای خەلیفە وەستابوون هەتا بچنە ژوورەوە، صوهەیب و بیلالیش کە پێشتر لە مەککە خزمەتکار بوون، لەبەردەرگا بوون، عومەر مۆڵەتی دا سەرەتا صوهەیب و بیلال بچنە ژوورەوە، ئەبووسوفیانیش وتی: قەت رۆژی وام نەدیوە، مۆڵەت دەدات بەو کۆیلانە و ئێمە لەبەردەرگا رادەگرێت و لامان بەلادا ناکاتەوە؟![1]

جارێک سەلمان لەگەڵ سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص دەمەبۆڵەیەکی بوو، سەعد وتی: ئەی سەلمان، ئادەی رەچەڵەکی خۆتم بۆ بڵێ، سەلمان وتی: من باوکێکم نیە لە ئیسلامدا بووبێت، من سەلمانی کوڕی ئیسلامم، ئینجا ئەو قسەیە گەیشتەوە دەمی عومەر، دوای ماوەیەک عومەر رێی کەوتە سەعد، وتی: ئەی سەعد، ئادەی رەچەڵەکی خۆتم بۆ بڵێ، خێرا سەعد زانی عومەر بەسەرهاتەکەی بیستووەتەوە، بۆیە وت:ی توخوا ئەی ئەمیری باوەڕداران وازم لێ بهێنە، ئەویش وتی: هەر دەبێت بیڵێیت، سەعد رەچەڵەکی خۆی وت، عومەر وتی: قورەیش دەزانن خەططاب شکۆدارترینیان بوو لە سەردەمی نەفامیدا، دەی من عومەری کوڕی ئیسلامم، برای سەلمانی کوڕی ئیسلامم، بەخوا ئەگەر لەبەر شتێک نەبوایە سزام دەدایت.[2]

خودی خەلیفە تێکەڵیی بەردەوامی لەگەڵ چین و توێژەکاندا هەبوو هەتا ئاگاداری بارودۆخیان بێت، لە کۆتا ساڵی خیلافەتیدا، خەلیفە خەمی ژیانی خەڵکی بە چەشنێک لەئەستۆ گرتبوو، دەیوت: سوێند بەخوا، ئەگەر خوا سەلامەت بمهێڵێت، بێوەژنانی عێراق وا لێدەکەم دوای من پێویستیان بە هیچ کەسێک نەبێت.[3]

---

[1] الزهد لأحمد بن حنبل، الرقم ٥٩٩.

[2] الذهبي: سير أعلام النبلاء، ط الحديث، ج٣، ص ٣٣٤.

[3] الذهبي: سير أعلام النبلاء، ط الحديث، ج٤، ص ٦.

لە سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا کە فتووحاتێکی زۆر کرا، تێکەڵیەکی زیاتر لەنێوان عەرەب و ناعەرەبەکاندا ڕوویدا، چ لەگەڵ نەتەوەکانی ناو دەوڵەتی ساسانی جاراندا، چ لە وڵاتی شام، چ لەگەڵ قیبطیەکانی میصر و نەتەوەکانی باکووری ئەفریقیدا، ئەم تێکەڵیەش هەتا ئاستێکی بەرچاو، لەسەر بنەمای ئاڵوگۆڕی خاڵە ئیجابیەکانی هەردوولا بوو.

ئیجتیهادەکانی عومەری کوڕی خەططاب

یەکێک لەو بابەتانەی تایبەت بە عومەری کوڕی خەططاب و سەردەمی خیلافەتەکەی بە هەڵە خوێندنەوەی بۆ کراوە، بریتیە لە مەسەلەی ئیجتیهادەکانی عومەری کوڕی خەططاب، بە چەشنێک، هەندێک کەس ئەو ئیجتیهادانە دەکەنە بیانوو، بۆ لەکارخستنی حوکمە شەرعیەکان و لادان لە قورئان و فەرموودە، لەکاتێکدا عومەری کوڕی خەططاب لە تێگەیشتنیەوە لە قورئان و سوننەتی پێغەمبەر(ﷺ) ئەو ئیجتیهادانەی کردووەو هاوەڵانیش تێگەیشتنیان هەبووە بۆ ئیجتیهادەکانی، بۆ نموونە:

دەرکردنی جوولەکەکان:

یەکێک لە کارەکانی عومەری کوڕی خەططاب، دەرکردنی جوولەکەکان بوو لە خاکی حیجاز، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) لە غەزای خەیبەردا کە سەرکەوت، ویستی جوولەکەکان لە خاکی حیجاز دەربکات، بەڵام ئەوان داوایان کرد دەریان نەکات، لە بەرامبەردا نیوەی بەرهەمەکەیان دەدەن بە موسڵمانان، پێغەمبەر(ﷺ) ڕازی بوو و فەرمووی (لێرە دەتانهێڵینەوە تا هەر کاتێک بمانەوێت)، ئەوەبوو عومەر لە خیلافەتەکەیدا ئەو جوولەکانەی دەرکرد بۆ ناوچەی تەیماء و ئەیحاء.[1]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الحرث والمزارعة - باب إذا قال رب الأرض أقرك ما أقرك الله ولم يذكر

پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە پێش وەفاتیدا و لە کاتی سەرەمەرگیدا فەرمووبووی (جوولەکەی حیجاز و نەجران دەربکەن).[1]

بە شێوەیەکی گشتی، ئیجتیهادەکانی عومەری کوڕی خەططاب لە چەند روویەکەوە بوون:

بواری ئایینی:

- بڕینەوەی داری ریضوان، کاتێک هەستی کرد ئەگەر هەیە ئەو دارە پیرۆز رابگیرێت و بەرەو شیرک سەربکێشێت.[2]
- شاردنەوەی قەبری پێغەمبەر دانیال، کاتێک زانی خەڵکی تووشی شیرک بون.[3]
- ئەنجامدانی نوێژی جەژن لە مزگەوت لەکاتی باران باریندا.[4]
- ئەنجامدانی نوێژی تەراویح بە جەماعەت لە مزگەوتدا.[5]

بواری ئابووری:

- بڕینی ئەو بڕە داهاتەی دەدرا بە دڵڕاگیرکراوان.[6]
- ئەو کەسانەی لە بازاڕدا کڕین و فرۆشیان دەکرد، ناچار دەکران شارەزا ببن لە حەڵاڵ و حەرام و وردەکاریە فیقهیەکانی بواری ئابووریدا.[7]
- قەرزدان بە هاوڵاتییان لە بەیتولمالی موسڵمانان.[8]
- پێدانی مووچە بە منداڵی تازە لەدایکبوو.[9]

أجلا، الرقم ٢٣٣٨.

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند العشرة المبشرين بالجنة وغيرهم - حديث أبي عبيدة بن الجراح واسمه عامر بن عبد الله(ﷺ)، الرقم ١٧١٣، صححه أحمد شاكر، صححه شعيب الأرناؤوط.

[2] ابن القيم الجوزية: إغاثة اللهفان في مصايدة الشيطان، ج٢، ص ٧٦.

[3] ابن القيم الجوزية: إغاثة اللهفان في مصايدة الشيطان، ج١، ص ٢٠٩.

[4] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب صلاة العيدين - باب صلاة العيد في المسجد إذا كان عذر من مطر أو غيره، الرقم ٦٣٤٥.

[5] صحيح البخاري - كتاب صلاة التراويح - باب فضل من قام رمضان، الرقم ٢٠١٠.

[6] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب قسم الصدقات - باب سقوط سهم المؤلفة قلوبهم وترك إعطائهم عند ظهور الإسلام والاستغناء عن التألف عليه، الرقم ١٣٣١٣.

[7] مصنف عبد الرزاق - كتاب المناسك - باب ذبيحة المرأة والصبي والأعرابي، الرقم ٨٥٥٩.

[8] تاريخ الطبري، ج٤، ص ٢٢١.

[9] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٣، ص ٢٢٨-٢٢٩.

- دواخستنی کۆکردنەوەی زەکات لەساڵی قات و قڕیدا.[1]

بواری کۆمەڵایەتی:

- سەرپەرشتیکردن و خەرجی کێشانی منداڵی دۆزراوە و فڕێدراو لەسەر حیسابی بەیتولمال.[2]

- تەمبێکردنی ئەو کەسانەی هەوڵیان دەدا بازارگەرمی بکەن بۆ باوە نارەواکان، وەک شیوەن و هات و هاواری سەر مردوو.[3]

- هەر پیاوێک ماوەیەکی زۆر خێزانەکەی جێبهێشتایە، دەبوو یان تەواوی خەرجی ژنەکەی بکێشێت، یان تەڵاقی بدات.[4]

- دەست توندکردنەوە لەسەر مەینۆشان[5] و مەیفرۆشان و شوێنەکانی مەینۆشی.[6]

- ڕێگری لە هاوسەرگیری هەندێک کەسایەتی نێو موسڵمانان لەگەڵ ئافرەتانی ئەهلی کیتابدا.[7]

- ڕێگریکردنی یەکجارەکی لە هاوسەرگیری کاتیی.[8]

بواری سەربازی:

- دەستنیشانکردنی ماوەی دووریی سەرباز (موجاهید) لە خاوخێزانی.[9]

- پیادەکردنی سەربازیی زۆرەملێ لە حاڵەتی پێویستدا.[10]

- ناردنی دەستەی پزیشکیی هاودەم بە سوپا.[11]

- دانانی هێزی یەدەگ لەپاڵ هێزی پێویستی وڵاتدا.[12]

[1] قاسم بن سلام: الأموال، تحقيق: خليل محمد هراس، دار الفكر، بيروت، ص ٤٦٤.
[2] موطأ الإمام مالک - کتاب الأقضية - القضاء في المنبوذ، الرقم ٢٧٣٣.
[3] ابن حزم: المحلى بالآثار، ج٨ ص ٤٤٠.
[4] مصنف عبد الرزاق - كتاب الطلاق - باب الرجل يغيب عن امرأته فلا ينفق عليها، الرقم ١٢٣٤٦.
[5] صحيح البخاري - كتاب الحدود وما يحذر من الحدود - باب الضرب بالجريد والنعال، الرقم ٦٧٧٩.
[6] مصنف عبد الرزاق - كتاب الأشربة - باب الريح، الرقم ١٧٠٣٥.
[7] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب النكاح - من كان يكره النكاح في أهل الكتاب، الرقم ١٦٤١٧.
[8] صحيح مسلم - كتاب النكاح - باب نكاح المتعة وبيان أنه أبيح ثم نسخ، الرقم ١٤٠٥.
[9] سنن سعيد بن منصور، الرقم ٢٢٨٣.
[10] تاريخ الطبري، ج٣، ص ٤٧٩.
[11] تأريخ الطبري، ج٣، ص ٤٨٩.
[12] ابن الأثير: الكامل في التاريخ، ج٢، ص ٣٥٥.

بواری تەندروستی:

- ڕێگریکردن لە تێکەڵبوونی گولبووەکان لەگەڵ خەڵکی ئاسایی لە کاتی قەرەباڵغیەکانی وەک تەواف.[1]
- گرتنەبەری ڕێوشوێنی تایبەت بۆ ڕێگریکردن لە بڵاوبوونەوەی نەخۆشیە مەترسیدارەکانی وەک تاعوون.[2]
- ناردنی دەستەی پزیشکی هاودەم بە سوپا.[3]

وەستاندنی سزاکان:

دەستگرتنەوە لە سزادانی تاوانباران لە یەکێک لەم حاڵەتانەدا:

-کاتێک کەسەکە بێئاگا بوایە لە ئەنجامدانی تاوانەکە، بۆ نموونە ئافرەتێک لە کاتی بێئاگایی خۆیدا زینای لەگەڵ کرابوو.[4]
- نەشارەزایی کەسەکە لە ئاستی تاوانەکە.[5]
- بێدەسەلاتی کەسەکە لە ئەنجامدانی تاوانەکەدا.[6]
- بە هەڵە ئەنجامدانی تاوانەکە لەلایەن کەسێکەوە.[7]
- لەبەرچاوگرتنی بارودۆخە تایبەتەکان، وەک وەستاندنی حوکمی دەستبڕینی دز لە ساڵی قات و قڕیدا.[8]

ئامانجی گشتی لەو ئیجتیهادانە، بریتی بوو لە پاراستنی (دین، گیان، عەقڵ، ماڵ و سامان، پەیوەندی تەندروست) ی هاووڵاتییان، ئەو ئامانجە

---

[1] موطأ الإمام مالك - كتاب الحج - جامع الحج، الرقم ١٦٠٣.

[2] صحيح البخاري - كتاب الطب - باب ما يذكر في الطاعون، الرقم ٥٧٢٩؛ صحيح مسلم - كتاب السلام - باب الطاعون والطيرة والكهانة ونحوها، الرقم ٢٢١٩.

[3] تأريخ الطبري، ج٣، ص ٤٨٩.

[4] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب الحدود - في درء الحدود بالشبهات، الرقم ٢٩٠٩٢.

[5] مسند الشافعي، الرقم ٧٥٥.

[6] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب الحدود - باب من زنى بامرأة مستكرهة، الرقم ١٧١٤٧، صححه الألباني في ارواء الغليل.

[7] ابن القيم الجوزية: الطرق الحكمية، ص ٢٧.

[8] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب السرقة - جماع أبواب قطع اليد والرجل في السرقة - باب ما جاء في تضعيف الغرامة، الرقم ١٧٣٨١.

گشـتییانەش بـە شـێوەیەکی روون هاتنـەدی.

ژیانی ئاسایی

شـەعبی دەڵێت: جارێـک ئوبـەی لەگـەڵ عومـەری کـوڕی خەططابـدا کێشـەیەکی هەبوو، ئەوکات عومـەر خەلیفـە بـوو، ئوبـەی وتـی: عومـەر جا تۆ خۆت دەسـەڵاتداریت، عومـەر وتـی: دەی بـا کەسـێک ببێتـە دادوەری نێوانمـان، ئوبـەی وتـی: بـا زەید بێت، ئەوەبوو چوون بۆ لای زەیـد و ئەویش دادوەری لەنێوانیانـدا کـرد، زەیـد وتـی: ئـەی ئوبـەی بەڵگـەت چیـە؟ ئەویـش وتـی: هیـچ بەڵگەیەکـم پـێ نیـە، زەیـد وتـی: دەی دەرفـەت بـدە بـا ئەمیـری بـاوەڕداران سـوێند نـەدەم، عومـەرو تـی ئەگـەر بـە پێویسـتی دەزانیـت رێ مـەدە ئەمیـری بـاوەڕداران ئـەو سـوێندە نەخـوات.[1]

جارێک کاروانێکی بازرگانـی هاتنە مەدینە، عومـەری کـوڕی خەططـاب کـە خەلیفـە بـوو بـە عەبدوڕەحمانـی کـوڕی عەوفـی وت: بـا ئەمشـەو پاسـەوانی ئەمانـە بکەیـن، ئەویش وتـی: باشـە، ئەوەبوو ئەو شـەوە عومـەرو عەبدوڕەحمان پێکەوە پاسـەوانی ئـەو کاروانەیـان کـرد، منداڵێـک بـەردەوام دەگریـا، عومـەر بـە دایکی وت: لەخـوا بترسـە وریـای منداڵەکـەت بـە، کەچـی منداڵەگـە هـەر دەگریـا، چەنـد جارێـک عومـەر ئـەوەی وت: بـە دایکـی، دواجـار دایکـی هاتـە جـواب و وتـی: ئەمەویـت لەشـیری ببڕمـەوە، بـەڵام بیـری ناچێتـەوە، عومـەر وتـی: بـۆ وا دەکەیـت؟ وتـی: ئاخـۆ عومـەر تەنهـا بـۆ کەسـێک بەشـی بڕیوەتـەوە کـە شـیرەخۆە نەبێت، عومـەر وتـی: ماڵوێران پەلـە مەکـە لـە شـیربڕینەوە، ئەوەبوو بـۆ بەیانـی بڕیـاری دا هـەر منداڵێـک لەدایـک بـوو هـەر لـە لەدایکبوونیـەوە بەشـی بـۆ ببڕێتـەوە.[2]

لـە سـەردەمی خیلافەتـی عومـەری کـوڕی خەططابدا خەلیفـە بیشـری کـوڕی عاصمـی کـرد بـە بەرپـرس لـە کۆکردنـەوەی صەدەقـەی هـەوەزان، بـەڵام

[1] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٤٣٥.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٣٥.

بیشر دواکەوت، خەلیفە چوو بۆ لای و پێی وت: بۆچی دواکەوتیت؟ مەگەر گوێڕایەڵی ئێمەت لەسەر نیە؟ ئەویش وتی: با، بەڵام من لە پێغەمبەری خوام(ﷺ) بیستووە دەیفەرموو: (من ولي شيئا من أمور المسلمين أتي به يوم القيامة حتى يوقف على جسر جهنم، فإن كان محسنا نجا وإن كان مسيئا انخرق به الجسر فهوى فيه سبعين خريفا)، (هەرکەس شتێک لە کاروباری موسڵمانانی گرتەدەست رۆژی دوایی دەهێنرێت تا لەسەر پردی دۆزەخ دەوەستێنرێت، ئەگەر چاکەکار بێت رزگاری دەبێت، وە ئەگەر خراپەکار بێت پردەکە فرێی دەداتە دۆزەخەوە تا ئەوەی حەفتا پاییز بەناو دۆزەخدا رۆدەچێت)، عومەری کوڕی خەتتاب کە ئەمەی بیست خەم و پەژارە دایگرت و بە دڵتەنگیەوە ئەوێی جێهێشت، لەرێدا ئەبووزەری غیفاری پێگەیشت، ئەبووزەر پێی وت: چیە دەتبینم غەمباریت؟ وتی: چۆن دڵگران نەبم لەکاتێکدا لە بیشری کوڕی عاصمم بیست دەیوت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی هەرکەس شتێک لە کاروباری موسڵمانانی گرتەدەست، رۆژی دوایی دەهێنرێت تا لەسەر پردی دۆزەخ دەوەستێنرێت، ئەگەر چاکەکار بێت رزگاری دەبێت، وە ئەگەر خراپەکار بێت پردەکە فرێی دەداتە دۆزەخەوە تا ئەوەی حەفتا پاییز بەناو دۆزەخدا رۆدەچێت، ئەبووزەر وتی: تۆ ئەو فەرموودەت لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) نەبیستووە؟ عومەر وتی: نا، ئەبووزەر وتی: دەی من شایەتی دەدەم لە پێغەمبەری خوام(ﷺ) بیست دەیفەرموو: (هەرکەس شتێک لە کاروباری یەک کەسی گرتەدەست رۆژی دوایی دەهێنرێت تا لەسەر پردی دۆزەخ دەوەستێنرێت، ئەگەر چاکەکار بێت رزگاری دەبێت، وە ئەگەر خراپەکار بێت پردەکە فرێی دەداتە دۆزەخەوە تا ئەوەی حەفتا پاییز بەناو دۆزەخدا رۆدەچێت، ئاگری دۆزەخیش زۆر رەش و تاریکە)، جا کام فەرموودەیان زیاتر دڵی ترساندیت؟ ئەویش وتی: هەردووکیان، ئینجا عومەر وتی: کێ بە هەموو چاک و خراپیەوە ئەم دەسەڵاتەم لێ وەردەگرێت و لەبری من

دەسـەڵاتداری دەكات؟ ئەبـووزەر وتـی: هەركەسـێک خـوای گـەورە لـووت بـڕاوی بـكات و كوڵمیشـی بـە زەویـەوە بنووسـێنێت.[1]

كاتێک عومـەری كـوڕی خەططـاب چوویـە شـام موسـڵمانان داوایـان كـرد لـە عومـەر تـا تكایـان بـۆ بـكات بیـلال بانگیـان بـۆ بـدات، ئەویـش داوای كـرد لـە بیـلال، بۆیـە ڕۆژێک بیـلال بانگی فەرموو، خەڵكەكە بە بیستنی ئەو بانگە پێغەمبەر(ﷺ) خوایان دەهاتەوە بیر، بۆیـە دەستیان كرد بە گریـان، گریانێک كـە نموونـەی وا نەبینرابـوو شـار ئاوا بەجارێک گریـان دایبگرێت.[2]

گیرابوونـی نـزای سـەعد لای هەمـوان ڕوون بـوو، بۆیـە هەمـوان دەترسـان لـە نزاكانـی سـەعد، جارێـک سـەعد كەنیزەكێكـی هەبـوو جلێكـی تـازەی پۆشـیبوو، ڕەشـەبا هـات و جلەكانـی كەنیزەكەكـەی بـەزر كردەوەو جەسـتەی دەركـەوت، عومـەری كـوڕی خەططـاب كـە بینـی بـە گۆچانەكـەی دەسـتی دای لـە كەنیزەكەكـە، سـەعد هـات تـا ڕێ لـە عومـەر بگرێـت كەچـی عومـەر بـە گۆچانەكـەی دای لـە سـەعدیش، سـەعد كەوتـە نزاكـردن لـە عومـەر، عومـەر خێرا گۆچانەكـەی دەستی دایە دەسـت سـەعد و وتـی: تۆڵـەی خـۆت بكـەرەوە، سـەعدیش لێـی خـۆش بـوو.[3]

جارێـک تەمیـم دوای نوێـژی عەسـر نوێـژی دەكـرد، عومـەر بـە دارەكـەی دەسـتی دای بەسـەر سـەریدا، تەمیـم وتـی: ئـەی عومـەر لەسـەر نوێژێک لێـم دەدەیـت كـە لەگـەڵ پێغەمبـەر(ﷺ) كردوومـە؟ عومەریـش وتـی: ئـەی تەمیـم هەمـوو خەڵـک ئـەوە نازانـن كـە تـۆ دەیزانیـت.[4]

كاتێک عومـەری كـوڕی خەططـاب قودامـەی كـوڕی مەظعوونـی كرد بە والی بەحرەیـن، قودامـە بـە جوانـی كارەكانـی خـۆی دەكـرد و سـكاڵای لەسـەر نەبـوو

---

[1] الآحاد والثاني لابن أبي عاصم، الرقم ١٤٠، المعجم الكبير للطبراني - باب الباء - من اسمه بشر - بشر بن عاصم، الرقم ١٢١٩، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف الترغيب و الترهيب، الرقم ١٣١١.

[2] سير أعلام النبلاء، ج١، ص٣٥٧.

[3] سر أعلام النبلاء، ج١، ص ١١٤.

[4] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٤٤٨.

ئەوەندە نەبێت کە ئامادەی نوێژی جەماعەت نەدەبوو، ئەوەبوو جاروود کە ئەوکات گەورەی عەبدولقەیس بوو هات بۆ لای عومەری کوڕی خەططاب وتی: ئەی ئەمیری باوەڕداران قودامە مەی خواردوەتەوەو منیش حەددێک لە حەددەکانی خوا دەبینم کە پێویستە لەسەرم بیگەیەنم بە تۆ، عومەر وتی: کێ شایەتی دەدات لەسەر ئەوە، جاروود وتی: ئەبوهورەیرە شایەتی ئەوە دەدات، عومەریش نامەی نووسی بۆ قودامەو داوای کرد بێت بۆ لای، جاروود قسەی دەکرد بۆ عومەر و دەیوت: پەیامی خوا لەم مەسەلەدا بەجێبگەیەنە، عومەریش پێی وت: تۆ لەم مەسەلەدا شاهیدیت یان نەیاریت (لایەنی کێشەکە) جاروود وتی: من شاهیدم، عومەر وتی: دەی تۆ شایەتی خۆتت بەجێگەیاند، بۆیە جاروود بێدەنگ بوو، بەیانی هەمدی هاتەوە بۆ لای و بە عومەری وت: حەددی خوا لەسەر ئەم کەسە جێبەجێ بکە، عومەریش وتی: هەرچی سەیرت دەکەم تۆ نەیارو سکاڵاکاریت، تەنها یەک کەسیش هەیە شاهیدی لەسەر بدات، سوێند بەخوا یان زمانی خۆت رادەگریت یان توندیت لەڕوودا دەنوێنم، جاروودیش وتی: سوێند بەخوا ئەوە حەق نیە ئامۆزاکەت مەی بخواتەوەو تۆش توندی بەرامبەر من بنوێنیت، ئەوەبوو عومەر لێی تووڕە بوو و ماوەیەک بە بەندی هێشتیەوە.[1]

جەریر دەڵێت: جارێک لەگەڵ عومەری کوڕی خەططاب و ژمارەیەک لە موسڵماناندا بووین، کەسێکیان بایەکی لێ بوویەوە، عومەر وتی: ئێستا پێی دەڵێم بڕوات دەستنوێژ بگرێت، جەریر وتی: بەڵکو فەرمان بکە با هەموومان دەستنوێژ بگرین، ئەوەبوو عومەر وتی: دەبێت خۆم و هەموویشتان دەستنوێژ بگرین، ئەوەبوو هەستاین دەستنوێژمان گرت و نوێژمان کرد، عومەریش بە جەریری دەفەرموو (رەحمەتی خوات لێ بێت لە سەردەمی نەفامیدا گەورەیەکی زۆر چاک بوویت، لە سەردەمی

[1] الطبقات الکبری لابن سعد، ج٥، ص ٥٦٠-٥٦١.

ئیسلامیشـدا گەورەیەکـی زۆر چـاک بویـت).[1]

جارێک حەسسـان لـە مزگەوتـی پێغەمبەر(ﷺ) شـیعری دەهۆنیـەوە، عومـەر دای بـە لایـدا و رێگـری لێکـرد کـە بۆچـی لـە مزگەوتـدا شـیعر دەهۆنێتـەوە، ئەویـش وتـی: مـن لـە مزگەوتـی پێغەمبـەر(ﷺ) شـیعرم دەهۆنیـەوەو کەسـی لـە تۆ باشتریشـی تێدا بـوو (مەبەسـتی پێغەمبـەر(ﷺ) بـوو)، عومەریـش وتـی: راسـت دەکەیـت.[2]

میسـوەری کـوڕ مەخرەمـە دەڵێـت: جارێـک لەگـەڵ عومـەر بـۆ حـەج دەچوویـن رێمـان دەکـرد کـە یەکێـک لەسـەر رێگـە هـاواری کـرد راوەسـتن، ئێمـەش راوەسـتاین، کابـرا وتـی: پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) لەناوتاندایـە؟ عومـەر وتـی: ئـاگات لـە خۆتـە چـی دەڵێیـت؟ ئـەو وەفاتـی کـردووە، کابـرا ویسـتی بڕوات، لایەکی کردەوەو وتـی: دوای ئـەو کێ هاتـە شـوێنی؟ وتـی: ئەبووبەکر، کابـرا وتـی: ئێسـتا لەناوتاندایـە؟ عومـەر وتـی: مـردووە، کابـرا ویسـتی بـڕوات و پشـتی هەڵکـرد، لایەکـی کـردەوەو وتـی: دوای ئـەو کـێ چووەتـە شـوێنی؟ وتـی: عومـەر، کابـرا وتـی: ئێسـتا لەگەڵتانـە؟ عومـەر وتـی: ئەمەیـە کـە قسـەت لەگـەڵ دەکات، کابـرا وتـی: دەی فریـام کـەوە، عومـەر وتـی: تـۆ کێیێـت؟ وتـی: مـن حەنەشـی کـوڕی عەقیلـم، لـە رێـی بەنـی جوعـال گەیشـتم بـە پێغەمبـەر(ﷺ) و ئەویش بانگهێشتی کردم بۆ ئیسـلام و منیش موسـڵمان بووم، ئینجا بڕێ ئـاوی پێدام تـا بیخۆمـەوە، تـا ئێسـتاش ئـەو ئـاوە نەبڕاوەو برسـیم بێ تێرم دەکات و تینوویـش بـم تینوێتیـم ناهێڵێـت، دە سـاڵە مـن و ژن و منالـم وا دەژیـن و لـە شـوێنی خۆمـم رۆژانـە پێنـج جـار نوێـژ دەکـەم و رۆژووی رەمـەزان دەگـرم و لـە دەی زیلحەججـەدا قوربانـی دەکـەم، پێغەمبـەر(ﷺ) وا فێـری کـردم، بـەڵام ئەمسـاڵ پەکـم کەوتـووەو ئاوەکـەم نەمـاوە، عومـەر وتـی: فریـات دەکەوم، بمبـە بـۆ سـەر ئاوەکـە، میسـوەر دەڵێـت: ئینجـا چوویـن و دواتـر کـە هاتینـەوە

---

[1] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج٢، ص ٥٣٥.

[2] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٥١٣.

پرسیارمان کرد لە خاوەن ئاوەکە ئەرێ حەنەش چی دەکات، ئەویش وتی: مردووەو ئەوە گۆڕەکەیەتی، عومەر سۆزی بۆی جووڵا و نزای خێر و داوای لێخۆشبوونی بۆ کرد.[1]

عومەری کوڕی خەططاب پرسیاری لە حوذەیفە دەکرد دەیوت: ئەرێ لەنێو کاربەدەستەکانمدا کەسی دووڕوو هەیە؟ ئەویش دەیوت: بەڵێ یەکێک هەیە؟ عومەر وتی: کێیە؟ حوذەیفە وتی: پێت ناڵێم، ئەوەبوو دواتر عومەر ئەو کەسەی لابرد، حوذەیفە دەیوت: دەتوت عومەر زانیویەتی دووڕووەکە ئەو کەسەیە.[2]

هەروەها کاتێک لە سەردەمی عومەردا کەسێک دەمرد عومەر دەوەستا تا بزانێت حوذەیفە ئامادەیە نوێژی لەسەر بکات، ئەگەر ئامادە بوایە ئەویش نوێژی لەسەر ئەکرد، ئەگەریش ئامادە نەبوایە عومەریش نوێژی لەسەر نەدەکرد نەبادا دووڕوو بێت و ئەو نوێژی لەسەر بکات.[3]

حوذەیفە لە سەردەمی خیلافەتی عومەردا والی مەدائین بوو، عومەری کوڕی خەططاب ئەوی کرد بە والی مەدائین، حوذەیفە بەڵێنی خۆی خوێندەوە بۆیان، ئینجا خەڵکەکە وتیان: چیت دەوێت داوای بکە، ئەویش وتی: تەنها خواردنێ بۆ خۆم و ئالیکێ بۆ گوێدرێژەکەمم دەوێت تا لەنێوتاندا بم، ئەوەبوو ماوەیەکی زۆر لەوێ بوو، ئینجا عومەر نامەی بۆ نارد وەرەوە، ئەوەبوو ئەویش گەڕایەوە، کاتێک عومەر بیستی دەگەڕێتەوە لەسەر رێ بە نهێنی دانیشت تا ببینێت، بینی چۆن چووبوو هەر وا گەڕابوویەوە، لەسەر گوێدرێژەکەی بوو و پارچە نانێکیشی بە دەستەوە بوو و قاچەکانی شۆڕ کردبوونەوە، ئەوەبوو عومەر چوو و باوەشی پیا کرد و وتی: تۆ برای منیت و منیش برای تۆم.[4]

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ١٣١.
[2] أسد الغابة، ج١، ص ٥٧٣.
[3] أسد الغابة، ج١، ص ٥٧٣.
[4] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٦٦.

جارێک سەلمان لەگەڵ سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص دەمەبۆڵەیەکی بوو، سەعد وتی: ئەی سەلمان ئادەی رەچەڵەکی خۆتم بۆ بڵێ، سەلمان وتی: من باوکێکم نیە لە ئیسلامدا بووبێت، من سەلمانی کوڕی ئیسلامم، ئینجا ئەو قسەیە گەیشتەوە دەمی عومەر، دوای ماوەیەک عومەر رێی کەوتە سەعد، وتی: ئەی سەعد ئادەی رەچەڵەکی خۆتم بۆ بڵێ، خێرا سەعد زانی عومەر بەسەرهاتەکەی بیستووەتەوە، بۆیە وتی: توخوا ئەی ئەمیری باوەڕداران وازم لێ بهێنە، ئەویش وتی: هەر دەبێت بیڵێیت، سەعد رەچەڵەکی خۆی وت، عومەر وتی: قورەیش دەزانن خەططاب شکۆدارترینیان بوو لە سەردەمی نەفامیدا، دەی من عومەری کوڕی ئیسلامم برای سەلمانی کوڕی ئیسلامم، بەخوا ئەگەر لەبەر شتێک نەبوایە سزام دەدایت.[1]

عومەر ئاوات بە مەرگ دەخوازێت

عومەری کوڕی خەططاب لە کۆتا حەجیدا-لەساڵی ٢٣ کۆچی- نزایەکی کرد ە تاسەی مەرگی تێدا بوو، دەستەکانی بەرەو ئاسمان بەرز کردەوەو وتی: خوایە، تەمەنم زۆرەو توانام کەمی کردووەو ناوچەی دەسەڵاتم فراوان بووە، دەی خوایە تا نەفەوتاوم بمبەرەوە بۆ لای خۆت.[2]

هەروەها عومەر نزای دەکرد(خوایە شەهیدیەکم پێ ببەخشە کە لەرێی تۆدا بێت، مەرگیشم بخەرە ناو شارەکەی پێغەمبەرەکەتەوە).[3]

ئەم کارەی عومەر شتێکی نامۆ نەبووە لەناو هاوەڵاندا، بەڵکو هاوەڵانێک کە ترساون لەوەی تووشی فیتنە بن نزای مەرگیان کردووە، بۆ نموونە:

حەسەنی کوڕی ئەبیلحەسەنی بەصری دەڵێت: حەکەمی کوڕی عەمر-کە هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوو- کە نزای مەرگی کرد وتی: ئەی تاعوون وەرە بمبە بۆ لای خۆت، کەسێک پێی وت: باشە تۆ چۆن وا دەڵێیت لەکاتێکدا

[1] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٥٤٤.

[2] موطأ الإمام مالک - کتاب الرجم والحدود - ما جاء في الرجم، الرقم ٦٣١.

[3] صحيح البخاري - فضائل المدينة - باب حدثنا مسدد، الرقم ١٨٩٠.

بیستووته لە پێغەمبەر(ﷺ) کە دەیفەرموو: (لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ نَزَلَ بِهِ) (کەستان لەبەر خراپەو زیانێک کە تووشی دەبێت ئاوات بە مەرگ نەخوازێت)، حەکەم وتی: بەڵێ من ئەو فەرموودەم بیستووە، بەڵام دەمەوێت پێش شەش شت بکەوم و نەگەم بەوانەو پێش ئەوانە بمرم: فرۆشتنی دادوەری...[1]

هەرچەندە ذەهەبی بێدەنگ بووە لە حوکمی صەحیحی ئەم فەرموودەیە، بەڵام لەو دەقەی ئیبن حەجەرەوە دەزانین صەحیحە کە دەڵێت: رای راستتر ئەوەیە حەکەم نزای مەرگی بۆ خۆی کردووە.

سەبارەت بە حوکمی داواکردنی مەرگ لە شەرحی ئەو فەرموودەدا کە پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێت: (کەستان لەبەر خراپەو زیانێک کە تووشی دەبێت ئاوات بە مەرگ نەخوازێت) ئیبن حەجەر دەڵێت: ئەم گوتارە بۆ هاوەڵان و موسڵمانانی دواتریشە، سەبارەت بەوەی فەرموویەتی لەبەر زیانێک داوای مەرگ نەکرێت دەستەیەک لە زانایانی پێشین پێیان وایە مەبەستی زیان و نارەحەتی دنیاییە، ئەگەرنا ئەگەر بینی زیانەکە بۆ ئاخیرەتی بوو و ترسا دینەکەی تووشی فیتنە بێت ئەوە رێگری نەکراوە لە داوای مەرگ، دەستەیەک لە هاوەڵانیش ئەوەیان کردووەو –لە ترسی زیانی ئاخیرەت– داوای مەرگیان کردووە، وەک لە مەوطائدا هاتووە عومەر داوای مەرگی کردووەو وتوویەتی خوایە تەمەنم زۆر بووەو توانام کەمی کردووەو هاوڵاتیانیشم بڵاوبوونەتەوە، دەی بمبەرەوە بۆ لای خۆت،...سەبارەت بەوەش کە پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی (ئەگەر هەرکامتان هەر ناچار بوو – ئاوات بە مەرگ بخوازێت– با بڵێت خوایە بممرێنە ئەگەر مەرگ خێرە بۆم) ئەوە ئاماژەیە بەوەی ئەو شێوە داواکردنە رێگری لێنەکراوەو راستەوخۆ

---

[1] المستدرك على الصحيحين – كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب الحكم بن عمرو الغفاري(ﷺ) – ذكر بعض آثار القيامة، الرقم ٥٩٢٥، سكت عنه الذهبي.

داواکردنی مەرگ نیشاندانی جۆرێک لە نارەزایەتیە.[1]

کۆتا رۆژان و برینداربوونی عومەر

عەمری کوڕی مەیموون دەڵێت: چەند رۆژێک پێش ئەوەی عومەر بریندار بکرێت، من عومەرم بینی کە لەگەڵ حوذەیفەی کوڕی یەمان و عوثمانی کوڕی حونەیفدا وەستابوو، سەبارەت بە کاروباری وڵات قسەیان دەکرد، دواتر عومەر وتی: خوا سەلامەت بمهێڵێت بێوەژنانی عێراق وا لێدەکەم دوای من پێویستیان بە هیچ پیاوێ نەبێت، دوای چوار رۆژی تر بریندار کرا، من ئەوکات لە نزیکیەوە بووم، تەنها عەبدوڵای کوڕی عەبباس لە نێوانماندا بوو، نوێژی بەیانی بوو، بە نێو ریزەکاندا دەگەڕاو دەیوت: رێک راوەستن، تا هیچ لارو وێریەکی بەدی نەدەکرد ئینجا دەگەڕایەوە شوێنی خۆی، دوای ئەوە چوویە پێشەوەو نوێژی دابەست و وابزانم لە رکاتی یەکەمدا سوورەتی یووسف یان سوورەتی نەحلی خوێند، تا ئەوەی خەڵکی هاتن، هێندەی نەبرد گوێم لێ بوو هاواری کرد سەگەکە کوشتمی- یان سەگەکە خواردمی- کابرای بێزراو بە چەقۆیەکی دووسەرەوە بۆی هەڵهات و بە راست و چەپدا خەڵکەکەی دەپێکا تا ئەوەی سیانزە کەسی بریندار کرد و حەوت لەوانەش مردن، یەکێک لە موسڵمانان شتێکی دا بەسەریدا و کابراش کە زانی تازە گیراوە خۆی سەربڕی، عومەر دەستی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفی گرت و خستیە پێشەوە تا نوێژەکە بکات بۆ خەڵکەکە، ئەوانەی لە نزیک عومەرەوە بوون زانییان چی روویداوە، بەڵام ئەوانەی دواوە نەیاندەزانی چی بووە، عەبدوڕەحمان نوێژێکی کورتی کرد بۆیان، دواتر عومەر بە ئیبن عەبباسی وت: بزانە کێ منی کوشت؟ ئەویش وتی: پیشەسازەکە-کە خزمەتکاری موغیرەی کوڕی شوعبە بوو، عومەر وتی: خوا بیکوژێت خۆ من چاکەی زۆرم لەگەڵ نواند، سوپاس بۆ خوا کە مەرگمی بە دەستی کەسێک دانەنا کە بانگەشەی موسڵمانێتی بکات، ئینجا

[1] فتح الباري، ج١٠، ص ١٢٨.

عومەر برایەوە بۆ ماڵەوەو ئێمەش لەگەڵی چووینە ماڵەوە، هەندێ دەیانوت چاک دەبێتەوە، هەندێ دەیانوت دەترسین بمرێت، ئینجا بڕێ شەربەت هێنرا تا بیخواتەوە، شەربەتەکەی خواردەوە خێرا هاتە دەرەوە، ئینجا شیری بۆ هێنرا، لە شوێنی برینەکەیەوە هاتە دەرەوە، ئیتر زانییان عومەر نامێنێت، خەڵکەکە دەهاتن بۆ لای و دڵخۆشییان دەدایەوە، ئینجا عومەر وتی: بزانن چەندە قەرزارم، حسابیان کرد نزیکەی هەشتاو شەش هەزار قەرزار بوو، ئەویش وتی: ئەگەر سامانەکەم بەشی کرد قەرزەکانم بدەنەوە، ئەگەرنا داوا بکەن لە بەنی عەددی-هۆزەکەم- تا قەرزەکەم بدەنەوە، ئەگەر بەوەش تەواو نەبوو ئەوە داوا بکەن لە قورەیش و لەوە زیاتر داوا لە کەسی تر مەکەن.

دیاریکردنی جێنشین

لە کۆتا حەجی عومەری کوڕی خەططابدا عەبدورەحمانیش بەشدار بوو، بیستی کەسێک دەیوت: ئەگەر عومەر مرد من بەیعەت بە فڵانە کەس دەدەم، عەبدورەحمانیش بە خەلیفەی وت: چی روویداوە، عومەر وتی: دوای عەسر پشت بەخوا روونکردنەوە دەدەم بەو خەڵکە، عەبدورەحمان وتی: ئەی ئەمیری باوەڕداران ئەوە مەکە، چونکە ئێستا هەمەچەشنە خەڵک هاتون و لەوانەیە قسەیەک بکەیت کە وەک خۆی وەرینەگرن، بەڵام کە چوویتەوە مەدینە قسەی خۆت بکە، عومەریش راکەی عەبدورەحمانی وەرگرت.[1]

لەو نوێژەدا کە عومەری کوڕی خەططاب پێکرا، خێرا فەرمانی کرد عەبدورەحمانی کوڕی عەوف نوێژەکەی بۆ خەڵکەکە کرد، پاشان عەبدورەحمانی بانگ کرد و وتی: دەمەوێت تۆ راسپێرم بۆ باری دەسەڵاتی دوای خۆم، عەبدورەحمان رازی نەبوو، عومەر وتی: دەی ئەم ماوە بێدەنگ بە تا ئەو کەسانە راسپێرم کە پێغەمبەر(ﷺ) تا وەفاتی کرد لێیان رازی بوو.[2]

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٥، ص ٢٤٥.

[2] الكامل في التاريخ، ج٢، ص ٤٤٧.

عومەری كوڕی خەططاب پاش ئەوەی پێكرا، شەش كەسی راسپارد تا لەنێو خۆیاندا كەسێك دیاری بكەن بۆ خیلافەت، ئەوانیش بریتی بوون لە عەلی كوڕی ئەبوو طالیب، عوثمانی كوڕی عەففان، طەلحەی كوڕی عوبەیدولڵا، زوبەیری كوڕی عەووام، سەعدی كوڕی ئەبی وەقاص، عەبدورەحمانی كوڕی عەوف.[1]

عومەری كوڕی خەططاب ئەگەری دانا بۆ دروستبوونی راجیایی لەسەر دیاریكردنی كەسێك و چارەسەری بۆ داناو وتی: ئەگەر سێ كەس سێ كەس كەوتن (واتە بوون بە دوو بەشەوە) ئەوە عەبدولڵای كوڕی عومەر بكەن بە دادوەری نێوانیان، ئەگەریش بە دادوەری ئەو رازی نەبوون، ئەوە لەگەڵ ئەو دەستەیە بن كە عەبدورەحمانی كوڕی عەوفی تێدایە.[2]

ئەوەبوو دواجار سیانیان وازیان هێنا لە مافەكەیان بۆ ئەوانی تر، مانەوە سەر عەبدورەحمان و عەلی و عوثمان، عەبدورەحمان وتی: منیش لەپێناو خوادا واز لە مافەكەم دێنم و ئێوەش یەكێكتان وازبهێنن تا بەیعەت بدەین بەوی تر، دواجار ئەهلی شوورا بڕیاری كۆتاییان دایە دەست عەبدورەحمان، ئەویش كەوتە وەرگرتنی رای خەڵكی و تەنانەت رای ژن و منداڵیشی وەرگرت، رای سوارەو پیادەكانیشی وەرگرت، سێ شەو و رۆژ بەردەوام بوو لەو راوەرگرتنەی، رای زۆرینەی هەرەزۆر لەسەر عوثمانی كوڕی عەففان بوو، دواجار لەبەری بەیاندا مێزەرەكەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) كردە سەر و ناردی بە شوێن ناودارانی ناو كۆچەران و پشتیوانان و خەڵكی ترداو مزگەوت پڕ بوو لە خەڵك، چوویە سەر مینبەرەكەی پێغەمبەر(ﷺ) و ماوەیەكی زۆر وەستا و بە دەنگی نزم نزایەكی زۆری كرد، دواتر خەڵكەكەی دواند، ئینجا عەلی بانگ كرد و دەستی گرت و وتی: لەسەر قورئان و سوننەتی پێغەمبەرەكەی و كرداری ئەبوبەكر و عومەر بەیعەتم پێدەدەیت؟ وتی: ناوەڵا،

---

[1] المطالب العالية لابن حجر، الرقم ٤٠٧٤.

[2] الكامل في التأريخ لابن الأثير، ج٣، ص ٤٦١.

بەڵکو هێندەی توانام هەبێت، عەبدوڕەحمان دەستی بەردا و عوثمانی بانگ کرد و دەستی گرت و هەمان شتی بەویش وت، عوثمان وتی: بەڵێ بەخوا، ئەوەبوو عەبدوڕەحمان لە شوێنەکەی پێغەمبەر(ﷺ) دانیشت و عوثمانیش لە پلیکانەی خوارترەوەو خەڵکەکە هاتن بەیعەتیان دا بە عوثمانی کوڕی عەففان و عەلی کوڕی ئەبووطالیبیش بەیعەتی پێدا.[1]

جا بڕێک دەق هاتون کە عەلی کوڕی ئەبووطالیب بەو بڕیارە ناڕازی بووبێت و ئەوەی بە فێڵ دانابێت، ئیبن کەثیر دەڵێت: (ئەوەی زۆرێک لە مێژوونووسانی وەک ئیبن جەریر و کەسانێکی تر لە بڕێک کەسی نەناسراوەوە تۆماریان کردووە گوایە عەلی بە عەبدوڕەحمانی وتووە تۆ منت خەڵەتاند و تۆ لەبەر خزمایەتی و لەپێناو ئەوە عوثمانت دانا تا لە هەموو شتێکدا رات وەربگرێت و...هەموو ئەمانە پێچەوانەی تۆماری صەحیح و دروستن و دەدرێنەوە بە رووی خاوەنەکانیاندا).[2]

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب پێکرا، بڕیاری دا مەسەلەی خیلافەت بە شوورا بێت، ئەو دەیوت: ئەگەر بمویستایە کەسێک رابسپێرم ئەوە زیاتر حەزم دەکرد زوبەیری کوڕی عەوام بێت، چونکە ئەو پایەیەکی دینە.[3]

شەهیدکردنی عومەر

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب پێکرا، بە عەبدوڵای کوڕی وت: بڕۆ بزانە کێ منی کوشت؟ ئەویش وتی: ئەی ئەمیری باوەڕداران ئەبوولولوئلوئەی کۆیلەی موغیرەی کوڕی شوعبە تۆی کوشت، عومەریش وتی: سوپاس بۆ خوا کە مەرگی منی بە دەستی کەسێک نەهێنا کە تاکە سوجدەیەکیشی بردبێت بۆ خوا، ئەی عەبدوڵا بڕۆ بۆ لای عائیشەو پرسیاری لێ بکە بزانە مۆڵەت دەدات لەلای پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر ئەسپەردە بکرێم؟[4]

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٧.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٧.

[3] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٥٤.

[4] الكامل في التأريخ لابن الأثير، ج٢، ص ٤٤٧.

عەمری کوڕی مەیموون دەڵێت: ئامادە بووم کاتێک عومەر بە عەبدوڵای کوڕی وت: بڕۆ بۆ لای دایکی باوەڕداران عائیشەو بڵێ عومەر سەلامت لێ دەکات، دواتریش سیاری لێ بکە بزانە مۆڵەت دەدات لای پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر ئەسپەردە بکرێم؟ عائیشەش وتی: من ئەوەم بۆ خۆم دانابوو، بەڵام ئەمڕۆ لە خۆم دەگوزەرم بۆ عومەر، کە عەبدوڵا هاتەوە عومەر وتی: چیت کرد؟ ئەویش وتی: مۆڵەتی دا، عومەر وتی: هیچ شتێ هێندەی ئەو شوێنە لام گرنگ نیە، جا کە مردم بمبەن بۆ ئەوێ و دواتر سەلام بکەن، دواتر هەمدی بڵێ عومەری کوڕی خەططاب داوای مۆڵەت دەکات، ئەگەر عائیشە هەمدی مۆڵەتی دا ئەوکات ئەسپەردەم بکەن، ئەگەریش دەرفەتی نەدا بمگێڕنەوەو بمبەن بۆ گۆڕستانی موسڵمانان، دواتر وتی: بۆ خیلافەت شیاوترین کەس ئەوانەن کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) تا وەفاتی کرد لێیان رازی بوو، جا هەرکەسیان دیاری کرد دوای من ئەوە خەلیفەتانەو گوێڕایەڵی بن،.. وەسیەت بۆ خەلیفەی دوای خۆم دەکەم یەکەمجار لەگەڵ کۆچەریە یەکەمینەکاندا چاک بێت و مافیان بزانێت و شکۆیان بپارێزێت، دواتر لەگەڵ پشتیوانان چاک بێت چونکە ئەوا پەنادەر بوون، با چاکەی چاکەکاریان قبوڵ بکات و لەوەشیان خۆش بێت خراپەیەک دەکات.[1]

کاتێک عومەر لە سەرەمەرگیدا بوو، سەری لە کۆشی عەبدوڵای کوڕیدا بوو، وتی: ئەی عەبدوڵا سەرم بخەرە سەر خۆڵەکە بەڵکو خوای گەورە بەو بارەوە بمبینێت و رەحمم پێ بکات.[2]

لە رۆژی یەکشەممەیساڵی بیست و چواری کۆچیدا عومەری کوڕی خەططاب کۆچی دوایی کرد و تەرمەکەی ئەسپەردە کرا.[3]

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب وەفاتی کرد، سەعیدی زاوای زۆر گریا،

---

[1] صحیح البخاري - كتاب الجنائز - باب ما جاء في قبر النبي(ﷺ) وأبي بكر وعمر، الرقم ١٣٩٢.
[2] الكامل في التأريخ لابن الأثير، ج٢، ص ٤٤٨.
[3] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٤.

پێیان وت: بۆچی دەگریت؟ وتی: بۆ ئیسلام دەگریم، گورزێکی بەرکەوتووە تا ڕۆژی دوایی شوێنەواری دەمێنێت.[1]

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب کۆچی دوایی کرد، هەریەک لە سەعید و عوثمانی کوڕی عەففان و صوهەیب و ئیبن عومەر دابەزینە ناو گۆڕەکەیەوە.[2]

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب وەفاتی کرد، خەڵکی نزایان دەکرد بۆ عومەر، عەلی کوڕی ئەبووطالیبیش وتی: ڕەحمەتی خوات لێ بێت، هیوام وایە خوای گەورە لەگەڵ دوو هاوڕێکەت کۆت بکاتەوە-پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر- چونکە من زۆر جار لە پێغەمبەری خوام(ﷺ) دەبیست دەیفەرموو: من و ئەبووبەکر و عومەر بووین، من و ئەبووبەکر و عومەر وامانکرد، من و ئەبووبەکر و عومەر چووین.[3]

سەبارەت بە کاتی شەهیدبوونەکەی دەوترێت لە ڕۆژ شەممە لە سەرەتای مانگی موحەرەمی ساڵی بیست و چواری کۆچیدا بووە، دەشوترێت سێ ڕۆژ پێشتر پێکراوەو دوای سێ ڕۆژ وەفاتی کردووە، سەبارەت بە تەمەنەکەشی لەکاتی شەهیدبوونیدا هەریەک لە پەنجاو دوو و پەنجا و چوار و پەنجاو پێنج و شەست و شەست و سێ ساڵی هاتووە، واقیدی دەڵێت: ڕاستتر لای ئێمە ئەوەیە کە لە تەمەنی شەست ساڵیدا بووە،[4]

ماوەی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططاب دە ساڵ و حەوت مانگ و پێنج ڕۆژ بوو، یان دەوترێت دە ساڵ و هەشت مانگ و چوار ڕۆژ بوو،[5] ئەگەر بەپێی ئەو گێڕانەوەی لەدایکبوونەی بێت کە سی و چوار ساڵ پێش پێغەمبەرایەتی لەدایک بووە، ئەوە لە کاتی شەهیدبوونیدا تەمەنی حەفتاو یەک ساڵان بووە، ئەگەریش بەپێی ئەوە بێت سیانزە ساڵ پاش ساڵی فیل

---

[1] الطبقات الکبری لابن سعد، ج٣، ص ٣٧٢.

[2] الطبقات الکبری لابن سعد، ج٣، ص ٣٦٨.

[3] صحیح البخاري - کتاب فضائل الصحابة - باب حدثنا الحمیدي ومحمد بن عبد الله، الرقم ٣٦٧٧؛ صحیح مسلم - کتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل عمر(ﷺ)، الرقم ٢٣٨٩.

[4] تاریخ مدینة دمشق، ج٤٤، ص ١٤.

[5] تاریخ مدینة دمشق، ج٤٤، ص ١٣.

لەدایک بووبێت ئەوە لەکاتی وەفاتیدا تەمەنی شەست و چوار ساڵان بووە.

٢٥٠٣. عومەری کوڕی سوفیان(رضي الله عنه)

ناوی عومەری کوڕی سوفیانی کوڕی عەبدولئەسەدی مەخزوومیە، یەکێکە لە کۆچەرانی حەبەشە.[١]

٢٥٠٤. عومەری کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی عومەری کوڕی عەمرە، یەکێکە لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککە، کاتێک موسڵمان بوو پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی پێکرد یەکێک لەو پێنج ژنەی تەڵاق بدات کە هەیبوو، ئەویش وایکرد.[٢]

٢٥٠٥. عومەری کوڕی عومەیر(رضي الله عنه)

ناوی عومەری کوڕی عومەیری کوڕی عەددیە، لە پشتیوانانەو لە زۆرێک لە غەزاکانی پێغەمبەردا(ﷺ) بەشدار بوو.[٣]

٢٥٠٦. عومەری کوڕی لاحیق(رضي الله عنه)

ناوی عومەری کوڕی لاحیقەو فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە کە دەفەرموێت: (ئەوەی دەست لە داوێنی بدات دەستنوێژی نیە).[٤]

٢٥٠٧. عومەری کوڕی مالیک(رضي الله عنه)

ناوی عومەری کوڕی مالیکی کوڕی عوتبەی قورەیشیە، باوکی سەعدی کوڕی ئەبی وەققاصە، لە فەتحی مەککەدا ئینجا موسڵمان بوو، لە خیلافەتی

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٩١.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٩٣.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٩٣.
[٤] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٤٣٨٢،

عومەری کوڕی خەططابدا بەشداری فتووحاتی کرد.[1]

٢٥٠٨. عومەری کوڕی موعاویە(ﷺ)

ناوی عومەری کوڕی موعاویەیە، عومەر دەڵێت: جارێک لە کەنار پێغەمبەرەوە(ﷺ) بووم کە کەسێک هات بۆ لای و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چی دەفەرمویت بەرامبەر بە کەسێک کە هیچ سامانێکی نیە بۆ خێر و توانای جیهادیشی نیە؟ دەبینێت خەڵکی نوێژ دەکەن و جیهاد و صەدەقە دەکەن، کەچی ئەو هیچ کام لەوانە ناتوانێت؟ فەرمووی: (خێر بڵێت و واز لە خراپە بهێنێت، خوا لەگەڵ ئەوانەدا دەیخاتە بەهەشتەوە)، کابرا وتی: ئەگەر سامانیشی نەبوو؟ فەرمووی: (ئەگەر سامانیشی نەبوو و منیشی بەسە بۆ ئەوە).[2]

٢٥٠٩. عومەری کوڕی ئەبی سەلەمە(ﷺ)

ناوی عومەری کوڕی ئەبی سەلەمەی کوڕی عەبدولئەسەدە، دایکی ناوی ئوممو‌سەلەمەیە کە دایکی باوەڕدارانە، ئەم هاوەڵە لە ساڵی دووی کۆچی لە حەبەشە لەدایک بوو، دواتر هاتە مەدینە و لەوێ ژیا تا لە سەردەمی خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لەناو سوپای عەلیدا بەشداری جەنگی جەمەلی کرد و دواتر لە ساڵی هەشتاو سێی کۆچیدا هەر لە مەدینە وەفاتی کرد.[3]

عومەر دەڵێت: ڕۆژێک لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) خواردنێکم دەخوارد، خەریک بووم لە چەند لایەکی قاپەکەوە دەمخوارد، پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرمووم (يَا غُلاَمُ، سَمِّ اللهَ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ) (ناوی خوا بێنەو بە دەستی ڕاستت بخۆ و لەبەر خۆتەوە بخۆ).[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٩٥.

[2] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٤٣٧٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٩٢.

[4] صحيح البخاري - كتاب الأطعمة - باب التسمية على الطعام والأكل باليمين، الرقم ٥٣٧٦؛ صحيح مسلم

٢٥١٠. عومەیری خزمەتکاری ئابی لەحم(ﷺ)

نـاوی عومەیـرەو خزمەتـکاری ئابـی لەحـم بـوو کـە ئەویـش هاوەڵـی پێغەمبـەر(ﷺ) بـوو.[1]

ئابی لەحم چاکەی لەگەڵ عومەیردا زۆر بوو، ئابی لەحم لەگەڵ عومەیرو چەند کەسێکی تردا پێکەوە کۆچیانکرد بۆ مەدینە، عومەیر دەڵێت: کاتێک نزیک بووینەوە لە مەدینە لە دوای گەورەکەم و هاودەمەکانمەوە جێیانهێشتم، تووشی برسێتیەکی زۆر بووم، چوومە باخێک و دوو هێشوو خورمام لێکردەوە، خاوەن باخەکە هات و بردمی بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەریش(ﷺ) پرسیاری لێکردم چیم و چی ئەکەم و بۆچی وامکرد؟ منیش حاڵ و مەسەکەم بۆ باسکرد، پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرمووم کام لەو دوو هێشووە خورمایەت لا باشترە؟ منیش وتم: ئەوەیان، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد بە خاوەن باخەکە ئەو خورماکەی تریان ببات و دەستبەرداری من بێت.[2]

ئابی لەحم و خێزانەکەی و عومەیری کۆیلەشی پێکەوە لە مەدینە ژیانیان بەسەر دەبردو هاودەمی پێغەمبەر(ﷺ) بوو، عومەیر باس لەوە دەکات جارێکیان پێغەمبەری(ﷺ) بینیوە لای (أحجار الزيت) لە نزیک زەوراوە بە پێوە وەستابوو نزای باران بارینی دەکرد و دەستەکانی بەرز کردبووەنەوە و هەردوو دەستی لە سەری بەرزتر نەکردبوویەوە و ناولەپی دەستی رووکردبوویەوە دەموچاوی خۆی و نزای دەکرد.[3]

عومەیر دەڵێت: جارێکیان ئابی لەحم برێ گۆشتی هێنایەوە و داوای لێکردم بۆی نیوەبرژاو بکەم و هەڵیبگرم، منیش گۆشتەکەم والێکرد، لەو کاتەدا هەژارێک هات و منیش دڵم بۆی سووتا بۆیە برێک لە گۆشتەکەم

- كتاب الأشربة - باب آداب الطعام والشراب وأحكامها، الرقم ٢٠٢٢.

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٣١.

[2] معجم الصحابة ج٢ص٢٢٨.

[3] سنن أبي داود - كتاب الصلاة - باب رفع اليدين في الاستسقاء، الرقم ١١٦٨، صححه الألباني في صحيح أبوداود، الرقم ١٠٥٩، وفي صحيح و ضعيف سنن النسائي، الرقم ١٥١٤.

پێدا، دوایی ئابی لەحم بەوەی زانی لێیدام لەسەر ئەوەی بێ پرسی ئەو کاری وامکردووە، منیش چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و مەسەلەکەم بۆ باس کرد، پێغەمبەر(ﷺ) بە ئابی لەحمی فەرمووو بۆچی لێتدا؟ ئەویش وتی: بە بێ مۆڵەتی خۆم خواردنی منی داوە بە خەڵک، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: پاداشتەکەی بۆ هەردووکتانە.[1]

عومەیر هاودەم بە ئابی لەحم لە غەزای خەیبەردا بەشداری کرد.[2]

جا ئابی لەحم کە بەشداری جیهادی دەکرد، لەگەڵ خۆیشیدا ڕێی دەدا بە عومەیری کۆیلەی تا بەشداری بکات، عومەیر دەڵێت: منیش لەو جەنگەدا بەشداریم کرد، دواتر کە جەنگەکە تەواو بوو و غەنیمەت کۆکرایەوە، چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و داوام لێکرد بەشی منیش لەو غەنیمەتە بدات، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) بەشی لەو غەنیمەتە بۆ دانەنام، بەڵکو لەو کەلوپەلەی ناوماڵ کە دەستکەوت بوو بەشی دام.[3]

عومەیر هاودەم بە ئابی لەحم بەشداری غەزای حونەینیشی کرد.[4]

٢٥١١. عومەیری کوڕی حارث(ﭬ)

ناوی عومەیری کوڕی حارثی کوڕی ثەعلەبەیە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە، لە غەزای بەدر و ئوحودیشدا بەشداری کرد.[5]

٢٥١٢. عومەیری کوڕی حەبیب(ﭬ)

ناوی عومەیری کوڕی حەبیبە، لە پشتیوانانەو لە تەمەنی هەرزەکاریدا

---

[1] معجم الصحابة ج٢ص٢٢٨، الإصابة في تمييز الصحابة ج١، ص١٥.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٣١.

[3] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٢ص١١٤،

[4] الاستيعاب ج١ ص١٣٥.

[5] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٦٩.

بەیعەتی دا بە پێغەمبەر(ﷺ)، لە بەیعەتی ریضواندا بەشدار بوو.[1]

٢٥١٣. عومەیری کوڕی حومام(رضي الله عنه)

ناوی عومەیری کوڕی حومامە، لە پشتیوانانە، عومەیر لە غەزای بەدردا بەشداری کرد، جا کاتێک عومەیر بیستی پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (هەستن بەرەو بەهەشتێک کە پانیەکەی هێندەی ئاسمانەکان و زەویە)، عومەیری کوڕی حومام هەستاو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەهەشتێک کە پانیەکەی هێندەی ئاسمانەکان و زەویە؟ فەرمووی: بەڵێ، عومەیر وتی: بەخ بەخ، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (مَا يَحْمِلُكَ عَلَى قَوْلِكَ بَخٍ بَخٍ) (چی وای لێکردیت بڵێیت بەخ بەخ)، عومەیر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) تەنها بەو هیوایەی یەکێک بم لە دەستەی بەهەشتیەکان، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (دەی تۆ لە دەستەی بەهەشتیەکانیت)، عومەیر چەند خورمایەکی پێ بوو، خورماکانی دەرکردبوو و دەیخواردن، وتی: ئەگەر بژیم تا ئەم خورمایانە دەخۆم ماوەیەکی زۆری دەوێت، بۆیە چی خورمای پێ بوو فڕێی دا و دەستی کرد بە جەنگ تا کوژرا.[2]

٢٥١٤. عومەیری کوڕی ریئاب(رضي الله عنه)

ناوی عومەیری کوڕی ریئابی قورەیشی سەهیمە، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو، دواتریش کۆچی کرد بۆ حەبەشە، دواتر گەڕایەوەو کۆچی کرد بۆ مەدینەو لەوێ ژیا تا لە خیلافەتی ئەبووبەکری صدیقدا لەناو سوپای خالیدی کوڕی وەلیددا بەشداری جیهادی کرد و لە عەینوتەمردا شەهید بوو.[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧١٤.

[2] صحيح مسلم - كتاب الإمارة - باب ثبوت الجنة للشهيد، الرقم ١٩٠١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧١٧.

٢٥١٥. عومەیری کوڕی سەعد(ﷺ)

ناوی عومەیری کوڕی سەعدی کوڕی عوبەیدە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و بەشداری فتووحاتی شامی کرد، خەلیفە عومەری کوڕی خەططاب ئەوی کردبوو بە بەرپرسی حیمص و دەیوت: خۆزگە پیاوانێکی وەک عومەیری کوڕی سەعدم هەبوایە تا بمکردنایە بە بەرپرسی کاروباری موسڵمانان،[١] واتە هێندە بەتوانا و دڵسۆز بووە لە کاروباری کارگێڕیدا، نەک ئەوەی لەبەر نەبوونی کەسی دڵسۆز و بەتوانا بێت، بەڵکو لەبەرئەوەی توانا و لێزانی عومەیر زۆر بووە.

سەبارەت بە کاتی مردنی رایەک دەڵێت: لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا کۆچی دوایی کردووە، رایەکیش دەڵێت: لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا بووە، رایەکیش دەڵێت: لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کردووە.[٢]

جارێک عومەیری کوڕی سەعد لە ماوەی والیەتیدا وتاری دەدا بۆ خەڵکەکە، وتی: ئیسلام حەوشەیەکی پارێزراو و دەرگایەکی پتەوە، حەوشەی ئیسلام دادپەروەریەو دەرگاکەشی حەقە، تا دەسەڵات بەهێز بێت ئیسلامیش پارێزراو دەبێت، بەهێزی دەسەڵاتیش کوشتاری شمشێر و کوتەکی قامچیان نیە، بەڵکو دادوەریەکی حەق و پەیڕەوی دادپەروەریە.[٣]

٢٥١٦. عومەیری کوڕی عامیر(ﷺ)

ناوی عومەیری کوڕی عامیری کوڕی مالیکە، یان دەوترێت ناوی عەمرە، کونیەکەی ئەبوداودە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧١٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧١٨.

[٣] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٤، ص ٣٧٤.

[٤] أسد الغابة، ج٤، ص ٣١٥.

٢٥١٧. عومەیری کوڕی عامیری خەزرەجی(رضي الله عنه)

ناوی عومەیری کوڕی عامیری کوڕی نابیە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، لە هەموو غەزاکاندا لەگەڵ پێغەمبەری خوادا(ﷺ) بەشداری کرد.[١]

٢٥١٨. عومەیری کوڕی عەبدعەمر(رضي الله عنه)

ناوی عومەیری کوڕی عەبدعەمرە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، لە غەزای بەدردا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٢]

٢٥١٩. عومەیری کوڕی عەددی

ناوی عومەیری کوڕی عەددی کوڕی خەرشەیە، لە پشتیوانانە، عومەیر لەبەر چاوکزیەکەی نەیتوانی لە غەزای بەدردا بەشداری بکات.[٣]

نۆزدە مانگ بوو کە پێغەمبەر(ﷺ) کۆچی کردبوو بۆ مەدینە، لە بیست و پێنجی رەمەزاندا پێغەمبەر(ﷺ) عومەیری کوڕی عەددی کرد بە ئەمیری سریەیەک، ئەرکی سریەکە لەناوبردنی عەصمائی ژنی یەزید بوو کە تانەی دەدا لە ئیسلام و خەڵکی دژی پێغەمبەر(ﷺ) هاندەدا، عومەیریش بە شەو چوو تا چوویەماڵیان، ژمارەیەک لە منداڵەکانی لە لای خەوتبوون، منداڵێکی شیرەخۆرە بوو و عەصمائیش شیری پێدەدا، عومەیر چاوی کز بوو، بۆیە بە دەستی دڵنیایی پەیدا کرد کە ئەوە ئافرەتەکەیە، منداڵەکەی هەڵگرت و بردیە ئەولاوە، ئینجا عەصمائی کوشت، دواتر گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و نوێژی بەیانی لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) کرد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئایا کچەکەی مەڕوانت کوشت؟) عومەیر وتی: بەڵێ.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٢٠.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٢٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٢١.

[٤] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٢، ص ٢٧.

٢٥٢٠. عومەیری کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی عومەیری کوڕی عەمری کوڕی مالیکە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای حونەین، جا لە غەزاکەدا قاچێکی بڕا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (پێشت کەوت بۆ بەهەشت).[١]

٢٥٢١. عومەیری کوڕی عەوف(رضي الله عنه)

ناوی عومەیری کوڕی عەوفەو مەولای سوەیلی کوڕی عەمر بوو، کاتێک عەبدولای کوڕی سوهەیل لە مەککە رایکرد، عومەیریش هاودەم بەو رایکرد و چوو بۆ مەدینەو پێکەوە لە غەزای بەدردا بەشدارییان کرد.[٢]

٢٥٢٢. عومەیری کوڕی عوقبە(رضي الله عنه)

ناوی عومەیری کوڕی عوقبەی کوڕی نیارە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، عومەیر دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: **(من صلى علي من أمتي صلاة مخلصا من قلبه، صلى الله عليه بها عشر صلوات، ورفعه بها عشر درجات، وكتب له بها عشر حسنات، ومحا عنه عشر سيئات)**،[٣] (هەرکەس لە ئوممەتەکەم نیازپاکانە لە دڵەوە صەلەواتێکم لەسەر بدات، ئەوە خوا بەرامبەر بەوە دە صەلەواتی لەسەر دەدات و دە پلە بەرزی دەکاتەوەو دە خێری بۆ دەنووسێت و دە تاوانی لەسەر دەسڕێتەوە).

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٢٣.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٢٤.

[٣] السنن الكبرى للنسائي - كتاب عمل اليوم والليلة - ثواب الصلاة على النبي(ﷺ) - خالفه مخلد بن يزيد رواه عن يونس بن أبي إسحاق عن بريد بن أبي مريم عن الحسن عن أنس بن مالك، الرقم ٩٨٠٩، قال الألباني في صحيح الترغيب و الترهيب، الرقم ١٦٥٩: حسن صحيح.

٢٥٢٣. عومەیری کوڕی عوقبەی ئەنصاری(ﷺ)

ناوی عومەیری کوڕی عوقبەی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانە لە عەدویەکان، هاودەم بە باوکی لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) لە خیلافەتی ئەبووبەکری صدیقدا لە جەنگی یەمامەدا بەشدار بوو و خالیدی کوڕی وەلید ئەرکی پێ سپارد.[1]

٢٥٢٤. عومەیری کوڕی وەهب(ﷺ)

ناوی عومەیری کوڕی وەهبی کوڕی خەلەفی قورەیشی جومەحیە، کونیەکەی ئەبووئومەییەیە.

دوای ئەوەی غەزای بەدر روویدا و موسڵمانان سەرکەوتن بەسەر بێباوەڕاندا، عومەیری کوڕی وەهب هات بۆ لای صەفوانی کوڕی ئومەییەو دانیشتبوون، صەفوان وتی: دوای کوژراوانی بەدر خوا ئەم ژیانە ببڕێ، عومەیریش وتی: ئەرێ بەخوا، بەخوا خۆشی لەم ژیانەیا نەماوە، ئەگەر لەبەر ئەوە نەبێت قەرزم لەسەرەو هیچم نیە بیدەمەوەو لەبەر ژن و منداڵەکانم نەبوایە کە هیچیان بۆ شک نابەم بۆیان جێبهێڵم، دەچووم بۆ لای موحەمەد و دەمکوشت، چونکە بیانوویەکم هەبوو دەچووم و دەموت هاتوم تا ئەو کوڕە دیلەم وەربگرمەوە، صەفوانیش بەو قسەی دڵخۆش بوو و وتی: قەرز و خەرجی ژن و منداڵت لەسەر من بەڵام تۆ ئەوە بکە، ئەوەبوو صەفوان ئامادەکاری بۆ کرد و شمشێرێکی ژەهراویشی بۆ ئامادە کرد، عومەیر بە صەفوانی وت: چەند شەوێک ئەمە لای کەس باس مەکە، ئەوەبوو عومەیر چوو بۆ مەدینەو چووە بەر دەرگای مزگەوت و وشترەکەی بەستەوەو بە شمشێرەوە چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، عومەری کوڕی خەططاب کە عومەیری بە شمشێرەوە بینی ترس دایگرت و وتی: بڕواننە

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٢٣.

ئەو سەگە لەبەردەرگایە، ئەوە دوژمنی خوایە کە خەڵکی لێ هان دەداین، عومەر چوویە ژوورەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەوە عومەیری کوڕی وەهبە بە چەکەوە هاتووەتە ناو مزگەوت، ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) تۆ دەزانیت ئەو ناپاک و خراپەکاریشە لێی دڵنیا مەبە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بیکەرە ژوورەوە بۆ لام، عومەیر و عومەر پێکەوە هاتن و هاوەڵانیش هاتنە ژوورەوە، چونکە عومەر فەرمانی کرد وریابن ئەگەر عومەیر شتێکی کرد رێی پێ نەدەن، خۆیشی شمشێرەکەی پێ بوو، پێغەمبەر(ﷺ) بە عومەری فەرموو تۆ لە دواوە بوەستە، عومەیر کە نزیک بوویەوە وتی: بەیانیت باش، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (قَدْ أَكْرَمَنَا اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْ تَحِيَّتِكَ وَجَعَلَ تَحِيَّتَنَا السَّلَامَ، وَهِيَ تَحِيَّةُ أَهْلِ الجَنَّةِ) (خوا لەبری ئەو سەلامەی تۆ بە سەلامی خۆمان رێزداری کردوین کە سەلامی ئەهلی بەهەشتیەکانە)، ئینجا فەرمووی: بۆچی هاتویت ئەی عومەیر؟ ئەویش وتی: هاتوم دیلەکەمم بدەنەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی ئەو شمشێرە چیە پێت؟ ئەویش وتی: خوا بیبڕێت جا ئەو شمشێرە چ سوودێکی هەیە، کە دابەزیم لەبیرم چوو دایبنێم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (راستم پێ بڵێ بۆچی هاتویت؟) عومەیر وتی: تەنها بۆ بردنەوەی دیلەکەم هاتوم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (فَمَا شَرَطْتَ لِصَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ الجُمَحِيِّ فِي الحِجْرِ) (ئەی چ مەرجێکت دانا بۆ صەفوانی کوڕی ئومەییە لە حیجردا؟) عومەیر ترسا و وتی: چ مەرجێکم داناوە؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بەڵێنت دا بمکوژیت بەرامبەر بەوەی قەرزەکەت بداتەوە، خوا رێ نادات ئەوە بکەیت، عومەیر خێرا شایەتومانی هێنا و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئێمە دەمانوت درۆ دەکەیت کە دەڵێیت سروشت بۆ دێت، بەڵام ئەم قسەی نێوان من و صەفوان لە حیجر کەس نەیدەزانی جگە لە من و صەفوان، بەڵام خوا ئەوەی گەیاند بە تۆ، بۆیە بڕوام هێنا بە خواو پێغەمبەرەکەی و سوپاس بۆ خوا کە منی گەیاند بەم مەقامە، موسڵمانان بە موسڵمانبوونی عومەیر دڵخۆش

بوون، عومەر وتی: کە عومەیر هات لە بەرازێک لام بێزراوتر بوو، ەچی کە موسڵمان بوو هێندەی یەکێک لە کوڕەکانم لام ئازیز بوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (دابنیشە دڵنەوات بکەین)، ئینجا فەرمووی: (براکەتان فێری قورئان بکەن و دیلەکەی بۆ ئازاد بکەن)، عومەیر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من زۆر هەوڵم دەدا دژایەتی ئیسلام بکەم، جا ئێستا مۆڵەتم دەدەیت بچمەوە ناو قورەیش و بانگیان بکەم بۆ ئیسلام بەڵکو خوا ڕێنموونییان بکات؟ پێغەمبەریش(ﷺ) مۆڵەتی پێدا، عومەیر چوویەوە بۆ مەککەو صەفوانیش لە کۆڕی قورەیشیەکاندا بوو دەیوت: موژدەتان لێ بێت موژدەیەکتان بۆ دێت خەمی بەدرتان بیر دەباتەوە، هەرکەس لە مەدینەوە دەهاتە مەککە صەفوان هەواڵی مەدینەی دەپرسی تا دواجار هەواڵی زانی کە عومەیر موسڵمان بووە، کە ئەوەی زانی وتی: بەڵێن بێت هیچ یارمەتیەکی نەدەم و قسەشی لەگەڵ نەکەم، عومەیر هاتەوە مەککەو کەوتە ڕێنمایی خەڵک بۆ موسڵمان بوون و ژمارەیەکی زۆر موسڵمان بوون.[١]

عومەیری کوڕی وەهب ئامۆزای صەفوان بوو، پاش فەتحی مەککە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و داوای پەنای کرد بۆ صەفوان، پێغەمبەریش(ﷺ) داواکەی وەرگرت و عەباکەی خۆی بۆ نارد، خێرا وەهبی کوڕی عومەیر خۆی گەیاند بە صەفوان و پێکەوە گەڕانەوە.[٢]

عومەیر دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا کۆچی دوایی کرد.[٣]

٢٥٢٥. عومەیری کوڕی ئەبی وەققاص(رضي الله عنه)

ناوی عومەیری کوڕی ئەبی وەققاصی کوڕی ئوهەیبی قورەیشی

[١] المعجم الكبير للطبراني - باب العين - من اسمه عمير - عمير بن وهب الجمحي، الرقم ١١٧.
[٢] أسد الغابة، ج٣، ص ٢٥-٢٦.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٢٨.

زوهریە، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو، دواتر کۆچی کرد بۆ مەدینەو لەوێ مایەوەو لە غەزای بەدردا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[1]

کاتێک سوپا ئامادە کرا بۆ غەزای بەدر، پێغەمبەر(ﷺ) عومەیری گەڕاندەوە لەبەر کەمی تەمەنی، عومەیریش دەستی کرد بە گریان، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتی پێدا.[2]

سەعدی برای کە ئەویش هاوەڵێکی گەورەی پێغەمبەری خوایە(ﷺ) دەڵێت: پێش ئەوەی بچین بۆ بەدر، عومەیری برامم بینی خۆی دەشاردەوە، وتم: براکەم ئەوە چیتە؟ وتی: ترسی ئەوەم هەیە پێغەمبەر(ﷺ) بمبینێت و بە بچووکم بزانێت و نەهێڵێت بەشداری غەزاکە بکەم، حەزیش دەکەم بێم و بەشدار بم بەڵکو خوا شەهیدیم پێ ببەخشێ، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) ئەوی بە بچوک زانی و گێڕایەوە، عومەیر دەستی کرد بە گریان، دواتر پێغەبەر(ﷺ) مۆڵەتی پێدا، منیش بینیم هێندە بچووکە خۆم بەرگە سەربازیەکەیم بۆ رێکدەکرد، ئەوەبوو لە غەزاکەدا کوژرا و تەمەنی هێشتا شانزە ساڵان بوو.[3]

٢٥٣٦. عومەیری کوڕی ئەخرەم(ﷺ)

ناوی عومەیری کوڕی ئەخرەمی عوذریە، هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و موسڵمان بوو.[4]

٢٥٣٧. عومەیری کوڕی ئەخنەس(ﷺ)

ناوی عومەیری کوڕی ئەخنەسە، یەکێکە لە موسڵمانبوانی دوای فەتحی مەککەو لە دڵراگیرکراوان بوو، لە دەستکەوتەکانی حونەیندا پێغەمبەر(ﷺ)

---

(١) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٢٥.

(٢) المستدرک على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب عمير بن أبي وقاص أخي سعد قتل يوم بدر(ﷺ)، الرقم ٤٨٩٢.

(٣) الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ١٤٩.

(٤) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧١٠.

پەنجا وشتری پێدا.[1]

٢٥٢٨. عومەیری کوڕی ئەوس(ﷺ)

ناوی عومەیری کوڕی ئەوی کوڕی عەتیکە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و خەندەق و لە غەزاکانی دواتریشدا بەشداری کرد، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[2]

٢٥٢٩. عویەینەی کوڕی حیصن

ناوی عویەینەی کوڕی حیصنی کوڕی حوذەیفەیە، پێش فەتحی مەککە موسڵمان بوو و لە فەتحی مەککەدا بەشداری کرد، دواتریش لە غەزاکانی حونەین و تائیفدا بەشداری کرد، پاش وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) لە ئیسلام هەڵگەڕایەوەو هەواداری طولەیحەی ئەسەدی بوو، دواتر تەوبەی کرد.[3]

٢٥٣٠. عویەینەی کوڕی عائیشە(ﷺ)

ناوی عویەینەی کوڕی عائیشەی مورائیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای موئتە، دواتریش لە غەزاکانی تردا بەشداری کرد.[4]

٢٥٣١. عیاضی کوڕی زوهەیر(ﷺ)

ناوی عیاضی کوڕی زوهەیری قورەیشی فەهریە، یەکێکە لە دەستەی

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧١٠.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧١١.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٦٧.
[4] أسد الغابة، ج٤، ص ٣٥٥.

یەکەمی موسڵمان بوان و لە کۆچی حەبەشە و مەدینە و غەزای بەدریشدا بەشداری کرد.[1]

٢٥٣٢. عیاضی کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی عیاضی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، لە غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد.[2]

٢٥٣٣. عیاضی کوڕی غەنەمی فەهری(رضي الله عنه)

ناوی عیاضی کوڕی غەنەمی کوڕی زوهەیری فەهریە، پێش حودەیبیە موسڵمان بوو، دواتر لە شام نیشتەجێ بوو، خاڵۆزای ئەبووعوبەیدە بوو و ئەبووعوبەیدە کە وەفاتی کرد ئەوی کردبوو بە بەرپرسی حیمص و خەلیفە عومەریش لەو پۆستەی لاینەبرد.[3]

٢٥٣٤. عیاضی کیندی(رضي الله عنه)

ناوی عیاضی کیندیە، عیاض دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو: (ئەگەر کەسێک مەی خواردەوە جەلدی لێ بدەن، ئەگەر دووبارەی کردەوە هەمدی جەلدی لێ بدەن، ئەگەر هەمدی مەی خواردەوە بدەن لە گەردنی).[4]

ئەم فەرموودەیە تەنها ئیبن ئەبی عاصم هێناویەتی و لە کتێبەکانی تری فەرموودەدا بەدی ناکرێت.

٢٥٣٥. عیتبانی کوڕی مالیک(رضي الله عنه)

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٥٣.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٥٦.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٥٧.

[4] الآحاد و المثاني لابن أبي عاصم، الرقم ٢١٦٤.

ناوی عیتبانی کوڕی مالیکی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، بە رای جمهوور یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[1]

بوخاری هێناویەتی کە عیتبان لە بەشداربوانی غەزای بەدرە.[2]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان عیتبان و عومەرەوە.[3]

عیتبان لە هەریەک لە غەزاکانی بەدر و ئوحودو خەندەقدا بەشداری کرد، دواتر بینایی لەدەستدا.[4]

عیتبان دەڵێت: جارێک ئازارێک لە چاومدا دروست بوو، کەسێکم نارد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: حەز دەکەم بێت بۆ لام و لە ماڵەکەمدا نوێژ بکات، ئەویش هاودەم بە ژمارەیەکی زۆر لە هاوەڵانی هات بۆ لام،[5] پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (حەز دەکەیت لە چ شوێنێکی ماڵەکەتدا نوێژ بکەم؟) منیش وتم: لەو شوێنە، پێغەمبەر(ﷺ) دەستی کرد بە نوێژ و ئێمەش لە دوایەوە ریزمان بەست و پێغەمبەر(ﷺ) دوو رکات نوێژی کرد.[6]

ئەم بەسەرهاتە بە چەند شێوەی تر لە صەحیحی بوخاریدا هاتووەو بە گشتی ئەوە دەگەیەنێت کە پێغەمبەر(ﷺ) لەسەر داوای عیتبان چووە بۆ ماڵی عیتبان و لەوێ نوێژی کردووەو ژمارەیەک لە هاوەڵانیشی لەگەڵیدا بون.[7]

عیتبان دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کرد.[8]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ٤، ص ٤٣٢.

[2] صحيح البخاري، الرقم ٤١٧.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٣٢.

[4] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٥٠.

[5] صحيح مسلم، الرقم ٧٣.

[6] صحيح البخاري، الرقم ٤١٦.

[7] صحيح البخاري - كتاب الأذان - باب من لم ير رد السلام على الإمام واكتفى بتسليم الصلاة، الرقم ٨٤٠.

[8] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٤٣٢.

٢٥٣٦. عيرباضى كوڕى ساريه(رضي الله عنه)

ناوى عيرباضي كوڕى سارييەى سەلەميەو كونيەكەى ئەبوونوجەيحە.[١]

عيرباض دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) پێش ئەوەى بخەوێت ئەو سوورەتانەى دەخوێند كە بە (سبح) دەستيان پێدەكرد و دەيفەرموو: (إِنَّ فِيهِنَّ آيَةً أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ) (ئايەتێكيان تێدايە فەزڵى زياترە لە هەزار ئايەت).[٢]

عيرباض دەڵێت: جارێك جوانەوشترێكم فرۆشت بە پێغەمبەر(ﷺ) دواتر چووم تا بەهاكەى وەربگرمەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووى: (أَجَلْ، لاَ أَقْضِيكَهَا إِلاَّ نَجِيبَةً) (وشترێكى نەجيبەت دەدەمەوە) واتە وشترێكى زۆر باشتر لەوەى خۆى.[٣]

دواجار لە سەردەمى عەبدوڵاى كوڕى زوبەيردا كۆچى دوايى كرد، رايەكيش دەڵێت: بەڵكو لە ساڵى حەفتا و پێنجى كۆچيدا وەفاتى كرد.[٤]

٢٥٣٧. عيصامى كوڕى عامير(رضي الله عنه)

ناوى عيصامى كوڕى عاميرى كەلبيە، عيصام بتێكى هەبوو كە دەيپەرست، جارێك لاى بتەكە بوو كە دەنگێك لەناو بتەكەوە هات دەيوت: ئەى عيصام ئەى عيصام ئيسلام هاتو بتەكان نەمان و پەيوەندى خزمايەتى بەستراوە، عيصاميش ترس دايگرت و چوويە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەسەرهاتەكەى بۆ باسكرد، پێغەمبەرى خوايش(ﷺ) بانگى كرد بۆ ئيسلام و عيصاميش موسڵمان بوو.[٥]

---

(١) أسد الغابة، ج٤، ص ٢٢.

(٢) سنن أبي داود - كتاب الأدب - أبواب النوم - باب ما يقال عند النوم، الرقم ٥٠٥٧؛ جامع الترمذي - أبواب فضائل القرآن عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ٢٩٢١وقال حديث حسن غريب، السنن الكبرى للنسائي - كتاب فضائل القرآن - المسبحات، الرقم ٧٩٧٢، حسنه الألباني في صحيح و ضعيف سنن الترمذي، الرقم ٢٩٢١.

(٣) سنن النسائي - كتاب البيوع - باب استسلاف الحيوان واستقراضه، الرقم ٤٦٣٣.

(٤) أسد الغابة، ج٤، ص ٢٣.

(٥) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٠١.

٢٥٣٨. عیصامی موزەنی(ﷺ)

ناوی عیصامی موزەنیەو هاوەڵی پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، عیصام دەڵێت: لە سریەیەکدا بووین، پێغەمبەر(ﷺ) ڕێنمایی پێداین و فەرمووی: (إذا رأيتم مسجدا أو سمعتم مؤذنا فلا تقتلوا أحدا)،[١] (ئەگەر مزگەوتێکتان بینی یان دەنگی بانگبێژتان بینی ئیتر کەس مەکوژن).

٢٥٣٩. عیصمەی کچی حیبیان(ﷺ)

ناوی عیصمەی کچی حیببانە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٢٥٤٠. عیصمەی کوڕی ڕیئاب(ﷺ)

ناوی عیصمەی کوڕی ڕیئابە، یەکێکە لە بەشداربوانی ڕێککەوتنی حودەیبیە، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٣]

٢٥٤١. عیصمەی کوڕی قەیس(ﷺ)

ناوی عیصمەی کوڕی قەیسە، سەرەتا ناوی عەصیە بوو، بەڵام پێغەمبەری خوا(ﷺ) ناوی گۆڕی و ناوی نا عیصمە.[٤]

٢٥٤٢. عیصمەی کوڕی مودریک(ﷺ)

ناوی عیصمەی کوڕی مودریکە، عیصمە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) دانیشتنی

---

[١] سنن أبي داود - كتاب الجهاد - باب في دعاء المشركين، الرقم ٢٦٣٥؛ جامع الترمذي - أبواب السير عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ١٥٤٩وقال حسن غريب، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود، الرقم ٢٦٣٥، قال شعيب الأرناؤوط حسن لغيرهو هذا إسناد ضعيف، ضعفه أحمد شاكر في سنن الترمذي.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص٢٦.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٠٢.

[٤] معجم الصحابة لابن قانع، ج٢، ص ٢٩٥.

بەر خۆری پێ باش نەبوو.[1]

٢٥٤٣. عیصمەی ئەسەدی(ﷺ)

ناوی عیصمە یان عوصەیمەی ئەسەدیەو یەکێکە لەبەشداربوانی غەزای بەدر، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە جەنگی یەرمووکدا بەشداری کرد.[2]

٢٥٤٤. عیقالی کوڕی خوەیلید(ﷺ)

ناوی عیقالی کوڕی خوەیلیدەو پێغەمبەر(ﷺ) پێشنیازی بۆ کرد موسڵمان بێت بەڵام رازی نەبوو، لە جاری دووەمدا کە پێغەمبەر(ﷺ) هەمدی بانگی کرد بۆ ئیسلام، عیقال موسڵمان بوو.[3]

٢٥٤٥. عیکریمەی کوڕی ئەبووجەهل(ﷺ)

ناوی عیکریمەی کوڕی ئەبووجەهلی کوڕی هیشامی کوڕی موغیرەیە قورەیشی مەخزوومیە، کونیەکەی ئەبووعوثمانە.[4]

ئەبوجەهلی باوکی لە جەنگی بەدردا کوژرا، عەبدوڕەحمان دەڵێت: لە بەدردا لە ریزدا وەستابووم، تەماشای راست و چەپی خۆم کرد، دوو منداڵی پشتیوانانم بینی، یەکێکیان وتی مامە گیان ئەبووجەهل دەناسیت؟ وتم: بەڵێ، بۆچیتە برازاکەم؟ وتی بیستوومە قسەی وتووە بە پێغەمبەر(ﷺ)، سوێند بەوەی گیانمی بەدەستە ئەگەر بیبینم وازی لێ ناهێنم تا دەیکوژم یان دەمکوژێت، ئەوی تریش هەمان شتی پێ وتم، منیش نیشانم دان و ئەوانیش کوشتیان و دواتر هاتنەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، فەرمووی: کامتان کوشتی؟ هەرکامیان وتی: من،

---

[1] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٤٨٢٧.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٠٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥١٨.

[4] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص ٣٢٣.

پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: کەستان شمشێرەکەتان سڕیوە؟ وتیان: نا، سەیری هەردوو شمشێرەکەی کرد و فەرمووی: هەردووکتان کوشتووتانە.[1]

ئەبوجەهلی باوکی کە ناوی عەمر بوو، یەکێک بوو لە سەرسەختترین نەیارەکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئازاری زۆری پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەدا و زۆر دژایەتی دەکرد.

جارێک ئەبووجەهل لای صەفا ڕێی گرت بە پێغەمبەر(ﷺ) و ئازاری دا و قسەی پێ وت، پێغەمبەر(ﷺ) وەڵامی نەدایەوە، خزمەتکارێکی عەبدوڵای کوڕی جودعانیش لە سەروو صەفاوە لە شوێنی خۆی بوو گوێی لەوە بوو، ئینجا چوو و چوویە ناو کۆڕی قورەیشیەکان لای کەعبەو لەگەڵیان دانیشت، هێندەی نەبرد حەمزە بە کەوانەکەیەوە لە ڕاوەوە هاتەوە، ئەوکات حەمزە هێشتا بێباوەڕ بوو، ئافرەتە خزمەتکارەکە چوو بۆ لای حەمزە، ئەوکات پێغەمبەر(ﷺ) هەستابوو تا بگەڕێتەوە بۆ ماڵەوە، ئافرەتەکە بە حەمزەی وت: ئای ئەگەر ئەتبینی ئەبولحەکەم تۆزێ لەمەوبەر چی کرد بە موحەممەدی برازات، ئازاری دا و قسەی پێ وت، ئینجا چوو تا چوویە کۆڕی قورەیش لای کەعبەو لەگەڵیان دانیشت و قسەی لەگەڵ موحەممەد نەکرد، حەمزە تووڕەیی دایگرت و بێ ئەوەی لای هیچ کەس ڕابوەستێت چوو تا تەوافێکی کەعبە بکات و هیوادار بوو ئەبوو جەهل ببینێت، کە چوویە مزگەوت بینی ئەبووجەهل لەناو خەڵکەکەدا دانیشتووە، خێرا چوو بۆی و کە گەیشتە لای بە کەوانەکەی توند دای بەسەر سەری ئەبووجەهلدا، چەند کەسێ لە بەنی مەخزووم هەستان تا بەرگری لێبکەن، وتیان: ئەی حەمزە هەرچی سەیر دەکەین تۆیش لە ئایین هەڵگەراویتەتەوە، حەمزەش وتی: جا کێ و چی شتێ هەیە ڕێگرم بێت، بەڵێ، من شایەتی دەدەم موحەممەد نێردراوی خوایە و ئەوەی دەیڵێت حەقە، سوێند بەخوا دەست هەڵناگرم، دەی ئەگەر ڕاست دەکەن ڕێگریم لێ بکەن، ئەبوو جەهلیش وتی: واز بهێنن لە ئەبوو عومارە من زۆر بە ناشیرینی قسەم

[1] صحيح البخاري – كتاب فرض الخمس – باب من لم يخمس الأسلاب، الرقم ٣١٤١؛ صحيح مسلم – كتاب الجهاد والسير – باب استحقاق القاتل سلب القتيل، الرقم ١٧٥٢.

وتووە بە برازاکەی، بەوە ئازاری قورەیشیش بۆ سەر پێغەمبەر(ﷺ) کەمی کرد.[١]

عیکریمە هاوشان بە باوکی لە غەزای بەدردا دژ بە موسڵمانان بەشداری کرد و تیایدا کوشتاری موسڵمانانی کرد، لەوانە رافیعی کوڕی موعەللای شەهید کرد.[٢]

کاتێک ئەبووجەهلی باوکی کوژرا، ئیتر سەرکردایەتی بەنی مەخزووم درایە دەست عیکریمە.[٣]

دواتر کە عیکریمە موسڵمان بووبوو، زۆر خەفەتی دەخوارد کە لە بەدردا بەشداری کردووەو کە سوێندی زۆر قورسی بخواردایە دەیوت: سوێند بەو خوایەی لە بەدردا رزگاری کردم.[٤]

کە غەزای بەدر تەواو بوو و ئەبووجەهل و ژمارەیەک سەرکردەی تری قورەیش کوژرابوون، مناڵانی ئەو سەرکردانە هاودەم بە عیکریمە چوون بۆ لای ئەبووسوفیان و وتیان: ئەو سامانەی لە کاروانەکەدا هێناتان بیدەرە دەستمان تا بۆ تۆڵەی قورەیش بەکاریبهێنین، ئەویش رازی بوو، ئەوەبوو کەوتنە ئامادەکاری بۆ جەنگی ئوحود.[٥]

عیکریمە لە غەزای ئوحوددا دژ بە موسڵمانان بەشداری کرد، لەو غەزایەدا خالیدی کوڕی وەلید سەرکردایەتی سوارەی بێباوەڕانی دەکرد کە نزیکەی سەد سوارە بوون،[٦] ئەمانە بەرەی راستی سوپاکە بوون، لە بەرەی چەپیشەوە سەد سوارەی تر هەبوون کە عیکریمەی کوڕی ئەبوو جەهل سەرکردایەتی دەکرد.[٧]

---

[١] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب سعد بن مالك بن خالد كنيته أبو سهل(ﷺ) - ذكر إسلام حمزة بن عبد المطلب وحمايته لرسول الله عند إيذاء أبي جهل، الرقم ٤٩٠٦.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٤٤٥.

[٣] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص ٣٢٣.

[٤] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص ٣٢٣.

[٥] البداية و النهاية لابن كثير، ج٤، ص ١٠.

[٦] البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ١٣.

[٧] نفس المصدر، ج٤، ص ١٥.

لە غەزای خەندەقیشدا دووبارە عیکریمە دژ بە موسڵمانان بەشداری کرد.[1]

هەریەک لە عیکریمەی کوڕی ئەبو جەهل و ئوبەی کوڕی شەریق و عوبەیدەی کوڕی حەکیم و چەندێکی تر بەشداربوون لە فرۆشتنی خوبەیبدا، فرۆشتیان بە عوقبەی کوڕی حارثی کوڕی نەوفەل، چونکە خوبەیب لە جەنگی بەدردا باوکی عوقبەی کوشتبوو، عوقبەش لە ماڵی خۆیدا خوبەیبی بەند کرد.[2]

خالیدی کوڕی وەلید کە ویستی موسڵمان بێت، پێشنیازی کرد بۆ عیکریمە تا موسڵمان بێت، بەلام ئەو رازی نەبوو، خالید دەڵێت: کاتێک خوای گەورە خێری هێنایە رێم و ئیسلامی خستە دڵمەوە و ژیری پێ بەخشیم، خۆم بە خۆمم دەوت خۆ من چی جەنگی دژ بە موحەممەد هەیە بینیم، چی جاریش چووبم کە گەڕاومەتەوە دەروونم پێی وتوم ئەو کارو شوێنە هی من نیە، موحەممەدیش بەمزوانە سەردەکەوێت، ئەوەبوو کە پێغەمبەر(ﷺ) بەرەو حودەیبیە هات بە سوارەی بێباوەڕانەوە دەرچووم و لە ناوچەی عوسفان رێم پێگرت، دواتر کە قوڕەیش رێککەوتن لەگەڵی وتم: ئیتر بۆ کوێ بچم؟ بۆ لای نەجاشی کە ئەوانەی چوون بۆ لای نەجاشی لەوێ پارێزراون و خۆیشی بوەتە شوێنکەوتەی موحەممەد؟ یان بچم بۆ لای هیرەقل و واز لە ئایینی خۆم بهێنم و ببم بە نەصرانی و جوولەکە و شوێن عەجەم بکەوم، یان وەک ئەو خەڵکەی تر لە ماڵی خۆم بمێنمەوە، .. ئینجا کە ویستم بچم بۆ مەدینە عیکریمەی کوڕی ئەبووجەهلم بینی و وتم: وانازایت ئێمە لە هەڵەداین، وا موحەممەد سەرکەوت بەسەر عەرەب و عەجەمدا، با بچین بۆ لای و شوێنی بکەوین، گەورەیی ئەو بۆ ئێمەشە، بەلام ئەو زۆر بە سەختی بەرپەرچی دامەوەو وتی: ئەگەر تەنها من مابم شوێنی بکەوم شوێنی ناکەوم، منیش وتم: دەی ئەم قسانەم لای کەس باس

---

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٤، ص ١١٢.

[2] الاستيعاب في معرفة الأصحاب. ج٢، ص٤٤٢.

مەکە.[1]

پێغەمبەر(ﷺ) زۆر تووڕەبوو لە عیکریمە، چونکە ئەو دژایەتی زۆری موسڵمانانی دەکرد، بۆیە کاتێک چوو بۆ فەتحی مەککە، فەرمانی کرد چەند کەسێک هەن ئەگەر تەنانەت خۆیان هەڵواسیبوو بە کەعبەوە هەر دەبێت بکوژرێن، یەکێک لەوانە عیکریمە بوو،[2] جا عیکریمە کە ئەویە بیست بەرەو دەریا چوو و سوار کەشتیەک بوو، لەناو کەشتیەکەدا بوون کە گەردەلوولێک هات و هەموان هاواریان دەکرد و دەیانوت لێرەدا خواوەندەکانتان فریاتان ناکەون، عیکریمە وتی: بەخوا لێرەدا تەنیا نیازپاکی رزگارم بکات لە وشکانیشدا هەر ئەوە رزگارم دەکات، خوایە بەڵێن بێت لەسەرم ئەگەر لەم بارەدا رزگارم بکەیت، بچم بۆ لای موحەممەد و دەست بخەمە دەستی، چونکە دەزانم ئەو زۆر لێبوردەو بەخشندەیە.[3]

ئومموحەکیمی ژنی عیکریمە پاش فەتحی مەککە موسڵمان بوو،[4] چوویە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و داوای پەنای کرد بۆ عیکریمەی مێردی، پێغەمبەری خواش(ﷺ) داواکەی وەرگرت، ئەویش خێرا چوو بۆ یەمەن کە عیکریمە لەوێ بوو و پەناکەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) پێ گەیاند، عیکریمەش هاودەم بە ئومموحەکیمی هاوسەری گەڕایەوە بۆ مەککە.[5]

کاتێک عیکریمە چوویە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) وتی: ئەی موحەممەد ئەم ئافرەتە دەڵێت: تۆ پەنای منت داوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: تۆ پەنادراویت، عیکریمەش کە ئەو هەڵوێستەی بینی شایەتومانی هێنا، ئینجا وتی: تۆ چاکەکارترین کەسیت، راستگۆترین و بەوەفاترین کەسیت، لەکاتی ئەم قسانەیدا عیکریمە لە شەرمدا سەری دانەواندبوو، دواتر وتی: ئەی

[1] تاريخ الإسلام للذهبي، ج٢، ص ٤٧٤-٤٧٦، البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ٢٣٨-٢٣٩.
[2] المستدرک على الصحيحين - كتاب البيوع - ذكر تأمين الناس يوم فتح مكة إلا أربعة نفر، الرقم ٢٣٤٢.
[3] سنن النسائي - كتاب تحريم الدم - باب الحكم في المرتد، الرقم ٤٠٧٨.
[4] موطأ الإمام مالک - كتاب النكاح - نكاح المشرک إذا أسلمت زوجته قبله، الرقم ٢٠٠٣.
[5] أسد الغابة، ج٤، ص ٧٨.

پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوای لێخۆشبونم بۆ بکە بۆ هەر هەنگاوێکی دژایەتی ئیسلام و دەرخستنی شیرک گرتوومەتەبەر، پێغەمبەریش(ﷺ) نزای بۆ کرد و فەرمووی: (خوایە لە عیکریمە خۆش بە لە هەر دژایەتیەک کە گرتیەبەر بەرامبەرم یان هەر کاروانێک گرتیەبەر بۆ بەرگرتن بە پەیامەکەت)، عیکریمە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چاکترین شتم پێ بفەرموو تا فێری بم، ئەویش فەرمووی: بڵێ: أشهد أن لا إله إلا الله، وأن محمدا عبده ورسوله و لە پێناو خواشدا تێبکۆشە.[1]

عیکریمە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) سوێند بێت بەخوا لە هەر هەڵوێستێکدا دژایەتی پەیامی خوام کردبێت هەمان ئەو هەوڵە بۆ خزمەتی پەیامی خوا دەگرمەبەر، چیم لە دژایەتی پەیامی خوادا خەرج کردبێت، بەڵێن بێت هێندە لە رێی خوادا خەرج بکەم.[2]

پاش موسڵمانبوونی خەڵکی بە بەرچاویەوە قسەیان بە باوکی دەوت، ئەویش پێی ناخۆش بوو و چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و بەسەرهاتەکەی بۆ باسکرد، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (قسە بە مردوو مەڵێن، چونکە قسەوتن بە مردوو ئازاری زیندوو دەدات).[3]

دواتر پێغەمبەر(ﷺ) بەرپرسیارێتی سپارد بە عیکریمەو کۆکردنەوەی زەکاتی هەوەزانیەکانی بەو سپارد.[4]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد ئەزدیەکان ئامادە نەبوون زەکات بدەن، بۆیە حوذەیفە نامەی نووسی بۆ خەلیفەی پێغەمبەر(ﷺ) ئەبووبەکری صدیق و هەواڵەکەی پێدا، ئەبووبەکریش عیکریمەی کوڕی ئەبوو جەهلی

---

[1] المستدرک علی الصحیحین - کتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب عكرمة بن أبي جهل واسم أبيه مشهور - دعاء النبي صلى الله عليه وآله وسلم لعكرمة، الرقم ٥٠٩٠.

[2] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب فضل الجهاد - ما ذكر في فضل الجهاد والحث عليه، الرقم ١٩٨٧٠.

[3] أسد الغابة، ج٤، ص٧٨.

[4] أسد الغابة، ٤، ص ٧٨.

نارد بۆیان،[1] عیکرمەش ژمارەیەک لەوانەی بەدیل گرت و بە حوذەیفەدا ئەوانی نارد بۆ لای ئەبووبەکر.[2]

ئەبووبەکری صدیق عیکریمەی بە سوپایەکەوە نارد بۆ خەڵکی عومان[3] و پاش سەرکەوتنی ئەوی کرد بە بەرپرسی عومان، پاش ماوەیەک لەو پۆستەی لایبرد و بەرەو یەمەنی نارد.[4]

دواتر عیکریمە بۆ جیهاد چوو بەرەو شام، خەلیفە ئەبووبەکر خالیدی کوڕی سەعیدی کرد بە بەرپرسی بەشێک لە سوپای رۆژهەڵاتی شام،[5] خالیدیش بەرەو تیما چوو و لەوێ کە نزیک بوویەوە لە هۆزە عەرەبیەکانی ناو رۆمەکان زۆرێک لە هۆزەکانی ئەوێ بڵاوەیان لێکرد و زۆرێکیان موسڵمان بوون، خالیدیش هەواڵی نارد بۆ ئەبووبەکر کە چی روویداوە، ئەبووبەکریش فەرمانی پێکرد پێشڕەوی بکات و وەلیدی کوڕی عوتبەو عیکریمەی کوڕی ئەبوو جەهل و دەستەیەکی زۆریشی نارد بۆ یارمەتیدانی، خالید پێشڕەوی کرد و سەرکردەی رۆمەکانی لە ئیلیا شکاند کە ناوی ماهان بوو، ماهان بەرەو دیمەشق رایکرد و خالیدیش کەوتە دوای، تا گەیشتنە مەرج صەفرا، لەوێ بارەکە بە پێچەوانە شکایەوەو خالیدی کوڕی وەلید و سوپاکەی رایانکرد، بەڵام عیکریمە خۆی راگرت و راینەکرد.[6]

عیکریمە لە ساڵی پانزەی کۆچیدا بەشداری جەنگی یەرمووکی کرد و تیایدا شەهید بوو،[7] لە کاتی جەنگەکەدا لە ئەسپەکەی دابەزی و کەوتە جەنگ، دەیان جار بریندار کرا تا دواجار شەهید کرا.[8]

لەکاتی جەنگەکەدا موسڵمانان هاواریان لێ دەکرد لەخوا بترسەو رەحمێ

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٧، ص ١٠١.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٤٥.

[3] أسد الغابة، ج٤، ص ٧٩.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج١، ص ٥٧٢.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٢٣٨.

[6] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ٤.

[7] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص ٣١٦.

[8] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب فضل الجهاد - ما ذكر في فضل الجهاد والحث عليه، الرقم ١٩٨٧٠.

بە خۆت بکە، ئەویش دەیوت: من پێشتر بۆ لات و عوززا خۆم بەخت دەکرد، ئێستا لە ڕێی خوادام خۆم بپارێزم؟! بەخوا هەرگیز شتی وا ناکەم.[١]

٢٥٤٦. عیکریمەی کوڕی عامیر(رضي الله عنه)

ناوی عیکریمەی کوڕی عامیر یان کوڕی عەمماری قورەیشیە، یەکێکە لە موسڵمانبوانی پاش فەتحی مەککەو یەکێکە لە دڵراگیرکراوان.[٢]

٢٥٤٧. عیلبائی عەبەسی(رضي الله عنه)

ناوی عیلبائەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێت: (خەڵکی کە ڕوویانکردە دنیا زیان بە ئاخیرەتیان دەگەیەنن).[٣]

٢٥٤٨. عیلبائی کوڕی موڕڕە(رضي الله عنه)

ناوی عیلبائی کوڕی موڕڕەیەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای موئتەو تیایدا شەهید بوو.[٤]

٢٥٤٩. عیمرانی کوڕی حوصەین(رضي الله عنه)

ناوی عیمرانی کوڕی حوصەینی کوڕی عوبەیدە، کونیەکەی ئەبوونوجەیدە، لە ساڵی فەتحی خەیبەردا موسڵمان بوو، دواتر بەشداری چەند غەزایەکی کرد، لە فەتحی مەککەشدا بەشداری کرد و ئاڵای خوزاعیەکانی بەدەستەوە بوو.[٥]

---

[١] أسد الغابة، ج٤، ص ٨٠.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٣٩.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٤٥.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٤٥.

[٥] أسد الغابة، ج٤، ص ٢٩٩.

عیمران دەڵێت: جارێک لە سەفەرێکدا لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بووین، بە شەو ڕێمان دەبڕی تا گەیشتە کۆتایی شەو کەمێک خەوتین، بەڵام خەوەکەمان زۆری خایاند تا ئەوەی تیشکی خۆرمان بەرکەوت و بەوە بێدار بووینەوە، ئێمە وا ڕاهاتبووین کەس پێغەمبەری خوای(ﷺ) بێدار نەدەکردەوە تا خۆی لەخەو هەستایە، چونکە نەماندەزانی لە خەوەکەیدا چی بۆ ڕوودەدات، عومەر کە هەستا و باری خەڵکەکەی بینی دەستی کرد بە الله اکبر کردن و بە دەنگی بەرزیش دەیوت: تا پێغەمبەر(ﷺ) لە خەو ڕاچڵەکی، کە لە خەو هەستا خەڵکەکە باسی باری خۆیان بۆ پێغەمبەر(ﷺ) خستەڕوو، ئەویش فەرمووی: (کێشە نیە-بجووڵێن)، ئەوەبوو جووڵاین و کەمێک چووین، دابەزی و داوای ئاوی کرد و دەستنوێژی گرت و بانگ درا بۆ نوێژ و پێغەمبەر(ﷺ) بەرنوێژی کرد بۆ خەڵکەکە، کە لە نوێژەکەی تەواو بوو، پێغەمبەر(ﷺ) کابرایەکی بینی کەناری گرتبوو و لەگەڵ خەڵکەکە نوێژی نەدەکرد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی فلانە کەس بۆچی لەگەڵ خەڵکەکە نوێژ ناکەیت؟ کابرا وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) تووشی لەشگرانی بووم و ئاویش نیە خۆم بشۆم، ئەویش فەرمووی: (علیک بالصعید فانه یکفیک)، (خۆڵ بەکاربهێنە-بۆ تەیەممومـ-ئەوەت بەسە)، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) کەوتەڕێ و خەڵکێک سکاڵای تینوێتییان کرد، پێغەمبەر(ﷺ) عەلی و کەسێکی تری بانگ کرد و فەرمووی: (بڕۆن و بە دوای ئاودا بگەڕێن)، ئەوانیش چوون تا بە دوای ئاودا بگەڕێن...[1]

عیمران دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (اطلعت في الجنة فرأيت أكثر أهلها الفقراء، واطلعت في النار فرأيت أكثر أهلها النساء)،[2] (تەماشای بەهەشتم کرد زۆربەی خەڵکەکەی هەژاران بوون، تەماشای دۆزەخیشم کرد زۆربەی خەڵکەکەی ئافرەتان بوون).

---

[1] صحيح البخاري - كتاب التيمم - باب الصعيد الطيب وضوء المسلم يكفيه من الماء، الرقم ٣٤٤.

[2] صحيح البخاري - كتاب بدء الخلق - باب ما جاء في صفة الجنة وأنها مخلوقة، الرقم ٣٢٤١؛ صحيح مسلم - كتاب الرقاق - باب أكثر أهل الجنة الفقراء، الرقم ٢٧٣٧.

دواتر عیمـران چـوو بـۆ بەصـرەو لـەوێ نیشـتەجێ بـوو و هـەر لەوێـش وەفاتـی کـرد، مردنیشـی لـە سـاڵی پەنجـاو دوو یـان پەنجـاو سـێی کۆچیـدا بوو،[1] لـە کاتـی فیتنـەی نێـوان هاوەڵانـدا عیمـران کەنـاری گـرت و بەشـداری تێـدا نەکـرد.[2]

٢٥٥٠. عیمرانی کوڕی عومیم(ﷺ)

نـاوی عیمرانی کوڕی عوەیـم یـان کـوڕی عوەیمیـرە، لەبەسـەرهاتێکدا باسـی هاتـووە کـە خوشـکەکەی-یـان بـە گێڕانەوەیەکـی تـر کچەکەی- لەگـەڵ هەوێکەی -ژنـی تـری مێردەکـەی- جەنگـی کـردووەو کوشـتوویەتی و عیمرانیـش خوێـن بابیەکەی داوە.[3]

دوو ئافـرەت پێکـەوە جەنـگان و یەکێکیـان دای لـەوی تریـان و ژنەکـەو کۆرپەکەی سکیشـی کوشـت، پێغەمبەر(ﷺ) حوکمی بەوەدا ژنەکە بکوژرێتەوەو لـە بـری کۆرپەکـەش کۆیلـە یـان کەنیزەکێـک بدرێـت،[4] جـا ئـەو دوو ژنـەی کـە جەنگیـان کـرد هەردووکیـان ژنـی حەمـەل خـۆی بـوون، یەکێکیـان نـاوی مولەیکە بـوو و ئـەوی تریـش نـاوی ئوممـو عەفیـف بـوو،[5] ئوممـو عەفیـف بـە دارێـک دای لـە مولەیکـەو کوشـتی،[6] حەمـەل هـات بـۆ لای باوکـی ژنـە بکوژەکـەو وتـی: خوێـن بایـی ژنەکـەم و منداڵەکەمـم دەوێـت، باوکیشـی وتـی: منداڵەکانـی خوێـن بابیەکـەی ئـەدەن، سـکاڵا برایـە لای پێغەمبـەر(ﷺ)، ئەویـش فەرمـووی: (خوێـن بایـی لەسـەر کەسـوکارە و بـۆ کۆرپـەش کۆیلـە یـان کەنیزەکێـک دەدرێـت).[7]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٠٥.

[2] أسد الغابة، ج٤، ص ٢٩٩.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٧٠٧.

[4] مسند أحمد بن حنبل - مسند بني هاشم(ﷺ) - مسند عبد الله بن العباس بن عبد المطلب(ﷺ) عن النبي(ﷺ)، الرقم ٣٥٠٧؛ سنن أبي داود - كتاب الديات - باب دية الجنين، الرقم ٤٥٧٢؛ سنن النسائي - كتاب القسامة والقود - باب قتل المرأة بالمرأة، الرقم ٤٧٥٣، صححه شعيب الأرناؤوط.

[5] مشكل الآثار للطحاوى، الرقم ٣٨٩١.

[6] فتح الباري، ج١٠، ص ٢١٨.

[7] السنن الكبرى للبيهقي، الرقم ١٥٢٣٧.

ئەو هاوەڵانەی ناویان
بە پیتی (ف)
دەست پێ دەکات

٢٥٥١. فاتیکی کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی فاتیکی کوڕی عەمری خەطمیە، فاتیک دەڵێت: روقییەی چاوم لای پێغەمبەر(ﷺ) باسکرد، ئەویش مۆڵەتی پێدام تا بەکاری بهێنم و نزای بەرەکەتی بۆ کردم تیایدا، روقییەکەش ئەمە بوو: بسم الله و بالله، أعيذك بالله من شر ما ذرأ و برأ و من شر ما اعتريت و اعتراك والله ربي شفاك و أعيذك بالله من شر ملقح و محيل.[١]

٢٥٥٢. فاخیتەی کچی غەزوان(رضي الله عنها)

ناوی فاخیتەی کچی غەزوانەو یەکێکە لە ئافرەتە کۆچەریەکان.[٢]

٢٥٥٣. فاخیتەی کچی وەلید(رضي الله عنها)

ناوی فاخیتەی کچی وەلیدی کوڕی موغیرەی مەخزوومیە، خوشکی خالیدی کوڕی وەلید و هاوسەری صەفوانی کوڕی ئومەییە بوو، فاخیتە مانگێک پێش موسڵمانبوونی صەفوانی مێردی موسڵمان بوو، موسڵمانبوونیشی لە کاتی فەتحی مەککەدا بوو.[٣]

٢٥٥٤. فاخیتەی کچی ئەبووطالیب(رضي الله عنها)

ناوی فاخیتەی کچی ئەبوطالیبە، خوشکی عەلی کوڕی ئەبووطالیب و ئامۆزای پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، رایەکیش دەڵێت: ناوی هیند بووە، کونیەکەی ئومموهانیئەو زیاتر بەو نازناوەی ناسراوە.[٤]

---

[١] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥١١٦.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٧.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٦.

ئەم ئافرەتە هاوسەری هوبەیرەی کوڕی ئەبی وەهبی مەخزوومی بوو، لە ساڵی فەتحی مەککەدا ئومموهانی موسڵمان بوو، جا کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) فەتحی مەککەی کرد، هوبەیرە رایکرد بۆ نەجران.[1]

٢٥٥٥. فاخیتەی کچی ئەبی ئوحەیحە(رضي الله عنها)

ناوی فاخیتەی کچی ئەبی ئوحەیحەیە، هاوسەری ئەبیلعاصی زاوای پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو، پاش ئەوەی زەینەبی کچی پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد، ئەبیلعاص فاخیتەی بەهاوسەر گرت و کچێکی لێی بوو بە ناوی مەریەم.[2]

٢٥٥٦. فاخیتەی کچی ئەسوەد(رضي الله عنها)

ناوی فاخیتەی کچی ئەسوەدی قورەیشی ئەسەدیە، هاوسەری صەفوانی کوڕی ئومەییە بوو، پێشتر باوەژنی صەفوان بوو، کە باوکی صەفوان مرد فاخیتەی باوەژنی بەهاوسەر گرتەوە، دواتر بە بڕیاری ئیسلام لەیەک جیابوونەوە.[3]

٢٥٥٧. فاریعەی کچی ئەبووسوفیان(رضي الله عنها)

ناوی فاریعەی کچی ئەبووسوفیانی کوڕی حەربی ئومەویە، هاوسەری عەبدوڵای کوڕی جەحش بوو، هاودەم بە هاوسەرەکەی کۆچی کرد بۆ حەبەشە.[4]

---

[1] أسد الغابة، ج٧، ص ٤٤٣.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٦.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٦.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٩.

٢٥٥٨. فاریعەی کچی ئەبی صەلت(ﷺ)

نـاوی فاریعـەی کچـی ئەبی صەلتـە، دوای فەتحـی تائیـف چوویـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ)، بـە ئافرەتێکـی جـوان و خوێن گـەرم ناسـرابوو.[1]

٢٥٥٩. فاطیمەی زەهراء (ﷺ)

نـاوی فاطیمـەی کچـی موحەممـەدی کـوڕی عەبدوڵایـە، باوکـی سـەرداری مرۆڤایەتـی و ئازیـزی ئیماندارانـە، موحەممـەدی نێـردراوی خوایـە.[2]

دایکی نـاوی خەدیجـەی کچی خوەیلیدە، دایکی باوەڕداران و موژدەپێدراوی بەهەشـت و یەکـەم و خۆشەویسـتترین هاوسـەری پێغەمبـەری خوایـە(ﷺ)، پێشـتر لـە پیتـی (خ) دا بـە وردی ژیانەکەیمـان باسـکردووە.

فاطیمـە سێ خوشـکی هەبوو بـە ناوەکانـی روقییـەو زەینـەب و ئوممـوکلثوم کـە پێشـتر ژیانـی هـەرکام لەوانمـان باسـکردووە.

زەینـەب کـە کچـە گـەورەی پێغەمبـەر(ﷺ) بـوو، بـەڵام لـە سـاڵی هەشـتەمی کۆچیـدا کۆچـی دوایـی کـرد.[3]

روقییـە کـە ژنـی عوثمانـی کـوڕی عەففـان بـوو، کاتێـک غـەزای بـەدر روویـدا روقییـە نەخـۆش بـوو، بۆیـە بـە ویسـتی پێغەمبـەر(ﷺ) عوثمـان لای روقییـە مایـەوە، بـەڵام پێش ئـەوەی پێغەمبـەر(ﷺ) بگاتـەوە نـاو مەدینـە روقییـە کۆچـی دوایی کـرد.[4]

ئوممـوکلثوم کـە لـە روقییـە بچووکتـر بـوو و دوای مردنـی روقییـەی خوشـکی پێغەمبـەر(ﷺ) ئـەوی مـارە کـرد لـە عوثمانـی کـوڕی عەففـان، بەڵام ئەمیش لـە سـاڵی نـۆی کۆچیـدا وەفاتـی کـرد و باوکـی (پێغەمبـەری ئازیز(ﷺ) نوێـژی لەسـەر کـرد.[5]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٥٠.

[2] الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ٤، ص ١٨٩٣.

[3] أسد الغابة، ج٧، ص ١٤٤.

[4] أسد الغابة، ج٧، ص ١٢٦.

[5] أسد الغابة، ج٧، ص ٤٢١.

براکانی فاطیمە بریتی بوون لە قاسم کە برا گەورەی بوو، طەیب، طاهیر، عەبدوڵا،[1] برایەکی تری هەبوو بە ناوی ئیبراهیم کە لە رووی باوکیەوە بوو و دایکیان جیا بوو، ئیبراهیمیش لە ساڵی هەشتەمی کۆچیدا لەدایک بوو و پاش هەژدە مانگ هەر بە منداڵی کۆچی دوایی کرد،[2] جا هەموو کورەکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە خەدیجەوە پێش دابەزینی سروش وەفاتیان کرد، بەڵام کچەکانی مانەوە تا ئیسلام هات و باوەڕیان هێنا بە ئیسلام و لەگەڵ باوکیان کۆچیان کرد بۆ مەدینە.[3]

مێردەکەی فاطیمە ناوی عەلی کوڕی ئەبووطالیبە، ئامۆزاو زاوای پێغەمبەر(ﷺ) و موژدەپێدراوی بەهەشت و مەولا موسڵمانان و خەلیفەی چوارەمی باوەڕدارانە، پێشتر لە پیتی (ع) دا ژیانەکەیمان باسکردووە.

فاطیمە کوڕێکی هەبوو بە ناوی حەسەن کە کوڕە گەورەی بوو، حەسەنی رەیحانەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) و گەورەی گەنجانی بەهەشت و رێبەری چاکسازی نێوان دوو دەستەی موسڵمانان و خەلیفەی پێنجەمی راشیدینە، پێشتر لە پیتی (ح) دا ژیانەکەیمان باسکردووە.

کوڕێکی تری ناوی حوسەینە، حوسەینی رەیحانەی پێغەمبەر(ﷺ) و گەورەی گەنجانی بەهەشت و خۆشەویستی پێغەمبەری خواو هەمو کەسێکی ئیمان لەدڵە، پێشتر لە پیتی (ح) دا ژیانەکەیمان باسکردووە.

کوڕێکی تری ناوی موحسین بوو کە لە فەرموودەیەکدا باسی هاتووەو پێشتر لە باسی ژیانی حەسەن و حوسەیندا باسمان کردووە.

کچێکی هەبوو بە ناوی ئومموکلثوم کە لە ساڵی شەشی کۆچی لەدایک بوو.[4]

کچێکی تری هەبوو بە ناوی زەینەب کە ئەمیش کچەزای پێغەمبەر(ﷺ) بوو، لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) لەدایک بوو، زەینەب لەگەڵ حوسەینی

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٢، ص ٢٩٤.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج١، ص ١٧٢.
[3] أسد الغابة، ج٧، ص ٩١.
[4] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ٥٠٠.

برایدا چوو بۆ کەربەلا، کاتێک حوسەینی برای شەهید کرا، زەینەب-هاودەم بەو ژن و منداڵانەی کە مابوون- برا بۆ دیمەشق.[1]

لەدایکبوونی:

سەبارەت بە کاتی لەدایکبوونی راجیایی هەیە، رایەک دەڵێت: فاتیمە پێنج ساڵ پێش دابەزینی سروش لەدایک بووە، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو لە ساڵی دووەمی پێغەمبەرایەتیدا لەدایک بوو.[2]

ذەهەبی دەڵێت: لەدایکبوونی فاتیمە کەمێک پێش دابەزینی سروش بوو بۆ سەر پێغەمبەر(ﷺ).[3]

سەبارەت بەوەی ئایا کچەکانی پێغەمبەر(ﷺ) کامیان گەورەتر بوون، یەکدەنگی هەیە کە زەینەب کچە گەورە بووە، دواتر راجیایی هەیە، رایەک دەڵێت: فاتیمە کچە بچووک بووە، رایەک دەڵێت: روقییە کچە بچووک بووە، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو ئومموکلثوم کچە بچووک بووە.[4]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) لە مەککە بوو و بانگەوازی دەکرد، هێشتا فاتیمە بچووک بوو، پێغەمبەر(ﷺ) ئەم ئایەتەی بۆ دابەزی (و أنذر عشيرتك الأقربين)، پێغەمبەر(ﷺ) خەڵکی قورەیشی کۆکردەوەو ئاگاداری کردنەوەو فەرمووی: (يَا بَنِي كَعْبِ بْنِ لُؤَيٍّ، أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، يَا بَنِي مُرَّةَ بْنِ كَعْبٍ، أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، .. يَا فَاطِمَةُ، أَنْقِذِي نَفْسَكِ مِنَ النَّارِ، فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللهِ شَيْئًا، غَيْرَ أَنَّ لَكُمْ رَحِمًا سَأَبُلُّهَا بِبَلَالِهَا) (ئەی بەنی کەعبی کوڕی لوئەی، خۆتان لە دۆزەخ رزگار بکەن... ئەی فاتیمە، خۆت لە دۆزەخ رزگار بکە، چونکە من لای خوا هیچم پێ ناکرێ بۆتان)،[5] (فَاطِمَةُ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَلِينِي مَا شِئْتِ مِنْ مَالِي لَا أُغْنِي عَنْكِ مِنَ اللهِ شَيْئًا) (ئەی فاتیمەی کچی موحەممەد چەندە لە سامانی منت دەوێت

---

[1] أسد الغابة، ج٧، ص ١٤٦.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٥٤.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ١١٩.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٤٨.

[5] صحيح مسلم - كتاب الإيمان - باب في قوله تعالى وأنذر عشيرتك الأقربين، الرقم ٢٠٤.

داوای بکە، بەڵام لای خوا هیچم پێ ناکرێت بۆت).[1]

کۆچکردن بۆ مەدینە

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) کۆچی کرد بۆ مەدینە، پاش ماوەیەک زەید و ئەبوورافیعی بە دوو وشترەوە نارد بۆ مەککە تا فاتیمەو ئوممکلثوم و سەودەی کچی زەمعەو ئوممئەیمەن و ئوسامەی کوڕی زەید بهێنن بۆ مەدینە.[2]

عائیشە دەڵێت: دوای ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) کۆچی کرد بۆ مەدینە، زەیدی کوڕی حارثەی نارد بۆ لامان و ئەبوورافیعی مەولاشی لەگەڵدا نارد، دوو وشتر و پێنج سەد درهەمی پێدان تا بۆ کۆچەکە چی وشتریان پێویستە بیکڕن، ئەبووبەکریش عەبدوڵای کوڕی ئورەیقیطی بە دوو یان سێ وشترەوە نارد و نامەیەکی نووسی بۆ عەبدوڵای کوڕی ئەبووبەکر و فەرمانی پێدەکرد دایکی و من و ئەسمائی خوشکم بەودا بنێرێت بۆ مەدینە، ئەوەبوو کەوتنەڕێ، لەنیوەی ڕێدا زەید بە پارەکە سێ وشتری کڕی، دواتر هەموویان هاتنە مەککەو ڕێیان کەوتە طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵا کە دەیویست خێزانی ئەبووبەکر ببات بۆ مەدینە، ئەوەبوو هەموومان کەوتینەڕێ، زەید و ئەبوورافیع فاطیمە و ئوممکلثوم و سەودەی کچی زەمعەیان هێنان، هەروەها زەید ئوممئەیمەن و ئوسامەی کوڕی زەیدی هێنا، عەبدوڵای کوڕی ئەبووبەکریش دایکم و من و ئەسمائی هێنا، طەلحەش هاودەم بە ئێمە هات و هەموو پێکەوە کەوتینەڕێ تا گەیشتینە مەدینە، ئەو کات موسڵمانان خەریکی دروستکردنی مزگەوتی مەدینە بوون.[3]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الوصايا - باب هل يدخل النساء والولد في الأقارب، الرقم ٢٧٥٣.

[2] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٦٩.

[3] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر الصحابيات من أزواج رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وغيرهن(ﷺ) - الصديقة بنت الصديق عائشة بنت أبي بكر(ﷺ) - ذكر أداء الصداق قبل البناء، الرقم ٦٧٨٠.

هاوسەرگیری عەلی و فاطیمە

هاوسەرگیری عەلی کوڕی ئەبووطالیب و فاطیمەی کچی پێغەمبەر(ﷺ) لە مانگی ذیلقەعدە یان کەمێک پێش مانگی ذیلقەعدەی ساڵی دووەمی کۆچیدا بوو، واتە لە پاش جەنگی بەدر.[1]

عەلی کوڕی ئەبوطالیب دەڵێت: خزمەتکارێکم وتی: دەزانیت فاطیمە داواکراوە؟ وتم: نا، وتی: با، ئەی بۆ تۆ ناچیتە داوای؟ منیش وتم: خۆ هیچم نیە تا بچمە داوای، ئەویش وتی: ئەگەر بچیت بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) فاطیمەت پێ دەدات، هێندەی پێ وتم: تا منیش چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، کە چوومە ئەوێ و لەبەردەمیدا دانیشتم نەمتوانی هیچ بڵێم، فەرمووی: بۆچی هاتویت؟ ئیشێکت هەیە؟ منیش بێدەنگ بووم، هەمدی لێی دووبارە کردمەوە و بێدەنگ بووم، ئەویش فەرمووی: (لەوانەیە هاتبیت بۆ داوای فاطیمە؟) وتم: بەڵێ، فەرمووی: ئەی هیچت هەیە بۆمارەییەکەی؟ وتم: نا بەخوا ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، فەرمووی: ئەی چیت کرد بە قەڵغانەکەت کە پێم دایت، سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە ئەو قەڵغانە زۆر قورس و پتەو بوو، منیش وتم: لای خۆمە، فەرمووی: (دەی لێم مارە کردیت، ئەو قەڵغانەی بۆ بنێرە تا بەوە حەڵاڵ بێت بۆت).[2]

کاتێک عەلی ویستی هاوسەرگیری لەگەڵ فاتیمە بکات، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: هیچت هەیە؟ عەلی وتی: هیچم نیە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی قەڵغانە قورسەکەت کوا؟ وتم: لای خۆمە، ئەوەبوو ئەو قەڵغانەی دا بە فاتیمە.[3]

---

[1] سیر أعلام النبلاء للذهبي، ج٢، ص ١١٩.

[2] دلائل النبوة للبيهقي، الرقم ١٠٢٠.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند العشرة المبشرين بالجنة وغيرهم - مسند علي بن أبي طالب(ﷺ)، الرقم ٦١٣؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب النكاح - تحلة الخلوة وتقديم العطية قبل البناء، الرقم ٥٥٤١؛ صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (ﷺ) أجمعين - ذكر ما أعطى علي(ﷺ) في صداق فاطمة، الرقم ٦٩٤٥، قال الألباني في صحيح و ضعيف سنن النسائي حسن صحيح.

کاتێک عەلی کوڕی ئەبوطالیب فاطیمەی کچی پێغەمبەری خوای(ﷺ) بە هاوسەر گرت، بۆ ماڵێک دەگەڕا تا تیایدا نیشتەجێ بێت، بەڵام خانوویەکی دوور لە ماڵی پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەست کەوت و لەوێ گواستیەوە، پێغەمبەر(ﷺ) هات بۆ ماڵیان و پێی فەرموون دەیەوێت نزیکیان بکاتەوە لە ماڵی خۆی، فاطیمەش وتی: داوا لە حارثە بکە تا شوێنەکەی بگۆڕێتەوە لەگەڵمان تا نزیک بینەوە، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (حارثە هێندە شوێنی خۆی بۆ چۆڵکردوین ئیتر رووم نایەت پێی بڵێم)، حارثە ئەوەی بیستەوەو و هات بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بیستوومە دەتەوێت فاطیمە لێتەوە نزیک بێت و ئەوەش خانووەکانی منن، من خۆم و ئەوەشی هەمە بۆ خوا و پێغەمبەری خوایە، سوێند بەخوا ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوەی تۆ لێم وەردەگریت لام زۆر خۆشترە لەوەی وازی لێ دێنیت بۆم، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (راست دەکەیت، خوا بەرەکەت برژێت بەسەرتدا)، ئەوەبوو فاطیمە هاتە ناو خانوویەکی حارثە کە نزیک مزگەوتی پێغەمبەر(ﷺ) بوو، حارثە لە نزیک مزگەوتی پێغەمبەر(ﷺ) چەند خانوویەکی هەبوو، هەر جارەو یەکێک لەو خانووانەی چۆڵ دەکرد بۆ خۆشەویستێکی پێغەمبەر(ﷺ) تا هەموو خانووەکانی ئەو شوێنەی دا بە پێغەمبەر(ﷺ) و هاوسەرەکانی.[1]

گواستنەوەی فاطیمە لە دوای غەزای ئوحود بوو،[2] ئەوکات تەمەنی نزیکەی پانزە ساڵ و پێنج مانگ بوو.[3]

لە غەزای ئوحوددا کە پێغەمبەر(ﷺ) بریندار بوو، فاطیمەی کچی پێغەمبەری خوا(ﷺ) و عەلی کوڕی ئەبووطالیب برینەکەی پێغەمبەری خوایان(ﷺ) دەشۆرد، عەلی ئاوی دەکرد بە دەستی فاطیمەدا و فاطیمەش

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ١٦٦.

[2] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ١١٩.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ١٢٨.

برینەکەی دەشۆرد، فاطیمە کە زانی برینەکە بەردەوام خوێنی لێ دەڕوات، پارچە حەصیرێکی هێنا و سووتاندی و دای لە برینەکە، ئیتر خوێنەکە وەستا.[1]

لەدایکبوونی حەسەن

پێش لەدایک بوونی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیزانی کە فاطیمەی کچی منداڵی دەبێت، ئەوەتا ئوممولفەضل دەڵێت: شەوێک خەوم دی بەشێک لە جەستەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە ماڵی مندایە، منیش ترسام و راچڵەکیم، ئینجا هاتم بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و خەوەکەم بۆ گێڕایەوە، ئەویش فەرمووی: (خيرا رأيت، تلد فاطمة غلاما، فتكفلينه بلبن ابنك قثم)، (خەوی خێرت دیوە، فاطیمە منداڵێکی دەبێت و تۆیش دەیگریتە خۆ و دایەنی دەکەیت و لە شیری قوثەمی کوڕت دەدەیت پێی)، ئوممولفەضل دەڵێت: ئەوەبوو حەسەن لەدایک بوو، هێنرا بۆم و شیرم پێدەدا تا کەوتە گاگۆڵکێ، ئینجا هێنام بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و لە ژوورەکەیدا دامنیشاند، حەسەن میزی کرد، منیش دام لەنێوان هەردوو شانی، پێغەمبەر(ﷺ) پێی ناخۆش بوو و فەرمووی: (لەگەڵ کوڕەکەم نەرمونیان بە رەحمەتی خوات لێ بێت، کوڕەکەمت ئازار دا)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) جلەکەت لابەرە و جلێکی تر بپۆشە تا ئەوەت بۆ بشۆم، ئەویش فەرمووی: (إنما يغسل بول الجارية وينضح بول الغلام)،[2] (میزی کچ بێت جل دەشۆردرێت، ئەگەر میزی کوڕ بوو ئاوپرژێن دەکرێت).

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) هەواڵی بیست فاطیمەی کچی منداڵی بووە خێرا چوو بۆ ماڵیان، فەرمووی: (أروني ابني ما سميتموه)،(ئادەی کوڕەکەمم نیشان بدەن، ناوی چیتان لێ ناوە؟) عەلی کوڕی ئەبوو طالیبیش وتی: ناوم ناوە

---

[1] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب حدثنا قتيبة بن سعيد، الرقم ٤٠٧٥؛ صحيح مسلم - كتاب الجهاد والسير - باب غزوة أحد، الرقم ١٧٩٠.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند النساء(رضي الله عنهن) - حديث أم الفضل بن عباس وهي أخت ميمونة(رضي الله عنهما)، الرقم ٢٧٥١٦، صححه شعيب الأرناؤوط.

حەرب، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (بل هو حسن)،[1] (بەڵکو با ناوی حەسەن بێت)، بەوە ناوی نرا حەسەن.

ئەبی رافع دەڵێت: کاتێک حەسەن لەدایک بوو، فاطیمە چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: گوێزەبانەیەک نەکەم بۆ کوڕەکەم؟ ئەویش فەرمووی: (لا ولكن احلقي رأسه ثم تصدق بوزن شعره من فضة على المساكين أو الأوفاض)، (نا، بەڵام سەری بتاشەو بە کێشی مووە تاشراوەکانی لە زیو بکە بە خێر و بیدە بە هەژاران و ئەو هاوەڵانەی لە مزگەوتن و دەستکورتن یان ئەهلی صوففە)، فاطیمەش چوو ئەوەی کرد.[2]

بە پێی گێڕانەوەیەک لە رۆژی حەوتەمی لە دایکبوونیدا حەسەن خەتەنە کراوە، جابیر دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) لە رۆژی حەوتەمی لەدایکبوونی حەسەن و حوسەینیشدا خەتەنەی کردون.[3]

پێشتر لە ژیانی حەسەنی کوڕی عەلیدا خۆشەویستی پێغەمبەری خوامان(ﷺ) بۆ حەسەن باسکردووەو لێرەدا دووبارەی ناکەینەوە.

جارێک فاطیمە لای باوکی سکاڵای کرد کە لەدەست کار و هەویر شێلان چی بە دەستەکانی هاتووە، ئەوەبوو پاش ماوەیەک بڕێ دیل هێنران کە ئافرەتیشی تێدا بوو، فاطیمە چوو تا داوای خزمەتکارێک بکات، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) لەوێ نەبوو، بۆیە بە عائیشەی وت تا بە پێغەمبەر(ﷺ) بڵێت، کە پێغەمبەر(ﷺ) هاتەوە، عائیشە پێی وت فاطیمە بۆ شتێکی لەو جۆرە هاتووە، پێغەمبەریش(ﷺ) چوو بۆ ماڵەوەو عەلی و فاطیمەش لە جێگەدا بوون، ویستیان هەستن، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: لە شوێنی خۆتاندا بن،

---

[1] المستدرک علی الصحیحین - کتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- مناقب الحسن والحسین ابني بنت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم - حدیث تسمیة الحسن والحسین(ﷺ)، الرقم ٤٨٠١، صححه ووافقه الذهبي في التلخیص، ضعفه الألباني في سلسلة الاحادیث الصحیحة، الرقم ٣٧٠٦، حسنه شعیب الأرناؤوط.

[2] مسند أحمد بن حنبل - من مسند القبائل - حدیث أبي رافع(ﷺ)، الرقم ٢٧٨٢٧، ضعفه شعیب الأرناؤوط، و قال الألباني: وهذا إسناد حسن لولا أن شریکا وهو ابن عبد الله القاضي سيء الحفظ لکنه لم یتفرد به.

[3] السنن الکبری للبیهقي - کتاب الأشربة والحد فیها - باب السلطان یکره علی الاختتان أو ولي الصبي وسید المملوک یأمران به وما ورد في الختان، الرقم ١٧٦٤٢.

ئینجا هات و لەلایان دانیشت، فەرمووی: (ألا أدلكما على خير مما سألتما، إذا أخذتما مضاجعكما فسبحا ثلاثا وثلاثين، واحمدا ثلاثا وثلاثين، وكبرا أربعا وثلاثين، فهو خير لكما من خادم)،[1] (ئایا شتێکی باشتر لەوەتان پێ نیشان نەدەم کە داواتان کردبوون، کە چوونە ناو جێگەکەتان سی و سێ جار سوبحانەڵا و سی و سێ جار الحمد لله و سی و چوار جار الله أكبر بکەن، ئەوە زۆر بۆتان باشترە لە خزمەتکارێک).

لەدایکبوونی حوسەین:

تەنها چەند شەوێک لە شەعبانی ساڵی چوارەمی کۆچی تێپەڕ بووبوو کە حوسەین لەدایک بوو، ئەویش پێنج شەو، واتە لە پێنجی شەعبانی ساڵی چوارەمی کۆچیدا بوو، رایەکی تریش دەڵێت: بەڵکو لە دوای شەش ساڵ و پێنج مانگ و پانزە رۆژ لە کۆچی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ مەدینە لەدایک بووە.[2]

حوسەینی کوڕی عەلی ساڵێک و دە مانگ پاش لەدایکبوونی حەسەنی برای لەدایک بوو.[3]

کە حوسەین لەدایک بوو، عەلی هەمدی ناوی نا حەرب، پێغەمبەر(ﷺ) هات و فەرمووی: (أروني ابني ما سميتموه)،(ئادەی کوڕەکەمم نیشان بدەن، ناوی چیتان لێ ناوە؟) عەلی کوڕی ئەبوو طالیبیش وتی: ناوم ناوە حەرب، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (بل هو حسين)،[4] بەڵکو ناوی حوسەینە.

هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) حوسەینیشی زۆر خۆشدەویست، پێشتر لە ژیانی حوسەینی کوڕی عەلیدا خۆشەویستی پێغەمبەری خوامان(ﷺ) بۆ حوسەین باسکردووەو لێرەدا دووبارەی ناکەینەوە.

---

[1] صحيح البخاري - كتاب فضائل الصحابة - باب مناقب علي بن أبي طالب، الرقم ٣٧٠٥؛ صحيح مسلم - كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار - باب التسبيح أول النهار وعند النوم، الرقم ٢٧٢٧.

[2] أسد الغابة، ج٢، ص ٢٦.

[3] الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج١، ص ٣٩٣.

[4] المستدرک على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- مناقب الحسن والحسين ابني بنت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم - حديث تسمية الحسن والحسين(رضي الله عنهما)، الرقم ٤٨٠١، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، ضعفه الألباني في سلسلة الاحاديث الصحيحة، الرقم ٣٧٠٦، حسنه شعيب الأرناؤوط.

رۆژێـک پێغەمبـەر(ﷺ) لـە ماڵـی عائیشـە دەرچـوو و دای بـە لای ماڵـی فاطیمـەی کچیدا، تەماشـای کـرد حوسـەین دەگـری، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: (أَلَمْ تَعْلَمِي أَنَّ بُكَاءَهُ يُؤْذِينِي ؟) (ئـەرێ نازانیـت گریانـی حوسـەین ئـازارم دەدات)؟[1]

عەلـی بـە دایکـی دەوت: دایـە گیـان تـۆ ئیشـوکاری فاطیمـە لـە دەرەوە بکـە، فاطیمـەش ئیشـی ماڵـەوەو هەویـر و نـان ئامـادە کـردن لەبـری تۆیـش دەکات.[2]

جارێـک حەسـەن و حوسـەینی کوڕانـی عەلـی نەخـۆش کەوتـن، ئەوەبـوو پێغەمبەر(ﷺ) هـات بـۆ سـەردانیان و خەڵکیش تریش هاتن بۆ لایان، وتیان: ئـەی ئەبولحەسـەن بۆچـی نەزرێـک ناکەیـت بـۆ منداڵەکانـت؟ ئەویـش وتـی: نـەزر بێـت ئەگـەر چـاک ببنـەوە سـێ رۆژ وەک شـوکرانە رۆژوو بگرم بۆ خـوا، فاطیمـەش هـەر وای وت، فیضضـهی نوبییـەش وتـی: نـەزر بێـت لەسـەرم ئەگـەر ئـەم دوو گـەورەی مـن چـاک ببنـەوە، وەک شـوکرانە بـۆ خـوا رۆژوو بگـرم، ئەوەبـوو هەردووکیـان چـاک بوونـەوەو بنەماڵـەی پێغەمبـەر(ﷺ) هیچیـان لا نەبـوو، عەلـی چـوو بـۆ لای شـەمعوونی خەیبـەری و سـێ مشـت گەنمـی لـێ قـەرز کـرد و فاطیمـەش مشـتێکی کـرد بـە ئـارد و شـێلای و کـردی بـە نـان، عەلـی لەگـەڵ پێغەمبـەر(ﷺ) نوێـژی کـرد و دواتـر هاتـەوە ماڵـەوە، نـان دانـرا و هەژارێـک هاتـە بـەردەرگا و داوای نانـی کـرد، عەلـی فەرمانـی کـرد نانەکـەی پێدرا، ئیتـر ئـەو شـەوو رۆژە بـە برسـێتی مانـەوەو تەنهـا ئاویـان دەخـواردەوە، بـۆ رۆژی دووەم هەمـدی فاطیمـە نانـی ئامادەکـرد و لـە کاتـی نانخـواردن هەژارێـک کـە کـوڕە شـەهیدێکی کۆچـەری بـوو هاتـە بـەر دەرگا و داوای نانـی کـرد و هەمـدی نانەکەیـان بەویـش دا و بـە برسـێتی مانـەوە، بـۆ رۆژی سـێیەم هەمـان شـت روویـدا و نانەکەیـان دا بـە هەژارێکـی تـر و خۆیـان بـە برسـێتی مانـەوە، پێغەمبـەر(ﷺ) هـات بـۆ لایـان و بینـی حاڵیـان چۆنـە، ئەوەبـوو ئایەتـی

---

[1] المعجم الكبير للطبراني - باب الحاء - من اسمه الحسين - الحسين بن علي بن أبي طالب - ذكر مولده وصفته وهيأته(ﷺ)، الرقم ٢٨٤٧.

[2] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج٢، ص ١٢٥.

خوا دابەزی (هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا (١) إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا (٢) إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا (٣) إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَ وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا (٤) إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا (٥) عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا (٦) يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا (٧) وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا (٨) إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا).[١]

سەهل دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) چوو بۆماڵی فاطیمەی کچی و تەماشای کرد عەلی لەوێ نیە، فەرمووی: کوا ئامۆزاکەت؟ فاطیمە وتی: دەمەبۆڵەیەکمان بوو و تووڕەی کردم، دواتر چوویە دەرەوەو هیچی پێ نەوتم، پێغەمبەر(ﷺ) بە یەکێکی فەرموو بڕۆ بزانە لە کوێیە؟ کابرا چوو تەماشای کرد لە مزگەوتەو راکشاوە و عەباکەی ژێری لاچووەو خۆڵاوی بووە، پێغەمبەر(ﷺ) بە دەستەکانی خۆڵەکەی لێ دەتەکاند و فەرمووی: (اجْلِسْ يَا أَبَا تُرَابٍ) (دانیشە ئەی ئەبووتوراب، دانیشە ئەی ئەبووتوراب).[٢]

کاتێک روقییەی خوشکی وەفاتی کرد، ژنان بۆ مەرگی روقییە دەگریان و عومەری کوڕی خەتتابیش رێگری دەکرد لێیان، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: وازبێنە ئەی عومەر، پاشان فەرمووی: (إياكن ونعيق الشيطان، فإنه مهما يكون من العين والقلب فمن الرحمة، وما يكون من اللسان واليد فمن الشيطان)، (خۆدوور بگرن لە قیژەی شەیتان، چونکە تا لە چاو و دڵەوە بێت ئەوە لە رەحم و سۆزەوەیە، ئەوەش لە زمان و دەستەوە بێت ئەوە لە شەیتانەوەیە)، فاطیمەی خوشکی لە کەناری گۆڕی روقییەوە بۆ روقییەی خوشکی دەگریا، پێغەمبەری خوایش(ﷺ) بە لایەکی جلەکەی فرمێسکی چاوانی فاطیمەی دەسڕی.[٣]

[١] أسد الغابة، ج٧، ص ٢٥٧.
[٢] صحيح البخاري - كتاب فضائل الصحابة - باب مناقب علي بن أبي طالب، الرقم ٣٧٠٣.
[٣] مسند أبي داود الطيالسي - وما أسند عبد الله بن العباس بن عبد المطلب - يوسف بن مهران، الرقم ٢٨٢٣، قال الذهبي هذا منكر.

عائیشــەی دایکــی بــاوەڕداران دەڵێــت: بەیانیــەک پێغەمبــەر(ﷺ) چوویــە دەرەوەو جلێکــی خــوری لەبــەر بــوو کــە لــە مــووی ڕەش دروســتکرابوو، ئینجــا حەســەنی کــوڕی عەلــی هــات و پێغەمبــەر(ﷺ) هێنایــە ژوورەوە، دوای ماوەیەکــی تــر حوســەین هــات و لەگەڵــی هاتــە ژوورەوە، دواتــر فاتیمــە هــات و پێغەمبــەر(ﷺ) ئەویشــی هێنایــەژوورەوە، ئینجــا عەلیــش هــات و پێغەمبــەر(ﷺ) ئەویشــی هێنایــە ژوورەوە، ئینجــا پێغەمبــەر(ﷺ) ئــەم ئایەتــەی خوێندەوە(إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت و يطهركم تطهيرا).[1]

عەلــی کــوڕی ئەبووطالیــب کاتێــک کــە فاطیمــەی کچــی پێغەمبــەری خــوا(ﷺ) ژنــی بــوو چــووە داوای جوەیریــەی کچــی ئەبووجەهــل، ئەوەبــوو بەنوموغیــرە هاتــن داوای مۆڵەتیــان کــرد لــە پێغەمبــەر(ﷺ)، پێغەمبەریــش(ﷺ) مۆڵەتــی نــەدان و فەرمــووی: (فاطیمــە بەشــێکە لــە مــن و ئــەو شــتەی ئــەو ئــازار دەدات منیــش ئــازار دەدات).[2]

هەروەهــا پێغەمبــەر(ﷺ) فەرمــووی: (إِنَّ فَاطِمَةَ بَضْعَةٌ مِنِّي، وَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ يَسُوءَهَا، وَاللهِ لاَ تَجْتَمِعُ بِنْتُ رَسُولِ اللهِ وَبِنْتُ عَدُوِّ اللهِ عِنْدَ رَجُلٍ وَاحِدٍ) (فاطیمــە بەشــێکە لــە مــن و حــەزم بــە شــتێک نیــە ئــازاری ئــەو بــدات، ســوێند بەخــوا کچــی پێغەمبــەری خــوا و کچــی دوژمنــی خــوا لای یــەک پیــاو کــۆ نابنــەوە)، عەلــی کــوڕی ئەبووطالیــب کــە ئەمــەی بیســت کشــایەوە و نەیهێنــا.[3] لــە دەقێکــی تــردا دەفەرموێــت (وَإِنِّي لَسْتُ أُحَرِّمُ حَلاَلاً وَلاَ أُحِلُّ حَرَامًا، وَلَكِنْ وَاللهِ لاَ تَجْتَمِعُ بِنْتُ رَسُولِ اللهِ وَبِنْتُ عَدُوِّ اللهِ مَكَانًا وَاحِدًا أَبَدًا) (خــۆ ئــەوە نیــە حەڵاڵێــک حــەرام بکــەم یــان حەرامێــک حــەڵاڵ بکــەم، بــەڵام بەخــوا کچــی پێغەمبــەری خــوا و کچــی دوژمنــی خــوا لــە یــەک شــوێندا کــۆ نابنــەوە)

[1] صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب فضائل أهل بيت النبي(ﷺ)، الرقم ٢٤٢٤.
[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨ ص ٢٦٢.
[3] صحيح البخاري - كتاب فضائل الصحابة - باب ذكر أصهار النبي(ﷺ)، الرقم ٣٧٢٩.

ثەوەبان دەڵێت: جارێک فاطیمە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و منیش لەگەڵ پێغەمبەری خوا(ﷺ) بووم، فاطیمە زنجیرێکی زێڕی لە گەردن کردبوو، وتی: ئەمە دیاری ئەبووحەسەنە بۆم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (یا فاطمة أیسرك أن یقول الناس فاطمة بنت محمد وفي یدك سلسلة من نار)، ئەی فاطیمە پێت خۆشە خەڵکی بەناوی فاطیمەی کچی موحەممەد بانگت بکەن و زنجیرێکی ئاگرینیش لە دەستتدا بێت؟ ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) چوویە دەرەوەو دانەنیشت، فاطیمەش زنجیرەکەی برد و کۆیلەیەکی پێ کڕی و کۆیلەکەی ئازاد کرد، پێغەمبەر(ﷺ) کە ئەوەی بیستەوە فەرمووی: (الحمد لله الذي نجی فاطمة من النار)،[1] (سوپاس بۆ خوا کە فاطیمەی لە دۆزەخ رزگار کرد).

شوعەیب ئەرنائووط دەڵێت: ئەم فەرموودەیە یان پێش دابەزینی فەرزی زەکاتە، یان مەبەستی ئەوەیە بۆ کەشخەو فشە دروست نیە، یان لەبەرئەوەی زەکاتی نەدرابێت، یان لەترسی ئەوەی نەبادا سەرقاڵی بکات لە کاروباری دین و ئەمە تایبەت بێت بە فاطیمە چونکە پێغەمبەر(ﷺ) ئەهلوبەیتی لەسەر عەزیمەت و چاکترین و باشترین رادەهێنا.[2]

جارێک هەندێ لە هاوسەرەکانی پێغەمبەر(ﷺ) کۆبوونەوە تا ناڕەزایی دەرببڕن بەرامبەر بەو خۆشەویستیە زۆرەی کە پێغەمبەر(ﷺ) هەیبوو بۆ عائیشە، فاطیمەی کچی پێغەمبەریان(ﷺ) نارد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و تیان پێی بڵێ بۆ خاتری خوا لە خۆشەویستی بۆ عائیشە دادپەروەر بێت، ئەویش چوو و ئەوەی بە پێغەمبەر(ﷺ) وت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (کچە ئازیزەکەم ئایا ئەو ئافرەتە خۆش ناوێت کە من خۆشم دەوێت؟) فاطیمە وتی: با، گەڕایەوەو هەواڵەکەی دایەوە بە هاوسەرەکانی تری، ئینجا بڕیاریان دا زەینەبی کچی جەحش بنێرن، زەینەب چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)

[1] مسند أبي داود الطیالسي - وثوبان رحمه الله، الرقم ١٠٨٥؛ المستدرك علی الصحیحین - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب فاطمة بنت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم - زهد فاطمة(ﷺ)، الرقم ٤٧٥٢، صححه ووافقه الذهبي في التلخیص.

[2] في تعلیقاته علی مسند أحمد بن حنبل.

و وتووڕە بوو و وتی: ژنەکانت دەڵێن بۆ خاتری خوا بەرامبەر بە خۆشەویستیت بۆ عائیشە دادپەروەر بە، هێندە دەنگی بەرز کردەوە تا کار گەیشتە ئەوەی قسەیەکی وت بە عائیشە، عائیشەش لەولاوە دانیشتبوو، پێغەمبەر(ﷺ) تەماشایەکی عائیشەی کرد وەک پێی بفەرموێت قسەت نیە؟ عائیشەش کەوتە وەڵامدانەوەی زەینەب تا بێدەنگی کرد، پێغەمبەر(ﷺ) تەماشایەکی عائیشەی کرد و فەرمووی: ئەوە کچی ئەبووبەکرە.[1]

لە حەجیماڵئاواییدا

جابیر(ﷺ) دەڵێت: عەلی(ﷺ) کە لە یەمەنەوە هاتەوە، بینی فاطیمە ئیحرامی لابردووەو جلی ڕەنگاوڕەنگی لەبەرکردووە، عەلی لەسەر ئەوە سەرکۆنەی کرد و وتی: کێ فەرمانی پێکردیت وابکەیت؟ فاطیمەش وتی: باوکم فەرمانی ئەوەی پێکردم، عەلی چوو بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ) و لەسەر ئەو کردەوەی فاتیمە پرسیاری کردو وتی: کە سەرکۆنەی فاطیمەم کرد لەسەر ئەو کارەی و ئەویش وتی: باوکم فەرمانی ئەوەی پێکردم، پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی: (ڕاستی وتووە، ڕاستی وتووە، ڕاستی وتووە، من فەرمانی ئەوەم پێکردووە).[2]

لەکاتی وەفاتی باوکیدا

زەینەبی کچی ئەبوورافیع ئامادەی ساتەکانی نەخۆشکەوتنی پێش وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) بووم، دەڵێت: فاطیمەم بینی کە حەسەن و حوسەینی هێنا بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوە دوو کوڕەکەتن، دەی میراتیان پێ ببەخشە، ئەویش فەرمووی: حەسەن شکۆ و پێشەنگی منی بۆ هەیە، حوسەینیش بوێری و بەخشندەیی منی بۆ هەیە.[3]

خاریجەی کوڕی عوقوفان دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە نەخۆشی

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الهبة وفضلها - باب من أهدى إلى صاحبه وتحرى بعض نسائه دون بعض، الرقم ٢٥٨١.

[2] صحيح مسلم - كتاب الحج - باب حجة النبي(ﷺ)، الرقم ١٢١٨.

[3] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٧٠٢٤.

سەرەمەرگیدا بوو کە چووم بۆ لای و عارەقی دەکرد، فاطیمەش کە ئەو حاڵەی دەبینی وتی: باوکەرۆ، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (لَيْسَ عَلَى أَبِيكِ كَرْبٌ بَعْدَ الْيَوْمِ) (لەمرۆ بەدوا نارەحەتی لەسەر باوکت نەما)،[1] ئەم بەسەرهاتە لە کتێبەکانی فەرموودەدا لە ئەنەسی کوڕی مالیکیشەوە گێردراوەتەوە.[2]

عائیشە دەڵێت: فاطیمە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) کە دەچوو بەڕێدا دەتوت هەمان ڕێکردنی پێغەمبەرە(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: مەرحەبا لە کچەکەم، ئینجا لای خۆیەوە دایینیشاند، دواتر چپەیەکی بۆ کرد و فاطیمە گریا، وتم: بۆچی دەگریت؟ دواتر پێغەمبەر(ﷺ) چپەیەکی تری بۆ کرد و فاطیمە دەستی کرد بە پێکەنین، منیش وتم: تا ئێستا نەمدیوە خەم و خۆشی ئاوا لەیەک نزیک بن، وتم: چۆن بوو واگریایت و دواتر پێکەنیت؟ فاطیمەش وتی: نهێنی پێغەمبەر(ﷺ) ئاشکرا ناکەم، دواتر کە پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد، چووم هەمان پرسیارم لێکردەوە، ئەویش وتی: چپاندی بە گوێمدا (إِنَّ جِبْرِيلَ كَانَ يُعَارِضُنِي الْقُرْآنَ كُلَّ سَنَةٍ مَرَّةً وَإِنَّهُ عَارَضَنِي الْعَامَ مَرَّتَيْنِ وَلَا أُرَاهُ إِلَّا حَضَرَ أَجَلِي وَإِنَّكِ أَوَّلُ أَهْلِ بَيْتِي لَحَاقًا) (جیبریل هەموو ساڵێک یەک جار قورئانی لەگەڵ دەور دەکردمەوە، ئەمساڵ دوو جار لەگەڵم دەوری کردەوە، وادەزانم ئەمە ئاماژەی مەرگمە، تۆیش یەکەم کەسیت بە من دەگەیتەوە)، منیش دەستم کرد بە گریان، دواتر فەرمووی (أَمَا تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُونِي سَيِّدَةَ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ أَوْ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ) (ئایا ڕازی نابیت تۆ گەورەی ژنانی بەهەشت -یان گەورەی ژنانی باوەڕداران- بیت؟) منیش بەوە پێکەنیم.[3]

کاتێک تەرمی پێغەمبەر(ﷺ) خرایە ناو گۆڕەکەی و خۆڵی بەسەردا کرا، فاطیمە دەیوت: ئەی ئەنەس چۆن دڵتان هات خۆڵ بکەن بەسەر پێغەمبەردا(ﷺ).[4]

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٢٢٤.
[2] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب مرض النبي(ﷺ) ووفاته، الرقم ٤٤٦٢.
[3] صحيح البخاري - كتاب المناقب - باب علامات النبوة في الإسلام، الرقم ٣٦٢٣.
[4] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب مرض النبي(ﷺ) ووفاته، الرقم ٤٤٦٢.

پاش وەفاتی باوکی

پاش وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتدان بە ئەبووبەکری صدیق، فاطیمەی کچی پێغەمبەر(ﷺ) و عەبباسی مامی پێغەمبەریش(ﷺ) چوون بۆ لای ئەبووبەکرو داوای میراتییان کرد، ئەبووبەکریش پێی راگەیاندن کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرموویەتی دوای خۆی میراتی جێناهێڵێت و هەرچی جێهێشت ئەوە صەدەقەیە.[1]

عائیشەی دایکی باوەڕداران دەڵێت: دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ)، فاطیمە داوای کرد لە ئەبووبەکر تا لە بەجێماوی پێغەمبەر(ﷺ) میراتی پێ بدات، ئەبووبەکر پێی وت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی (لَا نُورَثُ، مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ) (چی بە میرات جێبهێڵین صەدەقەیە)، فاطیمە بەوە توورە بوو و دەنگی لە ئەبووبەکر وەرگرت و تا مرد هەروا بوو.[2]

کاتێک فاطیمە نەخۆش بوو، ئەبووبەکر چوو بۆ لای و داوای مۆڵەتی کرد تا فاتیمە ببینێت، عەلی وتی: ئەی فاطیمە ئەوە ئەبووبەکرە هاتووە بۆ لات و داوای مۆڵەت دەکات، ئەویش وتی: حەز دەکەیت مۆڵەتی بدەم؟ عەلی وتی: بەڵێ، فاطیمەش مۆڵەتی پێدا، ئەبووبەکر هاتە ژوورەوەو هەوڵی دەدا دڵی فاطیمە بهێنێتەوەو وتی: سوێند بەخوا چی سامان و کەسوکار و عەشیرەتم وەلاناوە تەنها لەبەر رەزامەندی خواو پێغەمبەرەکەی و رەزامەندی ئێوەی ئالوبەیت بووە، ئیتر دڵی فاطیمەی دەهێنایەوە هەتا فاطیمە رازی بوو.[3]

فەرموودەیەک بە صەحیحی هاتووە کە مشتومڕێک لەسەر روانینی هاوەڵان بۆ میراتی پێغەمبەر(ﷺ) دەخاتەڕوو، رووداوەکەش لە خیلافەتی عومەردا بووە، ئەمەش دەقی فەرموودەکەیە:

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٢، ص ٣١٥.

[2] صحيح البخاري - كتاب فرض الخمس - باب فرض الخمس، الرقم ٣٠٩٢.

[3] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب قسم الفيء والغنيمة - باب بيان مصرف أربعة أخماس الفيء بعد رسول الله، الرقم ١٢٨٥٩ و قال إسناده صحيح.

مالیکی کوڕی ئەوس دەڵێت: عومەری کوڕی خەططاب ناردی بە شوێن مندا، منیش چووم بۆ لای و ئەوکات خۆر لە بەرزایی ئاسمان بوو، دەبینم لەماڵەوە دانیشتووەو لەسەر پشتیەکی پێستە پاڵی داوەتەوە، پێی وتم: ئەی مال-ناوەکەی کورت کردوەتەوە- خەڵکێ لە هۆزەکەت هاتن و منیش بەخششێکی کەمم کردن، بڕۆ لە نێوانیاندا دابەشی بکە، منیش وتم: بریا کەسێکی ترت لەبری من راسپاردایە، ئەویش وتی: مالیک لێنەوە، ئینجا یەرفەء -پەردەدارەکەی عومەر- هات و وتی: ئەی ئەمیری باوەڕداران مۆڵەت دەدەیت عوثمان و عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف و زوبەیر و سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص بێنە ژوورەوە؟ عومەر وتی: بەڵێ، ئەویش مۆڵەتی پێدان و هاتنە ژوورەوە، ئینجا یەرفەء هاتەوەو وتی: ئەی ئەمیری باوەڕداران مۆڵەتی عەبباس و عەلی دەدەیت بێنە ژوورەوە؟ وتی: بەڵێ، مۆڵەتی دا و ئەوانیش هاتنە ژوورەوە، عەبباس وتی: ئەی ئەمیری باوەڕداران لەنێوان من و ئەم درۆزنە تاوانبارە ناپاکە خیانەتکارەدا دادوەری بکە-مەبەستی عەلی بوو-، ئەوانەی لەوێ ئامادە بوون وتیان: بەڵێ ئەی ئەمیری باوەڕداران دادوەری نێوانیان بکەو رەحم بەرامبەریان بنوێنە، -مالیک دەڵێت: وام هاتە پێش چاو ئەو چوارەش بۆ هەمان شت هاتبوون بۆ لای عومەر-، عومەر وتی: لەسەرخۆ بن، دواتر ڕوویکردەوە ئەو دەستەیە و وتی: سوێندتان دەدەم بە خوا کە ئاسمان و زەوی بە مۆڵەتی ئەو وەستاون، ئایا دەزانن پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (میراتی جێناهێڵین، هەرچیمان جێهێشت صەدەقەیە)؟ وتیان: بەڵێ، ئینجا تەماشای عەلی و عەبباسی کرد و وتی: سوێندتان دەدەم بە خوا کە ئاسمان و زەوی بە مۆڵەتی ئەو وەستاون، ئایا دەزانن پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (میراتی جێناهێڵین، هەرچیمان جێهێشت صەدەقەیە)؟ وتیان: بەڵێ، عومەر وتی: دەی خوا تایبەتمەندیەکی بە پێغەمبەر(ﷺ) بەخشیوە کە بە هیچ کەسی تری نەبەخشیوە، خوا دەفەرموێت (وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا

أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)
لەوەش ئەوەی بەنو نەضیر بوو، دەی بەخوا تایبەتی نەکرد بە خۆی و بێبەشی نەکردن، پێغەمبەر(ﷺ) خەرجی ساڵێک یان خەرجی ساڵێکی خۆی و خێزانەکانی لێ هەڵدەگرت و ئەوەی دەمایەوە لە ڕێی خوادا دەیبەخشی، ئینجا عومەر ڕوویکردە ئەو چوارەی تر و وتی: سوێندتان دەدەم بە خوا کە ئاسمان و زەوی بە مۆڵەتی ئەو وەستاون، ئایا ئەوە دەزانن؟ وتیان: بەڵێ، ئینجا لایکرد بە لای عەلی و عەبباسدا و وتی: سوێندتان دەدەم بە خوا کە ئاسمان و زەوی بە مۆڵەتی ئەو وەستاون، ئایا ئەم دوانەشتان ئەمە دەزانن؟ وتیان: بەڵێ، عومەر وتی: کە پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد ئەبووبەکر وتی: من دۆست و وەلی پێغەمبەری خوام(ﷺ)، تۆ-عەبباسی دەدواند- و ئەمە-واتە عەلی- چوون بۆ لای ئەبووبەکر، تۆ میراتی برازاکەتت داوا دەکرد-واتە پێغەمبەر(ﷺ)- ئەمیش میراتی ژنەکەی-واتە فاطیمە- لە باوکیەوە –واتە پێغەمبەر(ﷺ)- داوا دەکرد، ئەبووبەکر وتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرموویەتی (میراتی جێناهێڵین، ئەوەی جێی دەهێڵین صەدەقەیە)، کەچی ئەم دوانەتان واتاندەزانی درۆ دەکات و تاوانبار و ناپاکە، خواش دەزانێت ڕاستگۆ و چاکەکار و ژیر و تێگەیشتوو بوو و شوێن حەق کەوتبوو، ئەوەبوو دەسەڵاتی گرتەدەست، دواتر کە ئەبووبەکر وەفاتی کرد من وتم: من دۆست و وەلی پێغەمبەر(ﷺ) و دۆست و وەلی ئەبووبەکرم، کەچی ئەم دوانەتان واتاندەزانی من درۆ دەکەم و تاوانبار و ناپاک و خیانەتکارم، خواش زانایە کە من ڕاستگۆ و چاکەکار و ژیر و تێگەیشتوو و شوێنکەوتەی حەقم، ئەوەبوو دەسەڵاتم گرتەدەست، ئینجا ئێستا تۆ و ئەمە و هەموو ئێوەش هاتون و قسەتان یەکەو لەو بارەوە پرسیار لە من دەکەن-واتە باری دەسەڵات-، منیش دەڵێم ئەگەر ئەم دوانەتان دەتانەوێت ئەوە بدەمە ئێوەو بەرامبەر بەوە بەڵێنی خواتان لەسەر بێت کە بەو جۆرەی پێغەمبەر(ﷺ) لەسەری بوو لەسەری بڕۆن، لەسەر ئەوە لە منی وەربگرن

و دواتــر بێـن بـۆ لام و داوا بکـەن بـە بارێکـی تر-جیـا لـەوەی پێغەمبـەر(ﷺ) لەسـەری دەرۆیشـت- دادوەری نێوانتـان بکـەم؟! نـا بەخـوا تـا ڕۆژی دوایـی جگـە لەوە-کـە پێغەمبـەر(ﷺ) لەسـەری دەچـوو- دادوەری نێوانتـان ناکـەم، ئەگەریـش دەرەقەتـی ئـەوە نایـەن ئـەوە بیدەنـەوە دەسـت خـۆم.[1]

لـەم فەرمـوودەدا بۆمـان دەردەکەوێـت لەلایەکـەوە هەمـوو ئـەو هاوەڵانـە دانیـان بـەوەدا نـاوە کـە بیسـتوویانە لـە پێغەمبـەر(ﷺ) میراتـێ جێناهێڵێـت و لـەوەدا ئەبووبەکـر لەسـەر حـەق بـوو کـە میراتـی نەبەخشـی بـە فاطیمـە، هەروەهـا بەڵگەیـە لەسـەر بوونـی کێشـەی نێـوان هـاوەڵان و هەوڵدانیـان بـۆ چارەسـەرکردنی، هەروەهـا عومـەر لـە هەڵوێسـتی عەلـی و عەبباسـەوە ڕوانینی خۆی بۆ ئـەو هەڵوێستەیان نیشـانداوە کە لەوانەیـە ئـەوان ئەویش و ئەبووبەکریش بـە درۆزن و ناپاک تەماشـا بکـەن، لەکاتێکدا بەپێی گێڕانـەوەی تر کە باسمان کردووە ئـەو گومانـە نەبووە، بەڵام ئـەم دەربڕینـە هاوشـێوەی ئەوەیـە کەسـێک کـە بەرامبەرەکـەی دەدوێنێـت بۆ زیاتـر سـەلماندنی حەقبوونـی دەڵێـت: هەرچەنـدە تـۆ وادەزانیـت مـن ئـاواو ئاوەهـام، لەلایەکـەوە تـا ئەگـەر ناخی بەرامبـەر شـتێکی تێدا بێت ڕێی بۆ بکاتـەوە تا ئاشـکرای بکات، لەلایەکی تریشـەوە تـا پێی بڵێت مـن ڕام وایـە تـۆ وا بیـر دەکەیتـەوە.

ئایا عومەر سکی فاطیمەی خستووە؟

جـا مەسـەلەیەکی تر کـە لێرەدا باسکراوەو تەنها لـە دەقـە شـیعیەکاندا هاتـووە کـە عومـەری کـوڕی خەططـاب بـۆ ئـەوەی بـە زۆر بەیعـەت لـە عەلـی و فاطیمـە وەربگرێـت چـووە تـا ماڵیـان بەسـەردا بسـووتێنێت و گـورزی وەشـاندووە لـە فاطیمـە و سکەکەی خستووەو بـەو هۆیەشـەوە فاطیمـە وەفاتـی کـردووە، ئەمانـە قسـەی زۆر بـێ بنەمـان:

---

[1] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب حديث بني النضير ومخرج رسول الله(ﷺ) إليهم، الرقم ٤٠٣٣؛ صحيح مسلم - كتاب الجهاد والسير - باب حكم الفيء، الرقم ١٧٥٧؛ سنن أبي داود - كتاب الخراج والفيء والإمارة - باب في صفايا رسول الله(ﷺ) من الأموال، الرقم ٢٩٦٣.

دەڵێن عەلی شێری خوایە، کەچی نەیوێراوە راستی خۆی نیشان بدات و بە ناچاری توقیەی بەکارهێناوەو بەیعەتی داوە بە ئەبووبەکر و عومەر و عوثمان.

دەڵێن پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئیمامەتی بۆ عەلی دیاریکردووە، بەڵام هەموو هاوەڵان هەڵگەڕاونەتەوەو کوودەتایان کردووە بەسەر عەلیدا تەنها چەند هاوەڵێک نەبێت، وەک ئەوەی ئەو هەموو خوێندکارەی پێغەمبەر(ﷺ) لەسەر ناپاکی پەروەردە کرابن-پەنا بەخوا-.

دەڵێن عەلی شێری خوا و مەردی مەیدان بووە، بەڵام عومەر بەبەرچاویەوە هاتووەماڵەکەی بسووتێنێت و شەقی داوە لە سکی فاطیمە و سکەکەی خستووەو بەو هۆیەشەوە مردووە، کەچی عەلی هیچی نەکردووەو دواتریش بەیعەتی داوە بە ئەبووبەکر و عومەریش.

دەڵێن عەلی زانیویەتی عائیشە ناپاک بووەو بە دوژمنی ئیسلامی زانیوە، کەچی کە عائیشەی کەوتووەتە دەست نەیکوشتووە و خزمەتی کردووە.

دەڵێن عەلی دوژمنی سەرسەختی عوثمان بووە چونکە عوثمان مافی داگیرکردووە، کەچی حەسەن و حوسەینی کوڕانی خۆی ناردووە بۆ ماڵی عوثمان تا بەرگری لێ بکەن.

ئەمەو دەیان نموونەی تر کە وا وێنای عەلی دەکەن -دوور بێت لەو هاوەڵە گەورە موژدەپێدراوەی بەهەشت- کەسێکی دووفاقی ترسنۆکی بێنازی بێ دەسەڵات بووبێت، لەکاتێکدا سەدان بەڵگە هەن وەڵامی ئەو ناراستیانە دەدەنەوە.

کۆچی دوایی فاطیمە

فاطیمە پێنج مانگ یان شتێ لەو چەشنە دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) ژیاو لە تەمەنێکی کەمدا کۆچی دوایی کرد، دەوترێت تەمەنی بیست و چوار یان بیست و پێنج یان بیست و نۆ ساڵ بووە، بەڵام راستتر ئەوەیە تەمەنی بیست و چوار ساڵ بوو کە کۆچی دوایی کرد.[1]

[1] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج٢، ص ١٢١.

راستتریش ئەوەیە شەش مانگ پاش وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) کۆچی دوایی کرد.[1]

فاطیمە پێش مردنی تووشی نەخۆشیەکی سەخت بوو، لەو کاتەشدا خەمی ئەوەی بوو کە چۆن ببرێت بەرەو گۆڕستان، ئەوەبوو کاتێک ئەسمائی کچی عومەیسی لابوو، بە ئەسمائی وت چەندە پێی ناخۆشە بە قوماشێکەوە ببرێت و جەستەی دەربکەوێت؟ ئەسمائیش وتی: بەخوا دارەمەیتێکت بۆ دروست دەکەم وەک ئەوەی کە بینیم لە حەبەشە دروست دەکرا، فاطیمەش وتی: ئادەی نیشانم بدە چۆنە، ئەویش بۆی دروست کرد، فاطیمەش پێکەنی، ئەوەش تاکە پێکەنینی بوو پاش وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ).[2]

کاتێ وەفاتی کرد عەلی هاوسەری تەرمەکەی شۆرد، بە شەو ئەسپەردە کرا و عەبباسی مامی پێغەمبەر(ﷺ) نوێژی لەسەر تەرمەکەی کرد و هەریەک لە عەلی هاوسەری و فەضل دابەزینە ناو گۆڕەکەی.[3]

بەڵام بە دەقی دی هاتووە کە عەلی خۆی نوێژی لەسەر کرد و بە شەو ئەسپەردەی کرد و ئەبووبەکری بانگ نەکرد.[4]

ئەسمائی کچی عومەیس دەڵێت: فاطیمە پێی وتم: زۆرم پێ ناخۆشە کە قوماشێک دەدرێت بەسەر ئافرەتدا و جەستەی دەردەکەوێت، منیش وتم: ئەی کچی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من لە حەبەشە شتێکم بینیوە با بۆت باس بکەم، ئەوەبوو بە بڕێ دار دارەمەیتێکی دروست کرد و ئینجا قوماشێکی دا بەسەریدا، فاتیمە وتی: ئەمە زۆر چاکە، ئەگەر مردم تۆ و عەلی بمشۆن و کەسی تر نەیەتە ژوورەوە، ئەوەبوو کە وەفاتی کرد، عائیشە هات تا بێتە ژوورەوە، ئەسمائیش وتی: مەیەرە ژوورەوە، عائیشە لای ئەبووبەکر

---

[1] صحيح البخاري - كتاب فرض الخمس - باب فرض الخمس، الرقم ٣٠٩٢.

[2] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم - ابتداء تجويز النعش على الجنائز، الرقم ٤٧٩١.

[3] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج٢، ص ١٢٨.

[4] صحيح مسلم - كتاب الجهاد والسير - باب قول النبي(ﷺ) لا نورث ما تركنا فهو صدقة، الرقم ١٧٥٩.

سکاڵای کرد، ئەبووبەکر هات و وتی: بۆ ڕێی نادەن؟ ئەسمائیش وتی: فاطیمە خۆی فەرمانی کرد تەنها من و عەلی بیشۆین، ئەبووبەکریش وتی: فاطیمە خۆی چۆنی وتووە وا بکەن.[1]

پلەو پایەی فاطیمە

عائیشەی دایکی باوەڕداران دەڵێت: هیچ کەسم نەدیوە هێندەی فاطیمە هەڵسوکەوت و قسەکردنی لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) بچێت، هەرکات فاطیمە دەچوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەبەری هەڵدەسا و ماچی دەکرد و بەخێرهاتنی دەکرد و دەستی دەگرت و لە پاڵ خۆیدا دایدەنیشاند، هەرکاتیش پێغەمبەری خوا(ﷺ) بچوایە بۆ لای فاطیمە، فاطیمە لەبەری هەڵدەسا و ماچی دەکرد و دەستی پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەگرت و ماچی دەکرد.[2]

پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (إن أفضل نساء أهل الجنة خديجة بنت خويلد و فاطمة بنت محمد و مريم بنت عمران و آسية بنت مزاحم إمراة فرعون)،[3] (چاکترین ئافرەتانی بەهەشت بریتین لە خەدیجەی کچی خوەیلید و فاتیمەی کچی موحەممەد و مەریەمی کچی عیمران و ئاسیەی کچی موزاحیم کە ژنی فیرعەون بوو).

عائیشە دەڵێت: فاطیمە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) کە دەچوو بەڕێدا دەتوت هەمان ڕێکردنی پێغەمبەرە(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: مەرحەبا لە کچەکەم، ئینجا لای خۆیەوە داینیشاند، دواتر چپەیەکی بۆ کرد و فاطیمە گریا، وتم: بۆچی دەگریت؟ دواتر پێغەمبەر(ﷺ) چپەیەکی تری بۆ کرد و فاطیمە دەستی کرد بە پێکەنین، منیش وتم: تا ئێستا نەمدیوە خەم و خۆشی ئاوا لەیەک نزیک بن، وتم: چۆن بوو واگریایت و دواتر پێکەنیت؟ فاطیمەش وتی: نهێنی

---

(1) سير أعلام النبلاء للذهبي، ج٢، ص ١٢٨-١٢٩.

(2) سنن أبي داود، الرقم ٤٥٦١، سنن الترمذي، الرقم ٣٨٨٩ وقال حسن صحيح، صحيح ابن حبان، الرقم٧٠٦٣، المستدرک على الصحيحين، الرقم ٧٧٨٤، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود، الرقم ٥٢١٧.

(3) السنن الكبرى للنسائي - كتاب المناقب - مناقب مريم بنت عمران، الرقم ٨٢٩٧، المستدرک على الصحيحين - كتاب التفسير - تفسير سورة التحريم - أربع نسوة أفضل نساء أهل الجنة، الرقم ٣٨٥٧ صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في سلسلة الاحاديث الصحيحة، الرقم ١٥٠٧.

پێغەمبەر(ﷺ) ئاشکرا ناکەم، دواتر کە پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد، چووم هەمان پرسیارم لێکردەوە، ئەویش وتی: چپاندی بە گوێمدا (إِنَّ جِبرِيلَ كَانَ يُعَارِضُنِي الْقُرْآنَ كُلَّ سَنَةٍ مَرَّةً وَإِنَّهُ عَارَضَنِي الْعَامَ مَرَّتَيْنِ وَلاَ أُرَاهُ إِلاَّ حَضرَ أَجَلِي وَإِنَّكِ أَوَّلُ أَهْلِ بيتِي لَحَاقًا) (جیبریل هەموو ساڵێک یەک جار قورئانی لەگەڵ دەور دەکردمەوە، ئەمساڵ دوو جار لەگەڵم دەوری کردەوە، وادەزانم ئەمە ئاماژەی مەرگمە، تۆیش یەکەم کەسیت بە من دەگەیتەوە)، منیش دەستم کرد بە گریان، دواتر فەرمووی (أَمَا تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُونِي سَيِّدَةَ نِسَاءِ أَهْلِ الجَنَّةِ أَوْ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ) (ئایا رازی نابیت تۆ گەورەی ژنانی بەهەشت -یان گەورەی ژنانی باوەڕداران- بیت؟) منیش بەوە پێکەنیم.[١]

حوزەیفە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (نَزَلَ مَلَكٌ مِنَ السَّمَاءِ فَاسْتَأْذَنَ اللَّهَ أَنْ يسُلِّمَ عَلَيَّ لَمْ يَنْزِلْ قَبْلَهَا، فَبَشرَّنِي أَنَّ فَاطِمَةَ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الجَنَّةِ)،[٢] (فریشتەیەک لە ئاسمانەوە دابەزی و داوای مۆڵەتی کرد لە خوا تا سەلامم لێ بکات، پێشتر دانەبەزیبوو، موژدەی پێدام کە فاطیمە گەورەی خەڵکی بەهەشتە).

٢٥٦٠. فاطیمەی کچی ئەسەد(رضي الله عنها)

ناوی فاطیمەی کچی ئەسەدی کوڕی هاشمی هاشمیە، هاوسەری ئەبووطالیب و دایکی عەلی و ئامۆژنی پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، ئەم ئافرەتە هەر لە مەککە موسڵمان بوو و کۆچی کرد بۆ مەدینە و هەر لە مەدینەش وەفاتی کرد.[٣]

عەلی بە فاطیمەی دایکی دەوت: دایە گیان تۆ ئیشوکاری فاطیمەی -هاوسەرم- لە دەرەوە بکە، فاگیمەش ئیشی ماڵەوەو هەویر و نان ئامادە کردن لەبری تۆیش دەکات.[٤]

---

[١] صحيح البخاري - كتاب المناقب - باب علامات النبوة في الإسلام، الرقم ٣٦٢٣.

[٢] المستدرک علی الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- ذكر مناقب فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم - إن فاطمة سيدة نساء أهل الجنة، الرقم ٤٧٤٨، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٦٠.

[٤] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج٢، ص ١٢٥.

پێغەمبەر(ﷺ) دەچوو بۆ سەردانی فاطیمەی ئامۆژنی و لە ماڵی ئەویشدا خەوی پێش نیوەڕۆی دەکرد(قەیلولە).[1]

جارێک پێغەمبەر(ﷺ) پارچە قوماشێکی دا بە عەلی کوڕی ئەبووطالیب و فەرمووی: (بیکە بە سەرپۆش بۆ فاطیمەکان)، عەلیش کردی بە چەند پارچەیەکەوە، پارچەیەکی بۆ فاطیمەی دایکی و پارچەیەکی بۆ فاطیمەی هاوسەری و پارچەیەکیشی بۆ فاطیمەی کچی حەمزە.[2]

کاتێک فاطیمەی دایکی عەلی وەفاتی کرد، پێغەمبەر(ﷺ) چوو لەلای سەریەوە دانیشت و وفەرمووی (رەحمەتی خوات لێ بێت دایە، تۆ دوای دایکم دایک بوویت بۆم، خۆت برسی دەکرد و منت تێر دەکرد، خۆت بێ بەرگ دەکرد و منت پۆشتە دەکرد، خواردنی خۆشت لەخۆت زەوت دەکرد و دەتدا بە من، مەبەستت بەمەش لەپێناو خواو رۆژی دواییدا بوو)، دواتر فەرمانی کرد سێ جار شۆردرا، کاتێک ئاوی کۆتا ئامادەکرا کە کافووری تێدا بوو کە تێکەڵەی رووەکێکی بۆنخۆش بوو، پێغەمبەر(ﷺ) خۆی ئاوەکەی بەسەردا کردو دواتر پێغەمبەر(ﷺ) جلەکەی خۆی داکەند و دای بەسەریدا و بەسەر ئەوەدا کفن کرا، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) ئوسامەی کوڕی زەید و ئەبووئەیووبی ئەنصاری و عومەری کوڕی خەططاب و کۆیلەیەکی رەشپێستی بانگ کرد تا گۆڕی بۆ هەڵبکەنن، پێغەمبەر(ﷺ) چوویە ناو گۆڕەکەی و تیایدا راکشا وفەرمووی (اللَّهُ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، اغْفِرْ لِأُمِّي فَاطِمَةَ بِنْتِ أَسَدٍ، وَلَقِّنْهَا حُجَّتَهَا، وَوَسِّعْ عَلَيْهَا مُدْخَلَهَا، بِحَقِّ نَبِيِّكَ وَالْأَنْبِيَاءِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِي فَإِنَّكَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ) (خوا ئەو خوایەیە کە دەژیەنێت و دەمرێنێت و خۆیشی زیندووەو نامرێت، خوایە لە فاطیمەی کچی ئەسەدی دایکم خۆش بە و بەڵگەی بخەرە سەر زمان و گۆڕەکەی بۆ فراوان بکە،

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٦٠.

[2] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب الفاء - فاطمة بنت حمزة بن عبد المطلب تكنى أم الفضل، الرقم ٨٨٧.

بە حەقی پێغەمبەرەکەت و پێغەمبەرانی پێش من، چونکە تۆ میهرەبانترینی میهرەبانانیت)، ئینجا چوار الله اکبری لەسەر کرد و پێغەمبەر(ﷺ) و عەبباس و ئەبووبەکری صدیق خستیانە ناو گۆڕەکەی.[1]

٢٥٦١. فاطیمەی کچی حەمزە(رضي الله عنها)

ناوی فاطیمەی کچی حەمزەی کوڕی عەبدولموطەلیبی هاشمیە، ئامۆزای پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، جارێک پێغەمبەر(ﷺ) پارچە قوماشێکی دا بە عەلی کوڕی ئەبووطالیب و فەرمووی: (بیکە بە سەرپۆش بۆ فاطیمەکان)، عەلیش کردی بە چەند پارچەیەکەوە، پارچەیەکی بۆ فاطیمەی دایکی و پارچەیەکی بۆ فاطیمەی هاوسەری و پارچەیەکیشی بۆ فاطیمەی کچی حەمزە.[2]

٢٥٦٢. فاطیمەی کچی خەططاب(رضي الله عنها)

ناوی فاطیمەی کچی خەططابی کوڕی نوفەیلی قورەیشی عەدویە، خوشکی عومەری کوڕی خەططابە، ئەم ئافرەتە پێش عومەری برای موسڵمان بوو، هەر زوو لە مەککە هاودەم بە سەعیدی کوڕی زەیدی هاوسەری موسڵمان بوو، فاطیمە لە کوڕێکی لەم مێردەی بوو بە ناوی عەبدورەحمان.[3]

جارێک عومەر هەواڵی بیست کە پێغەمبەر(ﷺ) لە شوێنێکەو هاوەڵان لە دەوری خڕ بون، بڕیاری دا بچێت و بیکوژێت، لە ڕێدا نوعەیمی کوڕی عەبدوڵا گەیشت بە عومەر و وتی: عومەر بۆ کوێ دەچیت؟ ئەویش وتی: دەچم بۆ موحەممەد کە باری قورەیشی پەرت کردووەو هەرزەکارەکانی لەرێ لاداوەو تانە لە دینی قورەیش دەدات و قسە بە خواکانی قورەیش

---

[1] المعجم الكبير للطبراني – مسند النساء – باب الفاء – فاطمة بنت أسد بن هاشم أم علي بن أبي طالب، الرقم ٨٧١

[2] المعجم الكبير للطبراني – مسند النساء – باب الفاء – فاطمة بنت حمزة بن عبد المطلب تكنى أم الفضل، الرقم ٨٨٧

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٦٢.

دەڵێت، دەچم و دەیکوژم، ئەویش وتی: بەخوا عومەر خۆت لێ گۆڕاوە، بۆ وادەزانیت دوای کوشتنی موحەممەد بەنی عەبدمەناف ئیتر دەهێڵن پێ بخەیتە سەرزەوی؟بۆ وریای خانەوادەی خۆت نیت؟ ئەویش وتی: مەبەستت کامیانە؟ نوعەیم وتی: سەعیدی زاواو ئامۆزات و فاتیمەی خوشکت کە موسڵمان بوون و شوێن موحەممەد کەوتون، بڕۆ وریای ئەوان بە، عومەریش خێرا گەڕایەوەو رووەوماڵی خوشکەکەی چوو.[1]

خەببابی کوڕی ئەرەت دەچوو بۆ ماڵی فاطیمەی خوشکی عومەری کوڕی خەططاب کە لەگەڵ سەعیدی کوڕی زەیدی مێردی موسڵمان بووبوون، خەبباب لەوێ قورئانی فێری فاطیمەو مێردەکەی دەکرد، رۆژێک عومەری کوڕی خەططاب کە هێشتا موسڵمان نەبووبوو چوو بۆ ماڵی فاطیمەی خوشکی کاتێک بیستبووی خوشکەکەی موسڵمان بووە، کە نزیک بوویەوە گوێی لە قورئان خوێندنەکەی خەبباب بوو، کە چوویە ژوورەوە دای لە فاتیمەی خوشکی و خوێن لە دەموچاوی هات، عومەر کە ئەوەی بینی پەشیمان بوویەوە، پاشان داوای کرد ئەو قورئانەی دەیانخوێند بیدەنە دەستی، فاطیمە وتی: تا خۆت نەشۆیت نایدەمە دەستت، عومەر خۆی شۆرد و قورئانەکەی وەرگرت و خوێندیەوە، وتی: وتەکانی چەند جوانن، خەبباب کە ئەمەی بیست خێرا وتی: ئەی عومەر سوێند بەخوا هیوانم هەیە خوای گەورە نزای پێغەمبەری بۆ گیرا کردبیت، چونکە من دوێنێ شەو گوێم لێ بوو نزای دەکرد و فەرمووی: خوایە بە موسڵمانبوونی ئەبولحەکەمی کوڕی هیشام یان بە موسڵمان بوونی عومەری کوڕی خەططاب پاڵپشتی ئیسلام بکە(ئیسلام سەربخە)، دەی عومەر دەرفەتە لەدەستی مەدە، عومەریش وتی: ئەی خەبباب دەی بمبە بۆ لای موحەممەد تا موسڵمان بم، خەببابیش پێی وت پێغەمبەر(ﷺ) لە کوێیە، عومەریش چوو و موسڵمان بوو.[2]

---

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ٨٠

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ٧٩-٨٠

٢٥٦٣. فاطیمەی کچی سەودە(ﷺ)

ناوی فاطیمەی کچی سەودەی جوهەنیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٥٦٤. فاطیمەی کچی صەفوان(ﷺ)

ناوی فاطیمەی کچی صەفوانی کوڕی ئومەییەیەو و هاوسەری عەمری کوڕی ئەبووئوحەیحەیەو هاودەم بە مێردەکەی کۆچی کرد بۆ حەبەشە و لەوێ کۆچی دوایی کرد.[٢]

٢٥٦٥. فاطیمەی کچی عامیر(ﷺ)

ناوی فاطیمەی کچی عامیری قورەیشی جومەحیەو خوشکی سەعیدی کوڕی عامیرە، هاوسەری موغیرەی کوڕی ئەبیلعاص بوو و کچێکی لێی بوو بە ناوی عائیشە.[٣]

٢٥٦٦. فاطیمەی کچی عەلقەمە(ﷺ)

ناوی فاطیمەی کچی عەلقەمەی کوڕی عەبدولای عامیریە، هاوسەرەکەی ناوی سەلیطی کوڕی عەمرە، فاطیمە هاودەم بە مێردەکەی زوو لە مەککە موسڵمان بوو و دواتر کۆچیان کرد بۆ حەبەشە.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٦٣.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٦٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٦٧.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٦٨.

٢٥٦٧. فاطیمەی کچی عەمر(رضي الله عنها)

ناوی فاطیمەی کچی عەمرە، جابیر دەڵێت: کاتێک تەرمی باوکم دانرابوو پۆشاکەکەی سەر دەموچاویم لادەبرد و سەیرم دەکرد و دەگریام، هاوەڵانی پێغەمبەریش(ﷺ) ڕێگرییان لێدەکردم، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) ڕێگری لێ نەدەکردم،[1] ویستم هەمتر پۆشاکەکەی سەر دەموچاوی لابەرم بەڵام هاوەڵان نەیانهێشت، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) خۆی لایبرد-یان فەرمانی کرد لابرا- کە دەموچاوی دەرکەوت دەنگی گریانێک بەرزبوویەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەوە کێیە؟ وتیان: کچی عەمرە،[2] فاطیمەی کچی عەمری پوورم لەسەر تەرمی باوکم دەگریا، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (تبكين أو لا تبكين ما زالت الملائكة تظله بأجنحتها حتى رفعتموه)،[3] (بگریت بۆی یان نەگریت بەردەوام فریشتەکان بە باڵەکانیان سێبەری بۆ دەکەن تا تەرمەکەی هەڵدەگرن).

٢٥٦٨. فاطیمەی کچی عوتبە(رضي الله عنها)

ناوی فاطیمەی کچی عوتبەی کوڕی ڕەبیعەی قورەیشی عەبشەمیە، خوشکی هیندی کچی عوتبەو پووری موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیانە، فاطیمە هاودەم بە هیندی خوشکی لە فەتحی مەککەدا چوونە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتیان پێدا، فاطیمە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە سەرزەویدا ئاواتم لەناوچوونی خێوەتی تۆ بوو، ئێستاش ئاواتم مانەوەی خێوەتی تۆیە، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (هەرکام لە ئێوە باوەڕی نەهێناوە تا ئەو کاتەی منی لە خۆی لا خۆشەویستتر بێت).[4]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الجنائز - باب حدثنا علي بن عبد الله، الرقم ١٤٩٣.

[2] صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل عبد الله بن عمرو بن حرام والد جابر، الرقم ٢٤٧١.

[3] صحيح البخاري - كتاب الجنائز - باب الدخول على الميت بعد الموت، الرقم ١٢٤٤.

[4] أسد الغابة، ج٧، ص ٢٤٨.

٢٥٦٩. فاطیمەی کچی قەیس(ﷺ)

ناوی فاطیمەی کچی قەیسی کوڕی خالیدی قوڕەیشی فەهریە، خوشکی ضەححاکی کوڕی قەیسە، ئەم ئافرەتە لە دەستەی یەکەمی کۆچەران بوو، ئافرەتێکی زۆر جوان و ژیر بوو، هاوسەری ئەبووعەمری کوڕی حەفص بو، بەڵام تەڵاقی لێوەرگرت و دوای ئەوە شووی کرد بە ئوسامەی کوڕی زەید.[١]

کاتێک ئەبووعەمری هاوسەری تەڵاقی دا، هەر لە دوورەوەو بێ ئەوەی بێت بۆ لای فاطیمە تەڵاقی دا، ئینجا وەکیلی خۆی بە بڕێک گەنمەوە نارد بۆ فاطیمەو فاطیمەش تووڕە بوو، ئەویش وتی: دەی بەخوا هیچت لای من نیە، فاطیمە چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و بەسەرهاتەکەی بۆ باسکرد، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (خەرجیت لەسەر ئەو نیە)، ئینجا فەرمانی کرد بە فاطیمە لە ماڵی ئومموشەریک بمێنێتەوەو دواتر فەرمووی: (تلك امرأة يغشاها أصحابي، اعتدي عند ابن أم مكتوم، فإنه رجل أعمى تضعين ثيابك، فإذا حللت فآذنيني)، (هاوەڵانم زۆر دەچن بۆ سەردانی ئەو ئافرەتە، بۆیە ماوەی عیددەکەت لای ئیبن ئوم مەکتووم تەواو بکە، چونکە ئەو کەسێکی نابینایە جلەکانت دابنێ، کە عیددەکەت تەواو بوو، ئاگادارم بکەرەوە)، ئەوەبوو کە تەواو بوو، پێغەمبەری خوای(ﷺ) ئاگادار کردەوە، ئینجا وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان و ئەبووجەهمی خەطەبانی هاتون بۆ داوام، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (أما أبو جهم، فلا يضع عصاه عن عاتقه، وأما معاوية فصعلوك لا مال له، انكحي أسامة بن زيد)، (ئەبووجەهم گۆچانەکەی سەرشانی دانانێت، موعاویەش دەست بەتاڵەو هیچ سامانێکی نیە، شوو بە ئوسامەی کوڕی زەید بکە)، منیش پێم خۆش نەبوو، هەمدی فەرمووی: (شوو بکە بە

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٦٩.

ئوسـامە)، منیش شـووم پێکرد، ئەوەبـوو خـوای گـەورە خێرێکـی زۆری تێدا دانـا و هیـوام وابـوو منیش وەک ئـەو بوومایـە.[1]

٢٥٧٠. فاطیمەی کچی موجەللیل(رضي الله عنها)

نـاوی فاطیمـەی کچـی موجەللیلـی کـوڕی عەبـدوڵای قورەیشـی عامیریـە، کونیەکـەی ئومموجەمیلـەو زیاتـر بـە کونیەکـەی ناسـراوە، هـاودەم بـە مێردەکـەی کۆچـی کـرد بـۆ حەبەشـەو لـەوێ مێردەکـەی مـرد، ئینجـا فاطیمـە هـاودەم بـە دوو کوڕەکـەی لەگـەڵ جەعفـەری مامـی پێغەمبـەر(ﷺ) گەڕایـەوە بـۆ مەدینـە.[2]

فاطیمـە بەسـەرهاتی گەڕانـەوەی بـۆ موحەممـەدی کـوڕی بـاس دەکات و دەڵێت، تـۆم لـە حەبەشـەوە هێنایـەوە، نزیکـەی شـەوێ دوو شـەو ڕێ مابـوو بگەینـە مەدینـە کـە خواردنێکـم بـۆ ئامـادە کردیـت، کەچـی دار نەمـا، چـووم تـا دارو چیلکـە پەیـدا بکـەم، کەچـی تـۆ مەنجەڵەکـەت بەسـەر دەسـت و باڵـی خۆتـدا خسـتبوو، تـۆم بـرد بـۆ لای پێغەمبـەر(ﷺ) و وتـم: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ئـەوە موحەممـەدی حاطیبـە، یەکـەم منداڵـە نـاوی تـۆی لێنـراوە، پێغەمبەریـش(ﷺ) تفـی دا لـە دەمـت و دەسـتی پێنـا بەسـەر سـەرتدا و نـزای بـۆ کردیـت و فەرمـووی: (اذهب البأس رب الناس، واشف أنت الشافي لا شفاء إلا شفاؤك شفاء لا يغادر سقما)، ئیتـر هـەر لـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) بوویـت کـە دەسـتت چـاک بوویـەوە.[3]

---

[1] صحيح مسلم - كتاب الطلاق - باب المطلقة ثلاثا لا نفقة لها، الرقم ١٤٨٠؛ سنن أبي داود - كتاب الطلاق - باب في نفقة المبتوتة، الرقم ٢٢٨٤.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٧٠.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(ﷺ) - حديث محمد بن حاطب الجمحي(ﷺ)، الرقم ١٥٦٩٢؛ صحيح ابن حبان - كتاب الجنائز وما يتعلق بها مقدما أو مؤخرا - باب المريض وما يتعلق به - ذكر البيان بأن يد محمد بن حاطب لما دعا له النبي(ﷺ) بما وصفت برئت، الرقم ٢٩٧٧؛ المستدرک على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ومن نساء قريش اللاتي روين عن رسول الله - ذكر فاطمة بنت المجلل القرشية أم جميل(ﷺ)، الرقم ٧٠٠٢، حسنه شعيب الأرناؤوط.

٢٥٧١. فاطیمەی کچی مونقذ(ﷺ)

ناوی فاطیمەی کچی مونقذی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٥٧٢. فاطیمەی کچی وەلید(ﷺ)

ناوی فاطیمەی کچی وەلیدی کوڕی موغیرەی قورەیشی مەخزوومیە، خوشکی خالیدی کوڕی وەلیدە، لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو و بەیعەتی دا بە پێغەمبەری خوا(ﷺ).[٢]

٢٥٧٣. فاطیمەی کچی ئەبی حوبەیش(ﷺ)

ناوی فاطیمەی کچی ئەبی حوبەیشی کوڕی موطەلیبی قورەیشی ئەسەدیە، جارێک فاطیمە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من ئافرەتێکم بەردەوام خوێنم هەیە و پاک نابمەوە، ئایا واز لە نوێژ بهێنم و هەر نەیکەم؟ پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (لا، إنما ذلك عرق، وليس بحيض، فإذا أقبلت حيضتك فدعي الصلاة، وإذا أدبرت فاغسلي عنك الدم ثم صلي)،[٣] (نا، ئەوە تکانە و حەیز نیە، ئەگەر حەیزت هات نوێژ مەکەو ئەگەر نەما خوێنەکەت لە لەشت بشۆ و دواتر نوێژ بکە).

٢٥٧٤. فاطیمەی کچی یەمان(ﷺ)

ناوی فاطیمەی کچی یەمانی عەبسیە، خوشکی حوذەیفەی کوڕی یەمانە، فاطیمە دەڵێت: لەگەڵ بڕێ ئافرەتدا چووین بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، دەبینین قاپێ هەڵواسراوەو دڵۆپ دڵۆپ ئاو دەرژێ بەسەر پێغەمبەردا(ﷺ) تا تاکەی لابەرێت،

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ص ٧٠.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٧١.

[٣] صحيح البخاري - كتاب الوضوء - باب غسل الدم، الرقم ٢٢٨؛ صحيح مسلم - كتاب الحيض - باب المستحاضة وغسلها وصلاتها، الرقم ٣٣٣.

وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆچی داوا لە خوا ناکەیت ئازارت لابەرێت؟ ئەویش فەرمووی: (إن أشد الناس بلاء الأنبياء، ثم الذين يلونهم، ثم الذين يلونهم، ثم الذين يلونهم)،[1] (پێغەمبەران زیاترین ئازاریان هەیە، دواتر ئەوانەی دوای ئەوان دێن، دواتر ئەوانەی دوای ئەوان دێن، دواتر ئەوانەی دوای ئەوان دێن).

٢٥٧٥. فاکیهی کوڕی بیشر(ﷺ)

ناوی فاکیهی کوڕی بیشری کوڕی فاکیهە، لە پشتیوانانە لە زورقیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[2]

٢٥٧٦. فاکیهی کوڕی سەکەن(ﷺ)

ناوی فاکیهی کوڕی سەکەنی کوڕی خەنسائە، لە پشتیوانانەو لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی دواتریشدا بەشداری کرد.[3]

٢٥٧٧. فەروەی کوڕی عەمر(ﷺ)

ناوی فەروەی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانە، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە.[4]

فەروە لەگەڵ زیادی کوڕی لەبیددا کەوتە شکاندنی بتەکانی بەنی بیاضە.[5]

کە پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان فەروەو عەبدوڵای کوڕی مەخرەمەوە، فەروە لە غەزای بەدردا بەشداری کرد.[6]

---

[1] السنن الكبرى للنسائي - كتاب الطب - ذكر وقت تبريد الحمى بالماء، الرقم ٧٥٦٧، قال ابن حجر في الإصابة، ج٨ ص ٧٢ إسناده قوي.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٥١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٥٢.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٦٤.

[5] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٩٨.

[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٦٤.

فەروە بە فەرمانی پێغەمبەر(ﷺ) مەزندەی خورمای خەڵکی مەدینەی دەکرد و زۆر ورد بوو و هیچ هەڵەیەکی تێدا نەدەکرد و ناوی دەرکردبوو لە شارەزایی لەو بوارەدا.[١]

فەروە کەسێکی خێرخواز بوو و هەموو ساڵێک لە باخە خورماکەی هەزار کۆڵ خێری دەکرد.[٢]

فەروە لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی دواتریشدا هاودەم بە پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری کرد.[٣]

لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا فەروە لەناو سوپای عەلیدا بەشداری جەنگی جەمەلی کرد.[٤]

٢٥٧٨. فەروەی کوڕی موسەیک(رضي الله عنه)

ناوی فەروەی کوڕی موسەیکی مورادیە، بە بنەڕەت خەڵکی یەمەن بوو و هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو، پێغەمبەریش(ﷺ) کردی بە بەرپرسی هۆزی موراد و مذحجیش، هاوکات خالیدی کوڕی سەعیدی لەگەڵدا نارد و تا وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) هەر لەوێ بوو.[٥]

ماوەیەک پێش ئەوە جەنگێک لە نێوان هەمەدان و موورادیەکاندا روویدا کە پێی دەوترا جەنگی رەدم، فەروە دوای ئەوە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەی فەروە ئەوەی تووشی قەومەکەت بوو لە رۆژی رەدم پێت ناخۆش بوو؟)، ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) کێ هەیە هۆزەکەی سەختی وەک هۆزی منی تووش بێت و پێی ناخۆش

---

[١] مصنف عبد الرزاق - كتاب الزكاة - باب الخرص، الرقم ٧٢٠٩؛ معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٠٩٩.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٦٤.

[٣] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٩٩.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٦٤.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٦٨.

نەبێت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەوە لە موسڵمانبوونی قەومەکەت زیاد دەکات).[1]

فەروە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (إِذَا أَتَيْتَ الْقَوْمَ فَادْعُهُمْ، فَمَنْ أَجَابَكَ فَاقْبَلْ، وَمَنْ أَبَى فَلاَ تَعْجَلْ حَتَّى تَحَدَّثَ إِلَيَّ بِهِ) (ئەگەر چوویت بۆ لای قەومەکەت بانگهێشتیان بکە، هەرکەس وەڵامی دایەوە رازی بە، هەرکەسیش نەهات بدەم داواکەتەوە هیچ مەکە تا پێم دەڵێیتەوە).[2]

فەروە دەڵێت: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) زەویەکمان لا هەیە کە پێی دەوترێت ئەبین، بەڵام نەخۆشی زۆر زوو تیایدا پەخش دەبێت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (دعها عنك، فإن من القرف التلف)،[3] (وازی لێ بهێنە، چونکە نزیکبوونەوە لە نەخۆشی بڵاوەبوو خۆلەناوبردنە).

٢٥٧٩. فەروەی کوڕی نوعمان(رضي الله عنه)

ناوی فەروەی کوڕی نوعمانە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکانە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، لە غەزای خەندەق و هەموو غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[4]

٢٥٨٠. فەضالەی کوڕی عوبەید(رضي الله عنه)

ناوی فەضالەی کوڕی عوبەیدی کوڕی نافیذە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، دایکی ناوی عوقبەی کچی موحەممەدە، فەضالە زۆر زوو موسڵمان بوو.[5]

---

[1] دلائل النبوة للبيهقي، الرقم ٢١٠٨.

[2] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب السير - في دعاء المشركين قبل أن يقاتلوا، الرقم ٣٣٧٢٦.

[3] سنن أبي داود - كتاب الكهانة والتطير - باب في الطيرة، الرقم ٣٩٢٣، ضعفه شعيب الأرناؤوط، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[4] أسد الغابة، ج٤، ص ٣٨٣.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧١.

فەضالە لە غەزای بەدردا بەشداری نەکرد، بەڵام دواتر لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد،[1] فەضالە یەکێک بوو لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضوان.[2]

لە دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فەتحی شامدا بەشدار بوو، دواتر درێژەی بە بەشداری مەیدانی جیهاد دا و بەشداری فتووحاتی میصریشی کرد، دوای ئەوە گەڕایەوە بۆ شام و لەوێ مایەوەو موعاویە دوای ئەبوودەرداء کردی بە دادوەری دیمەشق.[3]

رایەک دەڵێت: دەستەیەک لە پشتیوانان بەیعەتیان نەدا بە عەلی کوڕی ئەبووطالیب، یەکێک لەوانە فەضالەی کوڕی عوبەید بوو.[4]

دوای ئەوە موعاویە کردی بە بەرپرسی سوپایەک و لە رێی دەریاوە جەنگی رۆمی کرد،[5] توانی چەند ناوچە فەتح بکات و دەستکەوتێکی زۆر بەدەستبخات.[6]

دواجار فەضالە لە ساڵی پەنجاو سێی کۆچیدا وەفاتی کرد، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو لە ساڵی شەست و نۆی کۆچیدا وەفاتی کرد.[7]

٢٥٨١. فەضالەی کوڕی نوعمان(رضي الله عنه)

ناوی فەضالەی کوڕی نوعمانی کوڕی قەیسە، برایەکی هەبوو بە ناوی سیماک کە پێکەوە هەردووکیان لە غەزای ئوحوددا بەشدارییان کرد.[8]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧١.
[2] أسد الغابة، ج٤، ص ٣٨٥.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧١.
[4] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ٢٢٧.
[5] أسد الغابة، ج٤، ص ٣٨٥.
[6] البداية و النهاية لابن كثير، ج٨، ص ٣٢.
[7] أسد الغابة، ج٤، ص ٣٨٥.
[8] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧٣.

٢٥٨٢. فەضلی کوڕی عەبباس(ﷺ)

ناوی فەضلی کوڕی عەبباسی کوڕی عەبدولموطەلیبە، ئامۆزای پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، کوڕە گەورەی عەبباسی مامی پێغەمبەر(ﷺ) بوو، دایکی ناوی لوبابەی کچی حارث بوو.[١]

فەضل کەسێکی سپی ڕەنگی کەشخە بوو و قژی زۆر جوان بوو.[٢]

کاتێک فەضل هاوسەرگیری کرد، پێغەمبەر(ﷺ) مارەییەکەی بۆ دابین کرد.[٣]

فەضل هاودەم بە پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری فەتحی مەککەی کرد، هەروەها لە غەزای حونەینیشدا بەشدار بوو و تیایدا ڕۆڵی کارای بینی و کاتێک موسڵمانان شکان و بڵاوەیان لێکرد، فەضل لەو هاوەڵانە بوو کە لەلای پێغەمبەر(ﷺ) مایەوەو بەرگری دەکرد.[٤]

لە حەجیماڵئاواییدا پێغەمبەر(ﷺ) فەضلی لە دوای خۆیەوە سواری سوارەکەی کرد، جا ئافرەتێک هات پرسیاری لە پێغەمبەر(ﷺ) دەکرد و فەچلیش تەماشای ئافرەتەکەی کرد، پێغەمبەریش(ﷺ) ڕووی فەضلی وەرچەرخاند بۆ ئەولا تا تەماشای نەکات.[٥]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) نەخۆش کەوت، فەضل لە خزمەتی پێغەمبەردا(ﷺ) بوو، فەضل دەڵێت: چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) کە نەخۆش بوو، پارچە پەڕۆیەکی سووریشی لابوو، فەرمووی: ئامۆزا ئەو پەڕۆیە بگرەو سەرمی پێ ببەستە، منیش پەڕۆکەم لە سەری بەست، ئینجا خۆی دا بەسەر شانمدا تا بردم بۆ مزگەوت، لەوێ فەرمووی: (ئەی خەڵکینە منیش کەسێکم وەک

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧٦.

[٢] صحيح ابن حبان، الرقم ٤٠٠٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧٦.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧٥.

[٥] صحيح البخاري - كتاب الحج - باب وجوب الحج وفضله، الرقم ١٥١٣؛ صحيح مسلم - كتاب الحج - باب الحج عن العاجز، الرقم ١٣٣٤.

ئێوە، لەوانەیە کاتی ڕۆیشتنم لەنێوتاندا نزیک بووبێتەوە، جا هەرکەس زیانم بە بنەچە یان روخسار یان مووی یان شتێ لە سامانی هەبووبێت، ئەوە بنەچەو موو و روخسار و سامانی موحەممەدەو با هەستێت و تۆڵەی خۆی وەرگرێت، کەستان نەڵێت من دەترسم موحەممەد رق و دژایەتیم لێ وەرگرێت، ئەوانە لە سروشت و ئاکاری من نین)، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) چوو، بۆ بەیانی هەمدی هاتمەوە بۆ لای و پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئامۆزا وانازانم قسەکانی دوێنێم بەس بووبن، ئەو پەڕۆیە بگرەو سەرمی پێ ببەستە)، هەمان شتی ڕۆژی پێشوو دووبارە بوویەوە، دوای وتارەکەی، کابرایەک هەستاو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بیرت دێت فڵانە ڕۆژ کەسێک هات داوای شتێکی کرد لێت و تۆیش فەرمووت کێ هەیە قەرزمان پێ بدات، منیش سێ درهەمم پێدایت بە قەرز، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی فەضل هەستەو بیدەرەوە، منیش سێ درهەمم پێدایەوە، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) چوو بۆ ماڵی عائیشەو چی بە پیاوان فەرمووبوو هەمان شتی بە ژنانیش فەرموو.[1]

مێژوونووسی شیعە یەعقووبی دەقێکی هێناوەو دەڵێت: دەستەیەک لە کۆچەران و پشتیوانان دواکەوتن لە بەیعەت دان بە ئەبووبەکر و هەواداری عەلی کوڕی ئەبووطالیب بوون، لەوانە عەبباسی کوڕی عەبدولموتەلیب و فەضلی کوڕی عەبباس و زوبەیری کوڕی عەووام و خالیدی کوڕی سەعید و میقدادی کوڕی عەمر و سەلمانی فارسی و ئەبووذەری غیفاری و عەمماری کوڕی یاسر و بەررائی کوڕی عازب و ئوبەی کوڕی کەعب.[2]

سەبارەت بە کاتی وەفاتی فەضل، رایەک دەڵێت: لە شام بە نەخۆشی تاعوون وەفاتی کرد، رایەکیش دەڵێت: لە جەنگی ئەجنادەیندا شەهید بوو، رایەکیش دەڵێت: لە جەنگی یەرمووکدا شەهید بوو.[3]

---

[1] المطالب العالية لابن حجر، الرقم ٤٤٢٤.

[2] تاريخ اليعقوبي، دار صادر، بيروت، ج٢، ص ١٢٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٢٧٦.

ئیبن کەثیر هێناویەتی: لە ساڵی سیانزەی کۆچی و لە جەنگی ئەجنادەیندا فەضلی کوڕی عەبباس شەهید بوو.[1]

هەروەها لە شوێنێکی تردا هێناویەتی:

لە ساڵی هەژدەی کۆچی فەضلی کوڕی عەبباس بە نەخۆشی تاعوون کۆچی دوایی کرد، هاودەم بەویش چەند گەورە هاوەڵێکی دی بەو نەخۆشیە وەفاتیان کرد، وەک موعاذی کوڕی جەبەل و ئەبووعوبەیدەو شورەحبیلی کوڕی حەسەنەو ئەبوجەندەل.[2]

دواتریش دەڵێت: راستتر ئەوەیە لە ساڵی هەژدەی کۆچیدا وەفاتی کردووە.[3]

٢٥٨٣. فەلتانی کوڕی عاصیم(رضي الله عنه)

ناوی فەلتانی کوڕی عاصیمە، لەو هاوەڵانەیە کە دواتر لە کووفە نیشتجێ بوو.[4]

فەلتان دەڵێت: ئێمە لە مزگەوت لە خزمەت پێغەمبەردا(ﷺ) بووین، پێغەمبەر(ﷺ) تەماشای کەسێکی کرد بە مزگەوتدا تێپەڕ دەبوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی فلان شایەتی دەدەیت کە من پێغەمبەری خوام؟ وتی: نا، فەرمووی: ئایا تەورات دەخوێنیتەوە؟ وتی: بەڵێ، فەرمووی: ئینجیلیش دەخوێنیتەوە؟ وتی: بەڵێ، فەرمووی: قورئانیش؟ وتی: سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە ئەگەر بمەوێت دەیخوێنمەوە، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) سوێندی دا و فەرمووی: باسی منت لە تەوارات و ئینجیلدا بەدیکردووە؟ ئەویش وتی: نموونەی تۆ و ئوممەتەکەت و شوێنی دەرچوونتمان بەدیکردووەو هیوامان وابوو لە ئێمە بێت، بەڵام کە دەرچوویت ترساین تۆ بیت، سەیرمان کرد تۆ ئەو پێغەمبەرە نەبوویت،

[1] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ٣١.

[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٦، ص ٢٠٢.

[3] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ٣٤.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧٧.

پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بۆچی؟ ئەویش وتی: ئەو پێغەمبەرە حەفتا هەزار لە ئوممەتەکەی لەگەڵە کە هیچ لێپێچینەوەو سزایان لەسەر نیە، بەلام تۆ ژمارەیەکی کەمت لەگەڵە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (فوالذي نفسي بيده لأنا هو، وإنها لأمتي، وإنهم لأكثر من سبعين ألفا وسبعين ألفا وسبعين ألفا)،[1] (سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە من ئەو پێغەمبەرەم، ئەوەش بۆ ئوممەتەکەمە و ژمارەی ئوممەتەکەشم لە حەفتا هەزار و حەفتا هەزار و حەفتا هەزاری تریش زیاترە).

فەلتان دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إني رأيت ليلة القدر فأنسيتها، فاطلبوها في العشر الأواخر وترا)،[2] (من شەوی قەدرم بینی، بەڵام لەبیرم برایەوە، دەی لە دە شەوی کۆتاییدا لە شەوە تاکەکاندا بۆی بگەڕێن).

٢٥٨٤. فەیرووزی دەیلەمی(رضي الله عنه)

ناوی فەیرووزی دەیلەمیە، کونیەکەی ئەبووضەحاک یان ئەبوو عەبدورەحمانە، خەڵکی یەمەنەو لە نەوەی دەسەڵاتدارانی فارسەکانە.[3]

کیسرا فەیرووزی هاودەم بە ژمارەیەکی تر بە سوپایەکەوە ناردبوو تا هێرش ببەنە سەر حەبەشیەکان، ئەوەبوو لە یەمەن حەبەشیەکانیان دەرکردن، کاتێ نامەکەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) پێگەیشت، فەیرووز هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو.[4]

فەیرووز دەڵێت: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من دوو خوشکم پێکەوە مارە کردووە، ئەویش فەرمووی: (طَلِّقْ أَيَّتَهُمَا شِئْتَ) (بە ویستی خۆت یەکێکیان تەڵاق بدە).[5]

[1] صحيح ابن حبان - كتاب التاريخ - باب كتب النبي(ﷺ) - ذكر عناد بعض أهل الكتاب رسول الله(ﷺ)، الرقم ٦٥٨٠، حسنه شعيب الأرناؤوط.

[2] مصنف ابن أبي شيبة، الرقم ٨٥٤٨.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧٩.

[4] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٥، ص ٥٣٣.

[5] سنن أبي داود - كتاب الطلاق - باب فيمن أسلم وعنده نساء أكثر من أربع أو أختان، الرقم ٢٢٤٣؛ جامع الترمذي - أبواب النكاح عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في الرجل يسلم وعنده أختان، الرقم ١١٢٩و قال حديث حسن و جاء قول النبي (اختر أيتهما شئت)، صحيح ابن حبان - كتاب النكاح - باب نكاح الكفار، الرقم ٤١٥٥، حسنه شعيب الأرناؤوط، حسنه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود، الرقم ٢٢٤٣.

فەیرووز دواتر گەڕایەوە بۆ یەمەن و لەوێ مایەوەو پشتیوانێکی بەهێز بوو بۆ کوشتنی ئەسوەدی عەنسی،[1] کاتێک ئەسوەد کوژرا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: پیاوچاکێک کوشتی کە ئەویش فەیرووزی کوڕی دەیلەمیە.[2]

لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا جارێک فەیرووز چوویە خزمەت ئەمیری باوەڕداران، عومەریش وتی: ئەوە فەیرووزە، بکوژی درۆزنەکە.[3]

فەیرووز لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا لە یەمەن کۆچی دوایی کرد،[4] رایەکیش دەڵێت: لە سەردەم موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان و لە ساڵی پەنجاو سێی کۆچیدا وەفاتی کرد.[5]

٢٥٨٥. فوجەیعی کوڕی عەبدولا(ﷺ)

ناوی فوجەیعی کوڕی عەبدولای بوکائیە، دواتر لە کووفە نیشتەجێ بوو.[6]

فوجەیع دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: لە ئاژەڵی مردوو کامەمان بۆ حەڵاڵە؟ فەرمووی: (خواردنتان چیە؟)، وتمان: بەیانی و ئێوارە تەنها دەخۆینەوە، لەبەرئەوە پێغەمبەر(ﷺ) مردارەوەبووی حەڵاڵ کرد بۆیان.[7]

٢٥٨٦. فوراتی کوڕی حەییان(ﷺ)

ناوی فوراتی کوڕی حەییانی عەجلیە، فورات هاودەم بە سێ کەسی تر لە هۆزەکەی چوونە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوون.[8]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٨٠.
[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٥، ص ٥٣٣.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٨١.
[4] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٥، ص ٥٣٣.
[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٨١.
[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٥٣.
[7] سنن أبي داود – كتاب الأطعمة – باب فيمن اضطر إلى الميتة، الرقم ٣٨١٧، قال ابن حجر في الإصابة، ج٥، ص ٣٥٣ إسناده لا بأس به، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.
[8] أسد الغابة، ج٤، ص ٣٧٢.

فورات ڕێنوێنی کاروانێکی بازرگانی ئەبووسوفیان بوو، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) سریەیەکی بە ئەمیرایەتی زەیدی کوڕی حارثە نارد تا ڕێ بە کاروانێکی قوڕەیش بگرن، فوراتیان بە دیل گرت، کاتێک هێنرایەوە مەدینە،[1] فورات دای بە لای دەستەیەک لە پشتیواناندا و وتی: من موسڵمانم، بۆیە یەکێک لە پشتیوانان هەستاو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەو دەڵێت: من موسڵمانم، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (إن منكم رجالا نكلهم إلى إيمانهم، منهم فرات بن حيان)،[2] (کەسانێک لە ئێوە هەن کە دەیاندەینە دەست ئیمانەکەیان، لەوانە فوراتی کوڕی حەییان).

بەپێی گێڕانەوەیەکی تر هاتووە کە ڕووداوی گرتنی فورات لە غەزای خەندەقدا بووە.[3]

دوای ئەوە فورات بەردەوام لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری غەزاکانی دەکرد تا وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) زۆر ڕێزی لێ دەنا و لە یەمامەش پارچە زەویەکی بۆ بڕیەوە، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) چوو بۆ مەککەو لەوێ نیشتەجێ بوو.[4]

٢٥٨٧. فورەیعەی کچی حوباب(ﷺ)

ناوی فورەیعەی کچی حوبابی کوڕی ڕافیعە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[5]

---

[1] أسد الغابة، ج٤، ص ٣٧٢.

[2] سنن أبي داود - كتاب الجهاد - باب في الجاسوس الذمي، الرقم ٢٦٤٧؛ المستدرک على الصحيحين - كتاب الجهاد - نهي التفريق في المنزل إذا نزلوا، الرقم ٢٥٥٧، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٥٧.

[4] أسد الغبة، ج٤، ص ٣٧٢.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٧٣.

٢٥٨٨. فورەیعەی کچی خالید(ﷺ)

ناوی فورەیعەی کچی خالیدە، لە پشتیوانانەو دایکی حەسسانی شاعیری پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٥٨٩. فورەیعەی کچی قەیس(ﷺ)

ناوی فورەیعەی کچی قەیسە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٢٥٩٠. فورەیعەی کچی مالیک(ﷺ)

ناوی فورەیعەی کچی مالیکەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٢٥٩١. فورەیعەی کچی مالیکی خودری(ﷺ)

ناوی فورەیعەی کچی مالیکی کوڕی سینانی خودریەو خوشکی ئەبووسەعیدی خودریە، فورەیعە دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و داوام لێکرد بگەڕێمەوە بۆ ناوچەی هۆزەکە خۆم، چونکە هاوسەرەکەم چووە بە دوای هەندێ کۆیلەیدا کە یاخی بون و رایانکردووە، کاتێک گەیشت پێیان ئەوانیش کوشتیان، جا مێردەکەم نە موڵکێکی جێهێشتووەو نە سامانێک، پێغەمبەریش(ﷺ) مۆڵەتی دام، منیش کەوتمەڕێ تا چوومە لای مزگەوت، بانگی کردم و منیش چووم بۆ لای، فەرمووی: چیت وت؟ منیش بەسەرهاتەکەم بۆ باسکردەوە، فەرمووی: (امْكُثِي فِي بيْتِكِ حَتَّى يبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ) (لە ماڵی خۆت بمێنەوە تا وادەت تەواو دەبێت)، منیش چوار مانگ و دە رۆژ مامەوە.[٤]

---

[١] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٧٢.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٧٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٧٣.

[٤] موطأ الإمام مالك - كتاب الطلاق - مقام المتوفى عنها زوجها في بيتها حتى تحل، الرقم ٢١٩٣؛ جامع

٢٥٩٢. فوسحوم(رضي الله عنها)

ناوی فوسحومی کچی ئەوسە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) وبەیعەتی پێداوە.[١]

٢٥٩٣. فوضەیلی کوڕی نوعمان(رضي الله عنه)

ناوی فوضەیلی کوڕی نوعمانە، لە پشتیوانانە، لە غەزای خەیبەردا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٢]

٢٥٩٤. فوکەیهەی کچی سەکەن(رضي الله عنها)

ناوی فوکەیهەی کچی سەکەنە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) وبەیعەتی پێداوە.[٣]

٢٥٩٥. فوکەیهەی کچی عوبەید(رضي الله عنها)

ناوی فوکەیهەی کچی عوبەیدە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) وبەیعەتی پێداوە.[٤]

٢٥٩٦. فوکەیهەی کچی موطەلیب(رضي الله عنها)

ناوی فوکەیهەی کچی موطەلیبە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٥]

الترمذي - أبواب الطلاق واللعان عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء أين تعتد المتوفى عنها زوجها، الرقم ١٢٠٤؛ سنن أبي داود - كتاب الطلاق - باب في المتوفى عنها تنتقل، الرقم ٢٣٠٠، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود، الرقم ٢٣٠٠.

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٧٥.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٧٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٧٦.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٧٦.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٧٦.

٢٥٩٧. فوكەیهەی كچی یەسار(ﷺ)

ناوی فوكەیهەی كچی یەسارەو هاوسەری حصابی جومەحیە، زوو لە مەككە موسڵمان بوو و بەیعەتی دا بەپێغەمبەر(ﷺ) و هەردوو كۆچی حەبەشە و كۆچی مەدینەشی كرد.[1]

٢٥٩٨. فیراسی كوڕی نەضر(ﷺ)

ناوی فیراسی كوڕی نەضری كوڕی حارثی عەبدەریەو كونیەكەی ئەبووحارثە، زۆر زوو لە مەككە موسڵمان بوو، بەڵام باوكی بێباوەڕ بوو، باوكی موسڵمان نەبوو تا لە بەدردا بە بێباوەڕی كوژرا، كاتێك موسڵمانانی لە مەككەوە كۆچیان كرد بۆ حەبەشە، فیراسیش كۆچی كرد بۆ ئەوێ، دواتریش لەگەڵ موسڵمانان گەڕایەوە، دواجار لە جەنگی یەرمووكدا بەشداری كرد و تیایدا شەهید بوو.[2]

٢٥٩٩. فیراسی(ﷺ)

ناوی فیراسیە، فیراسی دەڵێت: بە پێغەمبەری خوام(ﷺ) وت: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا داوا لە كەس بكەم؟ فەرمووی: (لا فإن كنت لابد سائلا فاسأل الصالحين)،[3] (نا، بەڵام ئەگەر هەر ناچار بوویت داوا بكەیت ئەوە داوا لە پیاوچاكان بكە).

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٧٦.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٣٦٠.

[3] السنن الكبرى للنسائي – كتاب الزكاة – سؤال الصالحين، الرقم ٢٣٧٩؛ السنن الكبرى للبيهقي – كتاب الزكاة – جماع أبواب صدقة التطوع – باب الرجل يسأل سلطانا أو في أمر لا بد منه صالحا، الرقم ٧٩٧٣، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن النسائي، الرقم ٢٥٨٧.

٢٦٠٠. فیضضهی نوبییه(ﷺ)

ناوی فیضضهی نوبیەیەو خزمەتکاری فاطیمەی کچی پێغەمبەر(ﷺ) بوو.[1]

جارێک حەسەن و حوسەینی کوڕانی عەلی نەخۆش کەوتن، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) هات بۆ سەردانیان و خەڵکیش تریش هاتن بۆ لایان، وتیان: ئەی ئەبولحەسەن بۆچی نەزرێک ناکەیت بۆ منداڵەکانت؟ ئەویش وتی: نەزر بێت ئەگەر چاک ببنەوە سێ رۆژ وەک شوکرانە رۆژوو بگرم بۆ خوا، فاطیمەش هەر وای وت، فیضضەی نوبییەش وتی: نەزر بێت لەسەرم ئەگەر ئەم دوو گەورەی من چاک ببنەوە، وەک شوکرانە بۆ خوا رۆژوو بگرم، ئەوەبوو هەردووکیان چاک بوونەوەو بنەماڵەی پێغەمبەر(ﷺ) هیچیان لا نەبوو، ئەوەبوو عەلی چوو بۆ لای شەمعوونی خەیبەری و سێ مشت گەنمی لێ قەرز کرد و فاتیمەش مشتێکی کرد بە ئارد و شێلای و کردی بە نان، عەلی لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) نوێژی کرد و دواتر هاتەوە ماڵەوە، نان دانرا و هەژارێک هاتە بەردەرگا و داوای نانی کرد، ئەوەبوو عەلی فەرمانی کرد نانەکەی پێدرا، ئیتر ئەو شەوو رۆژە بە برسێتی مانەوەو تەنها ئاویان دەخواردەوە، بۆ رۆژی دووەم هەمدی فاتیمە نانی ئامادەکرد و لە کاتی نانخواردن هەژارێک کە کوڕە شەهیدێکی کۆچەری بوو هاتە بەر دەرگا و داوای نانی کرد و هەمدی نانەکەیان بەویش دا و بە برسێتی مانەوە، بۆ رۆژی سێیەم هەمان شت روویدا و نانەکەیان دا بەهەژارێکی تر و خۆیان بە برسێتی مانەوە، کە پێغەمبەر(ﷺ) هات بۆ لایان و بینی حاڵیان چۆنە، ئەوەبوو ئایەتی خوا

---

[1] أسد الغابة، ج٧، ص ٢٥٦.

دابـەزی (هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا (١) إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نبتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سمِيعًا بَصِيرًا (٢) إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا (٣) إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَ وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا (٤) إِنَّ الْأَبْرَارَ يشرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا (٥) عَيْنًا يشرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا (٦) يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا (٧) وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيتِيمًا وَأَسِيرًا (٨) إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا).[1]

[1] أسد الغابة، ج٧، ص ٢٥٧.

ئەو هاوەڵانەی ناویان
بە پیتی (ق)
دەست پێ دەکات

٢٦٠١. قاریبی کوڕی ئەسوەد(رضي الله عنه)

ناوی قاریبیی کوڕی ئەسوەدی کوڕی مەسعوودە، هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو،[1] هەروەها لە حەجیماڵئاواییشدا بەشداری کرد، قاریب دەڵێت: لە حەجی ماڵئاواییدا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (رەحمەتی خوا لەوانەی سەردەتاشن)، ئاماژەشی کرد بە دەستی، جا هاوەڵان وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەی ئەوانەی قژیان کورت دەکەنەوە؟ ئەویش فەرمووی: (رەحمەتی خوا لەوانەی سەردەتاشن)، هاوەڵان هەمدی هەمان شتیان دووبارە کردەوەو پێغەمبەریش(ﷺ) هەمدی فەرمووی: (رەحمەتی خوا لەوانەی سەردەتاشن).[2]

٢٦٠٢. قەبباثی کوڕی ئەشیەم(رضي الله عنه)

ناوی قەبباثی کوڕی ئەشیەمە، سەرەتا لە غەزای بەدردا لەگەڵ بێباوەڕاندا بەشداری کرد، پاش غەزای خەندەق موسڵمان بوو، یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای حونەین،[3] ئەم هاوەڵە تا خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففان ژیا، جا خەلیفە عوثمان پرسیاری لێکرد ئەرێ تۆ گەورەتریت یان پێغەمبەر(ﷺ) ئەویش وتی: پێغەمبەر(ﷺ) گەورەترەو من بەتەمەنتر بووم.[4]

قەبباث دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (صلاة الرجلين يؤم أحدهما صاحبه، أزكى عند الله من صلاة أربعين تترى، وصلاة أربعة يؤم أحدهم صاحبه، أزكى عند الله من صلاة ثمانين تترى، وصلاة ثمانية يؤم أحدهم صاحبه، أزكى عند الله تعالى

---

(١) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٠٢.

(٢) مسند الحميدي، الرقم ٩٠٣، الآحاد و المثاني لابن أبي عاصم، الرقم ١٤١٢.

(٣) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٠٨.

(٤) جامع الترمذي - أبواب المناقب عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في ميلاد النبي(ﷺ)، الرقم ٣٩٨٧ و قال حسن غريب.

من صلاة مائة تترى)،[1] (نوێـژی دوو کـەس کـە یەکێکیـان بەرنوێـژی بـۆ هاوەڵەکـەی بـکات، لای خـوا چاکتـر و خاوێنتـرە لـە نوێـژی چـل کـەس کـە یـەک یـەک بیکـەن، نوێـژی چـوار کـەس کـە یەکێکیـان بەرنوێژیـان بـۆ بـکات، لای خـوا چاکتـر و خاوێنتـرە لـە نوێـژی هەشـتا کـەس کـە یـەک یـەک بیکـەن، وە نوێـژی هەشـت کـەس کـە یەکێکیـان بەرنوێژییـان بۆ بکات، لای خـوا چاکتـر و خاوێنتـرە لـە نوێـژی سـەد کـەس کـە یـەک یـەک بیکـەن).

٣٦٠٢. قەبیصەی کوڕی موخارق(ﷺ)

نـاوی قەبیصـەی کـوڕی موخارقـی هیلالیـەو کونیەکـەی ئەبووبیشـرە،[2] قەبیصـە دەڵێت: کاتێک ئـەم ئایەتە دابـەزی (وأنذر عشيرتك الأقربين) پێغەمبەر(ﷺ) چوویـە سـەر تەپۆڵکەیـەک و دواتـر هـاواری کرد(يا بني عبد منافاه إني نذير، إنما مثلي ومثلكم كمثل رجل رأى العدو، فانطلق يربأ أهله فخشي أن يسبقوه، فجعل يهتف يا صباحاه)،[3] ئـەی بەنـی عەبدمەنـاف مـن بێدارکـەرەوەم، نموونـەی مـن و ئێوە وەک کەسـێکە دوژمنـی دیبێـت و بـە ڕاکردن بچێت بـەرەو لای کەسـوکاری و ترسـی ئـەوەی هەبێت دوژمـن زووتـر بگات، هـاوار بکات هەسـتن بارەکە مەترسـیدارە).

قەبیصـە دەڵێـت: جارێـک خوێـن بایـی کەسـێکم گرتـە ئەسـتۆی خـۆم، ئینجـا چوومـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) تـا داوای بەخششـی لـێ بکـەم، ئەویـش فەرمـووی: هەسـتە ئـەی قوبەیصـە تـا صەدەقـەم بـۆ دێـت ئـەوکات فەرمـان دەکـەم پێت بدرێـت، پاشـان فەرمـووی: (يا قبيصة إن المسألة لا تحل إلا لأحد ثلاثة، رجل تحمل حمالة فحلت له المسألة حتى يصيبها ثم يمسك، ورجل أصابته جائحة اجتاحت

---

[1] المستدرک على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر قباث بن أشيم(ﷺ) - فضيلة الجماعة، الرقم ٦٦٨٩، قال الألباني في صحيح و ضعيف الترغيب و الترهيب، الرقم ٤١٢: حسن لغيره.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٠٩.

[3] صحيح مسلم - كتاب الإيمان - باب في قوله تعالى وأنذر عشيرتک الأقربين، الرقم ٢٠٧؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب عمل اليوم والليلة – الإنذار، الرقم ١٠٧٤٩.

ماله فحلت له المسألة حتى يصيب قواما من عيش -أو قال سدادا من عيش-، ورجل أصابته فاقة حتى يقوم ثلاثة من ذوي الحجا من قومه لقد أصابت فلانا فاقة، فحلت له المسألة حتى يصيب قواما من عيش - أو قال سدادا من عيش - فما سواهن من المسألة يا قبيصة سحتا يأكلها صاحبها سحتا)،[1] (ئەی قەبیصە داواکردن تەنها بۆ یەکێک لەم سێ کەسە دروستە، کەسێک خوێن بایی کەسێکی تر لە ئەستۆ بگرێت، بۆی رەوایە داوا لە خەڵک بکات تا تەواوی دەکات و دواتر دەستهەڵگرێت، یان کەسێک ئافات وماڵوێرانیەکی تووش بێت بۆی رەوایە داوا لە خەڵک بکات تا بەشی ژیانی دەست دەکەوێت، کەسێکیش تووشی هەژاری و نەبوونیەک دەبێت، سێ کەس لە پیاوماقووڵانی قەومەکەی هەستن و بڵێن فڵانەکەس تووشی نەبوونی و هەژاری بووە، بۆ ئەوەش داواکردن رەوایە تا بەشی بژێوی ژیانی دەست بکەوێت، جگە لەوانە ئەی قەبیصە هەر داواکردنێکی تر ناڕەوا و –تێرنەبوونە– و خاوەنەکەی بە ناڕەوا دەیخوات و لە تێرنەبوونیەتی).

٢٦٠٤. قەبیصەی کوڕی ئەسوەد(﵁)

ناوی قەبیصەی کوڕی ئەسوەدەو هاتووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و موسڵمان بووە.[2]

٢٦٠٥. قەتادەی باوکی یەزید(﵁)

ناوی قەتادەیە و کوڕێکی هەبوو بە ناوی یەزید، قەتادە یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای حونەین.[3]

---

[1] صحيح مسلم - كتاب الزكاة - باب من تحل له المسألة، الرقم ١٠٤٤؛ سنن أبي داود - كتاب الزكاة - باب ما تجوز فيه المسألة، الرقم ١٦٤٠.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٠٩.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤١٩.

٢٦٠٦. قەتادەی جەرشی(رضي الله عنه)

ناوی قەتادەی کوڕی عەبباسی جەرشی یان ڕەهوایە، کوڕێکی هەبوو بە ناوی هیشام،[١] قەتادە دەڵێت: کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) ئاڵایەکی دایە دەستم، منیش دەستیم گرت و ماڵئاواییم لێکرد، ئەویش فەرمووی: (خوا تەقوا بکاتە تویشووت و لە تاوانت خۆش بێت و لە هەر کوێ بێت بەرەو خێرت ئاراستە بکات).[٢]

٢٦٠٧. قەتادەی کوڕی میلحان(رضي الله عنه)

ناوی قەتادەی کوڕی میلحانە، دواتر لە بەصرە نیشتەجێ بوو.[٣]

قەتادە کوڕێکی هەبوو بە ناوی عەبدولمەلیک کە فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتەوە، عەبدولمەلیک لە قەتادەی باوکیەوە گێڕاویەتیەوە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی پێدەکردین ڕۆژانی سیانزەو چواردەو پانزەی مانگ بەڕۆژوو بین.[٤]

ئەبیلعەلائی کوڕی عومەیر دەڵێت: کاتێک قەتادە لە سەرەمەرگدا بوو من لەلای بووم، کابرایەک تێپەڕ بوو و لە دەموچاوی قەتادەوە کابرام بینی، کاتێک سەیری ناوچاوانیم دەکرد دەتوت ڕۆن بە دەموچاویەوەیەتی، چونکە پێغەمبەر(ﷺ) دەستی هێنابوو بەسەر دەموچاویدا.[٥]

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤١٨.

[٢] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥١٩٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤١٦.

[٤] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(رضي الله عنهم) - حديث قتادة بن ملحان(رضي الله عنه)، الرقم ٢٠٦٤٢؛ سنن أبي داود - كتاب الصوم - باب في صوم الثلاث من كل شهر، الرقم ٢٤٤٥؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب الصيام - كيف يصوم ثلاثة أيام من كل شهر وذكر اختلاف الناقلين للخبر في ذلك - ذكر الاختلاف على موسى بن طلحة في الخبر في صيام ثلاثة أيام من الشهر، الرقم ٢٧٥٢، قال شعيب الأرناؤوط حسن لغيره و هذا إسناد ضعيف.

[٥] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(رضي الله عنهم) - حديث قتادة بن ملحان(رضي الله عنه)، الرقم ٢٠٦٤٣، صححه شعيب الأرناؤوط.

٢٦٠٨. قەتادەی کوڕی نوعمان(ﷺ)

ناوی قەتادەی کوڕی نوعمانی کوڕی زەیدە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، لەگەڵ ئەبووسەعیدی خودریدا دایکیان یەک بوو، کونیەکەی ئەبووعەمر یان ئەبووعەبدوڵایە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[١]

واقیدی دەڵێت: یەکێک بووە لەبەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە، بەڵام ئیبن ئیسحاق بە بەشداربووی عەقەبەی دانەناوە.[٢]

قەتادە لە غەزای بەدردا چاوی بریندار بوو و نێوچاوانی هاتەدەرەوە، ویستیان ببڕن، پرسیاریان کرد لە پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش فەرمووی: نا، بانگی کرد و نێوچاوانی خستەوە شوێنی خۆی، ئیتر وا چاک بوویەوە نەدەزانرا کام چاوەی بووە پێکراوە.[٣]

بەڵام بە گێڕانەوەی تریش هاتووە کە ئەو رووداوە لە غەزای ئوحوددا بووە.[٤]

جارێک قەتادە چوو بۆ لای ئەبووسەعیدی برای، ئەبووسەعیدیش قاچی ئازاری هەبوو، قاچی لەسەر قاچ دانابوو و راکشابوو، نوعمان بە پێ تێیخوڕی و ئازاری دا، ئەبووسەعید وتی: نازانیت پێم ئازاری هەیە؟ ئازارت دام، نوعمانیش وتی: ئەی نازانیت پێغەمبەر(ﷺ) دوورەپەرێزی لێکردوین لەو قاچ خستنە سەر قاچە؟[٥]

ئەبووهورەیرە دەڵێت: شەوێکی زۆر تاریک قەتادەی کوڕی نوعمان چوو و پێغەمبەر(ﷺ) قەتادەی بینی و فەرمووی: بەم شەوە هاتنت لە

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤١٦.

[٢] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٣٣.

[٣] مسند أبي يعلى الموصلي، الرقم ١٥١٤، دلائل النبوة للبيهقي، الرقم ١١٠٨،

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤١٧.

[٥] مسند أحمد بن حنبل - مسند أبي سعيد الخدري(ﷺ)، الرقم ١١٥٥١، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره.

چیە ئەی قەتادە؟ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) زانیم ئەمشەو خەڵکێکی کەم ئامادەی نوێژ دەبن، حەزم کرد ئامادەی نوێژەکە بم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی، (ئەگەر نوێژت کرد راوەستە تا دێم بۆ لات)، پێغەمبەر(ﷺ) عورجونێکی پێدا، فەرمووی: (خذ هذا، فسيضيء لك أمامك عشرا وخلفك عشرا فإذا دخلت بيتك فرأيت سوادا في زاوية البيت فاضربه قبل أن تكلم فإنه الشيطان)،[1] (ئەوە بگرە، لەبەردەمتدا دە و لە دواتەوە دە رووناک دەکاتەوە بۆت، کە چوویتە ماڵەوە و لە کونجی ماڵەوە تاریکیت بینی ئەوە پێش ئەوەی قسە بکەیت لێی بدە چونکە ئەوە شەیتانە).

قەتادە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (إذا أحب الله عبدا حماه الدنيا كما يظل أحدكم يحمي سقيمه الماء)،[2] (ئەگەر خوا بەندەیەکی خۆش بوێت، ئەوە لە دنیا دەیپارێزێت وەک چۆن یەکێک لە ئێوە نەخۆشەکەی لە ئاو دەپارێزێت).

قەتادەی کوڕی نوعمان دەڵێت: ماڵێک هەبوون ناسرابوون بە بەنو ئوبەیرق، ناویان بریتی بوو لە بیشر و بەشیر و موبەشیر، بەشیر کەسێکی دووڕوو بوو و شیعری دژ بە هاوەڵان دەوت: و دواتر شیعرەکەی دەدایەوە پاڵ کەسێکی تر، زۆر دەسترۆیش نەبوون و هەژار بوون، ...رەفاعەی کوڕی زەید کە مامی قەتادە بوو لە کاروانێکی شام بڕێ خواردنی کڕی و لەناو گۆزەیەکدا داینا و بڕێ چەکیشی لەگەڵدا بوو، شەو خواردن و چەکەکان برابوون، بۆ بەیانی رفاعە هات و و وتی: برازاکەم ئەمشەو شتەکانمان براون، دوای پرسیارکردن وتیان: بینیمان ئەمشەو بەنی ئوبەیرق ئاگریان کردبوویەوەو وادەزانین خواردنەکەی ئێوەیان بردبوو، بەنوئوبەیرق وتیان:

---

[1] صحيح ابن خزيمة - كتاب الإمامة في الصلاة - جماع أبواب العذر الذي يجوز فيه ترك إتيان الجماعة - باب إتيان المساجد في الليلة المطيرة المظلمة، الرقم ١٦٦٠.

[2] جامع الترمذي - أبواب الطب عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في الحمية، الرقم ٢٠٣٦و قال حسن غريب، صحيح ابن حبان - كتاب الرقائق - باب الفقر والزهد والقناعة - ذكر البيان بأن الله جل وعلا إذا أحب عبده حماه الدنيا، الرقم ٦٧٢؛ المستدرک على الصحيحين - كتاب الطب - إن الله ليحمي عبده المؤمن الدنيا، الرقم ٧٥٥٧، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن الترمذي، الرقم ٢٠٣٦.

بەخوا ئێمە لوبەیدی کوڕی سەهل شک ئەبەین کە پیاوچاک و ئیماندار بێت، با مەسەلەکە ببەینەوە لای ئەو، چونکە گومان بەو نابرێت، لوبەید کە ئەوەی بیست شمشێری هەڵکردو وتی: من دزی بکەم؟ بەخوا دەبێت ئەو دزە دەربکەوێت یان ئەم شمشێرە خوێنتان تێکەڵ دەکات، ئەوانیش بێباکی خۆیان نیشان دا، دواتر رفاعە بە قەتادەی وت برازا برۆ بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش چوو و بەسەرهاتەکەی گێڕایەوە کە دزی لە رەفاعەی مامی کراوە، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا گوێمان لە خواردنەکە نیە، بەڵام با چەکەکانمان بۆ بگێڕنەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: فەرمان دەکەم بەوە، کاتێ بەنو ئوبەیرق ئەوەیان بیست چوون بۆ لای کەسێک کە ناسرابوو بە ئوسەیدی کوڕی عورووە (ئوسەیری کوڕی عورووە)، لەوبارەیەوە قسەیان لەگەڵ کرد و چەند کەسێ لەسەر ئەوە رێککەوتن و چوون بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا قەتادە و رفاعەی مامی کەسێکی ئێمەیان تۆمەتبار کردووە کە پیاوچاک و باوەڕدارە و بێ بەڵگە تۆمەتی دزی دەدەنە پاڵ، قەتادە چوویەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)و ئەویش پێی فەرموو رووت کردوەتە کەسیانَک کە باسی چاکەو باوەڕدارییان دەکرێت، تۆمەتی دزییان دەدەیتە پاڵ بێ هیچ بەڵگەیەک، قەتادە گەڕایەوەو وتی: خۆزگە برێ لە سامانم بفەوتایە بەڵام لای پێغەمبەر(ﷺ) قسەم نەکردایە، رەفاعەی مامی هات و وتی: برازا چیت کرد، ئەویش بەسەرهاتەکەی بۆ گێڕایەوە، رفاعە وتی: خواپشت و پەنایە، ئەوەبوو هێندەی نەبرد ئایەت دابەزی (إنا أنزلنا إليک الکتاب بالحق لتحکم بين الناس بما أراک الله ولا تکن للخائنين خصيما....)، دوای ئەوە پێغەمبەر(ﷺ) چەکەکەی لەوانە سەندەوەو گەڕاندیەوە بۆ ریفاعە.[1]

لە فەتحی مەککەشدا قەتادە بەشداری کرد و ئاڵای بەنی ظەفەری پێ بوو.[2]

---

[1] جامع الترمذي – أبواب تفسير القرآن عن رسول الله(ﷺ) – باب ومن سورة النساء، الرقم ٣٣٢٣.

[2] اسد الغابة، ج٤، ص ٤١٢.

قەتادە دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا کۆچی دوایی کرد، تەمەنی شەست و پێنجساڵان بوو،[1] ئەمەش لە ساڵی بیست و سێی کۆچیدا بوو و خودی خەلیفە دابەزیە ناو گۆڕەکەی.[2]

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب بەرەو شام چوو، قەتادە لە پێشەوەی ئەمیری باوەڕداران چوو.[3]

٣٦٠٩. قەتادەی کوڕی ئەعومر(رضي الله عنه)

ناوی قەتادەی کوڕی ئەعوەری تەمیمیە، ماوەیەک پێش وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) چوویە خزمەتی، پێغەمبەریش(ﷺ) نوسراوێکی بۆ نووسی و تیایدا ناوچەیەکی بۆ بڕیبوویەوە.[4]

٣٦١٠. قەرەظەی کوڕی کەعب(رضي الله عنه)

ناوی قەرەظەی کوڕی کەعبە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، دواتریش لە غەزاکانی تردا بەشداری کردووە، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە کووفە نیشتەجێ بوو و دواجار لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا کۆچی دوایی کرد و خەلیفە نوێژی لەسەر کرد، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو دوای وەفاتی عەلیش ژیا و پاش خیلافەتی حەسەنی کوڕی عەلی لەلایەن موعاویەوە کرا بە والی کووفە.[5]

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤١٧.
[2] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٣٣.
[3] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٣٢.
[4] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٧، ص ٦٢.
[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٣٢.

٢٦١١. قەریبەی کچی زەید(ﷺ)

ناوی قەریبەی کچی زەیدە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٦١٢. قەسامەی کوڕی حەنظەلە(ﷺ)

ناوی قەسامەی کوڕی حەنظەلەیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و موسڵمان بووە.[٢]

٢٦١٣. قەطەنی کوڕی حارثە(ﷺ)

ناوی قەطەنی کوڕی حارثەیەو هاودەم بە هۆزەکەی هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووەو شیعرێکی پیاهەڵدانی بەسەر پێغەمبەردا(ﷺ) هۆنیوەتەوە، پێغەمبەریش(ﷺ) نووسراوێکی بۆ نووسی.[٣]

٢٦١٤. قەطەنی کوڕی عەبدولعوززا(ﷺ)

ناوی قەطەنی کوڕی عەبدولعوززایە، لە فەرموودەیەکدا باسی هاتووە کە پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی دەججال هاوشێوەی قەطەنی کوڕی عەبدولعوززایە، جا قەطەن وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا ئەو هاوشێوەبوونەی بۆ من زیان بە من دەگەیەنێت؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (نا، تۆ کەسێکی موسڵمانیت و ئەو کەسێکی بێباوەڕە).[٤]

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٨٢.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٤١.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٤٨.
[٤] مسند أحمد بن حنبل - مسند أبي هريرة(ﷺ)، الرقم ٨٠٢٠ حسنه شعيب الأرناؤوط.

٢٦١٥. قەعقاعی کوڕی عەمر(ﷺ)

ناوی قەعقاعی کوڕی عەمری تەمیمیەو برایەکی هەبوو بە ناوی عاصیم، قەعقاع یەکێک بوو لە سوارچاکەکانی مەیدانی جیهاد.[1]

قەعقاع دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: چیت ئامادە کردووە بۆ جیهاد؟ منیش وتم: گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرەکەی و ئەسپ، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەوە ئەوپەڕیەتی).[2]

قەعقاع لە جەنگی دژ بە فارس لە جەنگی قادسیەدا ڕۆڵێکی زۆر کارای هەبوو، ئەبووبەکر دەیوت: دەنگی قەعقاع لەناو سوپادا لە هەزار کەس باشترە، دواتر قەعقاع ژیا تا لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لەناو سوپای عەلیدا بەشداری جەنگی جەمەل و جەنگەکانی تری کرد و پشتیوانێکی گەورەی عەلی کوڕی ئەبووطالیب بوو.[3]

٢٦١٦. قەعقاعی کوڕی میعبەد(ﷺ)

جارێک کە کاروانێکی بەنی تەمیم هاتبوون بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، ئەبووبەکری صدیق وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) قەعقاعی کوڕی میعبەد بکە بە ئەمیر، عومەریش وتی: بەڵکو ئەقرەعی کوڕی حابیس بکە بە ئەمیر، ئەبووبەکر وتی: ئەتەوێ پێچەوانەی من بڵێیت؟ عومەریش وتی: پێچەوانە بوونی تۆم نەویستووە، دەنگیان لەیەک بەرزبوویەوە، لەم بارەیەوە خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند(يا أيها الذين ءامنوا لا تقدموا بين يدي الله و رسوله).[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٥٠.

[2] معجم الصحابة لابن قانع، ج٢، ص ٣٦٧.

[3] أد الغابة، ج٤، ص ٤٣٣.

[4] صحيح البخاري - كتاب تفسير القرآن - سورة الحجرات - باب إن الذين ينادونك من وراء الحجرات أكثرهم لا يعقلون، الرقم ٤٨٤٧.

٢٦١٧. قەووال(ﷺ)

ناوی قەووالەو لە گێڕانەوەیەکدا باسی هاتووە کە بە تابعیەکانی دەوت: ئێوە هەندێ تاوان دەکەن کە لەلاتان هێندەی تاڵە موویەکە، بەڵام ئێمە لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) بە تاوانی گەورەمان دەزانی.[١]

٢٦١٨. قەیسی کوڕی جابیر(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی جابیری ئەسەدیە، یەکێکە لە دەستەی یەکەمی کۆچەران بۆ مەدینە.[٢]

٢٦١٩. قەیسی کوڕی جەحدەر(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی جەحدەرە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە.[٣]

٢٦٢٠. قەیسی کوڕی جەریر(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی جەریری کوری عەمرە، لە پشتیوانانە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٤]

٢٦٢١. قەیسی کوڕی حارث(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی حارثی کوڕی عەددیە، مامی بەڕائی کوڕی عازبە، سەبارەت بە کاتی وەفاتی رایەک دەڵێت: لە غەزای ئوحوددا شەهید بووە، رایەکیش دەڵێت: لە جەنگی یەمامەدا شەهید بووە.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٥٦.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٥٦.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٥٩.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٦٢.
[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٦٠.

٢٦٢٢. قەیسی کوڕی حوذافە(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی حوذافەی کوڕی قەیسی قورەیشی سەهمیە، یەکێکە لە دەستەی یەکەمی موسڵمانبوان، هاودەم بە عەبدوڵای برای کۆچی کرد بۆ حەبەشە،[1] لەوێوە گەڕایەوە بۆ مەککەو دواتر کۆچی کرد بۆ مەدینە.[2]

٢٦٢٣. قەیسی کوڕی حوصەین(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی حوصەینی کوڕی یەزیدی مازنیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێغەمبەریش(ﷺ) نامەیەکی بۆ نووسی و تیایدا کردی بە بەرپرسی هۆزەکەی.[3]

٢٦٢٤. قەیسی کوڕی خەرەشە(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی خەرەشەی قەیسیە، قەیس دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) بەیعەتت پێ دەدەم لەسەرئەوەی لە حەقدا لەکەس نەترسم، پێغەمبەریش(ﷺ) زەردەخەنەیەکی کرد و فەرمووی: (لەوانەیە ئەگەر تەمەنت درێژ بێت، بگەیتە هەندێ والی کە نەتوانیت لەلایان حەق بڵێیت)، ئەوەبوو قەیس ژیا تا گەیشتە سەردەمی زیاد، زیاد وازی لێهێنا لەبەرئەوەی ئەو فەرموودەی بیستبوو، بەڵام دواتر کە عوبەیدوڵای کوڕی زیاد هات ناردی بە شوێنیدا و ویستی سزای بدات، بەڵام پێش ئەوەی تووشی هیچ بێت وەفاتی کرد.[4]

---

[1] أسد الغابة، ج٤، ص ٤٤٣.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٦١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٦٣.

[4] الآحاد و المثاني لابن أبي عاصم، الرقم ٢٣٨٥.

٢٦٢٥. قەیسی کوڕی زەید(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی زەیدەو لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد و تیایدا بە دەستی حارثی کوڕی سوەید کوژرا.[١]

٢٦٢٦. قەیسی کوڕی زەیدی کوڕی حەی(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی زەیدی کوڕی حەییە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە و پێغەمبەر(ﷺ) ئاڵای بەنی سەعدی کوڕی مالیکی داوەتە دەستی.[٢]

٢٦٢٧. قەیسی کوڕی سائیب(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی سائیبی کوڕی عوەیمیرە، قەیس دەیوت: فیدیەی رەمەزان بۆ کەسێک ناندانی کەسێکە بۆ هەر رۆژێک، جا بۆ من رۆژانە یەک صاع فیدیەی کەسێک بدەن.[٣]

٢٦٢٨. قەیسی کوڕی سەعد(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی سەعدی کوڕی عوبادەیە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، کەسێکی باڵابەرزی کەشخە و بەخۆ بوو، زۆر بەخشندەو شارەزا بوو، ئاڵای پشتیوانانی دەگرتە دەست، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فەتحی میصردا بەشداری کرد.[٤]

جارێک پیرەژنێک لەبەردەم قەیسدا وەستاو سکاڵای نەبوونی کرد، ئەویش وتی: ئادەی ماڵەکەی پڕ بکەن لە نان و گۆشت و رۆن و خورما.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٧٠.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٦٨.

[٣] المعجم الكبير للطبراني - باب القاف - من اسمه قيس - قيس بن السائب بن عائذ، الرقم ٩٢٩.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٧٣.

[٥] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ١٠٦.

قەیس ماوەی دە ساڵ خزمەتی پێغەمبەری خوای(ﷺ) کرد،[1] لە دەرچوونەکانی پێغەمبەردا(ﷺ) بەشداری دەکرد و خواردنی دەبەخشی بە خەڵکەکە.[2]

قەیس لە سەردەمی خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا هاودەم بە عەلی بەشداری هەموو جەنگەکانی کرد و ماوەیەک والی عەلی بوو لە میصر، دوای ئەوەش هاوشان بە حەسەن مایەوە تا ئەو کاتەی لەگەڵ موعاویە رێککەوتن، دواتر قەیس گەڕایەوە بۆ مەدینەو لەوێ مایەوە و لە کۆتایی سەردەمی موعاویەدا وەفاتی کرد، مردنی لە ساڵی پەنجاو هەشتی کۆچیدا بوو.[3]

قەیس دەیوت: ئەگەر لەبەر ئیسلام نەبوایە، ئەوە مەکر و فێڵێکم دەکرد کە عەرەب شتی وای نەدیبێت.[4]

٢٦٢٩. قەیسی کوڕی سەعدی کیندی(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی سەعدی کوڕی ئەرقەمی کیندیەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە.[5]

٢٦٣٠. قەیسی کوڕی سەکەن(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی سەکەنە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، هەروەها یەکێک بوو لەو هاوەڵانەی لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) قورئانیان کۆدەکردەوە.[6]

---

[1] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥١٣٢، المطالب العالية لابن حجر، الرقم ١٠٧.

[2] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ١٠٦.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٧٤.

[4] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ١٠٨.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٧٥.

[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٧٦.

٢٦٣١. قەیسی کوڕی سەلەع(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی سەلەعە، لە پشتیوانانە، قەیس دەڵێت: براکانم سکاڵایان لای پێغەمبەر(ﷺ) کرد و وتیان: قەیسی برامان زۆر سامان خەرج دەکات، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (يَا قَيْسُ، مَا شَأْنُ إِخْوَتِكَ يشْكُونَكَ ؟ يَزْعُمُونَ أَنَّكَ تبُذِّرُ مَالَكَ وَتنْبَسِطُ فِيهِ) (ئەی قەیس چیە وا براکانت سکاڵایان هەیە لە دەستت و دەڵێن تۆ زۆر سامانت خەرج دەکەیت و دەستت لێ واڵا کردووە؟)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من لە بەرهەم بەشی خۆم هەڵدەگرم و لە ڕێی خوادا دەیبەخشم و بەشی ئەوەش دەدەم کە لەگەڵمە، پێغەمبەریش(ﷺ) دای بەسەر سنگمدا و فەرمووی: (أنفق ينفق الله عليک)، (ببەخشە، خوا پێت دەبەخشێت)، سێ جار ئەوەی فەرموو، دوای ئەوە لە ڕێی خوادا دەرچووم و سوارەکەمم پێ بوو، من لە هەموو براکانم سامان زیاتر و بارم ئاسانتر بوو.[١]

٢٦٣٢. قەیسی کوڕی سەلەمە(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی سەلەمەی کوڕی یەزیدە، خۆی و باوکیشی هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون و هاتنە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[٢]

٢٦٣٣. قەیسی کوڕی صەعصەعە(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی صەعصەعەی کوڕی وەهبە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[٣]

[١] المعجم الأوسط للطبراني - باب الميم - من بقية من أول اسمه ميم من اسمه موسى - معاذ بن المثنى بن معاذ العنبري، الرقم ٨٥٣٦؛ معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥١٥١.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٧٨.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٧٩.

٢٦٣٤. قەیسی کوڕی عاصم(ﷺ)

ناوی قەیسی کوری عاصمی نومەیریە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەستی هێنا بەسەر دەموچاویدا و نزای بەرەکەتی بۆ خۆی و هاوەڵانی کرد.[١]

٢٦٣٥. قەیسی کوڕی عاصمی تەمیمی(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی عاصمی تەمیمیە، قەیس دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و کە لێی نزیک بوومەوە، بیستم دەیفەرموو ئەوە گەورەی ئەهلی وەبەرە، جا کە دابەزیم و قسەم لەگەڵ کرد، من پرسیارم لێدەکرد و پێغەمبەریش(ﷺ) وەڵامی دەدامەوە.[٢]

قەیس پێش مردنی وەسیەتی کرد بۆ منداڵەکانی وتی: ئەگەر مردم شیوەنم لەسەر نەکەن چونکە پێغەمبەر(ﷺ) شیوەنی لەسەر نەکرا.[٣]

٢٦٣٦. قەیسی کوڕی عەبدوڵای کیندی(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی عەبدوڵای کوڕی قەیسی کیندیەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە.[٤]

٢٦٣٧. قەیسی کوڕی عەبدوڵای ئەسەدی(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی عەبدوڵای ئەسەدیە، هەر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و لە کۆچی دووەم بەرەو حەبەشە لەگەڵ بەرەکەی هاوسەریدا کۆچی کرد بۆ حەبەشە.[٥]

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٨٢.

[٢] المستدرک على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر قيس بن عاصم المنقري(ﷺ) - وصية قيس بن عاصم، الرقم ٦٦٢٩.

[٣] السنن الكبرى للنسائي - كتاب الجنائز - النياحة على الميت، الرقم ١٩٩٠.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٨٨.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٨٨.

٣٦٣٨. قەیسی کوڕی عەمری کوڕی قەیس(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی عەمری کوڕی قەیسی کوڕی زەیدە، دایکی ناوی ئوموحەرامی کچی میلحانە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەززای بەدر، رایش هەیە دەڵێت: یەکەم غەزای بریتی بوو لە غەزای ئوحود، لە غەزای ئوحوددا شەهید بوو.[1]

٣٦٣٩. قەیسی کوڕی عەمری ئەنصاری(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[2]

٣٦٤٠. قەیسی کوڕی عوبەید(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی عوبەیدی کوڕی حورەیزە، لە پشتیوانانەو لە غەزای ئوحوددا بەشدار بوو، دواتریش لە هەموو غەزاکانی تردا بەشداری کرد تا دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[3]

٣٦٤١. قەیسی کوڕی عیبایە(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی عیبایەی کوڕی عوبەیدی خەوەلانیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر و لەو کاتەدا هێشتا تەمەنی کەم بوو، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فتووحاتی شامدا بەشداری کرد، دواجار لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کرد.[4]

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٤٩٥.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٩٢.

[3] أسد الغابة، ج٤، ص ٤٦٣.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٨٨.

٣٦٤٢. قەیسی کوڕی غەریە(﵁)

ناوی قەیسی کوڕی غەربەی ئەحمەسیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە، دواتر گەڕایەوە بۆ ناو هۆزەکەی و بانگهێشتی کردن بۆ ئیسلام.[1]

٣٦٤٣. قەیسی کوڕی مالیک(﵁)

ناوی قەیسی کوڕی مالیکەو لەناو سریەکەی زەیدی کوڕی حارثەدا بەشدار بوو، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لەگەڵ خالیدی کوڕی وەلیددا بەشداری جەنگ و فتووحاتی کرد.[2]

٣٦٤٤. قەیسی کوڕی مالیکی ئەرحەبی(﵁)

ناوی قەیسی کوڕی مالیکی ئەرحەبیە، پێغەمبەر(ﷺ) نامەی بۆ نووسی و ئەویش پاش نامەکە موسڵمان بوو، دواتر چوو بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) کاتێک لە مەککە بوو.[3]

٣٦٤٥. قەیسی کوڕی مەخرەمە(﵁)

ناوی قەیسی کوڕی مەخرەمەی قورەیشیە، هاوتەمەنی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو، پاش فەتحی مەککە موسڵمان بوو و یەکێک بوو لە دڵراگیرکراوان، کەسێکی دەنگ بەرز بوو و لە دووریەکی زۆرەوە دەنگی هاواری دەبیسترا.[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٩٣.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٩٩.

[3] أسد الغابة، ج٤، ص ٤٦٩.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٠١.

٢٦٤٦. قەیسی کوڕی موخەللەد(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی موخەللەدە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[١]

٢٦٤٧. قەیسی کوڕی میحصەن(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی میحصەنی کوڕی خالیدە، لە پشتیوانانەو لە غەزای بەدر و ئوحودیشدا بەشداری کرد.[٢]

٢٦٤٨. قەیسی کوڕی نوشبە(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی نوشبەیە، مامی عەبباسی کوڕی میرداسە، دوای غەزای خەندەق هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: من نوێنەری هۆزەکەمم و بڕێک پرسیارت لێ دەکەم کە تەنها کەسێک دەیانزانێت سروشی بۆ هاتبێت، بڕێک پرسیاری کرد لە پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش وەڵامی دایەوەو قەیسیش موسڵمان بوو و گەڕایەوە بۆ ناو هۆزەکەی و بانگهێشتی کردن بۆ ئیسلام.[٣]

٢٦٤٩. قەیسی کوڕی نوعمان(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی نوعمانە، نوعمان دەڵێت: دیاریەکم برد بۆ پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش وەرینەگرت، منیش وتم: ئێمە قەومێکین دڵگران دەبین دیاریمان بەرپەرچ بدرێتەوە، ئەم هاوەڵە تا سەردەمی عومەری کوڕی خەططاب ژیا و لەو سەردەمەدا لەناو خەڵکدا قورئانی دەخوێندەوە.[٤]

---

[١] أسد الغابة، ج٤، ص ٤٧٢.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٠٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٠٣.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٠٥.

٢٦٥٠. قەیسی کوڕی ئەبی صەعصەعە(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی عەمری کوڕی یەزیدە، باوکی بە ئەبی صەعصەعە ناسراوە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە لە بەنی نەججار، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە، لە غەزای بەدریشدا بەشداری کرد.[1]

قەیس دەڵێت: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە چەند ڕۆژدا قورئان بخوێنم؟ فەرمووی: لە پانزە ڕۆژدا، وتم: من توانام لەوە زیاترە، فەرمووی: هەموو هەینیەک، وتم: توانام لەوە زیاترە، قەیس بەردەوام هەفتانە قورئانی دەخوێند تا پیر بوو، دواتر دەیوت: خۆزگە پێشنیازەکەی پێغەمبەری خوام(ﷺ) قبووڵ بکردایە(پانزە ڕۆژ).[2]

٢٦٥١. قەیسی کوڕی ئەبی صەلت(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی ئەبی صەلتی غیفاریە، لە غەزای بەدردا کە بێباوەڕان شکان، قەیس پەنای حارثی کوڕی هیشامی دا و بە وشترەکەی خۆی بردی تا گەیاندیە مەککە، پاش شکستی بێباوەڕان لە غەزای خەندەقدا قەیس موسڵمان بوو، دواتر لەگەڵ حارث کە یەکیان بینیەوەو هەردووکیان موسڵمان بووبوون، سوپاسی خوایان کرد کە خوا ڕێنموونی کردن بۆ ئیسلام.[3]

٢٦٥٢. قەیسی کوڕی ئەبی غەرزە(ﷺ)

ناوی قەیسی کوڕی ئەبی غەرەزەیە، قەیس دەڵێت: ئێمە لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) بە سیمسارەکان ناسرابووین، پێغەمبەر(ﷺ) دای بەلاماندا

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٧٩.

[2] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥١٢٩، الآحاد و المثاني لابن أبي عاصم، الرقم ١٧٧٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٧٩.

و ناوێکی باشتری لێناین و فەرمووی: (يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ، إِنَّ هَذَا الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ الْحَلِفُ وَالْكَذِبُ، فَشُوبُوا بَيْعَكُمْ بِصَدَقَةٍ) (ئەی گرۆی بازرگانان، فرۆشتن لەغو و سوێندی لەگەڵ دێت، بۆیە تێکەڵ بە صەدەقەی بکەن).[1]

قەیس دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) دای بە لای کەسێکدا کە خواردنی دەفرۆشت، فەرمووی: ئەی خاوەنی ئەم خواردنە ئایا خوارەوەشی وەک سەرەوەی وایە؟ کابرا وتی: بەڵێ، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (هەر کەس غەش لە موسڵمانان بکات لەوان نیە).[2]

٢٦٥٣. قەیسی کوڕی ئەبی کەعب(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی ئەبی کەعبەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[3]

٢٦٥٤. قەیسی کوڕی ئەبی ومدیعە(رضي الله عنه)

ناوی قەیسی کوڕی ئەبی وەدیعەیە، لە نەجرانەوە لەگەڵ وەفدێک هات بۆ مەدینە، وەفدەکە موسڵمان نەبوون و گەڕانەوە، بەڵام قەیس نەخۆش کەوت و لە مەدینە مایەوەو سەعدی کوڕی عوبادە بانگهێشتی کرد بۆ ئیسلام وقەیس موسڵمان بوو، دواتر قەیس گەڕایەوەو لە جەنگی ئەسوەدی عەنسیدا بەشداری کرد، دواتر گەڕایەوە بۆ مەدینەو بیستی پێغەمبەری خوا(ﷺ) وەفاتی کردووە.[4]

---

[1] سنن أبي داود - كتاب البيوع - باب في التجارة يخالطها الحلف واللغو، الرقم ٣٣٢٦؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب الأيمان والنذور - الحلف والكذب لمن لم يعتقد اليمين بقلبه، الرقم ٤٧٢٠، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود، الرقم ٣٣٢٦.

[2] مسند أبي يعلى الموصلي - قيس بن أبي غرزة عن النبي(ﷺ)، الرقم ٩٣٣؛ المعجم الكبير للطبراني - باب القاف - من اسمه قيس - قيس بن أبي غرزة الغفاري، الرقم ٩٢١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٩٧.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٠٨.

٢٦٥٥. قەیظی کوڕی قەیس(رضي الله عنه)

ناوی قەیظی کوڕی قەیسە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، دایکی ناوی لوبنای کچی رافیعە،[1] هاودەم بە سێ منداڵی (عوقبەو عەبدولا و عەبدوڕەحمان) لە غەزای ئوحوددا بەشدار بوو، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە جەنگی ئەجنادەیندا شەهید بوو.[2]

٢٦٥٦. قەیلە(رضي الله عنها)

ناوی قەیلەیەو دایکی بەنی ئەنمارە، قەیلە دەڵێت: پێغەمبەری خوام(ﷺ) لە مەروە بینی و لەلای دانیشتم و وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من ئافرەتێکم کڕین و فرۆش دەکەم، لەوانەیە بمەوێت شتێک بفرۆشم زیاد لەو نرخە دەڵێم کە دەمەوێت بیفرۆشم و دواتر لە نرخەکەی دادەبەزێنم تا بەوەی دەمەوێت شتەکەی خۆمی پێ بفرۆشم، ئەگەریش بمەوێت کاڵایەک بکڕم، کەمتر لەوەی دەمەوێت لێی وەربگرم پێی دەدەم، دواتر زیادی دەکەم تا بەوەی دەمەوێت وەریدەگرم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لا تفعلي يا قيلة إذا أردت أن تبيعي السلعة فاستامي بها الذي تريدين أن تبيعي به أعطيت أو منعت، وإذا أردت أن تشتري السلعة فأعطي بها الذي تريدين أن تأخذيها به أعطيت أو منعت)،[3] (وامەکە ئەی قەیلە، ئەگەر ویستت کاڵایەک بفرۆشیت بەو بەرامبەرە دایبنێ کە دەتەوێت بیفرۆشیت، پێت بدرێت یان نا، ئەگەریش ویستت کاڵایەک بکڕیت ئەوەی پێ بدە کە دەتەوێت بەو نرخە وەریبگریت، ئیتر پێت بدرێت یان نا).

---

[1] أسد الغابة، ج٤، ص ٤٨٠.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥١٤.

[3] سنن ابن ماجه – أبواب التجارات – باب السوم، الرقم ٢٢٠٤؛ المعجم الكبير للطبراني – مسند النساء – باب القاف – قيلة أم بني أنمار، الرقم ٤، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن ابن ماجة، الرقم ٢٢٠٤.

٢٦٥٧. قەیلەی کچی مەخرەمە(رضي الله عنها)

ناوی قەیلەی کچی مەخرەمەی عەنبەریە، قەیلە دەڵێت: پێغەمبەری خوام(ﷺ) بینی دانیشتبوو و قاچەکانی نووساندبوو بە سکیەوەو دەستەکانی لە قاچەکانی توند کردبوو، کە پێغەمبەری خوام(ﷺ) بەو بارە کزیەوە بینی لە ترسو خەما شڵەژام و تەزوو لەشی داگرتم.[١]

٢٦٥٨. قوتەیلەی کچی صەیفی(رضي الله عنها)

ناوی قوتەیلەی کچی صەیفیە، قوتەیلە دەڵێت: زانایەکی جوولەکە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئێوە هاوەڵ بۆ خوا دادەنێن، دەڵێن ماشاء الله و شئت (خوا و تۆ بتانەوێت)، یان دەڵێن سوێند بە کەعبە، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (قُولُوا مَا شَاءَ اللهُ ثُمَّ شِئْتَ، وَقُولُوا: وَرَبِّ الْكَعْبَةِ) (بڵێن ماشاء الله دواتر تۆ بتەوێت، هەروەها بڵێن سوێند بە پەروەردگاری کەعبە).[٢]

٢٦٥٩. قوتەیلەی کچی عەمر(رضي الله عنها)

ناوی قوتەیلەی کچی عەمری کوڕی هیلالی کینانیە، لە حەجیماڵئاواییدا بەیعەتی دا بە پێغەمبەر(ﷺ).[٣]

٢٦٦٠. قودامەی کوڕی حاطیب(رضي الله عنه)

ناوی قودامەی کوڕی حاطیبە، قودامە دەڵێت: کاتێک عوثمانی کوڕی مەظعوون وەفاتی کرد پێغەمبەر(ﷺ) نوێژی لەسەر کرد و چوار الله اکبری کرد.[٤]

---

[١] سنن أبي داود - كتاب الأدب - باب في جلوس الرجل، الرقم ٤٨٤٧، حسنه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[٢] السنن الكبرى للنسائي - كتاب الأيمان والنذور - الحلف بالكعبة، الرقم ٤٦٩٦؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب الأيمان والنذور - تسبيح ديک رجلاه في الأرض وعنقه تحت العرش، الرقم ٧٩١٠، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن ابن ماجة، الرقم ٣٧٧٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٧٩.

[٤] معجم الصحابة لابن قانع، ج٢، ص ٣٥٩.

٢٦٦١. قودامەی کوڕی مالیک(ﷺ)

ناوی قودامەی کوڕی مالیکەو هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فەتحی میصردا بەشداری کرد.[١]

٢٦٦٢. قودامەی کوڕی مەظعوون(ﷺ)

ناوی قەتادەی کوڕی مەظعوونی کوڕی حەبیبی قورەیشی جومەحیە، کونیەکەی ئەبووعەمرە، برای عوثمانی کوڕی مەظعوونە، یەکێکە لە دەستەی یەکەمی موسڵمانبوان و بەشداری هەردوو کۆچی حەبەشەو مەدینەش بوو و لە غەزای بەدریشدا بەشدار بوو، ژنەکەی ناوی صەفییە بوو کە خوشکی عومەری کوڕی خەططاب بوو.[٢]

برایەکی تری ناوی عەبدولا بوو و کونیەکەی ئەبو موحەممەد بوو، یەکێک بوو لە موسڵمانبوانی مەککەو لە کۆچەرانی حەبەشەش بوو، دواتر گەڕایەوە بۆ مەککەو لەوێوە کۆچی کرد بۆ مەدینە.[٣]

کچێکی هەبوو ناوی عائیشە بوو کە لە مەککە بەیعەتی دا بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) و هاودەم بە دایکی بەیعەتی دا بە پێغەمبەر(ﷺ).[٤]

قودامە لە غەزای بەدرو ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تردا هاودەم بە پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری کرد.[٥]

کاتێک عومەری کوڕی خەططاب قودامەی کوڕی مەظعوونی کرد بە والی بەحرەین، قودامە بە جوانی کارەکانی خۆی دەکرد و سکاڵای لەسەر

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٢٣.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٢٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٢٣٩.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٢٢.

[٥] المستدرک على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب قدامة بن مظعون بن حبيب بن وهب الجمحي(ﷺ)، الرقم ٥٦٦٥.

نەبوو ئەوەندە نەبێت کە ئامادەی نوێژی جەماعەت نەدەبوو، جارووود کە ئەوکات گەورەی عەبدولقەیس بوو هات بۆ لای عومەری کوڕی خەططاب وتی: ئەی ئەمیری باوەڕداران قودامە مەی خواردوەتەوەو منیش حەددێک لە حەددەکانی خوا دەبینم کە پێویستە لەسەرم بیگەیەنم بە تۆ، عومەر وتی: کێ شایەتی دەدات لەسەر ئەوە، جارووود وتی: ئەبوهورەیرە شایەتی ئەوە دەدات، عومەریش نامەی نووسی بۆ قودامەو داوای کرد بێت بۆ لای، جارووود قسەی دەکرد بۆ عومەر و دەیوت: پەیامی خوا لەم مەسەلەدا بەجێبگەیەنە، عومەریش پێی وت تۆ لەم مەسەلەدا شاهیدیت یان نەیاریت (لایەنی کێشەکە) جارووود وتی: من شاهیدم، عومەر وتی: دەی تۆ شایەتی خۆتت بەجێگەیاند، بۆیە جارووود بێدەنگ بوو، بەیانی هەمدی هاتەوە بۆ لای و بە عومەری وت حەددی خوا لەسەر ئەم کەسە جێبەجێ بکە، عومەریش وتی: هەرچی سەیرت دەکەم تۆ نەیارو سکاڵاکاریت، تەنها یەک کەسیش هەیە شاهیدی لەسەر بدات، سوێند بەخوا یان زمانی خۆت رادەگریت یان توندیت لەڕوودا دەنوێنم، جاروودیش وتی: سوێند بەخوا ئەوە حەق نیە ئامۆزاکەت مەی بخواتەوەو تۆش توندی بەرامبەر من بنوێنیت، عومەر لێی تووڕە بوو و ماوەیەک بە بەندی هێشتیەوە.[١]

دواجار قودامە لە ساڵی سی و شەشی کۆچیدا وەفاتی کرد،[٢] رایەکیش دەڵێت: بەڵکو لە ساڵی پەنجا و شەشی کۆچیدا وەفاتی کردووە، تەمەنی شەست و هەشت ساڵ بوو.[٣]

---

[١] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٥، ص ٥٦٠-٥٦١.

[٢] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب قدامة بن مظعون بن حبيب بن وهب الجمحي(ﷺ)، الرقم ٥٦٦٥.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٢٥.

٢٦٦٣. قودەدی کوڕی عەممار(ﷺ)

ناوی قودەدی کوڕی عەمماری کوڕی مالیکە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە، کەسێکی زۆر ژیر و جوان بوو، هەر لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) وەفاتی کرد.[1]

٢٦٦٤. قوڕڕەی کوڕی دعمووص(ﷺ)

ناوی قوڕڕەی کوڕی دعمووصی کوڕی رەبیعەیە، هاودەم بە ژمارەیەک لە ئەندامانی هۆزەکەی چووە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو.[2]

قوڕڕە دەڵێت: کە چوومە مەدینەو پێغەمبەری خوام(ﷺ) بینی لەناو هاوەڵانیدا دانیشتبوو، ویستم نزیک ببمەوە، نەمتوانی، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوای لێخۆشبوون بکە بۆ ئەم غوڵامە نومەیریە، ئەویش فەرمووی: خوا لێت خۆش بێت.[3]

٢٦٦٥. قوڕڕەی کوڕی عوقبە(ﷺ)

ناوی قوڕڕەی کوڕی عوقبەی کوڕی قوڕڕەی ئەنصاریە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و تیایدا شەهید بوو.[4]

٢٦٦٦. قوڕڕەی کوڕی هوبەیرە(ﷺ)

ناوی قوڕڕەی کوڕی هوبەیرەی کوڕی عامیری کوڕی سەلەمەی

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٢٧.

[2] أسد الغابة، ج٤، ص ٤٢٥.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(ﷺ) - حديث قرة بن دعموص النميري(ﷺ)، الرقم ٢٠٩٦١؛ السنن الكبرى للبيهقي - كتاب الزكاة - جماع أبواب صدقة الغنم السائمة - باب لا يؤخذ كرائم أموال الناس، الرقم ٧٤٠٤، ضعفه شعيب الأرناؤوط.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة ج٥، ص ٤٣٦.

قوشـەیریە، چووەتـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و بەشـداری حەجی ماڵئاواییشـی کـردووە.[1]

قورڕە دەڵێت: چوومـە خزمـەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتم: ئەی پێغەمبەری خـوا(ﷺ) ئێمـە پێشـتر برێک پەرسـتراومان دەپەرست کە داوامـان لێدەکردن وەڵامیـان نەدەدایـنەوەو نزایـان گیـرا نەدەکردیـن، جـا خـوای گـەورە بـە هـۆی تۆوە رێنموونـی کردین، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (براوەیـە ئـەوەی عەقڵی پێ درابێت، براوەیـە ئـەوەی عەقڵی پێ درابێت)، منیش وتـم: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) دوو جلـی خۆتـم پـێ ببەخشـە کـە لەبـەرت کردبـن، ئەویـش پێـی بەخشیم، جـا لـە حەجی ماڵئاواییدا پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: ئـەوەی پێشتر وتت دووبـارەی بکـەرەوە بۆم، منیش دووبـارەم کردەوەو پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمـووی: (براوەیـە ئـەوەی عەقڵی پێ درابێت).[2]

٢٦٦٧. قورڕەی کوڕی ئیاس(رضي الله عنه)

نـاوی قورڕەی کوڕی ئیاسـی کوڕی هیلالە، چووەتـە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، قـورڕە یەکێـک بـوو لـە بەشـداربوانی غـەزای خەنـدەق، لـە سـاڵی شەسـت و چـواری کۆچـی و لـە سـەردەمی موعاویـەی کـوڕی یەزیددا لـە جەنگی دژ بـە ئەزرەقیەکانـدا شـەهید کـرا.[3]

٢٦٦٨. قوضاعی کوڕی عامیر(رضي الله عنه)

نـاوی قوضاعـی کوڕی عامیر یـان کوڕی عەمری دیئلیە، چووەتـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ئـەوی کـردووە بـە کاربەدەست لەسـەر بەنـی ئەسـەد.[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٣٧.

[2] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٢٢٣، الآحاد و المثانى لابن أبي عاصم، الرقم ١٣٣٠، شعب الإيمان للبيهقي، الرقم ٤٤٦٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٣٣.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٤٣.

٢٦٦٩. قوطبەی کوڕی عامیر(﵁)

ناوی قوطبەی کوڕی عامیری کوڕی حەدیدەیە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، کونیەکەی ئەبووزەیدە، یەکێکە لە بەشداربوانی هەردوو بەیعەتی یەکەم و دووەمی عەقەبە.[١]

قوطبە لە غەزای بەدردا بەشدار بوو، لە غەزاکەدا بەردێکی فڕێ دایە نێو مەیدانەکەو وتی: تا ئەو بەردە رانەکات منیش راناکەم، هەروەها لە غەزای ئوحودیشدا بەشداری کرد و تیایدا نۆ جار بریندار بوو، لە غەزای خەندەق و هەموو غەزاکانی دواتریشدا بەشداری کرد، لە فەتحی مەککەشدا ئالای بەنی سەلەمەی بەدەستەوە بوو.[٢]

جابیری کوڕی عەبدوڵا دەڵێت: قورەیشیەکان بە ئەحمەسی ناودەبران و لەکاتی ئیحرامدا لە دەرگاوە دەچوونە ژوورەوە، بەڵام پشتیوانان و هەموو عەرەب لە دەرگاکانەوە نەدەچوونە ناو، جا کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) لە باخێکدا بوو لە دەرگاکەوە هاتە دەرەوەو قوطبەش وایکرد، خەڵکی وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) قوطبە کەسێکی لادەرەو لەگەڵ تۆ لە دەرگاوە هاتەدەرەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بۆچی واتکرد؟ ئەویش وتی: تۆم بینی واتکرد، منیش وەک تۆم کرد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: من ئەحمەسیم، قوطبە وتی: دەی دینی من هەمان دینی تۆیە، ئەوەبوو خوای گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە(ليس البر أن تأتوا البيوت من ظهورها و لكن البر من اتقى و اتوا البيوت من أبوابها).[٣]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٤٣.

[٢] أسد الغابة، ج٤، ص ٤٢٩-٤٣٠.

[٣] المستدرک علی الصحيحين - كتاب المناسک - من كسر أو عرج فقد حل وعليه حجة أخرى، الرقم ١٧٨٣.

لە مانگی صەفەری ساڵی حەوتەمی کۆچیدا پێغەمبەر(ﷺ) قوطبەی هاودەم بە بیست کەس نارد بۆ ناوچەیەکی خەثعەمیەکان،[1] فەرمانی کرد هێرش بباتە سەریان، جا کە گەیشتنە ئەوێ خەڵکەکە خەوتبوون، ئەوانیش هێرشیان بردە سەریان و جەنگێکی سەخت روویدا و بریندار لە هەردوولا زۆر بوو، دواتر بە دەستکەوتەوە گەڕانەوە بەرەو مەدینە.[2]

قوطبە دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا دواجار لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا وەفاتی کرد.[3]

٢٦٧٠. قوطبەی کوڕی عەبد(رضي الله عنه)

ناوی قوطبەی کوڕی عەبدی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانە، لە رووداوی بیئر مەعوونەدا شەهید بوو.[4]

٢٦٧١. قوطبەی کوڕی قەتادە(رضي الله عنه)

ناوی قوطبەی کوڕی قەتادەی کوڕی جەریری سدووسیە، کونیەکەی ئەبولحوەیصیلەیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فتووحاتی عێراقدا هاودەم بە خالیدی کوڕی وەلید بەشداری کرد.[5]

قوطبە دەڵێت: کاتێک خۆر ئاوا دەبوو پێغەمبەر(ﷺ) رۆژووی دەشکاند.[6]

---

[1] المستدرک علی الصحیحین، الرقم ٤٩٥٠.

[2] الطبقات الکبری لابن سعد، ج٢، ص ١٦٢.

[3] أسد الغابة، ج٤، ص ٤٣٠.

[4] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٥، ص ٤٤٥.

[5] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٥، ص ٤٤٥.

[6] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند المدنیین(رضي الله عنهم) أجمعین - حدیث قطبة بن قتادة(رضي الله عنه)، الرقم ١٦٩٨٩؛ المعجم الکبیر للطبراني - باب القاف - من اسمه قطبة - قطبة بن قتادة السدوسي - ما أسند قطبة بن قتادة، الرقم ٣٨، ضعفه شعیب الأرناؤوط.

٢٦٧٢. قوطبەی کوڕی قەتادەی عوذری(رضي الله عنه)

ناوی قوطبەی کوڕی قەتادەی عوذریە، یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای موئتە و تیایدا سەرکردایەتی بەشی راستی سوپاکەی دەکرد و لەکاتی شکستی سوپای موسڵماناندا قوطبە هاواری دەکرد و موسڵمانانی هاندەدا و دەیوت: هەرکەس بجەنگێت و بەرەو پێشەوە بڕوات باشترە لەوەی جەنگی پاشەکشە بکات.[١]

٢٦٧٣. قوطبەی کوڕی مالیک(رضي الله عنه)

ناوی قوطبەی کوڕی مالیکە، قوطبە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) بەرنوێژی بۆ کردین و سوورەتی (ق) ی بۆ خوێندین تا گەیشتە (والنخل باسقات).[٢]

قوطبەی کوڕی مالیک دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا دوای خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبیش مابوو، چونکە بەسەرهاتێک دەگێڕێتەوە کە بەڵگەی ئەوەیە، قوطبە دەڵێت: جارێک یەکێک لە ئەمیرەکان قسەی وت بە عەلی، زەیدی کوڕی ئەرقەم هەستاو وتی: من دەزانم پێغەمبەر(ﷺ) رێگری دەکرد لە قسە وتن بە مردووەکان، جا عەلی مردووە ئیتر تۆ چۆن قسەی پێ دەڵێیت.[٣]

٢٦٧٤. قیسەبە(رضي الله عنه)

ناوی قیسەبەی کوڕی کولثومی کیندیە، چوویە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە، لە فەتحی میصردا بەشداری کرد و لەوێ نەخشەڕێژی چەند مزگەوتێکی کرد.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٤٤٦.

[٢] صحيح مسلم - كتاب الصلاة - باب القراءة في الصبح، الرقم ٤٥٧.

[٣] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند الكوفيين(رضي الله عنهم) - حديث زيد بن أرقم(رضي الله عنه)، الرقم ١٩٦٢٣؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب الجنائز - النهي عن سب الأموات، الرقم ١٤٢٣.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥١٣.

٢٦٧٥. قیهطیمی کچی عەلقەمە(ﷺ)

ناوی قیهطیمی کچی عەلقەمەی کوڕی عەبدوڵایە، هاوسەری سەلیطی کوڕی عەمرە، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و هاودەم بە مێردەکەی کۆچی کرد بۆ حەبەشەو لەوێ مانەوە تا لەگەڵ جەعفەری مامی پێغەمبەر(ﷺ) کۆچیان کرد بۆ مەدینە.[١]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٨٣.

ئەو هاوەڵانەی ناویان
بە پیتی (ك)
دەست پێ دەكات

٢٦٧٦. کەبشەی خوشکی حەسسان(رضي الله عنها)

ناوی کەبشەی کچی ثابتەو خوشکی حەسسانی شاعیری پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، کەبشە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆ لام و لە جامێکدا چی هەبوو بە پێوە خواردیەوە، منیش چووم شوێن دەمەکەیم بڕی و هەڵمگرت.[١]

٢٦٧٧. کەبشەی کچی ثابت(رضي الله عنها)

ناوی کەبشەی کچی ثابتی کوڕی عەتیکە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٢٦٧٨. کەبشەی کچی ثابتی ئەنصاری(رضي الله عنها)

ناوی کەبشەی کچی ثابتی کوڕی حارثەیە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٢٦٧٩. کەبشەی کچی حاطیب(رضي الله عنها)

ناوی کەبشەی کچی حاطیبەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٤]

٢٦٨٠. کەبشەی کچی عەبدعەمر(رضي الله عنها)

ناوی کەبشەی کچی عەبدعەمرە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٥]

---

[١] جامع الترمذي – أبواب الأشربة عن رسول الله(ﷺ) – باب ما جاء في الرخصة في ذلك، الرقم ١٨٩٢و قال حسن صحيح.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٩٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٩٠.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٩١.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٩١.

٢٦٨١. کەبشەی کچی فاکیە(ﵕ)

ناوی کەبشـەی کچی فاکیهە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٦٨٢. کەبشەی کچی فەروە(ﵕ)

نـاوی کەبشـەی کچـی فەروەیـە، لـە پشـتیوانانەو چووەتـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و بەیعەتـی پێـداوە.[٢]

٢٦٨٣. کەبشەی کچی مالیک(ﵕ)

نـاوی کەبشـەی کچی مالیکە، لـە پشتیوانانەو چووەتـە خزمەتی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٢٦٨٤. کەبشەی کچی واقید(ﵕ)

نـاوی کەبشـە یـان کوبەیشـەی کچـی واقیـدە، لـە پشـتیوانانەو چووەتـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و بەیعەتـی پێـداوە.[٤]

٢٦٨٥. کەبشەی کچی ئەسعەد(ﵕ)

نـاوی کەبشـەی کچـی ئەسـعەدی کـوڕی زورارەیـە، هاوسـەری عەبـدوڵای کـوڕی حەبیبەیـە، ئـەم ئافرەتـە چووەتـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و بەیعەتـی پێـداوە.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٩١.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٩٢.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٩٣.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٩٣.
[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٩٠.

٢٦٨٦. کەبشەی کچی ئەوس(ﷺ)

ناوی کەبشـەی کچی ئەوسـە، لە پشـتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٦٨٧. کەبیرەی کچی ئەبووسوفیان(ﷺ)

نـاوی کەبیـرەی کچـی ئەبووسـوفیانە، چووەتـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و بەیعەتـی پێـداوە، کەبیـرە دەڵێـت: وتـم: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) مـن لـە سـەردەمی نەفامیدا چـوار کچی خۆم زیندەبەچاڵ کردووە، ئەویش فەرمووی: دەی چـوار کۆیلـە ئـازاد بکـە، ئەوەبـوو منیـش ئەبووسـەعید و مەیسـەرەی کـوڕی و ئوممومەیسـەرەم ئـازاد کـرد.[٢]

٢٦٨٨. کەثیری کوڕی زیاد(ﷺ)

نـاوی کەثیری کوڕی زیـادی کوڕی شاسـە، هاوەڵی پێغەمبـەری(ﷺ) کرد و تـا دوای وەفاتـی پێغەمبەریـش(ﷺ) ژیـا و لـە جەنگـی قادسـیەدا بەشـداری کـرد.[٣]

٢٦٨٩. کەدەنی کوڕی عەبد(ﷺ)

نـاوی کەدەنـی کـوڕی عەبـدە، کـەدەن دەڵێـت: لـە یەمەنـەوە هاتمـە خزمـەت پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) و بەیعەتـم پێدا و لەسـەر دەسـتی موسـڵمان بـووم.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٩٠.

[٢] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ١٣٧٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٧٠.

[٤] المعجم الكبير للطبراني - باب الكاف - من اسمه كدن - كدن بن عبد العكي، الرقم ٤٤١.

٣٦٩٠. کەردەم(ﷺ)

ناوی کەردەمەو کچێکی هەبوو بە ناوی مەیموونە کە فەرموودەی گێڕاوەتەوە، مەیموونە دەڵێت: لە حەجی ماڵئاواییدا لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بەشداریم کرد و باوکم لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) نزیک دەبوویەوەو گوێی بۆ فەرموودەکانی دەگرت.[1]

کەردەم دەڵێت: ئامادەی سوپایەک بووم کە طاریقی کوڕی مورەققەع وتی: کێ رمێکم پێ دەدات و پاداشتی بدەمەوە؟ منیش وتم: پاداشتەکەی چیە؟ وتی: یەکەم کچم ببێت مارەی دەکەم لێی، منیش رمەکەی خۆمم پێدا، دواتر نەمبینیەوە تا زانیم کچێکی بووەو کچەکەی پێگەیشتووە، منیش بە طاریقم وت ئەوە ژنی منەو ئامادەی بکەن بۆم، طاریق سوێندی خوارد شتی وا نابێت تا مارەییەکی نوێی بۆ دانەنێت، منیش سوێندم خوارد مارەیی تری بۆ دانانێم، پێغەمبەر(ﷺ) کە بەسەرهاتەکەی بیست، فەرمووی: ئێستا لە تەمەنی چ ئافرەتێکدایە؟ ئەویش وتی: تەمەنی کردووە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: پێم باشە وازی لێ بهێنیت، منیش لەوە تۆقیم و تەماشایەکی پێغەمبەرم(ﷺ) کرد، کە پێغەمبەر(ﷺ) شێوەی منی بینی، فەرمووی: (لَا تَأْثَمُ، وَلَا صَاحِبُكَ يَأْثَمُ) (گوناهبار نابیت و هاوڕێکەشت گوناهبار نابێت).[2]

مەیموونە دەڵێت: من لە دوای باوکمەوە سوار بووبووم، باوکم پرسیاری کرد لە پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: من نەزرم کردبوو لە بوانە ئاژەڵێک سەرببڕم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بتی لێیە؟ باوکم وتی: نا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (نەزرەکەت بەجێبێنە).[3]

---

[1] سنن أبي داود - كتاب النكاح - باب في تزويج من لم يولد، الرقم ٢١٠٣، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند النساء(ﷺ) - حديث ميمونة بنت كردم(ﷺ)، الرقم ٢٧٧٠٦؛ سنن أبي داود - كتاب النكاح - باب في تزويج من لم يولد، الرقم ٢١٠٣، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[3] سنن ابن ماجه - أبواب الكفارات - باب الوفاء بالنذر، الرقم ٢١٣١، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن ابن ماجة.

٣٦٩١. کەرکەرە

ناوی کەرکەرەیەو کۆیلەیەکی نووبی بوو کە هەوەزەی کوڕی عەلی بە دیاری بەخشی بە پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەریش(ﷺ) ئازادی کرد، بەڵام کەرکەرە خزمەتی پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەکرد، لە غەزای خەیبەردا سوارەکەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) گرتبوو.[١]

جا کاتێک وەفاتی کرد پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەو لە دۆزەخدایە، هاوەڵان چوون تەماشایان کرد دەبینن بە نهێنی عەبایەکی بۆ خۆی شاردوەتەوە.[٢]

٣٦٩٢. کەعب(رضي الله عنه)

ناوی کەعبەو زانیاری لەبارەوە نەهاتووە، تەنها هێندە نەبێت کە فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوەو دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ما من أمير عشرة إلا يؤتى به يوم القيامة مغلولا حتى يكون الله يرحمه أو يقضي فيه بغير ذلك)،[٣] (هەرکەس ئەمیری دە کەس بێت لە ڕۆژی دواییدا بە کۆتکراوی دەهێنرێت تا خوا ڕەحمی پێ دەکات یان حوکمی تری لەسەر دەدات).

٣٦٩٣. کەعبولئەعوەر(رضي الله عنه)

ناوی کەعبولئەعوەری کوڕی مالیکە، هاودەم بە هۆزەکەی هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٨٧.

[٢] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب القليل من الغلول، الرقم ٣٠٧٤؛ سنن ابن ماجه - أبواب الجهاد - باب الغلول، الرقم ٢٨٤٩.

[٣] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٢٧٨.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦١٠.

٣٦٩٤. کەعبی کوڕی حیممان(ﷺ)

ناوی کەعبی کوڕی حیممانە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[١]

٣٦٩٥. کەعبی کوڕی عەددی(ﷺ)

ناوی کەعبی کوڕی عەددیە، کەعب دەڵێت: هاودەم بە وەفدی خەڵکی حیرە هاتمە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش پێشنیازی موسڵمانبوونی بۆ کردین، ئێمەش موسڵمان بووین، دواتر گەڕاینەوە بۆ حیرەو زۆری نەبرد هەواڵی مەرگی پێغەمبەرمان(ﷺ) پێگەیشت، خەڵکەکە هەڵگەرانەوەو وتیان: ئەگەر پێغەمبەر بوایە نەدەمرد، من وتم: پێغەمبەرانی پێش ئەویش وەفاتیان کردووە، بۆیە بە موسڵمانی مامەوە، دواتر چووم بۆ مەدینە بۆ لای ئەبووبەکر و لەلای مامەوەو ئەویش منی نارد بۆ لای مقوقس و دواتر گەڕامەوە، دواتر عومەری کوڕی خەططابیش ناردمی بۆ لای مقوقس و منیش نامەکەی عومەرم بۆ برد، جا کە چووم بۆ لای جەنگی یەرمووک روویدابوو و من نەمزانیبوو، مقوقس وتی: زانیوتە رۆم دوژمنیان شکاندووە؟ وتم: نا وانیە، وتی: چووزانیت؟ وتم: چونکە خوا بەڵێنی داوە بە پێغەمبەرەکەی دینەکەی بەسەر هەموو دینەکانی تردا سەربخات، خواش لە بەڵێنی خۆی لانادات، ئەویش وتی: پێغەمبەرەکەتان راستی پێ وتن، رۆم شکاوە، دواتر سەبارەت بە دیارترین هاوەڵان پرسیاری لێکردم و منیش وەڵامم دایەوە، ئینجا دیاریەکی نارد بۆ عومەر و بۆ ژمارەیەک لەو هاوەڵانەش، لەوانە دیاری نارد بۆ عەلی و عەبدورەحمان و زوبەیر.[٢]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٩١.

[٢] دلائل النبوة للبيهقي، الرقم ٣٢٤٦.

٢٦٩٦. كەعبی دەستبڕاو(رضي الله عنه)

ناوی كەعبەو هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوو و لە خیلافەتی ئەبووبەكری صدیقدا لە جەنگی یەمامەدا دەستی بڕدرا.[١]

٢٦٩٧. كەعبی كوڕی خوادریە(رضي الله عنه)

ناوی كەعبی كوڕی خوادریەیە لە بەنی ئەبی بەكری كوڕی كیلابەو لە فەرموودەیەكدا باسی هاتووە كە پرسیاری كردووە لە پێغەمبەر(ﷺ).[٢]

٢٦٩٨. كەعبی كوڕی زەید(رضي الله عنه)

ناوی كەعبی كوڕی زەیدی كوڕی قەیسە، لە پشتیوانانە، یەكێكە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، لە غەزای خەندەقدا بەشداری كرد و تیایدا تیرێكی وێڵی بەركەوت و شەهید بوو.[٣]

٢٦٩٩. كەعبی كوڕی زوهەیر(رضي الله عنه)

ناوی كەعبی كوڕی زوهەیری موزەنیە، شاعیرێكی ناسراوەو هاوەڵی پێغەمبەرە(ﷺ)، كەعب هاودەم بە بوجەیری برای چوونە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[٤]

بوجەیر لەپێش كەعبی برایدا موسڵمان بووە، جارێك بوجەیر و كەعب پێكەوە لای ئاژەڵ بوون، بوجەیر بە كەعبی وت لای ئەم مەڕانە بە تا دەچم

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦١٤.

[٢] المعجم الكبير للطبراني - باب اللام - من اسمه لقيط - لقيط بن عامر أبو رزين العقيلي - وكيع بن حدس ويقال عدس عن أبي رزين، الرقم ٤٧٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٩٦.

[٤] أسد الغابة، ج٤، ص ٥٠١.

بۆ لای ئەو پیاوە (موحەممەد) و گوێی لێ بگرم بزانم چی دەڵێت؟ بوجەیر چوو بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) ئیسلامی بۆ باس کرد و پێشنیازی موسڵمانبوونی بۆ کرد، بوجەیریش موسڵمان بوو،[1] کاتێ کەعب بیستی بوجەیری برای موسڵمان بووە بە شیعرێ ناڕەزایی دەربڕی.[2]

٢٧٠٠. کەعبی کوڕی عاصم(ﷺ)

ناوی کەعبی کوڕی عاصمی ئەشعەریە، جیایە لە ئەبوومووسای ئەشعەری، کەعب دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ليس من البر الصوم في السفر)،[3] (ڕۆژوو لە سەفەردا چاکە نیە).

٢٧٠١. کەعبی کوڕی عەمر(ﷺ)

ناوی کەعبی کوڕی عەمری کوڕی عوبەیدە، لە پشتیوانانە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و لە خەندەقیشدا بەشدار بووە، دواتریش لە هەموو غەزاکاندا بەشداری کرد، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[4]

٢٧٠٢. کەعبی کوڕی عەمری ئەنصاری(ﷺ)

ناوی کەعبی کوڕی عەمری کوری عەببادە، لە پشتیوانانە و کونیەکەی ئەبولیوسرەو زیاتر بە کونیەکەی ناسراوە، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە، لە غەزای بەدردا بەشداری کرد و ڕۆڵێکی کارای بینی، هەر لەو غەزایەدا عەبباسی مامی پێغەمبەری خوای(ﷺ) بەدیل گرت، کابرایەکی

---

[1] الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج١، ص١٤٩.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص٥٩٣.
[3] صحيح ابن خزيمة - كتاب الصوم - جماع أبواب الصوم في السفر من أبيح له الفطر في رمضان عند المسافر - باب ذكر خبر روي عن النبي(ﷺ) في الصوم في السفر، الرقم ٢٠١٦، المستدرک على الصحيحين - كتاب الصوم - ليس من البر الصيام في السفر K hgvrl 1585K صححه الألباني في صحيح و ضعيف الترغيب و الترهيب، الرقم ١٠٥٧.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٠٦.

بالاکورتی ورگن بوو، هەر لە مەدینە مایەوە تا لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان و لە ساڵی پەنجا و پێنجی کۆچیدا وەفاتی کرد.[1]

ئەبولیوسر دەڵێت: جارێک ژنی پیاوێک کە پێغەمبەر(ﷺ) بۆ ئەرکێک ناردبووی هات تا خورمام لێ بکڕێت، منیش پێی سەرسام بووم، وتم: لە ماڵەوە خورمای جوانترم هەیە، بۆیە چووینەوە ماڵەوەو تەواو شەیدای بووم و ماچێکم کرد، دواتر چووم بۆ لای ئەبووبەکر و مەسەلەکەم بۆ باسکرد، ئەبووبەکر وتی: مەسەلەکە بشارەوەو تەوبە بکەو بۆ کەسی باس مەکە، بەڵام خۆم پێ ڕانەگیرا و چووم بۆ لای عومەر و بۆم باسکرد، ئەویش هەمان شتی پێ وتم، خۆم پێ ڕانەگیرا و چووم باسم کرد بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش فەرمووی: (بەوجۆرە هەڵوێستت نواند لەگەڵ ژنی کەسێک کە لەرێی خوادا چووە بۆ غەزا؟!!) منیش هێندە ترسام وامدەزانی دۆزەخیم و هەرگیز خوا لێم خۆش نابێت، وەزعەکە وابوو تا خوای گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ) چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ئەو ئایەتەی بۆ خوێندمەوە، هاوەڵان وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا ئەوە تایبەتە بەو یان بۆ هەموو خەڵکیە؟ فەرمووی: (بەڵکو بۆ هەموو خەڵکیە).[2]

عوبادەی کوڕی وەلید دەڵێت: جارێک لەگەڵ باوکم چووین بۆ ناو پشتیوانان تا زانستیان لێ وەربگرین، یەکەم کەسی پێی گەیشتین ئەبولیوسر بوو، باوکم وتی: تووڕەییەک بەنێوچاوانتەوە دیارە، ئەویش وتی: بەڵێ، قەرزێکم لای فلانەکەس بوو، چووم بۆ ماڵیان تا لێی وەربگرمەوە کەچی وتیان: لە ماڵەوە نیە، دواتر کوڕێکی هاتە دەرەوەو وتم: باوکت لە کوێیە؟ وتی: لە ماڵەوەیە، کە دەنگی تۆی بیست چوویە ژوورەوە، منیش چوومەوە بەرماڵیان و وتم:

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٤٦٨.

[2] جامع الترمذي - أبواب تفسير القرآن عن رسول الله(ﷺ) - باب ومن سورة هود، الرقم ٣١١٥ وقال: حديث حسن غريب؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب الرجم - من اعترف بما لا تجب فيه الحدود - ذكر اختلاف ألفاظ الناقلين لهذا الخبر، الرقم ٧٢٨٦، حسنه الألباني.

وەرە دەرەوە دەزانم لە ماڵەوەیت، ئەویش هاتە دەرەوە، وتم: بۆچی خۆت شاردەوە؟ ئەویش وتی: بەخوا پێت دەڵێم و درۆت لەگەڵ ناکەم، پێشتر بۆیە خۆم شاردەوە ترسام بێم بۆ لات و درۆت لەگەڵ بکەم و بەڵێنی بدەم و نەیبەمە سەر، تۆیش هاوەڵی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوویت، من حاڵم سەختەو لەم وەزعەدا توانای قەرزدانەوەکەم نیە، منیش وتم: توخوا وایە؟ وتی: بەڵێ بەخوا، هەمدی سوێندم دا، ئینجا داوای نووسراوی قەرزەکەم کرد و ئەوەم بۆ زیاد کرد(ئەگەر توانیت قەرزەکە بدەیتەوە بیدەرەوە، ئەگەرنا گەردنت ئازاد بێت)، عوبادە دەڵێت: ئەبولیوسر وتی: چونکە من بیستوومە لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (من أنظر معسرا أو وضع له أظله الله في ظله)،[1] (هەرکەس چاوپۆشی لە کەسێک بکات باری گران بێت-توانای دانەوەی قەرزەکەی نەبێت- یان قەرزەکەی لەسەر لابەرێت ئەوە خوا لە ژێر سێبەری خۆیدا دایدەنێت).

٢٧٠٣. کەعبی کوڕی عوجرە(ﷺ)

ناوی کەعبی کوڕی عوجرەی کوڕی ئومەییەی کوڕی عەددی بەلویە، یەکێکە لە بەشداربوانی حودەیبیە، دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) لە کووفە نیشتەجێ بوو و لەوێ مایەوە و دواتر چوویەوە مەدینەو لە ساڵی پەنجاو یەک یان دوو یان سێ یان حەفتاو حەوتی کۆچیدا وەفاتی کرد.[2]

کەعب دەڵێت: لە حودەیبیە لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بووین و ئیحرامیشمان بەستبوو، بێباوەڕان گەمارۆیان دابووین، ئەسپێ بەسەر دەموچاومدا دادەبارین، پێغەمبەر(ﷺ) دای بەلامدا و فەرمووی: (أيؤذيك هوام رأسک)، (چیە، مێرووی سەرت ئازارت دەدات؟) وتم: بەڵێ، ئەوەبوو ئەم ئایەتە دابەزی (وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ

---

[1] صحيح مسلم - كتاب الزهد والرقائق - باب حديث جابر الطويل وقصة أبي اليسر، الرقم ٣٠١٤؛ صحيح ابن حبان - كتاب البيوع - باب الديون - ذكر إظلال الله جل وعلا في القيامة في ظله من أنظر معسرا أو وضع له، الرقم ٥٠٤٤.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٩٩.

الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ)،[1] ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (احلق رأسك و صم ثلاثة أيام أو أطعم ستة مساكين أو انسك بشاة)،[2] (سەرت بتاشەو سێ ڕۆژ ڕۆژوو بگرە یان نانی شەش هەژار بدە یان مەڕێک سەربڕە).

کەعبی کوڕی عوجرە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (معقبات لا يخيب قائلهن -أو فاعلهن- دبر كل صلاة مكتوبة، ثلاث وثلاثون تسبيحة، وثلاث وثلاثون تحميدة، وأربع وثلاثون تكبيرة)،[3] (چەند ویردێکی دوای نوێژ هەن هەر کەس دوای هەموو نوێژێکی فەرز بیانڵێت-یان بیانکات- بێهیوا نابێت، سی و سێ سوبحانەڵا و سی و سێی الحمد لله و سی و چوار الله اكبر).

٢٧٠٤. کەعبی کوڕی عومەیر(رضي الله عنه)

ناوی کەعبی کوڕی عومەیری غیفاریە، پێغەمبەر(ﷺ) لە ساڵی هەشتی کۆچیدا کردی بە بەرپرسی سریەیەک و لەو هێرشەدا موسڵمانان شکان و کەعبیش بریندار بوو و بە برینداری خۆی گەیاندەوە مەدینەو لەوێ وەفاتی کرد.[4]

٢٧٠٥. کەعبی کوڕی عیاض(رضي الله عنه)

ناوی کەعبی کوڕی عیاضی ئەشعەریە، دواتر لە شام نیشتەجێ بوو.[5]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب غزوة الحديبية، الرقم ٤١٩١.

[2] صحيح البخاري - أبواب المحصر وجزاء الصيد - باب قول الله تعالى فمن كان منكم مريضا أو به أذى، الرقم ١٨١٤؛ صحيح مسلم - كتاب الحج - باب جواز حلق الرأس للمحرم إذا كان به أذى، الرقم ١٢٠١.

[3] صحيح مسلم - كتاب المساجد ومواضع الصلاة - باب استحباب الذكر بعد الصلاة وبيان صفته، الرقم ٥٩٦؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب المساجد - أبواب صفة الصلاة - نوع آخر من عدد التسبيح، الرقم ١٢٧٣.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٠٧.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٠٨.

کەعب دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لكل أمة فتنة وإن فتنة أمتي المال)،[1] (هەموو ئوممەتێک فیتنەیەکی هەیەو فیتنەی ئوممەتەکەی منیش سامانە).

کەعب دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (لو سئل لابن آدم واديان من مال لتمنى إليهما ثالثا، ولا يشبع ابن آدم إلا التراب، ويتوب الله على من تاب)،[2] (ئەگەر ئادەمیزاد دوو دۆڵ سامانی پێ بدرێت ئەوە ئاوات بە سێیەمیش دەخوازێت، تەنها خۆڵ ئادەمیزاد تێر دەکات و خواش لەوە خۆش دەبێت کە تەوبە دەکات).

ئەم فەرموودەیە لە کتێبەکانی فەرموودەدا لە ئیبنوعەبباس و ئەنەسی کوڕی مالیکیشەوە گێردراوەتەوە.

٢٧٠٦. کەعبی کوڕی مالیک(ﷺ)

ناوی کەعبی کوڕی مالیکە، لە پشتیوانانە، سەبارەت بە کونیەکەی هەریەک لە ئەبووبەشیر و ئەبووعەبدوڕەحمان و ئەبووعەبدوڵا هاتووە.[3]

ئەم هاوەڵە شاعیری پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، یەکێکە لەو سێ کەسەش کە لە غەزای تەبووکدا دواکەوتن و خوا ئایەتی لەبارەیانەوە دابەزاند.[4]

کەعبی کوڕی مالیک دەڵێت: لەگەڵ برێک لە حاجیانی هۆزەکەمان چووین بۆ مەککە...لەوێ هەواڵی پێغەمبەری خوامان(ﷺ)پرسی و هێشتا نەماندیبوو، هەواڵمان لە کەسێک پرسی، وتی دەیناسن؟ وتمان: نەخێر، وتی: ئەی عەبباسی مامی دەناسن؟ وتمان: بەڵێ، چونکە عەبباسی مامی پێغەمبەرمان(ﷺ) دەناسی، ئەو لە کاری بازرگانیدا دەهات بۆ سەدانمان،

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند الشاميين(ﷺ) - حديث كعب بن عياض(ﷺ)، الرقم ١٧٧٤٣؛ جامع الترمذي - أبواب الزهد عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء أن فتنة هذه الأمة في المال، الرقم ٢٣٣٦و قال حسن صحيح؛ صحيح ابن حبان - كتاب الزكاة - باب جمع المال من حله وما يتعلق بذلک - ذكر البيان بأن المال قد يكون فيه فتنة هذه الأمة، الرقم ٣٢٢٣، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني.

[2] المعجم الكبير للطبراني - باب الكاف - من اسمه كعب - كعب بن عياض الأشعري، الرقم ٤٠٦.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦١١.

[4] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٥٢٣.

کابرا وتی: کە چوونە ژوورەوە، موحەممەد ئەو کەسەیە کە لەگەڵ عەبباس دانیشتووە، ئێمەش چووین و پێغەمبەرمان(ﷺ) بینی لەگەڵ عەبباس دانیشتبوو، پاش ئەوەی وادەمان دانا و لە عەقەبەدا بینیمان تا بەیعەتی پێبدەین و عەبباسی مامیشی ئامادە بوو، لە کۆتا وتەکاندا عەبباسی کوڕی عوبادە بە پێغەمبەری خوای(ﷺ) وت: سوێند بەوەی تۆی بە حەق ناردووە، ئەگەر بتەوێت سبەینێ بە شمشێرەکانمانەوە دەدەین بەسەر خەڵکی مینادا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: فەرمانی ئەوەم پێنەکراوە.[1]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان کەعب و طەلحەی کوڕی عوبەیدولاوە، یان دەوترێت بەڵکو برایەتی خستە نێوان کەعب و زوبەیرەوە.[2]

کەعب لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد و دەڵێت: من یەکەم کەس بووم زانیم پێغەمبەری خوا(ﷺ) زیندووە، وتم: ئەوەتا ئەوە پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، ئەویش بە دەستی ئاماژەی بۆ کردم بێدەنگ بە، ئینجا جلە سەربازیەکەی خۆی کردە بەرم و ئەوەی منی کردە بەری خۆی.[3]

شاعیرەکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) سێ کەس بوون، حەسسان و عەبدولای کوڕی ڕەواحەو کەعبی کوڕی مالیک، جا کەعب لە شیعرەکانیدا بەسەر بالاو توانای موسڵماناندا هەڵیدەدا، حەسسانیش کەموکورتی دوژمنی دەخستەڕوو، عەبدولاش تانەی بێباوەڕیی لێدەدان.[4]

کەعب دەڵێت: جارێک داوای قەرزێکم کردەوە لە ئیبن ئەبی حەدرەد، لە مزگەوت بوو داوای قەرزەکەم کردەوە، ئیتر دەنگمان بەرووی یەکدا

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(ﷺ) - بقية حديث كعب بن مالک الأنصاري(ﷺ)، الرقم ١٦٠٤٠، قال شعيب الأرناؤوط حديث قوي و هذا إسناد حسن.

[2] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٥٢٤.

[3] المعجم الكبير للطبراني - باب الكاف - من اسمه كعب - كعب بن مالک الأنصاري - ما أسند كعب بن مالک - ابن كعب بن مالک عن أبيه - عميرة بنت عبيد الله بن كعب عن أبيها، الرقم ٢٠٠.

[4] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٥٢٥.

بەرزبوویەوە تا ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) لەماڵی خۆیەوە -کە لەپاڵ مزگەوت بوو- دەنگی بیستین، هاتە دەرەوەو فەرمووی: ئەی کەعب، وتم: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، فەرمووی: ئەوەندە لە قەرزەکەت وەربگرە، بە دەستی ئاماژەی دا کە نیوەی وەربگرمەوە، منیش وتم: باشە وادەکەم ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ).[1]

کەعب لە غەزای تەبووکدا دواکەوت و بەشداری نەکرد، خۆی وردەکاری بەسەرهاتەکە باس دەکات و دەڵێت: من لە هیچ غەزایەکی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) دوانەدەکەوتم تەنها غەزای تەبووک نەبێت، هەروەها لە غەزای بەدر دواکەوتم بەڵام کەس لەسەر دواکەوتن لە غەزای بەدر سەرکۆنە نەکرا، چونکە پێغەمبەر(ﷺ) بە مەبەستی هێرش بۆ سەر کاروانی قورەیش چوو، بەڵام دواتر جەنگ روویدا، من بەشداری شەوی عەقەبە بووم لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) کە لەوێ لەسەر ئیسلام بەڵێنمان دا...لە غەزای تەبووکدا کە پێغەمبەر(ﷺ) لەکاتی گەرمایەکی زۆردا ئەنجامی دا و رێیەکی دوورودرێژ و دوژمنیش ژمارەیان زۆر بوو، بۆیە دەرفەت درا موسڵمانان خۆیان بۆ ئەو غەزایە ئامادە بکەن، موسڵمانانێکی زۆر ئامادە بوون، هێندە زۆر بوون کە ناویان لە کتێبێکدا جێی نەدەبوویەوە، هەرکەس بیویستایە نەچێت وایدەزانی لەبەر زۆری خەڵکەکە ئەو دەرناکەوێت و کەس پێی نازانێت، کاتی غەزاکە کاتی چنینەوەی بەروبووم بوو، منیش کەوتمە خۆ ئامادەکردن بۆ غەزاکە، بەڵام بێ ئەوەی هیچ بکەم گەڕامەوە، رۆژی دواتر هەمدی بەیانی زوو چووم تا خۆم ئامادە بکەم، کەچی هەروا گەڕامەوە، وەستام تا ئەوان چوون و منیش دواکەوتم، دواتر ویستم خۆم تەنها بە سوارێکەوە بچم بەدوایاندا و خۆزگەش وامبکردایە، بەڵام قەدەرم وا نەبوو بچم، دواتر کە دەچوومە دەرەوە لە مەدینە هەرکەسم دەدی یان کەسێک بوو گومانی دووروویی لەسەر بوو، یان

[1] صحيح البخاري - كتاب الصلاة - باب التقاضي والملازمة في المسجد، الرقم ٤٥٧؛ صحيح مسلم - كتاب البيوع - باب استحباب الوضع من الدين، الرقم ١٥٥٨؛ سنن أبي داود - كتاب القضاء - باب في الصلح، الرقم ٣٥٩٥.

کەسێک بوو لەبەر بێتوانایی خوا مۆڵەتی مانەوەی دابوو، پێغەمبەر(ﷺ) منی بیر نەبوو تا گەیشتە تەبووک، لەوێ فەرمووبووی کەعب چی کرد؟ یەکێک لە بەنی سەلەمە وتی: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) شمەک و بەرووبوومی نەیهێشت بێت، موعاذی کوڕی جەبەل وتی: خراپ دوایت، ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەخوا ئێمە بەس چاکەمان لێ دیوە، پێغەمبەر(ﷺ) بێدەنگ بوو، جا کە بیستم وا پێغەمبەر(ﷺ) دەگەڕێتەوە، خەفەت دایگرتم و خەریک بوو بیر لەوە بکەمەوە وەک پۆزشێ بۆ دواکەوتنەکەم درۆیەک بکەم، بۆ ئەوەش پرسم بە چەند کەسێک کردو وتم: چی بڵێم باشە، دواتر کە وتیان: پێغەمبەر(ﷺ) هاتەوە، ئەو بیرە پووچەم نەما و زانیم بە درۆ رزگارم نابێت، بۆ بەیانی پێغەمبەر(ﷺ) گەیشت، عادەتی وابوو کە دەهاتەوە خێرا دەچوو بۆ مزگەوت و دوو رکات نوێژی دەکرد و دواتر لەگەڵ خەڵکی دادەنیشت، ئەوەبوو ئەو کەسانەی دواکەوتبوون و ژمارەیان هەشتاو ئەوەندە کەس دەبوو، دەهاتن بۆ لای و بیانوویان دەهێنایەوە، پێغەمبەریش(ﷺ) بە رووکەش لێی قبووڵ دەکردن و بەیعەتی لێ وەردەگرتن و نزای لێخۆشبوونی بۆ دەکردن و نهێنی ناخیانی دەسپاردە دەست خوا، منیش چووم بۆ لای و سەلامم لێکرد، ئەویش بزەیەکی تووڕەیی کردو دواتر فەرمووی: (وەرە)، منیش چووم تا لە خزمەتیدا دابنیشم، فەرمووی: (بۆچی دواکەوتیت؟ مەگەر بارەکەتت نەفرۆشتبوو؟) وتم: بەرێ وەڵا بەڵام بەخوا ئەگەر لای کەسێکی تری دنیایی بوومایە بە بیانوو خۆم رزگار دەکرد، بەڵام بەخوا دەزانم ئەمرۆ درۆیەک بەرامبەرت بڵێم تا لێم رازی بیت، لەوانەیە خوا تووڕەبیت بەسەرمدا دابارێنێ، ئەگەریش راستیەکەت پێ بڵێم، هیوام وایە خوا لێم خۆش بێت، نابەخوا هیچ بیانوویەکم نیە و هیچکات هێندەی ئەمجارەم بەهێز و ئامادە نەبووم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەمە راستی وت، دەی هەستە تا خوا حوکمت لەبارەوە دەدات، منیش هەستام و کەسانێک لە بەنی سەلەمە هاتن بەدوامدا و وتیان: تۆیش نەتتوانی وەک ئەو خەڵکە بیانوویەک لای پێغەمبەر(ﷺ) بهێنیتەوە، هێندە بەس بوو بۆ تاوانەکەت تا پێغەمبەر(ﷺ)

داوای لێخۆشبوونت بۆ بکات، هێندە هانیان دام خەریک بوو بگەڕێمەوەو خۆم بە درۆ بخەمەوە، دواتر پێم وتن کەسی تر وەک منی بەسەرهاتووە؟ وتیان: دوو کەسی تر وەک تۆیان وت و پێغەمبەریش(ﷺ) هەمان شتی بەوان فەرموو، وتم: ئەوانە کێن؟ وتیان: مورارەی کوڕی رەبیع و هیلالی کوڕی ئومەییەی واقیفی، زانیم ئەوانە دوو پیاوی چاکن و بەشداری بەدر بوون و پێشەنگ و سەرمەشق بوون، بۆیە کە ناوی ئەوانیان برد چووووم، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) رێگری کرد لە موسڵمانان قسە لەگەڵ ئەو سیانەماندا بکەن، ئیتر خەڵکی کەناریان دەگرت لێمان، وام بەسەرهات بێزار بووم لەوەی لەسەر زەویم، پەنجا شەو لەو بارەدا بووین، دوو هاوڕێکەی ترم لەماڵەوە دانیشتن و دەگریان، بەلام من تەمەنم کەمتر بوو و دەچووم بۆ نوێژ و لەگەڵ موسڵماناندا بەشداری نوێژم دەکرد و بە بازاڕدا دەگەڕام و کەسیش قسەی لەگەڵ نەدەکردم، دەچوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و سەلامم لێدەکرد و لە دەروونی خۆمدا دەموت بڵێیت لێوی جووڵاندبێت، دواتر لە نزیکیەوە نوێژم دەکرد و بە تیلەی چاو سەیرم دەکرد، کە بەلای ئەودا دەمڕوانی پێغەمبەر(ﷺ) رووی وەردەچەرخاند، ئەو جەفاو وشکیەی خەڵک زۆر ماندووی کردم و چووم خۆم هەڵزنی بە دیواری باخەکەی ئەبووقەتادەی ئامۆزامدا کە خۆشەویستترین کەسم بوو، سەلامم لێکرد، بەخوا ئەویش وەڵامی نەدامەوە، وتم: ئەی ئەبووقەتادە سوێندت دەدەم بەخوا پێت وایە خواو پێغەمبەری خوام خۆش بوێت؟ ئەویش بێدەنگ بوو و وەلامی نەدامەوە، دووبارە چوومەوە بۆ لای و سوێندم داو ئەویش وتی: خواو پێغەمبەرەکەی زاناترن، ئیتر چاوەکانم پڕ بوون لە فرمێسک، پشتم هەڵکرد و هەڵزنیمە سەر دیوارەکە، چوومە بازاڕ و پیاسەم دەکرد کە کابرایەکی نەبەطی (کە لە شامەوە هاتبوو تا خۆراک لە مەدینەدا بفرۆشێت) دەیوت: کێ رێی ماڵی کەعبی کوڕی مالیکم نیشان دەدات، خەڵکیش بە پەنجە ئاماژەیان بۆ دەکرد، کابرا هات بۆ لام و نامەیەکی پاشای غەسسانی پێدام کە تیایدا نووسیبووی: بیستوومە هاوڕێکەت زبری و ساردی بەرامبەر نواندویت،

خوا تۆی بۆ زەبوونی و فەوتان دانەناوە، وەرە بۆ لای ئێمە پەناو دڵنەوا دەبین بۆت، کە نامەکەم خوێندەوە وتم: ئەمەش نەگبەتیەکی تر، بردم خستمە ناو تەنوورەکەو سووتاندم، چل شەو لەو پەنجا شەوە تێپەڕ بووبوو کە نێردراوی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆ لام و فەرمووی: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانت پێ دەکات کەنار بگریت لە ژنەکەشت، وتم: تەڵاقی بدەم؟ وتی: نا بەڵکو کەنار بگرە لێی و نزیکی مەبەرەوە، وایشی بە هەردوو هاوڕێکەی ترم فەرموو، منیش بە ژنەکەمم وت بڕۆرەوە بۆ لای کەسوکارت و لەوێ لەلایان بە تا خوا حوکم لەسەر ئەم مەسەلەیە دەدات، ژنەکەی هیلالی کوڕی ئومەییە چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هیلال پیرێکی پەککەوتەیە و خزمەتکاری نیە، پێت ناخۆش نیە خزمەتی بکەم؟ فەرمووی: نا بەڵام نزیکت نەبێتەوە، ژنەکەی وتی: بەخوا لەو کاتەوە جووڵەیەکیشی نیەو بەردەوام دەگری، منداڵێکم وتی: جا با تۆیش لای پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتت وەربگرتایە بۆ ژنەکەت، وتم: بەخوا داوای مۆڵەت ناکەم بۆی، چووزانم پێغەمبەر(ﷺ) چۆن وەڵامم دەداتەوە، ئینجا خۆ من گەنجم، ئیتر دە شەوی ترم بەسەر برد تا پەنجا شەو تەواو بوو، کە نوێژی بەیانیم کرد، دانیشتبووم لە هەمان ئەو بارەی وا پێشتر دانیشتبووم و ئەو نارەحەتیەم تووش بوو، هاوارێکم بیست لە سەر شاخی سەلعەوە بەوپەڕی دەنگی هاواری دەکرد: ئەی کەعبی کوڕی مالیک موژدە بێت، منیش چووم بە سوجدەدا و زانیم دەرووم لێکراوەتەوە، پێغەمبەر(ﷺ) لە کاتی نوێژی بەیانیدا تەوبەی خوای بۆ راگەیاندین، خەڵکیش دەهاتن و موژدەیان پێدەداین، پێش من دوو هاوڕێکەم بە دڵخۆشیەوە چوون، کەسێک بە ئەسپەوە بەرەو لام دەهات و یەکێک لەسەر شاخەکەوە هاواری کرد، هاوارەکە لە ئەسپەکە خێراتر گەیشت، کە کەسەکە هات و موژدەکەی پێدام، جلەکەی بەرمم پێ بەخشی، بەخوا ئەو کاتە تەنها ئەوەم هەبوو، دوو جلی ترم بە ئیستیعارە هێنا و کردمە بەرم و چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و خەڵکیش دەستە دەستە پێمدەگەیشتن و پیرۆزبایی

تەوبەکەیان لێدەکردم، دەیانوت پیرۆزت بێت خوا تەوبەی وەرگرتیت، کە چوومە مزگەوت پێغەمبەر(ﷺ) دانیشتبوو و خەڵکی لەدەوری بوون، طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵا بە گورجی هات بەرەو رووم و تەوقەی لەگەڵ کردم و پیرۆزبایی لێکردم، بەخوا لەناو کۆچەراندا تەنها ئەو هات بۆ لام و ئەو هەڵوێستەشی لەبیر ناکەم، کە سەلامم کرد لە پێغەمبەر(ﷺ)، دەموچاوی دەگەشایەوە لە خۆشیدا، فەرمووی: (موژدەی خێرت لێ بێت لەو رۆژەی لەدایک بوویت تا ئێستات) وتم: ئایا لە پێغەمبەری خواوەیە یان لە خوای گەورەوەیە؟ فەرمووی: نا بەڵکو لە خواوەیە، پێغەمبەر(ﷺ) کە دڵخۆش بوایە دەگەشایەوە دەتوت مانگە، ئێمەش چاک ئەو بارەیمان دەناسیەوە، کە چوومە خزمەتی و دانیشتم، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە بەرامبەر تەوبەکەم چی سامانم هەیە دەیکەم بە خێر لەرێی خوادا، ئەویش فەرمووی: هەندێ لە ماڵەکەت بهێڵەوە ئەوە باشترە بۆت، منیش وتم: پشکەکەی خەیبەرم بەسە دەیهێڵمەوە، ئینجا وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) خوای گەورە بە راستگۆییەکەم رزگاری کردم، هەر لەبەر تەوبەکەم مەرج بێت تا ماوم تەنها راستی بڵێم، خوای گەورە ئەم ئایەتانەی دابەزانە خوارەوە بۆ سەر پێغەمبەرەکەی (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ).[١]

سەبارەت بە کاتی وەفاتی رایەک دەڵێت: لە ساڵی چلی کۆچیدا بووە، یان دەوترێت لە ساڵی پەنجا یان پەنجاو یەکی کۆچیدا بووە.[٢]

---

[١] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(ﷺ) - بقية حديث كعب بن مالك الأنصاري(ﷺ)، الرقم ١٦٠٣١؛ صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب حديث كعب بن مالك وقول الله عز وجل وعلى الثلاثة الذين خلفوا، الرقم ٤٤١٨؛ صحيح مسلم - كتاب التوبة - باب حديث توبة كعب بن مالك وصاحبيه، الرقم ٢٧٦٩؛

[٢] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٥٢٦.

٢٧٠٧. كەعبی كوڕی موڕڕە(ﷺ)

ناوی كەعبی كوڕی موڕڕەیە، دواتر لە بەضرە نیشتەجێ بوو و پاش ئەوەش چوو بۆ ئەردەن و لەوێ نیشتەجێ بوو.[1]

كەعب دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو (من رمى بسهم في سبيل الله كان كمن أعتق رقبة)،[2] (هەركەس لەرێی خوادا تیرێک بهاوێژێت، وەک ئەوە وایە كۆیلەیەک ئازاد دەكات).

كەعب دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو (من شاب شيبة في الإسلام كانت له نورا يوم القيامة)،[3] (هەركەس لە ئیسلامدا تاڵەموویەک سپی بكات دەبێتە رووناكی بۆی لە رۆژی دواییدا).

٢٧٠٨. كەعبی كوڕی یەسار(ﷺ)

ناوی كەعبی كوڕی یەساری عەبسیە، هاوەڵی پێغەمبەری خوای(ﷺ) كردووەو تا سەردەمی خیلافەتی عومەری كوڕی خەططاب ژیا و لە فەتحی میصردا بەشداری كرد و لەوێ ماوەیەک كاربەدەست بوو تا دواتر عومەری كوڕی خەططاب مۆڵەتی دا واز لە پۆستەكەی بهێنێت.[4]

٢٧٠٩. كەلەدەی كوڕی حەنبەل(ﷺ)

ناوی كەلەدەی كوڕی حەنبەلە، لە یەمەنەوە هات و موسڵمان بوو،[5]

كەلەدە دەڵێت: صەفوانی كوڕی ئومەییە منی نارد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦١٢.

[2] صحيح ابن حبان - كتاب السير - باب فضل الجهاد - ذكر تفضل الله جل وعلا على من رمى بسهم في سبيله بكتبة أجر رقبة لو أعتقها له، الرقم ٤٦١٤، صححه شعيب الأرناؤوط.

[3] جامع الترمذي - أبواب فضائل الجهاد عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في فضل من شاب شيبة في سبيل الله، الرقم ١٦٣٤، صححه الألباني.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦١٣.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦١٩.

بڕێ شیر و گۆشت و میوەی پێدا ناردم بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەریش(ﷺ) لە سەرووی مەککەوە بوو، من هێشتا موسڵمان نەبووبووم، کە چوومە خزمەتی فەرمووی: (بگەڕێرەوەو بڵێ سەلاموعەلەیک).[1]

٢٧١٠. کەلثەمی کچی موحریز(ﭫ)

ناوی کەلثەمی کچی موحریزی کوڕی عامیرە، ئەم ئافرەتە موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[2]

٢٧١١. کەیسان(ﭬ)

ناوی کەیسانەو مەولای بەنی مازن بوو، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و تیایدا شەهید بووە.[3]

٢٧١٢. کەیسانی کوڕی عەبدولا(ﭬ)

ناوی کەیسانی کوڕی عەبدولایە، لە طائیف نیشتەجێ بوو، کەیسان دەڵێت: لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) بازرگانی مەیم دەکرد، جا لە شامەوە مەیم دەهێنا، چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) شەرابێکی زۆر چاکم بۆ هێناویت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەی کەیسان ئەوە دوای تۆ حەرام کراوە)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بیفرۆشم؟ فەرمووی: (ئەوە حەرام کراوەو بەهاکەشی حەرام کراوە)، کەیسانیش چوو چی مەی هێنابوو هەمووی رشت.[4]

[1] سنن أبي داود - كتاب الأدب - أبواب النوم - باب كيف الاستئذان، الرقم ٥١٧٦، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٤٢٣.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٣١.

[4] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند الكوفيين(ﭫ) - حديث كيسان(ﭬ)، الرقم ١٩٢٦٣، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره.

٢٧١٣. کەیسانی کوڕی جەریر(ﭬ)

ناوی کەیسانی کوڕی جەریرە، کوڕێکی هەبوو بەناوی عەبدوڕەحمان کە فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتەوە.[1]

٢٧١٤. کوەیسە(ﭭ)

ئەم ئافرەتە ناوی کوەیسەیە و هەتیو بوو و پێغەمبەر(ﷺ) سەرپەرشتی دەکرد و لە ماڵی پێغەمبەر(ﷺ) گەورە بوو.[2]

٢٧١٥. کودەیر(ﭬ)

ناوی کودەیرە، کودەیر دەڵێت: کەسێک هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) کارێکم پێ بڵێ کە بمباتە بەهەشتەوە، ئەویش فەرمووی: (دادپەروەرانە بدوێ و زیادەی خۆت ببەخشە).[3]

٢٧١٦. کورزی کوڕی جابیر(ﭬ)

ناوی کورزی کوڕی جابیرە، سەرەتا کەسێکی بێباوەڕ بوو و پێغەمبەر(ﷺ) ویستی بیکوژێت بەڵام رزگاری بوو،[4] چونکە کورز دەیویست هاوکاری بێباوەڕان بکات، بەڵام دواتر هاوکاری نەکردن.[5]

دواتر کورز موسڵمان بوو و جارێکیش پێغەمبەر(ﷺ) ئەوی کرد بە

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٢٦.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٩٥.

[3] صحيح ابن خزيمة - كتاب الزكاة - جماع أبواب الصدقات والمحبسات - باب إيجاب الجنة بسقي الماء من لا يجد الماء إلا غبا، الرقم ٢٥٠٣؛ معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٣٣١.

[4] مستخرج أبي عوانة، الرقم ٥٥٩٦.

[5] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب المغازي - غزوة بدر الكبرى وما كانت وأمرها، الرقم ٣٧٨٢٥.

ئەمیری سریەیەک،[1] ئەمەش لەساڵی شەشەمی کۆچیدا بوو.[2]

کورز لە فەتحی مەککەدا بەشداری کرد و ڕێگەکەی لێ ون بوو و کەوتە داوی بێباوەڕانەوەو کوژرا.[3]

٢٧١٧. کورزی کوڕی عەلقەمە(ﷺ)

ناوی کورزی کوڕی عەلقەمەی کوڕی هیلالی خوزاعیە، یەکێکە لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککە، تەمەنێکی زۆری کرد و لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا کاتێک خەڵکی مەشخەڵەکانی حەرەمیان لێ تێکچوو، مەروان نامەی نارد بۆ موعاویە، ئەویش نامەی بۆ نووسی ئەگەر کورز لە ژیاندا ماوە پرسیار لەو بکە، کورزیش مەسەلەکەی ڕوونکردەوە.[4]

کورزی کوڕی عەلقەمە دەڵێت: کابرایەک وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا ئیسلام کۆتایی هەیە؟ فەرمووی: (أَيُّمَا أَهْلِ بَيْتٍ مِنَ الْعَرَبِ أَوِ الْعَجَمِ أَرَادَ اللهُ بِهِمْ خَيْرًا أَدْخَلَ عَلَيْهِمُ الْإِسْلَامَ) (بەڵێ، هەرماڵێکی عەرەب یان عەجەم خوا خێری بوێت بۆیان ئیسلام دەباتە ناویان)، کورز وتی: ئەی دواتر؟ ئەویش فەرمووی: (ثُمَّ تَقَعُ الْفِتَنُ كَأَنَّهَا الظُّلَلُ) (دواتر فیتنە دێت وێنەی هەور و سێبەر)، کورز وتی: نابەخوا ئینشەڵا شتی وا نایەت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (بَلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، ثُمَّ تَعُودُونَ فِيهَا أَسَاوِدَ صُبًّا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ) (با سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە، دواتر وێنەی مار دەدەن بەسەر یەکدا و لە گەردنی یەکدی دەدەن).[5]

---

[1] المعجم الكبير للطبراني - باب السين - من اسمه سلمة - سلمة بن عمرو بن الأكوع - ما أسند سلمة بن الأكوع - أبو سلمة بن عبد الرحمن عن سلمة بن الأكوع، الرقم ٦٢٢٣.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٢، ص ٩٣.

[3] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٢، ص ١٣٦.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٥٨٣.

[5] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(ﷺ) - حديث كرز بن علقمة الخزاعي(ﷺ)، الرقم ١٦٠٩١، صححه شعيب الأرناؤوط.

٢٧١٨. کوعەیبەی کچی سەعید(رضي الله عنها)

ناوی کوعەیبەی کچی سەعیدی ئەسلەمیە، لە غەزای خەیبەردا بەشداری کرد و تیماری بریندارەکانیشی دەکرد، هەر ئەم بوو تیماری سەعدی کوڕی موعاذی دەکرد، پێغەمبەریش(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی خەیبەر پشکی پیاوێکی بۆ بڕیەوە، واتە پیاوێک چەندەی بەردەکەوت ئەمیش بەریکەوت.[١]

٢٧١٩. کولەیبی جوهەنی(رضي الله عنه)

ناوی کولەیبی کوڕی ئیسافی جوهەنیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[٢]

٢٧٢٠. کولەیبی کوڕی ئیساف(رضي الله عنه)

ناوی کولەیبی کوڕی ئیسافی کوری عوبەیدە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[٣]

٢٧٢١. کولثومی کوڕی هەدم(رضي الله عنه)

ناوی کولثومی کوڕی هەدمی کوڕی ئیمرئولقەیسە، لە پشتیوانانە، کەسێکی خانەدان و ناسراو بوو، پێش کۆچی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ مەدینە موسڵمان بوو و ماڵەکەی خۆی کردە پێگەیەک کە بەردەوام کۆچەریەکان لەلای ئەو دادەبەزین، ماوەیەکی کەم پاش هاتنی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ مەدینە، کولثوم کۆچی دوایی کرد.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٩٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٢٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٢٠.

[٤] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٦٢٣.

ئەو هاوەڵانەی ناویان
بە پیتی (ل)
دەست پێ دەكات

٢٧٢٢. لاحیبی کوڕی مالیک(ﷺ)

ناوی لاحیبی کوڕی مالیکە، لە فەتحی میصردا بەشداری کرد و لەوێ نیشتەجێ بوو.[١]

٢٧٢٣. لاحیقی کوڕی مالیک(ﷺ)

ناوی لاحیقی کوڕی مالیکەو کونیەکەی ئەبووعەقیلە، ئەبووعەقیل دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (درۆ مەکەن بە دەممەوە، چونکە هەرکەس درۆ بکات بەدەم منەوە، ئەوە دەچێتە دۆزەخ).[٢]

٢٧٢٤. لەبیدی کوڕی ڕەبیعە(ﷺ)

ناوی لەبیدی کوڕی ڕەبیعەی کوڕی عامیری عامیریە، شاعیرێکی گەورەو ناسراو بوو، هاودەم بە هۆزەکەی هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو، دوای موسڵمانبوونی وازی هێنا لە شیعر و گرنگی دا بە قورئان، تا سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیانیش ژیا.[٣]

٢٧٢٥. لەبیسی کچی عەمر(ﷺ)

ناوی لەبیسی کچی عەمرە، لە پشتیوانانەو هاوسەری قەیسی کوڕی قەیسە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٧١.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٧٢.

[٣] أسد الغابة، ج٤، ص ٥٣٨-٥٤٠.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٠٠.

٢٧٣٦. لەجلاجی عامیری(ﷺ)

ناوی لەجلاجەو کوڕێکی هەبوو بە ناوی خالید، لەجلاج دەڵێت: لە بازاڕ دانیشتبووم کە ئافرەتێک بە منداڵێکەوە هات، خەڵکی لەگەڵی دەچوون، منیش کەوتمە دوایان تا چووینە لای پێغەمبەر(ﷺ)، دەیفەرموو (باوکی ئەمە کێیە کە لەگەڵتە؟) ژنەکەش بێدەنگ بوو، گەنجێک کە لە پاڵ ژنەکەوە بوو وتی: من باوکی منداڵەکەم ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) دووبارەی کردەوە لە ژنەکەو گەنجەکەش هەمدی وتی من باوکی منداڵەکەم، پێغەمبەر(ﷺ) سەیرێکی هاوەڵانی کرد و پرسیاری لەوان کرد سەبارەت بەو کوڕە، ئەوانیش وتیان: تەنها خێر و چاکەی لێ دەزانین، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ژنت هێناوە؟) کوڕەکە وتی: بەڵێ، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد ڕەجم بکرێت، بردمان و خستمانە ناو چاڵێکەوە و بەردبارانمان کرد تا مرد، کەسێک هات و سەبارەت بەو کوڕە ڕەجم کراوە پرسیاری کرد، بردمان بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتمان: ئەمە هاتووە سەبارەت بەو پیسە پرسیار دەکات، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (دڵنیابن ئەو لای خوا لە بۆنی میسک پاکترە)، بینیمان ئەو کابرا باوکی کوڕە ڕەجم کراوەکە بوو، هاوکاریمان کرد لەسەر شۆردن و کفن و دفنکردنی کوڕەکەی.[1]

٢٧٣٧. لەقیطی کوڕی صەبرە(ﷺ)

ناوی لەقیطی کوڕی صەبرەیە، لەقیط دەڵێت: لە وەفدی بەنیلمونتەقەدا بووم بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)، کە چووینە ئەوێ لە ماڵەوە نەبوو، عائیشە فەرمانی کرد خواردنێکیان بۆ هێناین-گۆشت- و بڕێک خورمای هێنا و ئێمەش نانمان خوارد، پێغەمبەر(ﷺ) هاتەوەو فەرمووی: هیچتان

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(ﷺ) - حديث اللجلاج(ﷺ)، الرقم ١٦١٨٠؛ سنن أبي داود - كتاب الحدود - باب رجم ماعز بن مالک، الرقم ٤٤٣٥، حسنه شعيب الأرناؤوط، حسنه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

خـواردووه یـان بلّیـم شـتێكتان بـۆ ئامـاده بكـەن؟ وتمـان: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) نانمـان خـواردووه، لـه خزمەتیدا دانیشـتین... وتـم: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ژنێكم هەیه زمانی باش نیه، فەرمووی: دەی تەڵاقی بده، وتم: دەی منداڵێكم لێی هەیه، فەرمووی: دەی ئامۆژگاری بكه ئەگەر خێری تیا بێت ئەوه قبوڵی دەكات، ئەو لێدانەی بۆ كەنیزەكەكەت بەكاری دێنیت هەمان لێدانت بۆ ژنەكەشت نەبێت، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەبارەت بە دەستنوێژ هەواڵم پێ بده، ئەویش فەرمووی: (أسبغ الوضوء وخلل الأصابع وبالغ في الاستنشاق إلا أن تكون صائما)،[1] (بە جوانی دەستنوێژ بگرەو ئاو بەر نێوان پەنجەكانت بكەوێت و زۆر ئاو لە دەمت راده مەگەر ئەوەی بەڕۆژوو بیت).

٢٧٢٨. لەیثی كینانی(رضي الله عنه)

ناوی لەیثی كوڕی جەثامەی كینانیەو هاودەم بە براكانی لە غەزای خەیبەردا بەشدار بوو.[2]

٢٧٢٩. لەیلای كچی بیلال(رضي الله عنها)

ناوی لەیلای كچی بیلالە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوه.[3]

٢٧٣٠. لەیلای كچی ثابت(رضي الله عنها)

ناوی لەیلای كچی ثابتە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوه.[4]

[1] سنن أبي داود - كتاب الطهارة - باب في الاستنثار، الرقم ١٤٢، المستدرك على الصحيحين - كتاب الأطعمة - ذكر وفد بني المنتفق، الرقم ٧١٨٦، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الارناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٩١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١٠١.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١٠١.

٢٧٣١. لەیلای کچی خوطەیم(رضي الله عنها)

ناوی لەیلای کچی خوطەیمی کوڕی عەددیە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: هاتووم تا پێشنیازی خۆم بکەم بۆت، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: ڕازی بووم، لەیلا گەڕایەوە ناو هۆزەکەی و وتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) منی بەهاوسەرگرت، ئەوانیش وتیان: خراپت کرد، تۆ ژنێکیت غیرەت زۆرەو پێغەمبەری خوایش(ﷺ) ژنی زۆری هەیە و لەوانەیە غیرە بکەیت و ئەویش نزات لێ بکات، بڕۆ پەشیمان ببەرەوە، لەیلاش چوو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) پەشیمان بوومەوە، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: ڕازیم.[1]

٢٧٣٢. لەیلای کچی ڕافیع(رضي الله عنها)

ناوی لەیلای کچی ڕافیعە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[2]

٢٧٣٣. لەیلای کچی ڕیبعی(رضي الله عنها)

ناوی لەیلای کچی ڕیبعیە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[3]

٢٧٣٤. لەیلای کچی سیماک(رضي الله عنها)

ناوی لەیلای کچی سیماکی کوڕی ثابتە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[4]

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ١٥٠.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٠٤.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٠٤.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٠٥.

٢٧٣٥. لەیلای کچی عوبادە(ﷺ)

ناوی لەیلای کچی عوبادەیە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٧٣٦. لەیلای کچی قانف(ﷺ)

ناوی لەیلای کچی قانفە، لەیلا دەڵێت: من بەشداری شۆردنی تەرمی ئوممو‌کولثومی کچی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بووم، پێغەمبەر(ﷺ) لە بەردەرگا وەستابوو و کفنەکانی بەدەستەوە بوو و یەک یەک کفنەکانی دەدایە دەستمان.[٢]

٢٧٣٧. لەیلای کچی ئەبی حەثمە(ﷺ)

ناوی لەیلای کچی ئەبی حەثمەی قورەیشی عەدویە، مێردەکەی ناوی عامیری کوڕی رەبیعەیە، لەیلا زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و لە دەستەی یەکەمی کۆچەران بوو بۆ حەبەشە، دواتریش کە گەڕایەوە کۆچی کرد بۆ مەدینە، کاتێک لە مەککە بوو هێشتا عومەری کوڕی خەططاب موسڵمان نەبووبوو و زۆر ئازاری لەیلای دەدا،[٣] لەیلا دەڵێت: بۆیە خۆم ئامادە کرد تا کۆچ بکەم بۆ حەبەشە، عومەر هات و وتی: دایکی عەبدوڵا بۆ کوێ؟ منیش وتم: لەسەر دینەکەمان ئازارمان دەدەن و ئێمەش دەچین بۆ شوێنێکی تر، ئەویش وتی: خوا پشتیوانتان بێت، ئینجا عامیری هاوسەرم هات و بەسەرهاتەکەم بۆ باسکرد، عامیر وتی: هیوات هەیە عومەر موسڵمان بێت؟ وتم: بەڵێ، ئەویش وتی: بەخوا مەگەر کەرەکەی خەططاب موسڵمان بێت ئینجا عومەر موسڵمان دەبێت.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٠٥.

[٢] سنن أبي داود - كتاب الجنائز - باب في كفن المرأة، الرقم ٣١٥٧، ضعفه شعيب الأرناؤوط، ضعفه الألباني في إرواء الغليل، الرقم ٧٢٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٠٢.

[٤] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب اللام - ليلى بنت أبي حثمة، الرقم ٤٧.

٢٧٣٨. لەیلای کچی ئەبی سوفیان(رضي الله عنها)

ناوی لەیلای کچی ئەبی سوفیانە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٧٣٩. لەیلای ئەنصاری(رضي الله عنها)

ناوی لەیلای کچی ئیطنابەی کوڕی مەنصوورە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٢٧٤٠. لەیینە(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە ناوی لەیینەیە و شوێنی مزگەوتی قوباء هی ئەو بوو، جا شوێنەکەی دانابوو گوێدرێژی تێدا دەبەستەوە، دواتر ئەو شوێنەی بەخشی و کرا بە مزگەوت، ئەوەبوو خەڵکی مزگەوتی ضیرار وتیان: نەبەخوا لە شوێنێ نوێژ ناکەین کە کەرەکەی لەیینەی تیا دەبەستڕایەوە، خۆمان مزگەوتێک دروست دەکەین تا ئەبوعامیر بێت لەوێ بەرنوێژیمان بۆ بکات، ئەوەبوو خوای گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە (وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (١٠٧) لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ (١٠٨) أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ).[٣]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١٠٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١٠١.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١٠٩، قال ابن حجر إسناده صحيح.

٢٧٤١. لوبابەی کچی ئەسلەم(رضي الله عنها)

ناوی لوبابەی کچی ئەسلەمە، هاوسەری زەیدی کوڕی سەعدی ئەشهەلی بوو، ئەم ئافرەتە چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٧٤٢. لوبنای کچی ثابت(رضي الله عنها)

ناوی لوبنای کچی ثابتە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٢٧٤٣. لوبنای ئەنصاری(رضي الله عنها)

ناوی لوبنای کچی خوطەیمە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان و خوشکی قەیسی شاعیرە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە، هاوسەری عەبدولای کوڕی نەهیکە.[٣]

٢٧٤٤. لوقمان(رضي الله عنه)

ناوی لوقمانەو یەکێکە لە ئەندامانی وەفدی عەبەسیەکان کە هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[٤]

٢٧٤٥. لیبدەی کوڕی قەیس(رضي الله عنه)

ناوی لیبدەی کوڕی قەیسە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان و یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٩٧.
[٢] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٤٤٩.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٠٠.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٨٤.
[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٧٢.

ئەو هاوەڵانەی ناویان
بە پیتی (م)
دەست پێ دەکات

٢٧٤٦. ماریه(ﷺ)

ناوی ماریەی قیبطیەو کەنیزەکی پێغەمبەری خوا(ﷺ) و دایکی ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەر(ﷺ) بوو، ئافرەتێکی سپی ڕەنگی جوان بوو.[١]

ماریە ئەو کەنیزەکە بوو کە لەگەڵ سیرینی خوشکیدا مقوقسی پاشای ئەسکەندەریە (میصر) پێشکەشی پێغەمبەری خوای کردن، پێغەمبەریش(ﷺ) ماریەی بۆ خۆی هێشتەوەو سیرینیشی دا بە حەسانی کوڕی ثابتی شاعیری،[٢] پێغەمبەر(ﷺ) زۆر ماریەی خۆشدەویست.[٣]

لە ساڵی شەشی کۆچیدا پاش گەڕانەوە لە حودەیبیە لە مانگی ذیلقەعدەدا پێغەمبەر(ﷺ) حاطیبی وەک نوێنەر نارد بۆ لای مقوقسی بەرپرسی ئەسکەندەریە،[٤] مقوقس بانگی کرد و وتی: سەبارەت بەو هاوڕێیەت قسەم بۆ بکە، مەگەر ئەو پێغەمبەری خوا(ﷺ) نیە؟ حاطیب وتی: با ئەو نێردراوی خوایە، وتی: ئەی بۆچی کاتێک هۆزەکەی دەریانکرد نزای نەکرد لە هۆزەکەی خۆی؟ ئەویش وتی: ئەی تۆ شایەتی دەدەیت عیسای کوڕی مەریەم نێردراوی خوایە؟ ئەی بۆچی کاتێک هۆزەکەی ویستیان لەخاچی بدەن بۆچی نزای نەکرد لێیان تا ئەوەی خوای گەورە بەرزی کردەوە بۆ لای خۆی، مقوقس وتی: زۆر جوانە، تۆ کەسێکی دانایت و لەلای دانایەکەوە هاتویت، ئەوەبوو بە حاطیبدا بڕێک دیاری نارد بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، لەناو ئەو دیاریانەدا ماریەی قیبطی و سیرینی قیبطی نارد کە هەردووکیان خوشک بوون، لەگەڵ کەنیزەکێکی تردا، هەموو ئەوانەی بە دیاری نارد بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ).[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١١١.

[٢] أسد الغابة ج١ص٦٢.

[٣] الاستيعاب ج١ ص٥٥، أسد الغابة ج١ص٦٣.

[٤] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج١، ص ١٣٤.

[٥] أسد الغابة، ج١، ص ٥٢٩.

حاطیب لەوێ کەوتە قسەکردن لەسەر ئیسلام بۆ ماریەو هانی دا تا موسڵمان بێت، ماریەش رازی بوو و موسڵمان بوو، ئینجا سیرینی خوشکیشی موسڵمان بوو.[1]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) ماریەی پێشکەش کرا ئەوی بردە ماڵی حارثەی کوڕی نوعمان و حارثە ئەو خانووەی چۆڵکرد بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، چونکە ئەو خانووەی نزیک بوو لە مزگەوتەکەی پێغەمبەر(ﷺ).[2]

جا تۆمەتێک بڵاو کرایەوە گوایە مەئبوور دەستی تێکەڵ کردبێت لەگەڵ ماریەی کەنیزەکی پێغەمبەردا(ﷺ)، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) عەلی نارد و فەرمانی کرد بیکوژێت، کە عەلی چوو بۆ لای، بینی لە بیرێکدایە خۆی فێنک دەکاتەوە، عەلی پێی وت وەرە دەرەوە، دەستی گرت و هێنایە دەرەوە، دەبینێت گونی نیە، عەلی وازی لێهێنا و چوویەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەو کەسە گونی نیە.[3]

لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە کە کاتێک عەلی بە شمشێرەوە چوو بۆی، مەئبوور لەسەر دارخورمایەک بوو، کە شمشێرەکەی بینی، ترس دایگرت و جلەکەی فڕێ دا و خۆی فڕێدایە خوارەوە، عەلی تەماشای کرد خەسێنراوە، بۆیە وازی لێهێنا و چوویەوە هەواڵی دا بە پێغەمبەر(ﷺ).[4]

لە گێڕانەوەیەکی تردا وا هاتووە کە مابوور زۆر دەچوو بۆ لای ماریە، پێغەمبەر(ﷺ) بەوە دڵگران بوو و کاتێک عومەر گەیشت بە پێغەمبەر(ﷺ) بە روخساریدا بینی بێتاقەتەو پرسیاری لێکرد، پێغەمبەریش(ﷺ) بەسەرهاتەکەی بۆ باسکرد، عومەر شمشێرێکی هەڵگرت و چوو بۆ لای ماریەو بینی خزمەکەی کە مابوورە لەوێیە، بە شمشێرەکەوە چوو بۆی، مابوور کە ئەوەی بینی

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢١٢.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢١٢.

[3] صحيح مسلم - كتاب التوبة - باب براءة حرم النبي(ﷺ) من الريبة، الرقم ٢٧٧١.

[4] المعجم الأوسط للطبراني - باب الطاء - من اسمه طاهر - طاهر بن عيسى بن قيرس المصري، الرقم ٣٦٨٧.

ترسا و جلەکانی لەبەری لابرد و عومەر بینی کە گونی نیە گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و هەواڵەکەی پێدا، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (إن جبرائيل أتاني فأخبرني أن الله تعالى قد برأها وقريبها، وأن في بطنها غلاما مني، وأنه أشبه الناس بي، وأنه أمرني أن أسميه إبراهيم، وكناني أبا إبراهيم) (جبرائیل هات بۆ لام و هەواڵی پێدام کە خوا پاکی ماریەو خزمەکەشی نیشانداوەو لە سکی ماریەدا منداڵێک هەیە و ئەو منداڵەش لە هەموو کەس زیاتر لە من دەچێت و فەرمانیشی پێکردوم ناوی بنێم ئیبراهیم و کونیەی ئەبوئیبراهیمی لێناوم).[1]

چەند تێبینیەک لەسەر ئەم بەسەرهاتە:

یەکەم: قسەو قسەلۆکی خەڵکی لەسەر ئەو مەسەلەیە زۆر بووە، جا دیارە کۆمەڵگەی مەدینە دووڕووی زۆری تێدا بووەو ئەوانیش زۆر هەوڵیانداوە جەنگی ڕاگەیاندن دژ بە پێغەمبەر(ﷺ) بەکاربهێنن، چونکە زات و توانای شمشێر هەڵگرتنیان نەبوو، بۆیە لە هەڵوێستی وەک ڕووداوی ئیفک و ڕووداوگەلێکی تریشدا ئەم بارەیان نیشانداوە.

دووەم: ئەم ڕووداوە دوای ڕووداوی ئیفک ڕوویداوە، پێغەمبەر(ﷺ) لە ڕووداوی ئیفکدا ئەو هەمووە وەستا تا خوای گەورە بڕیاری لەسەردا و لەسەر بنەمای گومان هیچ حوکمێکی نەدا، ئێستا چۆن لەسەر قسەلۆکی خەڵک بڕیاری کوشتنی کەسێک دەدات سەبارەت بە ئابڕوو.

سێیەم: زانایان سەبارەت بەم فەرموودەیە قسەیان کردووەو پوختەی بۆچوونەکان ئەوەیە کە ئەو فەرموودەیە دیوێکی باسنەکراوی ماوە کە هۆکاری ئەو بڕیارەی پێغەمبەر(ﷺ) ی لەخۆگرتووە، بڕیارەکەش لەسەر حوکمی زینا نەبووە، چونکە زیناکار نادرێت لە گەردنی.

چوارەم: دەقێکی درێژتری فەرموودەکە هەیە کە ڕوونییەکی زیاتر بە بابەتەکە دەدات، ئەویش ئەوەیە کە عەلی کوڕی ئەبووتالیب کاتێک ویستی بچێت، داوای ڕوونکردنەوەی کرد ئایا ڕاستەوخۆ بڕیارەکە جێبەجێ بکات یان

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٠٠، قال ابن حجر و في سنده ابن لهيعة.

ئەگەر لەوێ شتێکی تری بۆ دەرکەوت بڕیاری دی بدات، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی (الشاهد يرى ما لا يرى الغائب) (کەسی ئامادە بوو هەندێ شت دەبینێت کە کەسی ئامادەنەبوو نایبینێت)، واتە سەرپشکی کرد ئەگەر ڕۆیشتە ئەوێ و وردبینی لە ڕووداوەکە کرد، خۆی بڕیاری کۆتایی بدات.[1]

لە مانگی زیلحجەی ساڵی هەشتی کۆچی لە مەدینە لە ناوچەی (العالية) ماریە منداڵی بوو،[2] لەو کاتەدا سەلمای مەولای ئەبوورافع لەوێ بوو، خێرا سەلما هەواڵەکەی گەیاند بە ئەبوورافع، ئەویش هەواڵەکەی گەیاند بە پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش بەندەیەکی پێبەخشی.[3]

پێغەمبەر(ﷺ) ناوی منداڵەکەی نا ئیبراهیم وەک دەفەرموێت: (سميته باسم أبي إبراهيم)،[4] واتە(بەناوی ئیبراهیمی باوکمەوە ناوم ناوە).

ئوم بەردەی کچی مونذیری کوڕی زەیدی ئەنصاری کە ژنی بەرائی کوڕی ئەوس بوو هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و داوای لێکرد تا شیرپێدانی ئیبراهیمی پێ بسپێرێت، ئەم ئافرەتە ناوی خەولەی کچی مونذیر بوو لە بەنی مازن بوو، داوای کرد ڕۆژانە شیر بدات بە ئیبراهیم و دواتر بیباتەوە بۆ لای ماریەی دایکی، پێغەمبەریش(ﷺ) بەشە دارخورمایەکی هەبوو دای بە ئوم بەردە.[5]

پشتیوانان زۆر حەزیان دەکرد ئەرکی شیرپێدانی ئیبراهیم بگرنە ئەستۆ تا سەرقاڵی ماریە نەهێڵن چونکە دەیانزانی پێغەمبەر(ﷺ) زۆر ماریەی خۆشدەوێت و تاسەی هەیە بۆی، بۆیە هەموان هەوڵیاندەدا ئەرکی شیرپێدانی بگرنەئەستۆ.[6]

---

[1] مسند أحمد بن حنبل – مسند العشرة المبشرين بالجنة وغيرهم – مسند علي بن أبي طالب(ﷺ)، الرقم ٦٣٨.

[2] الاستيعاب ج١ ص٥٤، أسد الغابة ج١ص٦٢.

[3] أسد الغابة ج١ص٦٢، الاستيعاب ج١ ص٥٤.

[4] صحيح مسلم – كتاب الفضائل – باب رحمته(ﷺ) الصبيان والعيال وتواضعه وفضل ذلك، الرقم ٢٣١٥.

[5] الاستيعاب ج١ ص٥٦،٥٥.

[6] أسد الغابة ج١ص٦٣، الاستيعاب ج١ ص٥٥.

ماریە تا دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا، ئەبووبەکری صدیق لە خیلافەتی خۆیدا بەخششی زۆری ماریەی دەکرد، دواتریش عومەر بەردەوام بەخششی دەکرد تا ئەوەی لە مانگی موحەڕەمی ساڵی شانزەی کۆچیدا ماریە وەفاتی کرد، عومەریش خەڵکی کۆکردەوە تا ئامادەی ئەسپەردەکردنی تەرمی ماریە بن لە بەقیع.[1]

٢٧٤٧. ماریدە(رضي الله عنها)

ناوی ماریدە یان ماریدیەیە، لە فەرموودەیەکدا باسی هاتووە کە پێغەمبەر(ﷺ) ڕۆژێک وتاری دەدا بۆ ئافرەتان و ئامۆژگاری کردن و فەرمانی کرد لەخوا بترسن و گوێڕایەڵی پیاوەکانیان بن و خێر بکەن، ئینجا فەرمووی: (هەتانە دەچێتە بەهەشت)، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) پەنجەکانی کرد بەناو یەکدا و فەرمووی: (زۆربەشتان سووتەمەنی دۆزەخن)، ماریدە یان ماریدیە وتی: لەبەرچی ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)؟ فەرمووی: (تكفرن العشير وتكثرن اللعن وتسوفن الخير)،[2] (چاکە بێ بەها دەکەن و زۆر نەفرەت دەکەن و خێر و چاکە دوادەخەن-ئەمڕۆ و سبەی پێ دەکەن-).

٢٧٤٨. ماعیز(رضي الله عنه)

ناوی ماعیزەو زانیاری وای لەبارەوە نەهاتووە، فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە دەڵێت: پرسیار کرا لە پێغەمبەر(ﷺ) چ کارێک باشترینە؟ فەرمووی: (إيمان بالله وحده، ثم الجهاد، ثم حجة برة تفضل سائر العمل كما بين مطلع الشمس إلى مغربها)،[3] (ئیمان بە خوای تەنها و دواتر جیهاد و دواتر حەجێکی وەرگیراو لە هەموو کارەکان باشترە وەک نێوانی خۆرهەڵاتن و خۆرئاوابوون).

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١١٢.

[2] صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (رضي الله عنهم) أجمعين - باب صفة النار وأهلها - ذكر الإخبار عن وصف بعض الناس الذين يكونون أكثر أهل النار في العقبى، الرقم ٧٤٧٩، صححه شعيب الأرناؤوط.

[3] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند الكوفيين(رضي الله عنهم) - حديث ماعز(رضي الله عنه)، الرقم ١٩٣١٥، صححه شعيب الأرناؤوط.

٢٧٤٩. ماعیزی کوڕی مالیک(ﷺ)

ناوی ماعیزی کوڕی مالیکە، ماعیز هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) پاکم بکەرەوە، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (ماڵویران بگەڕێرەوەو لای خوا داوای لێخۆشبوون بکەو بگەڕێرەوە بۆ لای خوا)، ئەویش گەڕایەوەو کەمێک چوو و دواتر هەمدی هاتەوەو هەمان داوای کرد لە پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش هەمان شتی پێ فەرموو، سێ جار ئەمە دووبارە بوویەوە، لە جاری چوارەمدا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: لەسەر چی پاکت بکەمەوە؟ ئەویش وتی: لە زینا، پێغەمبەر(ﷺ) پرسیاری لە خەڵکەکە کرد ئەمە شێتیی لەگەڵ نیە؟ وتیان: نا، فەرمووی: مەی نەخواردوەتەوە؟ کەسێک هەستا و بۆنی کرد و بۆنی مەی نەکرد، پێغەمبەر(ﷺ) بە ماعیزی فەرموو ئایا زینات کردووە؟ ماعیز وتی: بەڵێ، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد و رەجم کرا، جا خەڵکی دوو دەستە بوون، دەستەیەک دەیانوت ماڵویران بوو تاوانی کرد و تاوانەکەی لەناوی برد، دەستەیەکیش دەیانوت چاکترین تەوبە ئەوەی ماعیزە، چونکە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و دەستی خستە دەستی و وتی: بە بەرد بمکوژە، دوو سێ رۆژ خەڵکی ئاوا بوون، تا پێغەمبەر(ﷺ) هات بۆ لایان و سەلامی کرد و دانیشت، فەرمووی: (داوای لێخۆشبوون بکەن بۆ ماعیزی کوڕی مالیک)، ئەوانیش نزایان بۆ کرد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لَقَدْ تَابَ تَوْبَةً لَوْ قُسِمَتْ بَيْنَ أُمَّةٍ لَوَسِعَتْهُمْ) (تەوبەیەکی کرد ئەگەر دابەش بکرایە بەسەر ئوممەتێکدا بەشی هەمووی دەکرد)،[1] لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە فەرمووی: (لَقَدْ تَابَ تَوْبَةً لَوْ قُسِمَتْ بَيْنَ مِائَةٍ لَوَسِعَتْهُمْ) (ئەگەر دابەش بکرایە بەسەر سەد کەسدا بەشی دەکرد).[2]

[1] صحيح مسلم - كتاب الحدود - باب من اعترف على نفسه بالزنى، الرقم ١٦٩٥.

[2] السنن الكبرى للنسائي - كتاب الرجم - كيف الاعتراف بالزنا، الرقم ٧١٢٥.

٣٧٥٠. مالیکی کوڕی ڕەبیعەی ئەنصاری(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی ڕەبیعەیە، لە پشتیوانانە لە بەنی ساعیدە، کونیەکەی ئەبووئوسەیدەو زیاتر بە کونیەکەی ناسراوە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، دواتریش لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد، لە فەتحی مەککەشدا ئالای بەنی ساعیدەی بەدەستەوە بوو.[١]

مالیک دەڵێت: جارێک لە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) بووین کە کەسێک لە بەنی سەلەمە هاتە خزمەتی و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) پاش مەرگی دایک و باوکم هیچ چاکەیەکی تر دەمێنێت بەرامبەریان بینوێنم؟ فەرمووی: (نعم، الصلاة عليهما والاستغفار لهما وإنفاذ عهودهما وإكرام صديقهما وصلة الرحم الذي لا رحم لك إلا من قبلهما)،[٢] (بەڵێ، نوێژ لەسەرکردنیان و نزای لێخۆشبوون بۆیان و بەجێگەیاندنی بەڵێنەکانیان و ڕێزگرتنی هاوڕێکانیان و پەیوەندی خزمایەتی لەگەڵ ئەوانەی تەنها بەهۆی دایک و باوکتەوە خزمتن).

جارێک پێغەمبەر(ﷺ) چوو بۆ ماڵی مالیک کاتێک منداڵێکیان بوو، پێغەمبەر(ﷺ) منداڵەکەی گرتەکۆش و دواتر سەرقاڵ بوو بە شتێکی ترەوە، مالیک منداڵەکەی لابرد و بردیانەوە، پێغەمبەر(ﷺ) کە منداڵەکەی هاتەوە بیر فەرمووی: کوا منداڵەکە؟ مالیک وتی: برایەوە بۆ ماڵەوە، فەرمووی: ناوی چیە؟ وتی: ناوی ئەوەیە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لَا، وَلَكِنِ اسْمُهُ الْمُنْذِرُ) نەخێر، بەڵکو ناوی مونذیرە، ئەوەبوو ناوی نرا مونذیر.[٣]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢٣.

[٢] المستدرك على الصحيحين - كتاب البر والصلة - بروا آباءكم تبركم أبناؤكم، الرقم ٧٣٥٣، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص.

[٣] صحيح البخاري - كتاب الأدب - باب تحويل الاسم إلى اسم أحسن منه، الرقم ٦١٩١؛ صحيح مسلم - كتاب الآداب - باب استحباب تحنيك المولود عند ولادته، الرقم ٢١٤٩.

سەبارەت بە کاتی وەفاتی راجیاییەکی زۆر هەیە، هەندێ دەڵێن لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا وەفاتی کردووە، هەندێکی دی دەڵێنن لە ساڵی چلی کۆچیدا بووە، هەندێ دەڵێن لە ساڵی شەستی کۆچیدا بووەو تەمەنی لە کاتی وەفاتیدا حەفتاو پێنج یان حەفتاو هەشت ساڵان بووە.[1]

٢٧٥١. مالیکی کوڕی موڕارە

ناوی مالیکی کوڕی موڕارەیی رەهاویە، جارێک پێغەمبەر(ﷺ) باسی ستەمی دەکرد و مالیکیش لای پێغەمبەر(ﷺ) بوو، مالیک وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من کەسێکم وەک دەبینیت قۆزی زۆرم پێ بەخشراوەو حەز ناکەم کەس لە من بالآتر بێت، ئایا ئەوە لە ستەمە؟ فەرمووی: (ليس لك بالبغي، إنما البغي من سفه الحق وغمط الناس)،[2] (ئەوە ستەم نیە، بەڵکو ستەم ئەوەیە کەسێک حەق بە کەم بگرێت و خەڵک بە کەم تەماشا بکات).

ئەم فەرموودەیە لە صەحیحی موسلیمیشدا هاتووە بەلآم ناوی مالیک نەهاتووەو تەنها دەڵێت: کەسێک وتی...[3]

هەروەها پێغەمبەر(ﷺ) نامەیەکی نووسی بۆ خەڵکی یەمەن و نامەکەی بە مالیکی کوڕی میرارەدا نارد.[4]

٢٧٥٢. مالیکی کوڕی ثابت(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی ثابتە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، واقیدی دەڵێت: لە رووداوی بیئر مەعوونەدا شەهید بوو.[5]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢٣.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند عبد الله بن مسعود(ﷺ)، الرقم ٤١٣٩، صححه شعيب الأرناؤوط، قال أحمد شاكر في إسناده نظ و الراجح عندي أنه منقطع.

[3] صحيح مسلم، الرقم ١٥٦.

[4] سنن أبي داود - كتاب الخراج والفيء والإمارة - باب ما جاء في حكم أرض اليمن، الرقم ٣٠٢٣، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود، الرقم ٣٠٢٧.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧١٦.

٢٧٥٣. مالیکی کوڕی جوبەیر(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی جوبەیری کوڕی عەتیکە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[١]

٢٧٥٤. مالیکی کوڕی حارثە(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی حارثەی ئەسلەمیە، هاودەم بە شەش برای هەموو پێکەوە بەشداری بەیعەتی ریضوان بوون.[٢]

٢٧٥٥. مالیکی کوڕی حەیدە(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی حەیدەیە، برایەکی هەبوو بە ناوی موعاویە، جارێک موعاویە بە مالیکی وت وەرە لەگەڵم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، چونکە ئەو تۆ دەناسێت و من ناناسێت، کەسێک لە دراوسێکانم لای ئەو دیلە، ئەوەبوو چوون بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و مالیک وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من موسڵمان بووم و دراوسێکەشم موسڵمان بووە، دەی ئازادیان بکە، پێغەمبەر(ﷺ) وەڵامی نەدایەوە، جاری دووەم دووبارەی کردەوەو پێغەمبەر(ﷺ) وەڵامی نەدایەوەو بە تووڕەییەوە هەستایەوەو فەرمووی: (أَمَا وَاللهِ لَئِنْ فَعَلْتَ إِنَّ النَّاسَ لَيَزْعُمُونَ أَنَّكَ تَأْمُرُ بِالْأَمْرِ، وَتُخَالِفُ إِلَى غَيْرِهِ) (ئەگەر ئەوە بکەم خەڵکی دەڵێن خۆت فەرمان بە شتێک دەکەیت کەچی بۆ کەسی تر پەیڕەوی ناکەیت).[٣]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧١٧.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧١٧.

[٣] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(ﷺ) - حديث حكيم بن معاوية البهزي عن أبيه معاوية بن حيدة عن النبي(ﷺ)، الرقم ٢٠٢٣٣، حسنه شعيب الأرناؤوط.

٢٧٥٦. مالیکی کوڕی حوەیریث(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی حوەیریثی کوڕی ئەشیەمە، دواتر لە بەصرە نیشتەجێ بوو.[1] مالیک دەڵێت: هاودەم بە دەستەیەک لە هۆزەکەم هاتینە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ماوەی بیست شەو لەوێ ماینەوە، پێغەمبەر(ﷺ) کەسێکی زۆر میهرەبان و نەرمونیان بوو، کە بینی تاسەی خزم و کەسوکار دەکەین فەرمووی: (ارجعوا فكونوا فيهم وعلموهم وصلوا فإذا حضرت الصلاة فليؤذن لكم أحدكم وليؤمكم أكبركم)،[2] (بگەڕێنەوەو لەناو ئەواندا بن و فێریان بکەن و نوێژ بکەن، کە کاتی نوێژ هات با یەکێکتان بانگتان بۆ بدات و گەورەترینتان بەرنوێژیتان بۆ بکات).

٢٧٥٧. مالیکی کوڕی خەلەف(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی خەلەفە، لە غەزای ئوحوددا هاودەم بە نوعمانی برای لە پێشەوەی سوپا چوون تا هەواڵ وەربگرن، هەردووکیان لە غەزاکەدا شەهید بوون و لە یەک گۆڕیشدا پێکەوە ئەسپەردە کران.[3]

٢٧٥٨. مالیکی کوڕی دوخشم(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی دوخشمە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر و لە غەزاکەدا سوهەیلی کوڕی عەمری بەدیل گرت، جا تۆمەتی ئەوەی دەدرایە پاڵ کە مونافیقە، بەڵام ئەمە راست نیە.[4] جارێک پێغەمبەر(ﷺ) چوو تا لە ماڵی عیتبانی کوڕی مالیکدا نوێژ بکات،

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧١٩.

[2] صحيح البخاري - كتاب الأذان - باب من قال ليؤذن في السفر مؤذن واحد، الرقم ٦٢٨؛ صحيح مسلم - كتاب المساجد ومواضع الصلاة - باب من أحق بالإمامة، الرقم ٦٧٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢٠.

[4] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٣.

هەموان کۆبوونەوەو مالیکی کوڕی دوخشوم ئامادە نەبوو، خەڵکەکە وتیان: ئەو دووروووە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (مەگەر شایەتی نادات کە هیچ پەروەردگارێ نیە جگە لە خوا و منیش نێردراوی خوام؟) وتیان: با ئەی پێغەمبەر(ﷺ)، بەڵام ئەوەی لە دڵیدایە چی؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لا يشهد أحد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله فتطعمه النار)،[1] (کەس لە ئێوە نیە شایەتی بدات هیچ پەرستراوێ نیە جگە لە خوا و من نێردروای خوام و دۆزەخ قووتی بدات).

هەروەها پێغەمبەر(ﷺ) مالیکی هاودەم بە میعەنی کوڕی عەددی نارد تا مزگەوتی ضیرار بسووتێنن.[2]

٢٧٥٩. مالیکی کوڕی رافیع(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی رافیعی زورقیە، برای ریفاعەی کوڕی رافیعە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، هاودەم بە ریفاعەی برای بەشداری غەزاکەی کرد.[3]

٢٧٦٠. مالیکی کوڕی رەبیعە(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی رەبیعەی کوڕی وەهبی قورەیشیە، یەکێکە لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککە.[4]

٢٧٦١. مالیکی کوڕی رەبیعەی سەلولی(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوری رەبیعەی سەلوولیەو کونیەکەی ئەبوومەریەمەو زیاتر بە کونیەکەی ناسراوە، مالیک دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو خوایە لەوانە خۆش بە کە سەریان دەتاشن-لە عومرەدا-

[1] مستخرج أبي عوانة، الرقم ١٧.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢١.

[3] سنن الدارمي، الرقم ١٣٥٠.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢٤.

کەسێک هەستاو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوانەش کە سەریان کورت کردوەتەوە؟ پێغەمبەر(ﷺ) هەمدی فەرمووی: خوایە لەوانە خۆش بە کە سەریان دەتاشن؟ کابرا هەمدی دووبارەی کردەوە، تا سێ جار، لە جاری چوارەمدا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: لەوانەش کە سەریان کورت دەکەنەوە.[١]

ئەم رووداوە لە عومرەی حودەیبیەدا بوو، لەسەر ئەم بنەمایە دەڵێن مالیک لە بەیعەتی ریضوانیشدا بەشدار بووە.[٢]

٢٧٦٢. مالیکی کوڕی زەمعە(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی زەمعەی کوڕی قەیسی عامیریە، برای سەودەی دایکی باوەڕدارانە، یەکێکە لە بەشداربوانی کۆچی دووەمی حەبەشەو هاودەم بە خۆی ژنەکەشی بەشداری کۆچەکە بوو.[٣]

٢٧٦٣. مالیکی کوڕی سینان(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی سینانی کوڕی عوبەیدە، لە پشتیوانانە لە خودریەکان و باوکی ئەبووسەعیدی خودریە[٤] و پێشتر لە پیتی (س) دا باسی ئەبووسەعیدی کوڕیمان کردووە کە ناوی سەعدە.

مالیک یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و تیایدا شەهید بوو،[٥] لە غەزای ئوحوددا کە دەموچاوی پێغەمبەر(ﷺ) بریندار بوو، مالیک چوو خوێنەکەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) لێسایەوە و قووتی دا، جا پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى مَنْ خَالَطَ دَمِي دَمَهُ فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَالِكِ بْنِ سِنَانٍ) (کێ حەز

[١] مسند أحمد بن حنبل - مسند الشاميين(ﷺ) - حديث مالك بن ربيعة عن النبي(ﷺ)، الرقم ١٧٨٧٢، صححه شعيب الأرناؤوط.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢٦.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢٧.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢٧.

دەکات کەسێک ببینێت کە خوێنم تێکەڵی بووە با تەماشای مالیکی کوڕی سینان بکات).[1]

٢٧٦٤. مالیکی کوڕی صەعصەعە(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی صەعصەعەی کوڕی وەهبە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، فەرموودەی ئیسراو میعراجی گێڕاوەتەوە.[2]

٢٧٦٥. مالیکی کوڕی عامیر(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی عامیرەو لەو هاوەڵانەیە کە زۆر تەمەنی کردووەو کەسێکی شاعیریش بوو، هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، تا خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبیش ژیا و لە جەنگی صفیندا لەناو سوپای عەلیدا بەشداری کرد.[3]

٢٧٦٦. مالیکی کوڕی عەبدولا(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی عەبدولای کوڕی خەیبەریە، چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)، مالیک دوو کوڕی هەبوو بە ناوەکانی مەروان و ئیاس کە هەردووکیان شاعیر بوون.[4]

٢٧٦٧. مالیکی کوڕی عەبدولای خوزاعی(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی عەبدولایەو بەشداری غەزاکان بووە لە گەڵ پێغەمبەر(ﷺ)، مالیک دەڵێت: من لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری غەزا بوم، کەسم نەدیوە هێندەی پێغەمبەر(ﷺ) نوێژە فەرزەکان بە کورتی بکات.[5]

---

[1] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- ذكر مالك بن سنان والد أبي سعيد الخدري(رضي الله عنه)، الرقم ٦٤٤٧، قال الذهبي اسناده مظلم.

[2] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٨.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢٩.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٣٠.

[5] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(رضي الله عنهم) - حديث مالك بن عبد الله الخثعمي(رضي الله عنه)، الرقم ٢٢٣٨٣؛

٢٧٦٨. مالیکی کوڕی عەتاهیە(رضي الله عنه)

نـاوی مالیکـی کـوڕی عەتاهیەیـە، مالیـک دەڵێـت: بیسـتم لـە پێغەمبـەر(صلى الله عليه وسلم) دەیفەرمـوو (إِذَا لَقِيتُمْ عَاشِرًا فَاقْتُلُوهُ) (هەرکەسـتان بینـی دەیەکـی وەردەگـرت بیکـوژن).[1] مەبەسـت بـەو کەسـانەیە کـە لـەو زەکاتـەی کۆیـان دەکـردەوە دەیەکیـان دەبـرد بـۆ خۆیـان.

مالکی کوڕی عەتاهیە دواتر لە میصر نیشتەجێ بوو.[2]

٢٧٦٩. مالیکی کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

نـاوی مالیکـی کـوڕی عەمـرە، یەکێکـە لـە بەشـداربوانی غـەزای بـەدر، دواتریش لـە غـەزای ئوحـود و خەندەق و هەمـوو غەزاکانی تریشـدا بەشـداری کردووەو دوای وەفاتی پێغەمبەریش(صلى الله عليه وسلم) لە جەنگی یەمامـەدا بەشداری کرد و تیایـدا شـەهید بـوو.[3]

٢٧٧٠. مالیکی کوڕی عەمری تەمیمی(رضي الله عنه)

نـاوی مالیکـی کـوڕی عەمـری تەمیمیـەو هاتـە خزمـەت پێغەمبـەر(صلى الله عليه وسلم) و موسـڵمان بـوو.[4]

٢٧٧١. مالیکی کوڕی عەمری عەدوی(رضي الله عنه)

نـاوی مالیکـی کـوڕی عەمـری عەدویـە، یەکێکـە لـە بەشـداربوانی غـەزای بـەدر.[5]

معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٤٢٤، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره.

[1] مسند أحمد بن حنبل – مسند الشاميين(رضي الله عنهم) – حديث مالك بن عتاهية(رضي الله عنه)، الرقم ١٨٣٤٢، ضعفه شعيب الأرناؤوط.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٣٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٣٦.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٣٧.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٣٩.

٢٧٧٢. مالیکی کوڕی عەمری عدوانی(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی عەمری عداونیەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[١]

٢٧٧٣. مالیکی کوڕی عەمری نەججاری(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی عەمری کوڕی عەتیکە، لە پشتوانانە لە بەنی نەججار، ئەو رۆژەی پێغەمبەر(ﷺ) ویستی بچێت بۆ غەزای ئوحود مالیک وەفاتی کرد و پێغەمبەری خوایش(ﷺ) نوێژی لەسەر کرد.[٢]

٢٧٧٤. مالیکی کوڕی عەمری ئەسەدی(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی عەرمی ئەسەدیەو زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشە.[٣]

٢٧٧٥. مالیکی کوڕی عەوف(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی عەوفی کوڕی سەعدە، کونیەکەی ئەبووعەلیە، لە غەزای حونەیندا سەرکردەی بێباوەڕان بوو، لەوێ ژن و منداڵ و سامانی دەستی بەسەردا گیرا، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەگەر بە موسڵمانی بهاتایە بۆ لام، ژن و منداڵ و سامانەکەیم بۆ دەگێڕایەوە)، مالیکیش ئەوەی بیستەوەو هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) کاتێک لە جەعرانە بوو، لەوێ موسڵمان بوو، پێغەمبەریش(ﷺ) بەڵێنەکەی بردە سەر، هەروەها سەد وشتری پێدا وەک چۆن بە دڵراگیرکراوانی تری دەبەخشی، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) کردی

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٣٨.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٣٦.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٣٧.

بە بەرپرسی هۆزەکەی خۆی، مالیک دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە جەنگی قادسیە و فەتحی دیمەشقیشدا بەشداری کرد.[1]

٢٧٧٦. مالیکی کوڕی عومەیر(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی عومەیرە، ئەم هاوەڵە شاعیر بوو، مالیک دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا(ﷺ) بەشداری فەتحی مەککەو غەزای خەیبەر و طائیفیش بووم، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەبارەت بە شیعر فەتوام بۆ بدە، ئەویش فەرمووی: (لأن يمتلئ ما بين لبتك إلى عاتقك قيحا خير من أن يمتلئ شعرا)، (ئەگەر نێوانی قورقوراگەت تا سەرشانت رشانەوە بێت باشترە لەوەی پڕ بێت لە شیعر) منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەستت بهێنە بەسەر سەرمدا، ئەویش دەستی هێنا بەسەر سەرمدا، دوای ئەوە دێڕە شیعرێکیش چیە نەموتووە، مالیک تەمەنێکی زۆری کرد تا پیر بوو کەچی شوێن دەستەکەی پێغەمبەر(ﷺ) سپی نەبووبوو.[2]

٢٧٧٧. مالیکی کوڕی قەیس(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی قەیسی کیلابیەو هاودەم بە عەمری کوڕی هاتنە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و موسڵمان بوون.[3]

٢٧٧٨. مالیکی کوڕی قودامە(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی قودامەی کوڕی عورفجەیە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان و یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٤٢-٧٤٣.

[2] المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه مالک - مالك بن عمير السلمي، الرقم ٦٥٥.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٤٦.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٤٥.

٢٧٧٩. مالیكی كوڕی مەسعوود(رضي الله عنه)

ناوی مالیكی كوڕی مەسعووده، لە پشتیوانانە لە بەنی ساعیده، یەكێكە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[١]

٢٧٨٠. مالیكی كوڕی نەضلە(رضي الله عنه)

ناوی مالیكی كوڕی نەضلەیە، مالیك دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (الأيدي ثلاثة، فيد الله العليا، ويد المعطي التي تليها ويد السائل السفلى، فأعط الفضل، ولا تعجز عن نفسك)،[٢] (دەستەكان سێ دەستن، دەستی خوا باڵایە، دەستی بەخشندە بەدوایدا دێت و دەستی داواكاریش لەخوارەوەیە، دەی زیادە ببەخشەو خۆیشت پەك مەخە).

مالیكی كوڕی نەضلە دەڵێت: من كەسێك بووم شێواوی و دیمەنی جلی شڕ و سەرقاڵیم پێوە دیاربوو، پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرمووم سامانت هەیە؟ وتم: بەڵێ، فەرمووی: لە چ سامانێ وتم: لە هەرچیەك خوا پێی بەخشیوم، چ وشتر و چ كۆیلە و چ مەڕومالات، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إذا آتاك الله مالا فلير عليك)،[٣] (ئەگەر خوا سامانێكی پێ بەخشیت با پێتەوە دیار بێت)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەی ئەگەر چووم بۆ لای كەسێك و رێزی نەگرتم و جوان پێشوزای نەكردم، كە ئەو هات بۆ لای من، منیش هەمان وەڵامی بدەمەوە چۆنە؟ فەرمووی: (نا بەڵكو جوان پێشوازی لێ بكە).[٤]

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٥١.

[٢] سنن أبي داود - كتاب الزكاة - باب في الاستعفاف، الرقم ١٦٤٩؛ صحيح ابن خزيمة - كتاب الزكاة - جماع أبواب صدقة التطوع - باب فضل المتصدق على المتصدق عليه، الرقم ٢٤٣٥، المستدرک على الصحيحين - كتاب الزكاة - فضيلة الإعطاء، الرقم ١٤٨٨، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[٣] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(رضي الله عنه) - حديث مالک بن نضلة أبو أبي الأحوص(رضي الله عنه)، الرقم ١٦١٣٣؛ جامع الترمذي - أبواب البر والصلة عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في الإحسان والعفو، الرقم ٢٠٠٦ و قال حسن صحيح: صحيح ابن حبان - كتاب اللباس وآدابه - ذكر الأمر للمرء إذا أنعم الله عليه أن يرى أثر نعمته عليه، الرقم ٥٤١٦، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن الترمذي، الرقم ٢٠٠٦.

[٤] صحيح ابن حبان - كتاب اللباس وآدابه - ذكر الأمر للمرء إذا أنعم الله عليه أن يرى أثر نعمته عليه،

٢٧٨١. مالیکی کوڕی نومەیلە(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی نومەیلەیە، لە پشتیوانانە، لە غەزای بەدر و ئوحوددا بەشداری کرد و لە ئوحوددا شەهید بوو.[١]

٢٧٨٢. مالیکی کوڕی هوبەیرە(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی هوبەیرەی کوڕی خالیدی سکوونیە، کونیەکەی ئەبووسەعیدە، دواتر لە میصر نیشتەجێ بوو، تا سەردەمی مەڕوانی کوڕی حەکەم ژیا و لەو سەردەمەدا وەفاتی کرد.[٢]

مالیکی کوڕی هوبەیرە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (ما من مسلم يموت فيصلي عليه ثلاثة صفوف من المسلمين إلا أوجب)،[٣] (هەر موسڵمانێک بمرێت و سێ ریز لە موسڵمانان نوێژی لەسەر بکەن ئەوە واجب دەبێت بۆی-بەهەشت).

٢٧٨٣. مالیکی کوڕی ئەبی خەولی(رضي الله عنه)

ناوی مالیکی کوڕی ئەبی خەولی کوڕی عەمرە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، لە سەردەمی خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا وەفاتی کرد.[٤]

الرقم ٥٤١٦، صححه شعيب الأرناؤوط.

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٥٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٥٦.

[٣] سنن أبي داود - كتاب الجنائز - باب في الصف على الجنازة، الرقم ٣١٦٦، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٢١.

٢٧٨٤. مالیکی کوڕی ئەحمەر(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی ئەحمەرە، مالیک دەڵێت: کاتێک بیستم پێغەمبەر(ﷺ) گەڕاوەتەوە، چووم بۆ لای و موسڵمان بووم، داوام لێکرد نامەیەکم بۆ بنووسێت، پێغەمبەریش(ﷺ) لەسەر پارچە پێستەیەک بۆی نووسیم.[١]

٢٧٨٥. مالیکی کوڕی یەسار(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی یەساری سەکوونی عەوفیە، مالیک دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (إذا سألتم الله فاسألوه ببطون أكفكم، ولا تسألوه بظهورها)،[٢] (ئەگەر داواتان لە خوا کرد ئەوە بەناو لەپی دەستتان داوا بکەن نەک بە پشتی دەستتان).

٢٧٨٦. مالیکی کوڕی ئەوس(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی ئەوسی کوڕی عەتیکە، لە پشتیوانانەو یەکیکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، لە غەزای خەندەق و هەموو غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) هاودەم بە عومەیری برای پێکەوە بەشداری جەنگی یەمامە بوون و تیایدا هەردووکیان شەهید بوون.[٣]

٢٧٨٧. مالیکی کوڕی یوخامیر(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی یوخامیر یان ئوخامیرە، مالیک دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (خوا لە ڕۆژی دواییدا تەوبە و تکا لە صوقور وەرناگرێت)، وتمان: صوقور کێیە ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (ئەو کەسەی پیاوان دەچنە ژوورەوە بۆ لای ژنەکەی).[٤]

---

[١] المعجم الأوسط للطبراني، الرقم ٦٩٤٠.

[٢] سنن أبي داود - كتاب الصلاة - باب الدعاء، الرقم ١٤٨٢، قال الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود: حسن صحيح.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧١٢.

[٤] شعب الإيمان للبيهقي، الرقم ١٠٣٥٤.

٢٧٨٨. مالیکی کوڕی ئومەییە(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی ئومەییەی کوڕی عەمرە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەرد، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[١]

٢٧٨٩. مالیکی کوڕی ئیاس(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی ئیاسە، لە پشتیوانانە لە بەنی نەجار، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و تیایدا شەهید بوو.[٢]

٢٧٩٠. مالیکی کوڕی هەدم(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی هەدمی تجیبیە، مالیک دەڵێت: لە غەزایەکدا کە عەمری کوڕی عاص ئەمیرمان بوو و عومەری کوڕی خەططاب و ئەبووعوبەیدەش لەگەڵمان بوون تووشی نارەحەتیەکی سەخت بووین، ئیبن حەجەر دەڵێت: ئەوەش غەزای ذاتوسەلاسیل بوو لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ).[٣]

٢٧٩١. مالیکی هەمەدانی(ﷺ)

ناوی مالیکی کوڕی نەمەطی کوڕی قەیسی هەمەدانی ئەرحەبیە، هاودەم بە وەفدی هەمەدانیەکان هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[٤]

٢٧٩٢. مالیکی هیلالی(ﷺ)

ناوی مالیکی هیلالیە، مالیک دەڵێت: کەسێک وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هاوەڵانی ئەعراف کێن؟ فەرمووی: (قوم خرجوا في سبيل الله عز وجل

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٠٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧١٢.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٥٧.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٥٢.

٢٧٨٨. مالیكی كوڕی ئومەییە(ﷺ)

ناوی مالیكی كوڕی ئومەییەی كوڕی عەمرە، یەكێكە لە بەشداربوانی غەزای بەرد، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری كرد و تیایدا شەهید بوو.[١]

٢٧٨٩. مالیكی كوڕی ئیاس(ﷺ)

ناوی مالیكی كوڕی ئیاسە، لە پشتیوانانە لە بەنی نەججار، یەكێكە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و تیایدا شەهید بوو.[٢]

٢٧٩٠. مالیكی كوڕی هەدم(ﷺ)

ناوی مالیكی كوڕی هەدمی تجیبیە، مالیك دەڵێت: لە غەزایەكدا كە عەمری كوڕی عاص ئەمیرمان بوو و عومەری كوڕی خەططاب و ئەبووعوبەیدەش لەگەڵمان بوون تووشی نارەحەتیەكی سەخت بووین، ئیبن حەجەر دەڵێت: ئەوەش غەزای ذاتوسەلاسیل بوو لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ).[٣]

٢٧٩١. مالیكی هەمەدانی(ﷺ)

ناوی مالیكی كوڕی نەمەطی كوڕی قەیسی هەمەدانی ئەرحەبیە، هاودەم بە وەفدی هەمەدانیەكان هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[٤]

٢٧٩٢. مالیكی هیلالی(ﷺ)

ناوی مالیكی هیلالیە، مالیك دەڵێت: كەسێك وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هاوەڵانی ئەعراف كێن؟ فەرمووی: (قوم خرجوا في سبيل الله عزوجل

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٠٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧١٢.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٥٧.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٥٢.

بغير إذن آبائهم، فاستشهدوا فمنعتهم الشهادة أن يدخلوا النار، ومنعتهم المعصية أن يدخلوا الجنة)،[1] (قەومێکن لە ڕێی خوادا بێ مۆڵەتی باوکانیان دەرچون و شەهید بوون و شەهیدیەکەیان ڕێ نادات بچنە دۆزەخ و سەرکەشیەکەشیان ڕێ نادات بچنە بەهەشت).

٢٧٩٣. مەثعەب(رضي الله عنه)

ناوی مەثعەبە، مەثعەب دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری غەزا بووم، هەر چەند کەسەو سوارێکیان پێ بوو و بەسەرە سوار دەبوون، بەڵام من سوارم نەبوو، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) جارجارە دادەبەزی و بە منی دەفەرموو سەرکەوە، منیش دەموت توانام هەیە بە پێ بچم، چەند جارێ ئەوەی دەکرد، دواجار فەرمووی: (تۆ دەڵێیت ڕێڕەوی ئاویت-مەثعەبیت-)، ئیتر ئەو ناوە جوانترین ناو بوو لەلام.[2]

٢٧٩٤. مەحموودی کوڕی رەبیع(رضي الله عنه)

ناوی مەحموودی کوڕی ڕەبیعی کوڕی سوراقەیە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان،[3] مەحموود دەڵێت: من تەمەنم پێنجساڵان بوو کە پێغەمبەر(ﷺ) ئاوی لە دەمی رادا و رشتی بەسەر دەموچاومدا.[4]

مەحموود دەڵێت: کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) دەستنوێژی دەگرت، هاوەڵان خەریک بوو بنەونە شەڕ لەسەر زیادەی ئاوی دەستنوێژەکەی.[5]

---

[1] المطالب العالية لابن حجر، الرقم ٣٦٨٤.
[2] المعجم الكبير للطبراني – باب الميم – من اسمه مثعب – مثعب غير منسوب، الرقم ٨٤٧.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٣٩.
[4] صحيح البخاري – كتاب العلم – باب متى يصح سماع الصغير، الرقم ٧٧.
[5] صحيح البخاري – كتاب الوضوء – باب مسح الرأس كله، الرقم ١٨٥.

٢٧٩٥. مەحموودی کوڕی عومەیر(ﷺ)

ناوی مەحمەوودی کوڕی عومەیری کوڕی سەعدە، لە پشتیوانانە، فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە کە تایبەتە بە عیتبانی کوڕی مالیک.[١]

٢٧٩٦. مەحموودی کوڕی لەبید(ﷺ)

ناوی مەحمەوودی کوڕی لەبیدە، مەحمەوود دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (ئەی خەڵکینە وریای شیرکی نهێنی بن)، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) شیرکی نهێنی چیە؟ فەرمووی: (يَقُومُ الرَّجُلُ فَيُصَلِّي، فَيُزَيِّنُ صَلاَتَهُ، جَاهِدًا لِمَا يَرَى مِنْ نَظَرِ النَّاسِ إِلَيْهِ، فَذَلِكَ شِرْكُ السَّرَائِرِ) (کەسێک هەستێت و بە جوانی و وردی نوێژەکەی بکات لەبەر ئەوەی دەبینێت خەڵکی تەماشای دەکەن، ئەوە شیرکی نهێنیە).[٢]

٢٧٩٧. مەحموودی کوڕی مەسلەمە(ﷺ)

ناوی مەحمەوودی کوڕی مەسلەمەیەو برای موحەممەدی کوڕی مەسلەمەیە، ئەم هاوەڵە لە ژیانی پێغەمبەردا(ﷺ) بەشداری غەزاکانی کرد و شەهید بوو، مەحمەوود لە غەزاکانی ئوحود و خەندەق و لە حودەیبیە و خەیبەریشدا بەشداری کرد و لە خەیبەردا شەهید بوو، لەسەر دەستی مەرحەبی جوولەکە بریندار کرا و ماوەی سێ رۆژ بە برینداری مایەوە تا دواتر وەفاتی کرد، دواتر موحەممەدی برای مەرحەبی جوولەکەی کوشت.[٣]

---

[١] السنن الكبرى للنسائي - كتاب عمل اليوم والليلة - ما يقول عند الموت، الرقم ١٠٨٧٦.

[٢] صحيح ابن خزيمة - كتاب الصلاة - جماع أبواب الأفعال المكروهة في الصلاة - باب التغليظ في المراءاة بتزيين الصلاة وتحسينها، الرقم ٩٣٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٢-٤٣.

٢٧٩٨. مەحمیە(رضي الله عنه)

ناوی مەحمیەی کوڕی جەزئە، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و کۆچی کرد بۆ حەبەشە، دواتر گەڕایەوەو کۆچی کرد بۆ مەدینە، یەکەم غەزای کە تیایدا بەشداری کرد بریتی بوو لە غەزای مورەیسیع.[١]

٢٧٩٩. مەحیاتی کچی ئەبی نائیلە(رضي الله عنها)

ناوی مەحیاتی کچی ئەبی نائیلەیە، ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٢٨٠٠. مەخرەبەی کوڕی ثەعلەبە(رضي الله عنه)

ناوی مەخرەبەی کوڕی ثەعلەبەی عەبدیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە.[٣]

٢٨٠١. مەخرەبەی کوڕی عەددی(رضي الله عنه)

ناوی مەخرەمەی کوڕی عەددیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و موسڵمان بووە.[٤]

٢٨٠٢. مەخرەمەی کوڕی قاسم(رضي الله عنه)

ناوی مەخرەمەی کوڕی قاسمی قوڕەیشیە، پێغەمبەر(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی خەیبەر سی کۆڵ خورمای بۆ بڕیەوە.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٤.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١١٧.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٨.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٨.
[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٩.

٢٨٠٣. مەخرەمەی کوڕی نەوفەل(ﷺ)

ناوی مەخرەمەی کوڕی نەوفەلی کوڕی ئوهەیبە، دایکی ناوی روقییەی کچی ئەبی صەیفیە، یەکێکە لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککە، پێغەمبەر(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی حونەیندا نزیکەی سەد وشتری بەخشی بە مەخرەمە وەک چۆن بە دڵراگیرکراوانی تری بەخشی.[١]

٢٨٠٤. مەخلەدی کوڕی پەعلەبە(ﷺ)

ناوی مەخلەدی کوڕی پەعلەبەی کوڕی مازنە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٢]

٢٨٠٥. مەخلەدی کوڕی عەمر(ﷺ)

ناوی مەخلەدی کوڕی عەمری کوڕی جەمووحە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای موئتەو لەو غەزایەدا شەهید بوو.[٣]

٢٨٠٦. مەدلووک(ﷺ)

ناوی مەدلووکە، مەدلووک دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووم، پێغەمبەر(ﷺ) دەستی هێنا بەسەر سەرمدا.[٤]

٢٨٠٧. مەرثەدی کوڕی ظةبیان(ﷺ)

ناوی مەرثەدی کوڕی ظةبیانی کوڕی سەلەمەی سەدووسیە، یەکێکە لە کۆچەران و لە غەزای حونەیندا بەشداری کرد.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٠-٥١.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٥٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٥٤.

[٤] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٧٥٤.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٨.

مەرثەد دەڵێت: نامەیەکی پێغەمبەری خوامان(ﷺ) پێگەیشت، کەسمان دەست نەکەوت بیخوێنێتەوە بۆمان تا کەسێک لە بەنی ضوبەیعە بۆی خوێندینەوەو تیایدا هاتبوو (لە پێغەمبەریٚ خواوە(ﷺ) بۆ بەکری کوری وائیل، موسڵمان بن پارێزراو دەبن).[1]

٢٨٠٨. مەرثەدی کوڕی ئەبی مەرثەد(رضي الله عنه)

ناوی مەرثەدی کوڕی ئەبی مەرثەدی غەنەویە، خۆی و باوکیشی هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون و هەردووکیان لە غەزای بەدردا بەشدار بوون.[2]

مەرثەد دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: **(إن سركم أن تقبل صلاتكم فليؤمكم خياركم فإنهم وفدكم فيما بينكم وبين ربكم عز وجل)**،[3] (ئەگەر پێتان خۆشە نوێژەکانتان قبووڵ بکرێن ئەوە با چاکترینەکانتان بەرنوێژیتان بۆ بکەن، چونکە ئەوانە وەفدی ئێوەن لەنێوان خوا و پەروەردگارتاندا).

٢٨٠٩. مەرزەبانی کوڕی نوعمان(رضي الله عنه)

ناوی مەرزەبانی کوڕی نوعمانی کیندیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[4]

٢٨١٠. مەرزووق(رضي الله عنه)

ناوی مەرزووقەو یەکێکە لەوانەی لە طائیف دابەزین بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوون و پێغەمبەری خوایش(ﷺ) هەموویانی ئازاد کرد، ژمارەشیان سەروو سیانزە کۆیلەیەک دەبوو.[5]

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(رضي الله عنهم) - حديث مرثد بن ظبيان(رضي الله عنه)، الرقم ٢٠٩٩٨؛ صحيح ابن حبان - كتاب التاريخ - باب كتب النبي(ﷺ) - ذكر كتبة النبي(ﷺ) كتابه إلى بكر بن وائل، الرقم ٦٥٥٨.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٧٠.

[3] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- ذكر مناقب مرثد بن أبي مرثد الغنوي - إن سركم أن تقبل صلاتكم فليؤمكم خياركم، الرقم ٥٠١٢؛ المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه مرثد - مرثد بن أبي مرثد الغنوي - ما أسند مرثد بن أبي مرثد الغنوي، الرقم ١٨٩٥٦.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٧٦.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٧٧.

مەرثـەد دەڵێـت: نامەیەکـی پێغەمبـەری خوامـان(ﷺ) پێگەیشـت، کەسـمان دەسـت نەکـەوت بیخوێنێتـەوە بۆمـان تـا کەسـێک لـە بەنـی ضوبەیعـە بـۆی خوێندینـەوەو تیایـدا هاتبـوو (لـە پێغەمبـەریْ خـواوە(ﷺ) بـۆ بەکـری کـوری وائیـل، موسـڵمان بـن پارێـزراو دەبـن).[١]

٢٨٠٨. مەرثەدی کوڕی ئەبی مەرثەد(ﷺ)

نـاوی مەرثـەدی کوڕی ئەبی مەرثـەدی غەنەویـە، خۆی و باوکیشـی هاوەڵی پێغەمبـەر(ﷺ) بـوون و هەردووکیـان لـە غـەزای بـەدردا بەشـدار بوون.[٢]

مەرثـەد دەڵێـت: پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) فەرمـووی: **(إن سركم أن تقبل صلاتكم فليؤمكم خياركم فإنهم وفدكم فيما بينكم وبين ربكم عز وجل)**،[٣] (ئەگـەر پێتـان خۆشـە نوێژەکانتـان قبـووڵ بکرێـن ئـەوە بـا چاکترینەکانتـان بەرنوێژیتـان بـۆ بکـەن، چونکـە ئەوانـە وەفـدی ئێـوەن لەنێـوان خـوا و پەروەردگارتانـدا).

٢٨٠٩. مەرزەبانی کوڕی نوعمان(ﷺ)

ناوی مەرزەبانی کوڕی نوعمانی کیندیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[٤]

٢٨١٠. مەرزووق(ﷺ)

نـاوی مەرزووقـەو یەکێکـە لەوانـەی لـە طائیـف دابەزیـن بـۆ خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و موسـڵمان بـوون و پێغەمبـەری خوایش(ﷺ) هەموویانـی ئـازاد کـرد، ژمارەشـیان سـەروو سـیانزە کۆیلەیـەک دەبـوو.[٥]

---

[١] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(ﷺ) - حديث مرثد بن ظبيان(ﷺ)، الرقم ٢٠٩٩٨؛ صحيح ابن حبان - كتاب التاريخ - باب كتب النبي(ﷺ) - ذكر كتبة النبي(ﷺ) كتابه إلى بكر بن وائل، الرقم ٦٥٥٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٧٠.

[٣] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب مرثد بن أبي مرثد الغنوي - إن سركم أن تقبل صلاتكم فليؤمكم خياركم، الرقم ٥٠١٢؛ المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه مرثد - مرثد بن أبي مرثد الغنوي - ما أسند مرثد بن أبي مرثد الغنوي، الرقم ١٨٩٥٦.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٧٦.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٧٧.

٢٨١١. مەڕوانی کوڕی جیذع(ﷺ)

ناوی مەڕوانی کوری جیذعە، مەڕوان هاودەم بە باوکی موسڵمان بوو، هەروەها مەڕوان ئەمینداری پێغەمبەر(ﷺ) بوو لەسەر پشکەکانی خەیبەر.[1]

٢٨١٢. مەڕوانی کوڕی قەیسی دەوسی(ﷺ)

ناوی مەڕوانی کوڕی قەیسی دەوسیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)، مەڕوان کاتێک ویستی کۆچ بکات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، بە وشترێکی ثەقەفیەکانەوە دەرچوو، ئەوانیش کەوتنە دوای و وشترەکەو چی پێ بوو لێیان سەند، کە پێغەمبەر(ﷺ) لە حونەین هاتەوە مەڕوان سکاڵای حاڵی خۆی کرد، پێغەمبەریش(ﷺ) پێی فەرموو دوو غولام لە هەوەزانیەکان ببە کە گەیشتیت پێیان، ئەوەبوو مەڕوان چوو و دوو مێردمنداڵی لەوان برد و ئەوانی هێنا بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: بۆ من دەبن، پاش گفتگۆ و بەسەرهاتێکی زۆر مەڕوان هەردووکیانی ئازاد کرد.[2]

٢٨١٣. مەڕوانی کوڕی قەیسی ئەسەدی(ﷺ)

ناوی مەڕوانی کوڕی قەیسی ئەسەدیە، مەڕوان دەڵێت: کەسێک هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) باوکم وەفاتی کردووەو مەرجی لەسەر خۆی دانابوو کە بە پیادە بچێت بۆ مەککەو لەوێ قوربانیەک بکات، بەڵام هیچ سامانی پاش خۆی جێنەهێشتووە، ئایا دەکرێت ئێمە لە سامانی خۆمان لەبری ئەو مەرجەکەی بەجێ بێنین؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (نعم اقض عنه وانحر وامش، أرأيت لو كان على أبيك دين لرجل فقضيت عنه

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٨١.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٨٣-٨٤.

من مالك أليس يرجع الرجل راضيا؟ والله أحق أن يرضى)،[1] (بەڵێ لەبری ئەو بیکەو قوربانیەکە بکەو بە پیادە برۆ، ئایا ئەگەر باوکت قەرزی پیاوێکی لابێت و تۆیش لە سامانی خۆت بیدەیتەوە کابرای خاوەن قەرز رازی نابێت؟ دەی خوا شیاوترە بە رازی بوون).

٢٨١٤. مەسرووقی کوڕی وائیل(رضي الله عنه)

ناوی مەسرووقی کوڕی وائیلەو لەناو وەفدی حەضرەمیەکاندا چوویە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو.[2]

٢٨١٥. مەسعوودی خزمەتکار(رضي الله عنه)

ناوی مەسعوودەو خزمەتکاری فەروە بوو، بەشدار بوو لە غەزای مورەیسیعدا و رێنوێنی پێغەمبەر(ﷺ) بوو لە کاتی کۆچی بۆ مەدینە.[3]

مەسعوود دەڵێت: لە کاتی چوون بەرەو مەدینە پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر دایان بەلامدا و ئەبووبەکر وتی: ئەی مەسعوود برۆ بە گەورەکەت بڵێ با رێنوێنێکمان لەگەڵ بنێرێت هاودەم بە وشترێک و برێ توێشوو، منیش چووم پێم وت، ئەویش منی نارد و وشترێک و برێک شیریشی پێدا ناردم، چووم بۆ لایان و پێغەمبەر(ﷺ) نوێژی دەکرد و ئەبووبەکریش لە دوایەوە لە راستەوە بوو، منیش لەدوای پێغەمبەرەوە(ﷺ) وەستام، پێغەمبەر(ﷺ) بە دەستی پاڵی نا بە سنگی ئەبووبەکرەوە تا بێتە دواوە، ئیتر هەردووکمان لە دواوە وەستاین.[4]

---

[1] المعجم الكبير للطبراني، الرقم ١٧٦٢٥.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩٢.

[3] أسد الغابة، ج٥، ص ١٧٤.

[4] المعجم الكبير للطبراني، الرقم ١٧٥٦٦.

٢٨١٦. مەسعوودی کوری روخەیلە(ﷺ)

ناوی مەسعوودی کوڕی روخەیلەی ئەشجەعیە، لە غەزای ئەحزابدا هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و دواتر موسڵمان بوو و بە دروستی باوەڕی هێنا.[١]

٢٨١٧. مەسعوودی کوڕی خالید(ﷺ)

ناوی مەسعوودی کوڕی خالیدە، مەسعوود دەڵێت: جارێک بەرخێکم نارد بۆ پێغەمبەر(ﷺ) و دواتر چووم بۆ ئیشێک، پێغەمبەر(ﷺ) نیوەی گێڕابوویەوە، کە هاتمەوە بۆ لای ئومموخوناس دەبینم گۆشتیان لایە، وتم: ئەی ئومموخوناس ئەوە چیە؟ وتی خۆشەویستت ئەوەی لەو بەرخە بۆ ناردینەوە کە بۆت ناردبوو، منیش وتم: ئەی بۆچی لە بەیانیەوە دەرخواردی منداڵەکانت نەداوە؟ ئەویش وتی: ئەوە لێیان ماوەتەوەو هەموویان خواردوویانە.[٢]

٢٨١٨. مەسعوودی کوڕی رەبیعە(ﷺ)

ناوی مەسعوودی کوڕی ڕەبیعەی کوڕی عەمرە، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو پێش ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) بچێتە ماڵی ئەرقەمەوە، دواتر کۆچی کرد بۆ مەدینەو لەوێ پێغەمبەر(ﷺ) کە برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان مەسعوود و عوبەیدی کوڕی تیهانەوە، مەسعوود لە غەزای بەدردا بەشداری کرد، لە ساڵی سی کۆچیدا وەفاتی کرد و تەمەنی سەروو شەست ساڵان دەبوو.[٣]

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٩٨.

[٢] المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه مسعود - مسعود بن خالد الخزاعي، الرقم ٧٩٤؛ معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٥٦٠.

[٣] أسد الغابة، ج٥، ص ١٦٩.

٢٨١٩. مەسعوودی کوڕی زوراره(ﷺ)

ناوی مەسعوودی کوڕی زورارەیەو برای ئەسعەدی کوڕی زورارەیە، لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد.[١]

٢٨٢٠. مەسعوودی کوڕی سەعد(ﷺ)

ناوی مەسعوودی کوڕی سەعد یان کوڕی عەبدسەعده، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان و یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٢]

٢٨٢١. مەسعوودی کوڕی سەعدی زورقی(ﷺ)

ناوی مەسعوودی کوڕی سەعدی کوڕی قەیسە، لە پشتیوانانە لە زورقیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، لە غەزاکانی تردا بەشداری کرد و لە غەزای خەیبەردا شەهید بوو، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو لە رووداوی بیئر مەعوونەدا شەهید بوو.[٣]

٢٨٢٢. مەسعوودی کوڕی سوەید(ﷺ)

ناوی مەسعوودی کوڕی سوەیدی قورەیشی عەدویە، یەکێکە لە بەشداربوانی کۆچی بەنی عەددی کە حەفتا کەس بوون، لە رووداوی بیئر مەعوونەدا شەهید بوو.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩٨.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩٩.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩٩.
[٤] أسد الغابة، ج٥، ص ١٧١-١٧٢.

٢٨٢٣. مەسعوودی کوڕی سینان(رضي الله عنه)

ناوی مەسعوودی کوڕی سینانی کوڕی ئەسوەدە، لە پشتیوانانە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، هەروەها بەشداربوو لە کوشتنی ئیبن ئەبیلحوقەیقدا، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[١]

٢٨٢٤. مەسعوودی کوڕی عەبدە(رضي الله عنه)

ناوی مەسعوودی کوڕی عەبدەیە، کوڕێکی هەبوو بە ناوی نیار، باوک و کوڕ پێکەوە لە غەزای ئوحوددا بەشدارییان کرد.[٢]

٢٨٢٥. مەسعوودی کوڕی وائیل(رضي الله عنه)

ناوی مەسعوودی کوڕی عەمری قاریئە، زۆر زوو موسڵمان بوو و بەردەوام لە خزمەت پێغەمبەردا(ﷺ) بوو، لە غەزای حونەیندا بەشدار بوو و سەرپەرشتی دەستکەوتەکانی دەکرد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد لە جەعرانە کەنیزەک و سامانەکان بپارێزێت.[٣]

٢٨٢٦. مەسعوودی کوڕی وائیل(رضي الله عنه)

ناوی مەسعوودی کوڕی وائیلە، مەسعوود چوویە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو، پاشان وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) حەز دەکەم کەسێک بنێریت بۆ ناو هۆزەکەم تا بانگیان بکات بۆ ئیسلام، بەڵکو خوا ڕێنموونییان پێ ببەخشێت، پێغەمبەریش(ﷺ) بە موعاویەی فەرموو بۆی

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٠٠.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٠١.

[٣] أسد الغابة، ج٥، ص ١٧٣.

بنووسـه، موعاویـه وتـی: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) چۆن بـۆی بنووسـم؟ فەرمـووی: بنووسـە: بسـم اللـه الرحمـن الرحيـم، لـە موحەممـەدی پێغەمبـەری خـواوە...[1]

٢٨٣٧. مەسعوودی کوڕی ئەسوەد(ﷺ)

نـاوی مەسـعوودی کـوڕی ئەسـوەدی قورەیشـی عەدویـەو ناسـراوە بـە ئیبنولعەجمـا،[2] مەسـعوود دەڵێـت: کاتێـک ئافرەتێـک جلێکـی لـە ماڵـی پێغەمبـەر(ﷺ) دزی، ئەوەمـان لا قـورس بـوو، چووینـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و قسـەمان لەگـەڵ کـرد و وتمـان: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) بـە چـل ئۆقیـە قەرەبووی دەکەینـەوە، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: (پـاک ببێتـەوە باشـترە بۆی)، ئێمـەش کـە ئەوەمـان بیسـت ئوسـامەی کـوڕی زەیدمـان نـارد بەڵکـو سـکاڵا بکات، کـە پێغەمبـەر(ﷺ) بینـی زۆر لەسـەری دەچیـن، هەسـتا و فەرمـووی: (يا أيها الناس ما إكثاركم في حد من حدود الله وقع على أمة من إماء الله والذي نفس محمد بيده، لو كانت فاطمة بنت محمد نزلت بالذي به هذه المرأة لقطع محمد يدها)،[3] (ئـەی خەڵکینـە، چیـە بـۆ وا زۆر لەسـەر حەددێکـی خوایـی دەچـن کـە لەسـەر ئافرەتێـک لـە بەندەکانـی خـوا پەیڕەو بکرێـت، سـوێند بـەوەی گیانـی موحەممـەدی بەدەسـتە ئەگـەر فاطیمـەی کچـی موحەممـەد ئەوەی بکردایـە کـە ئـەو ئافرەتـە کردوویەتـی ئـەوە موحەممـەد دەسـتی فاطیمـەی دەبـڕی).

مەسـعوود یەکێـک بـوو لـە کۆچـەران و یەکێکیـش بـوو لـە بەشـداربوانی بەیعەتـی ریضـوان.[4]

---

[1] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٥٦١.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٩٣.

[3] سنن ابن ماجة، الرقم ٢٥٤٨، المستدرک على الصحيحين - كتاب الحدود - النهي عن الشفاعة في الحد، الرقم ٨٢٣٩، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، ضعفه الالباني في صحيح و ضعيف سنن ابن ماجة.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩٣.

٢٨٢٨. مەسعوودی کوڕی ئەوس(رضي الله عنه)

ناوی مەسعوودی کوڕی ئەوسی کوڕی ئەصرەمە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان لە بەنی نەججار، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد،[١] لە فەتحی میصردا بەشداری کرد،[٢] رایەک دەڵێت: لە خیلافەتی عومەردا وەفاتی کردووە، رایەکیش دەڵێت: تا سەردەمی خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیب ژیا و لەناو سوپای عەلیدا لە جەنگی صفیندا بەشداری کرد.[٣]

٢٨٢٩. مەسعوودی لەخمی(رضي الله عنه)

ناوی مەسعوودی کوڕی ضەحاکی لەخمیە، مەسعوود دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ناوی گۆڕیم بە موطاع و فەرمووی: تۆ لەناو هۆزەکەتدا گوێڕایەڵ کراویت، ئینجا منی ناردەوە بۆ ناو هۆزەکەم و ئالآیەکیشی دایە دەستم.[٤]

٢٨٣٠. مەسلەمەی کوڕی قەیس(رضي الله عنه)

ناوی مەسلەمەی کوڕی قەیسە، لە پشتیوانانە، مەسلەمە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (استشرت جبريل عليه السلام في اليمين مع الشاهد فأمرني بها)،[٥] (راوێژم کرد بە جیبریل سەبارەت بە سوێند لەگەڵ شاهیددا، ئەویش فەرمانی پێکردم وابکەم).

---

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ١٦٦.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩٦.

[٣] أسد الغابة، ج٥، ص ١٦٦.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٠٠.

[٥] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٤٧٩.

٢٨٣١. مەسلەمەی کوڕی موخەللەد(رضي الله عنه)

ناوی مەسلەمەی کوڕی موخەللەدە، مەسلەمە دەڵێت: کە پێغەمبەر(ﷺ) هات بۆ مەدینە لەدایک بووم، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد تەمەنم دە ساڵان بوو.[1]

مەسلەمە لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان و بەشێکی سەردەمی یەزیدی کوڕی موعاویەدا والی میصر بوو و هەم میصر و هەم مەغریبی ئیسلامیشی بەدەستەوە بوو، لە ساڵی شەست و دووی کۆچی لە میصر وەفاتی کرد، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو گەڕایەوە بۆ مەدینەو لە ساڵی شەست و دووی کۆچیدا لە مەدینە وەفاتی کرد.[2]

٢٨٣٢. مەطەری کوڕی هیلال(رضي الله عنه)

ناوی مەطەری کوڕی هیلالەو هاودەم بە زاریع و ئەشەج هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[3]

٢٨٣٣. مەعبەدی کوڕی عەبباد(رضي الله عنه)

ناوی مەعبەدی کوڕی عەببادی کوڕی قوشەیرە، لە پشتیوانانە، لە غەزای بەدر[4] و ئوحوددا بەشداری کرد.[5]

٢٨٣٤. مەعبەدی کوڕی خالید(رضي الله عنه)

ناوی مەعبەدی کوڕی خالیدی جوهەنیە، زۆر زوو موسڵمان بوو، یەکێکیش بوو لە بەشداربوانی فەتحی مەککەو ئاڵایەکی هۆزەکەی بە دەستەوە بوو.[6]

---

[1] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب التاريخ، الرقم ٣٤٥٥٩.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١١٧.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٢٩.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٦٦.

[5] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٤٤.

[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٦٥.

٢٨٣٥. مەعبەدی کوڕی عەبدسەعد(رضي الله عنه)

ناوی مەعبەدی کوڕی عەبدسەعدە، لە پشتیوانانەو لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد و هاودەم بە خۆیشی تەمیمی کوڕیشی بەشداری کرد.[١]

٢٨٣٦. مەعبەدی کوڕی قەیس(رضي الله عنه)

ناوی مەعبەدی کوڕی قەیسی کوڕی صەخرە، لە پشتیوانانە لە سولەمیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٢]

٢٨٣٧. مەعبەدی کوڕی مەخرەمە(رضي الله عنه)

ناوی مەعبەدی کوڕی مەخرەمەیە، لە پشتیوانانە لە ئەشهەلیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[٣]

٢٨٣٨. مەعبەدی کوڕی وەهب(رضي الله عنه)

ناوی مەعبەدی کوڕی وەهبی عەبدیە، لە پشتیوانانە، لە سەردەمی نەفامیدا زۆر دەچوو بۆ حەج، دواتر موسڵمان بوو و یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای بەدر و بە دوو شمشێر جەنگی دەکرد.[٤]

٢٨٣٩. مەعدانی کوڕی ڕەبیعە(رضي الله عنه)

ناوی مەعدانی کوڕی ڕەبیعەی کوڕی سەلەمەی کیندیە، هاتووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم).[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٦٦.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٦٨.
[٣] الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج٣، ص ١٤٢٨.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٧١.
[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٧٦.

٢٨٤٠. مەعقیلی کوڕی سینان(رضي الله عنه)

ناوی مەعقیلی کوڕی سینانەو هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە، پێغەمبەری خوایش(ﷺ) پارچە زەویەکی بۆ بڕیەوە، مەعقیل لە فەتحی مەککەدا بەشداری کرد و ئاڵای هۆزەکەی بەدەستەوە بوو.[1]

٢٨٤١. مەعقیلی کوڕی موقەرین(رضي الله عنه)

ناوی مەعقیلی کوڕی موقەرینی موزەنیە، شەش برای تری هەبوو کە هەموویان هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون، دواتر چوو لە کووفە نیشتەجێ بوو.[2]

٢٨٤٢. مەعقیلی کوڕی مونذیر(رضي الله عنه)

ناوی مەعقیلی کوڕی مونذیری کوڕی سەرحە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[3]

٢٨٤٣. مەعقیلی کوڕی یەسار(رضي الله عنه)

ناوی مەعقیلی کوڕی یەساری کوڕی عەبدوڵایە، پێش ڕێککەوتنی حودەیبیە موسڵمان بوو و بەشداری کرد لە بەیعەتی ڕیضواندا، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کرد، ڕایەکیش دەڵێت: لە سەردەمی یەزیدی کوڕی موعاویەدا وەفاتی کرد.[4]

مەعقیل دەڵێت: خوشکێکی خۆمم بە شوودا، دواتر مێردەکەی تەڵاقی

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٨١-١٨٢.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٨٣.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٨٤.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٨٤-١٨٥.

دا، جا کە ماوەکەی تەواو بوو مێردەکەی هاتەوە تا داوای بکاتەوە، منیش ڕازی نەبووم و وتم: بەخوا هەرگیز نایبەیتەوە، کابراش کابرایەکی خراپ نەبوو، خوشکەکەشم دەیویست بچێتەوە بۆ لای مێردەکەی، ئەوەبوو خوای گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە (وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) منیش وتم: ئێستا ڕازیم ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەویش فەرمووی: دەی مارەی بکە لێی.[1]

مەعقیل لە سەرەمەرگیدا بوو کە فەرموودەیەکی گێڕایەوەو وتی: بیستم لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (ما من وال يلي رعية من المسلمين فيموت وهو غاش لهم، إلا حرم الله عليه الجنة)،[2] (هەر بەرپرسێک خوای گەورە کاری برێک موسڵمانی پێ بسپێرێت، ئەو ڕۆژەی دەمرێت و غەشی کردبێت لەو موسڵمانانە، ئەوە خوا بەهەشتی لەسەر حەرام دەکات).

٢٨٤٤. مەعقیلی کوڕی ئەبی مەعقیل(ﷺ)

ناوی مەعقیلی کوڕی ئەبی مەعقیلی ئەسەدیە، مەعقیل دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) ڕێگری لێکردین لە کاتی چوونەسەرئاو ڕووبکەینە قیبلە.[3]

مەعقیل دەڵێت: دایکم ویستی حەج بکات، بەڵام وشترەکەی لەڕ و لاواز بوو، جا ئەوە باس کرا بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش فەرمووی: (اعتمري في رمضان، فإن عمرة في رمضان كحجة)،[4] (لە ڕەمەزاندا عومرە بکە، چونکە عومرەیەک لە ڕەمەزاندا وەک حەجێک وایە).

---

[1] صحيح البخاري – كتاب النكاح – باب من قال لا نكاح إلا بولي، الرقم ٥١٣٠.

[2] صحيح البخاري – كتاب الأحكام – باب من استرعي رعية فلم ينصح، الرقم ٧١٥١؛ صحيح مسلم – كتاب الإيمان – باب استحقاق الوالي الغاش لرعيته النار، الرقم ١٤٢.

[3] سنن أبي داود – كتاب الطهارة – باب كراهية استقبال القبلة عند قضاء الحاجة، الرقم ١٠؛ سنن ابن ماجه – أبواب الطهارة وسننها – باب النهي عن استقبال القبلة بالغائط والبول، الرقم ٣١٩.

[4] مسند أحمد بن حنبل – مسند الشاميين(ﷺ) – حديث معقل بن أبي معقل(ﷺ)، الرقم ١٨٠٥١؛ السنن الكبرى للنسائي – كتاب المناسک – فضل العمرة في رمضان، الرقم ٤٢١٢؛ صححه شعيب الأرناؤوط.

٢٨٤٥. مەعمەری سەهمی(رضي الله عنه)

ناوی مەعمەری کوڕی حارثی کوڕی قەیسی قورەیشی سەهمیە، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشە.[1]

٢٨٤٦. مەعمەری کوڕی حارث(رضي الله عنه)

ناوی مەعمەری کوڕی حارثی کوڕی مەعمەری قورەیشی جومەحیە، پێش ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) بچێتە ماڵی ئەرقەمەوە ئەم هاوەڵە موسڵمان بوو، لە کۆچی حەبەشەو غەزای بەدردا بەشداری کرد.[2]

٢٨٤٧. مەعمەری کوڕی حەبیب(رضي الله عنه)

ناوی مەعمەری کوڕی حەبیبە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[3]

٢٨٤٨. مەعمەری کوڕی حەزم(رضي الله عنه)

ناوی مەعمەری کوڕی حەزمی کوڕی یەزیدە، لە پشتیوانانە، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضوان و دواتریش لە هەموو غەزاکاندا بەشداری کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا خەلیفە لەگەڵ نۆ کەسی تردا ناردی بۆ بەصرە.[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٨٦.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٨٦.

[3] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٤٧.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٨٧.

٢٨٤٩. مەعمەری کوڕی ڕەبیعە(رضي الله عنه)

ناوی مەعمەری کوڕی ڕەبیعەی کوڕی هیلاە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، دواتریش بەشداری غەزاکان بوو و لە دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە ساڵی سی کۆچیدا وەفاتی کرد.[1]

٢٨٥٠. مەعمەری کوڕی عەبدوڵا(رضي الله عنه)

ناوی مەعمەری کوڕی عەبدوڵای قوڕەیشی عەدویە، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و هەردوو کۆچی حەبەشە و مەدینەشی کرد.[2]

مەعمەر دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (لا يحتكر إلا خاطىء)،[3] (هەرکەس ئیحتیکار-قۆرخکاری- بکات ئەوە هەڵەکارە).

٢٨٥١. مەعمەری کوڕی عوثمان

ناوی مەعمەری کوڕی عوثمانی کوڕی عەمرە، یەکێکە لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککەو هاودەم بە خۆیشی عەبدوڵای کوڕیشی موسڵمان بوو.[4]

٢٨٥٢. مەعنی کوڕی حەرمەلە

ناوی مەعنی کوڕی حەرمەلەیە و دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فەتحی میصردا بەشداری کرد.[5]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٨٨.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٨٨.

[3] صحيح مسلم - كتاب البيوع - باب تحريم الاحتكار في الأقوات، الرقم ١٦٠٥؛ جامع الترمذي - أبواب البيوع عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في الاحتكار، الرقم ١٢٦٧.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٩٠.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٩١.

٢٨٥٣. مەعنی کوڕی عەددی(رضي الله عنه)

ناوی مەعنی کوڕی عەددی بەلویە، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان مەعنی کوڕی عەددی و زەیدی کوڕی خەططاب ەوە، لە غەزای بەدر و ئوحودو خەندەق و هەموو غەزاکانی تردا بەشداری کرد، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[١]

٢٨٥٤. مەعنی کوڕی فەضالە(رضي الله عنه)

ناوی مەعنی کوڕی فەضالەیەو هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوو و تا سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان ژیا، موعاویەش کردی بە والی یەمەن.[٢]

٢٨٥٥. مەعنی کوڕی یەزید(رضي الله عنه)

ناوی مەعنی کوڕی یەزیدی کوڕی ئەخنەسە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و چوو لە کووفە نیشتەجێ بوو، بەشداری فەتحی دیمەشق و هەنگاوەکانی تری فتووحاتی کرد.[٣]

مەعن دەڵێت: من و باوکم و باپیرم بەیعەتمان دا بە پێغەمبەر(ﷺ)، داوای کچم کردو لێی مارە کردم، باوکم بڕێ دیناری دانابوو بۆ خێر و لای کەسێک لە مزگەوت دایناوبوو، منیش چووم و پارەکەم هەڵگرت و هێنام، باوکم وتی: بەخوا بۆ تۆم نەبوو، منیش چووم لای پێغەمبەر(ﷺ) سکاڵام کرد، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (لَكَ مَا نَوَيْتَ يَا يَزِيدُ، وَلَكَ مَا أَخَذْتَ يَا مَعْنُ) (ئەی

---

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٥١.

[٢] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٥١.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٩٢.

یەزید ئەوەت بۆ هەیە کە نیەتت لێ هێناوە، ئەی مەعن تۆیش ئەوەت بۆ هەیە کە هەڵتگرت).[1]

٢٨٥٦. مەلەکان(ﷺ)

ناوی مەلەکانی کوڕی عەبدەیە، لە پشتیوانانە، پێغەمبەر(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی خەیبەردا سی کۆڵی پێ بەخشی.[2]

٢٨٥٧. مەندووس(ﷺ)

ناوی مەندووسەو فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە، مەندووس دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لو كان الدين معلقا بالثريا لتناوله قوم من أبناء فارس)،[3] (ئەگەر دین هەڵواسرابێت بە ثورەییاوە ئەوە دەستەیەک لە نەوەکانی فارس دەستی پێ دەگەیەنن).

٢٨٥٨. مەنصووری کوڕی عومەیر(ﷺ)

ناوی مەنصووری کوڕی عومەیرە، کونیەکەی ئەبوڕومە، برای موصعەبی کوڕی عومەیرە، ئەم هاوەڵە زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو، دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشەو لەوێوە گەڕایەوە بۆ مەککەو دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشەو بەشداری کرد لە غەزای ئوحوددا،[4] دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فتووحاتدا بەشداری کرد و لە جەنگی یەرمووکدا کوژرا.[5]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الزكاة - باب إذا تصدق على ابنه وهو لا يشعر، الرقم ١٤٢٢.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١٠.

[3] معجم الصحابة لان قانع، ج٣، ص ١٢٩.

[4] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٨٦.

[5] أسد الغابة، ج٦، ص ١٢١.

٢٨٥٩. مەنظووری کوڕی لەبید(ﷺ)

ناوی مەنظووری کوڕی لەبیدی کوڕی عوقبەیە، لە پشتیوانانە لە بەنی عەبدولئەشـهەل، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضـوان.[١]

٢٨٦٠. مەهین(ﷺ)

ناوی مەهینی کوڕی هەیثەمی کوڕی نابیە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە.[٢]

٢٨٦١. مەئبوور(ﷺ)

ناوی مەئبووری قیبطیە و کەسێکی نزیک بە ماریە بوو، کەسێکی پیر و بە تەمەن بوو، لە میصرەوە هاودەم بە ماریە هات بۆ مەدینە،[٣] مەئبوور کەسێکی خەسێنراو بوو، لە ڕێی هاتنیان بەرەو مەدینە حاطیبی کوڕی ئەبی بەلتەعە بانگهێشتی کردن بۆ ئیسلام، ئەوەبوو ماریەو سیرینی خوشکی موسڵمان بوون، بەڵام مەئبوور موسڵمان نەبوو، دواتر کە هاتنە مەدینە مەئبووریش موسڵمان بوو.[٤]

تۆمەتێک بڵاو کرایەوە گوایە مەئبوور دەستی تێکەڵ کردبێت لەگەڵ ماریەی کەنیزەکی پێغەمبەردا(ﷺ)، پێشتر لە ژیانی ماریە و هەر لەم بەرگەدا ئەم مەسەلەمان باسکردووەو لێرەدا دووبارەی ناکەینەوە.

٢٨٦٢. مەیثەم(ﷺ)

ناوی مەیثەمەو هاوەڵی پێغەمبەری خوای(ﷺ) کردووە.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٢٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٣٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٦٩٩.

[٤] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨ ص ٢١٢.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٣٨.

٢٨٦٣. مەیسەرەی کوڕی مەسرووق(ﷺ)

ناوی مەیسەرەی کوڕی مەسرووقی عەبسیە، یەکێکە لە ئەندامانی وەفدی عەبەسیەکان، لە حەجی ماڵئاواییدا بەشداری کرد، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد، دواتریش بەشداری فتووحاتی شام بوو.[1]

٢٨٦٤. مەیموون(ﷺ)

ناوی مەیموونەو لە فەرموودەیەکدا باسی هاتووە کە دەڵێت: داوای پارچە زەویەکم کرد لە پێغەمبەر(ﷺ) لە شام و هێشتا شام فەتح نەکرابوو، ئەویش پێی بەخشیم، جا کە عومەر شامی فەتح کرد چووم و وتم: پێغەمبەر(ﷺ) زەویەکی لە فلانە شوێن پێ بەخشیوم، عومەریش وتی: سێ یەکی بۆ رێبوار و سێ یەکی بۆ بنیاد و سێ یەکیشی بۆ ئێمە دەبێت.[2]

٢٨٦٥. مەیموونەی خزمەتکار(ﷺ)

ناوی مەیموونەی کچی ئەبی عەسیبەو خزمەتی پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەکرد، مەیموونە دەڵێت: ئافرەتێک هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی عائیشە نزایەکی پێغەمبەری خوام(ﷺ) پێ بگەیەنە کە ئارامیم پێ ببەخشێت، ئەویش نزاکەی پێ وت.[3]

٢٨٦٦. مەیموونەی کچی حارث(دایکی باوەڕداران)(ﷺ)

ناوی مەیموونەی کچی حارثی کوڕی حەزەنی هیلالیە، سەرەتا ناوی بەڕرە بوو و پێغەمبەر(ﷺ) ناوی گۆڕی و ناوی نا مەیموونە، پێشتر

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٢٣٨.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٤٢.
[3] الدعاء للطبراني، الرقم ١٠٣٥، معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٧١٩٨.

هاوسـەری ئەبی روهمـی کوڕی عەبدولعـوززا بـوو، پێغەمبـەر(ﷺ) لـە مانگی ذیلقەعیدەی ساڵی حەوتی کۆچی و لە عومرەی دوای حودەیبیەدا بەهاوسەری گـرت، جـا دەوترێـت پێغەمبـەر(ﷺ) جەعفـەری ئامـۆزای نـاردووە بـۆ داوای و ئەویـش مۆڵەتـی لـە عەببـاس خواسـتووەو عەبباسـیش مـارەی کـردووە لـە پێغەمبـەر(ﷺ)، دەشـوترێت بەڵکـو عەببـاس وەسـفی مەیموونـەی کـرد بـۆ پێغەمبـەر(ﷺ) دوای ئـەوەی مێردەکـەی وەفاتـی کردبـوو، رایەکیـش دەڵێـت: بەڵکـو مەیموونـە خـۆی پێشـنیازی هاوسـەرگیری کـرد بـۆ پێغەمبـەر(ﷺ).[1]

پێغەمبـەر(ﷺ) پێش دەرچوونی لە مەدینـەوە بۆ مەککە بە نیـازی عومـرە، هەریـەک لـە ئەبـوو رافـع و ئەوسـی کـوڕی خەولـی نـارد بـۆ لای عەببـاس تـا داوای مەیمونـەی بـۆ بکـەن، عەبباسـیش رازی بـوو مەیموونـە بـدات بـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ)، ئـەو دوو هاوەڵـەش گەڕانـەوە بـەڵام وشـترەکانیان ون بـوون، بۆیـە چەنـد رۆژێـک لـە (بطـن رابـغ) مانـەوە تـا پێغەمبـەر(ﷺ) لـە ناوچـەی (قدیـد) گەیشـت پێیـان کـە وشـترەکانیان دۆزیبوونـەوە، ئیتـر لەگـەڵ پێغەمبـەر(ﷺ) چـوون بـۆ مەککـە.[2]

کاتێـک پێغەمبـەر(ﷺ) چـوو بـۆ عومـرەی پـاش حودەیبیـە جەعفەریشـی لەگەڵدا بـوو، پێغەمبـەر(ﷺ) جەعفـەری نـارد بۆ داوای مەیموونەی کچی حارث، مەیموونـەش مەسـەلەکەی دایـە دەسـت عەببـاس کـە مێردی خوشـکەکەی بـوو، عەبباسـیش مەیموونـەی لـە پێغەمبـەر(ﷺ) مـارە کـرد.[3]

کاتێک زیادی کوڕی عەبدوڵا کە خوشـکەزای دایکی باوەڕداران مەیموونەی کچـی حـارث بـوو، هـات بـەرەو مەدینـەو گەیشـتە ئـەوێ، راسـتەوخۆ چـوو بـۆ ماڵـی دایکـی بـاوەڕداران مەیموونـەی پـووری، ئـەوکات زیـاد لـە تەمەنـی گەنجیـدا بـوو، لـەوێ لای دایکـی بـاوەڕداران مایـەوە، کاتێـک پێغەمبـەر(ﷺ)

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١٢٦-١٢٨.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨ ص١٣٢، الإصابة في تميز الصحابة، ج٨ ص١٢٧.

[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ٢٢٩.

هات بۆ ئەویّ و زیادی بینی توورە بوو و گەڕایەوە، خێرا مەیموونە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوە خوشکەزامە، پێغەمبەریش(ﷺ) چوویە ژوورەوە، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) چوو بۆ مزگەوت، زیادیش لەگەڵیدا چوو، نوێژی نیوەڕۆی کرد، زیادی لە خۆی نزیک کردەوەو دەستی هێنا بەسەر سەریدا و دواتر دەستی هێنا بەسەر لووتیدا.[١]

ئیبن عەبباس دەڵێت: شەوێک لەماڵی مەیموونەی خێزانی پێغەمبەر(ﷺ) مامەوە کە پوورم بوو، راکشام و پێغەمبەریش(ﷺ) راکشا، لە نیوەی شەودا لە خەو هەستاو بە دەستەکانی خەوی لە چاوانی دەتۆراند، دواتر دە ئایەتی کۆتای سورەتی ئالی عیمرانی خوێند، دواتر هەستاو دەستنوێژی گرت و دەستی کرد بە نوێژ کردن، منیش هەمان چەشنی ئەوم کرد، دواتر لە کەناریەوە وەستام، دەستی راستی خستە سەر سەرم و بە دەستی گوێی راستی گرتم و دەیپرواند، دوانزە رکات نوێژی کرد، دواتر یەک رکاتی کرد، ئینجا راکشا تا بانگبێژ هات، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) هەستا و دوو رکاتی کورت نوێژی کرد، ئینجا نوێژی بەیانی کرد.[٢]

مەیموونە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) لەلای من گۆشتی باڵی ئاژەڵی خوارد و دواتر بێ ئەوەی دەستنوێژی نوێ بکاتەوە نوێژی کرد.[٣]

مەیموونە دەڵێت: جێی خەوی من لەپاڵ شوێنی نوێژی پێغەمبەر(ﷺ) بوو، جار هەبوو جلەکەی دەکەوت بە سەرمدا و منیش لەناو جێگەکەمدا بووم.[٤]

مەیموونە دەڵێت: لە رۆژی عەرەفەدا خەڵکی گومانیان هەبوو لە رۆژووی پێغەمبەر(ﷺ)، منیش برێک شیرم بۆ نارد ئەوکات لە عەرەفە وەستابوو،

---

[١] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج١، ص ٣١٠.

[٢] صحيح البخاري - كتاب العمل في الصلاة - باب استعانة اليد في الصلاة إذا كان من أمر الصلاة، الرقم ١١٩٨؛ صحيح مسلم - كتاب صلاة المسافرين وقصرها - باب الدعاء في صلاة الليل وقيامه، الرقم ٧٦٣.

[٣] صحيح البخاري - كتاب الوضوء - باب من مضمض من السويق ولم يتوضأ، الرقم ٢١٠؛ صحيح مسلم - كتاب الحيض - باب نسخ الوضوء مما مست النار، الرقم ٣٥٦.

[٤] صحيح البخاري - كتاب الصلاة - أبواب سترة المصلي - باب إذا صلى إلى فراش فيه حائض، الرقم ٥١٧.

پێغەمبەر(ﷺ) لە شیرەکەی خواردەوەو خەڵکیش تەماشایان دەکرد.[1]

مەیموونە پاش وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و دواجار لە ساڵی چل و نۆ یان پەنجاو یەک یان شەست و سێ یان شەست و شەشی کۆچیدا وەفاتی کرد، بەڵام راستتر ئەوەیە لە ساڵی پەنجاو یەکی کۆچیدا وەفاتی کرد.[2]

٢٨٦٧. مەیموونەی کچی سەعد(رضي الله عنها)

ناوی مەیموونەی کچی سەعدەو خزمەتی پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەکرد، مەیموونە دەڵێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (ئەی مەیموونە پەنا بگرە بەخوا لە سزای ناوگۆڕ)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوە راستەو هەیە؟ فەرمووی: (بەڵێ، -یەکێ- لە سەختترین سزای ناو گۆڕیش لەبەر غەیبەت و میزە).[3]

مەیموونە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ما من امرأة تخرج في شهرة من الطيب، فينظر الرجال إليها، إلا لم تزل في سخط الله حتى ترجع إلى بيتها)،[4] (هەر ئافرەتێک بە بۆنێکی خۆش و زەقەوە بچێتە دەرەوەو پیاوان بۆی بڕوانن، ئەوە تا دەگەڕێتەوە ماڵی خۆی بەر تووڕەیی خوا دەکەوێت).

٢٨٦٨. مەیموونەی کچی کەردەم(رضي الله عنها)

ناوی مەیموونەی کچی کەردەمە، مەیموونە دەڵێت: لە حەجی ماڵئاواییدا لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بەشداریم کرد و باوکم لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) نزیک دەبوویەوەو گوێی بۆ فەرموودەکانی دەگرت.[5]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الصوم - باب صوم يوم عرفة، الرقم ١٩٨٩؛ صحيح مسلم - كتاب الصيام - باب استحباب الفطر للحاج بعرفات يوم عرفة، الرقم ١١٢٤.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٢٨.

[3] شعب الإيمان للبيهقي، الرقم ٦٤٣٤.

[4] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب الميم - ميمونة بنت سعد خادمة النبي(ﷺ)، الرقم ٧١.

[5] سنن أبي داود - كتاب النكاح - باب في تزويج من لم يولد، الرقم ٢١٠٣، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

٢٨٦٩. مندوسی کچی عوبادە(﵂)

ناوی مندووسی کچی عوبادەیە، لە پشتیوانانەو خوشکی سەعدی کوڕی عوبادەیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٨٧٠. مندووسی کچی خەللاد(﵂)

ناوی مندووسی کچی خەللادە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٢٨٧١. مندووسی کچی عەمر(﵂)

ناوی مندووسی کچی عەمرە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٢٨٧٢. مندووسی کچی قطبە(﵂)

ناوی مندووسی کچی قطبەیە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٤]

٢٨٧٣. موبەرریحی کوڕی شیهاب(﵁)

ناوی موبەرریحی کوڕی شیهابەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە فەتحی میصردا بەشداری کرد.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٢٥.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٢٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٢٥.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٢٥.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٦٢.

٢٨٧٤. موبەشیری کوڕی بەڕراء (رضي الله عنه)

ناوی موبەشیری کوڕی بەڕرائی کوڕی مەعروورە، لە پشتیوانانە، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضوان.[١]

٢٨٧٥. موبەشیری کوڕی عەبدولمونذیر(رضي الله عنه)

ناوی موبەشیری کوڕی عەبدولمونذیرە، لە پشتیوانانە، برای ئەبوو لوبابەیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر و تیایدا شەهید بوو.[٢]

٢٨٧٦. موثەننای کوڕی حارثە(رضي الله عنه)

ناوی موثەننای کوری حارثەی کوڕی سەلەمەی شەیبانیە، لە ساڵی نۆ یان دەیەمی کۆچیدا موسڵمان بوو و هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، کەسێکی دلێر و نەترس و ژیر بوو، لە سەردەمی خیلافەتی راشیندیندا رۆڵێکی کارای هەبوو لە مەیدانی جیهاد و فتووحاتی ئیسلامیدا،[٣] لێرەدا ئەو وردەکاریانە باس ناکەین، چونکە لایەنی گرنگتر لای ئێمە لەم نووسینەدا مەیدانی ژیانی هاوەڵانە لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) و بەشێکی کورت لە دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ)، مەسەلەی وردەکاری فتووحاتیش نووسینی زۆری لەسەر بە زمانی کوردی، بۆیە ئەو بابەتە جێ دێڵین تا خوێنەر لە کتێبەکانی تایبەت بە فتووحات یان نووسینەکانی ماوەی خیلافەتی راشیدیندا بیخوێنێتەوە.

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٦٢.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٦٢.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٦٦.

٢٨٧٧. موجاشیعی کوڕی مەسعوود(ﷺ)

ناوی موجاشیعی کوڕی مەسعوودە، لە دوای فەتحی مەککە موجاشیع موجالیدی برای هێنایە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەوە موجالیدی برامە هاتووە بەیعەتی هیجرەتت پێ بدات، ئەویش فەرمووی: (لَا هِجْرَةَ بَعْدَ فَتْحِ مَكَّةَ، وَلَكِنْ أُبَايِعُهُ عَلَى الْإِسْلَامِ) (دوای فەتحی مەککە هیجرەت نیە، بەڵام لەسەر ئیسلام بەیعەتی لێ وەردەگرم).[1]

موجاشیع دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا سەرکردایەتی سوپایەکی دەکرد کە شاری تەوەجیان گەمارۆ دابوو و دواجار فەتحیان کرد، لە سەردەمی عەلی کوڕی ئەبووطالیبیشدا هاودەم بە عەبدوڵای کوڕی زوبەیر بوو و کوژرا، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو لە جەنگی جەمەلدا کوژرا.[2]

٢٨٧٨. موجاعەی کوڕی میرارە(ﷺ)

ناوی موجاعەی کوڕی میرارەی حەنەفی یەمامیە، یەکێک بوو لە سەرکردەکانی بەنی حەنیفە، هاتووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)،[3] موجاعە دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و داوای خوێن بایی براکەمم کرد کە بەنوو سەدووس کوشتبوویان، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەگەر خوێن باییم بۆ بێباوەڕێ دابنایە ئەوە بۆ براکەی تۆ دامدەنا، بەڵام لەبری ئەوە قەرەبووت پێدەبەخشم)، پێغەمبەر(ﷺ) سەد وشتری بۆ نووسی کە ئەگەر لە پێنج یەکی دەستکەوتی هۆزی بکوژەکە وەرگیرا، ئەوەبوو بڕێک لەو وشترانەی وەرگرت و دواتر هۆزەکە موسڵمان بوون، پێغەمبەر(ﷺ)

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب لا هجرة بعد الفتح، الرقم ٣٠٧٩.

[2] أسد الغابة، ج٥، ص ٦٢.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٦٨.

وەفاتی کرد و دواتر موجاعە نامەکەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) برد بۆ ئەبووبەکر و داوای بڕەکەی تری کرد، ئەبووبەکریش نامەی بۆ نووسی لە صەدەقەی یەمامە دوانزە هەزار صاعی پێ بدرێت، چوار هەزاری گەنم و چوار هەزاری جۆ و چوار هەزاری خورما.[1]

٢٨٧٩. موجالیدی کوڕی مەسعوود(رضي الله عنه)

ناوی موجالیدی کوڕی مەسعوودە، برای موجاشیعە، لە دوای فەتحی مەککە موجاشیع موجالیدی برای هێنایە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەوە موجالیدی برامە هاتووە بەیعەتی هیجرەتت پێ بدات، ئەویش فەرمووی: (دوای فەتحی مەککە هیجرەت نیە، بەڵام لەسەر ئیسلام بەیعەتی لێ وەردەگرم).[2]

موجالید دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) ژیا و لە جەنگی جەمەلدا بەشداری کرد و تیایدا کوژرا.[3]

٢٨٨٠. موجەذەری کوڕی زیاد(رضي الله عنه)

ناوی موجەذەری کوڕی زیادی کوڕی عەمری بەلویە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر و لە غەزای ئوحودیشدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[4]

لە غەزای بەدردا موجەذەر گەیشت بە ئەبلبوختەری، پێی وت خۆت بدە بەدەستەوە چونکە پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کردووە تۆ نەکوژین، ئەبولبوختەری وتی: دەبێت پەنای هاوڕێکەشم بدەیت، موجەذەر وتی:

---

[1] سنن أبي داود، الرقم ٢٩٩٠، معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٧١٧، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[2] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب لا هجرة بعد الفتح، الرقم ٣٠٧٩.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٧٠.

[4] أسد الغابة، ج٥، ص ٦٥.

نابەخوا پێغەمبەر(ﷺ) تەنها بۆ تۆ فەرمانی کردووە، بۆیە ئەبولبوختەری رازی نەبوو، موجەذەریش هەردووکیانی کوشت.[1]

موجەذەری کوری زیاد لە سەردەمی نەفامیدا لە جەنگی بوعاثدا سوەیدی کوری صامتی کوشت، دواتر مجذەر موسڵمان بوو، لە غەزای ئوحودیشدا بەشداری کرد، حارثی کوری سوەیدیش لە غەزای ئوحوددا بەشدار بوو، حارث دەمێک بوو بۆ دەرفەت دەگەڕا تا مجذەری دەست بکەوێت و بیکوژێت، بۆیە کە لەوێ ئەوی دەست کەوت لە پشتەوە چوو بۆی و کوشتی، ئەوەبوو جبریل سەلامی خوای لێ بێت هەواڵی دا بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) کە حارث موجەذەری کوشتووەو فەرمانی کرد بکوژرێتەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد حارث بکوژرێتەوە، بە فەرمانی پێغەمبەر(ﷺ) عوەیمی کوری ساعیدە لەبەردەرگای مزگەوتی قوبائدا حارثی کوشت.[2]

٢٨٨١. موجەممیعی کوڕی جاریە(ﷺ)

ناوی موجەممیعی کوڕی جاریەی کوڕی عامیرە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان.[3]

موجەممیع دەڵێت: هاودەم بە پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری حودەیبیە بووین.. کە خەڵکی کۆبوونەوە پێغەمبەر(ﷺ) ئایەتی (انا فتحنا لک فتحا مبینا) ی خوێندەوە بۆ خەڵکەکە، کەسێک وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا ئەوە فەتحە؟ فەرمووی: (بەڵێ سوێند بەوەی گیانی موحەممەدی بەدەستە ئەوە فەتحە).[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٧١.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٥٢.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٧٦.

[4] سنن أبي داود - كتاب الجهاد - باب فيمن أسهم له سهما، الرقم ٢٧٣٢؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب قسم الفيء - أعطى الفارس سهمين وأعطى الراجل سهما، الرقم ٢٦٠٩، صححه ووافقه الذهبي في

٢٨٨٢. موحارببی کوڕی مزیده(رضي الله عنه)

ناوی موحاریبی کوڕی مەزیدەی کوڕی مالیکی موحاریبییە، هاودەم بە باوکی هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو.[١]

٢٨٨٣. موحەللیمی کوڕی جەثثامە(رضي الله عنه)

ناوی موحەللیمی کوڕی جەثثامەیە، موحەللیم یەکێک لە ئەشجەعیەکانی کوشت، جا ئەقرەعی کوڕی حابیس هەوڵی دەدا بە خوێن بایی رێکبکەون، بەڵام عویەینەی کوڕی حیصن دەیوت: دەبێت بکوژرێتەوە، دەمەقاڵێ زۆر قورس بوو و پێغەمبەر(ﷺ) کەوتە نێوانیانەوە تا رێککەوتن لەسەر خوێن بایی سەد وشتر، پەنجای لە سەفەرەکەیاندا وەربگرن و پەنجاکەی تری کاتێک گەڕانەوە ناو مەدینە.[٢]

٢٨٨٤. موحەممەدی کوڕی جابیر(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی جابیری کوڕی عورابی عەککیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە فەتحی میصردا بەشداری کرد.[٣]

٢٨٨٥. موحەممەدی کوڕی جەعفەر(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی جەعفەری کوڕی ئەبووطالیبە، باوکی یەکێکە لە خۆشەویستەکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، موحەممەد لە خاکی حەبەشە

التلخيص، ضعفه شعيب الأرناؤوط، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٧٧.

[٢] سنن أبي داود - كتاب الديات - باب الإمام يأمر بالعفو في الدم، الرقم ٤٥٠٣، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٧.

لەدایک بوو و یەکەم کەس بوو لە کۆچەران کە ناوی نرا موحەممەد، دوای سەردەمی پێغەمبەرش(ﷺ) ژیا و لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لەگەڵ عەلی مامیدا بەشداری جەنگی صفینی کرد و دەوترێت لەو جەنگەدا کوژرا، رایەکیش دەڵێت: لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کرد، رایەکیش دەڵێت: لە جەنگی توستوردا شەهید بوو.[1]

٢٨٨٦. موحەممەدی کوڕی جید(ﷺ)

ناوی موحەممەدی کوڕی جیددی کوڕی قەیسە، لە پشتیوانانەو پێغەمبەر(ﷺ) ناوی نا موحەممەد.[2]

٢٨٨٧. موحەممەدی کوڕی حاطیب(ﷺ)

ناوی موحەممەدی کوڕی حاطیبی قورەیشی جومەحیە، دایکی ناوی ئومموجەمیلی کوڕی موجەللی عامریە، باوک و دایکی کۆچیان کرد بۆ حەبەشەو لەوێ موحەممەد لەدایک بوو، لەوێ باوکی وەفاتی کرد و دواتر موحەممەد هاودەم بە دایکی لەگەڵ جەعفەری کوڕی ئەبووطالیبدا گەڕایەوە بۆ مەدینە.[3]

فاطیمەی دایکی کە بە ئومموجەمیل ناسراوە بەسەرهاتی گەڕانەوەی بۆ موحەممەدی کوڕی باس دەکات و دەڵێت، تۆم لە حەبەشەوە هێنایەوە، نزیکەی شەوێ دوو شەو رێ مابوو بگەینە مەدینە کە خواردنێکم بۆ ئامادە کردیت، کەچی دار نەما، چووم تا دارو چیلکەیەیدا بکەم، کەچی تۆ مەنجەڵەکەت بەسەر دەست و باڵی خۆتدا خستبوو، تۆم برد بۆ لای

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٨
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٧.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩.

پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوە موحەممەدی حاطیبە، یەکەم منداڵە ناوی تۆی لێنراوە، پێغەمبەریش(ﷺ) تفی دا لە دەمت و دەستی هێنا بەسەر سەرتدا و نزای بۆ کردیت و فەرمووی: (اذهب البأس رب الناس، واشف أنت الشافي لا شفاء إلا شفاؤك شفاء لا يغادر سقما)، (خوای خەڵکی خراپە لابەرەو شیفای بدە چونکە تۆ شیفا بەخشیت، شیفایەک نەخۆشی لابەرێ)، ئیتر هەر لە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) بوویت کە دەستت چاک بوویەوە.[1]

موحەممەد تا سەردەمی خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبیش ژیا و لە ناو سوپای عەلیدا لە جەنگی جەمەلدا بەشداری کرد، موحەممەد دەڵێت: کە لە جەنگەکە بووینەوە، عەلی و حوسەینی کوڕی و عەمماری کوڕی یاسر و صەعصەعەی کوڕی صوحان و ئەشتەر و موحەممەدی کوڕی ئەبووبەکر بەناو کوژراوەکاندا دەگەڕان، حەسەن چاوی کەوت بە کوژراوێک بەسەر دەمدا کەوتبوو، خستی بەسەر پشتدا و وتی: انا لله و انا اليه راجعون، باوکی وتی: کوڕم چی بوو؟ حەسەن وتی: موحەممەدی کوڕی طەلحەیە، ئەویش وتی: انا لله و انا اليه راجعون، هێندەی من دەمناسی گەنجێکی چاک بوو، ئینجا بە خەمبارییەوە لەلایەکەوە دانیشت.[2]

٢٨٨٨. موحەممەدی کوڕی خەلیفە(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی خەلیفەیە، سەرەتا ناوی عەبدمەنات بوو، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) ناوی گۆڕی و ناوی نا موحەممەد، موحەممەد لە فەتحی مەککەدا بەشداری کرد.[3]

---

[1] صحيح ابن حبان - كتاب الجنائز وما يتعلق بها مقدما أو مؤخرا - باب المريض وما يتعلق به - ذكر البيان بأن يد محمد بن حاطب لما دعا له النبي(ﷺ) بما وصفت برئت، الرقم ٢٩٧٧، حسنه شعيب الأرناؤوط.

[2] المستدرک على الصحيحين، الرقم ٥٥٨٧.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٤.

٢٨٨٩. موحەممەدی کوڕی سولەیمان(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی سولەیمانی کوڕی ریفاعەیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فتووحاتی عێراقدا بەشداری کرد، لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لە جەنگی صفیندا کوژرا.[١]

٢٨٩٠. موحەممەدی کوڕی صەفوان(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی صەفوانە، لە پشتیوانانە، موحەممەد دەڵێت: دوو کەروێشکم راو کرد و بە بەردێکی سپی سەرم برین، لەو بارەوە پرسیارم کرد لە پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش فەرمانی کرد گۆشتەکەیان بخۆم.[٢]

٢٨٩١. موحەممەدی کوڕی صەیفی(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی صەیفیە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە، موحەممەد دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) لە رۆژی عاشووورائدا هات بۆ لامان و فەرمووی: ئەمڕۆتان بە ڕۆژوو بوون؟ هەندێ وتیان: بەڵێ و هەندێ وتیان: نا، فەرمووی: (**فَأَتِمُّوا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمْ، مَنْ كَانَ طَعِمَ وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْ، فَأَرْسِلُوا إِلَى أَهْلِ الْعَرُوضِ فَلْيُتِمُّوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ**) (دەی ئەوەی لە رۆژەکەتان ماوە رۆژوو بگرن، چ ئەوەی شتێکی خواردووەو چ ئەوەشی هیچی نەخواردووە، بشنێرن بۆ خەڵکی دەوروبەری مەدینە و پێیان بڵێن با بەشەکەی تری رۆژەکەیان بەرۆژوو بن).[٣]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٥.

[٢] مسند أحمد بن حنبل، الرقم ١٥٥٦٧، سنن الدارمي، الرقم ١٩٩٠، سنن ابن ماجة، الرقم ٣٢٤١، سنن أبي داود، الرقم ٢٤٥٤، السنن الكبرى للنسائي، الرقم ٤٣٥٧، المستدرك على الصحيحين، الرقم ٧٦٤٨، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الالباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود، الرقم ٢٨٢٢.

[٣] سنن ابن ماجه – أبواب الصيام – باب صيام يوم عاشوراء، الرقم ١٧٣٥؛ السنن الكبرى للنسائي – كتاب الصيام – إذا طهرت الحائض أو قدم المسافر في رمضان هل يصوم بقية يومه، الرقم ٢٦٤١.

٢٨٩٢. موحەممەدی کوڕی ضەمرە(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی ضەمرەی کوڕی ئەسوەدە، پێغەمبەر(ﷺ) ناوی نا موحەممەد، هەروەها دەوترێت لە فەتحی مەککەدا بەشداری کرد،[1] جا بەو پێیە بێت هێشتا تەمەنی دە ساڵی تەواو نەکردووە بەشداری فەتحی مەککە بووە، بۆیە ئەمەش جێی تێبینیەو پێغەمبەر(ﷺ) لە غەزاکانی پێشوودا ئەوانەی گێڕاوەتەوە کە تەمەنیان کەم بووەو نەیهێشتووە بەشداری غەزاکان بکەن.

٢٨٩٣. موحەممەدی کوڕی طەلحە(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵایە، لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) لەدایک بوو و پێغەمبەر(ﷺ) ناوی نا موحەممەد، موحەممەد دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و هێندە سەرقاڵی پەرستش بوو کە بە سەججاد ناسرابوو، لە جەنگی جەمەلدا شمشێرەکەی خستەوە ناو کالان و جەنگی نەکرد تا کوژرا، کاتێک عەلی دای بە لای تەرمەکەیدا وتی: ئەمە سەججادە، چاکەکردنی لەگەڵ باوکی بوویە هۆی کوژرانی.[2]

٢٨٩٤. موحەممەدی کوڕی عەبباس(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی عەبباسەو پێغەمبەری خوا(ﷺ) ناوی نا موحەممەد، دەوترێت بەشدار بووە لە فەتحی مەککەدا،[3] جا بەو پێیە بێت هێشتا تەمەنی دە ساڵی تەواو نەکردووە بەشداری فەتحی مەککە بووە، بۆیە ئەمەش جێی تێبینیەو پێغەمبەر(ﷺ) لە غەزاکانی پێشوودا ئەوانەی گێڕاوەتەوە کە تەمەنیان کەم بووەو نەیهێشتووە بەشداری غەزاکان بکەن.

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٧.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٨.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٠.

٢٨٩٥. موحەممەدی کوڕی عەبدوڵا (رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی عەبدوڵای کوری مجدعەیە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضوان، لە غەزاکانی دواتردا بەشداری کردووە.[١]

٢٨٩٦. موحەممەدی کوڕی عەبدوڵای ئەسەدی (رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی عەبدوڵای کوڕی جەحشی ئەسەدیە، برازای زەینەبی دایکی باوەڕدارانە، دایکی ناوی فاطیمەی کچی ئەبی حوبەیشەو دایکی یەکێک بوو لە هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ)، لە ساڵی پێنجەمی پێش کۆچی پێغەمبەردا(ﷺ) لەدایک بووە، واتە هەشت ساڵ پاش هاتنی ئیسلام.[٢]

موحەممەد دەڵێت: جارێک کەسێک هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەگەر لە رێی خوادا بکوژرێم چیم بۆ هەیە؟ فەرمووی: بەهەشت، کە کابرا ویستی بڕوات، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إِلَّا الدَّيْنَ سَارَّنِي بِهِ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ آنِفًا) (جگە لە قەرز، ئێستا جیبریل بە چپە پێی وتم).[٣]

لە غەزای ئوحوددا عەبدوڵای باوکی شەهید بوو، جا وەسیەتی کرد پێغەمبەر(ﷺ) ئاگاداری موحەممەد بێت، پێغەمبەریش(ﷺ) لە خەیبەر موڵکێکی بۆ کڕی و لە مەدینەش خانوویەکی بۆ دابین کرد.[٤]

موحەممەد دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا خەلیفە بە بڕی چوار هەزار مووچەی بۆ بڕیەوە.[٥]

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٣.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١.

[٣] مسند أحمد بن حنبل - مسند الشاميين(رضي الله عنهم) - حديث عبد الله بن جحش(رضي الله عنه)، الرقم ١٧٥٢٦؛ المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه محمد - محمد بن عبد الله بن جحش بن رياب الأسدي، الرقم ٥٥٧، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره و هذا إسناد حسن.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١.

٢٨٩٧. موحەممەدی کوڕی قەیس(ﷺ)

ناوی موحەممەدی کوڕی قەیسی کوڕی شورەحبیلەو زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و کۆچی کرد بۆ حەبەشە.[١]

٢٨٩٨. موحەممەدی کوڕی مەسلەمە(ﷺ)

ناوی موحەممەدی کوڕی مەسلەمەی کوڕی سەلەمەیە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان و کونیەکەی ئەبووعەبدوڕەحمانە، پێش هاتنی ئیسلام بە بیست و دوو ساڵ لەدایک بوو.[٢]

موحەممەد دە کوڕی و شەش کچی هەبوو، کەسێکی ئەسمەری باڵابەرزی نەرمونیان بوو.[٣]

موحەممەد لە غەزای بەدر و ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تردا بەشداری کرد جگە لە غەزای تەبووک کە ئەویش بە مۆڵەتی پێغەمبەر(ﷺ) لەوێ مایەوە.[٤]

موحەممەدی کوڕی مەسلەمە دەڵێت: دام بە لای پێغەمبەردا(ﷺ) کاتێک لە صەفا بوو و دواتر چوو، دوای کەمێک منی بانگ کرد، منیش چووم بۆ لای، فەرمووی: ئەی موحەممەدی کوڕی مەسلەمە بۆچی سەلام ناکەیت؟ وتم: ئەی پێغەمبەری خوا بینیم تۆ بەرامبەر فلانەکەس واتکرد کە بەرامبەر بە کەسی تر واتنەکردووە، بۆیە حەزم نەکرد قسەکەت ببڕم، ئەوە چیە ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (جیبریل، ئەگەر سەلامت بکردایە وەڵاممان دەدایتەوە)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چی پێ

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٣١.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٣٣.
[٣] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٧٠.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٣٤.

فەرموویت؟ فەرمووی: (لم یزل یوصینی بالجار، حتی کنت أنتظر أنه یأمرنی أن أورثه)،[1] (بەردەوام لەسەر دراوسێ وەسیەتی بۆ دەکردم تا چاوەڕێی ئەوە بووم فەرمانم پێ بکات لە میراتیدا بەشی بۆ دیاری بکەم).

موحەممەد پێش موسڵمانبوونی سەعدی کوڕی موعاذ لەسەر دەستی موصعەبی کوڕی عومەیر موسڵمان بوو، دواتر کە پێغەمبەر(ﷺ) هاتە مەدینە برایەتی خستە نێوان موحەممەد و ئەبووعوبەیدەوە.[2]

کەعبی کوڕی ئەشرەف بە زمانی ئازاری پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەدا، بۆیە پێغەمبەری خوا(ﷺ) بڕیاری کوشتنی دا و فەرمووی: کێ کەعبی کوڕی ئەشرەف دەکوژێت؟ چونکە ئازاری خوا و پێغەمبەرەکەی دەدات، موحەممەدی کوڕی مەسلەمە وتی: من ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، موحەممەد وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) حەز دەکەیت بیکوژم؟ فەرمووی: بەڵێ، وتی: دەی مۆڵەتم بدە هەرچی پێویست بوو بیڵێم، پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتی دا، ئەوەبوو چوو بۆ لای کەعب و لەوێ لۆمەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) لا ئەکرد تا کەعب گومان نەبات و بەردەوام دواندی و دواجار وادەی دانا بچێتەوە بۆ لای و شەو چوویەوە بۆ لای کەعب و هاودەم بە خۆیشی ئەبوونائیلەی برد کە برای شیری کەعب بوو، کەعب هاتە خوارەوە بۆ لایان، ژنەکەی وتی: بەم شەوە بۆ کوێ دەچیت؟ ئەویش وتی: ئەوە موحەممەدی کوڕی مەسلەمەو ئەبوونائیلەی برامە، ژنەکەی وتی: دەنگی دڵۆپەی خوێن دەبیستم، موحەممەد دوو کەسی تری لەگەڵ خۆی هێنابوو، بەوانی وتبوو کە بینیتان من بۆنی قژیم کرد ئێوە لە پشتەوە لێی بدەن، کەعب بۆنێکی زۆری لە خۆی دابوو، موحەممەد وتی: مۆڵەتم دەدەیت بۆنی سەرت بکەم؟ وتی: بەڵێ، بۆنی سەری کرد و سەری گرت و هاوەڵانی بانگ کرد و ئەوانیش کوشتیان، دواتر چوونەوەو هەواڵیان بردەوە بۆ پێغەمبەر(ﷺ).[3]

[1] المطالب العالیة لابن حجر، الرقم ٢٨٠٣.

[2] سیر أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٧٠١.

[3] صحیح البخاري - کتاب المغازي - باب قتل کعب بن الأشرف، الرقم ٤٠٣٧؛ صحیح مسلم - کتاب الجهاد والسیر - باب قتل کعب بن الأشرف طاغوت الیهود، الرقم ١٨٠١.

موحەممەد هەندێ جار شاهید دەبوو بۆ نووسینەکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆ خەڵک و هۆزەکان.[١]

موحەممەدی کوڕی مەسلەمە لە عومرەی پاش ڕێککەوتنی حودەیبیەدا بەشداری کرد و هەواڵی دا بە قورەیشیەکان کە وا پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەڕێوەیە، چونکە ئەو پێش پێغەمبەر(ﷺ) دەچوو تا بزانێت هیچ مەترسیەک نیە.[٢]

لە غەزای بەنوقورەیظەدا موحەممەدی کوڕی مەسلەمە شەوانە سەرپەرشتی پاسەوانەکانی پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەکرد.[٣]

لە غەزای خەیبەردا موحەممەد هاودەم بە مەحموودی برای بەشدار بوو، مەحموودی برای لەسەر دەستی مەرحەبی جوولەکە بریندار کرا و ماوەی سێ ڕۆژ بە برینداری مایەوە تا دواتر وەفاتی کرد، دواتر موحەممەدی برای مەرحەبی جوولەکەی کوشت.[٤]

کاتێک مەرحەبی جوولەکە دابەزی و دەیوت: کێ هەیە جەنگی ڕووبەڕووم لەگەڵ بکات، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: کێ دەچێت بۆی؟ موحەممەدی کوڕی مەسلەمە وتی: من ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەوەبوو چوو بۆی و کوشتی.[٥]

لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا خەلیفە ئەرکی کۆکردنەوەی زەکاتی جوهەینەی پێ سپارد، هەروەها هەرکات سکاڵایەک لەسەر کاربەدەستێک هەبوایە، خەلیفە عومەر موحەممەدی دەنارد تا بڕوات و مەسەلەکە دڵنیا بکاتەوە و بزانێت وایە یان نا.[٦]

---

[١] البداية والنهاية لابن كثير، ج٢، ص ٣٤٨.
[٢] البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ٢٣١.
[٣] البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ١٢١.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٢-٤٣.
[٥] البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ١٨٩.
[٦] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٧٠.

هەروەها لە سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا موحەممەد بەشداری فتووحاتی میصری کرد.[1]

موحەممەدی کوڕی مەسلەمە لە سەردەمی خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لە فیتنەی نێوان هاوەڵاندا کەناری گرت و بەشداری جەنگی جەمەل و صفینی نەکرد، بەڵکو دوای وەفاتی عوثمان چوو لە رەبذە نیشتەجێ بوو، دواتر گەڕایەوە بۆ مەدینەو لەوێ لە مانگی صەفەری ساڵی چل و شەشی کۆچی و لە تەمەنی حەفتاو حەوت ساڵیدا وەفاتی کرد، یان دەوترێت لە ساڵی چل و سێی کۆچیدا بە دەستی کابرایەکی ئەردەنی لە ماڵی خۆیدا کوژرا،[2] مەروانی کوڕی حەکەم نوێژی لەسەر کرد.[3]

دوای وەفاتی عوثمان موحەممەد چوو لە دار شمشێرێکی دروست کرد و هەڵیگرت و چوو بۆ ناوچەی رەبذەو ماوەیەکی زۆر لەوێ مایەوە.[4]

حوذەیفەی کوڕی یەمان دەیوت: کەسێک دەناسم فیتنە زیانی پێ ناگەیەنێت ئەویش موحەممەدی کوڕی مەسلەمەیە، چونکە پێغەمبەر(ﷺ) پێی دەفەرموو (فیتنە زیانت پێ ناگەیەنێت).[5]

٢٨٩٩. موحەممەدی کوڕی ئەبی حوذەیفە

ناوی موحەممەدی کوڕی ئەبی حوذەیفەی کوڕی عوتبەی عەبشەمیە، دایکی ناوی سەهلەی کچی سوهەیلە، باوک و دایکی کۆچیان کرد بۆ حەبەشەو لەوێ موحەممەد لەدایک بوو، لە دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) لە جەنگی یەمامەدا باوکی شەهید بوو، ئیتر عوثمانی کوڕی عەففان سەرپەرشتی موحەممەدی دەکرد، لە خیلافەتی عوثماندا موحەممەد داوای

---

[1] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٧١.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٣٤.
[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج٥، ص ٣٥٤.
[4] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٦٩.
[5] سنن أبي داود، الرقم ٤٦٦٣، صححه الألباني.

مۆڵەتی لە عوثمان کرد تا بچێت بۆ میصر، ئەویش مۆڵەتی دا، کەچی دوایی بوو بە یەکێک لەوانەی خەڵکیان هاندەدا دژی عوثمان، دواتر خەڵکی میصر بەیعەتیان دا بە موحەممەد تا والی میصر بێت تەنها چەند کەسێک نەبێت، لەولاشەوە کەوتە ئامادەکردنی ئەو سوپایەی چوون بۆ گەمارۆدانی عوثمان، کە عوثمان شەهید کرا ئەوانەی بەیعەتیان نەدابوو بە موحەممەد کۆبوونەوەو داوای خوێنی عوثمانیان دەکرد و موحەممەدیش سوپایەکی ئامادەکرد بۆ لەناوبردنیان، دواتر عەلی کوڕی ئەبوو طالیب ئەوی لەو پۆستە هێشتەوە تا دواتر موحەممەدی کوڕی ئەبووبەکری نارد بۆ شوێن گرتنەوەی، کاتێک موعاویە هات بەرەو میصر و لەوێ لەگەڵ موحەممەد دانووستانی کرد تا رێکبکەون لەسەر بەدەستەوەدانی بکوژانی عوثمان، بەڵام موعاویە بە پلانێک خودی موحەممەدیشی بەدیل گرت و بەندی کردو دواتر کوشتی.[1]

٢٩٠٠. موحەممەدی کوڕی ئەبی عومەیرە(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی ئەبی عومەیرەیە، هاوەڵی پێغەمبەری خوای(ﷺ) کردووە.[2]

٢٩٠١. موحەممەدی کوڕی ئەنەس(رضي الله عنه)

ناوی موحەممەدی کوڕی ئەنەسە، لە پشتیوانانە، موحەممەد دەڵێت: کە پێغەمبەر(ﷺ) هاتە مەدینە من برام بۆ لای و دەستی هێنا بەسەر سەرمدا و ناوی نام موحەممەد و فەرمووی: (ناوی منی لێ بنێن بەڵام کونیەی منی لێ مەنێن).[3]

(١) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٠-١١.

(٢) مسند أحمد بن حنبل، الرقم ١٧٣١٦، المعجم الكبير للطبراني، الرقم ١٦٣٠٢.

(٣) معجم الصحابة لابن قانع، ج٣، ص ٢٤.

٢٩٠٢. موحەممەدی مەولا(ﷺ)

ناوی موحەممەدەو مەولای پێغەمبەر(ﷺ) بوو، سەرەتا ناوی ماناهیە بوو و کەسێکی مەجووسی بوو و سەرقاڵی کاری بازرگانی بوو، کاتێک باسی پێغەمبەری خوای(ﷺ) بیست، لە مەروەوە چوو بەرەو مەدینەو لەوێ موسڵمان بوو و پێغەمبەریش(ﷺ) ناوی نا موحەممەد، ئیتر بە موسڵمانی گەڕایەوە بۆ مەڕو.[1]

٢٩٠٣. موحەممەدی ئەنصاری(ﷺ)

ناوی موحەممەدی کوڕی ئەبی دزەی ئەنصاریەو یەکێکە لە بەشداربوانی فەتحی مەککە.[2]

٢٩٠٤. موحتەفیری کوڕی ئەوس(ﷺ)

ناوی موحتەفیری کوڕی ئەوسی کوڕی زیادە، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضوان، دواتر موحتەفیر هاودەم بە بیشری کوڕی بەشداری فتووحات بوون و لە خوراسان لەناو سوپای عەبدوڕەحمانی کوڕی سەمورەدا بەشدار بوون.[3]

٢٩٠٥. موحرمره(ﷺ)

ناوی موحرەرە یان موحریری کوڕی عامیرە، لە پشتیوانانە لە بەنی نەجار، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٣٨.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٧٨.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٨١.

٢٩٠٦. موحریزی کوڕی نەضلە(ﷺ)

ناوی موحریزی کوڕی نەضلەی کوڕی عەبدوڵای ئەسەدیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[١]

هەروەها ئەو کاتەی سەلەمەی کوڕی ئەکوەع وشترەکانی پێغەمبەری خوای(ﷺ) لە دوژمن وەرگرتەوە باس لە رۆڵی موحریز دەکات، سەلەمە هاواری کرد بۆ یارمەتی، هاوارەکەی ئیبنولئەکوەع گەیشتە پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش هاوەڵانی ئاگادار کردەوە و برێ لە هاوەڵان دەنگی پێغەمبەریان(ﷺ) بیست خێرا چوونە خزمەتی، لەوانە موحریزی کوڕی نەضلە، پێغەمبەر(ﷺ) سەعدی کوڕی زەیدی کرد بە ئەمیریان، یەکەم کەس گەیشت بەو شاڵاوبەرانە موحریز بوو، موحریز سواری ئەسپێ ببوو کە هی مەحموودی کوڕی مەسلەمە بوو،[٢] کاتێ گەیشت بە دوژمن پێی وتن بوەستن ئەی گرۆی بەنی لوکەیعە تا کۆچەران و پشتیوانان کە بەدواتانەوەن پێتان ئەگەن.[٣]

٢٩٠٧. موحریشی کوڕی عەبدوڵا(ﷺ)

ناوی موحریشی کوڕی عەبدوڵایە، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) لە جیعرانە دابەزی، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) بۆ عومرە کەوتەڕێ، دابەزی و هاودەم بەو موحریشیش دابەزی بۆ ناو شیوەکە تا گەیشتنە شوێنێ کە پێی دەوترا ئەشقاب، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەی موحریش ئاوی ئەم شوێنە تا کورە-یان تا کوددە- بۆ خالید -تا بیپارێزێت-و ئەوەی لە شیوەکە مایەوە بۆ تۆ ئەی موحریش).[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٨٢.

[٢] البداية والنهاية لإبن كثير، ج٤، ص١٥٠.

[٣] البداية والنهاية لإبن كثير، ج٤، ص١٥١.

[٤] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٢٢٠٣.

٢٩٠٨. موحیببەی کچی ڕەبیع(رضي الله عنها)

ناوی موحیببەی کچی ڕەبیعەو خوشکی سەعدی کوڕی ڕەبیعە، لە پشتیوانانە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە، موحیببە هاوسەری عامیری کوڕی زەید بوو و کوڕێکی لێی بوو بە ناوی بیلال.[١]

٢٩٠٩. موخەیریق(رضي الله عنه)

ناوی موخەیریقە و لە بەنی قەینووقاعە، موخەیریق موسڵمان بوو و وەسیەتی کرد سامانی لای پێغەمبەر(ﷺ) بێت، لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (موخەیریق پێشکەوتووی جوولەکەیە و سەلمان پێشکەوتووی فارسەو بیلال پێشکەوتووی حەبەشەیە).[٢]

٢٩١٠. موختاری کوڕی حارثە(رضي الله عنه)

ناوی موختاری کوڕی حارثەیە، لە پشتیوانانە، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە.[٣]

٢٩١١. مورارەی کوڕی ڕەبیع(رضي الله عنه)

ناوی مورارەی کوڕی ڕەبیعە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، یەکێکە لەو هاوەڵانەی لە غەزای تەبووک دواکەوت و دواتر خوای گەورە لێیان خۆش بوو.[٤]

کەعبی کوڕی مالیک وردەکاری بەسەرهاتەکە باس دەکات و لە ژیانی کەعبدا بەسەرهاتەکەمان هێناوەو لێرەدا دووبارەی ناکەینەوە.

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١١٥.

[٢] أخبار المدينة لابن شبة، ج١، ص ١١٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٧.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٦٥.

٢٩١٢. مورای کوڕی سینان(رضي الله عنه)

ناوی مورای کوڕی سینانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، هەرچەندە تەمەنی کەم بوو و پێغەمبەر(ﷺ) ڕێی نەدا بەشداری بکات، بەڵام مورا تکای زۆری کرد و دواجار پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتی دا بەشداری بکات، دواتریش لە بەیعەتی ریضواندا بەشداری کرد، هەرچەندە لە غەزای خەیبەردا بەشدار نەبوو، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) پشکی بۆ حساب کرد.[١]

٢٩١٣. موڕڕەی کوڕی حارث(رضي الله عنه)

ناوی موڕڕەی کوڕی حارثی بەلویە، رایەک هەیە دەڵێت: لە غەزای بەدردا بەشداری کردووە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[٢]

٢٩١٤. موڕڕەی کوڕی کەعب(رضي الله عنه)

ناوی موڕڕەی کوڕی کەعبە، یان دەوترێت کەعبی کوڕی موڕڕەیە، یان دەوترێت ئەو دوانە دوو هاوەڵی جیاواز بون،[٣] موڕڕە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) کە نوێژە بارانەی دەکرد، لە نزاکەیدا دەیفەرموو (اللهم اسقنا غيثا مغيثا مريئا سريعا غدقا طبقا عاجلا غير رائث نافعا غير ضار).[٤]

٢٩١٥. موسەووەر(رضي الله عنه)

ناوی موسەووەری کوڕی یەزیدی ئەسەدی مالیکیە، موسەووەر دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بووم لە نوێژدا شتێکی بیر چوو و نەیخوێند، دواتر کەسێک وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەو ئایەتەو ئەو ئایەتەت بیر چوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: دەی با بیرت بخستمایەتەوە.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٨٥.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٧٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٨١.

[٤] المستدرک علی الصحيحين - كتاب الاستسقاء - دعاء الاستسقاء وصلاته، الرقم ١٢٣٠.

[٥] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند المدنيين(رضي الله عنهم) أجمعين - حديث مسور بن يزيد(رضي الله عنه)، الرقم ١٦٩٦٣؛

٢٩١٦. موسەییەبی کوڕی حەزمن(ﭬ)

ناوی موسەییەبی کوڕی حەزەنی کوڕی ئەبی وەهبی قورەیشی مەخزوومیە، هەم خۆی و هەم باوکی هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون، موسەییەب کوڕێکی هەبوو بە ناوی سەعید، موسەییەب یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضوان، بەڵام رایەکی تر دەڵێت: موسەییەب و باوکیشی دوای فەتحی مەککە موسڵمان بوون.[١]

٢٩١٧. موسەییەبی کوڕی ئەبی سائیب(ﭬ)

ناوی موسەییەبی کوڕی ئەبی سائیبی کوڕی عەبدوولای قورەیشیە، کۆچی کرد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و لە حودەیبیەدا بەشدار بوو.[٢]

٢٩١٨. موستەوریدی کوڕی خیلان(ﭬ)

ناوی موستەوریدی کوڕی خیلانە، لە فەرموودەیەکدا باسی هاتووە، ئەبوو ئومامە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (نێوانی ئێوەو رۆم چوار ئاگربەست دەبێت و چوارەمیان لەسەر دەستی کەسێکی هیرەقل دەبێت کە حەوت ساڵ دەخایەنێت)، کەسێک لە عەبدولقەیس کە ناوی موستەوریدی کوڕی خیلان بوو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوکات کێ پێشەوای خەڵکە؟ فەرمووی: (کەسێکی چل ساڵەیە کە دەموچاوی دەڵێیت هەسارەی درەوشاوەیە، لە کوڵمی راستیدا خاڵێکی رەش هەیە...)[٣]

سنن أبي داود، الرقم ٩٠٧، ضعفه شعيب الأرناؤوط، حسنه الألباني.

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٢١.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٢٢.

[٣] المعجم الكبير للطبراني، الرقم ٧٣٢٣.

٢٩١٩. موستەوریدی کوڕی شەداد(رضي الله عنه)

ناوی موستەوریدی کوڕی شەدادی کوڕی عەمری قورەیشی فەهری مەککیە، خۆی و باوکیشی هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون، لە کووفە نیشتەجێ بوو، دواتر چوو بۆ ئیسکەندەریەو لەوێ مایەوە تا لە ساڵی چل و پێنجی کۆچیدا لەوێ وەفاتی کرد.[١]

موستەورید دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (والله ما الدنيا في الآخرة إلا مثل ما يجعل أحدكم إصبعه هذه -وأشار يحيى بالسبابة- في اليم فلينظر بم ترجع)،[٢] (بەخوا دنیا لەچاو ئاخیرەتدا وەک ئەوە وایە یەکێکتان پەنجە بکات بە رووبارێکدا، دواتر چەندە لە ئاوەکەی لەگەڵ دەمێنێتەوە؟).

٢٩٢٠. موسلیمی باوکی رائیطه(رضي الله عنه)

ناوی موسلیمەو کیچێکی هەبوو بە ناوی رائیطە کە فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتەوە، موسلیم دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەردا(ﷺ) بەشداری غەزای حونەین بووم، پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرمووم ناوت چیە؟ وتم: ناوم غورابە، فەرمووی: بەڵکو تۆ موسلیمیت.[٣]

٢٩٢١. موسلیمی کوڕی خەیشەنه(رضي الله عنه)

ناوی موسلیمی کوڕی خەیشەنەی کینانیە، برای ئەبووقورصافەیە، براکەی دەڵێت: براکەم منداڵێ بوو کە بردمە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، براکەم رایکرد، چووم و هێنامەوەو ئەویش موسڵمان بوو و بەیعەتی دا بە پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەریش(ﷺ) ناوی نا موسلیم، سەرەتا ناوی موقسیم بوو.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩٠.

[٢] صحيح مسلم - كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها - باب فناء الدنيا وبيان الحشر يوم القيامة، الرقم ٢٨٥٨؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب الرقائق، الرقم ١١٧٩٧؛ صحيح ابن حبان - كتاب الأيمان - ذكر البيان بأن المرء جائز له أن يحلف في كلامه إذا أراد التأكيد لقوله الذي يقوله، الرقم ٤٣٣٠.

[٣] المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه مسلم - مسلم أبو رائطة، الرقم ١٠٥٠.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٠٨.

٢٩٢٢. موسلیمی کوڕی شەیبە(رضي الله عنه)

ناوی موسلیمی کوڕی شەیبە حەجبیە، موسلیم دەڵێت: پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: (ئەگەر خەڵکی لە شوێنی خۆیان دانیشتن و کەسێک براکەی بانگ کرد و ڕێی بۆ فراوان کرد لە شوێنی خۆیدا ئەوە با دانیشێت چونکە ئەوە ڕێزێکە، ئەگەریش ڕێی بۆ فراوان نەکرد با بڕوانێت چ شوێنێ فراوان هەیە لەوێ دابنیشێت).[١]

٢٩٢٣. موسلیمی کوڕی عەبدوڕەحمان(رضي الله عنه)

ناوی موسلیمی کوڕی عەبدوڕەحمانە، موسلیم دەڵێت: پێغەمبەری خوام(صلى الله عليه وسلم) بینی لە ساڵی فەتحدا بەیعەتی لە خەڵک وەردەگرت، ئافرەتێک هات دەستی دەتوت دەستی پیاوە، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) ڕازی نەبوو بەیعەتی لێ وەربگرێت تا ئافرەتەکە چوو ڕەنگی دەستی گۆڕی، پیاوێکیش هات خاتەمێکی ئاسن لە دەستیدا بوو، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: (مَا طَهَّرَ اللهُ يَدًا فِيهَا خَاتَمٌ مِنْ حَدِيدٍ) (خوا دەستێک پاک ناکاتەوە کە خاتەمی ئاسنی تێدا بێت).[٢]

٢٩٢٤. موسلیمی کوڕی عومەیر(رضي الله عنه)

ناوی موسلیمی کوڕی عومەیرە، موسلیم دەڵێت: گۆزەیەکی گڵێنەی سەوز بە دیاری هێنرا بۆ پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) کە کافوور-گیایەکی بۆنخۆش- ی تێدا بوو، ئەویش دابەشی کرد بەسەر کۆچەران و پشتیوانان‌دا و فەرمووی: (يَا أُمَّ سُلَيْمٍ، انتَبِذِي لنَا فِيهَا) ئەی ئومموسولەیمم لەوەدا نەبیذ-شەربەتی میوە- مان بۆ ئامادە بکە.[٣]

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٠٩.

[٢] المعجم الأوسط للطبراني - باب الألف - من اسمه أحمد - أحمد بن عبد الرحمن بن عقال الحراني، الرقم ١١١٤.

[٣] المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه مسلم - مسلم بن عمير الثقفي، الرقم ١٠٥٨.

٢٩٢٥. موسلیمی کوڕی ئەسلەم(رضي الله عنه)

ناوی موسلیمی کوڕی ئەسلەمە، کەسێکی پیر و بەتەمەن بوو، موسلیم کە دەچوویە بازاڕی مەدینە دەگەڕایەوە ماڵەوەو عەباکەی دادەنا، دواتر بیری دەکەوتەوە لە مزگەوتی پێغەمبەر(ﷺ) نوێژی نەکردووە، بۆیە دەیوت: بەخوا پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرمووین (مَنْ هَبَطَ مِنْكُمْ إِلَى هَذِهِ الْقَرْيَةِ فَلَا يَرْجِعَنَّ إِلَى أَهْلِهِ حَتَّى يَرْكَعَ رَكْعَتَيْنِ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ ثُمَّ يَرْجِعَ إِلَى أَهْلِهِ) (هەرکامتان هاتەوە ئەم گوندە با نەگەڕێتەوە بۆ ماڵەوە تا لەم مزگەوتەدا دوو رکات نوێژ بکات ئینجا بگەڕێتەوە بۆ ناو خێزانەکەی).[1]

٢٩٢٦. موشەمریجی کوڕی خالید(رضي الله عنه)

ناوی موشەمریجی کوڕی خالیدەو لە ناو وەفدی عەبدولقەیسدا چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەریش(ﷺ) عەبایەکی پێ بەخشی.[2]

٢٩٢٧. موصعەبی کوڕی عومەیر(رضي الله عنه)

ناوی موصعەبی کوڕی عومەیری کوڕی هاشمی عەبدەریە، یەکێکە لە دەستەی یەکەمی موسڵمانبوان، کونیەکەی ئەبووعەبدوڵایە، موصعەب زۆر زوو موسڵمان بوو هێشتا پێغەمبەر(ﷺ) لە ماڵی ئەرقەم بانگەوازی دەکرد، بەڵام لە ترسی دایکی ئیمانداریەکەی خۆی شاردەوە تا ئەوەی عوثمانی کوڕی طەلحە پێی زانی و بە دایک و کەسانی وت کە موصعەب موسڵمان بووە، ئەوەبوو ئەوانیش موصعەبیان لە ماڵەوە بەستەوە تا دەرفەتی بۆ گونجا و رایکرد و کۆچی کرد بۆ حەبەشە.[3]

---

[1] المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه مسلم - مسلم بن أسلم بن بجرة الأنصاري، الرقم ١٠٥٥.

[2] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٤٥٨٢.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٢٣.

موصعەب دواتر گەڕایەوە بۆ مەککەو دوای ئەوە کۆچی کرد بۆ مەدینە.[1]

پشتیوانان داوایان لە پێغەمبەر(ﷺ) کرد کەسێکیان بۆ بنێرێ تا قورئانیان فێر بکات، ئەویش موصعەبی کوڕی عومەیری نارد، موصعەبیش لە ماڵی ئەسعەد دابەزی،[2] ئیتر بوونە هاریکاری یەکتر بۆ خزمەتی پەیامی خوا و ریشەکێکردنی رەگی بتپەرستی.

بەرائی کوڕی عازب دەڵێت: یەکەم کەس کۆچی کرد بۆ لامان موصعەبی کوڕی عومەیر و ئیبن ئوم مەکتووم بوو و ئەو دوانە قورئانیان فێری خەڵک دەکرد.[3]

جارێک ئەسعەد موصعەبی برد بۆ لای بەنی عەبدولئەشهەل تا لەسەر ئیسلام قسەیان بۆ بکات، گەیشتنە ناو باخێکی بنی ظفر و لای بیرێ دانیشتن، بڕێ لە خەڵکی هۆزی ئەسلەم لە دەوریان کۆبوونەوە، هێشتا سەعدی کوڕی موعاذ و ئوسەیدی کوڕی حوضەیر کە گەورەی هۆزەکانیان بوون موسڵمان نەبووبوون، کاتێ قسەکانی ئەسعەدو موصعەبیان بیست سەعد بە ئوسەیدی وت هەی بێباوک بڕۆ بۆیان، سەیرکە چۆن هاتوونەتە خاکمان تا هەرزەکارەکانمان لەخشتەبەرن، بڕۆ بەریان پێ بگرە و مەهێڵە بێنە ناوچەی ئێمە، ئوسەیدیش بە خەنجەرێکەوە هات، ئەسعەد بە موصعەبی وت ئەمە گەورەی هۆزەکەیەتی، دێت بۆ لات، راست پەیامی خوای پێ بڵێ، موصعەب وتی: ئەگەر دابنیشێ قسەی لەگەڵ ئەکەم، ئوسەید بە قسەوتنەوە هاتەبەردەمیان، وتی: بۆچی هاتون بۆ لامان تا هەرزەکارەکانمان لەخشتەبەرن، ئەگەر گیانی خۆتانتان لا خۆشەویستە دووربگرن لێمان، موصعەب پێی وت بۆچی دانانیشیت تا گوێمان لێ بگریت، ئەگەر بەدڵت نەبوو وازدێنین، ئەویش وتی: قسەکەت جوانە، خەنجەرەکەی دەستی

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٢٣.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص١٤٩.

[3] صحيح البخاري - كتاب مناقب الأنصار - باب مقدم النبي(ﷺ) وأصحابه المدينة، الرقم ٣٩٢٥.

داچەقاند بەناو زەویدا و لەبەردەمیاندا دانیشت، موصعەب باسی ئیسلامی بۆ کرد و قورئانی بۆ خوێندەوە، خێرا ئومێدی موسڵمانبوونیان لە روخساریدا بەدیکرد، ئوسەید وتی: چەند جوان و چاک ئەڵێن، باشە ئەگەر بتانەوێ بچنە ناوئەم ئاینە چی دەکەن؟ ئەوانیش پێیان وت خۆت بشۆ و جلەکانت بشۆ و دواتر شایەتومانی حەق بهێنە و دواتر نوێژ بکە، ئەویش وایکرد، دواتر ئوسەید وتی: من کەسێکم لەدوای خۆم جێهێشتووە ئەگەر ئەویش شوێنتان بکەوێ چی کەسی ناو هۆزەکەی هەیە شوێنتان ئەکەون، ئێستا ئەینێرم بۆ لاتان، ئەویش سەعدی کوڕی موعاذە، ئینجا ئوسەید خەنجەرەکەی هەڵگرت و چوو بۆ لای سەعد و هۆزەکەشی چاوەڕوان بوون، سەعد پێی وت چیت کرد؟ ئوسەید وتی: من قسەم لەگەڵ کردن بەخوا وای نابینم خراپ بن، ڕێم لێگرتن، ئەوانیش وتیان: چیت پێ خۆشە وادەکەین، بەنی حارثە ویستیان بچن ئەسعەدی کوڕی زورارە بکوژن، ئەشزانن پوورزای تۆیە، وادەکەن وەک سووکایەتی بە تۆ، سەعد بە توورەیی و خێرایی هەستا و چوو بۆ لایان، کە چوو بینی هەردووکیان بێخەم دانیشتون زانی ئوسەید ویستوویەتی گوێیان لێ بگرێ، بە قسەوتنەوە (جنێودانەوە) لەبەردەمیاندا راوەستا، بە ئەسعەدی کوڕی زرارەی وت بەخوا لەبەر خزمایەتی نێوانمان نەبوایە ئەمەت بەسەردا تێنەئەپەڕی، موصعەب پێی وت بۆچی دانانیشیت گوێمان لێ بگریت، ئەگەر بەدڵت بوو باشە، ئەگەر بەدڵت نەبوو لێت دووردەکەوینەوە، سەعد وتی: قسەکەت جوانە، دانیشت و خەنجەرەکەی داچەقاند بە زەویداو گوێی لێگرتن، هەمان شتیش بۆ ئەم روویدا، کە سەعد گەڕایەوە، هۆزەکەی وتیان: بەوخوایە سەعد بەدەموچاوێکی ترەوە هاتوەتەوە، کاتێ سەعد گەیشتە لایان وتی: ئەی بەنی عەبدولئەشهەل منتان لا چۆنە؟ وتیان: گەورەو شارەاز و بەرێزترینی ئێمەیت، ئەویش وتی: دەی دەنگم لە ژن و پیاوتان هەڵدەگرم تا کاتێ باوەر دێنن بە خوا و

پێغەمبەرەکەی، بەوە هەرهەموو بەنی عەبدولئەشهەل موسڵمان بوون جگە لە چەند کەسێ، پاشان ئەسعەد موصعەبی بردەوە بۆماڵی خۆیان.[1]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە برایەتی خستە نێوان خالیدی کوڕی زەید و موصعەبی کوڕی عومەیرەوە.[2]

هاوسەرەکەی موصعەب ناوی حەمنەی کچی جەحشی ئەسەدی بوو کە خوشکی زەینەبی کچی جەحشی خێزانی پێغەمبەر(ﷺ) و دایکی باوەڕداران بوو.[3]

جارێک عەلی کوڕی ئەبووطالیب و پێغەمبەر(ﷺ) پێکەوە لای مزگەوت بوون کە موصعەب بە جلێکی پینەکراوەوە چوو بۆ لایان، لەکاتێکدا پێشتر موصعەب لە هەموان ژیانی خۆشتر بوو، کە پێغەمبەر(ﷺ) بینی موصعەب لە چ حاڵێکدایەو دەیهێنایە بەرچاو پێشتر لە چ بارێکدا بوو چاوەکانی پڕ بوون لە فرمێسک.[4]

لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە پێغەمبەر(ﷺ) گریا و دواتر فەرمووی: (كَيْفَ بِكُمْ إِذَا غَدَا أَحَدُكُمْ فِي حُلَّةٍ، وَرَاحَ فِي حُلَّةٍ، وَوُضِعَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ صَحْفَةٌ، وَرُفِعَتْ أُخْرَى، وَسَتَرْتُمْ بيُوتَكُمْ كَمَا تسْتَرُ الْكَعْبَةُ)، (چۆنە ئەگەر ڕۆژێک بێت یەکێک لە ئێوە بەیانی جلێک بپۆشێت و ئێوارەش جلێکی دي، خوانێکی بخرێتە بەردەم و یەکێکی تری لەبەردەم لاببرێت، چۆن کەعبە داپۆشراوە ئاوا ماڵەکانتان داپۆشن)، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەو ڕۆژە زۆر باشترین، یەکلا دەبینەوە بۆ پەرستش و پێویستمان بە شمەک و یارمەتی نیە، ئەویش فەرمووی: (لَأَنْتُمُ الْيَوْمَ خَيرٌ مِنْكُمْ يَوْمَئِذٍ)،[5] (بە دڵنیاییەوە ئەمڕۆ زۆر لەو ڕۆژە باشترن).

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص١٥٢-١٥٣.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٢٣٤.

[3] أسد الغابة، ج٧، ص ٧٨.

[4] مسند أبي يعلى الموصلي، الرقم ٤٧٩.

[5] جامع الترمذي - أبواب صفة القيامة والرقائق والورع عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ٢٤٧٦ وقال هذا حديث حسن غريب.

موصعەب یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدرو دواتریش لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد و ئاڵای موسڵمانانی بەدەستەوە بوو و تیایدا شەهید بوو.[1]

لە غەزای ئوحوددا پێغەمبەر(ﷺ) ئاڵایەکی دابوویە دەست عەلی کوڕی ئەبووطالیب، بەڵام دواتر ئاڵاکەی لەو وەرگرت و دای بە موصعەبی کوڕی عومەیر.[2]

موصعەب لە دەوری پێغەمبەر(ﷺ) بوو و دەجەنگا تا کوژرا، کابرایەک کوشتی کە وایزانی پێغەمبەری خوای(ﷺ) کوشتووە و بەپەلە بە قوڕەیشیەکانی وت موحەممەدم کوشت، کەچی موصعەبی شەهید کردبوو، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) ئاڵاکەی دایەوە دەست عەلی.[3]

کە موصعەب شەهید بوو جلێکی وا نەبوو بۆ کفنەکەی بەکار بێت، تەنها دوو جلی جێهێشتبوو، کە سەریان دادەپۆشی قاچی دەردەکەوت و کە قاچیان دادەپۆشی سەری دەردەکەوت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد بە گەڵا قاچی داپۆشن.[4]

حەمنە دەڵێت: -لە جەنگی ئوحوددا- پێم وترا براکەت کوژرا، وتم: إنا لله و إنا إليه راجعون، وتیان: مێردەکەشت کوژرا، وتم: ئای چەند بەداخ و خەفەتە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إن للزوج من المرأة لشعبة ما هي لشيء)،[5] (ئافرەت هاوخۆبوونێکی هەیە بۆ پیاو کە بۆ کەسی تر نیەتی)، پێغەمبەر(ﷺ) بە حەمنەی فەرموو بۆچی وات وت بۆ موصعەبی مێردت؟ ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) ئاخۆ هەتیوکەوتنی منداڵەکەیم هاتەبەرچاو.[6]

حەمنە لە موصعەب کچێکی هەبوو بە ناوی زەینەب.[7]

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٢٣.

[2] البداية و النهاية لابن كثير، ج٤، ص ٢٠.

[3] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص ١٤٨.

[4] صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (رضي الله عنهم) أجمعين - ذكر مصعب بن عمير أحد بني عبد الدار بن قصي(رضي الله عنه)، الرقم ٧٠١٩، صححه ابن حجر في الإصابة، ج٦، ص ١٢٣.

[5] سنن ابن ماجة، الرقم ١٥٨٥، المستدرک على الصحيحين، الرقم ٦٩٧١، سكت عنه الذهبي، السنن الكبرى للبيهقي، الرقم ٦٧٢٤، ضعفه الألباني في صحيحي و ضعيف سنن ابن ماجة، الرقم ١٥٩٠.

[6] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٤١.

[7] أسد الغابة، ج٧، ص ١٤٨.

٢٩٢٨. موضەریسی کوڕی سوفیان(رضي الله عنه)

ناوی موضەریسی کوڕی سوفیانی کوڕی خەفاجەیە، لە غەزای حونەیندا هاودەم بە پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری کرد.[١]

٢٩٢٩. موطەریفی کوڕی خالید(رضي الله عنه)

ناوی موطەریفی کوڕی خالیدەو پاش فەتحی مەککە هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێغەمبەری خوایش(ﷺ) نامەیەکی بۆ نووسی.[٢]

٢٩٣٠. موطەلیبی سولەمی(رضي الله عنه)

ناوی موطەلیبەو یەکێکە لە بەشداربوانی بیئر مەعوونە کە پێغەمبەر(ﷺ) هاودەم بە مونذیری کوڕی عەمر ناردی بۆ ڕێنوێنییان.[٣]

٢٩٣١. موطەلیبی کوڕی حەنطەب(رضي الله عنه)

ناوی موطەلیبی کوڕی حەنطەبەو کونیەکەی ئەبووعەبدوڵایە، لە غەزای بەدردا لە ناو سوپای بێباوەڕاندا بەشداری کرد و بەدیل گیرا، دواتر کە ئازاد بوو موسڵمان بوو.[٤]

٢٩٣٢. موطەلیبی کوڕی ئەبی وداعە(رضي الله عنه)

ناوی موطەلیبی کوڕی ئەبی وداعەی قوڕەیشی سەهمیە، لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو.[٥]

---

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ١٩٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٢٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٣٣.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٣٢.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٣٢.

موطەلیب دەڵێت: پێغەمبەری خوام(ﷺ) بینی لە پەنا روکنی ئەسوەددا نوێژی دەکرد و ژن و پیاو بە بەردەمیدا دەڕۆیشتن و سوترەش لە نێوان پێغەمبەر(ﷺ) و ئەواندا نەبوو.[1]

٢٩٣٣. موطەلیبی کوڕی ئەزهەر(ﷺ)

ناوی موطەلیبی کوڕی ئەزهەری کوڕی عەبدعەوفە، زوو لە مەککە موسڵمان بوو و دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشەو لەوێ وەفاتی کرد و میراتی بۆ عەبدوڵای کوڕی جێهێشت، ئەمەش یەکەم میراتی بوو لە ئیسلامدا.[2]

٢٩٣٤. موطعیمی کوڕی عوبەیدە(ﷺ)

ناوی موطعیمی کوڕی عوبەیدەی بەلویە، ئیسحاقی کوڕی رەبیعە دەڵێت: لە ماوەی فیتنەدا چووم بۆ لای موطعیم، ئەویش وتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) رایسپاردم تا گوێرایەڵ بم با ئەگەر سەرکردەکەم رەشپێستێکی سەررووتاویش بێ.[3]

٢٩٣٥. موطیعە(ﷺ)

ناوی موطیعەی کچی نوعمانە، لە پشتیوانانەو سەرەتا ناوی عاصیە بوو و پێغەمبەر(ﷺ) ناوی گۆڕی و ناوی نا موطیعە.[4]

---

[1] صحيح ابن حبان - كتاب الصلاة - باب ما يكره للمصلي وما لا يكره - ذكر البيان بأن هذه الصلاة لم تكن بين الطوافين وبين المصطفى(ﷺ) سترة، الرقم ٢٣٦٤.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٣١.

[3] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٦٧٧.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١١٩.

٢٩٣٦. موطیعی کوڕی عامیر(رضي الله عنه)

ناوی موطیعی کوڕی عامیری کوڕی عەوفی کیلابیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) خوا(ﷺ)، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) ناوی پرسی، وتی: ناوم عاصیە، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) ناوی گۆڕی و ناوی نا موطیع.[١]

٢٩٣٧. موطیعی کوڕی ئەسوەد(رضي الله عنه)

ناوی موطیعی کوڕی ئەسوەدی قوڕەیشی عەدویە، سەرەتا ناوی عاصی بوو، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) ناوی گۆڕی، ئەم هاوەڵە لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو.[٢]

موطیع دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) لە ڕۆژی فەتحی مەککەدا دەیفەرموو (**لا يقتل قرشي صبرا بعد هذا اليوم إلى يوم القيامة**)،[٣] (لەمرۆ بەدوا تا ڕۆژی دوایی هیچ قوڕەیشیەک بە ئەشکەنجەو هێشتنەوە ناکوژرێت).

٢٩٣٨. موظەهیری کوڕی رافیع(رضي الله عنه)

ناوی موظەهیری کوڕی رافیعی کوڕی عەددیە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا لە خەیبەر شەهید کرا.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٣٥.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٣٤.

[٣] صحيح مسلم - كتاب الجهاد والسير - باب لا يقتل قرشي صبرا بعد الفتح، الرقم ١٧٨٢؛ صحيح ابن حبان - كتاب الحج - باب فضل مكة - ذكر الزجر عن قتل القرشي في حرم الله جل وعلا دون ارتكابه ما يوجب الإسلام قتله، الرقم ٣٧١٨.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٣٥.

٢٩٣٩. موظطەجیع(﵁)

ناوی موظطەجیعی کوڕی ئەثاثەیەو برای میسطەحە، ئیبن عوقبە دەڵێت: یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[١]

٢٩٤٠. موعاذە(﵅)

ناوی موعاذەیەو لەتاو بێزاری لە پیاوەکەی رایکرد، نەضلە دەڵێت: کابرایەک کە پێی دەوترا ئەعشا ژنێکی لابوو کە پێی دەوترا موعاذە، چوویە دەرەوەو ژنەکەی رایکرد و چوو بۆ لای کەسێک بە ناوی میطرەف و ئەویش پەنای دا، دواتر پیاوەکەی داوای ژنەکەی کردەوەو پێغەمبەریش(ﷺ) نامەی نووسی تا ژنەکەی بداتەوە دەست، ئەویش کە نامەکەی خوێندەوە ژنەکەی دایەوە دەست پیاوەکەی.[٢]

٢٩٤١. موعاذەی کچی عەبدولا(﵅)

ناوی موعاذەی کچی عەبدوڵای کوڕی عەمرە، ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٢٩٤٢. موعاذی کوڕی حارث(﵁)

ناوی موعاذی کوڕی حارثی کوڕی ریفاعەیە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان و بە ئیبن عەفراء ناسراوە، دایکی ناوی عەفرائە، موعاذ یەکێکە لە دەستەی یەکەمی پشتیوانان کە بەیعەتیان دا بە پێغەمبەر(ﷺ) و ئەوانە یەکەم دەستە بوون کە گەیشتن بە پێغەمبەر.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٢٦.

[٢] مسند أحمد بن حنبل - مسند عبد الله بن عمرو بن العاص(﵄)» الرقم ٧٠٠٥.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١١٩.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٤٠.

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان موعەممەری کوڕی حارث و موعاذ ی کوڕی عەفرائەوە.[1]

موعاذ لە غەزای بەدردا بەشداری کرد و ڕۆڵی هەبوو لە کوشتنی ئەبووجەهلدا، لە بەدردا بریندار بوو، جا رایەک دەڵێت: بەو برینەوە مرد، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو دواتریش ژیا،[2] ئیبن سەعد دەڵێت: پاش کوژرانی عوثمانی کوڕی عەففان موعاذ وەفاتی کرد.[3]

عەبدوڕەحمان دەڵێت: لە بەدردا لە ریزدا وەستابووم، تەماشای راست و چەپی خۆم کرد، دوو منداڵی پشتیوانانم بینی، یەکێکیان وتی مامە گیان ئەبووجەهل دەناسیت؟ وتم: بەڵێ، بۆچیتە برازاکەم؟ وتی بیستوومە قسەی وتووە بە پێغەمبەر(ﷺ)، سوێند بەوەی گیانمی بەدەستە ئەگەر بیبینم وازی لێ ناهێنم تا دەیکوژم یان دەمکوژێت، ئەوی تریش هەمان شتی پێ وتم، منیش نیشانم دان و ئەوانیش کوشتیان و دواتر هاتنەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، فەرمووی: کامتان کوشتی؟ هەرکامیان وتی: من، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: کەستان شمشێرەکەتان سڕیوە؟ وتیان: نا، سەیری هەردوو شمشێرەکەی کرد و فەرمووی: هەردووکتان کوشتووتانە، ئەو دوانەش بریتی بوون لە موعاذی کوڕی عەمر و موعاذی کوڕی عەفراء.[4]

٢٩٤٣. موعاذی کوڕی ریفاعە(ﷺ)

ناوی موعاذی کوڕی ریفاعەیە، لە پشتیوانانە لە زورقیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەنی قورەیظە.[5]

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٤٩١.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٤٠.
[3] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٤٩١.
[4] صحيح البخاري - كتاب فرض الخمس - باب من لم يخمس الأسلاب» الرقم ٣١٤١؛ صحيح مسلم - كتاب الجهاد والسير - باب استحقاق القاتل سلب القتيل» الرقم ١٧٥٢.
[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٤٠.

٢٩٤٤. موعاذی کوڕی زوراره(ﷺ)

ناوی موعاذی کوڕی زورارەی کوڕی عەمرە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و هاودەم بە خۆیشی هەردوو کوڕەکەی (ئەبوونەملەو ئەبووبوردە) بەشداری ئەو غەزایە بوون.[1]

٢٩٤٥. موعاذی کوڕی صیممە(ﷺ)

ناوی موعاذی کوڕی صیممەی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر و هاودەم بە خۆیشی خراشی برایشی بەشداری کرد، لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد و دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە رووداوی الحرة دا کوژرا.[2]

٢٩٤٦. موعاذی کوڕی عەمر(ﷺ)

ناوی موعاذی کوڕی عەمری کوڕی جەمووحە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە، لە غەزای بەدردا بەشداری کرد و یەکێک بوو لەوانەی ئەبووجەهلی کوشت.[3]

عەمری کوڕی جەمووح کە کەسایەتیەکی گەورەی پشتیوانان بوو، لەماڵەوە بتێکی هەبوو بە ناوی مەناف، زۆر خۆشی دەویست و پاکی رادەگرت و بۆنی خۆشی لێدەدا، جا کە برێک لە گەنجانی پشتیوانان موسڵمان بوون، لەوانە موعاذی کوڕی جەبەل و موعاذی کوڕی عەمر- کوڕەکەی خۆی- و بەشداربووی بەیعەتی عەقەبە بوون، شەو دەچوون بتەکەی عەمریان فڕێ دەدایە ناو زبڵدانەوە، بۆ بەیانی عەمر هەڵسا و

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٤١.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٤١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٤٣.

هاواری لێهەستا و وتی: کێ ئەمشەو هێرشی بردوەتەسەر خواکانمان، پاکی کردەوەو بۆنی خۆشی لێدا، ئەوانیش هەمدی وایان لێکردەوە، ئەمجار عەمر کە پاکی کردەوە شمشێرێکی پێدا هەڵواسی و وتی: بەخوا من نازانم کێیە وات لێدەکات، جا ئەگەر خۆت خێرێکت تیایە بەم شمشێرە بەرگری لە خۆت بکە، بۆ شەو ئەوانیش هەمدی بتەکەیان برد و شمشێرەکەیان لابرد و لە شوێنیدا سەگێکیان بەستەوە بە ملی بتەکەوەو خستیانە ناو زبڵدانێکی بەنی سەلەمەوە، عەمر بەیانی هەستا بتەکەی نەدی، چوو تا بەو شێوەیە دۆزیەوە، ئیتر راچڵەکی و وازی لە بتپەرستی هێنا و موسڵمان بوو.[1]

عەبدورەحمان دەڵێت: لە بەدردا لە ریزدا وەستابووم، تەماشای راست و چەپی خۆم کرد، دوو منداڵی پشتیوانانم بینی، یەکێکیان وتی مامە گیان ئەبووجەهل دەناسیت؟ وتم: بەڵێ، بۆچیتە برازاکەم؟ وتی بیستوومە قسەی وتووە بە پێغەمبەر(ﷺ)، سوێند بەوەی گیانمی بەدەستە ئەگەر ببینم وازی لێ ناهێنم تا دەیکوژم یان دەمکوژێت، ئەوی تریش هەمان شتی پێ وتم، منیش نیشانم دان و ئەوانیش کوشتیان و دواتر هاتنەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، فەرمووی: کامتان کوشتی؟ هەرکامیان وتی: من، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: کەستان شمشێرەکەتان سڕیوە؟ وتیان: نا، سەیری هەردوو شمشێرەکەی کرد و فەرمووی: هەردووکتان کوشتووتانە، ئەو دوانەش بریتی بوون لە موعاذی کوڕی عەمر و موعاذی کوڕی عەفرء.[2]

پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (ئەبووبەکر پیاوێکی زۆر چاکە، عومەر پیاوێکی زۆر چاکە، ئەبووعوبەیدەی کوڕی جەراح پیاوێکی زۆر چاکە، ثابتی کوڕی قەیس پیاوێکی زۆر چاکە، موعاذی کوڕی عەمر پیاوێکی زۆر چاکە، موعاذی کوڕی جەبەل پیاوێکی زۆر چاکە، سەهلی کوڕی بەیضاء پیاوێکی زۆر چاکە).[3]

---

[1] أسد الغابة، ج٤،ص ٢٢٠.

[2] صحيح البخاري - كتاب فرض الخمس - باب من لم يخمس الأسلاب» الرقم ٣١٤١؛ صحيح مسلم - كتاب الجهاد والسير - باب استحقاق القاتل سلب القتيل» الرقم ١٧٥٢.

[3] السنن الكبرى للنسائي - كتاب المناقب - معاذ بن عمرو بن الجموح(ﷺ)» الرقم ٨١٧٣

موعـاذ دەڵێـت: کـە ئەبووجەهلـم بینـی چـووم بـۆی و قاچێکیـم بـڕی، عیکریمـەی کـوڕی هـات بۆم و دای لەسـەر شـانم و دەسـتی بڕیم بـەڵام هـەر بە پێستەکەی بە هەڵواسراوی پێمـەوە مایـەوە، منیش بەستمەوەو ئـەو ڕۆژە بـەردەوام جەنگـم کـرد، کـە دەسـتم زۆر ئـازاری دام قاچـم خسـتە سـەری و تونـد کێشـام تـا فڕێـم دا.[1]

موعـاذ تـا خیلافەتـی عومـەری کـوڕی خەططـاب ژیـا و لـە کۆتاییەکانـی خیلافەتـی عومـەردا وەفاتـی کـرد.[2]

٢٩٤٧. موعاذی کوڕی عەمری خەزرەجی(ﷺ)

نـاوی موعـاذی کـوڕی عەمـری کـوڕی قەیسـە، لـە پشـتیوانانە لـە خەزرەجیەکان، یەکێکە لـە بەشداربوانی غـەزای ئوحود، دواتریش لـە غـەزای خەندەق و غەزاکانی تردا بەشداری کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لـە خیلافەتـی ئەبووبەکری صدیق و لـە جەنگی یەمامـەدا بەشداری کرد و تیایـدا شـەهید بـوو.[3]

٢٩٤٨. موعاذی کوڕی ماعیص(ﷺ)

نـاوی موعـاذی کـوڕی ماعیصـە، لـە پشـتیوانانە لـە زورقیـەکان، لـە غـەزای بـەدر و ئوحـوددا بەشـداری کـرد، لـە ڕووداوی بیئر مەعوونـەدا شـەهید بـوو.[4]

٢٩٤٩. موعاذی کوڕی ئەنەس(ﷺ)

نـاوی موعـاذی کـوڕی ئەنەسـی جوهەنیە، کوڕێکی هەبوو بەنـاوی سـەهل کە فەرمـوودەی لـە باوکیـەوە گێڕاوەتـەوە، موعـاذ دەڵێت: پێغەمبـەری خـوا(ﷺ)

---

[1] سير أعلام النبلاء، ج ١، ص ٢٥٠-٢٥١.
[2] سير أعلام النبلاء، ج ١، ص ٢٥٠.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٤٤.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٤٤.

دوورەپەرێزی کرد لە کاتی وتاری پێشەوا لە هەینیدا لە دانیشتنی کە قاچەکان لەگەڵ سکدا پێکەوە کۆدەکاتەوە.[١]

موعاذ دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (هەرکەس خواردنێکی خوارد و دواتر فەرمووی: الحمد لله الذي أطعمني هذا الطعام ورزقنيه من غير حول مني ولا قوة ئەوە خوا لە تاوانی پێش و دواتری خۆش دەبێت، هەرکەسیش جلێ بپۆشێت و بڵێت الحمد لله الذي كساني هذا الثوب ورزقنيه من غير حول مني ئەوە خوا لە تاوانی پێش و دواتری خۆش دەبێت).[٢]

٢٩٥٠. موعاذی کوڕی جەبەل(ﷺ)

ناوی موعاذی کوڕی جەبەلی کوڕی عەمری کوڕی ئەوسە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، کونیەکەی ئەبووعەبدورەحمانەو یەکێکە لە هاوەڵە گەورە و دیارەکانی پێغەمبەر(ﷺ)، کەسێکی بالابەرز و کەشخە بوو، چاوەکانی گەورەو سپی رەنگ بوو، دایکی ناوی هیندی کچی سەهلە.[٣]

کاتێک موعاذ موسڵمان بوو، هێشتا تەمەنی هەژدە ساڵان دەبوو.[٤]

موعاذ یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبەو هاودەم بە حەفتا کەسەکە بەشداری کرد.[٥]

کاتێک موعاذ موسڵمان بوو، هاودەم بە ژمارەیەک گەنجی ناو پشتیوانان هەوڵیان دەدا گەورەکانی هۆزەکانیان تێبگەیەنن کە بتپەرستی هەڵەیە، بۆیە دەکەوتنە شکاندنی بتەکان بە نهێنی، تا خەڵکی بزانن ئەو بتانە هیچیان بۆ ناکرێت و تەنانەت ناتوانن بەرگری لە خۆیشیان بکەن.

---

[١] جامع الترمذي - أبواب الجمعة - باب ما جاء في كراهية الاحتباء والإمام يخطب، الرقم ٥٢٧ وقال حديث حسن؛ سنن أبي داود - كتاب الصلاة - باب الاحتباء والإمام يخطب، الرقم ١١١٠؛ المستدرک على الصحيحين - كتاب الجمعة - الأمر بحضور الذكر والدنو من الإمام، الرقم ١٠٧٣.

[٢] سنن أبي داود - كتاب اللباس « الرقم ٤٠٢٣، حسنه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[٣] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٤٤-٤٤٥.

[٤] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٤٥.

[٥] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٤٤.

هەریەک لە موعاذی کوڕی جەبەل و ثەعلەبەی کوڕی عەنمەو عەبدوڵای کوڕی ئەنیس پێکەوە دەچوون بتەکانی بەنی سەلەمەیان دەشکاند.[1]

عەمری کوڕی جەمووح کە کەسایەتیەکی گەورەی پشتیوانان بوو، لەماڵەوە بتێکی هەبوو بە ناوی مەناف، زۆر خۆشی دەویست و پاکی رادەگرت و بۆنی خۆشی لێدەدا، جا کە برێک لە گەنجانی پشتیوانان موسڵمان بوون، لەوانە موعاذی کوڕی جەبەل و موعاذی کوڕی عەمر- کوڕەکەی خۆی- و بەشداربووی بەیعەتی عەقەبە بوون، شەو دەچوون بتەکەی عەمریان فڕێ دەدایە ناو زبڵدانەوە، بۆ بەیانی عەمر هەڵسا و هاواری لێهەستا و وتی: کێ ئەمشەو هێرشی بردوەتەسەر خواکانمان، پاکی کردەوەو بۆنی خۆشی لێدا، ئەوانیش هەمدی وایان لێکردەوە، ئەمجار عەمر کە پاکی کردەوە شمشێرێکی پێدا هەڵواسی و وتی: بەخوا من نازانم کێیە وات لێدەکات، جا ئەگەر خۆت خێرێکت تیایە بەم شمشێرە بەرگری لە خۆت بکە، بۆ شەو ئەوانیش هەمدی بتەکەیان برد و شمشێرەکەیان لابرد و لە شوێنیدا سەگێکیان بەستەوە بە ملی بتەکەوەو خستیانە ناو زبڵدانێکی بەنی سەلەمەوە، عەمر بەیانی هەستا بتەکەی نەدی، چوو تا بەو شێوەیە دۆزیەوە، ئیتر راچڵەکی و وازی لە بتپەرستی هێنا و موسڵمان بوو.[2]

کاتێک جوولەکەکان پێش هاتنی پێغەمبەر(ﷺ) لەگەڵ پشتیوانەکان قسەیان دەکرد دەیانوت بەم زوانە کۆتای پێغەمبەران دێت، کەچی کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) هات بەرامبەری بێباوەڕ بوون، ئەوەبوو برێک لە پشتیوانان ئامۆژگاری جوولەکەکانیان دەکرد کە بۆچی وان، لەوانە موعاذی کوڕی جەبەل و بیشری کوڕی بەڕراء و داوودی کوڕی سەلەمە، دەیانوت ئەی گرۆی جوولەکەکان لەخوا بترسن و موسڵمان بن، ئێوە پێشتر باسی هاتنی ئەم پێغەمبەرەتان بۆ ئێمە دەکرد.[3]

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٥٨٣.

[2] أسد الغابة، ج٤،ص ٢٢٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٣٨٣.

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان موعاذی کوڕی جەبەل و عەبدوڵای کوڕی مەسعوودەوە.[١]

موعاذ یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای بەدر و ئەوکات تەمەنی بیست ساڵان بوو.[٢]

موعاذ لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تردا هاودەم بە پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری کرد و لە تاکە غەزایەکیش دوانەکەوت،[٣] موعاذ لە غەزای تەبووکیشدا بەشدار بوو، ئەوەتا دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) چووین بۆ غەزای تەبووک، پێغەمبەر(ﷺ) نوێژی نیوەڕۆ و عەسری پێکەوە دەکرد و نوێژی ئێوارەو عیشایشی پێکەوە دەکرد.[٤]

موعاذ یەکێک بوو لەوانەی لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) قورئانیان کۆدەکردەوە.[٥]

ئەنەسی کوڕی مالیک دەڵێت: جارێک موعاذی کوڕی جەبەل پێش نوێژی بۆ هۆزەکەی دەکرد، حەرامیش هاتە ژوورەوەو دەیشیویست ئاوی دارخورماکانی بدات، بەڵام چووە مزگەوت تا پێشتر نوێژەکەی بکات، لە نوێژەکەدا دەبینی موعاذ زۆر درێژە بە نوێژەکەی دەدات - لە گێڕانەوەکەی ئەبوو نوعەیمدا هاتووە کە سوورەتی بەقەرەی دەخوێند- بۆیە حەرام کەناری گرت و خۆی نوێژەکەی تەواو کرد و چوو بۆ ئاودانی دارخورماکانی، کاتێک موعاذ نوێژەکەی تەواو کرد پێی وترا خۆ حەرام هاتە ژوورەوە، کە بینی تۆ درێژەت دا بە نوێژەکەت کەناری گرت و نوێژی خۆی کرد و چوو بۆ ئاودانی باخە خورماکەی، موعاذیش وتی: دەی بە دڵنیاییەوە ئەو مونافیقە، لەپێناو خورماکانیدا پەلە دەکات لە نوێژدا؟!! حەرام چوو بۆ

---

[١] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ٩٥.
[٢] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٤٤.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٣٦.
[٤] صحيح مسلم - كتاب صلاة المسافرين وقصرها - باب الجمع بين الصلاتين في الحضر، الرقم ٧٠٦.
[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٣٧.

لای پێغەمبەر(ﷺ) و موعاذیش لەوێ بوو، حەرام وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من ویستم ئاوی باخە خورماکەم بدەم، بۆیە چوومە مزگەوت تا لەگەڵ خەڵکەکە نوێژ بکەم، بەلام کە بینیم موعاذ نوێژەکە درێژ دەکاتەوە، من نوێژەکەم کرد و درێژم نەکردەوەو چووم بۆ ئاودانی باخە خورماکەم، کەچی موعاذ بانگەشەی ئەوەی کردووە من مونافیقم، پێغەمبەر(ﷺ) رووی وەرچەرخاند بە رووی موعاذدا و فەرمووی: (أفتان أنت، أفتان أنت، لا تطول بهم، اقرأ بسبح اسم ربك الأعلى و الشمس و ضحاها)،[1] (ئەرێ تۆ پەکخەریت، ئەرێ تۆ پەکخەریت؟! نوێژەکەیان بۆ درێژ مەکەرەوە، ئەم ئایەتانەو هاوشێوەی بخوێنە سبح اسم ربک الأعلی، والشمس و ضحاها).

لە گێڕانەوەکەی بوخاریدا ناوی حەرام نەهاتووەو دەڵێت: پیاوێک هات، ئینجا لە کۆتاییشەوە هاتووە پێغەمبەر(ﷺ) بە موعاذی فەرموو (فلولا صليت بسبح اسم ربك والشمس وضحاها، والليل إذا يغشى، فإنه يصلي وراءك الكبير والضعيف وذو الحاجة)،[2] (با کە نوێژت کرد ئەمانەت بخوێندایە، سبح اسم ربک، والشمس و ضحاها، والليل إذا يغشى، چونکە لە دوای تۆوە کەسی بەتەمەن و لاواز و خاوەن ئیشی گرنگ هەن نوێژ دەکەن).

موعاذ -بۆ نوێژی عیشا- دەهات بۆ مزگەوتی پێغەمبەر(ﷺ) نوێژی دەکرد و دواتر دەگەڕایەوە بۆ ناو هۆزەکەی و بەرنوێژی بۆ ئەوانیش دەکرد.[3]

جارێک سولەیم هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) کە دەخەوین ئینجا موعاذی کوڕی جەبەل دێت بۆ لامان، لە رۆژیشدا لە کاتی کارماندا کە کاتی نوێژ دێت، دێت و نوێژێکی زۆر دووورودرێژمان پێ دەکات، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (يا معاذ بن جبل، لا تكن فتانا، إما أن تصلي معي، وإما

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند أنس بن مالك(ﷺ)، الرقم ١٢٤٣١؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب التفسير - سورة الشمس، الرقم ١١٦١٠، صححه شعيب الأرناؤوط و قال إسناده صحيح على شرط الشيخين.

[2] صحيح البخاري - كتاب الأذان - باب من شكا إمامه إذا طول، الرقم ٧٠٥.

[3] صحيح البخاري - كتاب الأذان - باب إذا طول الإمام وكان للرجل حاجة فخرج فصلى، الرقم ٧٠١.

أن تخفف على قومك)، (ئەی موعاذ خەڵک لە دین رامەفڕێنە، یان نوێژ لەگەڵ من بکە، یان نوێژت بۆ هۆزەکەت کورت بێت).[1]

جارێک موعاذی کوڕی جەبەل هاتە ژوورەوە بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و زۆر بە سەختی دەگریا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی موعاذ ئەوە بۆچی دەگریت؟ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) گەنجێک شێوە جوانی کەشخەی جل و بەرگ پاک لەبەردەرگایە و چۆن دایکێکی جگەرسووتاو بۆ جگەرگۆشەکەی دەگریت ئاوا بۆ گەنجیەکەی دەگری، دەیەوێت بێتەژوورەوە بۆ لای تۆ، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ئەی موعاذ گەنجەکە بێنەرە ژوورەوەو لەبەر دەرگا مەیوەستێنە، موعاذیش گەنجەکەی هێنایە ژوورەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەی گەنج بۆچی دەگریت)، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چۆن نەگریم لەکاتێکدا هێندە تاوانم کردووە کە ئەگەر تەنها بە هەندێکیان سزا بدرێم ئەوا بە هەتایی لە دۆزەخدا دەمهێڵنەوە، دەشبینم ئەو تاوانانەم لەسەر حسابن و دەمبەنە دۆزەخ....دواتر گەنجەکە بە گریانەوە چوو تا چوویە لای شاخێکی مەدینە، خۆی ون کرد و بە زنجیر دەست و گەردنی پێکەوە بەستەوەو هاواری دەکرد خوایە ئەی مەولا و گەورەم ئەوە بوهلوولی کوڕی ذوئەیبە بە دەستبەستراوی کۆت کراوی دان دەنێت بە تاوانەکانیدا).[2]

کاتێک فەتحی مەککە کرا پێغەمبەر(ﷺ) موعاذی لە مەککە جێهێشت تا خەڵکی فێری قورئان خوێندن بکات.[3]

چوون بۆ یەمەن:

موعاذ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) منی نارد و فەرمووی: (إنك تأتي قوما من أهل الكتاب، فادعهم إلى شهادة أن لا إله إلا الله وأني رسول الله، فإن هم أطاعوا

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(ﷺ) - حديث سليم من بني سلمة(ﷺ)، الرقم ٢١٠٣٠، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره.

[2] أسد الغابة، ج١، ص ٣١١، الإصابة في تمييز الصحابة، ج١، ص ٣٣١.

[3] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٤٧.

لذلك فأعلمهم أن الله افترض عليهم خمس صلوات في كل يوم وليلة، فإن هم أطاعوا لذلك فأعلمهم أن الله افترض عليهم صدقة تؤخذ من أغنيائهم فترد في فقرائهم، فإن هم أطاعوا لذلك فإياك وكرائم أموالهم، واتق دعوة المظلوم فإنه ليس بينها وبين الله حجاب).[1] (تـۆ دەچیت بۆ لای خەڵکێک لە ئەهلی کیتاب، جا بانگیان بکە بۆ شایەتی ئەوەی هیچ پەرستراوێ نیە جگە لە خوا، ئەگەر گوێڕایەڵت بوون بۆ ئەوە، ئەوکات فێریان بکە کە خوا لە هەموو شەو و ڕۆژێکدا پێنج نوێژی فەرزی لەسەریان واجب کردووە، ئەگەر لەوەشدا گوێڕایەڵت بوون ئەوە فێریان بکە کە خوا صەدەقەی لەسەریان داناوە تا لە دەوڵەمەندەکانیان وەربگیرێت و بدرێتەوە بە هەژارانیان، ئەگەر لەوەشدا گوێڕایەڵت بوون ئەوە وریابە چاکترینی سامانیان نەبەیت، لە نزای ستەملێکراویش بترسە چونکە پەردە نیە لە نێوان نزای ستەم لێکراو و خوادا).

موعاذ دەڵێت: کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) منی نارد بۆ یەمەن، لەگەڵم هات و وەسیەتی بۆ دەکردم، من لەسەر سوارەکەم بووم و پێغەمبەریش(ﷺ) بە پیادە، دواتر فەرمووی: (يَا مُعَاذُ، إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي هَذَا، لَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِي وَقَبْرِي) (ئەی موعاذ لەوانەیە دوای ئەمساڵ بە من نەگەیتەوە، لەوانەیە بدەیت بەلای مزگەوت و گۆڕەکەمدا) منیش لەتاو جیابوونەوە لە پێغەمبەر(ﷺ) دەستم کرد بە گریان.[2]

سوفیانی کوڕی وەهب دەڵێت: موعاذی کوڕی جەبەل هات بۆ یەمەن بۆ لامان و وتی: من نێردراوی پێغەمبەری خوام(ﷺ)، تا پێتان بڵێم خوا بپەرستن و هاوەڵی بۆ بڕیار مەدەن، گوێڕایەڵم بن لە چاکەدا، سەرەنجام بۆ لای خوایە و بەهەشت و دۆزەخ هەیە، لەوێ مانەوەی هەتایی و نەمردن هەیە.[3]

---

[1] صحيح مسلم - كتاب الإيمان - باب الأمر بالإيمان بالله ورسوله وشرائع الدين والدعاء إليه، الرقم ١٩.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(ﷺ) - حديث معاذ بن جبل(ﷺ)، الرقم ٢٢٤٧٦؛ صحيح ابن حبان - كتاب الرقائق - باب الخوف والتقوى - ذكر الخبر الدال على أن أولياء المصطفى(ﷺ) هم المتقون دون أقربائه إذا كانوا فجرة، الرقم ٤٧، صححه شعيب الأرناؤوط.

[3] المطالب العالية لابن حجر، الرقم ٢٩٢٧.

پاش ئەوەی نەخەعیەکان لە یەمەن موسڵمان بوون و بەیعەتیان دا بە موعاذی کوڕی جەبەل کە نێردراوی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو، ئینجا لە نیوەی موحەڕەمی ساڵی یانزەی کۆچیدا دووسەد کەس لە نەخەعیەکان بە وەفد هاتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[1]

موعاذی کوڕی جەبەل بە والیەتی یەمەن مایەوە تا ئەو کاتەی پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد.[2]

پلەوپایەی موعاذ

پێغەمبەر(ﷺ) لە فەرموودەیەکدا کە باس لە فەزڵی هاوەڵانێکی دەکات دەفەرموێت: **(أرحم أمتي بها ابو بكر وأقواهم في دين الله عمر وأصدقهم حياء عثمان وأقضاهم على بن أبي طالب وأفرضهم زيد وأقرؤهم لكتاب الله أبي بن كعب وأعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل وأمين هذه الأمة أبو عبيدة بن الجراح وأبو هريرة وعاء)**[3]واتە:(بە رەحمترینی ئوممەتەکەم بە ئوممەتم ئەبووبەکرەو بەهێزترینیان لە ئایینی خوادا عومەرەو بە شەرمترینیان عوثمانە و دادوەرترینیان عەلی کوری ئەبووطالیبەو شارەزاترینیان بە فەرز زەیدە و شارەزاترینیان بە قورئان خوێندنەوە ئوبەی کوڕی کەعبە و شارەزاترینیان بە حەلاڵ و حەرام موعازی کوڕی جەبەلەو ئەمینداری ئەم ئوممەتەش ئەبوو عوبەیدەی کوڕی جەراحە و ئەبوو هورەیرەش قاپ و جامێکە).

عەوفی کوڕی مالیک دەڵێت: شەوێک لەرێی سەفەرماندا دابەزین و هەرکەس چوویە شوێنی خۆی، لە نیوەی شەودا هەستام دەبینم وا وشترەکەی پێغەمبەرە(ﷺ) و کەس لە لای نیە، چووم بە دوای پێغەمبەردا(ﷺ) بگەڕێم،

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج١، ص ٣٤٦.

[2] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٥٠.

[3] الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج١، ص١٧، ئیبن ماجە بە دەقێکی هاوشێوەی ئەمە کە هەمان ئەم واتایە دەبەخشێت هێناویەتی، سنن ابن ماجة، الرقم ١٥٤، صحيح. مسند أحمد بن حنبل، الرقم ١٢٧٠٧، صحيح، بەلام لای ئیبن ماجە و ئیمامی ئەحمەد باسی ئەبووهورەیرەی تێدا نیە، شێخی ئەلبانی ئەمەی بە صحيح داناوە(أرحم أمتي بأمتي أبو بكر و أشدهم في أمر الله عمر و أصدقهم حياء عثمان و أقرؤهم لكتاب الله أبي بن كعب و أفرضهم زيد بن ثابت و أعلمهم بالحلال و الحرام معاذ بن جبل و لكل أمة أمين و أمين هذه الأمة أبو عبيدة بن الجراح).الجامع الصغير و زيادته، ٨٩٧.

کەچی بینیم موعاذی کوڕی جەبەل و عەبدوڵای کوڕی قەیس وەستاون، وتم: پێغەمبەری خوا(ﷺ) کوا؟ وتیان: نازانین، بەڵام لەوپەری شیوەکەوە دەنگێکمان بیست، کەمێک وەستاین و پێغەمبەر(ﷺ) هاتەوەو فەرمووی: (إِنَّهُ أَتَانِي مِنْ رَبِّي آتٍ، فَخَيَّرَنِي بِأَنْ يُدْخِلَ نِصْفَ أُمَّتِي الْجَنَّةَ، وَبَيْنَ الشَّفَاعَةِ، وَإِنِّي اخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ) (کەسێک لای پەروەردگارمەوە هات و سەرپشکی کردم لەنێوان ئەوەی نیوەی ئوممەتەکەم بخاتە بەهەشت یان شەفاعەتم بۆ هەبێت، منیش شەفاعەتم هەڵبژارد)، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) سوێندت دەدەین لەبەر خوا و لەبەر هاوەڵیمان بۆت ئێمەش لە دەستەی شەفاعەتەکەت بین، فەرمووی: ئێوە لە دەستەی شەفاعەتمن، دواتر کە چوون فەرمووی: (فإني أشهد من حضر أن شفاعتي لمن مات لا يشرك بالله شيئا من أمتي)،[1] (ئامادەبوان بە شایەت دەگرم شەفاعەتم بۆ هەر کەسێکە لە ئوممەتەکەم کە مرد هیچ هاوەڵێکی بۆ خوا بڕیار نەدابێت).

لە فەرموودەیەکی تردا هاتووە (خذوا القرآن من أربعة من عبدالله بن مسعود وسالم مولى أبي حذيفة ومعاذ بن جبل وأبي بن كعب)[2]واتە (قورئان لە چوار کەس وەربگرن، لە عەبدوڵای کوڕی مەسعوود و سالمی مەولای ئەبووحوذەیفەو موعاذی کوڕی جەبەل و ئوبەی کوڕی کەعب).

پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (ئەبووبەکر پیاوێکی زۆر چاکە، عومەر پیاوێکی زۆر چاکە، ئەبووعوبەیدەی کوڕی جەراح پیاوێکی زۆر چاکە، ثابتی کوڕی قەیس پیاوێکی زۆر چاکە، موعاذی کوڕی عەمر پیاوێکی زۆر چاکە، موعاذی کوڕی جەبەل پیاوێکی زۆر چاکە، سەهلی کوڕی بەیضاء پیاوێکی زۆر چاکە).[3]

---

[1] صحيح ابن حبان - كتاب التاريخ - باب الحوض والشفاعة - ذكر إيجاب الشفاعة لمن مات من أمة المصطفى(ﷺ) وهو لا يشرك بالله شيئا، الرقم ٦٤٦٣، صححه شعيب الأرناؤوط.

[2] صحيح البخاري - كتاب مناقب الأنصار - باب مناقب أبي بن كعب(ﷺ)، الرقم ٣٨٠٨؛ صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل عبد الله بن مسعود وأمه(ﷺ)، الرقم ٢٤٦٤.

[3] السنن الكبرى للنسائي - كتاب المناقب - معاذ بن عمرو بن الجموح(ﷺ)» الرقم ٨١٧٣.

لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) چوار کەس لە مزگەوتی پێغەمبەردا(ﷺ) فەتوایان دەدا کە بریتی بوون لە عومەری کوڕی خەططاب و عەلی کوڕی ئەبوو طالیب و موعاذی کوڕی جەبەل وئەبوو مووسای ئەشعەری.[1]

لە خیلافەتی ئەبووبەکری صدیقدا موعاذ هاتەوە مەدینەو کۆیلەیەکی زۆری پێ بوو، عومەر وتی: ئەو کۆیلانە چین؟ وتی: بە دیاری پێم دراون، عومەر وتی بیاندە بە ئەبووبەکر، موعاذ رازی نەبوو، دواتر شەو خەوی بینی بەرەو دۆزەخ رادەکێشرێت و عومەریش ناهێڵێت، بۆیە کە لەخەو هەستا چوو بۆ لای عومەرو وتی: بەگوێی تۆ دەکەم، کۆیلەکانی دا بە ئەبووبەکر، ئەویش وتی: بۆ خۆت بن، دواتر موعاذ چوو دەبینێت کۆیلەکانی نوێژ دەکەن، وتی: نوێژ بۆ کێ دەکەن؟ وتیان: بۆ خوا، وتی: دەی ئێوەش بۆ خوا ئازاد بن.[2]

کاتێک موعاذ ویستی بەشداری فتووحات بکات لە شام، جا عومەر زۆر هەوڵیدا ئەبووبەکر رازی بکات تا موعاذ نەچێت و سوودی زانستی هەبێت بۆ خەڵکی مەدینە، بەڵام ئەبووبەکر رازی نەبوو و وتی: کەسێک خۆی تاسەی شەهیدی هەبێت چۆن رێی لێ بگرم.[3]

کا موعاذ بەوپەڕی تواناوە بەشداری جیهادی کرد و موسڵمانانی هاندەدا تا بە هیچ شێوەیەک لە مەیدانی جیهاددا رانەکەن و بە دوای شەهیدیدا بگەڕێن.[4]

جارێک لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا ئافرەتێک دوو ساڵ لەلایەن مێردەکەیەوە تەنها خرابوو، کە کابرا هاتەوە ئافرەتەکەی بینی سکی هەیە چوو بۆ لای عومەر، عومەر ویستی رەجمی بکات، موعاذ وتی:

[1] سیر أعلام النبلاء، ج٢، ص ٣٨٩.
[2] سیر أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٥٤.
[3] سیر أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٥٢.
[4] البدایة و النهایة لابن کثیر، ج٧، ص ٨.

ئەگەر بۆ ژنەکە بەڵگەیەکت هەبێت بۆ منداڵەکەی ناو سکی چی؟ عومەر وازی هێنا تا ئافرەتەکە منداڵەکەی بوو، منداڵەکە تەواو لە باوکی دەچوو، کابرا وتی: ئەوە منداڵی منە، عومەر سەرسامی شارەزایی موعاذ بوو و وتی: ئافرەتان ناتوانن کەسی وەک موعاذ بێننە دنیا، ئەگەر موعاذ نەبوایە عومەر ماڵوێران دەبوو.[1]

جارێک عومەر بە خزمەتکارێکدا چوارسەد دیناری نارد بۆ موعاذ و وتی: بزانە چی پێ دەکات، کە خزمەتکارەکە بردی موعاذ وتی: ماڵت ئاوا بێت دەتوانیت ئەوەندەی ببەیت بۆ فڵانە ماڵ و ئەوەندەتی تری بدەیت بە فڵان، لەو کاتەدا ژنەکەی موعاذ سەرێکی کێشا و وتی: بەخوا ئێمەش هەژارین دەی بەشی ئێمەش بدە، تەنها دوو دینار مابوویەوە، بۆیە ئەو دوو دینارەی دا بە ژنەکەی، خزمەتکارەکە گەڕایەوە بۆ لای عومەر و بەسەرهاتەکەی بۆ باس کرد، عومەر زۆر خۆشحاڵ بوو و وتی: ئەوانە برای یەکدین.[2]

لە سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا کاتێک موسڵمانان شامیان فەتح کرد، خەلیفە هەریەک لە عوبادەی کوڕی صامیت و موعاذی کوڕس جەبەل و ئەبوودەردائی نارد بۆ شام تا خەڵکی فێری قورئان بکەن و شارەزایان بکەن بە ئیسلام.[3]

ئەبووعوبەیدە پێش ئەوەی وەفات بکات، لە کاتی نەخۆشیەکەیدا، لە شوێنی خۆیدا موعاذی کوڕی جەبەلی دانا تا ئەمیرایەتی خەڵکەکە بکات.[4]

جا خەڵکەکە وتیان: ئەی موعاذ لەخوا بپارێرەوە بەڵکو ئەم دەرد و پیسیەمان لەسەر لاببات، موعاذیش وتی: ئەوە دەرد و پیسی نیە، بەڵکو نزای پێغەمبەرەکەتان و مەرگی پیاوچاکانەو شەهیدیەکە خوا تایبەتی دەکات بەهەرکامتان کە بتانەوێت...ڕۆژێک دێت ناحەقی تیایدا زاڵە، ڕۆژێ دێت

[1] سير أعلام النبلاء، ج۱، ص ٤٥٢.
[2] سير أعلام النبلاء، ج۱، ص ٤٥٦.
[3] أسدالغابة، ج۳، ص ١٥٩.
[4] أسد الغابة، ج۳، ص ١٢٧.

خەڵکی دەڵێن بەخوا نازانم من کێم، نە لەسەر بەرچاوڕوونی دەژی و نە لەسەر بەرچاوڕوونی دەمرێت.[1]

ئینجا موعاذ فەرموودەیەکی گێڕایەوە بۆ خەڵکەکە سەبارەت بەو نەخۆشیەو وتی: بیستم لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (ستهاجرون إلى الشام فيفتح لكم ويكون فيكم داء كالدمل أو كالحرة يأخذ بمراق الرجل يستشهد الله به أنفسهم، ويزكي به أعمالهم)، (دواتر کۆچ دەکەن بۆ شام و فەتح دەکرێت بۆتان، لەنێوتاندا دەردێک دەردەکەوێت وەک دومەڵ یان حەررە و خوار ناوکی کەسەکە دەبات، خوا بەوە شەهیدی دەبەخشێت پێیان و بەوە کرداریان پاک رادەگرێت)، خوایە ئەگەر دەزانیت موعاذ ئەمەی لە پێغەمبەر(ﷺ) بیستووە دەی خوایە پشکی گەورەی ئەو نەخۆشیە ببەخشە بە خۆی و ژن و منداڵەکانی، ئەوەبوو تاعوون تووشی هەموویان بوو و هەموویان بەو هۆیەوە مردن.[2]

لەساڵی هەژدەی کۆچی موعاذی کوڕی جەبەل بە نەخۆشی تاعوون کۆچی دوایی کرد، هاودەم بەویش چەند گەورە هاوەڵێکی دی بەو نەخۆشیە وەفاتیان کرد، وەک فەچلی کوڕی عەبباس و ئەبووعوبەیدەو شورەحبیلی کوڕی حەسەنەو ئەبوجەندەل.[3]

عومەری کوڕی خەططاب لە کاتی برینداربوونیدا دەیوت: ئەگەر موعاذ بمایە دەمکردە جێنشین، دواتر بگەیشتمایەتەوە بە پەروەردگارم و بیفەرموایە کێت کرد بە جێنشین لەسەر ئوممەتی موحەممەد؟ دەموت بیستوومە لە پێغەمبەرو بەندەکەت دەیفەرموو (موعاذی کوڕی جەبەل لەبەردەم زانایاندا بە جیاو تەنها دێت).[4]

---

[1] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٥٧.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(ﷺ) - حديث معاذ بن جبل(ﷺ)، الرقم ٢٢٥١٥، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره.

[3] البداية و النهاية لابن كثير، ج٦، ص ٢٠٢.

[4] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٤٦.

موعاذ لەنێو هاوەڵاندا هێندە ڕێزی هەبوو کە ئەگەر لە کۆڕێکدا ئەوی تێدا بوایەو هاوەڵێک قسەی بکردایە وەک ڕێز و گەورەیی چاوی تەنها لەسەر موعاذ دەبوو.[1]

موعاذی کوڕی جەبەل دەڵێت: لە دوای پێغەمبەری خواوە(ﷺ) لە سەر گوێدرێژێک سواربووبووم کە پێی پێی دەوترا عوفەیر، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەی موعاذ ئایا دەزانیت مافی خوا بەسەر بەندەکانیەوەو مافی بەندەکانی خوا بەسەر پەروەردگارەوە چیە؟) وتم: خواو پێغەمبەرەکەی زاناترن، فەرمووی: (فإن حق الله على العباد أن يعبدوه ولا يشركوا به شيئا، وحق العباد على الله أن لا يعذب من لا يشرك به شيئا)، (مافی خوایە بەسەر بەندەکانەوە تا بیپەرستن و هیچ هاوەڵێکی بۆ بڕیار نەدەن، مافی بەندەکانیشە بەسەر خواوە تا خوا هیچ کەسێ سزا نەدات کە هیچ هاوەڵێکی بۆ خوا بڕیار نەداوە)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) با بچم موژدە بەو خەڵکە بدەم، ئەویش فەرمووی: (لا تبشرهم فيتكلوا)،[2] (نا موژدەیان پێ مەدە هەتا پشتوێنی لێ نەکەنەوە).

جا ئەمە موژدەیەکی زۆر گەورەو ناوازەیە بۆ موسڵمانان ئەگەر بەهەڵەدا نەچن و ئەو بارە نەگرنەبەر کە پێغەمبەر(ﷺ) لێی دەترسا، ئەویش دەست لێ بەردان و پشتوێن لێکردنەوەیە، چونکە کەسانێک هەن بە دوای بیانوویەکدا دەگەڕێن تا پینەی کەمتەرخەمی خۆیان بکەن لە بەجێگەیاندنی ئەرک و پەرستشەکانیاندا.

موعاذ دەڵێت: ڕۆژێک پێغەمبەر(ﷺ) دەستی گرتم و فەرمووی: ئەی موعاذ بەخوا من تۆم خۆش دەوێت، منیش وتم: بە دایک و باوکمەوە بەقوربانت بم بەخوا منیش تۆم خۆشدەوێت، فەرمووی: ئەی موعاذ وەسیەتت بۆ

[1] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٥٣.

[2] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب اسم الفرس والحمار، الرقم ٢٨٥٦؛ صحيح مسلم - كتاب الإيمان - باب من لقي الله بالإيمان وهو غير شاك فيه دخل الجنة وحرم على النار، الرقم ٣٠.

دەکەم، لە دوای هیچ نوێژێکەوە بیرت نەچێت بڵێیت اللهم أعني على ذكرك وشكرك وحسن عبادتك.[1]

موعاذ دەڵێت: پرسیارم کرد لە پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: کارێکم پێ بفەرموو کە بمباتە بەهەشتەوە، ئەویش فەرمووی: (بخ بخ سألت عن أمر عظيم وهو يسير لمن يسره الله به، تقيم الصلاة المكتوبة، وتؤتي الزكاة المفروضة، ولا تشرك بالله شيئا)،[2] (بەخ بەخ پرسیاری شتێکی گەورەت کرد لەکاتێکدا ئاسانە بۆ کەسێک خوا بۆی ئاسان بکات، نوێژە فەرزەکان بەجێ بگەیەنەو زەکاتی فەرزکراو بدەو هیچ هاوەڵێک بۆ خوا بڕیار مەدە).

٢٩٥١. موعاویەی کوڕی ثەور(رضي الله عنه)

ناوی موعاویەی کوڕی ثەوری کوڕی عوبادەی عامیری بەکائیە، کوڕێکی هەبوو بە ناوی بیشر، موعاویە چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێغەمبەری خوایش(ﷺ) نامەیەکی بۆ نووسی.[3]

٢٩٥٢. موعاویەی کوڕی حەکەم(رضي الله عنه)

ناوی موعاویەی کوڕی حەکەمی سولەمیە، موعاویە دەڵێت: من لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) نوێژم دەکرد کە کەسێک پژمی، منیش وتم: یەرحەموکەڵاە، خەڵکەکە بە چاو خێسەیان لێدەکردم، منیش وتم: دایکم ڕۆ بۆ وادەکەن؟ بۆ

---

[1] صحيح ابن خزيمة - كتاب الصلاة - جماع أبواب الأذان والإقامة - باب الأمر بمسألة الرب عز وجل في دبر الصلوات، الرقم ٧٥١؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب عمل اليوم والليلة - الحث على قول رب أعني على ذكرك وشكرك وحسن عبادتك دبر الصلوات، الرقم ٩٨٧٩؛ صحيح ابن حبان - كتاب الصلاة - فصل في القنوت - ذكر الاستحباب للمرء أن يستعين بالله جل وعلا على ذكره وشكره وحسن عبادته عقيب الصلوات المفروضات، الرقم ٢٠٢٠؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب الإمامة وصلاة الجماعة - الدعاء بعد الصلاة، الرقم ١٠١٥، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن النسائي.

[2] صحيح ابن حبان - كتاب الإيمان - باب فرض الإيمان - ذكر الإخبار عن إيجاب الجنة لمن حلت المنية به وهو لا يجعل مع الله ندا، الرقم ٢١٤، حسنه شعيب الأرناؤوط.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٤٥.

وا سەیرم دەکەن؟ ئەوانیش بە دەستیان دەیاندا بەسەر رانیاندا، کە زانیم بێدەنگم دەکەن بێدەنگ بووم، کە پێغەمبەر(ﷺ) لە نوێژەکەی بوویەوە بە دایک و باوکمەوە بەقوربانی بم کە هیچ مامۆستایەکم نەدیبوو و نەدیوە وەک ئەو جوان کەسێ فێر بکات، بەخوا نە خێسەی لێکردم و نە لێیدام و نە قسەی پێ وتم، ئینجا فەرمووی: (إن هذه الصلاة لا يصلح فيها شيء من كلام الناس، إنما هو التسبيح والتكبير وقراءة القرآن)، (ئەم نوێژە نابێت قسەی خەڵکی تێدا بکرێت، بەڵکو سوبحانەڵا و اللە اکبر و قورئان خوێندنە)، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من تازە موسڵمان بووم و خەڵکێ لای ئێمە دەچن بۆ لای کاهینان، فەرمووی: نەچیت بۆ لایان...[1]

٢٩٥٣. موعاویەی کوڕی حەیدە(رضي الله عنه)

ناوی موعاویەی کوڕی حەیدەیە و برای مالیکی کوڕی حەیدەیە، موعاویە کوڕێکی هەبوو بە ناوی حەکیم کە فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتەوە، حەکیم لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە جارێک موعاویە بە مالیکی وت وەرە لەگەڵم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، چونکە ئەو تۆ دەناسێت و من ناناسێت، کەسێک لە دراوسێکانم لای ئەو دیلە، ئەوەبوو چوون بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و مالیک وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من موسڵمان بووم و دراوسێکەشم موسڵمان بووە، دەی ئازادیان بکە، پێغەمبەر(ﷺ) وەڵامی نەدایەوە، جاری دووەم دووبارەی کردەوەو پێغەمبەر(ﷺ) وەڵامی نەدایەوەو بە تووڕەییەوە هەستایەوەو فەرمووی: (أَمَا وَاللهِ لَئِنْ فَعَلْتَ إِنَّ النَّاسَ لَيَزْعُمُونَ أَنَّكَ تَأْمُرُ بِالْأَمْرِ، وَتُخَالِفُ إِلَى غَيْرِهِ) (ئەگەر ئەوە بکەم خەڵکی دەڵێن خۆت فەرمان بە شتێک دەکەیت کەچی بۆ کەسی تر پەیڕەوی ناکەیت).[2]

[1] صحيح مسلم - كتاب المساجد ومواضع الصلاة - باب تحريم الكلام في الصلاة ونسخ ما كان من إباحته، الرقم ٥٣٧.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(رضي الله عنهم) - حديث حكيم بن معاوية البهزي عن أبيه معاوية بن حيدة عن النبي(ﷺ)، الرقم ٢٠٣٣٢، حسنه شعيب الأرناؤوط.

موعاویە دەڵێت: جارێک وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چاکە لەگەڵ کێ بکەم؟ فەرمووی: دایکت، دواتر دایکت، دواتر دایکت، دواتر باوکت، دواتر کەسی زۆر نزیکت، دواتر کەسی نزیکت).[1]

٢٩٥٤. موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان(ﷺ)

ناوی موعاویەی کوڕی صەخری کوڕی حەربی کوڕی ئومەییەی قوڕەیشی ئومەویە، پێنج یان حەوت یان سیانزە ساڵ پێش دابەزینی سروش لەدایک بووەو رای راستتر ئەوەیە پێنج ساڵ پێش دابەزینی سروش لەدایک بووە.[2]

موعاویە ژنبرای پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو، چونکە ئومموحەبیبەی کچی ئەبووسوفیان هاوسەری پێغەمبەر(ﷺ) بوو.

موسڵمانبوونی موعاویە

سەبارەت بە کاتی موسڵمانبوونی راجیایی هەیە، واقیدی دەڵێت: دوای رێککەوتنی حودەیبیە موعاویە موسڵمان بوو، بەڵام موسڵمانبوونەکەی خۆی شاردەوە تا لە فەتحی مەککەدا ئاشکرای کرد.[3]

لە دوای رێککەوتنی حودەیبیە عومەری کوڕی خەططاب دوو ژنی خۆی تەڵاق دا کە بێباوەڕ بوون، ئەوەبوو موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان یەکێکیانی بە هاوسەرگرت.[4]

ئیبن سەعد گێڕانەوەیەکی هێناوە کە موعاویە دەڵێت: لە دوای رێککەوتنی حودەیبیە ئیسلام لە دڵمدا چەسپاو ئەوەم بۆ دایکم باس کرد، دایکم وتی:

[1] جامع الترمذي - أبواب البر والصلة عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في بر الوالدين، الرقم ١٨٩٧ و قال حديث حسن؛ سنن أبي داود - كتاب الأدب - أبواب النوم - باب في بر الوالدين، الرقم ٥١٣٩؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر معاوية بن حيدة القشيري(ﷺ)، الرقم ٦٧٧٠، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، قال شعيب الارناؤوط صحيح لغيره، قال الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود حسن صحيح.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٥١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٥١.

[4] صحيح البخاري - كتاب الشروط - باب الشروط في الجهاد، الرقم ٢٧٣١ و ٢٧٣٢.

وریابە پێچەوانەی باوکت نەکەیت، بۆیە موسڵمانبوونی خۆمم شاردەوە، سوێند بەخوا کە پێغەمبەر(ﷺ) لە حودەیبیە دەرچوو من بڕوام پێ هێنابوو، کە بۆ عومرەی دوای حودەیبیە هاتە مەککە من موسڵمان بووم و باوکیشم بە موسڵمانبوونی منی زانیبوو، ڕۆژێک پێی وتم: براکەت لە تۆ باشترە چونکە لەسەر ئایینی منە، ئەوەبوو لە فەتحی مەککەدا موسڵمانبوونی خۆمم ئاشکرا کرد و پێغەمبەریش(ﷺ) پێشوازی لێکردم و بووم بە نووسەری بەردەستی.[1]

بەڵام لە گێڕانەوەیەکی تردا کە لە موسلیمدا هاتووە سەعد باس لە عومرەی پاش حودەیبیە دەکات و دەڵێت: ئەوکات موعاویە بێباوەڕ بوو.[2]

جا ئیبن حەجەر دەڵێت: ئەگەر گێڕانەوەی یەکەم ڕاست بێت-کە دوای حودەیبیە موسڵمان بووە- لەوانەیە سەعد لەبەرئەوە وای وتبێت کە ئاگادار نەبووە بە موسڵمانبوونی موعاویە لەبەرئەوەی موعاویە موسڵمانبوونی خۆی-لەو ماوەدا- شاردبوویەوە.[3]

موعاویە یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای حونەین و دوای غەزاکەش پێغەمبەر(ﷺ) سەد وشتر و چل ئۆقیەی بەخشی بە موعاویە.[4]

بەڵام ذەهەبی دەڵێت: کە موعاویە پێشتر موسڵمان بووبێت ئیتر بۆچی پێغەمبەر(ﷺ) وەک دڵراگیرکراوان هەڵسوکەوتی لەگەڵ بکات و ئەوەی پێ ببەخشێت، هەروەها ئەگەر ئەوەی پێ بەخشیوە، بۆچی کاتێک موعاویە چوویە داوای فاطیمەی کچی قەیس پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: موعاویە گیرفان بەتاڵەو هیچ سامانێکی نیە.[5]

---

[1] سير أعلام النبلاء، ج ٣، ص ١٢٢.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند العشرة المبشرين بالجنة وغيرهم - مسند أبي إسحاق سعد بن أبي وقاص(ﷺ)، الرقم ١٥٨٩؛ صحيح مسلم - كتاب الحج - باب جواز التمتع، الرقم ١٢٢٥.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٥١.

[4] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ١٢٢.

[5] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ١٢٢.

کاتێک ئەبووعەمر فاطیمەی کچی قەیسی هاوسەری تەڵاقدا، هەر لە دوورەوەو بێ ئەوەی بێت بۆ لای فاطیمە تەڵاقی دا، ئینجا وەکیلی خۆی بە بڕێک گەنمەوە نارد بۆ فاطیمەو فاطیمەش توورە بوو، ئەویش وتی: دەی بەخوا هیچت لای من نیە، فاطیمە چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و بەسەرهاتەکەی بۆ باسکرد، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (خەرجیت لەسەر ئەو نیە)، ئینجا فەرمانی کرد بە فاطیمە لە ماڵی ئومموشەریک بمێنێتەوەو دواتر فەرمووی: (تلك امرأة يغشاها أصحابي، اعتدي عند ابن أم مكتوم، فإنه رجل أعمى تضعين ثيابك، فإذا حللت فآذنيني)، (هاوەڵانم زۆر دەچن بۆ سەردانی ئەو ئافرەتە، بۆیە ماوەی عیددەکەت لای ئیبن ئوم مەکتووم تەواو بکە، چونکە ئەو کەسێکی نابینایە جلەکانت دابنێ، کە عیددەکەت تەواو بوو، ئاگادارم بکەرەوە)، ئەوەبوو کە تەواو بوو، پێغەمبەری خوای(ﷺ) ئاگادار کردەوە، ئینجا وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان و ئەبووجەهمی خەطەبانی هاتون بۆ داوام، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (أما أبو جهم، فلا يضع عصاه عن عاتقه، وأما معاوية فصعلوك لا مال له، انكحي أسامة بن زيد)، (ئەبووجەهم گۆچانەکەی سەرشانی دانانێت، موعاویەش دەست بەتاڵەو هیچ سامانێکی نیە، شوو بە ئوسامەی کوڕی زەید بکە)، منیش پێم خۆش نەبوو، هەمدی فەرمووی: (شوو بکە بە ئوسامە)، منیش شووم پێکرد، ئەوەبوو خوای گەورە خێرێکی زۆری تێدا دانا و هیوام وابوو منیش وەک ئەو بوومایە.[1]

ئیبن عەبباس دەڵێت: لەگەڵ منداڵاندا یاریم دەکرد کە پێغەمبەر(ﷺ) هات و منیش لە پشت دەرگایەکەوە خۆم شاردەوە، هات و سووکێک رایوەشاندم و فەرمووی: (بڕۆ و موعاویەم بۆ بانگ بکە)، منیش چووم و هاتمەوەو وتم: خەریکی خواردن بوو، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (بڕۆ موعاویەم بۆ بانگ بکە)، چووم و هاتمەوەو هەمدی وتم: خەریکی خواردنە،

[1] صحيح مسلم - كتاب الطلاق - باب المطلقة ثلاثا لا نفقة لها، الرقم ١٤٨٠؛ سنن أبي داود - كتاب الطلاق - باب في نفقة إلمبتوتة، الرقم ٢٢٨٤.

پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (لا أشبع الله بطنه)،[1] (خوا سکی تێر نەکات).

ئەوەوی دەڵێت: مەبەستی پێغەمبەر(ﷺ) بەو نزایە نزاڵێکردن نەبووە، بەڵکو راهاتنی زمان بووە بەو وتانەی لەسەر زاری عەرەب هەبون وەک (لا کبرت سنک) (عەمرکورت بیت) ئەگەرنا ئەوانەی ئەوەیان وتووە مەبەستیان نزا نەبووە.[2]

ئیبن کەثیر دەڵێت: ئەو نزایەی پێغەمبەر(ﷺ) بەرامبەر موعاویە رەزای خوای لێ بێت گیرا بوو و لە ماوەی ئیمارەتیدا تێر نەدەبوو،[3] پاشان ئەمە بە فەزڵ و بەخشش دەزانێت لە دوو روانگەوە: لە روانگە دنیاییەکەیەوە ئاواتی پاشاکان بوونی گەدەیەکی باشە تا زۆر بخۆن، ئەمەش بەر موعاویە کەوت، روانگەکەی دوارۆژیش ئەوەیە کە پاداشتی بەردەکەوێت بە پێی ئەم فەرموودەی پێغەمبەر(ﷺ) کە دەفەرموێت: (اللهم فأيما مؤمن سببته، فاجعل ذلك له قربة إليك يوم القيامة)،[4] (خوایە هەر باوەڕدارێک قسەم پێ وتبێ بیکەیت بە نزیکبوونەوە لە خۆت لە رۆژی دواییدا).[5]

عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبی عومەیرە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە موعاویەی فەرموو (اللهم اجعله هاديا مهديا واهد به)،[6] (خوایە بیکەیتە رێنموونی کراو و رێنموونی کەر و خەڵکی بەهۆیەوە رێنموونی بکە).

پێغەمبەر(ﷺ) موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیانی بە نووسەری بەردەستی خۆی دانا.[7]

---

[1] صحيح مسلم - كتاب البر والصلة والآداب - باب من لعنه النبي(ﷺ) أو سبه، الرقم ٢٦٠٤.
[2] شرح النووي على صحيح مسلم، ج١٦، ص ١٥٢.
[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج٦، ص ١٦٩.
[4] صحيح البخاري - كتاب الدعوات - باب قول النبي(ﷺ) من آذيته فاجعله له زكاة ورحمة، الرقم ٦٣٦١.
[5] البداية والنهاية لابن كثير، ج٨، ص ١١٩.
[6] مسند أحمد بن حنبل - مسند الشاميين(ﷺ) - حديث عبد الرحمن بن أبي عميرة الأزدي(ﷺ)، الرقم ١٨١٧٩؛ جامع الترمذي - أبواب المناقب عن رسول الله(ﷺ) - باب مناقب معاوية بن أبي سفيان(ﷺ)، الرقم ٣٨٤٢ و قال هذا حديث حسن غريب، صححه الألباني في مشكاة المصابيح، الرقم ٦٢٣٥.
[7] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٢١.

پاش فەتحی مەککە ئەبووسوفیان چوویە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) سێ شت هەن پێم ببەخشە، فەرمووی: باشە، وتی: من چاکترین و جوانترین کچم هەیە کە ئوموحەبیبەیە مارەی دەکەم لە تۆ، فەرمووی: باشە، ئەبووسوفیان وتی: موعاویەش بکە بە نووسەری بەردەستی خۆت، فەرمووی: باشە، وتی: پۆستێکیشم پێ بدەیت تا جەنگی بێباوەڕان بکەم لەبری ئەوەی پێشتر جەنگی موسڵمانانم دەکرد، فەرمووی: باشە.[1]

موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين، وإنما أنا قاسم والله يعطي، ولن تزال هذه الأمة قائمة على أمر الله، لا يضرهم من خالفهم حتى يأتي أمر الله)،[2] (هەرکەس خوا خێری بۆی بوێت ئەوە شارەزای دەکات لە دیندا، هەروەها من دابەشکارم و خوا بەخشەرە، بەردەوام ئەم ئوممەتە لەسەر فەرمانی خوا راوەستاون و ئەوەی پێچەوانەیان دەوەستێت زیانیان پێ ناگەیەنێت).

لە خیلافەتی ئەبووبەکری صدیقدا

موعاویە لە خیلافەتی ئەبووبەکری صدیقدا رۆڵێکی زۆر گەورەی نەبوو وەک ئەوەی لە دواتردا دەرکەوت، بەڵام وەک هاوەڵانی تر بەشداری ساتە گرنگەکانی بەرگری لە ئیسلام بوو، لەوانە لە جەنگی یەمامەدا دژ بە موسەیلەمەی درۆزن بەشداری کرد.[3]

لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا

کاتێک یەزیدی کوڕی ئەبووسوفیان وەفاتی کرد، عومەری کوڕی خەططاب موعاویەی لە شوێنیدا دانا، موعاویە بەردەوام لە ماوەی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا والی شام بوو.[4]

---

[1] صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل أبي سفيان بن حرب(ﷺ)، الرقم ٢٥٠١؛ صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (ﷺ) أجمعين - ذكر عمرو بن العاص السهمي(ﷺ) - ذكر أبي سفيان بن حرب(ﷺ)، الرقم ٧٢٠٩.

[2] صحيح البخاري - كتاب العلم - باب من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين، الرقم ٧١.

[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج ٨، ص ١١٧.

[4] البداية والنهاية لابن كثير، ج٨، ص ١١٨.

جارێک موعاویە هات بۆ لای عومەری کوڕی خەططاب و جلێکی جوانی سەوزی لەبەر بوو، عومەر کە ئەوەی بینی بە دارەکەی دەستی کەوتە لێدانی، موعاویە وتی: بۆ خاتری خوا ئەی ئەمیری باوەڕداران، عومەریش وازی لێهێنا، دواتر خەڵکەکە وتیان: ئەی ئەمیری باوەڕداران بۆچی لێتدا لەکاتێکدا نموونەی نیە، ئەویش وتی: بەخوا بەس چاکەم لێ دیوەو تەنها چاکەم لەسەر بیستووە، ئەگەر وانەبوایە ئەوەی بینیتان پێمکرد هیچ نەبوو، بەڵام حەزم کرد کەمێک لەو سەرسامیەی دابەزێنم.[1]

لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا

موعاویە لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففانیشدا لە هەمان پۆستی خۆیدا مایەوەو والی شام بوو.[2]

جا گلەییەکی زۆر کراوەو ئەمڕۆش خەڵکێک دەیڵێنەوە کە عوثمان لەبەر خزمایەتی موعاویەی لەو پۆستە داناوە، لەکاتێکدا پێشتر موعاویە لەلایەن عومەرەوە دانرابوو و تا کاتی وەفاتیشی هەر لەو پۆستەی هێشتیەوە، چونکە کەسێکی زۆر لێهاتوو و بەتوانا بوو، پێشتر لە باسی ژیانی عوثمانی کوڕی عەففاندا ئەو باسەمان روونکردوەتەوە.

لە ساڵی بیست و حەوتی کۆچیدا موعاویە بۆ یەکەم جار لەناو موسڵماناندا جەنگی دەریایی ئەنجامدا و سەرکەوتنێکی گەورەی بەدەستهێنا، ئەوەش بە دەقی فەرمووده پێشتر ئاماژەی بۆ کرابوو.[3]

لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا

کاتێک عوثمان شەهید کرا دوای ئەوە بەیعەتی خیلافەت درا بە عەلی کوڕی ئەبوو طالیب، بەڵام کێشەکە لەوەدا بوو بەیعەتەکە هەموو موسڵمانانی لەخۆنەگرت، بەڵکو بەهۆی راجیایی سەبارەت بە خوێنی عوثمان فیتنەیەک لەنێوان هاوەڵاندا روویدا، ئەویش بوویە هۆی روودانی هەردوو جەنگی

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٨، ص ١٢٥.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٨، ص ١١٨.

[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج٦، ص ٢٢٣.

جەمەل و صفین، دواجاریش کێشەکە هەر بەو بارەیەوە مایەوە تا لەسەر دەستی حەسەنی کوڕی عەلی فیتنەکە کوژایەوە.

بەو بەیعەتدانە موعاویە لە شام و خەڵکی شام مانەوەو بەیعەتیان نەدا بە عەلی، جگە لەوەی تەلحەو زوبەیرو دایکی باوەڕداران عائیشەش ئیجتیهادیان وابوو دەبێت بکوژانی عوثمان یەکسەر بکوژرێنەوە، بەڵام عەلی کوڕی ئەبووطالیب رای وابوو پەلە نەکرێت لە کوشتنەوەیان چونکە ئەوان لەناو مەدینەدان و سەربازانی دەوڵەتی ئیسلامیش لە دەرەوەن و ئەگەر هەیە خێرا بکرێت لە لێدانیان بتوانن مەدینە بگرن.

بەهەرحاڵ ئەمە بوویە هۆی کەوتنەوەی فیتنەیەکی گەورە کە ئەنجامێکی دڵتەزێنی هەبوو بۆ موسڵمانان و تا ئەمڕۆش ئاهی داخی ئەو فیتنەیە لای موسڵمانان گەرمەو هێشتا خەفەتیان بەو فیتنەیە دانەمرکاوەتەوەو بووە بە چەکێک بەدەست دوژمنانی ئیسلام و مێژووی ئیسلامی و هاوەڵانەوە تا داخی دڵی خۆیان بڕژن.

پاش شەهیدکردنی عوثمانی کوڕی عەففان، موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان هەڵوێستی تۆڵەسەندنەوەی هەڵبژارد و شوێن راکەی عەلی کوڕی ئەبووطالیب نەکەوت و بەیعەتی نەدا بە خەلیفە عەلی کوڕی ئەبووطالیب.

کاتێک عەلی کوڕی ئەبووطالیب بوو بە خەلیفە، ئیبن عەبباسی کرد بە والی شام و وتی: بڕۆ بۆئەوێ، بەڵام ئیبن عەبباس رازی نەبوو و وتی: ئەگەر موعاویە نەمکوژێت، ئەوە بە دڵنیاییەوە بەندم دەکات، پاشان بە عەلی وت موعاویە بکە بە کاربەدەستی خۆت و دواتر لایبەرە، بەڵام عەلی بەو رایەی ئیبن عەبباس رازی نەبوو.[١]

کاتێک عەلی ویستی کەسێک بنێرێت بۆ لای موعاویە تا بەیعەتی لێ وەربگرێت، جەریری کوڕی عەبدوڵا بە نامەیەکی عەلی کوڕی ئەبووطالیبەوە

---

[١] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ٣٥٣.

چوو بۆ لای موعاویە کە داوای کردبوو بەیعەت بدات،[1] ئینجا جەریر خەڵکی کۆکردەوەو وتارێکی پێشکەش کرد و تیایدا داوای لە موعاویە کرد گوێڕایەڵی بنیۆنێت و ناکۆکی نەنێتەوەو نەبێتە هۆی جەنگی نێوان موسڵمانان، موعاویەش داوای کرد پەلەی لێ نەکات تا رای خەڵکی شام وەربگرێت،[2] کە جەریر نامەکەی دا بە موعاویە، موعاویە عەمری کوڕی عاص و گەورەکانی خەڵکی شامی کۆکردەوەو راوێژی کرد بە هەموویان، ئەوانیش وتیان: تا بکوژانی عوثمان نەکوژرێنەوە بەیعەت نادەین یان دەبێت بکوژەکانی عوثمانیان بدرێنە دەست، ئەگەرنا جەنگی لەگەڵ دەکەن و بەیعەتی پێ نادەن، ئەوەبوو جەریر گەڕایەوەو هەواڵەکەی دا بە عەلی.[3]

هەڵوێستی هاوەڵان بەرامبەر بە ئیجتیهادەکەی عەلی

هەڵوێستی هاوەڵان سەبارەت بە ئیجتیهادی عەلی بۆ چارەسەری پرسی شەهیدکردنی عوثمان جیاواز بوو، لە ژیانی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا باسمان کردووەو لێرەدا دووبارەی ناکەینەوە.

ململانێی هاشمی و ئومەویەکان

خوێنەری ئازیز، کۆمەڵێک بابەتی پەیوەست بە فیتنەی سەردەمی عەلی کوڕی ئەبووتالیب لە ژیانی ئەو هاوەڵەدا باسکراون و لێرە دووبارەیان ناکەینەوە.

موعاویە لە سەردەمی خیلافەتی حەسەنی کوڕی عەلیدا

خوێنەری ئازیز، کۆمەڵێک بابەتی پەیوەست بە سەردەمی حەسەنی کوڕی عەلی لە ژیانی ئەو هاوەڵەدا باسکراون و لێرە دووبارەیان ناکەینەوە.

سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان

سەبارەت بە سەردەمی دەسەڵاتی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان لەبەر بوونی نووسینی زۆر لەو بارەوە لێرەدا باسی ناکەین، چونکە

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ٢٥٤.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٨، ص ١٢٧.

[3] البداية والنهاية لابن كثير، ج٧، ص ٢٥٤.

پێویستی بە سەدان لاپەڕە هەیە، بۆیە خوازیارین خوێنەری ئازیز خۆی لە سەرچاوەکانی دیکەوە وردەکاری ماوەی دەسەڵاتی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان بخوێنێتەوە، لە گرنگترین ئەو بوارانەی پێویستە خوێنەر ئاگاداریان بێت بریتین لە:

یەکەم: مەیدانی فتووحات لەو سەردەمەدا.

دووەم: مەیدانی زانستی سەردەمەکە.

سێیەم: ئاستی پێشکەوتنی ژیاری.

چوارەم: پێگەی هاوەڵان.

پێنجەم: پێگەلی ئالوبەیت.

شەشەم: پێکهاتەی کارگێڕی دەوڵەتەکە.

حەوتەم: بەیعەت وەرگرتن بۆ یەزیدی کوڕی.

ئەمانەو چەندین بابەتی دی کە پێویستە خوێنەر بەدواداچوونیان بۆ بکات.

لە مانگی ڕەجەبی ساڵی شەستی کۆچیدا موعاویە بە نەخۆشی کۆچی دوایی کرد، ماوەی دەسەڵاتەکەشی نۆزدە ساڵ و سێ مانگ بوو، تەمەنیشی حەفتاو سێ یان حەفتاو پێنج یان حەفتاو هەشت یان دەوترێت هەشتاو پێنج ساڵان بوو.[1]

٢٩٥٥. موعاویەی هوذەلی(ﷺ)

ناوی موعاویەی هوذەلیە، موعاویە دەڵێت دووڕوو ڕۆژوو دەگرێت و خوا بە درۆی دەخانەوە، نوێژ دەکات و خوا بە درۆی دەخاتەوە، خێر دەکات و خوا بە درۆی دەخاتەوە...[2]

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٨، ص ١١٥-١١٦.

[2] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٤٩٥.

٢٩٥٦. موعاویەی کوڕی عەمر(ﷺ)

ناوی موعاویەی کوری عەمرەو کۆچی کرد بۆ مەدینەو دواتر گەڕایەوە بۆ ناوچەی خۆی، جا کاتێک پاشاکانی کیندە یەکدەنگ بوون لەسەر هەڵگەڕانەوە، موعاویەی کوڕی عەمر داوای کرد تەوبە بکەن و وریابن تا خوێن رژان روونەدات، بەلام ئەوان رازی نەبوون، ئەویش بە تووڕەییەوە ناوچەکەی جێهێشت.[1]

٢٩٥٧. موعەتتیبی کوڕی عەوف(ﷺ)

ناوی موعەتتیبی کوڕی عەوفی کوڕی عامیری خوزاعی سەلولیە، ناسراوە بە ئیبنولحەمراء، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشەو پاش ئەوە گەڕایەوە بۆ مەککەو لەوێشەوە کۆچی کرد بۆ مەدینە، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان موعەتتیب و ثەعلەبەی کوڕی حاطیبی ئەنصاریەوە، موعەتتیب لە مەدینە مایەوەو لە غەزای بەدردا بەشداری کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان و لە ساڵی پەنجاو حەوتی کۆچیدا وەفاتی کرد.[2]

٢٩٥٨. موعەتتیبی کوڕی عوبەید(ﷺ)

ناوی موعەتتیبی کوڕی عوبەیدی کوڕی ئیاسی بەلەویە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٥٧.

[2] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٣٦.

[3] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٣٦.

٢٩٥٩. موعەتتیبی کوڕی ئەبوولەهەب(رضي الله عنه)

ناوی موعەتتیبی کوڕی ئەبوولەهەبە، دوای فەتحی مەککە رایکرد، پێغەمبەر(ﷺ) عەبباسی نارد بە شوێنیدا و ئەویش هاتەوە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) بانگەوازی کرد بۆ ئیسلام و ئەویش موسڵمان بوو، پێغەمبەریش(ﷺ) زۆر دڵخۆش بوو بە موسڵمانبوونی، دواتر موعەتتیب لە غەزای حونەیندا بەشداری کرد.[١]

٢٩٦٠. موعەیقیب(رضي الله عنه)

ناوی موعەیقیبی دەوسیەو زۆر زوو موسڵمان بوو، ئەم هاوەڵە یەکێک بوو لە کۆچەرانی حەبەشەو دواتر گەڕایەوە بۆ مەککەو کۆچی کرد بۆ مەدینە، بەشداری زۆربەی غەزاکان بوو، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا بەرپرسی بەیتولمال بوو، لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففانیشدا مۆرەکەی خەلیفەی بەدەستەوە بوو و لەو سەردەمەشدا وەفاتی کرد.[٢]

موعەیقیب دەڵێت: سەبارەت بە تەختکردنی شوێنی سوجدە پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إِنْ كُنْتَ فَاعِلاً فَوَاحِدَةً) (ئەگەر واتکرد یەکجار بیکە).[٣]

٢٩٦١. موغیث(رضي الله عنه)

ناوی موغیثەو هاوسەری بەریرە بوو، بەریرە موغیثی جێهێشتبوو، جا موغیث بەدوایدا دەچوو و دەگریا و فرمێسک بەسەر ریشیدا دەهاتە خوارەوە، پێغەمبەر(ﷺ) بە عەبباسی فەرموو (يَا عَبَّاسُ، أَلَا تَعْجَبُ مِنْ حُبِّ مُغِيثٍ بَرِيرَةَ، وَمِنْ

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٧٥.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٩٣.

[٣] صحيح البخاري - كتاب العمل في الصلاة - باب مسح الحصا في الصلاة، الرقم ١٢٠٧؛ صحيح مسلم - كتاب المساجد ومواضع الصلاة - باب كراهة مسح الحصى وتسوية التراب في الصلاة، الرقم ٥٤٦.

بُغْضِ بَرِيرَةَ مُغِيثًا ؟) (ئەی عەبباس سەرت سوڕنامێنێت لە خۆشەویستی موغیث بۆ بەریرەو لە رقی بەریرە بۆ موغیث)، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) بە بەریرەی فەرمووی: خۆزگە دەچوویتەوە بۆ لای، بەریرە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا ئەوە فەرمانە؟ فەرمووی: من تەنها تکا دەکەم، بەریرە وتی: دەی من هیچ پێویستیەکم نیە بەو پیاوە.[١]

٢٩٦٢. موغیرەی کوڕی شوعبە(رضي الله عنه)

ناوی موغیرەی کوڕی شوعبەی کوڕی ئەبی عامیرە، کونیەکەی ئەبووعیسا یان ئەبوومحەممەد یان ئەبووعەبدولایە، کەسێکی کەڵەگەت و بەخۆ بوو، پێش ڕێککەوتنی حودەیبیە موسڵمان بوو و بەشداری کرد لە بەیعەتی ریضواندا.[٢]

کاتێک وەفدی ثەقیف هاتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) کە نزیکەی سیانزە کەسێک زیاتر دەبوون، دوای قسەکانیان پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی پێکردن بتی لات لەناوبەرن، بەڵام ئەوان وتیان: ئێمە زاتی ئەوەمان نیەو دەترسین سزامان بدات، بۆیە تۆ خۆت ئەو بتە لەناوبەرە، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) دەستەیەکی ئامادە کرد و خالیدی کوڕی وەلیدی کردە بەرپرسیان، لە نێویشیاندا موغیرەی کوڕی شوعبە هەبوو، کە چوونە ئەوێ بتەکەیان لەناوبرد و گەڕانەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ).[٣]

بەڵام لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە دوای موسڵمان بوونی خەڵکی تائیف، پێغەمبەر(ﷺ) ئەبوسوفیان و موغیرەی کوڕی شوعبەی نارد تا بتی لات لەناوبەرن.[٤]

---

[١] صحيح البخاري - كتاب الطلاق - باب شفاعة النبي(ﷺ) في زوج بريرة، الرقم ٥٢٨٣؛ سنن أبي داود - كتاب الطلاق - باب في المملوكة تعتق وهي تحت حر أو عبد، الرقم ٢٢٣٧.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٩٨.

[٣] البداية والنهاية لابن كثير، ج٥، ص ٣٤.

[٤] البداية والنهاية لابن كثير، ج٨، ص ٤٨.

موغیرەی کوڕی شوعبە دەڵێت: لە سەفەرێکدا لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بووین، دەمی بەیان پێغەمبەر(ﷺ) لە خەڵکەکە دوورکەوتەوەو منیش بەدوایدا چووم و لە دووریەوە چاوەڕوان بووم، کە هاتەوە فەرمووی: کارت هەبوو ئەی موغیرە؟ وتم: نا، فەرمووی: ئایا ئاوت پێیە؟ وتم: بەڵێ، دەستنوێژێکی تەواوەتی گرت و مەسحی سەر خوفەکانی کرد، کە گەیشتینەوە بە خەڵکەکە نوێژ دابەسرابوو، عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف بەرنوێژی دەکرد، رکاتێکی کردبوو و لە رکاتی دووەمدا بوو، ویستم بڕۆم بە عەبدوڕەحمان بڵێم دەست هەڵگرێت ئەوە پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) ڕێگری لێکردم، ئێمەش ئەو رکاتەمان لە دوایەوە کرد و دوای سەلامدانەوەی عەبدوڕەحمان رکاتەکەی ترمان تەواو کرد.[1]

ئیبن کەثیر دەڵێت: ئەوەش لە غەزای تەبووکدا بوو.[2]

موغیرە دەڵێت: کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد و خەریک بوو بیخەنە ناو گۆڕەکەی، خاتەمەکەی دەستم خستە ناو گۆڕەکەوە، ئینجا وتم: ئەی عەلی خاتەمەکەم، ئەویش وتی: بڕۆ هەڵیبگرەوە، منیش دابەزیمە ناو گۆڕەکەو دەستم هێنا بەسەر کفنەکەی پێغەمبەردا(ﷺ) و هاتمە دەرەوە.[3]

موغیرە لە جەنگی یەمامەدا بەشدار بوو، دواتریش لە فتووحاتی عێراق و شامیشدا بەشداری کرد و ڕۆڵی کارای هەبوو،[4] لە جەنگی یەرمووکیشدا بەشداری کرد و تیایدا چاوێکی پێکرا.[5]

موغیرە لە سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا والی بەصرە بوو، لەو ماوەدا فتووحاتێکی زۆری کرد، دواتر لە والیەتی بەصرە لایبرد و

---

[1] صحيح مسلم - كتاب الطهارة - باب المسح على الناصية والعمامة، الرقم ٢٧٤؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب الطهارة - أبواب الوضوء - المسح على العمامة مع الناصية، الرقم ١٠٩.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٥، ص ٢٢.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ٢٦.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٩٨.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٩٩.

کردی بە والی کووفە و تا وەفاتی خەلیفە لەو پۆستەدا مایەوەو ماوەیەکیش لە خیلافەتی عوثماندا لەو پۆستەدا مایەوە.[1]

موغیرەی کوڕی شوعبە دەڵێت: فەرمووودەیەکم گێڕایەوە بۆ عومەر، ئەویش وتی: یان بەڵگە دەهێنیتەوە بۆ ئەو فەرمووودەت یان سزات دەدەم، ئەوەبوو تا وادەی حەجی ساڵ مۆڵەتی دام، تا ئەوەی شەریکی کوڕی وائیل هات و ئەو فەرمووودەی گێڕایەوە.[2]

موغیرە کۆیلەیەکی فارسی هەبوو بە ناوی ئەبوولوئلوئە کە دواتر ئەو کۆیلەیە عومەری کوڕی خەططابی شەهید کرد، کاتێک عومەری کوڕی خەططاب پێکرا، بە عەبدوڵای کوڕی وت بڕۆ بزانە کێ منی کوشت؟ ئەویش وتی: ئەی ئەمیری باوەڕداران ئەبوولوئلوئەی کۆیلەی موغیرەی کوڕی شوعبە تۆی کوشت، عومەریش وتی: سوپاس بۆ خوا کە مەرگی منی بە دەستی کەسێک نەهێنا کە تاکە سوجدەیەکیشی بردبێت بۆ خوا.[3]

کاتێک عوثمانی کوڕی عەففان بوو بە خەلیفە، پاش ماوەیەک کەوتە گۆڕانکاری لە هەندێ پۆستدا و هەندێ لە والیەکانی گۆڕی، لەوانە موغیرەی کوڕی شوعبەی لەسەر والیەتی کووفە لابرد و سەعدی کوڕی ئەبی وەقاصی دانا، ئەمەش لەبەر وەسیەتی عومەری کوڕی خەططاب کە داوای کردبوو خەلیفەی دوای خۆی ئەرکی پێ بسپێرێت چونکە کەسێکی پاک و لێهاتووە.[4]

موغیرە لە ماوەی خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا کەناری گرتبوو تا لە مەسەلەی دادوەریدا ئامادە بوو، پاش شەهیدبوونی عەلی و دوای کەنارگرتنی حەسەن لە دەسەڵات ئەوکات موغیرە بەیعەتی دا بە موعاویە، موعاویەش ئەوی کرد بە والی کووفە، ئیتر موغیرە بەردەوام والی کووفە بوو تا لە ساڵی پەنجای کۆچیدا وەفاتی کرد.[5]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٩٨.

[2] ()- الإصابة في تمييز الصحابة، ج٣، ص ٣٤٣.

[3] الكامل في التأريخ لابن الأثير، ج٢، ص ٤٤٧.

[4] البداية و النهاية لابن كثير، ج٧، ص ١٤٩.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٩٨.

جارێک موغیره نامەی نووسی بۆ موعاویەو تیایدا نووسی من بیستوومه پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (إن الله كره لكم ثلاثا: قيل وقال، وإضاعة المال، وكثرة السؤال)،[1] (خوا سێ شتی پێ خۆش نیە بۆتان، وتی: و وتیان: و بەهەدەردانی سامان و زۆر پرسیارکردن).

٢٩٦٣. موقنع(رضي الله عنه)

ناوی موقنعەو یەکێک بوو لە ئەندامانی وەفدی سولەمیەکان کە هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[2]

٢٩٦٤. موکەیتیل(رضي الله عنه)

ناوی موکەیتیلەو لە فەرموودەیەکدا باسی هاتووە کە لە کێشەی خوێن باییەکدا بەشدار بووەو چەکێکی بەسەر شانەوە بووە، موکەیتیل وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە سەرەتای ئیسلامەوە شتی وەک ئەمەم نەدیوە، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) صولحی نێوان هەردوولای کرد و ڕێککەوتن.[3]

٢٩٦٥. موکریم(رضي الله عنه)

ناوی موکریمەو هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، سەرەتا ناوی موهان بوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ناوت چیە، وتی: ناوم موهانە، فەرمووی: بەڵکو ناوت موکریمە.[4]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الزكاة - باب قول الله تعالى لا يسألون الناس إلحافا، الرقم ١٤٧٧؛ صحيح مسلم - كتاب الأقضية - باب النهي عن كثرة المسائل من غير حاجة والنهي عن منع وهات وهو الامتناع من أداء حق لزمه أو طلب ما لا يستحقه، الرقم ٥٩٣.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٠٥.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(ﷺ) - حديث ضمرة بن سعد السلمي عن النبي(ﷺ)، الرقم ٢١٤٦٧؛ سنن ابن ماجه - أبواب الديات - باب من قتل عمدا فرضوا بالدية، الرقم ٢٦٢٥؛ سنن أبي داود - كتاب الديات - باب الإمام يأمر بالعفو في الدم، الرقم ٤٥٠٣، ضعفه شعيب الأرناؤوط، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٠٧.

٢٩٦٦. مولەیکە(ﵕ)

ناوی مولەیکەی کچی ثابتی کوڕی فاکیهە، موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٢٩٦٧. مولەیکەی کچی سەهل(ﵕ)

ناوی مولەیکەی کچی سەهلە، لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٢٩٦٨. مولەیکەی کچی عەمر(ﵕ)

ناوی مولەیکەی کچی عەمری جوعفیە، مولەیکە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إن ألبانها شفاء وسمنها دواء ولحمها داء)،[٣] (شیری مانگا شیفایە و چەوریەکەی دەرمانەو گۆشتەکەی دەردە).

٢٩٦٩. مولەیکەی کوژراو(ﵕ)

ناوی مولەیکەیەو بە دەستی هەوێکەی کوژراوە، لە بەسەرهاتێکدا هاتووە دوو ئافرەت پێکەوە جەنگان و یەکێکیان دای لەوی تریان و ژنەکەو کۆرپەکەی سکیشی کوشت، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) حوکمی بەوەدا ژنەکە بکوژرێتەوەو لە بری کۆرپەکەش کۆیلە یان کەنیزەکێک بدرێت،[٤] جا ئەو دوو ژنەی کە جەنگیان کرد هەردووکیان ژنی

---

[١] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٣٥٦.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٢٢.

[٣] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب الميم - مليكة بنت عمرو السعدية، الرقم ٢٢٨٤١؛ السنن الكبرى للبيهقي - كتاب الضحايا - جماع أبواب كسب الحجام - باب أدوية النبي(ﷺ) سوى ما مضى في الباب قبله، الرقم ١٩٦٣٠، صححه الألباني في صحيح و ضعيف الجامع الصغير و زيادته.

[٤] مسند أحمد بن حنبل - مسند بني هاشم(﵀) - مسند عبد الله بن العباس بن عبد المطلب(﵁) عن النبي(ﷺ)، الرقم ٣٥٠٧؛ سنن أبي داود - كتاب الديات - باب دية الجنين، الرقم ٤٥٧٢؛ سنن ابن ماجه -

حەمـەل بـوون، یەکێکیـان نـاوی مولەیکـە بـوو و ئـەوی تریـش نـاوی ئوممـو عەفیـف بـوو،[1] ئوممـو عەفیـف بـە دارێـک دای لـە مولەیکـەو کوشـتی،[2] ئەوەبـوو حەمـەل هـات بـۆ لای باوکـی ژنـە بکوژەکـەو وتـی: خوێـن بایـی ژنەکـەم و منداڵەکەمـم دەوێـت، باوکیشـی وتـی: منداڵەکانـی خوێـن بابیەکـەی ئـەدەن، ئەوەبـوو سـکاڵا برایـە لای پێغەمبـەر(ﷺ)، ئەویـش فەرمـووی: (خوێـن بایـی لەسـەر کەسـوکارە و بـۆ کۆرپەلـەش کۆیلـە یـان کەنیزەکێـک دەدرێـت).[3]

٢٩٧٠. مولەیکەی نەنکی ئەنەس(ﷺ)

ناوی مولەیکەیەو دایەگەورەی ئەنەسی کوڕی مالیک بوو، ئەنەس دەڵێت: جارێک مولەیکەی نەنکم خواردنێکی ئامادە کرد و پێغەمبەری خوای(ﷺ) بانگ کرد، پێغەمبەر(ﷺ) لە خواردنەکەی خوارد و دواتر فەرمووی: هەستن با بەرنوێژیتان بۆ بکەم، حەسیرێکمان هەبوو هێنام و ئاوپرژێنم کرد، پێغەمبەر(ﷺ) وەستا و من و هەتیوێکیش لە دوایەوە وەستاین و پیرەژنەش لە دوای ئێمەوە وەستا، پێغەمبەر(ﷺ) دوو رکاتی بۆ کردین و دواتر چوو.[4]

٢٩٧١. مولەیکەی ئەنصاری(ﷺ)

ناوی مولەیکەی کچی عەمرە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[5]

أبواب الديات - باب دية الجنين، الرقم ٢٦٤١، صححه شعيب الأرناؤوط.

[1] مشكل الآثار للطحاوي، الرقم ٣٨٩١.

[2] فتح الباري، ج١٠، ص ٢١٨.

[3] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب الديات - جماع الديات فيما دون النفس - باب ما جاء في عقل الفقير، الرقم ١٦٤٨٠.

[4] صحيح البخاري - كتاب الصلاة - باب الصلاة على الحصير، الرقم ٣٨٠؛ صحيح مسلم - كتاب المساجد ومواضع الصلاة - باب جواز الجماعة في النافلة، الرقم ٦٥٨.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١٢٣.

٢٩٧٢. مولەیل(ﷺ)

ناوی مولەیلی کوڕی وەبرەیە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[١]

٢٩٧٣. مونبەعث(ﷺ)

ناوی مونبەعثە، سەرەتا ناوی موظطەجیع بوو، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) گەمارۆی طائیفی دابوو دابەزیە خوارەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو، پێغەمبەریش(ﷺ) ناوی گۆڕی.[٢]

٢٩٧٤. مونەیبیق(ﷺ)

ناوی مونەیبیقی کوڕی حاطیبی جومەحیە، ئیبن عوقبە دەڵێت: یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و تیایدا شەهید بووە.[٣]

٢٩٧٥. مونذیری کوڕی عەبدوڵا(ﷺ)

ناوی مونذیری کوڕی عەبدوڵای کوڕی نەوفەلە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای تائیف و تیایدا شەهید بووە.[٤]

٢٩٧٦. مونذیری کوڕی عەبدوڵای خەزرەجی(ﷺ)

ناوی مونذیری کوڕی عەبدوڵای کوڕی قەووالە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان و یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای طائیف و تیایدا شەهید بوو.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١٠.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٢٧.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١٦.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١٦.

٢٩٧٧. مونذیری کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی مونذیری کوڕی عەمری کوڕی خونەیسە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان لە ساعیدیەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبەو یەکێکە لە دوانزە نەقیبەکە، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە برایەتی خستە نێوان مونذیری کوڕی عەمر و طولەیبی کوڕی عومەیرەوە، لە غەزای بەدر و ئوحوددا بەشداری کرد.[1]

پێغەمبەر(ﷺ) کە دەستەیەک لە هاوەڵانی نارد تا قورئان فێری هۆزەکانی لیحیان و ریعل و ذەکوان و عوصەییە بکەن، مونذیری کرد بە ئەمیریان، ئەوەبوو لەو ڕووداوی بیئر مەعوونەدا مونذریش شەهید بوو.[2]

٢٩٧٨. مونذیری کوڕی قەیس(رضي الله عنه)

ناوی مونذیری کوڕی قەیسی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانە لە بەنی نەججار، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، دواتریش لە هەموو غەزاکانی تردا بەشداری کردو دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە جەنگی جیسر ئەبی عوبەیددا شەهید بوو.[3]

٢٩٧٩. مونذیری کوڕی قودامە(رضي الله عنه)

ناوی مونذیری کوڕی قودامەیە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان و یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، لە جەنگی بەنوقەینوقاعدا چاودێری دیلەکانی دەکرد.[4]

---

[1] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٨٣-٢٨٤.

[2] المعجم الكبير للطبراني - باب السين - من اسمه سهل - سهل بن سعد الساعدي - ومما أسند سهل بن سعد - العباس بن سهل بن سعد عن أبيه، الرقم ٥٧٢٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١٨.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١٨.

٢٩٨٠. مونذیری کوڕی موحەممەد(رضي الله عنه)

ناوی مونذیری کوڕی موحەممەدە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان و کونیەکەی ئەبووعوبەیدەیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، دواتر لە ڕووداوی بیئر مەعوونەدا شەهید بوو.[١]

٢٩٨١. مونسی کوڕی فەضالە(رضي الله عنه)

ناوی مونسی کوڕی فەضالەیە، لە پشتیوانانە، خۆی و ئەنەسی برای پێکەوە بەشداربوون لە غەزای ئوحوددا.[٢]

٢٩٨٢. مونقەع(رضي الله عنه)

ناوی مونقەعەو فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە، مونقەع دەڵێت: زەکاتی وشترەکانی هۆزەکەمانم هێنا بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، ئینجا وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دوو وشتری تێدایە کە دیارین بۆ تۆ، دیاریەکە لە زەکاتەکە جیا کرایەوە، ئینجا خەڵکی بڕێک قسەیان کرد کە گوایە پێغەمبەر(ﷺ) خالید دەنێرێت بۆ میصر تا زەکاتیان لێ وەربگرێت، منیش وتم: بەخوا ئەمە هەموو زەکاتی هۆزەکەمە، ئینجا چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و بینیم لەسەر وشترێک بوو، سپیایی بن باڵیم بینی، بەسەرهاتەکەم بۆ پێغەمبەر(ﷺ) باسکرد، ئەویش فەرمووی: (خوایە من مۆڵەتم نەداون درۆ بە دەم منەوە بکەن)، مونقیع دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە جەنگی قادسیەدا بەشداری کرد.[٣]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢١٩.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٣٦.

[٣] المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه منقع - منقع التيمي، الرقم ٧١٢.

٢٩٨٣. مونقیذی کوڕی نەباتە(ﷺ)

ناوی مونقیذی کوڕی نەباتەیی ئەسەدیە، یەکێکە لە کۆچەران.[١]

٢٩٨٤. مونکەدیر(ﷺ)

ناوی مونکەدیری کوڕی عەبدولاّیەو کوڕێکی هەبوو بە ناوی موحەممەد کە فەرمـوودەی لـە باوکیـەوە گێڕاوەتـەوە، مونکەدیـر دەڵێت: شـەوێک پێغەمبـەر(ﷺ) لـە نوێژی عیشـا دواکـەوت و خەڵکیـش لـە مزگـەوت چاوەڕێی بوون، پێغەمبەر(ﷺ) کە چوویە مزگەوت فەرمووی: چاوەڕێی چین؟ وتیان: چاوەڕێی نوێژین، فەرمووی: (إِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا انتَظَرْتُمُوهَا) (ئێوە بەردەوام لـە نوێژدان تـا کاتێک چاوەڕێی نوێژ بکـەن).[٢]

٢٩٨٥. موهاجیری کوڕی ئەبی ئومەییە(ﷺ)

ناوی موهاجیری کوڕی ئەبی ئومەییەی مەخزوومیە، برای ئومموسـەلەمەی هاوسـەری پێغەمبـەری خوایـە(ﷺ)، لـە غـەزای بـەدردا لەناو سـوپای بێباوەڕاندا بەشداری کرد، سـەرەتا نـاوی وەلید بوو، کاتێک موسڵمان بوو پێغەمبەر(ﷺ) نـاوی گۆری و نـاوی نـا موهاجیر و کـردی بـە بەرپرسـی زەکاتـی صەنعـاء، دواتـر ئەسـوەدی عەنەسـی لـە دژی راپـەڕی، ئەبووبەکـری صدیقیـش هەمـان ئەرکی پێ راسپارد.[٣]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٢٤.

[٢] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب المنكدر بن عبد الله أبي محمد القرشي - من طاف حول البيت أسبوعا كان كعدل رقبة، الرقم ٥٩٨٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٢٨.

٢٩٨٦. موهاجیری کوڕی قونفوذ(ﷺ)

ناوی موهاجیری کوڕی قونفوذی کوڕی عومەیری قوڕەیشی تەیمیە، یەکێکە لە دەستەی یەکەمی موسڵمانان، کاتێک ویستی کۆچ بکات بێباوەڕەکان گرتیان و زۆر سزایان دا، دواتر لە دەستیان رایکرد و خۆی گەیاندە مەدینە، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: ئەمە بە حەق موهاجیرە- بە راستی ئەمە موهاجیرە-، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو دوای فەتحی مەککە موسڵمان بووە.[1]

موهاجیر دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) کە دەستنوێژی دەگرت و سەلامم لێکرد و وەڵامی نەدامەوە تا دەستنوێژەکەی تەواو بوو، دواتر پۆزشی هێنایەوەو فەرمووی: (كَرِهْتُ أَنْ أَذْكُرَ اللهَ تَعَالَى ذِكْرُهُ إِلاَّ عَلَى طُهْرٍ) (پێم خۆشە تەنها لەسەر پاکێتی ناوی خوا بهێنم).[2]

٢٩٨٧. موهاجیری خزمەتکار(ﷺ)

ناوی موهاجیرە و خزمەتی پێغەمبەری خوای(ﷺ) کردووە، موهاجیر دەڵێت: چەند ساڵ خزمەتی پێغەمبەری خوام(ﷺ) کرد هەرگیز پێی نەوتم بۆچی ئەوەت کرد و بۆچی ئەوەت نەکرد، موهاجیر دواتر لە فەتحی میصردا بەشداری کرد و لەوێ نیشتەجێ بوو.[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٢٩.

[2] سنن أبي داود - كتاب الطهارة - باب في الرجل يرد السلام وهو يبول، الرقم ١٧؛ المستدرک على الصحيحين - كتاب الطهارة - ذكر احترام ذكر الله عز وجل، الرقم ٥٩٦، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في مشكاة المصابيح، الرقم ٤٦٧.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٣٠.

٢٩٨٨. میحجەن

ناوی میحجەنەو کوڕێکی هەبوو بە ناوی بوسر کە فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتەوە، میحجەن دەڵێت: جارێک لە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) دانیشتبووم و پێغەمبەر(ﷺ) چوو تا بەرنوێژی بۆ خەڵک بکات، دواتر گەڕایەوەو میحجەن لە شوێنی خۆی بوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بۆچی لەگەڵ خەڵک نوێژت نەکرد؟ مەگەر تۆ کەسێکی موسڵمان نیت؟ منیش وتم: با ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، بەڵام من لەماڵەوە نوێژم کردبوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إِذَا جِئْتَ فَصَلِّ مَعَ النَّاسِ وَإِنْ كُنْتَ قَدْ صَلَّيْتَ) (ئەگەر هاتیت لەگەڵ خەڵک نوێژ بکە با نوێژیشت کردبێت).[١]

٢٩٨٩. میحجەنی کوڕی ئەدرەع(رضي الله عنه)

ناوی میحجەنی کوڕی ئەدرەعی ئەسلەمیە، زۆر زوو موسڵمان بوو.[٢]

میحجەن دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) هاتە مزگەوت و کەسێک نوێژی تەواو کردبوو و لە شایەتوماندا ئەم نزایەی دەکرد(اللهم إني أسألك بالله الواحد الصمد الذي لم يلد ولم يولد، ولم يكن له كفوا أحد أن تغفر لي ذنوبي إنك أنت الغفور الرحيم)، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لێخۆشبوونی بۆ بوو)، سێ جار ئەوەی فەرمووو.[٣]

---

[١] موطأ الإمام مالک - كتاب الصلاة - إعادة الصلاة مع الإمام، الرقم ٤٣٥؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب المساجد - ذكر الإمامة والجماعة - إعادة الصلاة مع الجماعة بعد صلاة الرجل لنفسه، الرقم ٩٣٢؛ صحيح ابن حبان - كتاب الصلاة - باب إعادة الصلاة - ذكر الأمر لمن صلى في بيته أو رحله ثم حضر مسجد الجماعة أن يصلي معهم ثانيا، الرقم ٢٤٠٥؛ حسنه شعيب الارناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن النسائي، الرقم ٨٥٧.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٧٨.

[٣] سنن أبي داود - كتاب الصلاة - باب ما يقول بعد التشهد، الرقم ٩٨٥؛ صحيح ابن خزيمة - كتاب الصلاة - جماع أبواب الأذان والإقامة - باب الاستغفار بعد التشهد وقبل السلام، الرقم ٧٢٤؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب المساجد - أبواب صفة الصلاة - الدعاء بعد الذكر، الرقم ١٢٢٥؛ المستدرک على الصحيحين - كتاب الإمامة وصلاة الجماعة - التشهد في الصلاة، الرقم ٩٩١، صححه ووافقه الذهبي في

دەوترێت میحجەن تا سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان ژیاوەو لەو سەردەمەدا وەفاتی کردووە.[1]

٢٩٩٠. میخنەفی کوڕی سولەیم(رضي الله عنه)

ناوی میخنەفی کوڕی سولەیمە، میخنەف دەڵێت: ئێمە لە عەرەفات لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) وەستابووین فەرمووی: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَى كُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ فِي كُلِّ عَامٍ أُضْحِيَّةٌ وَعَتِيرَةٌ) (ئەی خەڵکینە هەموو ماڵێک هەموو ساڵێک قوربانیەک و عەتیرەیەکی لەسەرە) دەزانن ئەو عەتیرەیە چیە؟ ئەوەی خەڵکی پێی دەڵێن رەجەبیە.[2]

٢٩٩١. میدعەم

ناوی میدعەمە و کۆیلەیەک بوو کە بە دیاری بەخشرابوو بە پێغەمبەر(ﷺ)، میدعەم لە فەتحی خەیبەردا بەشداری کرد و تیایدا تیرێکی وێڵی بەرکەوت و کوژرا، خەڵکی وتیان: شەهیدی پیرۆز بێت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (بَلَى، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِي أَصَابَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَغَانِمِ، لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ، لَتَشْتَعِلُ عَلَيْهِ نَارًا) (بەڵکو سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە، ئەو -عەبایەی- شەملەی لە رۆژی خەیبەر لە دەستکەوتەکاندا بردی و لە دابەشکردندا بەری نەکەوتبوو و دابەش نەکرا، ئاگری بەسەردا هەڵدەکات).[3]

التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الذهبي في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٥، ص ٧٧٨.

[2] جامع الترمذي - أبواب الأضاحي عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ١٥١٨ و وقال حديث حسن غريب؛ سنن أبي داود - كتاب الضحايا - باب ما جاء في إيجاب الأضاحي، الرقم ٢٧٨٨؛ سنن ابن ماجه - أبواب الأضاحي - باب الأضاحي واجبة هي أم لا، الرقم ٣١٢٥، ضعفه الألباني في مشكاة المصابيح، الرقم ١٤٧٨.

[3] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب غزوة خيبر، الرقم ٤٢٣٤؛ صحيح مسلم - كتاب الإيمان - باب غلظ تحريم الغلول وأنه لا يدخل الجنة إلا المؤمنون، الرقم ١١٥.

٢٩٩٢. میدلاج(رضي الله عنه)

ناوی میدلاجی کوڕی عەمرە و لە غەزای بەدر و هەموو غەزاکانی تردا بەشداری کرد و پاش وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە ساڵی پەنجای کۆچیدا وەفاتی کرد.[١]

٢٩٩٣. میرداسی کوڕی مالیک(رضي الله عنه)

ناوی میرداسی کوڕی مالیکی غەنەویە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەری خوایش(ﷺ) دەستی هێنا بەسەر دەموچاویدا و نزای خێری بۆ کرد و نووسراوێکی بۆ نووسی و کردی بە بەرپرسی کۆکردنەوەی زەکاتی هۆزەکەی خۆی.[٢]

٢٩٩٤. میرداسی کوڕی عوروە(رضي الله عنه)

ناوی میرداسی کوڕی عوروەیە، میرداس دەڵێت: کەسێک برایەکی خۆی کوشت و رایکرد، ئێمەش بەدوایدا گەڕاین تا لای ئەبووبەکری صدیق دۆزیمانەوە، بردمان بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش لەبری کوژراوەکە کوشتی.[٣]

٢٩٩٥. میرداسی کوڕی عوقفان(رضي الله عنه)

ناوی میرداسی کوڕی عوقفانی تەمیمی عەنبەریە، میرداس دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش نزای بەرەکەتی بۆ کردم.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٦١.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٧٣.

[٣] المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه مرداس - مرداس بن عروة، الرقم ١٨٨٨٧.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٧٢.

٢٩٩٦. میرداسی کوڕی مالیک(ﷺ)

ناوی میرداسی کوڕی مالیکی ئەسلەمیە، یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضوان.[١]

میرداس دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو (**يذهب الصالحون، الأول فالأول ويبقى حفالة كحفالة الشعير أو التمر لا يباليهم الله بالة**)،[٢] (پیاوچاکان یەک دوای یەک دەچن، تا ئەوەی تەنها بێ فەڕ و پەستەکان دەمێننەوە وەک چۆن ماوەو زیادەی خراپی گەنم و جۆ یان خورما دەمێنێتەوە، خوا هیچ گرنگی و باکێکی پێیان نیە).

٢٩٩٧. میسطەحی کوڕی ئەثاثە(ﷺ)

ناوی میسطەحی کوڕی ئەثاثەی موطەلیبیە، باوک و دایکی زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوون، خزمی ئەبووبەکری صدیق بوو، ئەبووبەکر دەستگرۆیی دەکرد لەبەرئەوەی خزمایەتییان هەبوو و دەستکورت بوو، بەڵام لە رووداوی ئیفکدا بەشدار بوو لە تۆمەت بەخشینەوە بۆ دایکی باوەڕداران عائیشە، بۆیە ئەبووبەکر بڕیاریدا ئیتر یارمەتی نەدات، بەڵام خوای گەورە بە ئایەت رێنموونی بەخشی کە ئەبووبەکر درێژە بدات بە یارمەتیەکەی.[٣]

ئەبووبەکر کە پێشتر بە پارە یارمەتی میسطەحی کوڕی ئەثاثەی دەدا، وتی: بەخوا ئیتر لەمەودوا تا ماوم هیچ یارمەتی نادەم مادەم سەبارەت بە عائیشە وای دەوت، ئەوەبوو خوای گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٧٣.

[٢] صحيح البخاري - كتاب الرقاق - باب ذهاب الصالحين ويقال الذهاب المطر، الرقم ٦٤٣٤؛ صحيح ابن حبان - كتاب التاريخ - باب إخباره(ﷺ) عما يكون في أمته من الفتن والحوادث - ذكر تمثيل المصطفى(ﷺ) من يبقى في آخر الزمان بحثالة التمر، الرقم ٦٨٥٢.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩٣.

(وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) ئیتر ئەبووبەکر وتی: بەڵی خوایە من ئەوەم پێ خۆشترە لێم خۆش بیت، بۆیە دەستی کردەوە بە یارمەتیدانی میسطەح.[1]

میسطەح دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و رایەک دەڵێت: لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا وەفاتی کردووە، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لەناو سوپای خەلیفەدا بەشداری جەنگی صفیی کردووەو لە هەمان ساڵدا وەفاتی کردووە.[2]

٢٩٩٨. میسوەری کوڕی مەخرەمە(رضي الله عنه)

ناوی میسوەری کوڕی مەخرەمەی کوڕی نەوفەلی قورەیشی زوهریە، میسوەر لە ساڵی سێیەمی کۆچیدا لەدایک بوو و پاش فەتحی مەککە چوو بۆ مەدینە کە ئەوکات تەمەنی تەنها شەش ساڵان دەبوو، میسوەر لە سەردەمی عەبدوڵای کوڕی زوبەیردا بەر مەنجەنیق کەوت و کوژرا.[3]

٢٩٩٩. میعوەذی کوڕی حارث(رضي الله عنه)

ناوی میعوەذی کوڕی حارثە، لە پشتیوانانە، گەنجێک بوو کە لە غەزای بەدردا بەشداری کرد و هاودەم بە موعاذی برای لە کوشتنی ئەبووجەهلدا بەشدار بوو، دواتریش جەنگا و زۆر بریندار بوو تا دواجار شەهید بوو.[4]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الشهادات - باب تعديل النساء بعضهن بعضا، الرقم ٢٦٦١؛ صحيح مسلم - كتاب التوبة - باب في حديث الإفك وقبول توبة القاذف، الرقم ٢٧٧٠.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٩٣.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١١٩.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٩٣.

٣٠٠٠. میقدادی کوڕی مەعدیەکریب(ﷺ)

ناوی میقدادی کوڕی مەعدیەکریبی کوڕی عەمرە، کونیەکەی ئەبووکەریمە یان ئەبوویەحیایە، دواتر لە حیمص نیشتەجێ بوو، چەند فەرموودەی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە، دواجار لە ساڵی هەشتاو سێ یان هەشتاو شەش یان هەشتاو حەوتی کۆچی و لە تەمەنی نەوەدو یەک ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.[1]

سولەیمی کوڕی عامیر دەڵێت: وتمان: ئەی میقداد خەڵکی دەڵێن تۆ پێغەمبەری خوات(ﷺ) نەدیوە، وتی: بەرەوەڵا بینیومەو پێغەمبەر(ﷺ) نەرمایی گوێی گرتوم کاتێک لەگەڵ مامێکم دەچووم بەڕێدا.[2]

٣٠٠١. میقدادی کوڕی ئەسوەد(ﷺ)

ناوی میقدادی کوڕی عەمرە، بەڵام بە میقدادی کوڕی ئەسوەد ناسراوە چونکە دراوەتەوە پاڵ ئەسوەدی کوڕی عەبدیەغووث، رایەک دەڵێت: لەبەرئەوەی لە ماڵی ئەودا گەورە بوو، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو لەبەرئەوەی کۆیلەیەکی رەشی بوو، رایەکیش دەڵێت: بەڵکو لە کیندە کەسێکی کوشتبوو و چوو بۆ مەککەو لەگەڵ ئەسوەد هاوپەیمانی بەست.[3]

ئەم هاوەڵە زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشە، دواتر گەڕایەوە بۆ مەککە، بەڵام نەیتوانی کۆچ بکات بۆ مەدینە، دوای ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) کۆچی کرد بۆ مەدینە، سریەیەکی بە سەرکردایەتی عوبەیدەی کوڕی حارث نارد و سریەکە گەیشتن بە

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٠٤.

[2] المعجم الكبير للطبراني - باب الميم - من اسمه مقداد - المقدام بن معدي كرب الكندي - سليم بن عامر الخبائري عنه، الرقم ٦٦٤.

[3] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٣٨٦.

دەستەیەکی بێباوەڕان کە عیکریمەی کوڕی ئەبی جەهل سەرکردایەتی دەکرد، میقداد و عوتبەی کوڕی غەزوانیش لەگەڵ بێباوەڕاندا دەرچووبوون تا خۆیان بگەیەنن بە موسڵمانان، کە هەردوولا بەیەکگەیشتن و جەنگ رووی نەدا، میقداد و عوتبە دایانە پاڵ موسڵمانان.[١]

لە گێڕانەوەیەکدا هاتووە یەکەم ئەو کەسانەی موسڵمانبوونی خۆیان ئاشکرا کرد و راگەیاند بریتی بوون لە حەوت کەس: پێغەمبەری خوا(ﷺ) و ئەبووبەکر و عەممار و سومەییەی دایکی عەممار و بیلال و صوهەیب و میقداد، پێغەمبەر(ﷺ) و ئەبووبەکر بە هۆی هۆزەکانیانەوە خوا پاراستنی لە زیانی بێباوەڕان، بەڵام ئەو پێنجەکەی تر لەلایەن بێباوەڕانەوە سزا دەدران، بەرگی ئاسنینیان دەکرایە بەر و دەبرانە بەر گەرمای خۆر، دواجار هەریەک لەوانە داوای دوژمنیان هێنایەدی-واتە بە ناچاری و بە رووکەش داواکەی بێباوەڕانیان قبووڵ کرد- جگە لە بیلال کە ئامادەیی نەبوو داواکەیان قبووڵ بکات.[٢]

ضوباعەی کچی زوبەیر کە ئامۆزای پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو، هاوسەری میقدادی کوڕی ئەسوەد بوو و کوڕێکی لێی هەبوو بە ناوی عەبدوڵا کە دواتر لە جەنگی جەمەلدا لەناو سوپای عائیشەدا بوو و کوژرا.[٣]

کاتێک پێغەمبەری خوا(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە برایەتی خستە نێوان میقداد و جەبباری کوڕی صەخرەوە.[٤]

میقداد یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای بەدر و ئەسپێکی پێ بوو، لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد.[٥]

---

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ٢٦٥.

[٢] سنن ابن ماجه - أبواب السنة - باب في فضائل أصحاب رسول الله(ﷺ) - فضائل بلال(ﷺ)، الرقم ١٥٠، المستدرک على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر بلال بن رباح - أول من أظهر إسلامه سبعة، الرقم ٥٢٧٣، قال الحاكم صحيح الإسناد و لم يخرجاه و وافقه الذهبي، قال الألباني في صحيح و ضعيف سنن ابن ماجة، الرقم ١٥٠ حسن صحيح.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣.

[٤] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ١٦١.

[٥] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٣٨٦.

لە غەزای بەدردا زوبەیری کوڕی عەووام ئەسپێکی پێ بوو و لە بەرەی ڕاستەوە بوو، میقدادی کوڕی ئەسوەدیش بە ئەسپێکەوە لە باڵی چەپەوە بوو.[1]

ئیبن مەسعوود دەڵێت: لەگەڵ میقدادی کوڕی ئەسوەد بووم کە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و پێغەمبەریش(ﷺ) نزای دەکرد لە بێباوەڕان، میقدادیش وتی: ئێمە قسەکەی قەومی مووسا ناکەینەوە بڵێین بڕۆ خۆت و خواکەت بجەنگن، بەڵکو لە ڕاست و چەپ و پێش و دواتەوە دەجەنگین، پێغەمبەریش(ﷺ) لە خۆشی ئەو قسەی دەموچاوی دەگەشایەوە.[2]

سەعد دەڵێت: لە غەزای ئوحوددا کە خەڵکی لە دەوری پێغەمبەر(ﷺ) تەکینەوە، منیش کەنارم گرت و وتم: خۆم دەدەمە بەر ئەو لێشاوە، یان شەهید دەبم یان ڕزگار دەبم تا دەگەم بە پێغەمبەر(ﷺ)، لەو بارەدا بووم کە کەسێکی دەموچاو هەڵبەستراوم بینی نەمدەزانی کێیە، بێباوەڕان هاتن، وتم: ئێستا پێی دەگەن، کەچی ئەو دەستی پڕ کرد لە وردەچەو و وەشاندی بەرووویاندا و هەموو گەڕانەوە، چەند جار ئەوەی کرد، تەنها میقدادی کوڕی ئەسوەد لە نێوان من و ئەودا هەبوو، ویستم بڵێم میقداد ئەوە کێیە، میقداد وتی: ئەی سەعد ئەوە پێغەمبەری خوایە(ﷺ) بانگت دەکات، وتم: لە کوێیە؟ میقدادیش بە ئاماژە پێی نیشان دام، منیش چووم بۆ لای.[3]

پێغەمبەری خوا(ﷺ) کە هەواڵی خوبەیبی پێ گەیشت، هەریەک لە میقداد و زوبەیری نارد تا تەرمی خوبەیب لە دارخورماکە دابگرن، کە گەیشتنە ناوچەی تەنعیم دەبینن چل کەس لەوێن، هەرچۆنێک بێت تەرمەکەی خوبەیبیان داگرت، زوبەیر تەرمەکەی خستە سەر ئەسپەکەی و تەرمەکەشی هیچ تێک نەچووبوو، بەڵام بێباوەڕەکان پێیان زانین، کاتێک کەوتنە شوێنیان

[1] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٤٦.

[2] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب قول الله تعالى إذ تستغيثون ربكم فاستجاب لكم، الرقم ٣٩٥٢.

[3] المستدرك على الصحيحين - كتاب المغازي والسرايا - ذكر رمية سعد يوم أحد ودعاء النبي صلى الله عليه وآله وسلم له، الرقم ٤٣٣٧.صححه ووافقه الذهبي في التلخيص و قال على شرط مسلم.

زوبەیـر تەرمەکـەی خسـتە خـوارەوە، ئەوەبـوو زەوی تەرمەکـەی خوبەیبـی قووتـدا و تەرمەکـەی دیـار نەمـاو نەکەوتـە دەسـت بێبـاوەڕان.[١]

میقـداد دەڵێـت: وتـم: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ئەگـەر لەگـەڵ کەسـێکی بێبـاوەڕ بەیـەک گەیشـتین و ئـەو بـە شمشـێر دەسـتێکی منـی پەڕانـد، دواتـر درەختێـک کەوتـە نێوانمـان و دوای ئـەوە وتـی: مـن موسـڵمان بـووم، ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ئایـا دوای ئـەو وتـەی بیکوژم؟ پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمووی: (نـا مەیکوژە)، وتـم: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) دەستیشـی پەڕاندبـم؟ فەرمووی: (لا تقتله، فإن قتلته فإنه بمنزلتك قبل أن تقتله وإنك بمنزلته قبل أن يقول كلمته التي قال)،[٢] (مەیکوژە، ئەگـەر کوشـتت ئـەوە تـۆ دەچیتـە شـوێنی ئـەو پێش ئـەوەی بیکوژیت و ئەویـش دەچێتـە شـوێنی تـۆ پێش ئـەوەی ئـەو قسـەی بڵێـت).

میقـداد دەڵێـت: جارێـک مـن و دوو هاوڕێـم لـە تـاو ماندوویـی و برسـێتی چـاو و گوێمـان لەدەسـت دابـوو، چوویـن تـا میوانـی هاوەڵانێکی پێغەمبـەر(ﷺ) بیـن، بـەڵام کـەس نەیبردینـەوە، چوویـن بـۆ لای پێغەمبـەر(ﷺ) و ئەویـش ئێمەی بـردەوە ماڵـەوە، سـێ بزنیـان هەبـوو فەرمـووی: ئـەو شـیرە لە نێوانماندا دابەش بکـەن، هەرکاممـان بەشـی خـۆی دەخـوارد، بەشـەکەی پێغەمبەریشـمان(ﷺ) بـرد بـۆی، چەنـد جـار ئاوامـان دەکـرد، شـەو دەهاتـەوەو سـەلامێکی دەکرد کە خەوتـووی بێدار نەدەکـردەوەو بێداریـش دەیبیسـت، ئینجـا دەچوویـە مزگـەوت و نوێـژی دەکـرد و دواتـر دەهاتـەوە شـیرەکەی دەخـواردەوە، شـەوێک شـەیتان هاتـە بنکڵێشـەم و کـە بەشـەکەی خۆمـم خـواردەوە پێـی دەوتـم موحەممـەد دەچێت بـۆ لای پشـتیوانان و ئەوانیـش زۆر ڕێزی دەگـرن و چـی پێویسـت بێت پێـی دەبەخشـن، بۆیـە چـووم بەشـەکەی پێغەمبەریشـم(ﷺ) خـواردەوە، جـا کە شـیرەکە گەیشـتە نـاو گـەدەم و دڵنیـا بوومـەوە کـە هیـچ ڕێیەکـی گەڕانـەوەی نیە،

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٢، ص ٢٦٣.

[٢] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب حدثني خليفة، الرقم ٤٠١٩؛ صحيح مسلم - كتاب الإيمان - باب تحريم قتل الكافر بعد أن قال لا إله إلا الله، الرقم ٩٥.

پەشیمان بوومەوەو شەیتانیش ڕێی پەشیمانی دەخستە بەرم، پێی دەوتم ماڵوێران چیت کرد؟ شیرەکەی موحەممەدت خواردەوە؟ جا خۆ ئێستە دێتەوەو دەبینێت شیرەکەی نەماوە نزات لێ دەکات و دنیا و ئاخیرەتیشت دەفەوتێت، منیش بەرگێکم دەدا بەخۆمدا، کە بمدایە بەسەر سەرمدا قاچم دەردەکەوت و ئەگەر بمدایە بەسەر قاچمدا سەرم دەردەکەوت، خەویش لە چاوانم تۆرابوو، بەڵام دوو هاوڕێکەی ترم خەوتن و ئەوەی من کردم ئەوان نەیانکرد، پێغەمبەر(ﷺ) هاتەوەو وەک جاران سەلامێکی نەرمی کرد، ئینجا چوویە مزگەوت و نوێژی کرد و دواتر هات تا شیرەکەی بخواتەوە، کەچی بینی نەماوە، سەری بەرەو ئاسمان بەرزکردەوە، وتم: بەخوا ئێستا نزام لێ دەکات و ماڵ وێران دەبم، ئینجا فەرمووی: (خوایە ئەوەی خواردنم پێ دەدات خواردنی پێ بدەیت، ئەوەی خواردنەوەم پێ دەدات خواردنەوەی نۆش بکەیت)، منیش توند بەرگەکەم دا بەسەر خۆمدا و چەقۆیەکم هەڵگرت و چووم بۆ لای بزنەکان تا بزانم کامیان قەڵەوترە سەری ببڕم بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، دەبینم هەر سێ بزنەکە گوانیان پڕە لە شیر، چووم قاپێکی ماڵی پێغەمبەرم(ﷺ) هێنا و پڕم کرد لە شیر، بردم بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەمشەو شیرەکەی خۆتان خواردەوە؟)، وتم: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، فەرمووی: بخۆرەوە، ئەویش شیرەکەی خواردەوە، دواتر هەندێکی هێشتەوەو دای بە من، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بخۆرەوە، ئەویش هەمدی لێی خواردەوەو هەندێکی مابوو دای بە من، کە زانیم پێغەمبەر(ﷺ) تێری خواردەوەو نزاکەی منی گرتەوە، ئەوەندە پێکەنیم تا کەوتمە سەر زەویەکە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (خەریکە داوێنت دەرکەوێت ئەی میقداد)، وتم: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) بارو مەسەلەکە ئاوەها بوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (مَا هَذِهِ إِلاَّ رَحْمَةٌ مِنَ اللهِ، أَفَلاَ كُنْتَ آذَنْتَنِي فَنُوقِظَ صَاحِبَيْنَا فَيُصِيبَانِ مِنْهَا؟) (ئەوە تەنها ڕەحمەتێ بوو لە خواوە،

بۆچی پێت نەوتم تا دوو هاورێکەی تریشمان بێدار بکردایەتەوەو ئەوانیش لێیان بخواردایەتەوە).[1]

لە فەرموودەیەکدا کە بورەیدە گێڕاویەتیەوە هاتووە کە پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی (إِنَّ اللهَ أَمَرَنِي بِحُبِّ أَرْبَعَةٍ، وَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ يُحِبُّهُمْ) (فەرمانم پێکراوە بە خۆشەویستی چوار لە هاوەڵانم و خوا هەواڵی پێداوم کە ئەوانی خۆش دەوێت)، بورەیدە دەڵێت: وتم: ئەوانە کێن ئەی پێغەمبەر(ﷺ)، فەرمووی: (عەلی و ئەبووزەری غیفاری و سەلمانی فارسی و میقدادی کوڕی ئەسوەدی کیندی).[2]

کاتێک حاطیبی کوڕی ئەبی بەلتەعە بە نهێنی نامەیەکی نووسی بۆ مەککە تا هەواڵی هێرشی پێغەمبەریان(ﷺ) پێ بدات، خوای گەورە ئەوەی ئاشکرا کرد، بۆیە پێغەمبەر(ﷺ) هەریەک لە عەلی کوڕی ئەبوو طالیب و زوبەیر و میقدادی کوڕی ئەسوەدی نارد بە شوێن ئەو ژنەی نامەکەی بردووەو ئەوانیش ژنەکەیان گرت و نامەکەیان لێ سەندەوەو گەڕانەوە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[3]

عەلی کوڕی ئەبوو طالیب دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) من و زوبەیری کوڕی عەووام و میقدادی نارد و فەرمووی: (انطلقوا حتى تأتوا روضة خاخ، فإن بها ظعينة معها كتاب، فخذوا منها)، (بڕۆن تا دەگەنە باخچەی خاخ لەوێ ئافرەتێکی لێیە کە نامەیەکی پێیە، ئەو نامەی لێ وەربگرن)، ئێمەش خێرا چووین تا گەیشتینە ئەوێ و بینیمان ئافرەتێکی لێیە، پێمان وت نامەکە دەرکە، ئەویش وتی: نامەم پێ نیە، وتمان: یان نامەکە دەردەکەیت یان بەرگت پێوە ناهێڵین-واتە بەزۆر خۆمان لێت دەسەنین-

[1] صحيح مسلم - كتاب الأشربة - باب إكرام الضيف وفضل إيثاره، الرقم ٢٠٥٥.

[2] جامع الترمذي - أبواب المناقب عن رسول الله(ﷺ)، الرقم ٤٠٩٣ و قال: هذا حديث حسن غريب؛ سنن ابن ماجه - أبواب السنة - باب في فضائل أصحاب رسول الله(ﷺ) - فضل سلمان وأبي ذر والمقداد، الرقم ١٥٥، حسنه ابن حجر في الإصابة، ج٦، ص ٢٠٣.

[3] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب الجاسوس، الرقم ٣٠٠٧؛ صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل أهل بدر(ﷺ)، الرقم ٢٤٩٤.

،[1] ئافرەتەکە وتی: مەگەر ئێوە موسڵمان نین؟ چۆن شتی وا دەکەن؟ ئەوانیش وتیان: با موسڵمانین، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) هەواڵی پێداوین کە تۆ نامەیەکت پێیە، ئافرەتەکە نامەکەی لە پرچەکانی دەرهێنا،[2] بینیمان لە نامەکەدا نووسرابوو: (لە حاطیبی کوڕی ئەبی بەلتەعەوە)، نامەکەی نووسیبوو بۆ بێباوەڕانێکی ناو مەککەو هەندێ زانیاری پێغەمبەری خوای(ﷺ) پێگەیاندبوون، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەی حاطیب ئەمە چیە؟) وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) پەلەم لێ مەکە، من لەناو قورەیشدا کەسێکی پاشکۆ و بێدەسەڵات بووم، چونکە کەسێک نەبوم لە خودی قورەیشیەکان، تۆ کۆچەرانێکت لەگەڵە کە خزم و کەسیان هەیە لە مەککەو ئەو خزمانەیان ژن و مناڵ و ماڵ و سامانیان دەپارێزن، منیش وتم: مادەم هیچ کەس و پشتێکم نیە لەوێ، با بەمە پارێزگاری لە خۆم بکەم، ئەمەشم هەرگیز لەوەوە نەکردووە کە وازم هێنابێت لە ئایینەکەم و لە رازیبوونم نەبووە بە کوفر پاش ئەوەی خوا ئیسلامی پێ بەخشیم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (أما إنه قد صدقكم)، (ئەو راستی پێ وتن)، عومەر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) رێم بدە بدەم لە گەردنی ئەو دووڕووە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إنه قد شهد بدرا و ما يدريك لعل الله اطلع على من شهد بدرا فقال اعملوا ما شئتم قد غفرت لكم)، (ئەو بەشداربووی بەدرە، تۆ چووزانیت خوا ئاگادارە بە بەشداربوانی بەدر و فەرموویەتی چی دەکەن بیکەن من لێتان خۆش بوم)، ئەوەبوو خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند(يا ايها الذين امنوا لا تتخذوا عدوي وعدوكم اولياء تلقون اليهم بالمودة وقد كفروا بما جاءكم من الحق يخرجون الرسول واياكم ان تؤمنوا بالله ربكم ان كنتم خرجتم جهادا في سبيلي وابتغاء مرضاتي تسرون اليهم بالمودة وانا اعلم بما اخفيتم وما اعلنتم ومن يفعله منكم فقد ضل سواء السبيل)،[3] ئەمەش هۆکاری دابەزینی ئەو ئایەتە بوو.[4]

---

[1] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب الجاسوس، الرقم ٣٠٠٧؛ صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل أهل بدر(ﷺ)، الرقم ٢٤٩٤.

[2] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٤٥، قال الذهبي إسناده صالح و أصله في الصحيحين.

[3] الممتحنة: ١.

[4] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب غزوة الفتح، الرقم ٤٢٧٤.

مێژوونووسی شیعە یەعقووبی دەقێکی هێناوەو دەڵێت: دەستەیەک لە کۆچەران و پشتیوانان دواکەوتن لە بەیعەت دان بە ئەبووبەکر و هەواداری عەلی کوڕی ئەبووطالیب بوون، لەوانە عەبباسی کوڕی عەبدولموتەلیب و فەضلی کوڕی عەبباس و زوبەیری کوڕی عەووام و خالیدی کوڕی سەعید و میقدادی کوڕی عەمر و سەلمانی فارسی و ئەبووذەری غیفاری و عەمماری کوڕی یاسر و بەررائی کوڕی عازب و ئوبەی کوڕی کەعب.[1]

پێشتر لە ژیانی جوندوبی کوڕی جونادەدا باسمان کردووەو لێرەدا دووبارەی ناکەینەوە.

کاتێک عەمری کوڕی عاص داوای یارمەتی سوپایی کرد لە عومەری کوڕی خەططاب و داوای سێ هەزار سوارەی کردبوو، خەلیفە خاریجەی کوڕی حوذافە و زوبەیری کوڕی عەووام و میقدادی کوڕی ئەسوەدی نارد بۆ پشتیوانی عەمر،[2] لەگەڵ هەریەک لەوانەدا دەستەیەک لە سوپای نارد.[3]

جوبەیری کوڕی نوفەیر دەڵێت: ڕۆژێک لە خزمەت میقدادی کوڕی ئەسوەددا دانیشتبووین، کەسێک دای بەلایدا و وتی: خۆزگە بەو دوو چاوە کە پێغەمبەری خوایان(ﷺ) بینیوە، بەخوا ئێمەش حەزمان دەکرد ئەوەی تۆ بینیت ئێمەش بمانبینیایە و ئەوەی تۆ ئامادەی بوویت ئێمەش ئامادەی بووینایە، میقداد تووڕەیی گرتی، منیش سەرم سوڕما چونکە دەمووت خۆ کابرا خراپی نەوت، دواتر میقداد تەماشای کرد و وتی: کابرا بۆچی ئاوات بە ساتێ دەخوازێت کە خوا نەیویستووە ئەوی تێدا بێت، چووزانێت ئەگەر لەوێ بوایە چی دەکرد، بەخوا کەسانێک لە لای پێغەمبەر(ﷺ) ئامادە بوون کە خوا لەسەر ڕوو بەرەو دۆزەخی بردن لەبەرئەوەی نەهاتن بەدەم بانگەوازی پێغەمبەرەوە(ﷺ) و بڕوایان پێ نەکرد، بۆچی سوپاسی خوا

[1] تاريخ اليعقوبي، دار صادر، بيروت، ج٢، ص ١٢٤.
[2] أسد الغابة، ج٢، ص ١٠٣.
[3] تاريخ الإسلام للذهبي، ج٣، ص ٦١٨.

ناکەن کە هەر بە لەدایک بوونتان پەروەردگاری خۆتان دەناسن و بڕواتان هێناوە بەوەی پێغەمبەر(ﷺ) هێناویەتی، خوا لە بری ئێوە کەسانی تری خستە بەر تاقیکردنەوەو ئێوە رزگارتان بوو، بەخوا پێغەمبەر(ﷺ) لە سەختترین حاڵدا نێردرا، بارێکی نەفامی کە پێیان وانەبوو ئەم دینەی ئێمە باشتر بێت لە بتپەرستی، پێغەمبەر(ﷺ) جیاکەرەوەیەکی هێنا کە حەق و ناحەقی جیادەکردەوە، باوک و کوڕی لەیەک دەکرد تا ئەوەی کەسی وا هەبوو وای دەبینی براکەی یان کوڕی یان باوکی بێباوەڕە، خوا دڵی بە ئیمان والا کردبوو و دەیزانی ئەگەر ماڵوێران بێت بەرەو دۆزەخ دەچێت، کەچی دڵی ئارامی نەدەگرت کاتێک دەیبینی ئازیزەکەی لە دۆزەخدایە، لەکاتێکدا ئەو ئازیزەی ئەو کەسەیە کە خوا باسی دەکات (الذين يقولون ربنا هب لنا من أزواجنا و ذرياتنا قرة أعين).[1]

میقداد پێش وەفاتی وەسیەتی کرد لە سامانەکەی سی و شەش هەزار بدرێت بە حەسەن و حوسەین و بۆ هەریەک لە دایکانی باوەڕدارانیش حەوت هەزار درهەم بدرێت.[2]

دواجار میقداد لە ساڵی سی و سێی کۆچی و لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففان و لە تەمەنی حەفتا ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.[3]

٣٠٠٢. میهجەع(رضي الله عنه)

ناوی میهجەعەو خزمەتکاری عومەری کوڕی خەططاب بوو، یەکێک بوو لە دەستەی یەکەمی موسڵمان بوان، عومەر لەپێناو خوادا ئازادی کرد،[4]

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(رضي الله عنهم) - حديث المقداد بن الأسود(رضي الله عنه)، الرقم ٢٤٣٣٣؛ صحيح ابن حبان - كتاب التاريخ - باب تبليغه(ﷺ) الرسالة وما لقي من قومه - ذكر تفريق المصطفى(ﷺ) بين الحق والباطل بالرسالة، الرقم ٦٥٥٢، صححه شعيب الأرناؤوط.

[2] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ٣٨٩.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٢٠٣.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٢٣١.

ئەم هاوەڵە بە بنەڕەت خەڵکی یەمەن بوو، میهجەع کۆچی کرد بۆ مەدینەو لە غەزای بەدردا بەشداری کرد و یەکەم شەهیدی ئەو غەزایە بوو،[1] تیرێکی وێڵ کوشتی.

٣٠٠٣. میهران(رضي الله عنه)

ناوی میهرانەو خزمەتکاری پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو، میهران دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إنا آل محمد لا تحل لنا الصدقة)،[2] (ئێمەی بنەماڵەی موحەممەد صەدەقە –زەکات-مان بۆ حەڵاڵ نیە).

[1] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب الأوائل - أول من أسلم مع رسول الله، الرقم ٣٦٩٢١.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(ﷺ) - حديث مهران مولى رسول الله(ﷺ)، الرقم ١٥٩٤٩، قال شعيب الأرناؤوط حديث صحيح بشواهده و هذا إسناد حسن.

ئەو هاوەڵانەی ناویان
بە پیتی (ن)
دەست پێ دەکات

٣٠٠٤. ناجیە(ڕەزیی الله عنه)

ناوی ناجیەی کوڕی ئەعجەمی ئەسلەمیە، لە ڕێککەوتنی حودەیبیەدا بەشدار بوو، هەروەها لە فەتحی مەککەدا بەشدار بوو و ئاڵایەکی بەدەستەوە بوو، لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کرد.[١]

٣٠٠٥. ناجیەی کوڕی جوندوب(ڕەزیی الله عنه)

ناوی ناجیەی کوڕی جوندوبی کوڕی عومەیری ئەسلەمیە، لە ڕێککەوتنی حودەیبیەدا بەشداری کرد.[٢]

سەرەتا ناوی ذەکوان بوو و پێغەمبەر(ﷺ) ناوی گۆڕی و ناوی نا ناجیە.[٣]

٣٠٠٦. نافیعی کوڕی بودەیل(ڕەزیی الله عنه)

ناوی نافیعی کوڕی بودەیلی کوڕی وەرقائە، خۆی و باوکی و براکانیشی لە گەورە هاوەڵانی خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) بوون، ئەم هاوەڵە زۆر زوو موسڵمان بوو و دواتر لە ڕووداوی بیئر مەعوونەدا شەهید بوو.[٤]

٣٠٠٧. نافیعی کوڕی سەهل(ڕەزیی الله عنه)

ناوی نافیعی کوڕی سەهلە، لە پشتیوانانە لە ئەشهەلیەکان، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٣٩٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٣٩٩.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٠٠.

[٤] أسد الغابة، ج٥، ص ٣١٢.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٠٧.

٣٠٠٨. نافیعی کوڕی ظورەیب(ﷺ)

نـاوی نافیعـی کـوڕی ظورەیبـە، لـە موسـڵمانبوانی فەتحـی مەککەیـە، دوای وەفاتـی پێغەمبەریـش(ﷺ) ژیـا و نووسـەری بـۆ عومـەری کـوڕی خەططـاب دەکـرد، رایەکیـش دەڵێـت: نووسـەری بـۆ عوثمانـی کـوڕی عەففـان دەکـرد.[١]

٣٠٠٩. نافیعی حەبەشی(ﷺ)

نـاوی نافیعـەو لـە حەبەشـەوە هـاودەم بـە حـەوت کەسـی تـر هاتـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و موسـڵمان بـوو.[٢]

٣٠١٠. نافیعی کوڕی عوتبە(ﷺ)

نـاوی نافیعـی کـوڕی عوتبـەی کـوڕی ئەبـی وەققاصـەو لـە موسـڵمانبوانی فەتحـی مەککەیـە،[٣] عوتبـە دەڵێـت: لـە غەزایەکدا لەگـەڵ پێغەمبـەر(ﷺ) بوویـن کـە دەمـەو ئێـوارە قەومێـک هاتـن بـۆ لای پێغەمبـەر(ﷺ) و جلـی خوورییـان لەبـەر بـوو، لـە تەپۆڵکەیەکدا گەیشـتن بـە پێغەمبـەر(ﷺ)، ئـەوان بەپێوە بـوون و پێغەمبەریش(ﷺ) دانیشـتبوو، دەروونـم پێـی دەوتـم بڕۆ و لە نێوانیاندا بوەسـتە نـەوەک پێغەمبـەر(ﷺ) تیـرۆر بکـەن، چـووم و لەنێـوان ئـەوان و پێغەمبەردا(ﷺ) وەسـتام، چـوار وشـەم لـە پێغەمبـەر(ﷺ) وەرگـرت و بـە دەسـت دەمژمـاردن، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: **(تغزون جزيرة العرب فيفتحها الله، ثم فارس فيفتحها الله، ثم تغزون الروم فيفتحها الله، ثم تغزون الدجال فيفتحه الله)**،[٤] (غـەزوی جەزیرەتولعـەرەب

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٠٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤١٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٠٩.

[٤] صحيح مسلم - كتاب الفتن وأشراط الساعة - باب ما يكون من فتوحات المسلمين قبل الدجال، الرقم ٢٩٠٠؛ صحيح ابن حبان - كتاب التاريخ - باب إخباره(ﷺ) عما يكون في أمته من الفتن والحوادث - ذكر البيان بأن أول فتح يكون للمسلمين بعده فتح جزيرة العرب، الرقم ٦٦٧٢.

دەکەن و خوا فەتحی دەکات، دواتر غەزوی فارس دەکەن و خوا فەتحی دەکات، دواتر غەزوی رۆم دەکەن و خوا فەتحی دەکات، دواتر غەزوی دەججال دەکەن و خوا فەتحی دەکات).

٣٠١١. نامیەی کوڕی صەفارە(ﷺ)

ناوی نامیەی کوڕی صفارەیەو هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[١]

٣٠١٢. نائیلەی کچی رەبیع(ﷺ)

ناوی نائیلەی کچی رەبیعی کوڕی قەیسە، لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٣٠١٣. نائیلەی کچی سەعد(ﷺ)

ناوی نائیلەی کچی سەعدە، لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٣٠١٤. نائیلەی کچی سەلامە(ﷺ)

ناوی نائیلەی کچی سەلامەی کوڕی وەقشە، لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٤]

٣٠١٥. نائیلەی کچی عوبەید(ﷺ)

ناوی نائیلەی کچی عوبەیدە، لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤١٦.
[٢] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٣٦٦.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٣٧.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٣٧.
[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٣٧.

٣٠١٦. نەبیهی کوڕی صواب(﵁)

ناوی نەبیهی کوڕی صوابەو کونیەکەی ئەبووعەبدوڕەحمانە، هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە فەتحی میصردا بەشداری کرد و یەکێک بوو لەو چوار کەسەی کە قیبلەیان لە میصر دیاری کرد.[١]

٣٠١٧. نەجیح(﵁)

ناوی نەجیحەو خزمەتکاری کولثومی کوڕی هەدم بوو، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) چوو بۆ لای کولثوم ئەویش خزمەتکارەکەی بانگ کرد کە ناوی نەجیح بوو، پێغەمبەر(ﷺ) دڵخۆش بوو بە ناوەکەی.[٢]

٣٠١٨. نەذیری غەسسانی(﵁)

ناوی نەذیر یان بوکەیرە، کونیەکەی ئەبوومەریەمە،[٣] ئەبوومەریەم دەڵێت: لە غەزایەکدا لەبەردەم پێغەمبەردا(ﷺ) بووم و دەجەنگام و ئەویش ئاڵایەکی دایە دەستم، منیش کەوتمە هاویشتن، ئەویش بەو کارەم سەرسام بوو و نزای بۆ کردم.[٤]

٣٠١٩. نەسیکە(﵂)

ناوی نەسیکەیە بە ئومموعەمر ناسراوە، نەسیکە دەڵێت: من لای عائیشە بووم کە مەڕێکی سەربڕی بوو و پێغەمبەر(ﷺ) هاتە ژوورەوە داردەستێکی بەدەستەوە بوو و داینا و دواتر چوو بۆ مزگەوت و دوو ركات نوێژی کرد و هاتەوە بۆ سەر جێگەکەی و راکشا و فەرمووی: خواردن هەیە؟ نانمان بۆ برد و عائیشە وتی: مەڕێکمان سەربڕی و هیچیمان نەهێشتەوە جگە

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٢٣.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٢٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٢٥.

[٤] المعجم الكبير للطبراني – مسند من يعرف بالكنى – من يكنى أبا مريم – أبو مريم الغساني، الرقم ٨٣٣.

لەمە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لَا بَلْ كُلُّهَا أُمْسِكَتْ إِلَّا هَذَا) (نا، بەڵکو هەموویت هێشتوەتەوە جگە لەمە).[1]

٣٠٢٠. نەصری کوڕی حارث(رضي الله عنه)

ناوی نەصری کوڕی حارثی کوڕی عەبدرزاحە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان و یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[2]

٣٠٢١. نەصری کوڕی دەهر(رضي الله عنه)

ناوی نەصری کوڕی دەهری ئەسلەمیە، نەصر دەڵێت: من یەکێک بووم لەوانەی ماعیزی کوڕی مالیکمان رەجم کرد.[3]

هەروەها نەصر یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای خەیبەر و لەو بارەشەوە فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەر(ﷺ) داوای لە عامیری کوڕی ئەکوەع کردووە بڕێک شیعر بڵێت.[4]

٣٠٢٢. نەضلەی کوڕی طەریف(رضي الله عنه)

ناوی نەضلەی کوڕی طەریفە، نەضلە دەڵێت: کابرایەک کە پێی دەوترا ئەعشا ژنێکی لابوو کە پێی دەوترا موعاذە، چوویە دەرەوەو ژنەکەی رایکرد و چوو بۆ لای کەسێک بە ناوی میطرەف و ئەویش پەنای دا، دواتر پیاوەکەی داوای ژنەکەی کردەوەو پێغەمبەریش(ﷺ) نامەی نووسی تا ژنەکەی بداتەوە دەست، ئەویش کە نامەکەی خوێندەوە ژنەکەی دایەوە دەست پیاوەکەی.[5]

---

[1] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب النون - نسيكة أم عمرو بن جلاس، الرقم ٨٣

[2] أسد الغابة، ج٥، ص ٣٢٩.

[3] مسند احمد بن حنبل، الرقم ١٥٢٥٥، السنن الكبرى للنسائي، الرقم ٦٩٧٣، قال ابن حجر في الإصابة ما رواه النسائي سنده جيد، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره.

[4] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٤٦١٠.

[5] مسند أحمد بن حنبل - مسند عبد الله بن عمرو بن العاص(رضي الله عنه)، الرقم ٧٠٠٥.

٣.٠٢٣. نەضلەی کوڕی عوبەید(ﷺ)

ناوی نەضلەی کوڕی عوبەیدی ئەسلەمیەو کونیەکەی ئەبووبورزەیە، کە چوویە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) ناوی گۆڕی و ناوی نا عەبدولا، ئەم هاوەڵە زۆر زوو موسڵمان بوو، نەضلە یەکێک بوو لە بەشداربوانی فەتحی خەیبەر و فەتحی مەککەو لە غەزای حونەینیشدا بەشداری کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و بەشداریەکی کارای فتووحاتی کرد، لە سەردەمی خیلافەتی عەلیدا پشتیوانێکی کارای عەلی بوو و بەشداری هەموو جەنگەکان بوو لەگەڵیدا، دەوترێت لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کردووە، رایەکیش دەڵێت: لە ساڵی شەست و چواری کۆچیدا وەفاتی کردووە، سەبارەت بە شوێنی مردنیشی راجیایی زۆر هەیە، رایەک دەڵێت: لە کلاباذ و رای تریش بەصرەو سجستان و هوراتیان هێناوە.[1]

٣.٠٢٤. نەضیری کوڕی حارث(ﷺ)

ناوی نەضیری کوڕی حارثی کوڕی عەلقەمەیە، ئەگەرچی رایەک دەڵێت: لە موسڵمانبوانی پێش کۆچی حەبەشەیەو لە کۆچی حەبەشەدا بەشدار بووە، بەڵام راستتر ئەوەیە بە بێباوەڕی ماوەتەوە تا دوای فەتحی مەککە موسڵمان بوو، لە غەزای حونەیندا پێغەمبەر(ﷺ) سەد وشتری پێ بەخشی وەک چۆن ئەوەی بەخشیبوو بە دڵراگیرکراوانی تر، دوای ئەوە کۆچی کرد بۆ مەدینەو لەوێ مایەوە تا دواتر کۆچی کرد بۆ شام و بەشداری جەنگی یەرمووکی کرد و لە جەنگەکەشدا کوژرا.[2]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٣٣-٤٣٤.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٣٦.

٣.٠٢٥. نەفیسەی کچی عەمر(رضي الله عنها)

ناوی نەفیسەی کچی عەمرە، لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٣.٠٢٦. نەهیکی کوڕی ئەوس(رضي الله عنه)

ناوی نەهیکی کوڕی ئەوسی کوڕی خەزمەیە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان و کونیەکەی ئەبووعومەرە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، دواتریش لە غەزاکانی تردا بەشداری کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و نێردراوی خەلیفە ئەبووبەکر بوو بۆ لای زیادی کوڕی لبید لە یەمەن.[٢]

٣.٠٢٧. نەهیکی کوڕی تیهان(رضي الله عنه)

ناوی نەهیکی کوڕی تیهانە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٣]

٣.٠٢٨. نەهیکی کوڕی عاصیم(رضي الله عنه)

ناوی نەهیکی کوڕی عاصیمی کوڕی مالیکە، هاودەم بە لەقیطی کوڕی عامیر هاتوەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٤٣.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٧٦.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٧٦.

[٤] المستدرک على الصحيحين - كتاب الأهوال - خمس من الغيب لا يعلمهن إلا الله، الرقم ٨٧٨٠.

٣٠٢٩. نەهیکی کوڕی قوصەی(ﷺ)

ناوی نەهیکی کوڕی قوصەی کوڕی عەوفەو هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[١]

٣٠٣٠. نەوفەلی کوڕی ثەعلەبە(ﷺ)

ناوی نەوفەلی کوڕی ثەعلەبەی کوڕی عەبدولایە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر و دواتریش لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد.[٢]

٣٠٣١. نەوفەلی کوڕی حارث(ﷺ)

ناوی نەوفەلی کوڕی حارثی هاشمیەو ئامۆزای پێغەمبەری خوایە(ﷺ) و لە حەمزەو عەبباسیش بەتەمەنتر بوو، لە غەزای بەدردا بەدیل گیرا و دواتر بە فیدیە خۆی ئازاد کرد و هەر لەوێش موسڵمان بوو، لە سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا کۆچی دوایی کرد.[٣]

٣٠٣٢. نەوفەلی کوڕی موعاویە(ﷺ)

ناوی نەوفەلی کوڕی موعاویەی کوڕی عوروەیە، کەسێکی بەتەمەن بوو و زۆر ژیا، سەد ساڵ تەمەنی بوو، رایەکیش دەڵێت: سەدو بیست ساڵ تەمەنی بوو، شەستی بە بێباوەڕی و شەستی بە موسڵمانێتی ژیا، لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو و دواتر لە ساڵی نۆی کۆچیدا لەگەڵ ئەبووبەکر حەجی کرد و لە ساڵی دەی کۆچیشدا لەگەڵ پێغەمبەردا(ﷺ) حەجی کرد.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٧٧.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٧٩.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٧٩.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٨١.

٣٠٣٣. نەوواسی کوڕی سەمعان(ﷺ)

ناوی نەوواسی کوڕی سەمعانی کیلابیە، نەوواس دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو (يؤتى بالقرآن يوم القيامة وأهله الذين كانوا يعملون به تقدمه سورة البقرة، وآل عمران، كأنهما غمامتان، أو ظلتان سوداوان بينهما شرق، أو كأنهما حزقان من طير صواف، تحاجان عن صاحبهما)،[١] (ڕۆژی دوایی قورئان و ئەوانەش دەهێنرێ کە کاریان پێ کردووە، سوورەتی بەقەرە و ئال عمران پێش دەخرێت، دەڵێیت دوو هەورن یان دوو سێبەری ڕەشن لەنێوانیاندا ڕووناکیەک هەیە، یان دەڵێیت دوو کۆمەڵە باڵندەی باڵکراوەن، بەرگری لە هەڵگرەکانیان دەکەن).

٣٠٣٤. نواری کچی حارث(ﷺ)

ناوی نواری کچی حارثە، ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٣٠٣٥. نواری کچی قەیس(ﷺ)

ناوی نواری کچی قەیسە، ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

---

[١] مسند أحمد بن حنبل - مسند الشاميين(ﷺ) - حديث النواس بن سمعان الكلابي الأنصاري(ﷺ)، الرقم ١٧٩١٢؛ صحيح مسلم - كتاب صلاة المسافرين وقصرها - باب فضل قراءة القرآن وسورة البقرة، الرقم ٨٠٥

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٤٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٤٤.

٣٠٣٦. نواری کچی مالیک(رضي الله عنها)

ناوی نواری کچی مالیکە، ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە، دایکی زەیدی کوڕی ثابتی هاوەڵی ناسراوی پێغەمبەری خوایە(ﷺ).[١]

٣٠٣٧. نوبەیشە(رضي الله عنه)

ناوی نوبەیشەی هوذەلیە، نوبەیشە دەڵێت: پێغەمبەر فەرمووی: (رۆژانی تەشریق رۆژانی خواردن و خواردنەوەیە).[٢]

جارێک نوبەیشە چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و بڕێک دیلی لابوو، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) یان منەتباریان بکەو یان دەتوانیت بە فیدیە ئازادیان بکەیت، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (أَمَرْتَ بِخَيْرٍ أَنْتَ نُبَيْشَةُ الْخَيْرِ بَعْدَ ذَلِكَ) (پێشنیازێکی جوانت خستەڕوو، تۆ دوای ئەوە نوبەیشەی خێری).[٣]

٣٠٣٨. نوبەیطی کوڕی جابیر(رضي الله عنه)

ناوی نوبەیطی کوڕی جابیری کوڕی مالیکە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[٤]

٣٠٣٩. نوبەیطی کوڕی شەریط(رضي الله عنه)

ناوی نوبەیطی کوڕی شەریطی کوڕی ئەنەسی ئەشجەعیە، نوبەیط دەڵێت: پێغەمبەری خوام(ﷺ) بینی لە مینا وتاری دەفەرموو و سوپاس و ستایشی خوای کرد و دواتر فەرمووی: چ رۆژێک حەرامترین رۆژە-کە جەنگی تیا بکرێت-؟

---

[١] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٤١٩.

[٢] صحيح مسلم - كتاب الصيام - باب تحريم صوم أيام التشريق، الرقم ١١٤١.

[٣] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- ذكر مناقب نبيشة الخير(رضي الله عنه)، الرقم ٦٠٠٢.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٢٢.

وتیان: ئەمڕۆ؟ فەرمووی: ئەی چ شارێک؟ وتیان: ئەم شارە، فەرمووی: ئەی چ مانگێک؟ وتیان: ئەم مانگە، فەرمووی: (دەی خوێن و سامانتان لەسەر یەکدی حەرامە وەک حەرامی ئەم ڕۆژەو ئەم مانگەو ئەم شارە، خوایە ئایا گەیاندم؟) هەموو وتیان: بەڵێ، ئەویش فەرمووی: خوایە شاهید بە.[١]

٣٠٤٠. نوتەیلەی کچی قەیس(﵂)

ناوی نوتەیلەی کچی قەیسی کوڕی جەریرە، ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٣٠٤١. نوسەیبەی کچی رافیع(﵂)

ناوی نوسەیبەی کچی رافیعە، ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان و موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٣٠٤٢. نوسەیبەی کچی سیماک(﵂)

ناوی نوسەیبەی کچی سیماکی کوڕی نوعمانە، ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٤]

٣٠٤٣. نوسەیبەی کچی کەعب(﵂)

ناوی نوسەیبەی کچی کەعبی کوڕی عەمرە، کونیەکەی ئومموعومارەیە، لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە، نوسەیبە لە بەیعەتی دووەمی عەقەبەدا

---

[١] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند الكوفيين(ﷺ) - حديث نبيط بن شريط(ﷺ)، الرقم ١٨٩٥٨؛ السنن الكبرى للبيهقي - كتاب الجمعة - جماع أبواب آداب الخطبة - باب كيف يستحب أن تكون الخطبة، الرقم ٥٨٨٧، صححه شعيب الأرناؤوط.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١٣٩.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ١٣٩.

[٤] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨ ص ٣٤٨.

بەشداری کرد و هاودەم بە زەیدی کوڕی عاصیمی مێردی و هەردوو کوڕەکەی حەبیب و عەبدوڵا بەشداری کرد، نوسەیبە هاودەم بە زەیدی مێردی بەشداری غەزای ئوحودی کرد، نوسەیبە لە جەنگەکەدا ئاوی دەگێڕا، بەڵام کاتێک جەنگەکە قورس بوو و بینی دەوری پێغەمبەر(ﷺ) چۆڵە، چوو و بەرگری لێکرد و بریندار بوو، دواتریش لە بەیعەتی ریضواندا بەشداری کرد، هەروەها پاش وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و جەنگا تا دەستێکی بڕا و دوانزە جار بریندار بوو.[1]

نوسەیبە دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) هات بۆماڵم و من بەڕۆژوو بووم، خواردنم خستە بەردەمی و ئەویش فەرمووی: وەرە بخۆ، وتم: بەڕۆژووم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (الصائم إذا أكل عنده صلت عليه الملائكة)،[2] (رۆژووەوان ئەگەر خواردنی لەلادا بخورێت ئەوە فریشتەکان صەڵەواتی لەسەر دەدەن).

٣٠٤٤. نوسەیبەی کچی نیار(ﷺ)

ناوی نوسەیبەی کچی نیارە، لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[3]

٣٠٤٥. نوسەیبەی کچی ئەبی طەلحە(ﷺ)

ناوی نوسەیبەی کچی ئەبی طەلحەیە، لە پشتیوانانەو موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص١٤٠.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند النساء(ﷺ) - حديث أم عمارة(ﷺ)، الرقم ٢٧٧٠٢؛ صحيح ابن حبان - كتاب الصوم - باب فضل الصوم - ذكر استغفار الملائكة للصائم إذا أكل عنده حتى يفرغوا، الرقم ٣٤٣٠، ضعفه شعيب الأرناؤوط، كما ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف الترغيب و الترهيب، الرقم ٦٥٥.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٤١.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٣٩.

٣٠٤٦. نوسەیری کوڕی عەنبەس(رضي الله عنه)

ناوی نوسەیری کوڕی عەنبەسەو لە چەند غەزادا بەشداری کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(صلى الله عليه وسلم) ژیا تا لە جەنگی جیسر ئەبی عوبەیددا شەهید بوو.[١]

٣٠٤٧. نوعەیمانی کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی نوعەیمانی کوڕی عەمری کوڕی ریفاعەیە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد.[٢]

جارێک ئەبووبەکری صدیق چوو بۆ شام، هاودەم بەویش نوعەیمانی کوڕی عەمر کە هاوەڵێکی بەشداربووی عەقەبە و غەزای بەدریش بوو و بە کەسێکی قسەخۆش ناسرابوو، لەگەڵ سوەیبیطیشدا چوون، سوەیبیط سەرپەرشتی خواردنی کاروانەکەی دەکرد، نوعەیمان هات و وتی: بڕێک خواردنم بدەرێ، سوەیبیط وتی: نابێت، دەبێت ئەبووبەکر بێتەوە ئینجا، نوعەیمانیش چوو بۆ لای بڕێک خەڵک کە لەوێ بوون و وتی: کۆیلەیەکی عەرەبم هەیە لێم بکڕن، بەڵام زمان درێژی دەکات و لەوانەیە کە بیهێنم پێتان بڵێت من کۆیلە نیم و ئازادم، جا ئەگەر بەو حاڵەیەوە لێم دەکڕن با بیهێنم، ئەگەرنا با نەیهێنم و کۆیلەکەشم لێ هار مەکەن، ئەوانیش وتیان: بیهێنە دەیکڕین، ئەویش چوو سوەیبیطی هێنا بەرەو لا خەڵکەکە، کە گەیشتنە ئەوێ بە خەڵکەکەی وت ئەوەتا ئەمەیە، ئەوانیش وتیان: باشە دەیکڕین، سوەیبیط وتی: ئەمە درۆ دەکات من کەسێکی ئازادم و کۆیلە نیم، ئەوانیش وتیان: ئاگامان لە فێڵت هەیە، ئەوەبوو بە حەبل بەستیانەوەو بردیان، کە ئەبووبەکر هاتەوەو هەواڵەکەی بیست، خێرا چوون و سوەیبیطیان کڕیەوەو

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٢٧.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٦٣-٤٦٤.

هێنایانەوە، کە هاتنەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و بەسەرهاتەکەیان بۆ باسکرد، پێغەمبەر(ﷺ) و هاوەڵانی تا ماوەیەک پێدەکەنین.[1]

دەشتەکیەک هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و هاتە مزگەوت و لە لای مزگەوتەوە وشترەکەی مۆڵ دا، هەندێ لە هاوەڵان بە نوعەیمانی کوڕی عەمری ئەنصارییان وت بۆچی سەری نابڕیت تا بیخۆین چونکە حەزمان لە گۆشتە، پێغەمبەر(ﷺ) پارەکەی دەدات، ئەویش سەری بڕی، پاشان دەشتەکیەکە هات و سەیری کرد وشترەکەی سەربڕاوە، هاواری کرد وەی وشترەکەم ئەی موحەممەد، پێغەمبەر(ﷺ) هات و فەرمووی (کێ ئەوەی کرد؟) وتیان: نوعەیمان، ئەویش لەسەری پرسیاری کرد تا لە ماڵی ضوباعەی کچی زوبەیری بینی خۆی لە چاڵێکدا شاردووەتەوە و گەڵای خورمای داوە بەسەر خۆیدا، کابرایەک ئاماژەی بۆ کرد و دەنگی بەرزکردەوە و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا نەمبینیوە، بەڵام بەدەست ئاماژەی کرد کە لەوێدایە، پێغەمبەر(ﷺ) هێنایەدەر و ئەویش بەهۆی گەڵای دارخورماکەی سەر سەریەوە ڕەنگی گۆڕابوو، چونکە کەوتبوو بەسەریدا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی (بۆچی واتکرد؟) وتی: ئەوانەی تۆیان هێنا بۆ لای من ئەی پێغەمبەری خوا ئەوان وتیان: وابکە، پێغەمبەریش(ﷺ) ڕووخساری دەسڕی و پێدەکەنی، پاشان پێغەمبەر(ﷺ) پارەکەی دا.[2]

مەخزەمەی کوڕی نەوفەلی کوڕی وەهبی زوهری پیرێکی گەورەی مەدینە بوو، نابینا بوو و تەمەنی سەد و پانزە ساڵ بوو، ڕۆژێ لە مزگەوت ویستی میزبکات خەڵکی هاواریان لێکرد، نوعەیمانی کوڕی عەمر هات و بردیە لایەکی مزگەوت و وتی: ئا لێرەدا، ئەویش دانیشت تا میز بکات و نوعەیمان بەجێی هێشت، میزی کرد و خەڵکی هاواریان لێکرد، کە لێبوویەوە وتی: هاوار بۆتان کامتان منی هێنایە ئێرە؟ وتیان: نوعەیمانی کوڕی عەمر، وتی: خوا ئاوا و ئاوای پێ بکات، بەخوا ئەگەر دەستم پێی بگات دەبێت بەم

[1] سنن ابن ماجه - أبواب الأدب - باب المزاح، الرقم ٣٧١٩؛ أسد الغابة، ج٥، ص ٣٦٧-٣٦٨، ضعفه شعيب الأرناؤوط، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن ابن ماجة.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٦٥.

گۆچانەم وا لێی بدەم دەردی منی تووش بێت، ماوەیەکی خایاند تا مەخرەمە بیری چوویەوە، ڕۆژێ هات بۆ لای عوثمان و لە لایەکی مزگەوتەوە نوێژی دەکرد، عوثمان کە نوێژی دەکرد لای نەدەکردەوە، پێی وت: نوعەیمانت دەوێت؟ وتی: بەڵێ لە کوێیە بمبە بۆ لای، ئەویش بردیە لای عوثمان و وتی: ئەوەیە خۆیەتی، مەخزەمەش بە دوو دەستی گۆچانەکەی گرت و دای لە عوثمان، پێی وترا: دات لە ئەمیری باوەڕداران عوثمان، بەنوزوهرە ئەوەیان بیست و لەسەری کۆبوونەوە، عوثمان وتی نوعەیمان بانگ بکەن نەفرینی خوا لە نوعەیمان خۆ ئەو لە بەدردا بەشداربووە بۆ وای کرد؟[1]

دواجار نوعەیمان لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا کۆچی دوایی کرد.[2]

٣٠٤٨. نوعەیمی کوڕی بەدر(رضي الله عنه)

ناوی نوعەیمی کوڕی بەدری تەمیمیەو پێش موسڵمانبوونی هۆزەکەی هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو و دواتر پێغەمبەر(ﷺ) بە سریەیەک ناردی بۆ سەر بەنیلعەنبەر و دوای ئەوە هۆزەکەی هاتن بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوون.[3]

٣٠٤٩. نوعەیمی کوڕی عەبدولا(رضي الله عنه)

ناوی نوعەیمی کوڕی عەبدولای قوڕەیشی عەدویەو بە نحام ناسراوە، ئەمەش لەبەر فەرموودەیەکی پێغەمبەر(ﷺ) کە فەرمووی: (**سمِعْتُ نَحْمَةً مِنْ نُعَيْمٍ فِي الجَنَّةِ**) (لە بەهەشت دەنگی ئحمی نوعەیمم بیست).[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٦٥.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٦٥.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٥٦.

[4] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- ذكر مناقب نعيم النحام العدوي(رضي الله عنه)، الرقم ٥١٦٣.

نوعەیم زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو، موسڵمانبوونی پێش عومەری کوڕی خەططاب بوو، بەڵام کۆچی نەکرد بۆ مەدینەو لە مەککە مایەوەو خەرجی هەتیو و بێوەژنەکانی بەنی عەددی دەکێشا و کەمێک پێش فەتحی مەککە کۆچی کرد بۆ مەدینە، جا کە ویستی کۆچ بکات هۆزەکەی مۆڵەتیان دا بە دڵی خۆی بڕوات، کە چوویە مەدینە پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی نوعەیم هۆزەکەت بۆت باشتر بوون لە هۆزەکەی من، ئەویش وتی: بەڵکو ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هۆزەکەی تۆ باشتر بوون، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: هۆزەکەم منیان دەرکرد و هۆزەکەی تۆ تۆیان هێشتەوە، نوعەیم وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هۆزەکەت تۆیان دەرکرد و کۆچت بە نسیب بوو، بەڵام هۆزەکەم منیان لە هیجرەت بێبەش کرد.[1]

٣٠٥٠. نوعەیمی کوڕی مەسعوود(ﷺ)

ناوی نوعەیمی کوڕی مەسعوودی کوڕی عامیری ئەشجەعیە، کونیەکەی ئەبووسەلەمەیە، لە جەنگی خەندەقدا موسڵمان بوو و توانی رۆڵێکی کارا لەو غەزایەدا ببینێت و نێوانی بەنی قورەیظە و غەطەفانیەکان و قورەیشیەکان تێکبدات و بیانکاتە نەیاری یەک.[2]

نوعەیم دەڵێت: کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) نامەکەی موسەیلەمەی خوێندەوە، بەو دوانەی فەرمووی: ئێوە چی دەڵێن؟ ئەوانیش وتیان: هەمان قسەی ئەو دەکەین، ئەویش فەرمووی: (أما والله لولا أن الرسل لا تقتل لضربت أعناقكما)،[3] (بەخوا ئەگەر لەبەرئەوە نەبوایە کە نێردراوان ناکوژرێن دەمدا لە گەردنتان).

نوعەیم لە سەردەمی خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا وەفاتی کرد،

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٥٩.

[2] أسد الغابة، ج٥، ص ٣٦٤.

[3] سنن أبي داود - كتاب الجهاد - باب في الرسل، الرقم ٢٧٥٧؛ المستدرک على الصحيحين - كتاب المغازي والسرايا - النهي عن قتل الرسل، الرقم ٤٤٠٢، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

رایەکیش دەڵێت: پێش چوونی عەلی کوڕی ئەبووطالیب بۆ بەصرە هاودەم بە موجاشیعی کوڕی مەسعوود کوژرا.[١]

٣٠٥١. نوعەیمی کوڕی ئەثاثە(رضي الله عنه)

ناوی نوعەیمی کوڕی ئەثاثەی قورەیشیە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێغەمبەریش(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی خەیبەر سی کۆڵی بۆ بڕیەوە.[٢]

٣٠٥٢. نوعمانی کوڕی بەشیر(رضي الله عنه)

ناوی نوعمانی کوڕی بەشیری کوڕی سەعدە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، کونیەکەی ئەبووعەبدوڵایە، هەم خۆی و هەم باوکیشی هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون، دایکی ناوی عەمرەی کچی رەواحەیە.[٣]

ئەم هاوەڵە پاش کۆچی پێغەمبەر(ﷺ) بە چواردە مانگ لەدایک بوو،[٤] نوعمان یەکەم منداڵی لەدایکبووی پشتیوانان بوو پاش کۆچی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ مەدینە.[٥]

نوعمانی کوڕی بەشیر دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (الحلال بين، والحرام بين، وبينهما مشبهات لا يعلمها كثير من الناس، فمن اتقى المشبهات استبرأ لدينه وعرضه، ومن وقع في الشبهات كراع يرعى حول الحمى، يوشك أن يواقعه، ألا وإن لكل ملك حمى، ألا إن حمى الله في أرضه محارمه، ألا وإن في الجسد مضغة إذا صلحت صلح الجسد كله، وإذا فسدت فسد الجسد كله، ألا وهي القلب)،[٦] (حەڵاڵ روونەو حەرام روونە، لەنێوانیشیاندا هەندێ جێگومان هەن کە زۆربەی خەڵک نایانزانن،

---

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ٣٦٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٥٦.

[٣] أسد الغابة، ج٥، ص ٣٤١.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٤٠.

[٥] أسد الغابة، ج٥، ص ٣٤١.

[٦] صحيح البخاري – كتاب الإيمان – باب فضل من استبرأ لدينه، الرقم ٥٢؛ صحيح مسلم – كتاب البيوع – باب أخذ الحلال وترك الشبهات، الرقم ١٥٩٩.

جا هەرکەس خۆی لەو جێگومانانە بپارێزێت ئەوە دین و ئابڕووی خۆی دەپارێزێ، هەرکەسیش بکەوێتە ناو ئەو گومانانەوە وەک شوانێک وایە لە دەوری شوێنێکی قەدەغەکراو ئاژەڵەکانی بلەوەڕێنێ و خەریک بێت بکەوێتە ئەو شوێنە قەدەغەیە، بزانن هەموو پاشایەک قەدەغە –هێڵی سوور–ی هەیە، جا قەدەغەی خواش لە سەرزەویدا حەرامکراوەکانیەتی، بزانن لە جەستەدا پارچەیەک هەیە کە ئەگەر چاک بوو هەموو جەستەش چاک دەبێت، ئەگەریش خراپ بوو هەموو جەستەش خراپ دەبێت، بزانن ئەوەش دڵە).

لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا والی حیمص بوو، دواتریش والی کووفە بوو، پاش وەفاتی موعاویە والیەتی بۆ یەزیدیش کرد، بەڵام کە موعاویەی کوڕی یەزید هات، نوعمان بانگەوازی دەکرد تا خەڵکی بەیعەت بدەن بە عەبدوڵای کوڕی زوبەیر،[1] بۆیە لەلایەن مەروانی کوڕی حەکەمەوە کوژرا،[2] جا رایەک دەڵێت: کاتێک خەڵکی حیمصی بانگهێشت کرد بۆ بەیعەت دان بە ئیبن زوبەیر، لەوێ سەریان بڕی، رایەکیش دەڵێت: خالیدی کوڕی خللی لە دوای جەنگی مەرج راهط لە کۆتایی ساڵی شەست و چواری کۆچیدا لە گوندی بێرین کوشتی.[3]

٣.٥٢. نوعمانی کوڕی جەزء(رضي الله عنه)

ناوی نوعمانی کوڕی جەزئی کوڕی نوعمانە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فەتحی میصردا بەشداری کرد، بەڵام هیچ فەرموودەیەکی لێوە نەگێردراوەتەوە.[4]

---

[1] اسد الغابة، ج٥، ص ٣٤٣.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٤٠.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٣، ص ٤١٢.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٤٤١.

٣.٥٤. نوعمانی کوڕی خەلەف(ﷺ)

ناوی نوعمانی کوڕی خەلەفی کوڕی دارمی خوزاعیە، برایەکی هەبوو بە ناوی مالیک، ئەم دوو برایە پێکەوە لە غەزای ئوحوددا بەشدار بوون و لە پێشڕەوی سوپاکەدا چوون تا زانیاری وەربگرن، هەردووکیان شەهید بوون و هەردووکیان لە یەک گۆڕدا ئەسپەردە کران.[١]

٣.٥٥. نوعمانی کوڕی رازیە(ﷺ)

ناوی نوعمانی کوڕی رازیەی ئەزدیە، ئاڵاهەڵگری ئەزدیەکان بوو، فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە.[٢]

٣.٥٦. نوعمانی کوڕی سینان(ﷺ)

ناوی نوعمانی کوڕی سینانە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٣]

٣.٥٧. نوعمانی کوڕی عەبدعەمر(ﷺ)

ناوی نوعمانی کوڕی عەبدعەمری کوڕی مەسعوودە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، لە غەزای بەدر و ئوحوددا بەشداری کرد و لە ئوحوددا شەهید بوو.[٤]

---

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ٣٤٦.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٤٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٤٥.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٤٥.

٣٠٥٨. نوعمانی کوڕی عەصەر(رضي الله عنه)

ناوی نوعمانی کوڕی عەصەری کوڕی ڕەبیعە، لە غەزای بەدر و ئوحودو خەندەق و هەموو غەزاکانی تردا بەشداری کرد، لە جەنگی یەمامەدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید کرا.[١]

٣٠٥٩. نوعمانی کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی نوعمانی کوڕی عەمری کوڕی ریفاعەیە لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، لە غەزای ئوحودیشدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[٢]

٣٠٦٠. نوعمانی کوڕی قەوقەل(رضي الله عنه)

ناوی نوعمانی کوڕی قەوقەلە، یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای بەدر، دواتریش لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد، لە سەرەتای غەزاکەوە وتی: خوایە داوات لێ دەکەم خۆر ئاوا نەبێت تا ئەم قاچە شەلەم بخەمە ناو سەوزایی بەهەشت، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (گومانێکی بەخوا برد و گومانەکەی لای بەدیکرد، بنیم بەو قاچە شەلەی پێی دەخستە ناو سەوزایی بەهەشتەوە).[٣]

٣٠٦١. نوعمانی کوڕی مالیک(رضي الله عنه)

ناوی نوعمانی کوڕی مالیکە، لە پشتیوانانەو لە غەزای بەدر و ئوحوددا بەشداری کرد.[٤]

---

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ٣٥٢.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٤٨.

[٣] أسد الغابة، ج٥، ص ٣٥٥.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٥٣.

٣٠٦٢. نوعمانی کوڕی موقرین(ﷺ)

ناوی نوعمانی کوڕی موقرینی موزەنیە، برایەکی هەبوو بە ناوی سوەید، چەند برایەکی تری هەبوو، هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و لە فەتحی مەککەشدا ئاڵایەکی موزەینەی بەدەستەوە بوو، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فتووحاتدا ڕۆڵێکی کاراو ناوبانگێکی دیاری هەبوو و فەتحی ئەصبەهانی کرد و دواتر لە نەهاوەنددا شەهید بوو.[١]

٣٠٦٣. نوعمانی کوڕی ئەبی جوعال(ﷺ)

ناوی نوعمانی کوڕی ئەبی جوعالەو و موسڵمان بووەو هاتووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[٢]

٣٠٦٤. نوعمانی کوڕی ئەبی خذمە(ﷺ)

ناوی نوعمانی کوڕی ئەبی خذمەی کوڕی نوعمانە، لە پشتیوانانە لە ئەوسیەکان و یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٣]

٣٠٦٥. نوعمی کچی حەسسان(ﷺ)

ناوی نوعمی کچی حەسسانەو هاوسەری شەمماسی مەخزوومی بوو، کاتێک لە ئوحوددا مێردەکەی شەهید بوو، نوعم بە شیعرێک مێردەکەی دەهۆنیەوە.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٥٢.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٤١.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٤٣.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٤٢.

٣٠٦٦. نوفەیعی کوڕی حارث(ﷺ)

ناوی نوفەیعی کوڕی حارثەو زیاتر بە کونیەکەی ناسراوە کە ئەبی بەکرەیە.[١]

نوفەیع دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ) (ئایا گەورەترینی تاوانە گەورەکانتان پێ بڵێم؟) سێ جار ئەوەی فەرموو، وتیان: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، فەرمووی: (الْإِشْرَاكُ بِاللهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ) (هاوەڵ دانان بۆ خوا و ئازاردانی دایک و باوک) ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) کە شانی دادابوو دانیشت و فەرمووی: (أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ) (وە شایەتی درۆ یان وتەی درۆ) ئیتر بەردەوام پێغەمبەر(ﷺ) دووبارەی دەکردەوە تا وامان لێهات دەمانوت خۆزگە بێدەنگ دەبوو.[٢]

ئەبی بەکرە فەرموودەیەکی زۆری لە پێغەمبەرەوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە.

٣٠٦٧. نوفەیعی کوڕی موعەللا(ﷺ)

ناوی نوفەیعی کوڕی موعەللایە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، خۆی و باوکیشی هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون، کەسێک لە موزەینە چوویە بازاڕ و بینی نوفەیع خەریکی شت فرۆشتنە، بیری جەنگی ئەوس و خەزرەجیەکانی کەوتەوە لەپێش ئیسلام و خێرا نوفەیعی کوشت.[٣]

٣٠٦٨. نوقادە(ﷺ)

ناوی نوقادەی ئەسەدیە، نوقادە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) منی نارد بۆ لای کابرایەک تا وشترێکی بۆ بنێرێت، کابرا رازی نەبوو، دواتر ناردمی بۆ لای

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٦٧.

[٢] صحيح البخاري - كتاب الشهادات - باب ما قيل في شهادة الزور، الرقم ٢٦٥٤؛ صحيح مسلم - كتاب الإيمان - باب بيان الكبائر وأكبرها، الرقم ٨٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٦٨.

کەسێکی تر، ئەمیان وشترێکی بۆ نارد، کە پێغەمبەر(ﷺ) وشترەکەی بینی فەرمووی: (خوایە بەرەکەت بخەیتە ئەو وشترەو ئەوەشەوە کە ناردی)، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەی ئەوەش کە هێنای؟ فەرمووی: (ئەوەش هێنای)، ئینجا فەرمانی کرد دۆشرا و شیرێکی زۆر زۆری هەبوو، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) بۆ کەسی یەکەم کە نەینارد فەرمووی: (خوایە رۆزی فلانەکەس زیاد بکە) بەوەش کە وشترەکەی نارد فەرمووی: (خوایە رۆزی بکە بە رۆژ بە رۆژ).[1]

٣٠٦٩. نوهەیکی کوڕی صورەیم(رضي الله عنه)

ناوی نوهەیکی کوڕی صورەیمی سکوونیە، نوهەیک دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (**لا تزالون تقاتلون المشركين حتى يقاتل بقيتكم الدجال بالأردن على النهر أنتم شرقيه وهم غربيه**)،[2] (بەردەوام جەنگی بێباوەڕان دەکەن تا پاشماوەتان لە ئوردون لەسەر رووبار دەججال دەکوژن، ئێوە لە بەرەی رۆژهەڵاتی رووبارەکەن و ئەوانیش لە بەرەی رۆژئاوایەوەن).

٣٠٧٠. نووحی کوڕی مەخلەد(رضي الله عنه)

ناوی نووحی کوڕی مەخلەدەو دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) کە لە مەککە بوو، پرسیاری کرد فەرمووی: تۆ خەڵکی کوێیت؟ وتم: من لە بەنی ضوبەیعەی کوڕی رەبیعەم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (چاکترینی رەبیعە عەبدولقەیسەو دواتر ئەو تیرەی کە تۆ لەوانیت).[3]

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند البصريين(رضي الله عنهم) - حديث نقادة الأسدي(رضي الله عنه)، الرقم ٢١٠٦٦؛ سنن ابن ماجه - أبواب الزهد - باب في المكثرين، الرقم ٤١٣٤؛ ضعفه شعيب الأرناؤوط، كما ضعفه شعيب الأرناؤوط في صحيح و ضعيف الترغيب و الترهيب، الرقم ١٨٨٠.

[2] الآحاد و المثاني لابن أبي عاصم، الرقم ٢١٧٠، مسند الشاميين للطبراني، الرقم ٦٢٣، معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٨٤٢.

[3] المعجم الأوسط للطبراني - باب الميم - من اسمه محمد - محمد بن نوح بن حرب العسكري، الرقم

٣٠٧١. نیاری کوڕی ظالیم(ﷺ)

ناوی نیاری کوڕی ظالیمە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[١]

٣٠٧٢. نیسطاس(ﷺ)

ناوی نیسطاسەو خزمەتکاری صەفوانی کوڕی ئومەییە بوو، نیسطاس لە غەزای ئوحوددا لەناو سوپای بێباوەڕاندا بەشداری کرد، بەڵام دواتر موسڵمان بوو و بە جوانیش موسڵمان بوو.[٢]

.٧١٢٢

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٨٣.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٤٢٦.

ئەو هاوەڵانەی ناویان

بە پیتی (هـ)

دەست پێ دەکات

٣٠٧٣. هاشمی کوڕی عوتبە(ﷺ)

ناوی هاشمی کوڕی عوتبەی کوڕی ئەبی وەققاصی زوهریەو ناسراوە بە میرقال، لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککەیەو دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە لە فتووحاتی ئیسلامیدا بەشداری کرد، لەوانە لە جەنگی قادسیەدا بەشداری کرد و ڕۆڵی کارای بینی، هەروەها لە جەنگی جەلەولائیشدا بەشداری کرد، لە سەردەمی خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبیشدا بەشداری جەنگی صفینی کرد و ئاڵای سوپای عەلی کوڕی ئەبووطالیبی بەدەستەوە بوو.[١]

٣٠٧٤. هالەی کچی خوەیلید(ﷺ)

ناوی هالەی کچی خوەیلیدەو خوشکی خەدیجەی دایکی باوەڕدارانە، عائیشەی دایکی باوەڕداران دەڵێت: جارێک هالەی خوشکی خەدیجە هاتە بەردەرگا، کە پێغەمبەر(ﷺ) زانی هالەیە خێرا راپەڕی و فەرمووی: (اللهم هالە) (ئای خوایە هالە هاتووە)، منیش غیرە دایگرتم و وتم: چیە ئەوەنە باسی ئەو پیرەژنە قوڕەیشیە دەکەیت،[٢] پێغەمبەر(ﷺ) کە ئەوەی لێ بیستم دەموچاوی تووڕە و شێواو هەڵگەڕا.[٣]

٣٠٧٥. هالەی کوڕی ئەبی هالە(ﷺ)

ناوی هالەی کوڕی ئەبی هالەیە، هالە دەڵێت: چوومە ژوورەوە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و راکشابوو، پێغەمبەر(ﷺ) هەستایەوەو منی نووساند

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥١٦.

[٢] صحيح البخاري - كتاب مناقب الأنصار - باب تزويج النبي(ﷺ) خديجة، الرقم ٣٨٢١.

[٣] صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (ﷺ) أجمعين - ذكر إكثار المصطفى(ﷺ) ذكر خديجة بعد وفاتها، الرقم ٧٠٠٨.

بـە سـنگیەوەو فەرمـووی: هالـە، هالـە، هالـە، ئەمـەش وەک دڵخۆشـی پێغەمبـەر(ﷺ) بـە بینینـی هالـە لەبـەر ئـەوەی کەسـی نزیکی خەدیجـەی هاوسـەری بـوو.[١]

٣٠٧٦. هانیئی کوڕی جەزء(رضي الله عنه)

نـاوی هانیئـی کـوڕی جەزئـەو بـرای نوعمانـە، هاوەڵـی پێغەمبـەر(ﷺ) بـوو و تـا سـەردەمی فەتحی میصر ژیـا و لـە فەتحی میصـردا بەشـداری کـرد.[٢]

٣٠٧٧. هانیئی کوڕی حارث(رضي الله عنه)

ناوی هانیئی کوڕی حارثی کیندیەو هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[٣]

٣٠٧٨. هانیئی کوڕی حەبیب(رضي الله عنه)

نـاوی هانیئـی کـوڕی حەبیبی داریـەو لەگـەڵ تەمیمی داریـدا هاتـە خزمـەت پێغەمبـەری خـوا(ﷺ).[٤]

٣٠٧٩. هانیئی کوڕی حیجر(رضي الله عنه)

نـاوی هانیئـی کـوڕی حجیـری کـوڕی موعاویـەی کیندیـەو هاتـە خزمـەت پێغەمبـەری خـوا(ﷺ).[٥]

---

[١] المستدرک علی الصحیحین - کتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- ذکر هند وهالة ابني أبي هالة(رضي الله عنهما)، الرقم ٦٧٦٤؛ المعجم الأوسط للطبراني - باب العین - من اسمه علي - علي بن محمد بن عمرو بن تمیم، الرقم ٣٧٩٩.

[٢] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٦، ص ٥٢٠.

[٣] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٦، ص ٥٢٠.

[٤] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٦، ص ٥٢١.

[٥] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٦، ص ٥٢١.

٣٠٨٠. هانیئی کوڕی عەددی(ﷺ)

ناوی هانیئی کوڕی عەددی کیندیە، هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[١]

٣٠٨١. هانیئی کوڕی فیراس(ﷺ)

ناوی هانیئی کوڕی فیراسی ئەسلەمیەو یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضوان.[٢]

٣٠٨٢. هانیئی کوڕی یەزید(ﷺ)

ناوی هانیئی کوڕی یەزیدە، سەرەتا کونیەکەی ئەبولحەکەم بوو، پێغەمبەر(ﷺ) کونیەکەی گۆڕی بە ئەبووشورەیح.[٣]

هانی ° دەڵێت: کە هاودەم بە هۆزەکەم چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) بیستی خەڵکی بە ئەبولحەکەم منیان بانگ دەکرد، بۆیە بانگی کردم و فەرمووی: خوا حەکەمەو حوکم بۆ خوایە ئیتر بۆچی کونیەکەی تۆ ئەبولحەکەمە؟ منیش وتم: هۆزەکەم کە لە شتێکدا ناکۆک بن دێنەوە بۆ لای من و من هەرچی بڵێم هەموویان پێی رازی دەبن، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بەڕاستی ئەوە زۆر باشە، ئەی چەند منداڵت هەیە؟ وتم: شورەیح و عەبدوڵا و موسلیم، فەرمووی: ئەی کامیان گەورەترە؟ وتم: شورەیح، فەرمووی: دەی تۆ ئەبوو شورەیحیت، ئینجا نزای خێری کرد بۆ خۆم و منداڵم، دواتر کە ویستمان بچینەوە پێغەمبەر(ﷺ) لە ناوچەی خۆمان زەوی بۆ هەر کەسێکمان بڕیەوە، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) شتێکم پێ بڵێ بەهەشت بۆ

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٢١.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٥٢١.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٢٣.

مسۆگەر بکات، فەرمووی: (طيب الكلام و بذل السلام و إطعام الطعام)،[1] (قسەی جوان و زۆر سەلام کردن و ناندان).

٣٠٨٣. هەبباری کوڕی سوفیان(رضي الله عنه)

ناوی هەبباری کوڕی سوفیانی مەخزوومیە و زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشە، ئەم هاوەڵە دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فتووحاتدا بەشداری کرد و لە جەنگی ئەجنادەیندا شەهید بوو، هەرچەندە رایەک هاتووە کە هەر لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) لە غەزای موئتەدا شەهید بووە.[2]

٣٠٨٤. هەبباری کوڕی ئەبیلعاص(رضي الله عنه)

ناوی هەبباری کوڕی ئەبیلعاصی کوڕی نەوفەلی عەبشەمیەو لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو.[3]

٣٠٨٥. هەبباری کوڕی ئەسوەد(رضي الله عنه)

ناوی هەبباری کوڕی ئەسوەدە، سەرەتا کەسێکی نەیاری ئیسلام بوو و زۆر بە سەرسەختی دژایەتی موسڵمانانی دەکرد، تا ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إِذَا لَقِيتُمْ هَبَّارَ بْنَ الْأَسْوَدِ وَنَافِعَ بْنَ عَبْدِ الْقَيْسِ فَحَرِّقُوهُمَا بِالنَّارِ) (ئەگەر گەیشتن بە هەبباری کوڕی ئەسوەد و نافیعی کوڕی عەبدولقەیس ئەوە بە ئاگر بیانسووتێنن) دواتر پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لَا يُعَذِّبُ بِالنَّارِ إِلَّا اللهُ وَلَكِنْ إِذَا لَقِيتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا) (تەنها خوا بە ئاگر کەس سزا دەدات، بەڵام ئەگەر گەیشتن بەو دوانە بیانکوژن).[4]

---

[1] صحيح ابن حبان - كتاب البر والإحسان - باب إفشاء السلام وإطعام الطعام - ذكر إيجاب الجنة للمرء بطيب الكلام وإطعام الطعام، الرقم ٥٠٤، قال شعيب الأرناؤوط إسناده جيد.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٢٨.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٢٩.

[4] صحيح ابن حبان - كتاب الحظر والإباحة - فصل في التعذيب - ذكر الزجر عن أن يعذب أحد من

کاتێک زەینەبی کچی پێغەمبەر(ﷺ) کەوتەڕێ بۆ کۆچەکەی، خێرا کۆمەڵێک کەوتنە شوێنی تا ئازاری بدەن، لەوانە هەبباری کوڕی ئەسوەد بوو کە ئەو هەڵوێستەی نواندو زەینەبی لەسەر سوارەکەی خست، ئەوکات زەینەب سکی هەبو، بەو کەوتنەی سکەکەی خست و خوێنیشی لێ ڕۆیشت.[1]

دوای فەتحی مەککە کە پێغەمبەر(ﷺ) لە جەعرانە بوو هەببار چوو و موسڵمان بوو، ئینجا دواتر چوو بۆ مەدینەو خەڵکی لەوێ قسەیان پێ دەوت: و ئەویش وەڵامی نەدەدانەوە، لەکاتێکدا پێشتر بەوە ناسرابوو کە کەسێکی جنێوفرۆش بوو، هەببار چوو بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و سکاڵای کرد، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: هەرکەس قسەی پێ وتیت قسەی پێ بڵێرەوە.[2]

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) لە جەعرانە بوو هەببار هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و خەڵکەکە وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەوە هەبباری کوری ئەسوەدە، فەرمووی: بینیم، کەسێک ویستی بچێت بۆی تا بیکوژێت، پێغەمبەر(ﷺ) ئاماژەی کرد دابنیشێت، کە هەببار هات وتی: سەلاموعەلەیک ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئینجا شایەتومانی هێنا و وتی: من لەدەست تۆ رامکرد و وڵاتم جێهێشت و ویستم بچم بۆ وڵاتی عەجەم، دواتر خزمایەتی و گەورەیی و لێبوردەیی تۆم هاتەوە یاد، ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئێمە بێباوەڕ بووین و خوا بە هۆی تۆوە ڕێنموونی کردین و لە فەوتان رزگاری کردین، دەی خۆش بە لە نەفامی من و ئەوەی لە منەوە پێت گەیشتووە، چونکە من دان دەنێم بە کرداری خراپی خۆمدا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لێت خۆش بووم و خوا چاکی لەگەڵ کردیت کە ڕێنموونی کردیت بۆ ئیسلام، ئیسلامیش پێش خۆی دەسڕێتەوە).[3]

المسلمين بعذاب الله جل وعلا، الرقم ٥٦١١، صححه شعيب الأرناؤوط.

[1] المستدرك على الصحيحين - كتاب الطلاق - قصة هجرة زينب بنت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم من مكة، الرقم ٢٨٢٨، صححه الألباني في سلسلة الاحاديث الصحيحة، الرقم ٣٠٧١.

[2] مصنف عبدالرزاق الصنعاني، الرقم ٩١٣٣.

[3] أسد الغابة، ج٥، ص ٤٠٠.

٣٠٨٦. هەدداج(ﷺ)

ناوی هەدداجەو لە سەردەمی نەفامیشدا ژیاوە، هەدداج دەڵێت: کەسێک هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و ریشی زەرد کردبوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ئەوە رەنگکردنی ئیسلامە)، ئینجا کەسێکی تر هات و ریشی سوور کردبوو، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (ئەوە رەنگکردنی ئیمانە).[1]

٣٠٨٧. هەرمی کوڕی عەبدولا(ﷺ)

ناوی هەرمی کوڕی عەبدولایە، لە پشتیوانانەو زۆر زوو موسڵمان بوو، لە غەزای خەندەق و هەموو غەزاکانی دواتریشدا بەشداری کرد تەنها غەزای تەبووک نەبێت کە لەبەر نەبوونی هیچ پێداویستیەک نەیتوانی بەشداری بکات و بەو هۆیەوە دەستی کرد بە گریان، لەو بارەشەوە خوای گەورە ئایەتی دابەزاند.[2]

٣٠٨٨. هەززالی کوڕی یەزید(ﷺ)

ناوی هەززالی کوڕی یەزیدە، کاتێک ماعیز زینای کرد چوو بۆ لای هەززال و وتی: ئەی هەززال تووشی زینا بوم بە رای تۆ چی بکەم، هەززال وتی: پێش ئەوەی قورئان لە بارەتەوە دابەزێت بڕۆ بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، ماعیزیش چوو و دوای چوار جار دووبارەکردنەوەی لای پێغەمبەر(ﷺ) داوجار پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد رەجم کرا، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) بە هەززالی فەرموو (ئەی هەززال ماڵت وێران بێت بۆچی رەحمت پێ نەکرد)،[3] لە گێرانەوەیەکی تردا هاتووە فەرمووی: (وَاللهِ يَا هَزَّالُ، لَوْ كُنْتَ سَتَرْتَهُ بِثَوْبِكَ كَانَ

---

[1] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٩٧٧.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٣٥.

[3] السنن الكبرى للنسائي - كتاب الرجم - ذكر استقصاء الإمام على المعترف عنده بالزنا، الرقم ٧١٢٨.

أَخْيَرَ مِمَّا صَنَعْتَ بِهِ) (ئەی هەززال سوێند بە خوا ئەگەر بە جلەکەت داتپۆشیایە زۆر باشتر بوو بۆت-لەوەی بەرامبەری کردت).[1]

دیارە ئەمە نموونەیەکی بالایە کە پێغەمبەر(ﷺ) وا هاوەڵانی فێر کردووە تاوانی کەس ئاشکرا نەکەن و تا بتوانن بیسپێرنە دەست خوا، وەک دەبینین پێغەمبەر(ﷺ) چەند جار هەوڵیداوە ئەو کەسانەی هاتوونەتە لای و دانیان ناوە بە زیناکردنیاندا دووریان بخاتەوە لەو دانپێدانانەیان، وەک چۆن لێرەشدا تا سێ جار پێغەمبەر(ﷺ) رووی لە ماعیز وەرگێڕا تا وازبهێنێت، دواتریش رێنموونی هەززالی کرد کە ئەگەر ئەو تاوانەی ماعیزی بشاردایەتەوە زۆر باشتر و رەواتر بوو، جا تاکی موسڵمان کاتێک بینی براکەی یان خوشکەکەی هەر تاوانێکی کردووە کە پەیوەست نیە بە زیانی گشتی کۆمەڵگەوە، با هەوڵ بدات بۆی بشارێتەوەو رێنموونی بکات بۆ تەوبەو گەڕانەوە بۆ خوا، نەک ئاشکراکردنی کە لەوانەیە زۆرجار ئەو ئاشکراکردنە دەرگای تەوبەشی لێ دابخات، چونکە هێندەی خەمی خۆرزگارکردنیەتی لە سزا دنیاییەکە، ئەوندە بیری لای خۆرزگارکردن لە سزا قیامەتیەکەی نامێنێت، جا چی بوترێت بەو کەسانەی نەک تاوانی کەسێک ئاشکرا ناکەن، بەڵکو تاوانێک دەدەنە پاڵ بێتاوانێک کە دوور و نزیک ئاگاداری نیە.

٣٠٨٩. هەممامی کوڕی مالیک(رضي الله عنه)

ناوی هەممامی کوڕی مالیکی عەبدیە، هاودەم بە عوبەیدەی برای چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[2]

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(رضي الله عنهم) - حديث هزال(رضي الله عنه)، الرقم ٢٢٣٠٨؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب الحدود - حفروا لماعز إلى صدره عند الرجم، الرقم ٨١٧٣ صححه ووافقه الذهبي في التلخيص، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره و هذا إسناد حسن.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٥٥.

٣٠٩٠. هەممامی کوڕی موعاویە(رضي الله عنه)

ناوی هەممامی کوڕی موعاویەیەو لەگەڵ وەفدی عەبدولقەیسدا چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[١]

٣٠٩١. هەوەذەی حیمیەری(رضي الله عنه)

ناوی هەوەذەی کوڕی عورفوطەی حیمیەریەو هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێدا، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فەتحی میصردا بەشداری کرد.[٢]

٣٠٩٢. هەوەذەی عامیری(رضي الله عنه)

ناوی هەوەذەی کوڕی خالیدی عامیریەو هاودەم بە خالیدی باوکی هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[٣]

٣٠٩٣. هەوەذەی کوڕی حارث(رضي الله عنه)

ناوی هەوەذەی کوڕی حارثی کوڕی عجرەیەو یەکێکە لە بەشداربوانی فەتحی مەککە.[٤]

٣٠٩٤. هەوەذەی کوڕی ئەحمەر(رضي الله عنه)

ناوی هەوەذەی کوڕی ئەحمەرەو هاودەم بە سێ کەس لە سەدوسیەکان و پێنج کەس لە بەکر بن وائیل چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٥٥.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٦١.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٦١.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٦١.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٦٠.

٣٠٩٥. هەیبان(﵁)

ناوی هەیبانەو کوڕێکی هەبوو بە ناوی عەبدولا کە فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتـەوە، هەیبـان دەڵێت: پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: (صدقة المرء المسلم من سعة كأطيب مسك، يوجد ريحه من مسيرة جوازيوم، وصدقة من جهد وفاقة كأطيب مسك في بر أوبحر، يوجد ريحه من مسيرة سنة)،[١] (صەدەقەی موسڵمان لـە کاتـی زۆری رۆزیـدا وەک خۆشترین بۆنی میسک وایە، بۆنەکەی لە دووری رۆژە ڕێیەک دەکرێت، صەدەقەیـەک لـە کاتی نەبوونی و نارەحەتیدا وەک خۆشترین بۆنـی میسک لـە وشکانی یان دەریادا وایە کە بۆنەکەی لە دووری ساڵە ڕێیـەک دەکرێت).

٣٠٩٦. هەیثەمی کوڕی دەهر(﵁)

نـاوی هەیثەمـی کوڕی دەهـرەو دەڵێت: تاڵە مووە سپیەکانی پێغەمبەرم(ﷺ) بینـی بـە ریشـیەوە نزیکـەی سـی تاڵ دەبـوون.[٢]

٣٠٩٧. هەیثەمی کوڕی نەصر(﵁)

نـاوی هەیثەمـی کـوڕی نەصـری ئەسـلەمیەو خزمەتـکاری پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) بـووە.[٣]

٣٠٩٨. هوبەیبی کوڕی موغفیل(﵁)

نـاوی هوبەیبـی کـوڕی موغفیلـی غیفاریـە، هوبەیـب دەڵێـت: بیسـتم لـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) دەیفەرمـوو (من وطئه خيلاء وطئه في النار)،[٤] (هەرکـەس بۆ خۆبەزلزانین جلەکەی درێژ بکاتـەوە ئـەوە خـوا دەیخاتـە نـاو دۆزەخـەوە).

---

[١] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٩٨٨.

[٢] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج١، ص ٤٣٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٦٥.

[٤] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(ﷺ) - حديث هبيب بن مغفل الغفاري(ﷺ)، الرقم ١٥٨٤٥، صححه شعيب الأرناؤوط.

٣٠٩٩. هوبەیرەی کوڕی سەبەل(ﷺ)

ناوی هوبەیرەی کوڕی سەبەلە، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) لە حودەیبیە بوو هوبەیرە چوو بۆ لای و موسڵمان بوو، جا کاتێک لە ساڵی فەتحی مەککەدا پێغەمبەر(ﷺ) چوو بۆ طائیف، هوبەیرەی کرد بە بەرپرسی مەککە، کە دواتر هاتەوە هوبەیرەی لابرد و عەططابی کوڕی ئەسیدی کرد بە بەرپرسی مەککە.[1]

٣١٠٠. هورەیرەی کچی زەمعە(ﷺ)

ناوی هورەیرەی کچی زەمعەیەو خوشکی دایکی باوەڕداران سەودەیە، هورەیرە هاوسەری مەعبەدی کوڕی وەهب بوو.[2]

٣١٠١. هوزەیلەی کچی ثابت(ﷺ)

ناوی هوزەیلەی کچی ثابتە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[3]

٣١٠٢. هوزەیلەی کچی حارث(ﷺ)

ناوی هوزەیلەی کچی حارثی کوڕی حەزەنی هیلالیەو خوشکی مەیموونەی دایکی باوەڕدارانە، جارێک پێغەمبەر(ﷺ) هاودەم بە ئیبن عەبباس و خالید چوو بۆ ماڵی مەیموونەو هوزەیلە خواردنێکی هێنابوو کە پێغەمبەر(ﷺ) لێی نەخوارد و بە هاوەڵەکانی فەرموو ئێوە بیخۆن، مەیموونە وتی: ئەی شیرت بۆ نەهێنم؟ فەرمووی: لەکوێت بوو؟ مەیموونە وتی: هوزەیلەی خوشکم بە دیاری بۆی هێنام.[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٣٠.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص١٤٦.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص١٤٧.

[4] موطأ مالک، الرقم ١٧٤٨.

٣١٠٣. هوزەیلەی کچی سەعید(رضي الله عنها)

ناوی هوزەیلەی کچی سەعیدی کوڕی سوهەیلە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٣١٠٤. هوزەیلەی کچی عوتبە(رضي الله عنها)

ناوی هوزەیلەی کچی عوتبەیەو دایکی زەیدی کوڕی خاریجەیە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٣١٠٥. هوزەیلەی کچی مەسعوود(رضي الله عنها)

ناوی هوزەیلەی کچی مەسعوودی کوڕی زەیدە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٣١٠٦. هومەینەی کچی خالید(رضي الله عنها)

ناوی هومەینەی کچی خالید یان کچی خەلەفە، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و هاودەم بە خالیدی کوڕی سەعیدی مێردی کۆچی کرد بۆ حەبەشەو لەوێ کوڕێکی لێی بوو بە ناوی سەعید، کچێکیشی بوو کە دواتر کچەکەی شووی کرد بە زوبەیری کوڕی عەووام.[٤]

٣١٠٧. هیرماسی کوڕی زیاد(رضي الله عنه)

ناوی هیرماسی کوڕی زیادە، هیرماس دەڵێت: لەگەڵ باوکم لەسەر وشترێک بووین کە پێغەمبەری خوام(ﷺ) بینی لەسەر وشترێک بوو و دەیفەرموو (لبيك بحجة و عمرة).[٥]

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص١٤٧.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص١٤٨.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص١٤٨.
[٤] أسد الغابة، ج٧، ص ٣١٠.
[٥] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(رضي الله عنهم) - حديث الهرماس بن زياد(رضي الله عنه)، الرقم ١٦٢١٨، قال شعيب

هیرماس دەڵێت: کەسێک لە هۆزەکەم خورمای بە دیاری برد بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش فەرمووی: ئەوە چ خورمایەکە؟ وتی: خورمای جوزامیە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (خوایە بەرەکەت بخەرە-خورمای-جوزامیەوە).[1]

٣١٠٨. هیشامی کوڕی حەبیب(﵁)

ناوی هیشامی کوڕی حەبیبی داریە، چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[2]

٣١٠٩. هیشامی کوڕی حەکیم(﵁)

ناوی هیشامی کوڕی حەکیمی کوڕی حیزامی قورەیشی ئەسەدیە، عومەری کوڕی خەططاب دەڵێت: هیشام سوورەتی فاتیحەی بەجۆرێکی جیا لە خوێندنەوەکەی من دەخوێندەوە، لەکاتێکدا من ئەو خوێندنەوەی خۆمم لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) وەرگرتبوو، خەریک بوو هەڵشاخێم بە هیشامدا، مۆڵەتم دا تا چوو، عەباکەیم گرت و بردم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: من گوێم لەم کابرا بوو بە خوێندنەوەیەکی جیا لەوەی تۆ منت فێر کرد دەیخوێند، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بەریبدە، پاشان پێی فەرموو (بخوێنەرەوە)، ئەویش خوێندیەوەو پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: بەوجۆرە دابەزیوە، دواتر بە منی فەرمووی: بخوێنەرەوە، منیش خوێندمەوەو ئەویش فەرمووی: **(هکذا أنزلت إن القرآن أنزل على سبعة أحرف، فاقرءوا منه ما تيسر)**،[3] بەوجۆرە دابەزیوە، قورئان لەسەر حەوت پیت-جۆرە خوێندنەوە- دابەزیوەو کامتان لا ئاسان بوو بەو جۆرە بیخوێننەوە).

هیشام لە جەنگی ئەجنادەیندا شەهید بوو.[4]

الأرنؤوط: حديث حسن دون قوله«لبيک بحجة وعمرة معا» فإنها زيادة منكرة.

[1] المعجم الكبير للطبراني - باب الهاء - من اسمه هرماس - هرماس بن زياد الباهلي، الرقم ٥٣٦.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٣٧.

[3] صحيح البخاري - كتاب الإشخاص والخصومات - باب كلام الخصوم بعضهم في بعض، الرقم ٢٤١٩؛ صحيح مسلم - كتاب صلاة المسافرين وقصرها - باب بيان أن القرآن على سبعة أحرف وبيان معناه، الرقم ٨١٨.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٣٨.

٣٦١٠. هیشامی کوڕی صوبابە(رضي الله عنه)

ناوی هیشامی کوڕی صوبابەیە، لە غەزای مورەیسیعیدا بەشداری کرد و تیایدا یەکێک لە موسڵمانان وایزانی هیشام بێباوەڕە، بۆیە بە هەڵە کوشتی.[1]

٣٦١١. هیشامی کوڕی عاص(رضي الله عنه)

ناوی هیشامی کوڕی عاصی کوڕی هیشامە، باوکی لە غەزای بەدردا لەناو سوپای بێباوەڕاندا بوو و کوژرا، هیشام تا فەتحی مەککە بە بێباوەڕی مایەوە، لە فەتحی مەککەدا چوویە خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ) و پێغەمبەر(ﷺ) دەستی خستە سەر سنگی و نزای بۆ کرد.[2]

٣٦١٢. هیشامی کوڕی عاصی(رضي الله عنه)

ناوی هیشامی کوڕی عاصی کوڕی وائیلی سەهمیە، برایەکی هەبوو بە ناوی عەمر، کونیەکەی هیشام ئەبولعاص بوو، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) کونیەکەی گۆڕی بە ئەبوموطیع، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشە، دواتر هاتەوە بۆ مەککەو ویستی کۆچ بکات بۆ مەدینە بەڵام ڕێی لێگیرا.[3]

عومەری کوڕی خەططاب دەڵێت: کاتێک ویستم هاودەم بە عەییاشی کوڕی ڕەبیعەو هیشامی کوڕی عاص ویستم کۆچ بکەم، وادەمان داناو وتمان: هەرکەس دواکەوت ئەوە ڕێی لێگیراوەو ئەوانی تر بڕۆن، بۆ بەیانیەکەی من و عەییاش گەیشتین و هیشام ڕێی لێگیرا.[4]

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٣٩.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٤٢.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٤٠.
[4] البداية و النهاية لابن كثير، ج٣، ص ١٧٢.

دوای فەتحی مەککە پێغەمبەر(ﷺ) هیشامی بە سریەیەکی دووسەد کەسیەوە نارد.[1]

هیشام لە جەنگی ئەجنادەیندا شەهید بوو، جا کە شەهید بوو لەسەر پەیژەکە کەوت و تەرمەکەی ڕێی لە موسڵمانان دەگرت و موسڵمانان دڵیان نەیدەگرت پێ بنێن بە تەرمەکەیدا، عەمر وتی: ئەی موسڵمانان خوا شەهیدی پێ بەخشیوەو ئێستا ئەوە تەنها تەرمێکەو بەس، ئینجا تێپەڕی بەسەر تەرمەکەیدا و موسڵمانانی تریش شوێنی کەوتن، دوای جەنگەکە عەمر جەستەی پارچەپارچەبووی هیشامی کۆکردەوە.[2]

٣١١٣. هیشامی کوڕی عامیر(ﷺ)

ناوی هیشامی کوڕی عامیری کوڕی ئومەییەیە، لە پشتیوانانە،[3] هیشام دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (لا يحل لمسلم أن يصارم مسلما فوق ثلاث، وإنهما ناكبان عن الحق ما كانا على صرامهما، وإن أولهما فيئا يكون سبقه بالفيء كفارة له، وإن سلم عليه، فلم يقبل سلامه ردت عليه الملائكة، ورد على الآخر الشيطان، وإن ماتا على صرامهما لم يدخلا الجنة ولم يجتمعا في الجنة)،[4] (دروست نیە بۆ موسڵمان زیاد لە سێ ڕۆ نەیدوێنێ و تا لەسەر ئەو یەکدی نەدواندنە بن کەناریان گرتووە لە حەق، کامیان زووتر دەست هەڵگرێ ئەوە دەبێتە کەفارەت بۆی، ئەگەر سەلامی کرد لەوی تر و ئەو وەڵامی نەدایەوە ئەوە فریشتەکان وەڵامی دەدەنەوە و شەیتان وەڵامی ئەوی تریان دەداتەوە، ئەگەریش هەردووکیان بە یەکتر نەدواندنەوە مردن ئەوە ناچنە بەهەشت و لە بەهەشتدا کۆنابنەوە).

---

[1] أخبار مكة للأزرقي، الرقم ١٤٦.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٤٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٤٣.

[4] صحيح ابن حبان - كتاب الحظر والإباحة - باب ما جاء في التباغض والتحاسد والتدابر والتشاجر والتهاجر بين المسلمين - ذكر نفي دخول الجنة عمن مات وهو مهاجر لأخيه المسلم فوق الأيام الثلاث، الرقم ٥٦٦٤، صححه شعيب الأرناؤوط.

٣١١٤. هیشامی کوڕی عەمر(ﷺ)

ناوی هیشامی کوڕی عەمری کوڕی ڕەبیعەی قوڕەیشی عەدویە، پاش فەتحی مەککە موسڵمان بوو و پێغەمبەر(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی غەزای حونەیندا سەد-یان پەنجا- وشتری پێ بەخشی.[1]

٣١١٥. هیشامی کوڕی عوقبە(ﷺ)

ناوی هیشامی کوڕی عوقبەی ئومەویە، لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو.[2]

٣١١٦. هیلالی کوڕی موعەللا(ﷺ)

ناوی هیلالی کوڕی موعەللایە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر و تیایدا شەهید بوو.[3]

٣١١٧. هیلالی کوڕی ئەبی خەولی(ﷺ)

ناوی هیلالی کوڕی ئەبی خەولیە، برایەکی هەبوو بەناوی خەولی و برایەکی تری ناوی عەبدولا بوو، هەر سێ برا پێکەوە لە غەزای بەدردا بەشدارییان کرد.[4]

٣١١٨. هیلالی کوڕی ئومەییە(ﷺ)

ناوی هیلالی کوڕی ئومەییەی کوڕی عامیرە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر، دواتر لە غەزای ئوحود و خەندەق و هەموو

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٤٤.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٤٣.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٤٩.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٤٧.

غەزاکانی تردا بەشداری کرد جگە لە غەزای تەبووک کە لەو بارەوە سزا درا و دواتر خوای گەورە لێی خۆش بوو.[1]

وردەکاری ڕووداوەکەمان لە ژیانی کەعبی کوڕی مالیکدا هێناوە.

٣١١٩. هیندی کوڕی ئەبی هالە(ﷺ)

ناوی هیندی کوڕی ئەبی هالەیەو دایکی ناوی خەدیجەی کچی خوەیلیدە کە هاوسەری پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو، هیند بە وردی وەسفی روخسار و شێوەی پێغەمبەری خوای(ﷺ) لە فەرموودەیەکدا باس کردووە، هیند تا دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) ژیا و لە جەنگی جەمەلدا لەگەڵ خەلیفەدا بەشداری کرد و تیایدا کوژرا.[2]

٣١٢٠. هیندی کوڕی ئەسماء(ﷺ)

ناوی هیندی کوڕی ئەسمائی ئەسلەمیە، هیند دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) منی نارد بۆ ناو موسڵمانانی هۆزەکەم و فەرمووی: **(مر قومك فليصوموا هذا اليوم يوم عاشوراء فمن وجدته منهم قد أكل في أول يومه فليصم آخره)**،[3] (بە هۆزەکەت بڵێ با ئەمڕۆ ڕۆژی عاشوورا ڕۆژوو بگرن، بینیت هەرکامیان سەرەتای ئەمڕۆ شتی خواردبوو با بەشەکەی تری ڕۆژ بەڕۆژوو بێت).

٣١٢١. هیندی جوهەنی(ﷺ)

ناوی هیندی جوهەنیەو لە بەسەرهاتێکدا باسی هاتووە کە بیشری ئەسەدی جارجارە دەچوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، لە کاتی گەڕانەوەیدا دەیدا بە لای جوهەنیەکاندا، لەناو جوهەنیەکاندا ئافرەتێک هەبوو بە ناوی

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٤٦.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٥٧.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(ﷺ) - حديث هند بن أسماء الأسلمي وكان هند من أصحاب الحديبية(ﷺ)، الرقم ١٦٢٠٨، صححه شعيب الأرناؤوط.

هیندی جوهەنی کە ئافرەتێکی جوان و خوێن گەرم بوو، جارێک سەیری بیشری کرد و بیشریش تەواو عاشقی بوو، هیند مێردێکی هەبوو بە ناوی سەعدی کوڕی سەعید، ئەو ئافرەتە هەموو بەیانیەک دادەنیشت تا بیشر بێت و بیشر سەرسام بکات،[1] بیشر بەو خۆشەویستیەوە کۆچی دوایی کرد.[2]

٣١٢٢. هیندی کچی بەرراء(رضي الله عنها)

ناوی هیندی کچی بەڕرائی کوڕی مەعروورە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[3]

٣١٢٣. هیندی کچی سەهل(رضي الله عنها)

ناوی هیندی کچی سەهلی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[4]

٣١٢٤. هیندی کچی سیماک(رضي الله عنها)

ناوی هینیدی کچی سیماکی کوڕی عەتیکە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[5]

٣١٢٥. هیندی کچی عەتیق(رضي الله عنها)

ناوی هیندی کچی عەتیقە و دایکی ناوی خەدیجەی دایکی باوەڕدارانە، موسڵمان بوو و بەیعەتی دا بە پێغەمبەر(ﷺ).[6]

[1] أسد الغابة، ج٧، ص٣١٤.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج١، ص ٣٠٩.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص١٥٠.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٥٤.
[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٥٤.
[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٥٧.

٣١٢٦. هیندی کچی عەمر(رضي الله عنها)

ناوی هیندی کچی عەمرە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٣١٢٧. هیندی کچی عەمری ئەنصاری(رضي الله عنها)

ناوی هیندی کچی عەمری کوڕی حەرامە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٢]

٣١٢٨. هیندی کچی عوتبە(رضي الله عنها)

ناوی هیندی کچی عوتبەی کوڕی رەبیعەیە، هاوسەری ئەبووسوفیان و دایکی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیانە، ئەم ئافرەتە نەیارێکی سەرسەختی ئیسلام بوو و خەڵکی دژ بە ئیسلام و موسڵمانان هاندەدا تا لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو و چوو بەیعەتی دا بە پێغەمبەر(ﷺ)، ئەم ئافرەتە تا سەردەمی خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففان ژیا و لەو سەردەمەدا وەفاتی کرد.[٣]

کاتێک هیند هات تا بەیعەت بدات بە پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: بڕۆ رەنگی دەستت بگۆڕە، ئەوەبوو چوو و بە خەنە رەنگی دەستی گۆڕی و دواتر هاتەوەو پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بەیعەتت لێ وەردەگرم لەسەر ئەوەی هیچ هاوەڵێک بۆ خوا دانەنێیت و دزی نەکەیت و زینا نەکەیت، هیند وتی: بۆ ئافرەتی ئازاد زینا دەکات؟ ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (هەروەها منداڵەکانتان لەترسی نەبوونی

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٥٧.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٥٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٥٦.

نەکوژن) هیند وتی: مەگەر مندالّت بۆ هێشتووینەتەوە تا بیانکوژین؟ ئەوەبوو بەیعەتی دا بە پێغەمبەر(ﷺ)، ئینجا دوو بازنەی لەدەست بوون وتی: بۆ ئەمانە چی دەڵێیت؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (دوو پشکۆن لە پشکۆکانی دۆزەخ).[1]

عائیشە دەڵێت: جارێک هیند هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەبووسوفیان کەسێکی دەست داخراوە، ئایا بۆم رەوایە بۆ ماڵ و مندالّم بەشی پێویست لە سامانی دەربکەم؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لا حرج عليك أن تطعميهم بالمعروف)،[2] (کێشە نیە بۆت بە شێوەیەکی رەوا خواردنیان پێ بدەیت).

٣١٢٩. هیندی کچی مەحموود

ناوی هیندی کچی مەحموودە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[3]

٣١٣٠. هیندی کچی مونذیر(رضي الله عنها)

ناوی هیندی کچی مونذیرە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[4]

٣١٣١. هیندی کچی وەلید(رضي الله عنها)

ناوی هیندی کچی وەلیدە، برازای ئەبووحوذەیفەیە، ئەبووحوذەیفە مارەی کرد لە سالیمی خزمەتکاری.[5]

[1] المطالب العالية لابن حجر، الرقم ٢١٥٩.
[2] صحيح البخاري - كتاب المظالم - باب قصاص المظلوم إذا وجد مال ظالمه، الرقم ٢٤٦٠؛ صحيح مسلم - كتاب الأقضية - باب قضية هند، الرقم ١٧١٤.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٥٧.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٥٨.
[5] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب حدثني خليفة، الرقم ٤٠٠٠.

٣٦٣٢. هیندی کچی ئەبی ئومەییە(ئومموسەلەمە)
(دایکی باوەڕداران)(ﷺ)

ناوی هیندی کچی ئەبی ئومەییەیەو بە ئومموسەلەمە ناسراوە، باوکی بە زادورەکب ناسرابوو، چونکە زۆر بەخشندە و بەسەخاوەت بوو، دایکیشی ناوی عاتیکەی کچی عامیر بوو، ئەم هاوەڵە زۆر زوو لە مەککە هاودەم بە ئەبووسەلەمەی مێردی موسڵمان بوو و پێکەوە کۆچیان کرد بۆ حەبەشە، دواتر گەڕانەوە بۆ مەککەو لەوێوە کۆچیان کرد بۆ مەدینە.[١]

ئومموسەلەمە برایەکی هەبوو بە ناوی عەبدوڵای کوڕی ئەبی ئومەییەیە، عەبدوڵا سەرەتا نەیارێکی سەرسەختی موسڵمانان بوو، تا فەتحی مەککە کرا، ئەوکات کە پێغەمبەر(ﷺ) بۆ فەتحی مەککە بەڕێوەبوو، عەبدوڵا هاودەم بە ئەبووسوفیان بەرەو مەدینە چوون و لەڕێدا گەیشتن بە پێغەمبەر(ﷺ)، داوایان کرد بچن بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) رازی نەبوو، دواتر ئومموسەلەمە سەبارەت بەوان قسەی کرد لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) و دواجار پێغەمبەر(ﷺ) مۆڵەتی دا بێنە ژوورەوە، ئەوانیش هاتنە ژوورەوەو موسڵمان بوون، موسڵمانبوونەکەشیان دروست بوو و عەبدوڵا بۆ فەتحی مەککە لەناو سوپای موسڵماناندا مایەوەو دواتریش بەشداری هەریەک لە غەزاکانی حونەین و طائیفی کرد، لەو غەزایەدا تیرێکی بەرکەوت و کوشتی.[٢]

ئومموسەلەمە کوڕێکی هەبوو بەناوی سەلەمەی کوڕی ئەبی سەلەمە، دوای وەفاتی باوکی و شووکردنی دایکی بە پێغەمبەر(ﷺ)، لە ماڵی پێغەمبەر(ﷺ) گەورە بوو و مایەوە، پێغەمبەر(ﷺ) ئومامەی کچی حەمزەی مارە کرد لە سەلەمە، هەردووکیان تازەپێگەیشتووبوون، بەڵام هێندەی

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص١٥٠.

[٢] أسد الغابة، ج٣، ص ١٧٧.

نەبرد ئومامە کۆچی دوایی کرد، سەلەمە پاش وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە سەردەمی ئومەویەکاندا کۆچی دوایی کرد.[1]

کوڕێکی تری ناوی عومەری کوڕی ئەبی سەلەمە بوو، لە ساڵی دووی کۆچی لە حەبەشە لەدایک بوو، ئەم هاوەڵە دواتر هاتە مەدینە و لەوێ ژیا تا لە سەردەمی خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لەناو سوپای عەلیدا بەشداری جەنگی جەمەلی کرد و دواتر لە ساڵی هەشتاو سێی کۆچیدا هەر لە مەدینە وەفاتی کرد،[2]عومەر دەڵێت: رۆژێک لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) خواردنێکم دەخوارد، خەریک بووم لە بەشەکانی قاپەکەوە دەمخوارد، پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرمووم (كُلْ مِمَّا يَلِيكَ) (لەبەر خۆتەوە بخۆ)،[3] لە گێڕانەوەیەکی تردا روونتر هاتووەو دەڵێت: فەرمووی: (يَا غُلَامُ، سَمِّ اللهَ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ) (ناوی خوا بێنەو بە دەستی راستت بخۆ و لەبەر خۆتەوە بخۆ).[4]

هەروەها ئومموسەلەمە کچێکیشی هەبوو بە ناوی زەینەب کە کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) ئومموسەلەمەی بەهاوسەر گرت هێشتا زەینەب لە شیر نەبڕابوویەوە.[5]

ئومموسەلەمە بەسەرهاتی خۆی لەگەڵ ئەبووسەلەمە دەگێڕێتەوەو دەڵێت: جارێک بە ئەبووسەلەمەم وت بیستوومە ئافرەت کە مێردەکەی مرد و لە دەستەی بەهەشتیەکان بوو و ئافرەتەکەش بەهەشتی بوو و شووی نەکردەوە، خوا لە بەهەشتدا کۆیان دەکاتەوە، بۆ پیاویش هەروا، دەی وەرە با من بەڵێنت پێ بدەم دوای تۆ شوو نەکەم و تۆیش دوای من ژن نەهێنیت، ئەبووسەلەمە وتی: گوێڕایەڵم دەبیت؟ منیش وتم: فەرمان بکە تا گوێڕایەڵت بم، عەبدولا وتی: ئەگەر من مردم شوو بکە، دواتر

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٣، ص١٤٩.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ٥٩٢.
[3] صحيح البخاري – كتاب الأطعمة – باب الأكل مما يليه، الرقم ٥٣٧٧.
[4] صحيح مسلم – كتاب الأشربة – باب آداب الطعام والشراب وأحكامها، الرقم ٢٠٢٢.
[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٧٥.

وتی: خوایە دوای من پیاوێکی باشتر ببەخشە بە ئوممووسەلەمە کە دڵتەنگ و نارەحەتی نەکات، ئەوەبوو کە ئەبووسەلەمە مرد، پێغەمبەر(ﷺ) داوای ئوممووسەلەمەی کرد.[1]

ئەبووسەلەمەی مێردی یەکێک بوو لەبەشداربوانی غەزای بەدر، دواتریش لە غەزای ئوحوددا بەشداری کردو لە ئوحوددا بریندار بوو،[2] نزیکەی مانگێک برینپێچی ئەو برینەی دەکرا تا باش بوو،[3] پاش ئەوە پێغەمبەر(ﷺ) لە مانگی صەفەردا ئەبووسەلەمەی کرد بە ئەمیری سریەیەک بۆ سەر بەنی ئەسەد، کاتێک لەو سریەیە گەڕایەوە برینەکەی جەنگی ئوحودی تەقی و لە مانگی جومادیلئاخیرەدا بەو هۆیەوە وەفاتی کرد.[4]

دوای وەفاتی ئەبووسەلەمە، ئەبووبەکر داوای ئوممووسەلەمەی کرد، بەڵام شووی پێ نەکرد، ئینجا عومەر داوای کرد و شووی بەویش نەکرد، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) داوای کرد و شووی کرد بە پێغەمبەر(ﷺ).[5]

ئوممووسەلەمە دەڵێت: کە ئەبووسەلەمە مرد وتم: دەبێت چ کەسێک هەبێت لە ئەبووسەلەمە باشتر بێت؟ یەکەم ماڵ بوو لەبەر خوا کۆچی کرد، ئەوەبوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) حاطیبی کوڕی ئەبی بەلتەعەی نارد تا داوام بکات بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) منیش وتم: من منداڵم هەیەو ئافرەتێکیشم غیرەم زۆرە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بۆ منالەکەی داوا لە خوا دەکەین خوا موحتاجی دەستی دایکی نەکات و داواش لە خوا دەکەم غیرەکەی لاببات.[6]

پێغەمبەر(ﷺ) لە ساڵی چوارەمی کۆچیدا گواستیەوە، ئەوکات ئافرەتێکی زۆر جوان بوو.[7]

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٨٨.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ١٥٤.
[3] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٨٧.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٤، ص ١٥٤.
[5] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٠٣.
[6] صحيح مسلم – كتاب الجنائز – باب ما يقال عند المصيبة، الرقم ٩١٨.
[7] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٠٢.

ئوممو‌سەلەمە دەڵێت: -کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) ویستی بمگوازێتەوە- فەرمووی: ئەمشەو دێم بۆ لاتان، منیش بڕێک گەنمم لا هەبوو لەگەڵ بڕێک چەوریدا خواردنێکم بۆ ئامادە کرد، پێغەمبەر(ﷺ) شەو هات بۆ لام.[1]

ئوممو‌سەلەمە دەڵێت: کە پێغەمبەر(ﷺ) منی گواستەوە پێی فەرمووم (إِنْ شِئْتِ سَبَّعْتُ لَكِ، وَإِنْ سَبَّعْتُ لَكِ سَبَّعْتُ لِنِسَائِي) (ئەگەر بتەوێت حەوت شەو لات دەمێنمەوە، بەلام ئەگەر حەوت شەو لات بمێنمەوە ئەوە بۆ ژنەکانی تریشم حەوت شەو دەمێنمەوە)،[2] ئەوەبوو ئوممو‌سەلەمە سێ شەوی هەڵبژارد.[3]

ئوممو‌سەلەمە دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) سوێندی خوارد یەک مانگ نەچێت بە لای ژنەکانیدا، بیست و نۆ ڕۆژ تەواو بوو ئیتر دەچوو بۆ لای ژنەکانی، خەڵکی وتیان: تۆ سوێندت خوارد مانگێک نەچیت بەلایاندا، ئەویش فەرمووی: (إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعَةً وَعِشْرِينَ يَوْمًا) (مانگ هەیە بیست و نۆ ڕۆژە).[4]

جارێک جیبریل لە شێوەی دیحیەی کەلبیدا هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) کە لای ئوممو‌سەلەمە بوو، لەگەڵ پێغەمبەری خوا(ﷺ) قسەی کرد و دواتر چوو، پێغەمبەر(ﷺ) بە ئوممو‌سەلەمەی فەرموو ئەوە کێ بوو؟ وتی ئەوە دیحیە بوو، دوای ماوەیەک پێغەمبەر(ﷺ) لە وتاردا باسی کرد کە جیبریل هاتووە بۆ لای ئینجا زانی کە ئەوە دیحیە نەبووەو جیبریل بووە.[5]

دەستەیەک لە ژنانی پێغەمبەر(ﷺ) کە هاورای ئوممو‌سەلەمە بوون، بە ئوممو‌سەلەمەیان وت لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) قسە بکە تا بە خەڵکەکە بڵێت هەرکەس دەیەوێت دیاری ببات بۆ پێغەمبەر(ﷺ) با لە ماڵی هەر

---

[1] صحيح ابن حبان، الرقم ٤١٢٨، حسنه شعيب الأرناؤوط.

[2] صحيح مسلم - كتاب الرضاع - باب قدر ما تستحقه البكر والثيب من إقامة الزوج عندها عقب الزفاف، الرقم ١٤٦٠؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب عشرة النساء - الحال التي يختلف فيها حال النساء، الرقم ٨٨٧٦.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٠٥.

[4] صحيح البخاري - كتاب الصوم - باب قول النبي(ﷺ) إذا رأيتم الهلال فصوموا، الرقم ١٩١٠.

[5] صحيح البخاري - كتاب المناقب - باب علامات النبوة في الإسلام، الرقم ٣٦٣٤؛ صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل أم سلمة أم المؤمنين(رضي الله عنها)، الرقم ٢٤٥١.

ژنێکی بێت بۆی ببات، ئوممو‌سەلەمەش چوو ئەوەی وت بە پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) وەڵامی نەدایەوە، جارێکی تر ژنەکانی تری ئوممو‌سەلەمەیان بۆ هەمان مەبەست ناردەوەو پێغەمبەر(ﷺ) وەڵامی نەدایەوە، لە جاری سێیەمدا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (لا تؤذيني في عائشة فإن الوحي لم يأتني وأنا في ثوب امرأة إلا عائشة)،[1] (سەبارەت بە عائیشە ئازارم مەدە، چونکە هیچ کات لەژێر یەک جل لەگەڵ ئافرەتێک بووبم سروشم بۆ نەهاتووە مەگەر لەگەڵ عائیشە).

ئوممو‌سەلەمە لە غەزای تەبووکدا هاودەم بە پێغەمبەر(ﷺ) بەشدار بوو، ئەوەتا عیرباضی کوڕی ساریە دەڵێت: من هەموو کات لەبەر دەرگای ماڵی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەبووم هەم لە ماڵەوەو هەم لە سەفەریش، شەوی تەبووک پێغەمبەر(ﷺ) ویستی بچێتە ناو خێوەتەکەی و ئوممو‌سەلەمەی خێزانیشی لەگەڵدا بوو، من بۆ پێویستیەک چووبووم و هاتمەوە.[2]

ئەبوو مووسا دەڵێت: من لای پێغەمبەر(ﷺ) بووم کە لە جەعرانە لە نێوان مەککەو مەدینە لایدابوو، بیلالیش لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بوو، ئەعرابیەک هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەو بەڵێنەی پێت دام بۆم نایەنیتەدیٚ؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (مژدەت لێ بێت)، کابرا وتی: مژدەی زۆرت پێداوم، پێغەمبەر(ﷺ) وەک تووڕەییەکی هەبێت تەماشای ئەبوومووساو بیلالی کرد و فەرمووی: (رَدَّ الْبُشرُى، فَاقْبَلاَ أَنتُمَا) (کابرا مژدەکەی بەرپەرچ دایەوە، ئێوە وەرن)، ئێمەش چووین، داوای قاپیٚ ئاوی کرد و دەست و دەموچاوی تێدا شۆرد و ئاوی رادایە دەمی و کردیەوە ناوی و دواتر فەرمووی: (اشْرَبَا مِنْهُ، وَأَفْرِغَا عَلَى وُجُوهِكُمَا وَنُحُورِكُمَا وَأَبشِرَا) (لێی بخۆنەوە و بیکەن بەسەر دەموچاوو و گەردنتاندا

[1] صحيح البخاري - كتاب الهبة وفضلها - باب من أهدى إلى صاحبه وتحرى بعض نسائه دون بعض، الرقم ٢٥٨١.

[2] تاريخ دمشق لابن عساكر، ج٤٠، ص ١٨٩، البداية والنهاية لابن كثير، ج٦، ص ١١٨.

و موژدەتــان لــێ بێــت)، ئێمــەش وامانکــرد، پاشــان فەرمــووی: زیادەکــەی لــێ بهێڵنــەوە بــۆ دایکتــان، ئوممو‌ســەلەمەی لــە پشــت پــەردەوە بانــگ کــرد، ئێمــەش زیادەکەیمــان بــۆ هێشــتەوە.[1]

ئوممو‌ســەلەمە کۆتــا خێزانــی پێغەمبــەر(ﷺ) بــوو کــە وەفاتــی کــرد، هێنــدە ژیــا تــا شــەهیدبوونی حوســەینی کــوڕی عەلــی بیســت و دڵتەنگیەکــی زۆر دایگــرت، کەمێــک پــاش ئــەو ڕووداوە وەفاتــی کــرد، تەمەنــی نزیکــەی نــەوەد ســاڵ دەبوو،[2] تەرمەکەشــی لــە بەقیــع ئەســپەردە کرا،[3] مردنەکەشــی لــە ســاڵی شەســت و یەکــی کۆچیــدا بــوو، ئــەو رایــەش دەڵێــت: لــە ســاڵی پەنجــا و نــۆی کۆچیــدا وەفاتــی کــردووە راســت نیــە.[4]

ئوممو‌سەلەمە یەکێک بوو لە ئافرەتە زاناکانی ناو هاوەڵان.[5]

٣١٣٣. هیندی کچی ئەثاثە(رضي الله عنها)

نــاوی هیندی کچی ئەثاثەیە، ئەم ئافرەتە موسڵمان بووەو چووەتە خزمەت پێغەمبــەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە، پێغەمبــەر(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی خەیبــەردا ســی کۆڵی بۆ بڕیــەوە.[6]

٣١٣٤. هیندی کچی ئەوس(رضي الله عنها)

نــاوی هیـنـدی کچــی ئەوســی کــوڕی شــەریقە، لــە پشــتیوانانەو چووەتــە خزمــەت پێغەمبــەر(ﷺ) و بەیعەتــی پێــداوە.[7]

---

[1] صحيح البخاري – كتاب المغازي – باب غزوة الطائف، الرقم ٤٣٢٨؛ صحيح مسلم – كتاب فضائل الصحابة – باب من فضائل أبي موسى وأبي عامر الأشعريين(رضي الله عنهما)، الرقم ٢٤٩٧.

[2] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٠٢.

[3] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٠٩.

[4] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢١٠.

[5] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٠٣.

[6] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٢٨.

[7] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص١٤٩.

٣١٣٥. هیندی کچی ئەوسی ئەنصاری(رضي الله عنها)

ناوی هیندی کچی ئەوسی کوڕی عەددیە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[١]

٣١٣٦. هیندی کوڕی حارثە(رضي الله عنه)

ناوی هیندی کوڕی حارثەی ئەسلەمیەو یەکێکە لە بەشداربوانی حودەیبییەو هاودەم بە شەش برای تری پێکەوە بەشدارییان کرد.[٢]
هیند لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لە مەدینە کۆچی دوایی کرد.[٣]

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص١٤٩.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٥٦.
[٣] المستدرک على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(رضي الله عنهم)- هند بن حارثة الأسلمي(رضي الله عنه)، الرقم ٦٣٠٩.

ئەو هاوەڵانەی ناویان
به پیتی (و)
دەست پێ دەكات

٣١٣٧. وابیصەی کوڕی مەعبەد(رضي الله عنه)

ناوی وابیصەی کوڕی مەعبەدی کوڕی عوتبەی ئەسەدیە، لەساڵی نۆی کۆچیدا هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا سەردەمی عومەری کوڕی عەبدولعەزیز.[١]

وابیصە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) کەسێکی بینی بە تەنها لە دوای ریزەکانەوە نوێژی دەکرد، فەرمانی کرد بە کابرا نوێژەکەی دووبارە بکاتەوە.[٢]

وابیصە باسی شێوازی رکوعی پێغەمبەر(ﷺ) دەکات و دەڵێت: پێغەمبەری خوام(ﷺ) بینی کە نوێژی دەکرد، کاتێک رکوعی دەبرد هێندە پشتی رێک دەکردەوە ئەگەر ئاوت برشتایەتە سەر پشتی دەوەستا و نەدەڕژا.[٣]

٣١٣٨. واثیلەی کوڕی خەططاب(رضي الله عنه)

ناوی واثیلەی کوڕی خەططاب ی قوڕەیشیە، واثیلە دەڵێت: کابرایەک هاتە مزگەوت و پێغەمبەر(ﷺ) بە تەنها بوو، کە کابرا هاتە ژوورەوە پێغەمبەر(ﷺ) کەمێک بۆی جوولا، پێی وترا ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) جێگە فراوانە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: باوەڕدار مافی هەیە.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج ٦، ص ٥٩٠.

[٢] جامع الترمذي - أبواب الصلاة عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في الصلاة خلف الصف وحده، الرقم ٢٣٠ وقال حديث حسن؛ سنن أبي داود - كتاب الصلاة - باب الرجل يصلي وحده خلف الصف، الرقم ٦٨٢؛ سنن ابن ماجه - أبواب إقامة الصلاة والسنة فيها - باب صلاة الرجل خلف الصف وحده، الرقم ١٠٠٤، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن ابن ماجة، الرقم ١٠٠٤.

[٣] سنن ابن ماجه - أبواب إقامة الصلاة والسنة فيها - باب الركوع في الصلاة» الرقم ٨٧٢.

[٤] شعب الإيمان للبيهقي، الرقم ٨٦٢١.

٣١٣٩. واثیلەی کوڕی عەبدولا(ﷺ)

ناوی واثیلـەی کـوڕی عەبدولایـە، جـا هەنـدێ دەڵێـن عەبـدولا بـە ئەسـقەع ناسـراوەو هەنـدێ دەڵێـن بەڵکـو ئەسـقەع باپیـرەی بـووە، کونیەکـەی ئەبووقورصافـە یـان ئەبـوو موحەممـەدە، ئـەم هاوەڵـە پێش غـەزای تەبـووک موسڵمان بـوو و لـە غەزاکـەدا بەشـداری کـرد، دواتریـش یەکێـک بـوو لـە ئەهلـی صوففـە، دوای وەفاتـی پێغەمبەریـش(ﷺ) ژیـا و بەشـداری فتووحاتـی کـرد و لـە فەتحـی دیمەشـق و حیمـص و چەنـدی تـردا بەشداری کـرد و تـا سـەردەمی عەبدولمەلیکی کـوڕی مـەڕوان ژسـا و لـەو سـەردەمەدا و لـە تەمەنـی حەفتـا و هەشـت سـاڵیدا کۆچـی دوایـی کـرد، رایەکیـش دەڵێـت: تەمەنـی نزیکـەی سـەد و شەسـت و پێنـج سـاڵ بـووە، بـەڵام بـەو پێیـەی بەشـداری فتووحـات بـووە دیـارە رای یەکەمیـان نزیکتـرە لـە راسـتیەوە.[١]

واثیلـە دەڵێـت: پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) فەرمـووی: **(إن من أعظم الفرى أن يدعي الرجل إلى غير أبيه، أو يري عينه ما لم تر، أو يقول على رسول الله(ﷺ) ما لم يقل)**،[٢] (لـە گەورەتریـن درۆکان ئەوەیـە کـە کەسـێک بانگـەواز بـۆ جگـە لـە باوکـی خۆی بکات یـان بڵێـت بـەم چاوەم شـتێک دیـوەو نەیدیبێت-لـە گێڕانەوەیەکـی تـردا هاتـووە بڵێـت فڵانـە خـەوم دیـوەو نەیدیبێـت-[٣] یـان شـتێک بڵێـت بـە دەم پێغەمبـەری خـواوە کـە ئـەو نەیفەرمووبێـت).

واثیلـە دەڵێـت: پرسـیارم کـرد لـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) و وتـم: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ئایـا ئـەوە دەمارگیریـە کەسـێک هۆزەکـەی خـۆی خـۆش

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٩١.

[٢] صحيح البخاري - كتاب المناقب - باب حدثنا أبو معمر» الرقم ٣٥٠٩.

[٣] صحيح ابن حبان - المقدمة - باب الاعتصام بالسنة وما يتعلق بها نقلا وأمرا وزجرا - ذكر البيان بأن الكذب على المصطفى(ﷺ) من أفرى الفرى، الرقم ٣٢.

بوێت؟ فەرمـووی: (لا، ولكن من العصبية أن يعين الرجل قومه على الظلم)،[1] (نـا بـەڵام دەمارگیـری ئەوەیـە کەسـێک لەسـەر سـتەم پاڵپشـتی قەومەکـەی بـکات).

٣١٤٠. واسیعی کوڕی حیببان(رضي الله عنه)

نـاوی واسـیعی کـوڕی حیببانـە، لـە پشـتیوانانەو یەکێکـە لـە بەشـداربوانی بەیعەتـی ریضـوان، لـە هەمـوو بـار و غەزاکانـدا ئامـادە بـووەو تـا سـەردەمی دەسـەڵاتی عەبـدوڵای کـوڕی زوبەیـر ژیـا و لـە ڕووداوی حـەررەدا کـوژرا.[2]

٣١٤١. واقیدی خزمەتکار(رضي الله عنه)

نـاوی واقیدەو خزمەتکاری پێغەمبەری خوایـە(ﷺ)، واقید دەڵێت: پێغەمبەری خـوا(ﷺ) فەرمـووی: (من أطاع الله عز وجل فقد ذكره، وإن قلت صلاته وصيامه وتلاوته للقرآن، ومن عصى الله فلم يذكره وإن كثرت صلاته وصيامه وتلاوته للقرآن)،[3] (هەرکـەس گوێڕایەڵـی خـوا بـکات ئـەوە یـادی خـوا دەکات بـا نوێـژ و ڕۆژوو و قورئـان خوێندنیشـی کـەم بێـت، هەرکەسـیش لـە فەرمانـی خـوا دەرچێـت ئـەوە یـادی خـوا نـاکات بـا نوێـژ و ڕۆژوو و قورئـان خوێندنیشـی زۆر بێـت).

٣١٤٢. واقیدی کوڕی سەهل(رضي الله عنه)

نـاوی واقیـدی کـوڕی سـەهلە، لـە پشـتیوانانەو لـە جەنگـی یەمامەدا بەشـداری کـرد و تیایـدا شـەهید بـوو.[4]

---

[1] مسـند أحمـد بـن حنبـل - مسـند الشـاميين(رضي الله عنهم) - حديـث كعـب بـن عيـاض(رضي الله عنه)، الرقـم ١٧٧٤٤؛ سـنن ابـن ماجـه - أبـواب الفتـن - بـاب العصبيـة، الرقـم ٣٩٤٩» حسـنه شـعيب الأرنـاؤوط.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٥٩٣.

[3] المعجـم الكبيـر للطبرانـي - بـاب الـواو - مـن اسـمه واقـد - واقـد مولـى رسـول الله(ﷺ)، الرقـم ٤١٣؛ معرفـة الصحابـة لأبـي نعيـم الأصبهانـي، الرقـم ٥٩٦١.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٩٤.

٣١٤٣. واقیدی کوڕی عەبدولا(ﷺ)

ناوی واقیدی کوڕی عەبدولای کوڕی عەبدمەنافی یەربووعیە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر،[١] لە سەرەتای خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا کۆچی دوایی کرد.[٢]

٣١٤٤. وائیلی کوڕی ریئاب(ﷺ)

ناوی وائیلی کوڕی ریئابی قورەیشی سەهمیەو دوو برای هەبوو بە ناوەکانی موعەممەر و حەبیب کە ئەوانیش هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون.[٣]

٣١٤٥. وائیلی کوڕی حوجر(ﷺ)

ناوی وائیلی کوڕی حوجری کوڕی رەبیعەیە، هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێغەمبەریش(ﷺ) پارچە زەویەکی بۆ بریەوەو نووسراوێکی بۆ نووسی.[٤]

٣١٤٦. وەحشی کوڕی حەرب(ﷺ)

ناوی وەحشی کوڕی حەربی حەبەشیە، وەحشی کۆیلەیەک بوو لە مەککەو لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد و حەمزەی مامی پێغەمبەری خوای(ﷺ) شەهید کرد، خۆی وردەکاری بەسەرهاتەکە باس دەکات و دەڵێت: من لای جوبەیری کوڕی موطعیم بووم، جا جوبەیر لە غەزای بەدردا مامی کوژرابوو، پێی وتم: ئەگەر مامی موحەممەد بکوژیت ئەوە ئازادت دەکەم، ئەوەبوو لە رۆژی جەنگی ئوحوددا منیش چووم بۆ جەنگ، سیباع وتی: کەس هەیە جەنگی بەرامبەریم لەگەڵ بکات؟ حەمزە هات بۆی و قسەیەکی ناشیرینی وت:

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ٤٥٠.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٩٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٩٧.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٥٩٦.

بە سیباع و وتی: ئایا دژایەتی خواو پێغەمبەری خوا دەکەیت؟ ئینجا هەڵیکوتایە سەری،[1] تاکە خەم و خەیاڵم ئەوە بوو ئازاد ببم، بۆیە چاوم لەسەر حەمزە بوو،[2] لە پشت بەردێکەوە خۆم بۆ مەڵاس دا تا دەرفەتی چاکم دەست کەوت و بە رمەکەم لێمدا و دام لە ورگی،[3] حەمزە هەوڵیدەدا هەستێتەوە بەڵام نەیتوانی و کەوت، منیش گەڕامەوە بۆ مەککەو ئازاد کرام، ئینجا کە فەتحی مەککە کرا منیش چووم بۆ طائیف و لەوێ مامەوە، کاتێک خەڵکی مەککە ڕێککەوتنیان لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) کرد بارم سەخت بوو و دەموت باشە مل بۆ کوێ بنێم؟ لەو خەمەدا بووم کە کەسێک منی بینی و وتی: چیە وا خەمبار دەتبینم؟ منیش وتم: وەڵا من مامی موحەممەدم کوشتووەو وا دەبینم ئەم خەڵکەش لەگەڵی ڕێککەوتون و نازانم بەرەو کوێ ڕاکەم؟ ئەویش وتی: بەخاو هەرکەس بچێت بۆ لای و شایەتومان بهێنێت ئەو نایکوژێت، منیش خێرا چوومە مەدینەو چوومە بەردەمی و بە پێوە وەستابووم و ئەویش دانیشتبوو، سەری بەرز کردەوەو فەرمووی: تۆ وەحشیت؟ وتم: بەڵێ، ئینجا شایەتومانم هێنا،[4] فەرمووی: تۆ حەمزەت کوشت؟ وتم: مەسەلەکە وایە کە بیستووتە؟[5] ئینجا فەرمووی: ئادەی بۆم باس بکە چۆن حەمزەت کوشت ماڵ وێران؟ منیش بەسەرهاتەکەم بۆ گێڕایەوە،[6] پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (فهل تستطيع أن تغيب عني وجهك)، (دەی ئەتوانیت دەموچاوتم لێ دوور بگریت)، منیش خۆم دوور دەگرت لە پێغەمبەر(ﷺ) تا وەفاتی کرد، ئینجا کە سەردەمی ئەبووبەکر هات و سوپای نارد بۆ یەمامە، منیش وتم: ئەچم تا موسەیلەمە بکوژم بەوە

[1] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب قتل حمزة بن عبد المطلب(ﷺ)، الرقم ٤٠٧٢.
[2] المعجم الكبير للطبراني - باب الحاء - باب من اسمه حمزة - حمزة بن عبد المطلب بن عبد مناف - واستشهد حمزة(ﷺ) يوم أحد، الرقم ٢٩٤٧.
[3] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب قتل حمزة بن عبد المطلب(ﷺ)، الرقم ٤٠٧٢.
[4] مسند أبي داود الطيالسي - وحشي بن حرب، الرقم ١٤١٢، السنن الكبرى للبيهقي - كتاب السير - جماع أبواب السير - باب الكافر الحربي يقتل مسلما ثم يسلم لم يكن عليه قود، الرقم ١٨٢٥٨.
[5] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب قتل حمزة بن عبد المطلب(ﷺ)، الرقم ٤٠٧٢.
[6] مسند أبي داود الطيالسي - وحشي بن حرب، الرقم ١٤١٢، السنن الكبرى للبيهقي - كتاب السير - جماع أبواب السير - باب الكافر الحربي يقتل مسلما ثم يسلم لم يكن عليه قود، الرقم ١٨٢٥٨.

حەقی کوشتنەکەی حەمزە بکەمەوە،[1] لەگەڵ خەڵکەکە چووم و موسەیلەمەم کردە چاو،[2]بینیم کەسێک لای کەلەبەرێکی دیوارێک وەستاوەو دەڵێیت وشترە رەشەیەکی پرچ بڵاوە،[3] لەگەڵ یەکێک لە پشتیوانان هەڵمانکوتایە سەری و بە هەمان ئەو رمەی کە حەمزەم پێ کوشتبوو دام لە موسەیلەمە،[4] رمەکەم دا لە نێوەندی مەمکەکانی و لە پشتەوە رمەکە دەرچوو، پشتیوانیەکەش بە شمشێر لێیداو دای لە سەری،[5] ئیتر خوا زاناترە کاممان کوشتمان، ئەگەر من کوشتبێتم ئەوە چاکترین کەس و خراپترین کەسیشم کوشتون[6](واتە حەمزەو موسەیلەمە).

وەحشی کاتێک لە جەنگی ئوحوددا تەرمەکەی حەمزەی بینی چوو بە رمێک یان بە خەنجەرێک سکی حەمزەی هەڵدڕی،[7] ئینجا جەرگی حەمزەی هەڵگرت و بردی بۆ هیند، چونکە ئەو ئافرەتە هەر لە کاتی کوژرانی باوکیەوە لە جەنگی بەدردا بە دەستی حەمزە نەزری کردبوو جەرگی حەمزەی دەست بکەوێت.،[8] ئەوەبوو کە جەرگەکە کەوتە دەست هیند، هیند جەرگەکەی جوی و دواتر تفیەوە، ئینجا هاتە لای تەرمەکەی حەمزەو تەرمەکەی زیاتر شێواند.[9]

وەحشی لە جەنگی یەرمووکیشدا بەشداری کرد و دواتر لە حیمص نیشتەجێ بوو تا دواجار لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا کۆچی دوایی کرد.[10]

[1] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب قتل حمزة بن عبد المطلب(ﷺ)، الرقم ٤٠٧٢.
[2] مسند أبي داود الطيالسي - وحشي بن حرب، الرقم ١٤١٢، السنن الكبرى للبيهقي - كتاب السير - جماع أبواب السير - باب الكافر الحربي يقتل مسلما ثم يسلم لم يكن عليه قود، الرقم ١٨٢٥٨.
[3] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب قتل حمزة بن عبد المطلب(ﷺ)، الرقم ٤٠٧٢.
[4] مسند أبي داود الطيالسي - وحشي بن حرب، الرقم ١٤١٢، السنن الكبرى للبيهقي - كتاب السير - جماع أبواب السير - باب الكافر الحربي يقتل مسلما ثم يسلم لم يكن عليه قود، الرقم ١٨٢٥٨.
[5] صحيح البخاري - كتاب المغازي - باب قتل حمزة بن عبد المطلب(ﷺ)، الرقم ٤٠٧٢.
[6] مسند أبي داود الطيالسي - وحشي بن حرب، الرقم ١٤١٢، السنن الكبرى للبيهقي - كتاب السير - جماع أبواب السير - باب الكافر الحربي يقتل مسلما ثم يسلم لم يكن عليه قود، الرقم ١٨٢٥٨.
[7] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب المغازي - هذا ما حفظ أبو بكر في أحد وما جاء فيها، الرقم ٣٧٩٠٥.
[8] سير أعلام النبلاء، ج١، ص ١٧٩.
[9] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ١٠.
[10] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٠١.

٣١٤٧. وەحووحی کوڕی ئەسلەت(رضي الله عنه)

ناوی وەحووحی کوڕی ئەسلەتە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای خەندەق، لە غەزاکانی دواتریشدا بەشداری کرد.[١]

٣١٤٨. وەدقەی کوڕی ئیاس(رضي الله عنه)

ناوی وەدقەی کوڕی ئیاسی کوڕی عەمرە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٢]

٣١٤٩. وەدیعەی کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی وەدیعەی کوڕی عەمری کوڕی یەسارە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٣]

٣١٥٠. وەردان(رضي الله عنه)

ناوی وەردانەو خزمەتکارێ بوو لە طائیف، لەکاتی گەمارۆکەدا وەردان دابەزیە خوارەوەو موسڵمان بوو، پێغەمبەریش(صلى الله عليه وسلم) دایە دەست ئەبانی کوڕی سەعید تا هەم پێداویستیەکانی بۆ دابین بکات و هەم قورئانی فێر بکات.[٤]

٣١٥١. وەردانی تەمیمی(رضي الله عنه)

ناوی وەردانی کوڕی موخەریمی تەمیمیەو گەورەی هۆزەکەی بوو و بەوە ناسرابوو کە هەرگیز درۆ ناکات، جا کاتێک عویەینەی کوڕی حیصن

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٠١.
[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٠٢.
[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٠٣.
[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٠٦.

پێکرا، وەفدێک هاتن بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وەردان بە نوێنەری هۆزەکە لە خزمەت پێغەمبەردا(ﷺ) قسەی کرد.[1]

٣١٥٢. وەردانی کوڕی موخەرریم(رضي الله عنه)

ناوی وەردانی کوڕی موخەرریم یان مەخرەمەیە، برایەکی هەبوو بە ناوی حەیدە کە ئەویش هاوەڵ بوو، هەردووکیان هاتوونەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوون و پێغەمبەری خوایش(ﷺ) نزای خێری کردووە بۆیان.[2]

٣١٥٣. وەردی کوڕی خالید(رضي الله عنه)

ناوی وەردی کوڕی خالیدی بەجلیەو یەکێکە لە بەشداربوانی فەتحی مەککەو لە غەزاکەدا لەلای راستی پێغەمبەری خواوە(ﷺ) بوو.[3]

٣١٥٤. وەردی کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی وەردی کوڕی عەمرەو لە سریەیەکدا لەگەڵ زەیدی کوڕی حارثە بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[4]

٣١٥٥. وەعلەی کوڕی یەزید(رضي الله عنه)

ناوی وەعلەی کوڕی یەزیدەو کچێکی هەبوو کە ناسرابوو بە ئوممویەزید و فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتەوە، ئوممویەزید دەڵێت: باوکم دەیوت: بیستوومە لە پێغەمبەر(ﷺ) لە نوێژی بەیانیدا سورەتی قاف و قل هو الله أحد ی دەخوێند، هەروەها بیستوومە لە پێغەمبەر(ﷺ) کە فەرمانی دەکرد

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٠٤.
[2] أسد الغابة، ج٢، ص ٩٩.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٠٣.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٠٣.

بە ڕۆژووگرتن لە ڕۆژی عاشووورادا.[1]

٣١٥٦. وەقصائی کچی مەسعوود(رضي الله عنها)

ناوی وەقصائی کچی مەسعوودی کوڕی عامیرە، لە پشتیوانانەو هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[2]

٣١٥٧. وەکیعی تەمیمی(رضي الله عنه)

ناوی وەکیعەو برای حاجیبی کوڕی زورارەیە، کاتێک حاجیبی کوڕی زورارە لە مەدینە بوو صەفوانی کوڕی ئەسیدیش هاتە مەدینە، کابرایەکی بەنی لەیث لەوێ بوو و بەدوای کەسێکی تەمیمیدا دەگەڕا تا بیکوژێت، کە صەفوانی بینی کوشتی، خێرا حاجیب لەگەڵ وەکیعی برایدا ئەو کەسەیان گرت و بردیان بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتیان: ئەم کەسە هاوەڵەکەی ئێمەی کوشتووە، پێغەمبەری خوایش(ﷺ) ئەو کەسەی نەدەناسی چونکە هێشتا موسڵمان نەبووبوو، پێغەمبەر(ﷺ) پێشنیاری خوێن بایی کرد بۆیان و ئەوانیش وتیان: جگە لە ئێمە کەسی تر هەیە شیاو بەو خوێن باییە، مەبەستیان هاوڕێکانیان بوو، کاتێ کەسوکارەکەی هەواڵیان پێ گەیشت کە پێغەمبەر(ﷺ) حەزی کردووە خوێن بایی وەربگرن لەبری کوشتنەوەی، ئەوانیش لەو کەسە خۆش بوون لەبەر پێغەمبەر(ﷺ) و بێ هیچ خوێن بایی وەرگرتنێک وازیان هێنا.[3]

٣١٥٨. وەلیدی کوڕی جابیر(رضي الله عنه)

ناوی وەلیدی کوڕی جابیری بەحتەریەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێغەمبەری خوایش(ﷺ) نووسراوێکی بۆ نووسی و وەلیدیش بەردەوام

---

[1] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٩٢٨.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٦٢.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٣، ص ٤٣٢.

ئەو نووسراوەی لای خۆی پاراستبوو.[1]

٣١٥٩. وەلیدی کوڕی عەبدشەمس(ﷺ)

ناوی وەلیدی کوڕی عەبدشەمسی مەخزوومیەو کونیەکەی ئەبوو عەبدورەحمان بوو و لە خانەدانەکانی قورەیش بوو، لە خیلافەتی ئەبووبەکری صدیقدا لە جەنگی یەمامەدا شەهید بوو.[2]

٣١٦٠. وەلیدی کوڕی عوقبە(ﷺ)

ناوی وەلیدی کوڕی عوقبەی ئومەویەو لە سەری دایکیەوە برای عوثمانی کوڕی عەففان بوو، باوکی نەیارێکی سەرسەختی ئیسلام بوو، وەلیدیش بە بێباوەڕی مایەوە تا لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو، تەمەنی زۆر نەبوو و تازە باڵغ بووبوو.[3]

جارێک پێغەمبەر(ﷺ) وەلیدی نارد بۆ لای بەنیلموصطەلەق تا زەکاتەکەیان وەربگرێت، وەلید کە گەیشتە ئەوێ و ئەوانی ناسیەوە گەڕایەوەو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوان هەڵگەڕاونەتەوە، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) خالیدی کوڕی وەلیدی نارد بۆیان، خالید بە شەو هەواڵگری نارد بینی ئەوان وازیان نەهێناوە لە ئیسلام، بۆیە گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و باسەکەی خستەڕوو، ئەوەبوو خوای گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ).[4]

وەلید لە خیلافەتی عوثمانی کوڕی عەففاندا لەلایەن عوثمانەوە کرا بە والی کووفەو ئەوەش کرا بە تانەیەک بەرامبەر بە عوثمان کە براکەی خۆی

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦١٣.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦١٤.

[3] أسد الغابة، ج٥، ص ٤٦٧-٤٦٨.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦١٥.

کردووه بە والی و سەعدی کوڕی ئەبی وەققاصی لەبەر ئەو لابردووە.[1]

مەسەلەکەش ئەوەبوو کە ئیبن مەسعوود لە سەردەمی عوثمانی کوڕی عەففاندا کە بەرپرسی بەیتولمالی موسڵمانان بوو لە کووفە، لەگەڵ سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص کێشەیەکی بۆ دروست بوو، عوثمانی کوڕی عەففان پاش ماوەیەکی زۆر سەعدی کوڕی ئەبی وەققاصی لە والیەتی کووفە لابرد، ئەویش لەبەر کێشەیەک کە لەگەڵ ئیبن مەسعوود هەیبوو، چونکە قەرزی لە بەیتولمال کردبوو کە ئیبن مەسعوود بەرپرسی بوو، کاتێک ئیبن مەسعوود داوای قەرزەکەی کردەوە لە سەعد، سەعد توانای نەبوو بیداتەوە، بۆیە کێشە کەوتە نێوانیانەوە، هەواڵەکە گەیشتەوە بە عوثمان و سەعدی لابرد و وەلیدی کوڕی عوقبەی لە شوێنیدا دانا.[2]

ئیبنولعەرەبی دەڵێت: (سەبارەت بە دانانی وەلیدی کوڕی عوقبە ئەوا — هاودەم بە خراپی نیازەکان- خەڵکی پێش چاکە خراپەیان گرتەبەر، بۆیە درۆسازان کەوتنە باسی ئەوەی عوثمان بۆ نیازی خۆی کردوویەتی بە بەرپرس، عوثمان دەڵێت: من وەلیدم دانەناوە لەبەرئەوەی برام بوو بێت، بەڵکو لەبەرئەوە دامناوە کە کوڕی ئوم حەکیمی بەیضائە، ئەو ژنەش پووری پێغەمبەر(ﷺ) و دوانەش بووە لەگەڵ باوکی پێغەمبەری خوادا(ﷺ)-واتە ئوم حەکیم و عەبدوڵای باوکی پێغەمبەر(ﷺ) بە یەک سک لەدایک بون-، پشت بەخوا دواتریش روونی دەکەینەوە، دانانی والیش ئیجتیهادە، عومەر سەعدی کوڕی ئەبی وەققاصی لابرد و کەسی پلە نزمتر لەوی پێش ئەو خست،

بە عوثمان وترا تۆ وەلیدت داناوە چونکە وەلید براتە لە رێی دایکتەوە (ئەروای کچی کورەیزی کوڕی رەبیعەی کوڕی حەبیبی کوڕی عەبدشەمس)، ئەویش وتی: بەڵکو بۆیە کردوومە بە والی چونکە پوورزای پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، چونکە ئوم حەکیم پووری پێغەمبەر(ﷺ) بوو و دایەگەورەی

[1] أسد الغابة، ج٥، ص ٤٦٩.

[2] الكامل في التأريخ، ج٢، ص ٤٧٧.

عوثمان و دایەگەورەی وەلید بووە لەرووی دایکیانەوە کە ئەروا بووە، ئوم حەکیم دوانە بووە لەگەڵ عەبدوڵای باوکی پێغەمبەری خوادا(ﷺ)، جا چ کێشەیەک هەیە کەسێک برای خۆی یان کەسی نزیکی خۆی دابنێت.[1]

وەلید جارێک بەرنوێژی کرد بۆ خەڵکی و لەبری دوو رکات چوار رکات نوێژی کرد و شایەتی سەرخۆشی لەسەر درا و لەسەر ئەوەش خەلیفە عوثمان جەلدی لێدا و لە پۆستەکەی لایبرد، دواتر وەلید تا سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیان ژیا و لەو سەردەمەدا وەفاتی کرد.[2]

٣٦١. وەلیدی کوڕی وەلید(ﷺ)

ناوی وەلیدی کوڕی وەلیدی کوڕی موغیرەی مەخزوومیە، برای خالیدی کوڕی وەلیدەو لە بەدردا هاودەم بە بێباوەڕان بەشداری کرد، دواتر براکانی ئازادیان کرد، کە ئازاد بوو ئینجا باوەڕی هێنا و وتی: بۆیە پێشتر باوەڕم نەهێنا نەوەک بڵێن لە ترسی بەندکرانەکەی موسڵمان بووە، ئینجا برایەوە بۆ مەککەو لەویَ براکانی بەندیان کرد، پێغەمبەری خواش(ﷺ) بەردەوام نزای بۆ دەکرد.[3]

پێغەمبەر(ﷺ) لە نوێژەکانیدا قنووتی دەخوێند و نزای بۆ وەلید و چەند هاوەڵێکی تر دەکرد، لە قنووتەکەیدا دەیفەرموو (خوایە عەییاشی کوڕی ئەبی رەبیعە رزگار بکە، خوایە سەلەمەی کوڕی هیشام رزگار بکە، خوایە وەلیدی کوڕی وەلید رزگار بکە).[4]

دواتر وەلید رزگاری بوو و لە عومرەی دوای حودەیبیەدا خۆی گەیاند بە پێغەمبەر(ﷺ)، لە عومرەی دوای رێککەوتنی حودەیبیەدا کە موسڵمانان چوون بۆ عومرە، هێشتا خالیدی برای وەلید نەیاری و دوژمنی سەرسەختی

---

[1] العواصم من القواصم.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦١٦-٦١٧.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦١٩.

[4] صحيح البخاري - كتاب الدعوات - باب الدعاء على المشركين، الرقم ٦٣٩٣؛ صحيح مسلم - كتاب المساجد ومواضع الصلاة - باب استحباب القنوت في جميع الصلاة إذا نزلت بالمسلمين نازلة، الرقم ٦٧٥.

ئیسلام و موسڵمانان بوو، بۆیە چاوی بەوە هەڵنەدەهات پێغەمبەر(ﷺ) و هاوەڵان ببینێت دێنە ناو مەککە، بۆیە لە مەککە چوویە دەرەوە، پێغەمبەر(ﷺ) لەوێ بە وەلیدی برای خالیدی فەرموو (خالید هی ئەوە نیە خۆی بێئاگا بکات لە ئیسلام، ئەگەریش ئەو بەهێزی و توانایەی لەگەڵ موسڵمانان دژ بە بێباوەڕان بەکاربهێنایە باشتر بوو بۆی، بە دڵنیاییشەوە پێش خەڵکی ترمان دەخست)، وەلیدیش ئەو هەواڵەی دا بە خالید، خالید کە ئەمەی بیست قسەکە کاری تێکرد و بوویە هۆکاری موسڵمان بوون و کۆچکردنی بەرەو مەدینە،[1] بەمە وەلید بوو بە هۆکاری موسڵمانبوونی خالیدی برای.

لەم بەسەرهاتەوە کە خالید باسی دەکات دەردەکەوێت وەلید پێش حودەیبیە چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و لەگەڵیدا هاتووە بۆ عومرە، خالید دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) بۆ عومرە هاتە مەککەو منیش چوومەدەرەوە، وەلیدی براشم لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) هاتبوو بۆ مەککە و بەدوامدا گەڕابوو، بەڵام منی بەدینەکردبوو، بۆیە نامەیەکی بۆ نووسیبووم و تیایدا نووسیبووی (زۆر سەرم سوڕ دەمێنێت چۆن ئیسلام هەڵنابژێریت... پێغەمبەر(ﷺ) پرسیاری لێکردم کوا خالید؟ منیش وتم: خوا ئەیهێنێت، ئەویش فەرمووی: کەسی وەک ئەو هی ئەوە نیە بێئاگا بێت لە ئیسلام و ئەگەر ئەو بەهێزی و توانایەی لەگەڵ موسڵمانان دژ بە ئیسلام بەکاربهێنایە باشتر بوو بۆی و بە دڵنیاییشەوە پێش کەسانی ترمان دەخست) دەی براکەم فریا کەوە چەند دواکەوتووی قەرەبووی بکەرەوە)، خالید دەڵێت: کە نامەکەم خوێندەوە گوڕ و تین گرتمی تا بەرەو ئیسلام بچم، ئینجا شەوەکەی خەوم بینی کە لە ولاتێکی وشک و رووتەنی تەنگەلاندا بووم و چووم بەرەو خاکێکی سەوزایی بەرفراوان، کە چوومە مەدینە باسم کرد بۆ ئەبووبەکر، ئەویش وتی: وشکەلانە تەنگەلانەکە بێباوەڕیەکەت بوو، سەوزاییە بەرفراوانەکەش موسڵمان بوونەکەتە ... ئەوەبوو لە مانگی صەفەری ساڵی هەشتی کۆچیدا گەیشتینە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ).[2]

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٧، ص ٣٩٤.

[2] تاريخ الإسلام للذهبي، ج٢، ص ٤٧٤-٤٧٦، البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ٢٣٨-٢٣٩.

٣٦٦٢. وەهبی کوڕی عەبدولا(ﷺ)

ناوی وەهبی کوڕی عەبدولاّی کوڕی موسلیمی سوائیە و کونیەکەی ئبووجوحەیفەیە، لە کۆتا ساڵی ژیانی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) هاتە خزمەتی و موسڵمان بوو.[1]

وەهب دەڵێت: بیلالم بینی بانگی دەفەرموو و بەملاولادا لایدەکردەوەو پەنجەی کردبوو بە گوێیدا، پێغەمبەریش(ﷺ) لە قوبەیەکی سووردا بوو کە لە پێستە دروست کرابوو، بیلال هات و خەنجەرێکی لە بەردەمیدا چەقاند بە زەویدا و پێغەمبەریش(ﷺ) نوێژی لە بەردەمدا کرد و سەگ و گوێدرێژیش بە بەردەمیدا تێپەڕ دەبوون.[2]

وەهب دەڵێت: پێغەمبەرم(ﷺ) بینیوەو شێوەی حەسەن زۆر لە شێوەی پێغەمبەر(ﷺ) دەچوو.[3]

وەهب دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا پشتیوانی خەلیفە بوو و خەلیفە بە وەهبولخەیر ناوی دەبرد، لە ساڵی شەست و چواری کۆچیدا وەفاتی کرد.[4]

٣٦٦٣. وەهبی کوڕی حوذەیفە(ﷺ)

ناوی وەهبی کوڕی حوذەیفەیە، لە هاوەڵانی صوففە بوو و دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کرد،[5] وەهب دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (الرجل أحق بمجلسه وإن

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٦.

[2] صحيح مسلم - كتاب الصلاة - باب سترة المصلي، الرقم ٥٠٣؛ جامع الترمذي - أبواب الصلاة عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في إدخال الإصبع في الأذن عند الأذان، الرقم ١٩٧.

[3] صحيح البخاري - كتاب المناقب - باب صفة النبي(ﷺ)، الرقم ٣٥٤٣.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٦.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٢.

خرج لحاجته ثم عاد فهو أحق بمجلسه)،[1] (پیاو شیاوترە بە شوێنی خۆی ئەگەر چوو بۆ ئیشێکی و دواتر هاتەوە ئەوە شیاوترە بە شوێنەکەی خۆی).

٣١٦٤. وەهبی کوڕی زەمعە(رضي الله عنه)

ناوی وەهبی کوڕی زەمعەیی کوڕی ئەسوەدە، یەکێک بوو لە بەخشندەترین کەسەکانی ناو مەککە، لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو،[2] لە حەجی ماڵئاواییدا بەشداری کرد و لەو بارەشەوە فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە،[3] وەهب تا سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیانیش ژیا.[4]

٣١٦٥. وەهبی کوڕی سەعد(رضي الله عنه)

ناوی وەهبی کوڕی سەعدی فەهریەو برایەکی هەبوو بە ناوی عەبدوڵا، دایکیان ناوی موهانەی کچی جابیر بوو، وەهب لە موسڵمانبوانی مەککە بوو و دواتر کۆچی کرد بۆ مەدینەو لەوێ لای کلثومی کوڕی هەدم مایەوە، کاتێک پێغەمبەری خوا(ﷺ) برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، برایەتی خستە نێوان وەهب و سوەیدی کوڕی عەمرەوە،[5] وەهب دواتر لە غەزای بەدرو ئوحود و خەندەق و ڕێککەوتنی حودەیبیە و خەیبەریشدا بەشداری کرد، هاودەم بە سوەیدی کوڕی عەمر لە غەزای موئتەدا بەشدارییان کرد و هەردووکیان تیایدا شەهید بوون،[6] تەمەنی وەهب نزیکەی چل ساڵان دەبوو.[7]

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(رضي الله عنه) - حديث وهب بن حذيفة عن النبي(ﷺ)، الرقم ١٥٧٢٤؛ جامع الترمذي - أبواب الأدب عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء إذا قام الرجل من مجلسه ثم رجع إليه فهو أحق به، الرقم ٢٧٥١و قال حسن صحيح، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني في صحيح و ضعيف سنن الترمذي، الرقم ٢٧٥١.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٣.

[3] سنن أبي داود - كتاب المناسك - باب الإفاضة في الحج، الرقم ١٩٩٩.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٣.

[5] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٤٠٧.

[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٤.

[7] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٣، ص ٤٠٧.

٣٦٦٦. وەهبی کوڕی عەمر(ﷺ)

ناوی وەهبی کوڕی عەمری ئەسەدیە، زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و لە دەستەی یەکەمی کۆچەران بوو بۆ مەدینە.[١]

٣٦٦٧. وەهبی کوڕی قابیس(ﷺ)

ناوی وەهبی کوڕی قابیس یان کوڕی قابووسی موزەنیە، هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو و بەیعەتی پێدا، دواتر گەڕایەوە بۆ ناو ژن و منداڵی لە ناوچەی عەرج، جارێک بە چەند مەڕێکەوە هاتە مەدینەو بینی مەدینە چۆڵە، وتی: بۆچی وا چۆڵە؟ وتیان: پێغەمبەر(ﷺ) لە نزیک ئوحود خەریکی جەنگە، وەهبیش مەڕەکانی جێهێشت و خێرا چوو بۆ ئەوێ و بەشداری غەزاکەی کرد، لەو کاتەدا سوارەکانی دوژمن هێرشیان دەبرد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: کێ بڵاوە بەو سوارانە دەکات بۆمان تا خوا لە بەهەشتدا بیکات بە هاودەمم، وەهب خێرا چووە پێشەوەو بە شمشێرەکەیەوە جەنگا تا کوژرا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: وازی لێ بهێنن تا لێ دەبینەوە، کە لێبوونەوە گەڕان بۆ تەرمەکەی کەچی تەرمەکەی دیار نەمابوو، جا عومەری کوڕی خەططاب دەیوت: خوا هیچ کارێکی هێندەی کارەکەی وەهبی کوڕی قابیس لە دڵمدا خۆشەویست نەکردووە.[٢]

٣٦٦٨. وەهبی کوڕی کیلدە(ﷺ)

ناوی وەهبی کوڕی کیلدەیەو ئیبن ئیسحاق دەڵێت: یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[٣]

---

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ٤٧٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٨.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٩.

٣١٦٩. وەهبی کوڕی مالیک(ﷺ)

ناوی وەهبی کوڕی مالیکی داریەو هاودەم بە تەمیمی داری هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بوو.[١]

٣١٧٠. وەهبی کوڕی ئەبی سەرح(ﷺ)

ناوی وەهبی کوڕی ئەبی سەرحی عامیریەو برایەکی هەبوو بە ناوی عەمر کە هەردووکیان زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوون، دواتر عەمر کۆچی کرد بۆ حەبەشە، بەڵام وەهب لە مەککە مایەوە تا دواتر کۆچی کرد بۆ مەدینەو لەوێ لە غەزای بەدردا بەشداری کرد.[٢]

٣١٧١. وددەی کچی عوقبە(ﷺ)

ناوی وددەی کچی عوقبەی کوڕی رافیعە، لە پشتیوانانەو هاوسەری قەیسی کوڕی مەخرەمەیە، وددە هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٣١٧٢. ویبری کوڕی موشەیر(ﷺ)

ناوی ویبری کوڕی موشەیری حەنەفیە، ویبر دەڵێت: موسەیلەمە من و ئیبن شیغاف و ئیبن نەوواحەی نارد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، کە چووینە خزمەتی ئەو دوانەی تر پێش من قسەیان کرد و لە من بەتەمەنتر بوون و شایەتومانیان هێنا و دواتر وتیان: شایەتی دەدەین تۆ و موسەیلەمەش دوای تۆ پێغەمبەری خوان، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەی غولام تۆ چی دەڵێیت؟

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٩.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٢٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ١٦٢.

منیش وتم: ئەوەی بەراسی دەزانیت دانی پێدا دەنێم و ئەوەی بە درۆی دەزانیت بڕوای پێ ناکەم، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (دەی من بە ژمارەی خۆڵی دنیا شایەتی دەدەم موسەیلەمە درۆزنە)، دواتر فەرمووی: ئەو دوانە ببەن، بران بۆ ماڵی کەیسان و بەند کران، کەسێک لە هاوەڵان تکای کرد تا پێغەمبەر(ﷺ) ئازادیان بکات، ئەویش ئازادی کردن،[1] ئینجا ویبر لای پێغەمبەر(ﷺ) مایەوەو خۆی فێری قورئان دەکرد تا پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد، کە پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد ویبر چوو بۆ لای دایکی کە لە عەرقەبا بوو، موسەیلەمە کە زانی لەوێیە کەسێکی نارد بۆ لای، ویبر وتی: هەرگیز واناکەم خوا بمبینێت بچم بۆ لای موسەیلەمە، دواتر هاودەم بە خالیدی کوڕی وەلید دژ بە موسەیلەمە جەنگا.[2]

---

[1] المعجم الكبير للطبراني، الرقم ١٨٢٥٨.

[2] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٥٩١٨.

ئەو هاوەڵانەی ناویان
بە پیتی (ی)
دەست پێ دەکات

٣٦٧٣. یاسری باوکی عەممار(ﷺ)

ناوی یاسری عەنەسیەو لە بنەڕەتدا خەڵکی یەمەنەو لەوێوە هات بۆ مەککە،[١] یاسر هاودەم بە مالیک و حارثی برای لە یەمەنەوە هات بۆ مەککەو لەوێ بە دوای برایەکیاندا دەگەڕان، جا دوو براکەی گەڕانەوە، بەڵام یاسر لەوێ مایەوەو لای ئەبووحوزەیفە مایەوە، ئەویش کەنیزەکێکی هەبوو بە ناوی سومەییەو ئەو کەنیزەکەی لێ مارە کرد، ئەوەبوو منداڵێکیان بوو بەناوی عەممار، ئیتر ئەبووحوزەیفە ئازادی کرد، دواتر ئەبووحوزەیفە وەفاتی کرد، دوای ئەوە کە پێغەمبەر(ﷺ) پەیامی خوای بۆ هات، عەممار هاودەم بە دایک و باوکی و عەبدوڵای برایشی موسڵمان بوو.[٢]

هاوسەرەکەی ناوی سومەییەی کچی خباطە، حەوتەم کەس بوو کە موسڵمان بوو و یەکەم شەهیدی ناو ئیسلام بوو،[٣] سومەییە خزمەتکاری ئەبووحوزەیفە بوو، ئەبووحوزەیفە سومەییەی مارە کرد لە یاسر، چونکە هاوپەیمانی لەنێوانیاندا هەبوو.[٤]

هەریەک لە یاسر و سومەییەی هاوسەری و عەممارى کوڕی لە یەکەمین موسڵمان بووەکان بوون.[٥]

کاتێک سومەییە موسڵمان بوو، ئەبووجەهل لەسەر موسڵمانبوونەکەی زۆر ئازاری دەدا، جلی ئاسنینی دەکردە بەری و لەبەر گەرمای مەککەدا سزای دەدا. سومەییە ئافرەتێکی پیری بە تەمەنی لاواز بوو.[٦]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٣٩.

[٢] سير أعلام النبلاء للذهبي، ج١، ص ٤٠٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٧١٢.

[٤] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٤، ص ١٣٦.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٧١٢.

[٦] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٧١٢.

جارێک ئەبووجەهل کە سزای سومەییەی دەدا، هات و بە خەنجەرێک دای لە سکی و شەهیدی کرد.[1]

لە جەنگی بەدردا کە ئەبووجەهل کوژرا، پێغەمبەر(ﷺ) بە عەمماری فەرموو (خوا بکوژەکەی دایکتی کوشت).[2]

عوثمانی کوڕی عەففان دەڵێت: با سەبارەت بە عەممار فەرموودەیەکتان بۆ بگێڕمەوە، ڕۆژێک پێغەمبەر(ﷺ) دەستی گرتبووم و دەچووین بەڕێدا، گەیشتینە لای عەممار و دایک و باوکی کە سزا دەدران، باوکی عەممار وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ڕۆژگار ئاوایە، پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرموو (خۆڕاگر بە)، پاشان فەرمووی: (خوایە لە بنەماڵەی یاسیر خۆش بە).[3]

کاتێک یاسر و سومەییە و عەممار لەسەر ئیسلامەتییان سزا دەدران، پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (صبرا يا آل ياسر، موعدكم الجنة)،[4] (خۆڕاگر بن ئەی خێزانی یاسر، وادەتان بەهەشتە).

دواجار یاسریش پاش شەیدبوونی خێزانەکەی لەژێر ئەشکەنجەی زۆری بێباوەڕانی مەککەدا وەفاتی کرد.[5]

٣١٧٤. یاسری خزمەتکار(ﷺ)

ناوی یاسرەو خزمەتکاری ئافرەتێک بوو بە ناوی ڕەبداء، یاسر دەڵێت: جارێک کەسێک مەی خواردەوەو هێنرا بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و جەلدی لێدرا، هەمدی دووبارەی کردەوەو جەلدی لێدرا، جاری سێیەم یان چوارەم بوو کە هێنرا ئیتر درا لە گەردنی.[6]

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧،ص ٧١٢.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٦٤.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند العشرة المبشرين بالجنة وغيرهم - مسند عثمان بن عفان(ﷺ)، الرقم ٤٤٦، ضعفه أحمد شاكر. ضعفه شعيب الأرناؤوط.

[4] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب عمار بن ياسر(ﷺ) - إيذاء الكفار آل ياسر، الرقم ٥٦٩١، قال الألباني في فقه السيرة (١١١/١) حديث حسن صحيح.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٣٩.

[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٤٠.

٣١٧٥. یاسری کوڕی سومید(ﷺ)

ناوی یاسری کوڕی سوەیدی جوهەنیە، یاسر دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) منی بە سریەیەک نارد و ژنەکەشم سکی هەبوو و منداڵی بوو، خێرا منداڵەکەی هێنا بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەم منداڵە لەدایک بووە و باوکی لەناو ئەو سوپایەدایە، دەی ناوی بنێ، پێغەمبەریش(ﷺ) دەستی لەسەری دانا و نزای بۆ کرد و فەرمووی: ناوی بنێ موسریع چونکە خێرا بەرەو ئیسلام هات.[1]

٣١٧٦. یامینی کوڕی عومەیر(ﷺ)

ناوی یامینی کوڕی عومەیری کوڕی کەعبە، یەکێکە لە گەورە هاوەڵە ناسراوەکان کە موسڵمان بوو، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) بەرامبەر بە ناپاکی بەنونەضیر بڕیاری دا، یامینی کوڕی عومەیر و ئەبووسەعدی کوڕی وەهب پێکەوە بوون، یەکێکیان بەوی دی وت بەخوا خۆ ئێمە دەزانین ئەوە پێغەمبەری خوایە، دەی ئیتر چاوەڕێی چین و بۆچی موسڵمان نەبین و خوێن و سامانیشمان پارێزراو بێت، ئەوەبوو شەو دابەزین و چوون موسڵمان بوون و سامانەکەشیان دەستکەوتەوە.[2]

لە غەزای تەبووکدا هەندێ لە هاوەڵان هاتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، ئەوانە چەک و شمەکی بەشداری غەزایان نەبوو، ئیتر لەتاو ئەوەی توانای بەشدارییان نەبوو دەستیان دەکرد بە گریان، ئەوانیش بریتی بوون لە سالیمی کوڕی عەمر و عوتبەی کوڕی زەید و ئەبوولەیلا و عەمری کوڕی حومام و عەبدوڵای کوڕی موغەففەل و هەرمی کوڕی

---

[1] المعجم الكبير للطبراني - باب الياء - من اسمه ياسر - ياسر بن سويد الجهني، الرقم ٧١١؛ معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٦٠٦١.

[2] دلائل النبوة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٤١٣.

عەبدوڵا و عیرباضی کوڕی ساریە، هاتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و داوایان کرد پێداویستی بەشداری غەزایان بۆ دابین بکات، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: هیچم لا نیە تا بۆتان دابین بکەم، ئەوەبوو یامینی کوڕی عەمر گەیشت بە ئەبوولەیلا و عەبدوڵای کوڕی موغەففەل، تەماشای کرد خەریکە دەگرین، وتی: بۆچی دەگرین، وتیان: چوین بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) تا ئامادەکاری جەنگمان پێ بدات تا بەشداری بکەین کەچی هیچی لا نەبوو بۆمان، ئێمەش خۆمان هیچمان نیە تا بتوانین بچین بۆ غەزا، ئەوەبوو ئەویش هاوکاریەکی کردن، ئەوانیش چوون لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری غەزاکەیان کرد.[١]

یامین دەڵێت: گەیشتم بە عەبدورەحمانی کوڕی کەعب و عەبدوڵای کوڕی موغەففەل دەگریان، وتم: بۆچی دەگرین؟ وتیان: چووین بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) تا چەکمان پێبدات بۆ بەشداری جەنگ بەڵام هیچی لا نەبوو و ئێمەش هیچمان پێ نیە تا بتوانین لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری غەزاکە بکەین، منیش وشترێکم پێدان و بڕێک شیریشم پێدان، ئەوەبوو لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) دەرچوون و بەشداریان کرد.[٢]

٣٦٧٧. یامینی کوڕی یامین(ﷺ)

ناوی یامینی کوڕی یامینی ئیسرائیلیە، کاتێک عەبدوڵای کوڕی سەلام موسڵمان بوو، یامین وتی: منیش شایەتی ئەوە دەدەم کە تۆ شایەتی لەسەر دەدەیت، ئەوەبوو ئەو ئایەتە دابەزی (وشهد شاهد من بني إسرائيل...).[٣]

[١] دلائل النبوة للبيهقي، الرقم ١٩٧٠.

[٢] دلائل النبوة للبيهقي، الرقم ١٩٧٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٤١.

٣٦٧٨. یەحنەس(رضي الله عنه)

ناوی یەحنەسەو کۆیلەی یەساری کوڕی مالیک بوو لە تائیف کە لەکاتی گەمارۆکەدا دابەزی بۆ لای پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) و موسڵمان بوو، دواتر کە ئەوانیش موسڵمان بوون پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) یەحنەسی گێڕایەوە بۆ مالیک.[1]

٣٦٧٩. یەحیای کوڕی حەکیم(رضي الله عنه)

ناوی یەحیای کوڕی حەکیمی کوڕی حیزامی ئەسەدیە، باوکی یەکێکە لە هاوەڵە ناسراوەکانی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، یەحیا لە فەتحی مەککەدا هاودەم بە باوکی و براکانی موسڵمان بوو.[2]

٣٦٨٠. یەربووعی کوڕی عەمر(رضي الله عنه)

ناوی یەربووعی کوڕی عەمری کوڕی کەعبە و کونیەکەی ئەبووخوزەیمەیە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، دواتریش لە غەزای خەندەق و ڕێککەوتنی حودەیبیەو غەزاکانی تریشدا بەشداری کردووە.[3]

٣٦٨١. یەزیدی کوڕی حارث(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی حارثی کوڕی قەیسە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان و بە ئیبن فوسحوم یان فوسحوم ناسراوە، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر و تیایدا شەهید بوو.[4]

---

(١) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٤٣.

(٢) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٤٤.

(٣) أسد الغابة، ج٦، ص ٩٧.

(٤) الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٥٢.

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە (وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ) فوسحوم وتی: بەخ بەخ، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: مەبەستت چی بوو بەوەی وتت بەخ بەخ؟ ئەویش وتی: ئەگەر بچمە ناویەوە فراوانیەکی زۆری هەیە ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، جا نێوانی من و بەهەشت ئەوەیە بگەین بەو دوژمنەو لەگەڵ خوا راستگۆ بین، ئینجا چەند دەنکە خورمایەکی پێ بوو خورماکانی فڕێدا و وتی: پیسکەیە ئەوەی چاوی لە خۆراکی دنیا بێت.[1]

٣١٨٢. یەزیدی کوڕی عامیری ئەنصاری(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی عامیری کوڕی حەدیدەیە، لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان و یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە، دواتریش لە غەزای بەدردا بەشداری کردووە.[2]

٣١٨٣. یەزیدی کوڕی بەرذەع(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی بەرذەعە، لە پشتیوانانەو لە غەزای ئوحوددا بەشداری کردووە.[3]

٣١٨٤. یەزیدی کوڕی ثەعلەبە(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی ثەعلەبەی بەلویە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی هەردوو بەیعەتی عەقەبە.[4]

---

[1] السير لأبي إسحاق الفزاري، الرقم ١٥٠.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٦٦.
[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٤٩.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٥٠.

٣١٨٥. یەزیدی کوڕی خدام(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی خدامە، لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[١]

٣١٨٦. یەزیدی کوڕی روکانە(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی روکانەیە، یەزید دەڵێت: بە تەواوەتی ژنەکەمم تەڵاق دا و چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و فەرمووی: مەبەستت پێی چی بوو؟ وتم: مەبەستم یەک تەڵاق بوو، فەرمووی: بڵێ بەخوا، وتم: بەخوا، فەرمووی: (دەی بە پێی ویستەکەتە).[٢]

٣١٨٧. یەزیدی کوڕی زەمعە(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی زەمعەی کوڕی ئەسوەدی قورەیشی ئەسەدیە، دایکی ناوی قەریبەی کچی ئەبی ئومەییەیە کە خوشکی ئومموسەلەمە بوو، یەزید یەکێکە لە دەستەی یەکەم موسڵمان بوان و دواتر کۆچی کرد بۆ حەبەشە، بەڵام ئیبن سەعد دەڵێت: لە موسڵمانبوانی فەتحی مەککەیە، یەزید لە غەزای حونەیندا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو، رایەکیش دەڵێت: لە گەمارۆی طائیفدا شەهید بوو.[٣]

٣١٨٨. یەزیدی کوڕی زەید(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی زەیدە، لە پشتیوانانەو خۆی و باوکیشی هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بوون، یەزید یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٥٥.

[٢] سنن أبي داود - كتاب الطلاق - باب في البتة، الرقم ٢٢٠٨، ضعفه شعيب الأرناؤوط، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٥٦.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٥٧.

٣١٨٩. یەزیدی کوڕی سەعید(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی سەعیدەو کوڕێکی هەبوو بە ناوی سائیب کە فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتەوە، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد تەمەنی سائیبی کوڕی یەزید حەوت ساڵان بوو، بەو پێیە یەزید تەمەنی هەبووە، یەزید دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: **(لا يأخذ أحدكم عصا أخيه لاعبا أو جادا، فمن أخذ عصا أخيه فليردها إليه)**،[1] (کەستان بە گاڵتە یان بە راستی بێت داردەستی براکەی هەڵنەگرێت، هەرکامتان داردەستی براکەی هەڵگرت با بۆی بگێڕێتەوە).

٣١٩٠. یەزیدی کوڕی سەکەن(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی سەکەنە، لە پشتیوانانە لە ئەشهەلیەکان و هاودەم بە عامیری کوڕی پێکەوە لە غەزای ئوحوددا بەشدارییان کرد و هەردووکیان شەهید بوون.[2]

٣١٩١. یەزیدی کوڕی سەلەمە(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی سەلەمەی کوڕی یەزیدی جوعفیەو دواتر لە کووفە نیشتەجێ بوو.[3]

وائیل دەڵێت: جارێک یەزیدی کوڕی سەلەمەی ئەشجەعی پرسیاری کرد لە پێغەمبەر(ﷺ) وتی: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) ئەگەر برێ سەرکردە هاتن و

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند الشاميين(ﷺ) - حديث يزيد بن السائب بن يزيد(ﷺ)، الرقم ١٨٢٢٣؛ جامع الترمذي - أبواب الفتن عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء لا يحل لمسلم أن يروع مسلما، الرقم ٢١٦٠ وقال حديث حسن غريب؛ سنن أبي داود - كتاب الأدب - باب من يأخذ الشيء من مزاح، الرقم ٥٠٠٢، صححه شعيب الأرناؤوط، حسنه الألباني.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٦٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص٦٦٠.

داوای مافمان لێ بکەن بەڵام مافی ئێمە نەدەن چی بکەین؟ پێغەمبەر(ﷺ) رووی وەرگێڕا، یەزید هەمدی پرسیاری کردەوە، جاری سێیەم پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (اسمعوا فإنما عليهم ما حملوا وعليكم ما حملتم)،[1] (گوێرادێرن، چونکە ئەوان ئەوەیان لەسەرە کە لە ئەستۆیانەو ئێوەش ئەوەتان لەسەرە کە لەئەستۆتانە).

بەڵام ئەم فەرموودەیە لە صەحیحی موسلیمدا هاتووە کە سەلەمەی کوڕی یەزیدی جوعفی گێڕاویەتیەوە.[2]

یەزیدی کوڕی سەلەمە دەڵێت: جارێک وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من فەرموودەی زۆر لە تۆ دەبیستم و دەترسم بیرم بچێتەوە، جا شتێکم پێ بفەرموو کە کۆکەرەوە بێت، ئەویش فەرمووی: (اتق الله فيما تعلم)،[3] (بەوەی دەیزانیت لەخوا بترسە).

٣١٩٢. یەزیدی کوڕی سەیف(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی سەیفی یەربووعیە، یەزید دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من کەسێکم لە بەنی مەمیم و هەموو سامانەکەم فەوتاوە، پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرمووم هیچ سامانێکم لا نیە پێت ببەخشم، دواتر فەرمووی: دەتەوێت بتکەم بە عەریفی قەومەکەت؟ وتم: نا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (أما إن العريف يدفع في النار دفعا)،[4] (عەریف بە جارێ پاڵ دەنرێ و دەخرێتە ناو دۆزەخ).

---

[1] مستخرج أبي عوانة، الرقم ٥٧٥١.

[2] صحيح مسلم، الرقم ٣٥٢٢.

[3] جامع الترمذي – أبواب العلم عن رسول الله(ﷺ) – باب ما جاء في فضل الفقه على العبادة، الرقم ٢٦٨٣ و قال: هذا حديث ليس إسناده بمتصل، وهو عندي مرسل.

[4] المعجم الكبير للطبراني – باب الياء – من اسمه يزيد – يزيد بن سيف بن جارية اليربوعي، الرقم ٦٤٦؛ معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٦٠١٨.

٣١٩٣. یەزیدی کوڕی عامیر(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی عامیری کوڕی ئەسوەدی سوائیەو کونیەکەی ئەبووحاجرە، تا غەزای حونەینیش بێباوەڕ بوو و لەگەڵ بێباوەڕاندا بەشداری کرد و دواتر موسڵمان بوو.[1]

یەزید دەڵێت: هاتم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و نوێژی دەکرد و منیش دانیشتم و نوێژم نەکرد، کە تەواو بوون پێغەمبەر(ﷺ) منی بینی و فەرمووی: ئەی یەزید مەگەر موسڵمان نەبویت؟ وتم: با ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) موسڵمان بوم، فەرمووی: ئەی بۆچی نوێژت نەکرد لەگەڵ خەڵکەکە؟ وتم: من لە ماڵی خۆمدا نوێژم کرد و وامزانی ئێوە نوێژتان کردووە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: **(إذا جئت إلى الصلاة فوجدت الناس فصل معهم وإن كنت قد صليت تكن لك نافلة وهذه مكتوبة)**،[2] (ئەگەر هاتیت بۆ نوێژ و بینیت خەڵکی نوێژ دەکەن تۆیش لەگەڵیان نوێژ بکە با نوێژیشت کردبێت دەبێت بە خێری زیادە بۆت و ئەم نوێژەش نوێژی مەکتووبەیە).

٣١٩٤. یەزیدی کوڕی عەمری نومەیری(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی عەمری نومەیریە، یەزید دەڵێت: چووینە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتمان: راسپاردەت چیە بۆمان، فەرمووی: (نوێژ بکەن و زەکات بدەن و حەجی بەیت بکەن و رەمەزان بە رۆژوو بن و رەمەزان شەوێکی تێدایە کە لە هەزار مانگ باشترە).[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٦٦.

[2] سنن أبي داود - كتاب الصلاة - باب فيمن صلى في منزله ثم أدرك الجماعة يصلي معهم، الرقم ٥٧٧، ضعفه شعيب الأرناؤوط، ضعفه الألباني في صحيح و ضعيف سنن أبي داود.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٦٨.

٣١٩٥. یەزیدی کوڕی عیبایە(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی عیبایەی باهیلیە، یەزید دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش دەستی هێنا بەسەر سەرمدا.[١]

٣١٩٦. یەزیدی کوڕی قەیسی داری(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی قەیسی کوڕی خاریجەی داریە، هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە، پێغەمبەریش(ﷺ) بڕی سەد کۆڵ خورمای لە دەستکەوتەکانی خەیبەر بۆ بڕیەوە.[٢]

٣١٩٧. یەزیدی کوڕی قەیسی ئەنصاری(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی قەیسە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود و تیایدا دوانزە جار بریندار بوو، پێغەمبەر(ﷺ) ناوی نا حاسیر، یەزید دواتر لە هەموو غەزاکانی تریشدا بەشداری کرد تا دواجار لە سەردەمی خیلافەتی راشیدیندا لە فتووحتادا بەشداری کرد و لە جەنگی جیسر ئەبی عوبەیددا شەهید بوو.[٣]

٣١٩٨. یەزیدی کوڕی مەعبەد(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی مەعبەدە، یەزید دەڵێت: هاتمە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش سەبارەت بە یەمامە پرسیاری لێکردم، منیش بە راستی وەڵامم دایەوە.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٦٧.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٧٠.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٧٠.

[٤] المعجم الكبير للطبراني، الرقم ١٨٤٨٧.

٣١٩٩. یەزیدی کوڕی موعاویەی ئەسەدی(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی موعاویەی کوڕی ئەسوەدی قورەیشی ئەسەدیە، ئەم هاوەڵە زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو و دواتر لە کۆچی دووەمی حەبەشدا بەشداری کرد، دواتر کە گەڕایەوە بەشداری غەزاکانی کرد تا لە گەمارۆی تائیفدا شەهید بوو.[١]

٣٢٠٠. یەزیدی کوڕی موندیر(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی موندیری کوڕی سەرحە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە لە خەزرەجیەکان، ئیبن ئسحاق دەڵێت: یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی عەقەبە.[٢]

٣٢٠١. یەزیدی کوڕی نوەیرە(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی نوەیرەیە، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای ئوحود، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا تا لە خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووطالیبدا لەناو سوپای عەلیدا بەشداری جەنگی نەهرەوانی کرد و تیایدا بەدەستی خەواریجەکان کوژرا.[٣]

٣٢٠٢. یەزیدی کوڕی نوعمان(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی نوعمانی کوڕی عەمری کیندیەو هاودەم بە حیجر و عیلسی برا هاتووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ).[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٧٢.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٧٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٧٦.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٧٥.

٣٣٠٣. یەزیدی کوڕی ئەبووسوفیان(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی صەخری کوڕی حەربە، باوکی بە ئەبووسوفیان ناسراوە کە پێشتر لە پیتی (ص) دا ژیانیمان باسکردووە، دایکی ناوی زەینەبی کچی نەوفەلە، یەزید برای موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیانە، ئەم هاوەڵە لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) کردی بە بەرپرسی کۆکردنەوەی زەکاتی بەنی فیراس،[١] دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) خەلیفە ئەبووبەکر ئەوی کرد بە یەکێک لە سەرکردەکانی سوپا، جا کاتێک خەلیفە بەرێی دەکرد یەزید بەسەر سوارەوە بوو و خەلیفەش بە پیادە دەچوو، یەزید وتی: یان تۆیش سەرکەوە یان من دادەبەزم، خەلیفە وتی: نە من سەردەکەوم و نە تۆیش دادەبەزیت، من بەم هەنگاوانەم چاوەڕێی پاداشتم لای خوا،[٢] لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططاب یشدا والی فەلەسطین بوو و دواتر پاش وەفاتی موعاذی کوڕی جەبەل کرا بە والی دیمەش و لەو پۆستەدا مایەوە، دواجار لە ساڵی نۆزدەی کۆچی و پاش فەتحی قیساریە وەفاتی کرد،[٣] بەڵام رایەکی تر دەڵێت: لە ساڵی دوانزەی کۆچیدا ئەویش بە نەخۆشی تاعوون وەفاتی کرد.[٤]

٣٣٠٤. یەزیدی کوڕی ئەخنەس(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی ئەخنەسی سولەمیە، یەزید دەڵێت: کە موسڵمان بووم هەموو هۆزەکەشم موسڵمان بوون جگە لە ئافرەتێک، ئەوەبو خوای

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٥٨.

[٢] موطأ الإمام مالک - كتاب الجهاد - النهي عن قتل النساء والصبيان في الغزو، الرقم ١٦٢٧؛ السنن الكبرى للبيهقي - كتاب السير - جماع أبواب السير - باب ترک قتل من لا قتال فيه من الرهبان والكبير وغيرهما، الرقم ١٨٢١٩.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٥٨.

[٤] البداية والنهاية لابن كثير، ج٦، ص ٢٠٢.

گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە(ولا تمسكوا بعصم الكوافر)، دواتر پاش یەک ساڵ ئەو ئافرەتەش موسڵمان بوو.[1]

یەزید دەڵێت: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) حەوزەکەت لە ڕۆژی دواییدا چەندە فراوانە؟ فەرمووی: وەک نێوانی عەدەن بۆ عەممان، هەروەها دوو ڕێرەوی-دوو بۆری- زێڕ و زیوی تێدایە، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) حەوزەکەت چۆنە؟ فەرمووی: (أشد بياضا من اللبن، وأحلى مذاقة من العسل، وأطيب رائحة من المسك، من شرب منه لم يظمأ أبدا، ولم يسود وجهه أبدا)،[2] (لە شیر سپی ترە، لە هەنگوین شیرینترە، لە میسک بۆنخۆشترە، هەرکەس لێی بخواتەوە هەرگیز تینووی نابێت و هەرگیز ڕووی ڕەش نابێت).

٢٣٠٥. یەزیدی کوڕی ئەسەد(ﷺ)

ناوی یەزیدی کووڕی ئەسەدە، یەزید دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: (ئەی یەزیدی کوڕی ئەسەد ئایا حەزت لە بەهەشتە؟) وتم: بەڵێ، فەرمووی: (فأحب لأخيك المسلم ما تحب لنفسك)،[3] (دەی ئەوەی بۆ خۆت پێت خۆشە بۆ برا موسڵمانەکەشت پێت خۆش بێت).

٢٣٠٦. یەزیدی کوڕی ئەسوەد(ﷺ)

ناوی یەزیدی کوڕی ئەسوەدەو کوڕێکی هەبوو بەناوی جابیر کە فەرموودەی لە باوکیەوە گێڕاوەتەوە، یەزید دەڵێت: لە حەجدا لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) بووم و لەگەڵیدا نوێژی بەیانیم کرد لە مزگەوتی خیف- مزگەوتەکەی مینا- کە لە نوێژ بوویەوە دوو کەس لە دوای خەڵکەکەوە بوون

---

[1] الآحاد و المثاني لابن أبي عاصم، الرقم ١٢٤٩.

[2] صحيح ابن حبان - كتاب التاريخ - باب الحوض والشفاعة - ذكر الإخبار بأن من شرب من حوض المصطفى(ﷺ) أمن تسويد الوجه بعده، الرقم ٦٤٥٧، صححه شعيب الأرناؤوط.

[3] المستدرک على الصحيحين - كتاب البر والصلة - أحب لأخيک ما تحب لنفسک، الرقم ٧٤٠٦، صححه ووافقه الذهبي في التلخيص.

و نوێژیان نەدەکرد، فەرمووی: بانگیان بکەن، ئەوانیش هاتن، فەرمووی: بۆچی نوێژتان نەکرد لەگەڵماندا؟ ئەوانیش وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئێمە لە شوێنی خۆمان نوێژمان کردووە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (فلا تفعلا إذا صليتما في رحالكما ثم أتيتما مسجد جماعة فصليا معهم، فإنها لكم نافلة)،[1] (وامەکەن، ئەگەر لە شوێنی خۆتان نوێژتان کرد و دواتر هاتنە مزگەوت کە جەماعەت دەکرا، ئەوە لەگەڵیاندا نوێژ بکەن دەبێتە خێری زیادە بۆتان).

٣٢٠٧. یەزیدی کوڕی ئەسید(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی ئەسیدی کوڕی ساعیدەیە، لە پشتیوانانەو هاودەم بە باوکی و مامی لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد.[2]

٣٢٠٨. یەزیدی مەولا(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدەو خزمەتکاری سولەیمی کوڕی عەمرەو یەکێک بوو لە بەشداربوانی غەزای ئوحود.[3]

٣٢٠٩. یەزیدی موحاریبی(رضي الله عنه)

ناوی یەزیدی کوڕی ئەنیسی کوڕی عەبدوڵای موحاریبییەو کونیەکەی ئەبووعەبدورەحمانە، یەزید دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) لە غەزای حونەیندا بەشدار بووم و ڕۆژێکی زۆر گەرم بوو، یەزید دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە فەتحی میصردا بەشداری کرد و لەوێ نیشتەجێ بوو.[4]

---

[1] جامع الترمذي - أبواب الصلاة عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في الرجل يصلي وحده ثم يدرك الجماعة، الرقم ٢١٩ وقال: حديث حسن صحيح ؛ صحيح ابن حبان - كتاب الصلاة - فصل في الأوقات المنهي عنها - ذكر الخبر المدحض قول من زعم أن هذه الصلاة لم تكن صلاة الصبح، الرقم ١٥٦٥، صححه شعيب الأرناؤوط، صححه الألباني.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٤٨.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٧٧.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٤٨.

٣٣١٠. یەسار(ﷺ)

ناوی یەسارەو خزمەتکاریّ بوو لە طائیف، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) گەمارۆی ئەوێی دابوو یەسار دابەزیە خوارەوەو موسڵمان بوو، پێغەمبەریش(ﷺ) ئازادی کرد.[1]

٣٣١١. یەساری خزمەتکار(ﷺ)

ناوی یەسارەو خزمەتکاری بەنی سولەیم بوو و لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[2]

٣٣١٢. یەساری شوانە(ﷺ)

ناوی یەسارەو غولامی پێغەمبەر(ﷺ) بوو، کە پێغەمبەر(ﷺ) بینی زۆر جوان نوێژ دەکات ئازادی کرد، دواتر برێ وشتری پێدا تا بیانلەوەڕێنێ، جا خەڵکی عورەینە هاتن و وایان نیشاندا کە موسڵمان بون، لەکاتێکدا سکیان ئاوسابوو و نەخۆش بوون و تایەکی زۆریان هەبوو، پێغەمبەر(ﷺ) ئەوانی نارد بۆ لای یەسار، ئەوانیش لە شیری وشتریان دەخواردەوە تا سکیان تێر بوو دواتر هێرشیان بردە سەر یەسار و سەریان بڕی و دڕکیان کرد بە چاوانیدا و دواتر وشترەکانیان دانەبەر، پێغەمبەریش(ﷺ) سریەیەکی نارد بە دوایاندا کە کورزی کوڕی جابیر ئەمیریان بوو، کە ئەوانی گرت دەست و قاچی بڕین و چاوی هەڵکۆڵین.[3]

ئومموسەلەمە دەڵێت: جارێک یەساری غولامی پێغەمبەر(ﷺ) لەکاتی

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٨٢.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٨٢.

[3] المعجم الكبير للطبراني - باب السين - من اسمه سلمة - سلمة بن عمرو بن الأكوع - ما أسند سلمة بن الأكوع - أبو سلمة بن عبد الرحمن عن سلمة بن الأكوع، الرقم ٦٢٢٣؛ معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٦٠٥٣.

سوجدەدا بە فوو شوێن سەری خۆی پاک دەکردەوە، پێغەمبەریش(ﷺ) پێی فەرموو (دەموچاوت بۆ خوا خۆڵاوی بکە-بیخەرە سەر خۆڵەکە-).[1]

٣٢١٣. یەعلای کوڕی موڕڕە(رضي الله عنه)

ناوی یەعلای کوڕی موڕڕەی کوڕی وەهبەو بە ئەبولمەزاریم ناسراوە، لە بەیعەتی ریضوان و فەتحی خەیبەر و فەتحی مەککەو غەزای هەوەزان و طائیف و چەندینی تردا بەشداری کرد.[2]

یەعلا دەڵێت: بیستم لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو (أيما رجل ظلم شبرا من الأرض كلفه الله أن يحفره حتى يبلغ سبع أرضين، ثم يطوقه يوم القيامة حتى يفصل بين الناس)،[3] (هەر کەسێک بستێ زەوی ستەم بکات-داگیری بکات- خوا رایدەسپێرێت تا ئەو زەویە هەڵبکەنێت تا بگاتە حەوت زەویەکە، دواتر لە رۆژی دواییدا دەبێتە تەوقێ بۆی تا دادگایی ئەو خەڵکە تەواو دەبێت).

٣٢١٤. یەعلای کوڕی ئومەییە(رضي الله عنه)

ناوی یەعلای کوڕی ئومەییەی کوڕی ئەبی عوبەیدەیە، لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو و دواتر بەشداری غەزاکانی حونەین و طائیف و تەبووکیشی کرد، لە خیلافەتی عومەری کوڕی خەططابدا والی بەشێکی یەمەن بوو، خەلیفە عوثمان کردی بە والی صەنعا، کاتێک هەواڵی بیست خەڵکی چون بۆ کوشتنی عوثمانی کوڕی عەففان لەوێوە کەوتەڕێ، بەڵام لە نیوەی ڕێدا لەسەر وشترەکەی کەوتە خوارەوەو قاچی شکا و چوو بۆ مەککەو لەوێ پشتیوانی زوبەری کوڕی عەووام و عائیشەی دایکی باوەڕدارانی کرد و بە

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند النساء(رضي الله عنهن) - حديث أم سلمة زوج النبي(ﷺ)، الرقم ٢٧٢١٥، ضعفه شعيب الأرناؤوط.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٨٧.

[3] صحيح ابن حبان - كتاب الغصب - ذكر البيان بأن الظالم الشبر من الأرض فما فوقه يكلف حفرها إلى أسفل من سبع أرضين بنفسه ثم يطوق إياها ذلك، الرقم ٥١٦٤، صححه شعيب الأرناؤوط.

پارە یارمەتیەکی زۆری دان تا تۆڵەی خوێنی عوثمان بکەنەوە، لە جەنگی جەمەلدا لەناو سوپای عائیشەدا بەشداری کرد، بەلآم دوای ئەو جەنگە چوویە ناو ریزی سوپای عەلیەوەو لە جەنگی صفیندا لەناو سوپای عەلیدا بەشداری کرد و تیایدا کوژرا.[١]

٣٢١٥. یەنناق(رضي الله عنه)

ناوی یەنناقەو فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوام(صلى الله عليه وسلم) لە حەجی ماڵئاواییدا بینی، خۆر ئاوا بووبوو و ئامۆژگاری خەڵکی دەکرد.[٢]

٣٢١٦. یوسەیرەی کچی مولەیکە(رضي الله عنها)

ناوی یوسەیرەی کچی مولەیکەیە، لە پشتیوانانەو چووەتە خزمەت پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) و بەیعەتی پێداوە.[٣]

٣٢١٧. یوسەیرەی کچی یاسیر(رضي الله عنها)

ناوی یوسەیرەی کچی یاسیرە، چووەتە خزمەت پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم) و بەیعەتی پێداوە.[٤]

یوسەیرە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم) پێی فەرمووین **(عليكن بالتسبيح والتهليل والتقديس، واعقدن بالأنامل فإنهن مسئولات مستنطقات، ولا تغفلن فتنسين الرحمة)**،[٥] (سوبحانەڵا و لا الە الا اللە و پاک و پیرۆزراگرتنی خوا بڵێن و بە گرێ پەنجەکان بیانژمێرن چونکە ئەوانە پرسیاریان لێدەکرێت و دێنە جواب، نەکەن بێئاگا بن و رەحمەت لەبیر بکەن).

---

[١] أسد الغابة، ج٥، ص ٥٤٢

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٨٩.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٦٣.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ١٦٣.

[٥] جامع الترمذي - أبواب الدعوات عن رسول الله(صلى الله عليه وسلم)، الرقم ٣٥٨٣، صححه الألباني.

٣٢١٨. یووسفی کوڕی عەبدولا(رضي الله عنه)

ناوی یووسفی کوڕی عەبدوڵای کوڕی سەلامی ئیسرائیلیەو هێشتا مێرمنداڵ بووە کە پێغەمبەری خوای(ﷺ) بینیوە و فەرموودەی لێ گێڕاوەتەوە.[1]

٣٢١٩. یوونسی کوڕی شەدداد(رضي الله عنه)

ناوی یوونسی کوڕی شەددادە، یوونس دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) ڕێگری دەکرد لە ڕۆژووی گرتنی ڕۆژانی تەشریق[2](ئەوەی ناسراوە بە ڕۆژانی دووەم و سێیەم و چوارەمی جەژنی قوربان).

لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (ڕۆژانی مینا ڕۆژانی خواردن و خواردنەوەن).[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٦، ص ٦٩١.

[2] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند المدنيين(رضي الله عنهم) أجمعين - حديث يونس بن شداد(رضي الله عنه)، الرقم ١٦٩٧٧، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره و هذا إسناد ضعيف.

[3] معرفة الصحابة لابي نعيم الاصبهاني، الرقم ٦٠٦٥.

کونیەکان
(پیاوان)

٣٢٢٠. ئەبوو ئەحمەدی کوڕی قەیس(﵁)

ئەبووئەحمەدی کوڕی قەیسی کوڕی لەوذانی ئەنصارییە برایەکی هەبوو بەناوی سەلیم کە ئەویش هاوەڵ بوو، ئەبووئەحمەد هەتا سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەتتاب مایەوەو هاودەم بە عەمماری کوڕی یاسر چوو بۆ کووفە.[١]

خێزانەکەشی هاوەڵە و ناوی لەبنای کچی قەیظییەو یەکێکە لەوانەی بەیعەتی داوە بە پێغەمبەر(ﷺ).[٢]

٣٢٢١. ئەبوو ئەرقەمی قوڕەیشی(﵁)

ئەبووئەرقەمی قوڕەیشی جیاوازە لە ئەبووئەرقەمی باوکی ئەرقەم کە خاوەن خانووەکەی مەککە بوو و موسڵمانان لەوێ کۆدەبوونەوە، ئەم هاوەڵە خۆی و کوڕەکەشی باوەڕیان هێنا بە پێغەمبەر(ﷺ).[٣]

٣٢٢٢. ئەبووئەڕوای دەوسی(﵁)

ئەم هاوەڵە نیشتەجێی ناوچەی ذیلحولەیفە بوو، بەشداری بەشێک لە غەزاکان بوو، لەوانەش غەزای قەرقەرەتولکودر، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە سەردەمی دەسەڵاتی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کرد.[٤]

ئەبووئەڕوا دەڵێت: لە خزمەت پێغەمبەری خوادا(ﷺ) دانیشتبووم کە ئەبووبەکر و عومەر هاتن، ئەویش فەرمووی (الْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي أَيَّدَنِي بِكُمَا)، (سوپاس بۆ ئەو خوایەی ئەو دوانەتانی کرد بە پشتیوان بۆم).[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٦.

[٢] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٥٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٨.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٨.

[٥] المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- أبو بكر بن أبي قحافة(ﷺ) - أحب الناس إلى

٣٢٢٣. ئەبولئەزومر(رضي الله عنه)

ئەبولئەزوەری ئەحمەری فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە کە فەرموویەتی (عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً)،[1] (عومرەیەک لە رەمەزاندا هاوتای حەجێکە).

٣٢٢٤. ئەبووئەسمائی شامی(رضي الله عنه)

ئەبووئەسماء باس لەوە دەکات وەک وەفد چووەتە خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتي پێداوەو تەوقەی لەگەڵ کردووە، ئیتر دوای ئەوە بەڵێنی داوە لەگەڵ هیچ کەسی تردا تەوقە نەکات و بەڵێنەکەی خۆیشی بردەسەر.[2]

٣٢٢٥. ئەبولئەعومری جورمی(رضي الله عنه)

لە گێڕانەوەیەکدا هاتووە کە ئەبولئەعوەری جورمي چوویە خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: سەلامت لێ بێت ئەی پێغەمبەری خوا، ئەویش وەڵامی دایەوە (وعليك السلام ورحمة الله، كيف أنت يا أبا الأعور؟).[3]

٣٢٢٦. ئەبووئومامەی ئەنصاری(رضي الله عنه)

ناوی ئەبووئومامەی کوڕی سەهلە و فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت (لا يقطع رجل حقّ مسلم بيمينه إلاّ حرّم الله عليه الجنّة وأوجب له النّار)[4] (هەر کەسێک بە سوێند مافی موسڵمانێک ببات ئەوە خوای گەورە بەهەشتی لەسەر حەرام دەکات و دۆزەخی لەسەر واجب دەکات).

النبي أبو بكر ثم عمر ثم أبو عبيدة، الرقم ٤٤٧٣، ضعفه ابن حجر في الإصابه في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٨.

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٩.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٢.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٦.

[4] قال ابن حجر في الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٦: سنده قوي.

٣٢٣٧. ئەبووئومەییەی فەزاری(رضي الله عنه)

فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: پێغەمبەری خوام(ﷺ) بینی کە کەڵەشاخی دەگرت.[1]

٣٢٣٨. ئەبووئومەییەی مەخزوومی(رضي الله عنه)

یەکێکە لە هاوەڵە پشتیوانییەکان و لە بەنی مەخزوومە و فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە کە جارێک دزێک هێنرا بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) کە هیچ شمەکێکی پێ نەبوو، کە پێغەمبەر(ﷺ) پرسیاری لێکرد ئایا دزیت کردووە؟ کابرا وتی: بەڵێ، پێغەمبەر(ﷺ) دووبارە پرسیاری لێکردەوەو کابرا هەمان وەڵامی دایەوە، ئەوکات فەرمووی: (فَاذْهَبُوا فَاقْطَعُوا يَدَهُ . ثُمَّ جِيئُوا بِهِ) (بڕۆن ببەن و دەستی ببڕن و دواتر بیهێننەوە)، ئەوانیش وایانکرد و هێنایانەوە، پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرموو: (بگەڕێرەوە لای خوا و تەوبە بکە)، کابراش وتی: ئەگەڕێمەوە بۆ لای خوا و تەوبە دەکەم، پێغەمبەر(ﷺ) نزای بۆ کرد و فەرمووی (اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ)[2] (خوایە لێی خۆش بە، خوایە لێی خۆش بە).

٣٢٣٩. ئەبووئیهابی کوڕی عەزیز(رضي الله عنه)

ئەبووئیهابی کوڕی عەزیزی تەمیمی داری کە پێشتر باوکی هاتبوویە مەککەو لەوێ نیشتەجێ بوو و ئەم کوڕەی بوو.[3]

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند الكوفيين(رضي الله عنهم) - حديث أبي أمية الفزاري(رضي الله عنه)، الرقم ١٩٠٨١، قال ابن حجر في الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٦: سنده قوي، صححه شعيب الأرناؤوط.

[2] سنن أبي داود - كتاب الحدود - باب في صاحب الحد يجيء فيقر، الرقم ٤٣٨٠؛ السنن الكبرى للنسائي - كتاب قطع السارق - تلقين السارق، الرقم ٧٣٢٢؛ مسند الدارمي - كتاب الحدود - باب المعترف بالسرقة، الرقم ٢٣٤٩.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٢١.

ئەبووئیهاب درەنگ موسڵمان بوو، چونکە ئەو کاتەی لە رووداوی رەجیعدا خوبەیب لەلایەن قورەیشییەکانەوە کردرا بۆ ئەوەی بیکوژن، ئەبووئیهاب هاودەم بە عوقبەی کوری حارث بەشداری کرد بۆ کرینی.[1]

ئەم هاوەڵە فەرموودەیەکی سەبارەت بە شێوازی خواردن گێراوەتەوەو دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) رێگری لێکردم لەوەی هەرکامان بە پاڵدانەوەوە خواردن بخوات. دەوترێت یەکەم کەس لە مەسجیدولحەرام نوێژی مردووی لەسەرکرا ئەم هاوەڵە بووە.[2]

٣٢٣٠. ئەبووبوردەی کوری قەیس(ﷺ)

ئەبووبوردەی کوری قەیسی ئەشعەری برای هاوەڵی گەورە ئەبوومووسای ئەشعەرییە و بە کونیەکەی ناسراوە، هاودەم بەو برایەی بەرەو مەدینە کۆچی کرد، ئەوەبوو کەشتییەکەیان لە حەبەشە لەنگەری گرت و دواتر هاتنە مەدینە، بەسەرهاتەکەی لە ژیانی ئەبوومووسای ئەشعەریدا باسکراوە.[3]

ئەبووبوردە فەرموودەیەکی لە پێغەمبەرەوە(ﷺ) گێراوەتەوە کە دەفەرموێت (اللَّهُمَّ اجْعَلْ فَنَاءَ أُمَّتِي قَتْلاً فِي سَبِيلِكَ بِالطَّعْنِ وَالطَّاعُونِ)[4] (پەروەردگارا، لەناوچوونی ئوممەتەکەم بە کوژران لەپێناو خۆتدا بە بەرکەوتن و تاعوون دابنێ).

ئەبووبوردە دەڵێت: ئەو کاتەی تاعوون بڵاوبوویەوە، بە ئەبوموسای برام وت: با بچین بۆ گوندی دابق، ئەویش وتی: بەرەو لای خوا هەڵدێم نەوەک بەرەو دابق.[5]

---

[1] المعجم الكبير للطبراني - باب الزاي - من اسمه زيد - زيد بن الدثنة، الرقم ٥٢٨٤.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣١.

[4] مسند أحمد بن حنبل - مسند الشاميين(ﷺ) - حديث أبي بردة بن قيس أخي أبي موسى الأشعري(ﷺ)، الرقم ١٨٢٩٩؛ المستدرک على الصحيحين - كتاب الجهاد - من رضي بالله ربا وبالإسلام دينا وبمحمد رسولا وجبت له الجنة، الرقم ٢٤٧٦، صححه و وافقه الذهبي، حسنه شعيب الأرناؤوط.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣١.

٣٢٣١. ئەبووبوردەی ئەنصاری(رضي الله عنه)

ئـەم هاوەڵـە لـە پشـتیوانانە لـە ئەوسـییەکان، یەکێکـە لـەو هاوەڵانـەی لـە کووفـە و دواتریـش لبـە میصـر نیشـتەجێ بـوو.[1]

فەرموودەیەکی گێڕاوەتـەوە کـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) دەفەرموێت (يَخْرُجُ مِنَ الْكَاهِنَيْنِ رَجُلٌ يَدْرُسُ الْقُرْآنَ دِرَاسَةً لَا يَدْرُسُهَا أَحَدٌ يَكُونُ بَعْدَهُ)[2] (لەنێو دوو کاهینەکـەدا[3] پیاوێک دەردەکەوێت کـە بـە چەشنێک قورئـان دەخوێنێتـەوەو لێی دەکۆڵێتـەوە دوای خۆی وێنـەی نابێت[4].

٣٢٣٢. ئەبووبەشیری ئەنصاری(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە لە مازنییەکان،[5] ئەو کاتەی لە غەزای ئوحوددا بەشـداری کـرد هێشـتا مێردمنـداڵ بـوو، هەروەهـا یەکێکـە لـە بەشـداربوانی غـەزای خەندەق،[6] هەروەها یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضـوان،[7] ئـەم هاوەڵـە دوای وەفاتـی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیـا و پـاش روداووە (الحـره) وەفاتـی کـرد. [8]

ئەبووبەشـیر دەڵێـت: جارێـک لـە سـەفەرێکدا لەگـەڵ پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) بـووم و خەڵکیش لـە شـوێنی حەوانەوەیانـدا بـوون، پێغەمبـەر(ﷺ) نێردراوێکی

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٣٣.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(رضي الله عنهم) - حديث أبي بردة الظفري(رضي الله عنه)، الرقم ٢٤٥٠٧، ضعفه شعيب الأرناؤوط.

[3] مەبەسـت پێی هەریـەک لـە بەنووقورەیضـە و بەنوونەضیرە کـە بـە دوو کاهینەکـە ناسـرابوون. (بروانـە: الطبقـات الکبـری لابـن سـعد، ج٥، ص ٣٤٠)

[4] بـەو چەشـنە لێکدانـەوە بـۆ ئـەم فەرموودەیـە کـراوە کـە ئـەو کەسـە موحەممـەدی کـوڕی کەعـب بێـت. (بروانـە: الطبقـات الکبـری لابـن سـعد، ج٥، ص ٣٤٠)

[5] معرفه الصحابه لأبي نعيم، الرقم ٦٦٩٩.

[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٣٦.

[7] معرفه الصحابه لأبي نعيم، الرقم ٦٦٩٩.

[8] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٣٦.

نارد بەو خەڵکە بڵێت (لَا يبْقَيَنَّ فِي رَقَبَةِ بَعِيرٍ قِلَادَةٌ مِنْ وَتَرٍ أَوْ قِلَادَةٌ إِلَّا قُطِعَتْ)[١] (لە گەردنی هەر وشترێکدا هەر لەملکراوێک هەیە بیبڕن و لایبەرن).

سەعیدی کوڕی نافع دەڵێت: جارێک لەکاتی هەڵهاتنی خۆردا نوێژی چێشتەنگاوم دەکرد، ئەبووبەشیری ئەنصاری منی بینی و ڕێگری لێکردم و وتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرموویەتی (لَا تُصَلُّوا حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ فَإِنَّهَا تَطْلُعُ فِي قَرْنَي الشَّيْطَانِ)،[٢] (نوێژ مەکەن هەتا خۆر بەرز دەبێتەوە، چونکە خۆر لەنێوان دوو شاخی شەیتانەوە[٣] هەڵدێت).

٣٢٣٣. ئەبوویەصرەی غیفاری(ﷺ)

ئەبووبەصرەی کوڕی بەصری لە غیفارییەکانە دوای سەردەمی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و یەکێک بوو لە بەشداربوانی فەتحی میصر و لەوێ نیشتەجێ بوو و هەر لەوێیش وەفاتی کرد.[٤]

ئەبووبەصرە دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا(ﷺ) نوێژی عەسرمان کرد، فەرمووی (إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ عُرِضَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَضَيَّعُوهَا فَمَنْ حَافَظَ عَلَيْهَا كَانَ لَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ ، وَلَا صَلَاةَ بَعْدَهَا حَتَّى يَطْلُعَ الشَّاهِدُ)،[٥] (ئەم نوێژە خرایەڕوو بۆ ئەوانەی پێش ئێوە، بەڵام ئەوان دەستیان پێوەنەگرت، جا هەرکەس دەست بەم نوێژەوە بگرێت دوو پاداشتی بۆ هەیە، دوای ئەم نوێژەش نوێژ نیە هەتا شاهید دەردەکەوێت). شاهیدیش واتە ئەستێرە.

[١] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب ما قيل في الجرس ونحوه في أعناق الإبل، الرقم ٣٠٠٥.

[٢] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(ﷺ) - حديث أبي بشير الأنصاري(ﷺ)، الرقم ٢٢٣٠٧، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره.

[٣] ئەم بابەتە ڕای جیاوازی لەبارەوە هاتووەو هەندی پێیان وایە دەکرێت شەیتان دوو شاخی هەبێت، هەندێکیش لێکدانەوە بۆ دەقەکە دەکەن و دەڵێن مەبەست پێی ئەملاولای سەری شەیتانە.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣٧.

[٥] صحيح مسلم - كتاب صلاة المسافرين وقصرها - باب الأوقات التي نهي عن الصلاة فيها، الرقم ٨٣٠؛ صحيح ابن حبان - كتاب الصلاة - باب الوعيد على ترك الصلاة - ذكر تضييع من قبلنا صلاة العصر حيث عرضت عليهم، الرقم ١٤٧١.

٢٢٣٤. ئەبووتەمیم(رضي الله عنه)

تەمیمی کوڕی فەرموودەیەکی لێوە گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرموویەتی (كُلْ مَا أَصْمَيْتَ وَدَعْ مَا أَنْمَيْتَ).[1]

٢٢٣٥. ئەبووتەمیمە(رضي الله عنه)

فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوەو دەڵێت: سەبارەت بە جۆرەکانی (القسط) دادپەروەری لێم پرسی، ئەویش فەرمووی (إنصاف النّاس من نفسك، وبذل السّلام للعالم، وذكر الله)[2] (لای خۆتەوە بەرامبەر بە خەڵک بەوپێژدان بیت و سەلام لە هەموو خەڵک بکەیت و یادی خوا بکەیت).

٢٢٣٦. ئەبووثابتی قوڕەیشی(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە قوڕەیشیە بە (دراوسێی وەحی) ناسرابوو لەبەرئەوەی ماڵی لە پەنا ماڵی پێغەمبەردا(ﷺ) بوو، فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا(ﷺ) نوێژی عەتەمەمان کرد، دواتر وەک پێغەمبەر(ﷺ) خۆی بۆی گێڕاینەوە جیبریل بانگی کرد، ئەویش فەرمووی (إنْ شِئْتَ أَتَيْتُكَ ، وَإِنْ شِئْتَ جِئْتَنِي) (ئەگەر ئەتەوێت دێم بۆ لات، یان تۆ وەرە بۆ لام)، جیبریل فەرمووی: بەڵکو من دێم، دیوارەکە بۆی والابوو هەتا هاتەژوورەوەو دەستی پێغەمبەری خوای(ﷺ) گرت و بردی و سواری هێسترێکی کرد.. فەرموودەی تایبەت بە شەوڕەوی گێڕاوەتەوە.[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٤٥.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٤٥.

[3] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٦٧١٣.

٣٢٣٧. ئەبووثەعلەبەی ئەشجەعی(رضي الله عنه)

فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوەو دەڵێت: بە پێغەمبەری خوام(ﷺ) وت: من دوای موسڵمان بوونم دوو منداڵم مردون، ئەویش فەرمووی (مَنْ مَاتَ لَهُ وَلَدَانِ فِي الْإِسْلَامِ أَدْخَلَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمَا) (هەرکەس لەکاتی موسڵمانێتیدا دوو منداڵی بمرن، بە فەزڵی ڕەحمەتی بەرامبەر بەو دوانە، خوای گەورە ئەویش دەباتە بەهەشتەوە)، دواتر کە ئەبووهورەیرەم پێ گەیشت، پێی وتم: تۆ ئەو کەسەیت کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) وای لەبارەوە فەرموویت؟ وتم: بەڵێ، وتی: ئەگەر بە منی بوتایە لە هەموو سامان و دەستکەوتی حیمص و فەلەستین لام خۆشتر بوو.[1]

٣٢٣٨. ئەبووثەوری فەهمی(رضي الله عنه)

یەکێکە لەو هاوەڵانەی دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و چوو لە میصر نیشتەجێ بوو.[2]

فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە کە جارێک جلێکی هۆزی مەعافیریان هێنا و ئەبووسوفیان کە بینی نەفرتی لە جلەکە و ئەوانەش کرد کە دروستیان کردووە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی (لا تلعنهم، فإنهم مني وأنا منهم)[3] (نەفرەتیان لێ مەکە، چونکە ئەوان لە منن و منیش لەوانم).

٣٢٣٩. ئەبووجاریەی ئەنصاری(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە و فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە کە فەرموویەتی (القرآن كله صواب)[4] (قورئان هەرهەمووی ڕاست و دروستە).

[1] مسند أحمد بن حنبل - من مسند القبائل - حديث أبي ثعلبة الأشجعي(رضي الله عنه)، الرقم ٢٧٨٦٣.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٥٢.
[3] الاستيعاب في معرفة الأصحاب، ج٤، ص ١٦١٨.
[4] أسد الغابة في معرفة الصحابة، ج٦، ص ٤٥.

٢٣٤٠. ئەبووجونەیدەی فەهری(ﷺ)

تەبەرانی بە سەنەد فەرموودەیەکی لێوەگێڕاوەتەوە کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرموویەتی (مَنْ سَقَى عَطْشَانَ فَأَرْوَاهُ فُتِحَ لَهُ بَابٌ مِنَ الجَنَّةِ فَقِيلَ لَهُ : ادْخُلْ مِنْهُ ، وَمَنْ أَطْعَمَ جَائِعًا فَأَشْبَعَهُ وَسَقَى عَطْشَانَ فَأَرْوَاهُ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الجَنَّةِ كُلُّهَا فَقِيلَ لَهُ : ادْخُلْ مِنْ أَيِّهَا شِئْتَ)[1] (هەرکەس ئاو بە تینوویەک بدات هەتا تێرئاو دەبێت، دەرگایەکی بەهەشتی بۆ دەکرێتەوەو پێی دەوترێت: لێیەوە بڕۆرە ژوورەوە، هەرکەسیش برسییەک تێرخواردن بکات و ئاو بە تینوویەک بدات هەتا تێرئاو دەبێت، هەموو دەرگاکانی بەهەشتی بۆ دەکرێنەوەو پێی دەوترێت: لەکامیانەوە دەتەوێت بڕۆرە ژوورەوە).

٢٣٤١. ئەبووحاطیبی عامیری(ﷺ)

ئەبووحاطیبی کوڕی عەمری کوڕی عەبدشەمسی قورەیشی عامیری برای سوهەیلی کوڕی عەمرە و یەکێکە لەوانەی زۆر زوو موسڵمان بوو و بەشداری کۆچی حەبەشەی کرد.[2]

٢٣٤٢. ئەبووحەربی کوڕی خوەیلید(ﷺ)

یەکێک بوو لەوانەی سەرەتا کە پێغەمبەر(ﷺ) بانگهێشتی کرد بۆ ئیسلام رازی نەبوو، دواتر وەک وەفد هاتە خزمەتی و باوەڕی پێ هێنا و داخوازییەکی تایبەت بە هۆزەکەی خۆی هەبوو و پێغەمبەریش(ﷺ) رازی بوو.[3]

---

[1] المعجم الكبير للطبراني - مسند من يعرف بالكنى - من يكنى أبا جنيدة - أبو جنيدة الفهري، الرقم ٩٣٩.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٧٠-٧١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٧٤.

٣٢٤٣. ئەبووحەكیمی موزەنی(ﷺ)

فەرموودەیەكی لە پێغەمبەرەوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە كە فەرموویەتی (لولم ينزل على أمّتي إلاّ سورة الكهف لكفاهم)[1] (ئەگەر جگە لە سوورەتی كەهف هیچی تر دانەبەزیایە بۆ سەر ئوممەتەكەم ئەوە بەسیان بوو).

٣٢٤٤. ئەبووحەمید(ﷺ)

فەرموودەیەكی گێڕاوەتەوە كە پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرموویەتی (إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمُ امْرَأَةً فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهَا ، إِذَا كَانَ إِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَيْهَا لِخِطْبَةٍ [أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهَا] ، وَإِنْ كَانَتْ لاَ تَعْلَمُ)[2] (ئەگەر یەكێكتان ویستی داوای ئافرەتێك بكات گرفت نیە تەماشای بكات، ئەگەر تەماشای كرد بەو نیازە تەماشای بكات كە لەبەرئەو شتەی دەیەوێت بیخوازێت، با تەنانەت ئافرەتەكەش ئاگادار نەبێت بە تەماشاكردنەكە).

٣٢٤٥. ئەبووحومەیضەی موزەنی(ﷺ)

فەرموودەیەكی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: ئامادەی خوانێك بووین لە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش لەگەڵ پیاوێك یان ئافرەتێك قسەی دەكرد، ئێمەش خەریكی خواردن بووین و ، ئەویش هات و لەگەڵمان دەستیكرد بە خواردن و فەرمووی (وەك باوەڕداران بخۆن).[3]

٣٢٤٦. ئەبووخالیدی حارثی(ﷺ)

فەرموودەیەكی سەبارەت بە غەزای تەبووك گێڕاوەتەوەو دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بینیم خۆی ئامادە دەكات بەرەو تەبووك بچێت،

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٧٩.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(ﷺ) - حديث أبي حميد الساعدي(ﷺ)، الرقم ٢٤٠٣٢؛ صححه شعيب الأرناؤوط.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٨١.

ئێمەیش لەگەڵی ڕۆیشتین هەتا گەیشتینە حیجر لە خاکی ثەموود، ڕێگری لێکردین بچینە ناو ماڵەکانیان و سوود لە ئاوی ئەوێ وەربگرین.[1]

٣٢٤٧. ئەبووخوزامەی کوڕی ئەوس(ﷺ)

ئەبووخوزامەی کوڕی ئەوسی کوڕی ئەصرەم، ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانەو یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر.[2]

٣٢٤٨. ئەبووخەصەفە(ﷺ)

ئیبن حەجەر ناوی هێناوەو فەرموودەیەکی لێوەگێڕاوەتەوە، ئەو فەرموودەیە لای ئەحمەدی کوڕی حەنبەل هاتووە بەڵام ناوی کەسەکەی نەداوە، ئەبووخەصەفە دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرمووین (أتدرون ما الصّعلوك؟) (دەزانن گیرفان بەتاڵ کێیە؟) وتمان: ئەوەیە کە هیچ سامانێکی نەبێت،[3] فەرمووی (الصُّعْلُوكُ كُلُّ الصُّعْلُوكِ ، الصُّعْلُوكُ كُلُّ الصُّعْلُوكِ ، الَّذِي لَهُ مَالٌ ، فَمَاتَ ، وَلَمْ يُقَدِّمْ مِنْهُ شَيْئًا)[4] (گیرفان بەتاڵی تەواوەتی، گیرفان بەتاڵی تەواوەتی، ئەوەیە کە ماڵ و سامانی هەبووەو هیچی لێ پێشنەخستووە).

٣٢٤٩. ئەبولخەطاب(ﷺ)

ئەم هاوەڵە لەدوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە کووفە نیشتەجێ بوو،[5] سەبارەت بە نوێژی ویتر پرسیاریان لێکرد، ئەویش وتی حەز دەکەم نیوەی شەو ویتر بکەم، چونکە خوای گەورە لە ئاسمانی حەوتەمەوە دادەبەزێت بۆ ئاسمانی دنیا و دەفەرموێت: ئایا تاوانبارێک هەیە؟ کەس

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٨٨.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٩٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ٩٠.

[4] مسند أحمد بن حنبل – مسند الأنصار(ﷺ) – رجل من أصحاب النبي(ﷺ)(ﷺ)، الرقم ٢٣٥٨٥.

[5]

هەیە داوای لێخۆشبوون بکات؟ کەس هەیە داوا بکات؟ هەتا بەرەبەیان وایە ئینجا دەچێتەوە ئاسمانی حەوتەم.[1]

٣٢٥٠. ئەبووخەللاد(ﭬ)

فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە کە دەفەرموێت (إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ أُعْطِيَ زُهْدًا فِي الدُّنْيَا وَقِلَّةَ مَنْطِقٍ فَاقْتَرِبُوا مِنْهُ ، فَإِنَّهُ يُلْقِي الْحِكْمَةَ)[2] (ئەگەر بینیتان کەسێک خۆپارێزی لە دنیا و کەمبڵێی پێ بەخشرابوو ئەوە لێی نزیک ببنەوە چونکە ئەوە حیکمەت بەخشە).

٣٢٥١. ئەبووخونەیسی غیفاری(ﭬ)

ئەم هاوەڵە لە غیفارییەکانە و لە حیجاز ماوەتەوە،[3] فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: لە غەزای تیهامەدا لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) دەرچووین هەتا گەیشتینە عوسفان، هاوەڵان هاتن بۆ لای و وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، برسێتی برستی لێ بڕین، ڕێ بدە با سوارەکانمان بخۆین، ئەویش مۆڵەتي دا، عومەری کوری خەتتاب ئەمەي بیست، خێرا هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەی ئەو خەڵکە سواری چی بن؟ ئەویش فەرمووی: (فَمَاذَا تَرَى يَا ابْنَ الخَطَّابِ؟)ئەی کوڕی خەتتاب ئەی تۆ چیت پێ باشە؟ وتی: من پێم وایە -هەرچەندە راي بەڕێزت باشترە- فەرمانیان پێ بکەیت چییان پێیە لە جلێکدا کۆی بکەنەوەو دواتر نزایان بۆ بکەیت، ئەویش وایکرد و دواتر فەرمووی (ائتُونِي بِأَوْعِيَتِكُمْ) (ئادەی دەفرەکانتان بهێنن بۆم) هەرکەسەو دەفری خۆی هێنا، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد بەڕێ بکەون، کە کەوتنەڕێ هێندەی خوا بیەوێت باران باری،

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٦، ص ١٢٥.

[2] سنن ابن ماجه - أبواب الزهد - باب الزهد في الدنيا، الرقم ٤١٠١؛ المعجم الكبير للطبراني - مسند من يعرف بالكنى - من يكنى أبا خلاد - أبو خلاد، الرقم ٩٧٥.

[3] معرفة الصحابة لابن منده، ص ٨٤٥.

پێغەمبەر(ﷺ) دابەزی و هاوەڵانیش بەدوایدا دابەزین و لە باراناوەکەیان خواردەوە، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) وتاری بۆ فەرموون.[1]

٣٢٥٢. ئەبووخیرەی عەبدی(ﷺ)

ئەم هاوەڵە وەک وەفدی عەبدولقەیس هاتووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و باسی لەوە کردووە کە لەگەڵ خۆیاندا داری ئەراکیان بردووەتە بۆ ئەوەی سیواکی پێ بکەن، پێغەمبەر(ﷺ) ئەو سیواکەی پێ بەخشیون، ئەوانیش وتیان: هەرچەندە ئێمە جەریدمان هەیە، بەڵام رێز و بەخششی بەڕێزت قبووڵ دەکەین، ئەویش نزای خێری بۆ وەفدەکە کرد.[2]

٣٢٥٣. ئەبوودەحداحی ئەنصاری(ﷺ)

ئەم هاوەڵە هاوپەیمانی پشتیوانەکان بوو،[3] بەسەرهاتی لە فەرموودەیەکی صەحیحدا هاتووە کە کاتێک وەفاتی کرد پێغەمبەر(ﷺ) نوێژی لەسەرکرد و هەواڵی ئەوەی دا ئەبوودەحداح لە بەهەشتدا چەندەها دارخورمای هەیە،[4] هۆکارەکەشی لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە کە ئەنەسی کوڕی مالیک دەیگێڕێتەوە کابرایەک هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، فڵانەکەس دارخورمایەکی هەیە و منیش خەریکم دیوار بنیاد دەنێم پێی بفەرموو با ئەو دارخورمایەم بداتێ و منیش بتوانم دیوارەکەم بنێم، پێغەمبەر(ﷺ) بە کابرای فەرموو (أَعْطِهِ إِيَّاهَا بِنَخْلَةٍ فِي الجَنَّةِ) (بەرامبەر بە دارخورمایەک لە بەهەشتدا ئەو دارخورمایەی پێ بدە) کابرا رازی نەبوو، ئەوەبوو ئەبوودەحداح هات و بە کابرای وت: حەوشەکەی خۆمت پێ دەدەم لەبری ئەوە ئەو دارخورمایەم پێ بدە،

---

[1] معرفة الصحابة، ج٥، ص ٢٨٨٠، حسنه ابن حجر في الإصابه.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٩٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ١٠٠.

[4] صحيح مسلم - كتاب الجنائز - باب ركوب المصلي على الجنازة إذا انصرف، الرقم ٩٦٥.

کابراش ڕازی بوو، ئەبوودەحداح چوویە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من ئەو دارخورمایەم بەرامبەر بە حەوشەکەم کڕی و دارخورماکە بدە بەو کابرای داوای لێکردیت، پێغەمبەریش(ﷺ) چەند جارێک فەرمووی (كَمْ مِنْ عَذْقٍ دَوَّاحٍ لِأَبِي الدَّحْدَاحِ فِي الْجَنَّةِ)، (ئای چەند دارخورمای بەرز لە بەهەشتدا دانراون بۆ ئەبوودەحداح)، ئەبوودەحداح کە ئەوەی بیست چوویەوە بۆ لای ژنەکەی و پێی وت: ئوممودەحداح لە حەوشەکە وەرە دەرەوە، من ئەوم فرۆشتووە بەرامبەر بە دارخورمایەک لە بەهەشتدا، ژنەکەشی وتی: نرخێکی بە قازانجە.[1] دیارە دوای وەفاتی ئەبوودەحداحیش لە کاتی ئەسپەردەکردنیدا هەمدی پێغەمبەر(ﷺ) جەختی لەو بەڵێنە کردۆتەوە.

لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە کاتێک ئەم ئایەتە دابەزی (مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا) ئەبوودەحداح وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) خوای گەورە داوای قەرزمان لێ دەکات؟ فەرمووی: بەڵێ، ئەویش وتی: دەستتم بدەرێ، پێغەمبەر(ﷺ) دەستی پێ دا، ئەویش وتی: دەی ئەوە من حەوشەکەمم بە قەرز بە پەروەردگارم دا، حەوشەکەشی شەش سەد دارخورمای تێدابوو.[2]

٣٢٥٤. ئەبووذوبابی موذحیجی(ﷺ)

ئەم هاوەڵە پێش موسڵمانبوونی شاعیر بوو، هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێش ئەوەی موسڵمان ببێت گوێی لە وتارێکی هەینی پێغەمبەری خوا(ﷺ) گرت و پێی سەرسام بوو، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) بانگهێشتی کرد بۆ ئیسلام و ئەویش موسڵمان بوو.[3]

---

[1] صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (ﷺ) أجمعين - ذكر عمرو بن العاص السهمي(ﷺ) - ذكر السبب الذي من أجله قال(ﷺ) هذا القول، الرقم ٧١٥٩.

[2] سنن سعيد بن منصور - كتاب التفسير - باب تفسير سورة البقرة - قوله تعالى من ذا الذي يقرض الله قرضا حسنا فيضاعفه له أضعافا كثيرة، الرقم ٤١٧.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ١٠٤.

٣٢٥٥. ئەبووروهمی کوڕی قەیس(رضي الله عنه)

ئەبووروهمی کوڕی قەیسی ئەشعەری برای هاوەڵی گەورە ئەبوومووسای ئەشعەرییە و بە کونیەکەی ناسراوە، هاودەم بەو برایەی و برایەکی دیکەشی بەرەو مەدینە کۆچی کرد، ئەوەبوو کەشتییەکەیان لە حەبەشە لەنگەری گرت و دواتر هاتنە مەدینە، بەسەرهاتەکەی لە ژیانی ئەبوومووسای ئەشعەریدا باسکراوە.[1]

ئەبووروهم لە مەسەلەی فیتنەدا زۆر خۆی پێ ڕانەدەگیرا و خێرا هەڵوێستی دەنواند، ئەبوومووسای برای ڕێگری لێدەکرد، کەچی ئەو لەسەر ئەو حاڵەتەی بەردەوام دەبوو، ئەبوومووسا پێی وت: من پێم وابوو شتێکی کەمت پێ بڵێم بەس بێت، پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو (إِذَا تَوَاجَهَ الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا ، فَقَتَلَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ)، (ئەگەر دوو موسڵمان بە شمشێرەکانیان بەرەوڕووی یەک ببنەوەو یەکێکیان ئەوی دیکەی کوشت، ئەوە بکوژ و کوژراویش لە دۆزەخدان)، وتیان: ئەوە بکوژ دیارە، کوژراو بۆ؟ فەرمووی (إِنَّهُ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ)[2] (ئەویش دەویست هاوەڵەکەی بکوژێت).

٣٢٥٦. ئەبووروهم(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە کووفە نیشتەجێ بوو، دواتر چوو لە شام نیشتەجێ بوو، فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی (من عصى إمامه ذهب أجره)[3] (هەرکەس لە پێشەواکەی یاخی بێت ئەوە پاداشتەکەی لەدەست چووە).

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١١٩.

[2] مسند أحمد بن حنبل - أول مسند الكوفيين(رضي الله عنهم) - حديث أبي موسى الأشعري(رضي الله عنه)، الرقم ١٩٨٩٩، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٢٠.

٣٢٥٧. ئەبوورەیطە(ﷺ)

ئەبوورەیطـەی کـوڕی کەرامـەی مونحیجـی، فەرموودەیەکـی گێڕاوەتـەوە کـە جارێـک لەنێـوان نوێـژی ئێـوارە و عیشـادا پێغەمبـەر(ﷺ) دانیشـتبوو کـە کەسێک جڵەوی وڵاخێکی گرتبوو و ئافرەتێک لەسـەر وڵاخەکە بوو، کەسـەکە قورئانـی دەخوێنـد.[1]

٣٢٥٨. ئەبووزەعراء(ﷺ)

فەرموودەیەکـی گێڕاوەتـەوەو دەڵێـت: لـە سـەفەرێکدا لەگـەڵ پێغەمبـەری خـوادا(ﷺ) بـووم گوێـم لێـی بـوو دەیفەرمـوو (غَيْرُ الدَّجَّالِ أَخْوَفُ عَلَى أُمَّتِي مِنَ الدَّجَّالِ أَئِمَّةٌ مُضِلّونَ)[2] (شـتی زۆر مەترسـیدارتر لـە دەججـال هەیـە بـۆ ئوممەتەکـەم، ئەویـش بریتییـە لـە پێشـەوایانێکی گومـڕا).

ئـەم فەرموودەیـە لەلایـەن چەنـد هاوەڵێکـی دیکەشـەوە گێڕدراوەتـەوەو دیـارە پێغەمبـەر(ﷺ) لەنێـو قەرەباڵغیـدا ئەمـەی فەرمـووە، لـەو هاوەڵانـەش: ئەبـووزەری غیفـاری،[3] عەلـی کـوڕی ئەبووتالیـب.[4]

٣٢٥٩. ئەبووزەید(ﷺ)

فەرموودەیەکـی لـە پێغەمبـەری خـواوە(ﷺ) گێڕاوەتـەوە کـە فەرموویەتـی (يمسح المسافر على الخفين ثلاثة أيام ولياليهنّ، والمقيم يوما وليلة)[5] (کەسـێک کـە لـە سـەفەردایە سـێ شـەو و ڕۆژ مەسـح لەسـەر خـوف دەکات، کەسـێکیش کـە نیشـتەجێیە شـەو و ڕۆژێـک).

---

[1] أسد الغابه، ج٦، ص ١١٥.

[2] الاستيعاب في معرفة الأصحاب، ج٤، ص ١٦٦١.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(ﷺ) - حديث أبي ذر الغفاري(ﷺ)، الرقم ٢١٦٩٢.

[4] مسند أبي يعلى الموصلي - مسند علي بن أبي طالب، الرقم ٤٦٦.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٣٦.

٣٢٦٠. ئەبووسالمی حەنەفی(رضي الله عنه)

ئـەم هاوەڵـە فەرموودەیەکـی گێڕاوەتـەوە، ئوممـوسـالیمی هاوسـەری فەرموودەکەی لێوە گێڕاوەتـەوە کە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) سـێ جـار فەرمـووی (ویل لبني فلان)[١] (هـاوار بـۆ فلانـە بنەماڵـە).

٣٢٦١. ئەبووسەبرەی کوڕی ئەبووروهم(رضي الله عنه)

ئەبووسـەبرەی کـوڕی ئەبووروهمـی کـوڕی عەبدولعـوززای قورەیشـی عامیری، یەکێکە لەو هاوەڵانـەی زۆر زوو موسڵمان بوو و بەشداری هەردوو کۆچەکـەی کـرد، هەروەهـا لـە هەمـوو غەزاکانـدا لـە خزمـەت پێغەمبـەری خـوادا(ﷺ) بەشـداری کـرد.[٢]

پێغەمبەری خوا(ﷺ) کاتێک برایەتی خستە نێوان کۆچەران و پشتیوانانەوە، هەریەک لە ئەبووسـەبرەو سـەلامەی کوڕی وەقشـی کرد بە برای یەک.[٣]

دوای وەفاتـی پێغەمبـەر(ﷺ) ئەبووسـەبرە گەڕایـەوە بـۆ مەککـەو لـەوێ نیشـتەجێ بـوو و هەتـا سـەردەمی خیلافەتـی عوسـمانی کـوڕی عەففـان ژیـا و ئـەوکات وەفاتـی کـرد.[٤]

٣٢٦٢. ئەبووسەعدی کوڕی وەهب(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە لە بەنونەضیرەو تەنها ئەو و یامینی کوڕی عەمر لەنێویاندا موسڵمان بوون، فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٤٠.

[٢] أسد الغابه، ج٦، ص ١٣٠.

[٣] أسد الغابه، ج٦، ص ١٣٠.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٤١.

[٥] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٤٦.

٣٢٦٣. ئەبووسەعیدی ئەنماری(ﷺ)

لەو هاوەڵانەیە کە دواتر لە شام نیشتەجێ بوون، فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە کە دەفەرموێت (إنّ الله وعدني أن يدخل الجنّة من أمّتي سبعين ألفا بغير حساب ثمّ يشفع كلّ ألف لسبعين ألفا، ويحثي لي بكفّيه ثلاث حثيات) (خوای گەورە بەڵێنی پێداوم بەبێ لێپێچینەوە حەفتا هەزار کەس لە ئوممەتەکەم بباتە بەهەشتەوە، دواتر هەر هەزارێک شەفاعەت بۆ حەفتا هەزار بکەن، بە دوو دەستیشی سێ مشتی ترم بۆ بخاتە بەهەشتەوە) پێی وترا: ئەوەت لە پێغەمبەری خواو(ﷺ) بیستووە؟ وتی: لە پێغەمبەری خوام(ﷺ) بیست و بە دڵیش لێی تێگەیشتم.[1]

٣٢٦٤. ئەبووسوفیانی کوڕی حارث(ﷺ)

ناوی ئەبووسوفیانی کوڕی حارثی کوڕی قەیسە، لە پشتیوانانە لە ئەوسییەکان، یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای بەدر،[2] لە غەزای ئوحودیشدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو، جا ئەم هاوەڵە پێی دەوترا ئەبولبەنات لەبەرئەوەی کچی زۆری هەبوو و کوڕی نەبوو، لە جەنگی ئوحوددا وتی: دەچم بۆ جەنگ و دواتر دەگەڕێمەوە بۆ لای کچەکانم،[3] بەڵام کاتێک موسڵمانان تێکشکان، ئەبووسوفیان وتی: خوایە نامەوێت بگەڕێمەوە لای کچەکانم، بەڵکو دەمەوێت لە ڕێی تۆدا بکوژرێم، ئەوەبوو ویستەکەی هاتەدی.[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ١٥٠ وقال سنده صحيح.
[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ١٥٤.
[3] الواقدي: المغازي، ج١، ص ٣٠١.
[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ١٥٤.

٣٢٦٥. ئەبووسوفیانی کوڕی حوەیطیب(رضي الله عنه)

ئـەم هاوەڵـە قورەیشـیە عامیرییـە یەکێکـە لـە موسـڵمانبوانی پـاش فەتحـی مەککەو هەتـا سـەردەمی خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبووتالیب ژیا و لە جەنگی جەمەلدا کوژرا.[١]

٣٢٦٦. ئەبووسوفیان(رضي الله عنه)

فەرموودەیەکی لـە پێغەمبـەرەوە(ﷺ) گێڕاوەتـەوە سـەبارەت بـە گەورەیـی عومـرە لـە مانگـی ڕەمەزانـدا کـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) فەرموویەتـی (عمرة في رمضان تعدل حجّة)[٢] (عومرەیـەک لـە ڕەمەزانـدا هاوتـای حەجێکـە).

٣٢٦٧. ئەبووسولالەی ئەسلەمی(رضي الله عنه)

فەرموودەیەکی لـە پێغەمبـەری خـواوە(ﷺ) گێڕاوەتـەوە کـە فەرموویەتـی (سیکون علیکم أئمّة یحدّثونکم فیکذبونکم)[٣] (دواتـر لەنێوتانـدا پێشـەوایانێک دێن کـە قسـەتان بـۆ دەکـەن و درۆتـان لەگـەڵ دەکـەن).

٣٢٦٨. ئەبووسەللامی خادم(رضي الله عنه)

ئـەم هاوەڵـە یەکێکـە لەوانـەی خزمەتـی پێغەمبـەری خوایـان(ﷺ) دەکـرد، فەرموودەیەکـی لـە پێغەمبـەرەوە(ﷺ) گێڕاوەتـەوە.[٤]

---

[١] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٧ ، ص ١٥٤.
[٢] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٧ ، ص ١٥٤.
[٣] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٧ ، ص ١٥٦.
[٤] الإصابة في تمییز الصحابة، ج٧ ، ص ١٥٧.

٣٢٦٩. ئەبووسینانی کوڕی صەیفی(رضي الله عنه)

ئەبووسینانی کوڕی صەیفی کوڕی صەخر، لە پشتیوانانە لە سولەمییەکان،[1] یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی دووەمی عەقەبە،[2] هەروەها بەشداربوو لە غەزای بەدردا، دواتر لە غەزای خەندەقیشدا بەشداری کرد و تیایدا شەهید بوو.[3]

٣٢٧٠. ئەبووسینانی ئەنصاری(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە و لە فەرموودەی صەحیحدا باسی هاتووە کە کاتێک پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) بە ئومموسینانی هاوسەری ئەبووسینانی فەرموو (مَا مَنَعَكِ أَنْ تَكُونِي حَجَجْتِ مَعَنَا) (چی ڕێگرە لەوەی لەگەڵماندا حەج بکەیت؟) ئەویش وتی: لەبەر دوو وشتری هاوسەرەکەم کە خۆی و کوڕەکەی هەردووکیان لەسەر وشترێکن و ئەوی دیکەشیان خزمەتکارەکەمان ئاوی پێ ڕائەکێشێت.[4]

٣٢٧١. ئەبووسەیفولقین(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە لە پشتیوانان بوو و سەرقاڵی ئاسنگەری بوو، خێزانەکەی کە بە ئومموسەیف ناسرابوو شیردەری ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) بوو.[5]

---

[1] أسد الغابة، ج٦، ص ١٥٥.

[2] ابن الجوزي: المنتظم، ج٣، ص ٤٢.

[3] أسد الغابة، ج٦، ص ١٥٥.

[4] صحيح البخاري - باب جزاء الصيد ونحوه - باب حج النساء، الرقم ١٨٦٣؛ صحيح مسلم - كتاب الحج - باب فضل العمرة في رمضان، الرقم ١٢٥٦.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٦٦.

٣٣٧٢. ئەبووشاهی یەمانی(ﷺ)

دەوترێت ئەم هاوەڵە فارس بووەو کاتی خۆی بۆ سەرخستنی سەیف بن زی یەزن چووەتە یەمەن،[1] لە فەرموودەیەکی صەحیحدا باسی هاتووە کە لە ساڵی فەتحی مەککەدا خوزاعە کەسێکیان کوشت و هەواڵ درا بە پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش چوویە سەر سوارەکەی و وتارێکی فەرموو ... کەسێک بە ناوی ئەبووشاە هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) شتێکم بۆ بنووسە، ئەویش فەرمووی: بنووسن بۆ ئەبووشاە.[2]

٣٣٧٣. ئەبووشوعەیبی لحام(ﷺ)

ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانە، باسوخواسی لە فەرموودەیەکدا هاتووە کە ئەبوومەسعوود دەڵێت: جارێک پیاوێک لە پشتیوانان کە بە ئەبووشوعەیب ناسرابوو هات و بە خزمەتکارێکی خۆی کە قەساب بوو وت: خواردنێکم بۆ بکە بەشی پێنج رۆژ بکات، دەمەوێت ئەم پێنج رۆژە پێغەمبەر(ﷺ) میوانداری بکەم، چونکە برسێتیم بەنێوچاوانیەوە بینی، کابرا بانگهێشتی خەڵکەکەی کرد و پیاوێکیش لەگەڵیاندا هات، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إِنَّ هَذَا قَدْ تبِعَنَا ، فَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَأْذَنَ لَهُ فَأْذَنْ لَهُ ، وَإِنْ شِئْتَ أَنْ يَرْجِعَ رَجَعَ) (ئەمە شوێنمان کەوت، ئەگەر دەتەوێت مۆڵەتی بدە، ئەگەریش دەتەوێت دەتوانیت بیگەڕێنیتەوە)، کابرا وتی: نەخێر، مۆڵەتی پێ دەدەم با بێت.[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٧١.

[2] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب المغازي - حديث فتح مكة، الرقم ٣٨٠٧٦؛ صحيح البخاري - كتاب في اللقطة - باب كيف تعرف لقطة أهل مكة، الرقم ٢٤٣٤؛ صحيح مسلم - كتاب الحج - باب تحريم مكة وصيدها وخلاها وشجرها ولقطتها، الرقم ١٣٥٥.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند الشاميين(ﷺ) - بقية حديث أبي مسعود البدري الأنصاري(ﷺ)، الرقم ١٧٣٦٠؛ صحيح البخاري - كتاب البيوع - باب ما قيل في اللحام والجزار، الرقم ٢٠٨١؛ صحيح مسلم - كتاب الأشربة - باب ما يفعل الضيف إذا تبعه غير من دعاه صاحب الطعام، الرقم ٢٠٣٦.

٢٣٧٤. ئەبووصحاری سەعدی(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە هەتا جەنگی حونەینیش موسڵمان نەبوو و لەنێو سوپای بێباوەڕاندا بوو، دوای ئەوە موسڵمان بوو.[١]

٢٣٧٥. ئەبووصەفییە(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە لە کۆچەرییەکانە و مەولای پێغەمبەر(ﷺ) بووە، باسی لە گێڕانەوەیەکدا هاتووە کە بە دەنک تەسبیحاتی کردووە، لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە کە دەنکە چەوی لا بوو، تا نیوەڕۆ تەسبیحاتی پێ دەکرد، دوای نیوەڕۆش تا ئێوارە جارێکی تر تەسبیحاتی پێ دەکرد.[٢]

٢٣٧٦. ئەبووضبیسی جوهەنی(رضي الله عنه)

یەکێکە لە بەشداربوانی بەیعەتی ریضوان، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و دواتر لە ئەسکەندەرییە نیشتەجێ بوو و لە کۆتاییەکانی سەردەمی دەسەڵاتی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کرد.[٣]

٢٣٧٧. ئەبووطەلیق(رضي الله عنه)

ئەبووطەلیق دوو وشتری هەبوو کە یەکێکیانی بۆ حەج دانابوو و ئەوی دیکەشی بۆ جیهادی ڕێی خوا تایبەت کردبوو، کاتێک وەرزی حەج هات، ئوممومطەلیقی هاوسەری ویستی بەشداری حەج بێت، داوای لێکرد خۆی بە یەکێکیان و ئەمیش بەوی دیکەیان بەشدار بن بۆ حەج، ئەبووطەلیق پێی وت: مەگەر نازانیت من ئەو وشترەیانم تایبەت کردووە بە جیهادی ڕێی خوا؟

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٨٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٨٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٨٩.

هاوسەرەکەی وتی: دەی خۆ حەجیش لە ڕێی خوادایە، ڕەحمەتی خوات لێ بێت ئەوەم لەگەڵ بکە، بەلاَم ئەبووطەلیق ڕازی نەبوو، ئومموطەلیق وتی: دەی ئەوەی خۆت بە نیازیت پێی بڕۆیت ئەوەیانم بدەرێ با پێی بچم بۆ حەج، ئەبووطەلیق وتی: ناتوانم لەو پاداشتەدا تۆ پێش خۆم بخەم و خۆمی لێ بێبەش بکەم، وتی: دەی لەو خەرجییەی هەتە بەشم بدە با پێی بچم، ئەویش وتی: هیچی زیادەم نیە جگە لەوەی بەشی خەرجی من و تۆ و خێزانەکەمانە و دەبێت بۆ خەرجی ئێوەی جێبهێڵم، ئەگەرنا لەوە زیاترم هەبوایە بە دڵنیاییەوە پێم دەدایت، خێزانی پێی وت: ئەگەر ئەوەم بدەیتێ دڵنیابە خوای گەورە دەیهێنێتەوە شوێنی بۆت، بەلاَم هەر ڕازی نەبوو، ئینجا پێی وت: دەی ئەگەر گەیشتیت بە پێغەمبەر(ﷺ) ئەوە سەلامی منی پێ بگەیەنە و ئەوەی پێم وتیت بۆی باس بکە، ئەبووطەلیقیش وایکرد، ئەویش فەرمووی (صَدَقَتْ أُمُّ طَلِيقٍ ، لَوْ أَعْطَيْتَهَا جَمَلَكَ كَانَ فِي سَبِيلِ اللهِ ، وَلَوْ أَعْطَيْتَهَا نَاقَتَكَ كَانَ فِي سَبِيلِ اللهِ ، وَإِنْ أَعْطَيْتَهَا مِنْ نَفَقَتِكَ أَخْلَفَهَا اللهُ لَكَ) (ئومموطەلیق ڕاست دەکات، ئەگەر وشترەکەت پێ بدایە ئەوە لە ڕێی خوادا بوو، ئەگەر وشترە -ناقە-کەشت پێ بدایە هەر لە ڕێی خوادا بوو، ئەگەریش لە خەرجییەکەت پێت بدایە ئەوە بە دڵنیاییەوە خوای گەورە دەیخستەوە شوێنی بۆت) ئەبووطەلیق وتی: دەی هاوسەرم پرسیاری ئەوەی هەیە چ شتێک هاوتای حەجێکە؟ فەرمووی (عمرة في رمضان) (عومرەیەک لە ڕەمەزاندا).[1]

٣٢٧٨. ئەبولعاصی کوڕی ڕەبیع(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە زاوای پێغەمبەری خوایە(ﷺ) و هاوسەری زەینەبی کچیەتی، زەینەب لەگەڵ ئەبولعاصی کوڕی ڕەبیعدا هاوسەرگیری

[1] المعجم الكبير للطبراني - مسند من يعرف بالكنى - من يكنى أبا طليق - أبو طليق الأشجعي، الرقم ٨١٦؛ المطالب العالية بزوائد المسانيد الثمانية - كتاب الحج - باب الحمل على الراحلة في الحج يحسب من سبيل الله، الرقم ١١٤٨، الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧ ، ص ١٩٥ وقال سنده جيد.

کرد کە پوورزای زەینەب و خوشکەزای خەدیجەی دایکی باوەڕداران بوو، بەڵام ئەبولعاص موسڵمان نەبوو، هەر بۆیە ئامادە نەبوو لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) کۆچ بکات بۆ مەدینە و بە بێباوەڕی لە مەککە مایەوە، بەڵام پێغەمبەری خوا(ﷺ) زەینەبی نەگێڕایەوەو لای مێردەکەی خۆی هێشتیەوە و فەرمانیشی نەکرد زەینەب کۆچ بکات بۆ مەدینە.[1]

سەبارەت بە کاتی هاوسەرگیریەکەیان، ذەهەبی دەڵێت: ئیبن سەعد دەڵێت: پێش ئەوەی سروش دابەزێت هاوسەرگیریان کردووە، بەڵام ئەوە زۆر دوورە لە راستیەوە.[2]

قسەکەی ذەهەبیش راستە، چونکە زەینەب لەکاتی دابەزینی سروشدا تەمەنی تەنها دە ساڵان بووە، جا ئەگەر پێش ئەوە بەهاوسەر گیرابێت ئەوە تەمەنی کەمتر لە دە ساڵان دەکات، بەڵام راستتر ئەوەیە دوای دابەزینی سروش بەهاوسەر گیراوە.

ئەبولعاصی مێردی زەینەب لە جەنگی بەدردا لەناو ریزی بێباوەڕاندا بەشداری کرد و دواتر بەدیل گیرا، ئینجا عەمری برای هات تا بە پارە ئازادی بکات، زەینەب گەردن بەندێکی لابوو کە هی خەدیجەی دایکی بوو و کاتێک زەینەب شووی کرد بە ئەبولعاص خەدیجەدا بووی بە زەینەب، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) ئەوەی بینی ناسیەوەو خەدیجەی بیر کەوتەوەو سۆزی بۆی جوولا و خەڵکەکەی دواند و خەڵکەکە رازی بوون تا ئەبولعاص ئازاد بکرێت، ئینجا گەردنبەندەکەی گێڕایەوە بۆ زەینەب و مەرجی لەسەر ئەبولعاص دانا تا واز لە زەینەب بهێنێت، ئەویش رازی بوو، ئیتر زەینەب کۆچی کرد بۆ مەدینە.[3]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٦٥.

[2] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٤٦.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٦٥.

لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) نموونەی خەزووری تێگەیشتوو و دڵسۆز و وێنەی باوکی خەمخۆر دەبینین، پێغەمبەر(ﷺ) هەرچەندە دەیزانی زاواکەی بێباوەڕە، دەیزانی زاواکەی هاتووە تا دژایەتی دینی خوا بکات و بەرامبەر سوپایەک وەستاوە کە خەزووری سەرکردەیەتی، کەچی پاش ئەوەش کە بەدیلی دەگرێت، هێشتا ئامادە نیە سزای بدات، تەنها مەرجی لەسەری ئەوەیە کە واز بهێنێت لە زەینەبی کچی بێتەوە بۆ لای، ئەویش نەک بە تەلاق، بەڵکو پێغەمبەری خوا(ﷺ) نەیهێشت تەلاق بکەوێتە نێوانیانەوە، دواتریش دوای ئەوەی زەینەب هاتەوە مەدینە جارێکی دی ئەبولعاصی مێردی بەدیل گیرا، کەچی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دووبارە چاکەی لەگەڵ نواند و ئازادی کرد، جا کوان ئەو خەزوور و باوکانەی ئەمڕۆ کە خۆ بە شوێنکەوتەی پێغەمبەر(ﷺ) دەزانن تا بە جوانی رامێنن لەم بەسەرهاتە نەک تەنها وەک رووداوێک بیخوێننەوەو بەسەریدا تێپەڕ بن.

لە گێڕانەوەی تردا هاتووە کە زەینەب خۆی کەسی نارد بۆ ئازادکردنی ئەبولعاصی مێردی و پارەی بە کەسەکەدا نارد، لەگەڵیشیدا گەردنبەندەکەی نارد.[1]

دوای ئەوەی ئەبولعاص لە بەدر ئازاد بوو و گەڕایەوە، بەڵێنەکەی خۆی بردە سەر و دەرفەتی زەینەبی دا بچێت، زەینەبیش کۆچی کرد بۆ مەدینە بۆ لای باوکی.[2]

لە ساڵی شەشەمی کۆچیدا پێغەمبەر(ﷺ) سریەیەکی نارد تا هێرش ببەنە سەر کاروانێکی قورەیشیەکان، لەناو کاروانەکەدا ئەبولعاص بەدیل گیرا و هێنرایەوە مەدینە، ئەبولعاص چوویە لای زەینەب تا پەنای بدات، ئەویش پەنای دا، پێغەمبەری خوایش(ﷺ)بە پەنادانەکەی زەینەب رازی بوو، ئینجا زەینەب داوای کرد چی لێ سەنراوە بۆی بگێردرێتەوە، ئەوەشی بۆ کرا،

---

[1] البداية والنهاية لابن كثير، ج٣، ص ٣١٢.

[2] البداية والنهاية لابن كثير، ج٤، ص ١٧٨.

ئەبولعاص گەڕایەوە مەککەو چی سپاردەی خەڵکی لابوو گێڕایەوە و دواتر لە ساڵی حەوتەمی کۆچیدا گەڕایەوە بۆ مەدینەو لەوێ موسڵمان بوو و زەینەبی خێزانیشی بوویەوە بە هاوسەری،[1] هاوسەرگیریەکەشیان هەر لەسەر بنەمای ئەو هاوسەرگیریەی یەکەم بوو نەک سەرلەنوێ مارە بکرێتەوە.[2]

زەینەب لە ئەبولعاص کوڕێکی هەبوو بە ناوی عەلی کە هەر بە هەرزەکاری وەفاتی کرد،[3] کچێکیشی هەبوو بە ناوی ئومامە کە پێغەمبەر(ﷺ) زۆری خۆشدەویست، تەنانەت کە نوێژی دەکرد ئومامەی دەگرتەباوەش، کە دەچوو بە سوجدەدا دایدەنا، کە هەڵدەسایەوە هەمدی دەیگرتەوە باوەش.[4]

زەینەب لە ساڵی هەشتەمی کۆچیدا وەفاتی کرد، زۆری نەخایاند کە ئەبولعاصی مێردیشی کۆچی دوایی کرد،[5] گێڕانەوەیەکی تر دەڵێت: لە ساڵی دوانزەی کۆچی لە خیلافەتی ئەبووبەکری صدیقدا وەفاتی کردووە، بۆچوونێکیش پێی وایە لە جەنگی یەمامەدا شەهید بووە.[6]

٢٣٧٩. ئەبووعەبدوڕەحمانی ئەنصاری(رضي الله عنه)

جابیری کوڕی عەبدوڵا دەگێڕێتەوە کە یەکێک لە پشتیوانان منداڵێکی بوو و ناوی نا قاسم، ئێمەش وتمان کونیەی ئەبولقاسمت پێ نادەین، هەواڵ درا بە پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش فەرمووی (کوڕەکەت ناو بنێ عەبدوڕەحمان).[7]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٦٥.

[2] سنن أبي داود - كتاب الطلاق - باب إلى متى ترد عليه امرأته إذا أسلم بعدها، الرقم ٢٢٣٧؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر أبي العاص بن الربيع(ﷺ)، الرقم ٦٧٥٧، صححه الألباني في التحجيل في تخريج ما لم يخرج من الأحاديث و الاثار في إرواء الغليل(٦٠/١).

[3] سير أعلام النبلاء، ج٢، ص ٢٤٦.

[4] صحيح مسلم - كتاب المساجد ومواضع الصلاة - باب جواز حمل الصبيان في الصلاة، الرقم ٥٤٣؛ صحيح ابن حبان - كتاب الصلاة - باب ما يكره للمصلي وما لا يكره - ذكر الإباحة للمصلي حمل الشيء النظيف على عاتقه في صلاته، الرقم ٢٣٣٩.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٦٦٥.

[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٠٩.

[7] صحيح البخاري - كتاب الأدب - باب أحب الأسماء إلى الله عز وجل، الرقم ٦١٨٦.

٣٢٨٠. ئەبووعەبدوڕەحمانی جوهەنی(رضي الله عنه)

ئـەم هاوەڵـە لـەو هاوەڵانەیـە بەشـداری فەتحـی میصـری کـرد و لـەوێ نیشـتەجێ بـوو.[1]

فەرموودەیەکـی لـە پێغەمبـەری خـواوە(ﷺ) گێڕاوەتـەوە کـە کاتێـک نیـازی هەبـوو هێـرش بباتـە سـەر جوولەکـەکان فەرمـووی (إِنِّي رَاكِبٌ غَدًا إِلَى الْيَهُودِ ، فَلَا تَبْدَؤُوهُمْ بِالسَّلَامِ ، فَإِذَا سَلَّمُوا عَلَيْكُمْ فَقُولُوا: وَعَلَيْكُمْ)[2] (مـن سـبەینێ بـەرەو رووی جوولەکـەکان دەردەچـم، بۆیـە ئێـوە دەستپێشـخەری مەکـەن لـە سـەلامکردن لێیـان، ئەگەریـش سـەلامیان لێکـردن لـە وەڵامـدا پێیـان بڵێـن وعلیکـم).

٣٢٨١. ئەبووعەبدوڕەحمانی خەطمی(رضي الله عنه)

عەبدوڕەحمانـی کـوڕی فەرموودەیەکـی لێوەگێڕاوەتـەوە کـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) فەرمـووی (مَثَلُ الَّذِي يَلْعَبُ بِالنَّرْدِ ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي ، مَثَلُ الَّذِي يَتَوَضَّأُ بِالْقَيْحِ ، وَدَمِ الْخِنْزِيرِ ، ثُمَّ يَقُومُ ، فَيُصَلِّي)[3] (نموونـەی ئـەو کەسـەی گەمـەی مارو‌پەیـژە دەکات و دواتـر هەڵدەسـتێت و نوێـژ دەکات، وەک کەسـێک وایـە بـە رشـانەوەو خوێنـی بـەراز دەسـتنوێژ بگرێـت و دواتـر هەسـتێت نوێـژ بـکات).

٣٢٨٢. ئەبووعوبەیدی مەولا(رضي الله عنه)

یەکێکـە لـەو هاوەڵانـەی خزمەتـی پێغەمبـەری خوایـان(ﷺ) دەکـرد، ئەبووعوبەیـد دەڵێـت: جارێـک خواردنـم بـۆ پێغەمبـەر(ﷺ) لێدەنـا و ئەویـش حـەزی لـە گۆشـتی دەسـت بـوو، منیـش لێـی نەویـم و خسـتمە بەردەسـتی،

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢١٨.

[2] سنن ابن ماجه - أبواب الأدب - باب رد السلام على أهل الذمة، الرقم ٣٦٩٩.

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند الأنصار(رضي الله عنهم) - رجل من أصحاب النبي(ﷺ)(رضي الله عنه)، الرقم ٢٣٥٥١؛ السنن الكبرى للبيهقي - كتاب الشهادات - جماع أبواب من تجوز شهادته ومن لا تجوز - باب كراهية اللعب بالنرد أكثر من كراهية اللعب بالشيء من الملاهي، الرقم ٢١٠١٤.

دواتر فەرمووی (نَاوِلْنِي الذِّرَاعَ) دەستەکەم بدەرێ، منیش خستمە بەردەستی، جارێکی دی هەمان شتی فەرموو، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) مەگەر مەڕ چەند دەستی هەیە؟ فەرمووی (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لَوْ سَكَتَّ لنَاوَلتْنِي الذِّرَاعَ مَا دَعَوْتُ)[1] (سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە ئەگەر بێدەنگ بوویتایە هەتا داوام بکردایە دەستت پێ دەدام).

٣٢٨٣. ئەبووعوبەیدولای باپیری حەرب(رضي الله عنه)

ئەبووعوبەیدولا دەڵێت: هاتمە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووم، فێری ئیسلامی کردم و فێری کردم چۆن زەکات کۆبکەمەوە.[2]

٣٢٨٤. ئەبووعەطییەی بەکری(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە هێشتا لە سەرەتای گەنجیدا بوو چوویە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، خۆی ئەوە دەگێڕێتەوە، دوای وەفاتی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا و لە سجستان نیشتەجێ بوو.[3]

٣٢٨٥. ئەبووعەطییە(رضي الله عنه)

هیچ زانیارییەک لەسەر ناوی نیە، فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) دانیشتبوو کە هەواڵ درا پیاوێک مردووە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی (هَلْ رَآهَ أَحَدٌ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ الْخَيْرِ؟) (ئایا کەستان دیوتانە کارێک لە کارە چاکەکان ئەنجام بدات؟) کەسێک وتی: بەڵێ، شەوێک لەگەڵ

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند المكيين(ﷺ) - حديث أبي عبيد عن النبي(ﷺ)، الرقم ١٦٢١٤؛ شمائل النبي(ﷺ) - باب ما جاء في صفة إدام رسول الله(ﷺ)، الرقم ١٦٩؛ مسند الدارمي - مقدمة المؤلف - باب ما أكرم به النبي(ﷺ) في بركة طعامه، الرقم ٤٥، حسنه شعيب الأرناؤوط.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٢٣.

[3] أسد الغابه، ج٦، ص ٢١١.

ئەودا لە ڕێی خوادا پاسەوانیمان گرت، پێغەمبەر(ﷺ) هەستا و ئەوانەشی لەدەوری بوون هەستان، کە کابرا خرایە ناو گۆڕەکەوە، پێغەمبەر(ﷺ) بە دەستی خۆی خۆڵی دەکرد بەسەریدا و دواتر فەرمووی (إِنَّ أَصْحَابَكَ يَظُنُّونَ أَنَّكَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَأَنَا أَشْهَدُ أَنَّكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ)[1] (هاوەڵەکانت واگومان دەبەن تۆ دۆزەخی بیت، منیش شایەتی دەدەم تۆ لە دارودەستەی بەهەشتییەکانیت).

٣٢٨٦. ئەبووعەقیلی ئەحمەدی(ﷺ)

ئەبووئەحمەد دەڵێت: بەڵێنی حەجم بە هاوسەرەکەم دا، بەڵام دواتر غەزایەکم هاتەڕێ، هاوسەرەکەم لەسەری سەخت بوو بەڵێنەکەم نەبەمەسەر، منیش چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ئەوکات لەنێو قەرەباڵغییەکدا بوو، فەرمووی (مرها أن تعتمر في رمضان، فإنّها تعدل حجّة)[2] (بیبە با لە ڕەمەزاندا عومرەیەک بکات چونکە هاوتای حەجێکە).

٣٢٨٧. ئەبووعەقیلی ئەنصاری(ﷺ)

ئەم هاوەڵە لە پشتیوانانەو لە فەرموودەیەکدا باسی هاتووە کە کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد خەڵک خێر بکات، ئەبووعەقیل هات و نیو مشت خێری هێنا، کابرایەکی تریش هات و شتێک لەو زیاتری هێنا، دووڕووەکان لاقرتێیان دەکرد و دەیانوت: خوا زۆر لەوە دەوڵەمەندترە منەتی بەو خێرە هەبێت، ئەم کەسە بەس لەبەر ڕووپامایی ئەم خێرەی هێناوە، ئەوەبوو ئایەت لەو بارەوە دابەزی (الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لا يَجِدُونَ إِلا جُهْدَهُمْ).[3]

---

[1] المعجم الكبير للطبراني – مسند من يعرف بالكنى – من يكنى أبا عطية – أبو عطية، الرقم ٩٤٥.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٣٤.

[3] صحيح مسلم – كتاب الزكاة – باب الحمل بأجرة يتصدق بها والنهي الشديد عن تنقيص المتصدق بقليل، الرقم ١٠١٨؛ السنن الكبرى للنسائي – كتاب الزكاة – صدقة جهد المقل، الرقم ٢٣٢١.

٣٢٨٨. ئەبووعەمری کوڕی عەددی(ﷺ)

ئـەم هاوەڵـە لـە خوزاعییەکانـە و یەکێکـە لـە موسـڵمانبوانی پـاش فەتحـی مەککـە.[١]

٣٢٨٩. ئەبووعەمرەی کوڕی سەکەن(ﷺ)

لـە پشـتیوانانە و یەکێکە لـە بەشـداربوانی غـەزای ئوحـود و تیایدا بریـندار بـوو و دواتـر شـەهید بـوو، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمانـی کـرد ئەسـپەردە کـرا، ئـەم هاوەڵـە یەکـەم کـەس بـوو لـە گۆڕسـتانی بەنـی حـەرام ئەسـپەردە کـرا.[٢]

٣٢٩٠. ئەبووعەمرەی ئەنصاری(ﷺ)

لـە پشـتیوانانە و لـە گێڕانەوەیەکدا باسـی هاتـووە کـە کاتێـک نەخـۆش بـوو پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) چـوو بـۆ سـەردانی و بانگـی کـرد، کەسـوکارەکەی پێیـان وت: ئـەوە پێغەمبـەری خوایـە(ﷺ)، مەبەسـتیان بـوو وەڵام بداتـەوە، بـەڵام بـاری تەندروسـتی هێنـدە خـراپ بـوو نەیدەتوانـی وەڵام بداتـەوە، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی (دعوه، لو استطاع لأجابني) (وازی لـێ بهێنـن، ئەگـەر بیتوانیایـە وەڵامـی دەدامـەوە)، ئافرەتـەکان کـە ئەوەیـان بیسـت و زانییـان بارودۆخـی ئەبووعەمـرە چەنـدە خراپـە، قیژاندیـان، پیاوەکانیـش ژنەکانیـان بێدەنـگ کـردن، ئینجـا پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی (دعوهنّ، فإذا وجب فلا تبكينّ باكية)[٣] (وازیـان لـێ بهێنـن، ئەگـەر تـەواو بـوو و گیانـی سـپارد بـا ئیتـر کـەس نەگـری).

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٣٩.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٤٣.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٤٢.

٣٢٩١. ئەبووعەمری ئەنصاری(ﷺ)

ئـەم هاوەڵـە لـە پشـتیوانانە و بەشـداری هەریـەک لـە بەیعەتـی عەقەبـە و غەزاکانـی بـەدر و ئوحودیشـی کـرد، دوای وەفاتـی پضغەمبـەر(ﷺ) ژیـا و لـە سـەردەمی خیلافەتـی عەلـی کـوڕی ئەبووتالیبدا بەشـداری صفینـی کـرد، لەنێو جەنگەکـەدا فەرموودەیەکـی گێڕایـەوەو وتـی: لـە پێغەمبـەری خـوام(ﷺ) بیسـتووە دەیفەرمـوو (مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَلَغَ أَوْ قَصرَّ كَانَ ذَلِكَ مِنَ السَّهْمِ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ) (هەرکـەس لـە ڕێـی خـوادا تیرێـک باهوێژێـت، ئـتر تیرەکـە بگات یـان کـورت هەڵبهێنێـت، لـەو تیـرەوە لـە ڕۆژی دوایـیدا ڕووناکییەکـی دەسـت دەکەوێـت)، دواتـر پێـش خۆرئاوابـوون ئەبووعەمـرە کـوژرا.[1]

٣٢٩٢. ئەبووعەمر(ﷺ)

عەمـری کـوڕی فەرموودەیەکـی لێـوە گێڕاوەتـەوە دەڵێـت: پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) جەژنـی ڕەمـەزان چوویـە دەرەوەو لـە لای ڕاسـتیەوە ئوبـەی کـوڕی کەعب و لـەلای چەپیشـیەوە عومـەری کـوڕی خەتتـاب بـوو، کە لێبوویـەوە، دای بـە لای ماڵـی ئەبووکەبیـردا و گۆشتفرۆشـەکانیش لـە پەنـا ئـەو ماڵـەدا بـوون، هێشـتا بـاوی نەفامـی لەنێـو خەڵکدا بـاو بـوو، فەرمـووی: چـۆن دەفرۆشـن؟ ئەوانیـش وتیـان: ئـاوا و ئـاوا، ئەویـش فەرمـووی (بِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ ، وَلاَ تَخْلِطُوا مَيِّتَةً بِمَذْبُوحَةٍ عَلَى النَّاسِ ..)[2] (چۆنتـان پـێ خۆشـە بیفرۆشـن، بـەڵام گۆشـتی مردارەوەبـوو لەگـەڵ سـەربڕاودا تێکـەڵ مەکـەن و بیـدەن بـە خەڵـک..).

---

[1] المستدرک علی الصحیحین - کتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذکر مناقب أبي عمرة الأنصاري(ﷺ)، الرقم ٥٧٣٧.

[2] المعجم الكبير للطبراني - مسند من يعرف بالكنى - من يكنى أبا عمرو - أبو عمرو، الرقم ٩٥٢.

٣٢٩٣. ئەبووعومەیری ئەنصاری(ﷺ)

منداڵێک بوو کە بە ئەبووعومەیر بانگ دەکرا و برای ئەنەسی کوڕی مالیک بوو، زۆر جار پێغەمبەر(ﷺ) کە دەچوو بۆ ماڵی ئوممومسولەیم یاری لەگەڵ ئەبوعومەیر دەکرد و بە خۆشحاڵی دەیبینی، پێغەمبەر(ﷺ) پێی دەفەرموو (یا أباعمیر ما فعل النغیر)،[1] (ئەی ئەبوو عومەیر نوغەیر چی دەکات و چۆنە؟) نوغەیر باڵندەیەکی ئەبوعومەیر بوو کە یاری لەگەڵدا دەکرد، جارێک پێغەمبەر(ﷺ) چوو بۆ لای بینی عومەیر غەمبارە، پرسی بۆچی غەمبارە؟ دایکی وتی: نوغەیر (کە باڵندیەکی بوو) مردووە.[2]

ئەو شەوەی ئەبووعومەیر کۆچی دوایی کرد و ئەبوو طەلحە هاتەوە، ئوممومسەلەمە پێی نەوت و شەو چوونە لای یەک، بەیانی کە ئەبوو طەلحە بەوەی زانی سکاڵای بردە لای پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش فەرمووی (أعرستم اللیلة بارک الله لکم في لیلتکم)، (ئەمشەو چوونە لای یەک، خوا بەرەکەت بخاتە شەوەکەتانەوە)، ئەوەبوو خوا عەبدوڵای پێ بەخشین و پێغەمبەریش(ﷺ) ناوی نا عەبدوڵا.[3]

٣٢٩٤. ئەبووغەزوان(ﷺ)

باسی لە گێڕانەوەیەکدا هاتووە کە حەوت کەس هاتن بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، هەر هاوەڵێک و یەکێک لەو حەوت کەسەی بردەوە ماڵەوەو میوانداری کرد، پێغەمبەریش(ﷺ) ئەبووغەزوانی بردەوە ماڵەوە، شیری حەوت ئاژەڵی بۆ دۆشرا و هەمووی خوارد، پێغەمبەر(ﷺ) پێشنیاری موسڵمانبوونی بۆ کرد و ئەویش موسڵمان بوو، پێغەمبەر(ﷺ) دەستی هێنا بەسەر سنگیدا،

---

[1] صحیح البخاري - کتاب الأدب - باب الکنیة للصبي وقبل أن یولد للرجل، الرقم ٦٢٠٣.
[2] سنن أبي داود - کتاب الأدب - باب ما جاء في الرجل یتکنی ولیس له ولد، الرقم ٤٩٦٩.
[3] تأریخ الإسلام للذهبي، ج٦، ص١١٣.

بۆ بەیانی پێغەمبەر(ﷺ) تەنها یەک مەڕی بۆ دۆشی و شیرەکەی بۆ برد کەچی ئەبووغەزوان نەیتوانی تەواوی بکات، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەوە چیتە ئەبووغەزوان؟ ئەویش وتی: بەو خوایەی تۆی بە پێغەمبەر ناردووە تێر بووم، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی (إنك أمس كان لك سبعة أمعاء، وليس لك اليوم إلا معى واحد)[1] (تۆ دوێنێ ئێوارە وەک ئەوەی حەوت گەدەت هەبێت وابوویت، بەڵام ئەمڕۆ تەنها یەک گەدەت هەیە).

٣٢٩٥. ئەبووغەزیەی ئەنصاری(رضي الله عنه)

غەزیەی کوڕی فەرموودەیەکی لێوە گێڕاوەتەوە کە کاتێک لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) و هاوەڵانێکدا لە سەفەرێکدا بوون، یەکێک لە هاوەڵەکان هاواری لە یەکێک لە هاوەڵە پشتیوانییەکان کرد: هۆ موحەممەد، هۆ ئەبولقاسم، پێغەمبەری خوا(ﷺ) وایزانی مەبەستی ئەوەو وەستا، هاوەڵەکە وتی: بە دایک و باوکمەوە بەقوربانت بم مەبەستم تۆ نەبوو، مەبەستم ئەو کابرا پشتیوانییە بوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی (لا تجمعوا بين اسمي وكنيتي)[2] (لە یەک کاتدا ناو و کونیەکەشم لەخۆتان مەنێن).

٣٢٩٦. ئەبووغەسیلی نابینا(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە نابینا بوو، جارێک دەستنوێژی دەگرت، پێغەمبەر(ﷺ) تەماشای دەکرد، پێی فەرموو: (ژێر قاچت، ژێر قاچت ئەبووبەصیر) مەبەستی بوو بە جوانی ژێر قاچیشی بشوات، ئەویش هێندە گرنگی دا بە شۆردنی تا ئەوەی پێی وترا ئەبووغەسیل، هەروەها بەهۆی ئەو بانگکردنەی پێغەمبەریشەوە(ﷺ) بە ئەبووبەصیریش بانگ دەکرا.[3]

---

[1] أسد الغابه، ج٦، ص ٢٣٣.

[2] أسد الغابه، ج٦، ص ٢٣٣.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٦٢.

٣٢٩٧. ئەبوغادیەی موزەنی(ﷺ)

تەبەرانـی بـە سـەنەد فەرمووەدەیەکـی لێـوە گێڕاوەتـەوە کـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) فەرموویەتـی (سَيَكُونُ بَعْدِي فِتَنٌ شِدَادٌ ، خَيرُ النَّاسِ فِيهَا مُسْلِمُو أَهْلِ الْبَوَادِي الَّذِينَ لَا يَنْدُونَ مِنْ دِمَاءِ النَّاسِ وَلَا أَمْوَالِهِمْ شَيْئًا)[١] (دوای مـن بڕێـک فیتنـە سـەخت دێن، چاکترینی موسڵمانان تیایدا خەڵکی دەشـت ودەرن، ئەوانـەی لـە خوێن و سـامانی خەڵکدا هیـچ دەسـتێکیان نیـە).

٣٢٩٨. ئەبووفریعەی سولەمی(ﷺ)

یەکیکـە لـە بەشـداربوانی غـەزای حونەیـن و فەرمووەدەیەکـی تایبـەت بـەو غەزایـەی گێڕاوەتـەوە کـە کاتێـک چـواردەوری پێغەمبـەر(ﷺ) چۆڵکـرا و موسـڵمانان هەڵهاتـن، بەنوسـولەیم لـەدەوری پێغەمبـەر(ﷺ) مانـەوە، ئەویـش نـزای بـۆ کـردن و فەرمـووی (لا ینسی الله لکم هذا الیوم یا بني سلیم)[٢] (ئـەی بەنـی سـولەیم، خـوای گـەورە ئـەم ڕۆژەتـان لەبیـر نـەکات).

٣٢٩٩. ئەبولقاسمی ئەنصاری(ﷺ)

ئەبووغەزیە دەڵێت: کاتێک لەگەڵ پێغەمبەر(ﷺ) و هاوەڵانێکدا لە سـەفەرێکدا بـوون، یەکێـک لـە هاوەڵـەکان هـاواری لـە یەکێـک لـە هاوەڵـە پشـتیوانییەکان کـرد: هـۆ موحەممـەد، هـۆ ئەبولقاسـم، پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) وایزانـی مەبەسـتی ئـەوەو وەسـتا، هاوەڵەکـە وتـی: بـە دایـک و باوکمـەوە بەقوربانـت بـم مەبەسـتم تـۆ نەبـوو، مەبەسـتم ئـەو کابـرا پشـتیوانییە بـوو، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی (لا تجمعوا بین اسمي وکنیتي)[٣] (لـە یـەک کاتـدا نـاو و کونیەکەشـم لەخۆتـان مەنێـن).

---

[١] المعجم الكبير للطبراني - مسند من يعرف بالكنى - من يكنى أبا غادية - أبو غادية المزني، الرقم ٩١٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٦٧.

[٣] أسد الغابه، ج٦، ص ٢٣٣.

٢٣٠٠. ئەبولقەمراء(ﷺ)

ئەبولقەمراء دەڵێت: کۆمەڵێک بووین لە مزگەوتی پێغەمبەر(ﷺ) بازنەمان دابوو قسەمان ئەکرد، پێغەمبەر(ﷺ) لە یەکێک لە ماڵەکانیەوە هات بۆ لامان و تەماشای ئەڵقەکانی دانیشتنەکانی کرد و دواتر چوو بۆ لای ئەو بازنەیان کە خەریکی قورئان بوون، فەرمووی (بهذا المجلس أمرت) (فەرمانی کۆڕی ئاوام پێ کراوە).[١]

٢٣٠١. ئەبووقەیسی جوهەنی(ﷺ)

یەکێکە لەو هاوەڵانەی لەگەڵ پێغەمبەردا(ﷺ) بەشداری فەتحی مەککەی کرد، دوای وەفاتی پێغەمبەریش () ژیا و لە کۆتاییەکانی سەردەمی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیاندا وەفاتی کرد.[٢]

٢٣٠٢. ئەبووکەبیری هوذەلی(ﷺ)

هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و موسڵمان بوو، داوای لە پێغەمبەر(ﷺ) کرد مۆڵەتی زینای بدات و لێی حەرام نەکرێت، ئەویش فەرمووی (أتحبّ أن یؤتی إلیك مثل ذلك؟) (پێت خۆشە ئەوە لەگەڵ کەسی خۆت بکرێت؟)، وتی نەخێر. فەرمووی (فارض لأخیك ما ترضی لنفسك) (دەی ئەوەی بۆ خۆت بە پەسەندی ئەزانیت بە براکەشتی رەوا ببینە)، ئەبووکەبیر وتی: دەی لە خوا داوام بۆ بکە ئەو حەزەم لەدڵ هەڵکەنێت.[٣]

---

[١] معرفة الصحابة لأبي نعيم، الرقم ٦٩٦٦؛ أسد الغابه، ج٦، ص ٢٤٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٧٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٨٤.

٣٣٠٣. ئەبوولوبابەی ئەسلەمی(رضي الله عنه)

ئەبوولوبابە دەگێڕێتەوە لە ناوچەکەی ئەودا وشترێک دزرا و دواتر ئەو وشترە لای یەکێک لە پشتیوانان بینرا، منیش پێم وت: ئەمە وشترەکەی منە و بەڵگەم دەبێت لەسەری، چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەڵگەم هێنایەوە کە ئەوە وشتری منە، ئەویش بەڵگەی هێنایەوە کە ئەو وشترەی بە هەژدە مەڕ لە بێباوەڕێکی ناوچەی طائیف کڕیوە، پێغەمبەر(ﷺ) پێکەنی و دواتر فەرمووی: (ما شئت يا أبا لبابة؟ إن شئت دفعت إليه ثماني عشرة شاة وأخذت الرّاحلة، وإن شئت خليّت عنها) (چیت دەوێت ئەی ئەبوولوبابە؟ ئەگەر ئەتەوێت هەژدە مەڕی بدەرێ و وشترەکە ببە، ئەگەرنا وازی لێ بهێنە)، منیش وتم. ئێستا ئەوەندەم نیە بیدەمێ، بەڵام با دوابکەوێت بە خورما دەیدەمەوە، پێغەمبەریش(ﷺ) هەر مەڕێکی بە سێ صاع خورما شکاندەوە.[1]

٣٣٠٤. ئەبووموورەی طائیفی(رضي الله عنه)

فەرموودەیەکی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە کە دەفەرمویت (يَقُولُ اللهُ تَعَالَى : ابْنَ آدَمَ ، ارْكَعْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ أَوَّلَ النَّهَارِ أَكْفِكَ آخِرَهُ)[2] (خوای گەورە دەفەرموێت: ئەی ئادەمیزاد، سەرەتای رۆژ چوار رکات نوێژ بکە، خۆم کیفایەتی کۆتایی رۆژەکەت بۆ دەکەم).

٣٣٠٥. ئەبوومەریەمی غەسانی(رضي الله عنه)

کوڕەکەی فەرموودەیەکی لێوە گێڕاوەتەوە کە دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێم وت: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەمشەو کچێکمان بوو، ئەویش فەرمووی (والليّلة أنزلت عليّ سورة مريم فسمّها مريم) (ئەمشەو سوورەتی مەریەم دابەزی بۆ سەرم بۆیە ناوی بنێ مەریەم).

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٢٩١ وضعفه.

[2] السنن الكبرى للنسائي - كتاب الصلاة - عدد ركعات الصلاة - الحث على صلاة أول النهار، الرقم ٤٧٠.

٣٣٠٦. ئەبوومیعەن(رضي الله عنه)

ئەبوومیعەن فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: کەسێک قسەی کرد و زۆر ورد و رەوانبێژانە دوا، پێغەمبەر () فەرمووی (إن من البيان لسحرا) (بەڕاستی لە دەربڕیندا جۆرێک لە جادوو هەیە).

٣٣٠٧. ئەبولمونتەفیق(رضي الله عنه)

بە ئیبنولمونتەفیقیش هاتووە،[١] ئەبولمونتەفیق دەڵێت: هاتمە مەککە و هەواڵی پێغەمبەری خوام(ﷺ) پرسی، وتیان: لە عەرەفەیە، هاتمە خزمەتی و خۆم لێ نزیک کردەوە تا ئەوەی گەردنی وشترەکەم لە گەردنی وشترەکەی نزیک کردەوە، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) شتێکم فێر بکە کە لە سزای خوا رزگارم بکات و بمباتە بەهەشتەوە، فەرمووی (اعبد اللهَ وَلاَ تشرِكْ بِهِ شَيْئًا ، وَأَقِمِ الصَّلاَةَ الْمَكْتُوبَةَ ، وَأَدِّ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ ، وَحُجَّ وَاعْتَمِرْ - وَأَظُنُّهُ قَالَ : وَصُمْ رَمَضَانَ - وَانْظُرْ مَا تُحِبُّ لِلنَّاسِ أَنْ يَأْتُوهُ إِلَيْكَ فَافْعَلْهُ بِهِمْ ، وَمَا تَكْرَهُ أَنْ يَأْتُوهُ إِلَيْكَ فَذَرْهُمْ مِنْهُ)[٢] (خوای گەورە بپەرستە و هیچ هاوەڵێکی بۆ بڕیار مەدە و نوضژە فەرزەکان بەجێبگەیەنە و زەکاتی فەرزکراو بدە و حەج و عومرە بکە و -وابزانم فەرمووی رەمەزان بەڕۆژوو بە- و بزانە حەز دەکەیت خەڵکی چۆن بن لەگەڵت تۆیش وابکە لەگەڵیان و پێت ناخۆشە خەڵکی چۆن بن لەگەڵت بەرامبەریان وا مەبە)

---

[١] المعجم الكبير للطبراني - باب اللام - من اسمه لقيط - لقيط بن عامر أبو رزين العقيلي - وكيع بن حدس ويقال عدس عن أبي رزين، الرقم ١٧٥٥٣.

[٢] المعجم الكبير للطبراني - باب اللام - من اسمه لقيط - لقيط بن عامر أبو رزين العقيلي - وكيع بن حدس ويقال عدس عن أبي رزين، الرقم ١٧٥٥٤.

٣٣٠٨. ئەبولموونذیری جوهەنی(رضي الله عنه)

فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: وتم ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چاکترین وتەم فێر بکە، فەرمووی (قل لا إله إلاّ الله وحده لا شريك له، له الملك، وله الحمد، يحيي ويميت، بيده الخير، إليه المصير، وهو على كلّ شيء قدير - مائة مرّة كلّ يوم، فأنت أفضل النّاس عملا)[1] (هەموو رۆژێک سەد جار بڵێ: لا إله إلاّ الله وحده لا شريك له، له الملك، وله الحمد، يحيي ويميت، بيده الخير، إليه المصير، وهو على كلّ شيء قدير، ئەوە تۆ کردەوەت لە هەموو کەس باشترە).

٣٣٠٩. ئەبوومووەیهیبە(رضي الله عنه)

یەکێکە لەوانەی خزمەتی پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەکرد، ئەم هاوەڵە بەشداربووی غەزای مورەیسیع بوو و لەو غەزایەدا جڵەوی وشترەکەی عائیشەی دایکی باوەڕدارانی گرتبوو.[2]

ئەبوومووەیهیبە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) پێی فەرمووم (إِنِّي قَدْ أُمِرْتُ أَنْ أَسْتَغْفِرَ لِأَهْلِ البَقِيعِ ، فَانْطَلِقْ مَعِي) (فەرمانم پێکراوە داوای لێخۆشبوون بۆ ئەهلی بەقیع بکەم، دەی وەرە لەگەڵم)، لە تاریکایی شەودا بوو لەگەڵی رۆیشتم، کاتێک لە بەقیع وەستا، فەرمووی (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْمَقَابِرِ ، لِيَهْنِكُمْ مَا أَصْبَحْتُمْ فِيهِ مِمَّا أَصْبَحَ فِيهِ النَّاسُ ، لَوْ تَعْلَمُونَ مَا نَجَّاكُمُ اللهُ مِنْهُ ، أَقْبَلَتِ الْفِتَنُ كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يَتْبَعُ آخِرُهَا أَوَّلَهَا ، الْآخِرَةُ أَشَرُّ مِنَ الْأُولَى) (سەلامتان لێ بێت ئەی خەڵکی ناوگۆڕەکان، پیرۆزتان بێت ئەوەی ئێوە تیایدان جیا لەوەی خەڵکی تێیدایە، ئەگەر دەزانن خوا لە چی رزگاری کردون، وەک چڕی تاریکایی شەو فیتنەکان بەسەریەکەوە دێن و ئەمیان بە دوای ئەویاندا دێت، ئەوەی دێت لەوەی پێش خۆی خراپترە) دواتر تەماشایەکی منی کرد و فەرمووی(ﷺ)

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣١٩.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣٢٤.

(ئەیٚ ئەبوومووەیهیبە من کلیلی خەزێنەکانی دنیا و بە هەتایی مانەوە تیایدام پێ بەخشرا و دواتریش بەهەشتم بۆ خرایەڕوو، لەنێوان ئەم دنیا و دیداری پەروەردگارمدا سەرپشک کرام) منیش وتم: بە دایک و باوکمەوە بەقوربانت بم کلیلی خەزێنەکانی دنیا و بە هەتایی مانەوە تیایدا هەڵبژێرە، فەرمووی (لَا وَاللهِ يَا أَبَا مُوَيْـهِبَةَ ، لَقَدِ اخْتَرْتُ لِقَاءَ رَبِّي) (نابەخوا ئەیٚ ئەبوومووەیهیبە، من دیداری پەروەردگارمم هەڵبژارد) دواتر داوای لێخۆشبوونی بۆ مردوانی بەقیع کرد و دواتر ڕۆیشت، ئیتر ئەو ئازارو نەخۆشییەی پێغەمبەر(ﷺ) دەستیپێکرد کە تیایدا وەفاتی کرد.[1]

٢٣١٠. ئەبوونەضرە(رضي الله عنه)

یەکێکە لە بەشداربوانی فەتحی خەیبەر و لە دەستکەوتەکانی غەزاکەشدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەشێکی بۆ بڕییەوە.[2]

٢٣١١. ئەبوونیزر(رضي الله عنه)

ئەم هاوەڵە حەبەشییە و کوڕی پادشای حەبەشە بووە، هەر لە منداڵییەوە کە باسی ئیسلامی بیستووە شەیدای بووەو هاتۆتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و موسڵمان بووە و زۆربەی کاتی لەگەڵ عەلی کوڕی ئەبووتالیبدا بەسەربردووە.[3]

٢٣١٢. ئەبووهیلالی کەلبی(رضي الله عنه)

ئەبووهیلالی کەلبی لە مەدینە هاتۆتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)، دیارە ماوەیەکی کەم پاش هیجرەت بووە.[4]

---

[1] مسند الدارمي – مقدمة المؤلف – باب في وفاة النبي(ﷺ)، الرقم ٧٩.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣٤٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣٤٣.

[4] أسد الغابه، ج٦، ص ٣١٦؛ الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣٦٢.

٣٣١٣. ئەبووهەیصەمی موزەنی(رضي الله عنه)

کوڕەکەی فەرموودەیەکی لێوەگێڕاوەتەوەو دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) باوکمی بانگ کرد و فەرمووی (إنّي مستعملك على هذا الوادي، فمن جاءك من ها هنا وها هنا فامنعه) (دەتکەم بە بەرپرسی ئەو دۆڵە، هەرکەس لەوێ و لەوێوە هات رێگرییان لێ بکەو مەهێڵە بێن)، ئەویش وتی: من پیاوێکم کوڕم نیە و تەنها کچم هەیە و کەس نیە یارمەتیم بدات، ئەویش فەرمووی (إنّ الله سيرزقك ولدا ويجعل لك أولياء)[١] (زۆر نابات خوای گەورە کوڕێکت پێ دەبەخشێت و دۆست و پشتیوانیشت دەداتێ).

٣٣١٤. ئەبووواثیلەی هوذەلی(رضي الله عنه)

یەکێکە لەو هاوەڵانەی بەشداری فتووحاتی شامی کرد و لەوێیش مایەوە هەتا ئەو کاتەی تاعوونی عەمواس بڵاوبوویەوە،[٢] دوای بڵاوبوونەوەی نەخۆشییەکە و مردنی هەریەک لە ئەبووعوبەیدەو موعاذی کوڕی جەبەل، عەمری کوڕی عاص بوو بە ئەمیر و وتارێکی پێشکەش کرد کە تیایدا خەڵکی هان دەدا بڵاوەی لێ بکەن، وتی: ئەی خەڵکینە، ئەم دەردە کە هات وەک ئاگر تەشەنە دەکات، بۆیە بدەنە شاخەکان و لێی هەڵبێن، ئەبووواثیلەش هەستا و وتی: بەخوا درۆ دەکەیت، کاتێک من هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بووم تۆ لە کەرەکەم خۆاپتر بوویت، عەمریش بەرپەرچی نەدایەوەو چوویە دەرەوەو خەڵکیش بڵاوەیان لێکرد.[٣]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣٦٧.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٧، ص ٣٦٩.

[٣] مسند أحمد بن حنبل - مسند العشرة المبشرين بالجنة وغيرهم - حديث أبي عبيدة بن الجراح واسمه عامر بن عبد الله(رضي الله عنه)، الرقم ١٧١٩.

٣٣١٥. ئەبووواقیدی مەولا (رضي الله عنه)

یەکێکە لەوانەی خزمەتی پێغەمبەری خوایان(ﷺ) دەکرد، فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی (مَنْ أَطَاعَ اللهَ فَقَدْ ذَكَرَ اللهَ، وَإِنْ قَلَّتْ صَلَاتُهُ وَصِيَامُهُ، وَتِلَاوَتُهُ لِلْقُرْآنِ، وَمَنْ عَصَى اللهَ فَلَمْ يَذْكُرْهُ، وَإِنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ وَصِيَامُهُ، وَتِلَاوَتُهُ لِلْقُرْآنِ)[1] (هەرکەس گوێڕایەڵی خوا بکات ئەوە یادی خوای کردووە با نوێژ و ڕۆژوو و قورئانخوێندنیشی کەم بێت، هەرکەسیش لە فەرمانی خوا لابدات ئەوە یادی خوای نەکردووە با نوێژ و ڕۆژوو و قورئانخوێندنیشی زۆر بێت).

٣٣١٦. ئەبووو‌وەهبی جشەمی (رضي الله عنه)

فەرموودەی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە، لەوانەش گێڕاویەیتیەوە کە پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی (تَسَمَّوْا بِأَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ ، وَأَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللهِ عَبْدُ اللهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ ، وَأَصْدَقُهَا حَارِثٌ وَهَمَّامٌ ، وَأَقْبَحُهَا حَرْبٌ وَمُرَّةُ)[2] (ناوی پێغەمبەران لە منداڵ بنێن، خۆشەویستترینی ناوەکانیش لای خوا عەبدوڵا و عەبدوڕەحمانە و ڕاستترینی ناوەکانیش حارث و هەمامە و ناشیرینترینی ناوەکانیش حەرب و موڕەیە).

---

[1] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٦٥١٤.

[2] سنن أبي داود - كتاب الأدب - باب في تغيير الأسماء، الرقم ٤٩٥٠، قال شعيب الأرناؤوط: حديث حسن دون قوله: «تسموا بأسماء الأنبياء».

کونیەکان
(ئافرەتان)

٣٣١٧. ئومموئەزهەری عائیشی(ﷺ)

فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: باوکم بردمی بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و ئەویش دەستی هێنا بەسەر سەرمدا و نزای بەرەکەتي بۆ کردم.[1]

٣٣١٨. ئومموئیسحاقی غەنەوی(ﷺ)

یەکێکە لەو ئافرەتانەی کۆچیان کرد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)،[2] ئومموئیسحاق دەڵێت: لەگەڵ براکەمدا کۆچم کرد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) بۆ مەدینە، لە نیوەی رێدا بووین کە براکەم پێی وتم: ئەی ئومموئیسحاق لێرە دابنیشە چونکە خەرجی و سامانەکەم لە مەککە لەبیرچووە، ئەچم بیهێنم, منیش وتم: ئەترسم ئەو هاوسەرە فاسقەم شتێکت لێ بکات، وتي: نا، ان شاءالله، چەند رۆژێک مامەوە هەتا پیاوێک هات کە ئەمناسی، وتی: ئەی ئومموئیسحاق بۆچی لێرە دانیشتویت؟ وتم: چاوەڕێی ئیسحاقی برام ئەکەم چووە خەرجی و سامانەکەی بهێنێت و بێتەوە، ئەویش وتی: ئیحساقت لەدەست چوو، هاوسەرەکەت پێی گەیشت و کوشتی، منیش کەوتمەڕێ هەتا گەیشتمە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بینیم دەستنوێژ دەگرێت، بە گریانەوە وتم: ئەی پێغەمبەري خوا(ﷺ) ئیسحاق کوژرا، ئەویش تەماشای دەکردم، کە سەیرم کرد بەشێک لە ئاوی دەستنوێژەکەی هەڵگرت و پرژاندی بەسەر دەموچاومدا، ئیتر لەوەبەدوا موصیبەتی گەورە تووشی ئومموئیسحاق بوایە فرمێسک لە چاوانی دەهات و نەدەگەیشتنە سەر کولمی.[3]

---

[1] الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج٤، ص ١٩٢٥.

[2] التاريخ الكبير للبخاري، ج٢، ص ١٢٩؛ الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج٤، ص ١٩٢٥.

[3] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٧٨٨٠.

ئومموئیسحاق دەڵێت: لە خزمەتی پێغەمبەردا(ﷺ) بووین کە قاپێک تریتی گۆشتاو هێنرا و پێغەمبەر(ﷺ) لێی خوارد و منیش لێم خوارد و زولیەدەینبش لەگەڵمان خواردی، دواتر پێغەمبەر(ﷺ) پارچە ئێسقانێکي گۆشتاوی هەڵگرت و بەشی منی لێدا و منیش نەمخوارد, فەرمووی: چیتە؟ وتم: بەڕۆژوو بووم و لەبیرم چووبوو, زولیەیەدینیش پێی وتم: تێربوویت ئینجا؟ پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی (لَا بَأْسَ عَلَيْكِ ، إِنَّمَا هُوَ رِزْقٌ سَاقَهُ اللهُ إِلَيْكِ فَأَتِمِّي صَوْمَكِ)[١] (هیچ کێشە نیە، ئەوە رۆزییەک بووە خوای گەورە پێی بەخشیویت، بۆیە رۆژووەکەت تەواو بکە).

٣٣١٩. ئوممومئوسەید هاوسەری ئەبووئوسەیدی ساعیدی(ﷺ)

باسی ئەم ئافرەتە لە هاوەڵە لە گێڕانەوەیەکی بوخاریدا هاتووە کە کاتێک ئەبووئوسەیدی ساعیدی هاوسەرگیری کرد، پێغەمبەری خوا(ﷺ) و هاوەڵانی بانگهێشت کرد، ئوممومئوسەیدی هاوسەری خواردنی بۆ ئامادەکردن و هێنایە بەردەستیان، دواتر چەند خورمایەکی لەنێو جامێکی بەردیندا خستە نێو ئاوەوە، کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) لە خواردن بوویەوە، خورما و ئاوەکەی رادا و تێکەڵی کرد و دواتر پێشکەشی پێغەمبەری خوای کرد بۆ ئەوەی بیخواتەوە.[٢]

٣٣٢٠. ئوممومئەنەسی کچی واقید(ﷺ)

هاوسەری عەمری کوڕی ثەعلەبە بوو و یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی هاتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و بەیعەتیان پێدا.[٣]

---

[١] المعجم الكبير للطبراني – مسند النساء – باب من يعرف من النساء بالكنى – أم إسحاق الغنوية، الرقم ٤١١.

[٢] صحيح البخاري – كتاب النكاح – باب قيام المرأة على الرجال في العرس وخدمتهم بالنفس، الرقم ٤٩٨٢؛ صحيح مسلم – كتاب الأشربة – باب إباحة النبيذ الذي لم يشتد ولم يصر مسكرا، الرقم ٢٠٠٦.

[٣] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٢٨٣.

٣٣٣١. ئوممو‌ئەنەسی هاوسەری ئەبووئەنەس(ﭬ)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانە و فەرمووده‌یەكی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتم: خوای گەورە بتخاتە رەفیقولئەعلا لە بەهەشتدا و منیش لەگەڵت بم، ئینجا وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) كارێكی چاكم فێر بكە هەتا پێوەی پابەندبم، ئەویش فەرمووی (أَقِيمِي الصَّلاَةَ ، فَإِنَّهَا أَفْضَلُ الْجِهَادِ ، وَاهْجُرِي الْمَعَاصِي ، فَإِنَّهَا أَفْضَلُ الْهِجْرَةِ ، وَاذْكُرِي اللَّهَ كَثِيرًا ، فَإِنَّهُ أَحَبُّ الأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَنْ تَلْقَيْنَهُ بِهِ)[1] (نوێژ بكە چونكە ئەوە باشترین جیهادە، واز لە تاوانەكان بهێنە و دووربگرە لێیان ئەوەش باشترین هیجرەتە، زۆر یادی خوا بكە هەتا دەگەیتەوە بە خوا، چونكە ئەوە خۆشەویسترینی كارەكانە لای خوا).

٣٣٣٢. ئوممو‌ئەوسی بەهزی(ﭬ)

ئوممو‌ئەوسی بەهزی باس لەوە دەكات بڕێك رۆنی هەبوو كردیە نێو هیزەیەكەوە، دواتر بە دیاری بردی بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش وەریگرت و نزای بەرەكەتی بۆ كرد، دواتر هیزەكەیان بۆ بردەوە سەیری كرد پڕە لە رۆن، وایزانی پێغەمبەر(ﷺ) رۆنەكەی ئەوی قبووڵ نەكردووە، چوویە خزمەتی و بە دەنگی بەرز هەرایەكی نایەوە، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی (بەسەرهاتەكەی بۆ باس بكەن)، ئەو هیزە رۆنەی لا مایەوەو هەتا سەردەمی خیلافەتی عەلی كوڕی ئەبووتالیب لێی دەخوارد.[2]

---

[1] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب من يعرف من النساء بالكنى - أم أنس الأنصارية، الرقم ٣٥٩.

[2] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب من يعرف من النساء بالكنى - أم أوس البهزية، الرقم ٣٦٣.

٣٣٢٣. ئومموئیاسی کچی ئەنەس(رضي الله عنها)

ئـەم ئافرەتـە لـە پشـتیوانان بـوو و یەکێـک بـوو لەوانـەی هاتنـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و بەیعەتیـان پێـدا.[١]

٣٣٢٤. ئومموئەیمەنی حەبەشی(رضي الله عنها)

ئومموئەیمـەن کـە نـاوی بەرەکـە بـوو، ئافرەتێکـی رەشپێسـتی[٢] حەبەشـی بـوو و کەنیـزەی ئامینـەی دایکـی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) بـوو، ئیشـوکاری ئامینـەی رادەپەڕاند و دایەنیی پێغەمبـەری خوایشـی(ﷺ) دەکرد، دوای وەفاتی خەدیجـەش، وەک نەریتـی ئـەو سـەردەمە، بـە میراتیـی مایـەوە بۆ پێغەمبـەری خـوا(ﷺ)، پێغەمبەریش(ﷺ) کاتێک خەدیجـەی بەهاوسـەرگرت، ئومموئەیمەنی ئـازاد کـرد.[٣]

پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) خۆشەویسـتیەکی تایبەتـی هەبـوو بـۆ ئومموئەیمـەن، بۆیـە هەوڵیـدەدا ژیانێکـی بـۆ پێکەوە بنێت، دوای پێغەمبەرایەتـی، بـە هاوەڵانـی دەفەرمـوو (من سرّه أن يتزوّج امرأة من أهل الجنّة فليتزوّج أمّ أيمن)،[٤] (هەرکـەس حـەز دەکات، ئافرەتێک لـە داروەسـتەی بەهەشـتییەکان بـە هاوسـەربگرێت، ئـەوە بـا ئومموئەیمـەن بەهاوسـەر بگرێت،) ئەوەبوو دواجـار ئومموئەیمەنی بـە تەمەنـی داخوازیـی کـرد بـۆ زەیـدی کـوڕی حارثـە[٥] کـە وەک کـوڕی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) بـە تەبەننـی ناسـرابوو، زەیدێک کـە بـە خۆشەویسـتی پێغەمبـەر(ﷺ) ناسـرابوو، دواتـر ئوسـامەی کوڕیشـی بـە خۆشەویسـتی کـوڕی خۆشەویسـت

---

[١] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨، ص ٢٤٣.

[٢] ابن الجوزي: المنتظم في التأريخ، ج٤، ص ٣٤٠.

[٣] ابن حجر: الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٥٨ – ٣٥٩.

[٤] ابن حجر: الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٥٩.

[٥] صحيح مسلم – كتاب الجهاد والسير – باب رد المهاجرين إلى الأنصار منائحهم من الشجر والثمر حين استغنوا عنها بالفتوح، الرقم ١٧٧١.

ناسـرابوو، واتـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) داوای نەکـرد بـۆ کەسـێکی ناشـیرین و نـەدار و نـەزان و لاواز، بەڵکـو زەیـد کەسـایەتیەک بـوو کـە پێغەمبـەر(ﷺ) دەیفەرمـوو (ئـەرێ بەخـوا ئـەو کەسـە بـۆ ئەمیرایەتـی دروسـت کرابـوو، دوای خۆیشـی کوڕەکەشـی بـۆ ئەمیرایەتـی دروسـت کـراوە).[1]

لـە قۆناغـی مەدینەشـدا، چ ئومموئەیمـەن سـەردانی ماڵـی پێغەمبـەری خـوای(ﷺ) دەکـرد و لـەوێ دەمایـەوە، چ پێغەمبـەری خوایـش(ﷺ) سـەردانی ماڵـی ئومموئەیمەنـی دەکـرد و لـەوێ دەحەسـایەوە.

جەهجاهـی غیفـاری دەڵێـت: لەگـەڵ دەسـتەیەک لـە ئەندامانـی هۆزەکـەم هاتـم تـا موسـڵمان بـم، کاتێـک هاتیـن بـۆ لای پێغەمبـەر(ﷺ) نوێـژی ئێـوارە بـوو، کاتێـک پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) سـەلامی دایـەوە: فەرمـووی: (بـا هەرکامتـان دەسـتی ئـەوەی پاڵـی بگرێـت)، ئیتـر هیـچ کـەس لـە مزگەوتـدا نەمایـەوە جگـە لـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) و مـن، منیـش کەسـێکی باڵابـەرز و قەبـە بـووم و کـەس خـۆی نـەدەدا لـە قـەرەم، ئـەو شـەوە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) منـی بـردەوە بـۆ ماڵـی خـۆی، ئەوەبـوو بزنێـک دۆشـرا بـۆم، منیـش هەموویـم خـواردەوە، پێغەمبـەر(ﷺ) شـیری حـەوت بزنـی بـۆ هێنـام و منیـش شـیرەکەم دەخـواردەوە، دواتـر خواردنێکـی تـرم بـۆ هێنـرا و منیـش خواردمـەوە، ئومموئەیمـەن وتـی: خوایـە ئـەوەی ئەمشـەو پێغەمبـەری خـوای(ﷺ) برسـی کـرد، برسـی بکەیـت، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: (مه یا أم أيمن أكل رزقه ورزقنا على الله تعالى)، (وس ئـەی ئوممـو ئەیمـەن، رۆزیـی خـۆی خـواردووە و رۆزیـی ئێمـەش لای خوایـە)، بـۆ بەیانـی هەمـدی هەمـوو هـاوەڵان کۆبوونـەوەو هـەر هاوەڵێـک باسـی ئـەوەی دەکـرد شـەو چـی کـردووەو چـی خـواردووە، جەهجاهیـش وتـی: مـن شـیری حـەوت بزنـم خواردوەتـەوەو خواردنێکـی تریشـم (البرمـة) بـۆ هێنـراوەو ئەویشـم خـواردووە، ئینجـا هەموویـان لەگـەڵ پێغەمبـەر(ﷺ) نوێـژی ئێوارەیـان کـرد، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی: (بـا هەرکەسـتان کەسـەکەی پـاڵ خـۆی

[1] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٢، ص١٩٠.

بیاتەوە لەگەڵ خۆی)، ئەوەبوو هەموو چوونەوەو تەنها مایەوە سەر من و پێغەمبەر(ﷺ)، منیش کەسێکی باڵابەرز و زەبەلاح بووم و کەس خۆی نەدەدا لە قەرەم، هەمدی پێغەمبەر(ﷺ) منی بردەوەو بزنم بۆ دۆشرا و منیش تێرم خواردەوەو تێر بووم، ئوممو ئەیمەن وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئایا ئەوە میوانەکەی دوێنێ شەومان نەبوو؟ فەرمووی با، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (إنه أكل في معاء مؤمن الليلة وأكل قبل ذلك في معاء كافر، والكافر يأكل في سبعة أمعاء والمؤمن يأكل في معاء واحد)،[1] (ئەو ئەمشەو بە ریخۆڵەی باوەڕدار نانی خوارد و پێشتر بە ریخۆڵەی بێباوەڕ نانی دەخوارد، بێباوەڕ لە حەوت ریخۆڵەدا نان دەخوات و باوەڕداریش لە یەک ریخۆڵەدا نان دەخوات).

ئەمە واتای ئەوە دەگەیەنێت کە ئوممو ئەیمەن زۆرجار لە ماڵی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) ماوەتەوە.

جاری وایش هەبوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەچوو بۆ سەردانی ئوممو ئەیمەن، بۆ نموونە: ئەنەسی کوڕی مالیک دەڵێت: جارێک پێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆ سەردان چوو بۆ لای ئوممو ئەیمەن، منیش لەگەڵی چووم، ئوممو ئەیمەن خواردنەوەیەکی هێنا بۆ پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش یان بەڕۆژوو بوو یان نەیدەویست بیخواتەوە، بۆیە گێڕایەوەو نەیخواردەوە.[2]

جۆرێک لە نازکێشان و دڵڕاگرتنی تایبەت لەنێوان پێغەمبەری خوا(ﷺ) و ئوممو ئەیمەنی حەبەشیدا هەبوو، جاری وا هەبوو، پێغەمبەری خوا(ﷺ) نازی ئوممو ئەیمەنی دەکێشا، بۆ نموونە: جارێک ئوممو ئەیمەن لەگەڵ عائیشە، لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) بوون، پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئاوی دەخواردەوەو ئوممو ئەیمەنیش سەیری دەکرد، بە پێغەمبەری خوای وت: کەمێک ئاوم بدەرێ، عائیشەش وتی: ئەرێ ئوممو ئەیمەن، ئاوا بە

[1] المطالب العالية بزوائد المسانيد الثمانية - كتاب الأطعمة والأشربة - باب كثرة شرب الكافر لكونه لا يذكر اسم الله تعالى، الرقم ٢٤٣٩.

[2] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب النكاح - جماع أبواب الترغيب في النكاح وغير ذلك - باب ما جاء في القواعد من النساء، الرقم ١٣٦٦٨.

پێغەمبەری خوا دەڵێیت؟ ئەویش وتی: من زۆر لەوە زیاتر خزمەتیم کردووە، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: راست دەکات، ئینجا برێک ئاوی بۆ هێنا و دایە دەست ئومموئەیمەن.[1]

جارێک ئومموئەیمەن داوای وڵاخێکی لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) کرد بۆ ئەوەی بۆ سواریی بەکاری بهێنێت، ئەویش فەرمووی: (تەنها بەچکە وشترێکت پێ دەدەم)، ئومموئەیمەن وتی: ئاخۆ ئەی پێغەمبەری خوا، بەچکە وشتر منی پێ هەڵناگیرێت و من شتی وام ناوێت، پێغەمبەری خوایش(ﷺ) بۆ سوعبەت و گەمە، پێی فەرموو (تەنها بەچکە وشترێکت پێ دەدەم)، مەبەستی ئەوەبوو کە وشتریش لە سەرەتاوە هەر بەچکەیە.[2]

جاری وایش هەبوو ئومموئەیمەن دڵی پێغەمبەری خوای(ﷺ) رادەگرت و بزەی پێ دەبەخشی، بۆ نموونە:

جارێک پێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆ مەرگی کچێکی فرمێسک بە چاوانیدا هاتەخوارێ، ئومموئەیمەنیش لەلای بوو، دەستی کرد بە گریان، خەڵکەکەی چواردەوری، پێیان وت: ئەوە لە خزمەت پێغەمبەری خوادا(ﷺ) دەگریت؟ ئەویش وتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بگری و من نەگریم؟![3]

ئومموئەیمەنی حەبەشی، لە غەزاکاندا بەشداریی دەکرد و پشتیوانیی لە بانگەوازەکەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەکرد، بۆ نموونە: لە غەزای ئوحوددا بەشداری کرد و ئاوی دەگێڕا بۆ موجاهیدان و تیماری بریندارەکانی دەکرد، هەروەها لە غەزای خەیبەریشدا بەشداریی کرد.[4]

پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە سەرەمەرگیدا بوو کە سوپاکەی ئوسامەی کوڕی زەید رووەو موئتە پێشڕەوییان دەکرد، خێرا ئومموئەیمەن کە

---

[1] ابن كثير: البداية والنهاية، ج٨، ص ٢٨٥.

[2] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج

[3] مسند أحمد بن حنبل - مسند بني هاشم(ﷺ) - مسند عبد الله بن العباس بن عبد المطلب(ﷺ) عن النبي(ﷺ)، الرقم ٢٤٥١، حسنه شعيب الأرناؤوط.

[4] ابن الجوزي: المنتظم في التأريخ، ج٤، ص ٢٨٥.

دایکـی ئوسـامە بـوو، هەواڵـی نـارد بـۆ ئوسـامەی کـوڕی و پێـی وت: وا پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) خەریکـە دەمرێـت، بـەم هۆیـەوە ئوسـامە پێشـڕەویی سـوپاکەی وەسـتاند.[1]

پاش وەفاتی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ)، ئومموئەیمـەن جارجـارە دەگریـا، پێـی وتـرا: ئـەوە بـۆ پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) دەگریـت؟ ئەویـش وتـی: مـن دەمزانـی ڕۆژێـک دێـت پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) دەمرێـت، بـەڵام بـۆ ئـەو وەحیـە دەگریـم کـە لامـان هەڵگیـرا،[2] ئـەم قسـەی ئـەم خاتوونـە حەبەشـییە، هەریـەک لـە ئەبووبەکـری صدیـق و عومـەری کـوڕی خەگگابـی خسـتە پرمـەی گریـان.[3]

ئومموئەیمـەن دوای وەفاتی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) زۆر نەژیـا و پێنـج مانگ دوای ئـەوە، وەفاتـی کـرد.[4]

٣٣٢٥. ئوممـوئەییووبی کچی قەیس(ﷺ)

ئەم ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە لـە خەزرەجییـەکان و هاوسـەری هاوەڵی ناسـراو ئەبووئەییووبـی ئەنصارییـە،[5] ئوممـوئەییـووب بـاس لـەو ماوەیـە دەکات کـە پێغەمبـەر(ﷺ) تـازە هاتبوویـە مەدینـە و لـە ماڵـی ئەبووئەییـووب دەمایـەوەو دەڵێـت: خواردنێکیـان بـۆ هێنـا کـە شـتێک لـە سـیر و پیـازی تێدا بـوو، حـەزی نەکـرد بیخـوات و بـە هاوەڵانـی فەرمـوو (**كُلُوهُ ، فَإِنِّي لسْتُ كَأَحَدِكُمْ إِنِّي أَخَافُ أَنْ أُوذِيَ صَاحِبِي**)[6] (ئێوە بیخۆن، مـن وەک ئێوە نیـم، مـن ترسـم هەیـە هاوەڵەکـەم -مەبەسـتی جبریـل بـوو- نارەحـەت بکـەم).

---

[1] ابن الجوزي: المنتظم في التأريخ، ج٤، ص ١٧.

[2] مسند أحمد بن حنبل - مسند أنس بن مالك(ﷺ)، الرقم ١٣٤١٧، صححه شعيب الأرناؤوط.

[3] صحيح مسلم - كتاب فضائل الصحابة - باب من فضائل أم أيمن(ﷺ)، الرقم ٢٤٥٤.

[4] صحيح مسلم - كتاب الجهاد والسير - باب رد المهاجرين إلى الأنصار منائحهم من الشجر والثمر حين استغنوا عنها بالفتوح، الرقم ١٧٧١.

[5] الإصابه في تمييز الصحابه، ج٨، ص ٣٦٢.

[6] جامع الترمذي - أبواب الأطعمة عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في الرخصة في أكل الثوم مطبوخا، الرقم ١٨١٠ وقال حسن صحيح غريب.

٣٣٣٦. ئومموبوردەی ئەنصاری(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانە و پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەردانی ماڵی کردووەو لەوێ نوێژی کردووە.[1]

٣٣٣٧. ئومموبیشری کچی بەڕاء(رضي الله عنها)

فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) لەگەڵ ژمارەیەک لە هاوەڵانیدا لە ماڵی من بوون و لە خواردنێکیان دەخوارد کە ئامادەم کردبوو بۆیان، شتێکی باسکرد کە خەڵکەکە دەستیان لە خواردن هەڵگرت، دواتر فەرمووی (أرواح المؤمنين في طيور خضر يأكلون من الجنّة ويشربون ويتعارفون)[2] (ڕۆحی باوەڕداران لەنێو سکی باڵندەی سەوزدایە و لە بەهەشت دەخۆن و دەخۆنەوەو یەکدی دەناسنەوە)، جا کاتێک کەعب لە سەرەمەرگدا بوو، ئومموبیشر هات بۆ لای و پێی وت: ئەی ئەبووعەبدوڕەحمان، ئەگەر گەیشتیت بە فلانەکەس سەلامی لێ بکە، ئەویش وتی: خوا لێت خۆش بێت ئومموبیشر، ئێمە زۆر لەوە سەرقاڵترین فریای شتی وابکەوین، ئەویش وتی: ئەی ئەبووعەبدوڕەحمان مەگەر نەتبیستووە لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو (إِنَّ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِينَ فِي طَيْرٍ خُضْرٍ تَعْلُقُ بِشَجَرِ الْجَنَّةِ)، ئەویش وتی: بەڵێ.[3]

٣٣٣٨. ئومموبیشری کچی عەمر(رضي الله عنها)

ئومموبیشری کچی عەمری کوڕی عەنمەی کوڕی عەددی، هاوسەری

---

[1] الإصابه في تمييز الصحابه، ج٨، ص ٣٦٣.

[2] الإصابه في تمييز الصحابه، ج٨، ص ٣٦٤.

[3] سنن ابن ماجه – أبواب الجنائز – باب ما جاء فيما يقال عند المريض إذا حضر ، الرقم ١٥١٣، صححه شعيب الأرناؤوط.

عەبدوڕەحمانی کوڕی خیراش بوو و دوای مردنی ئەو پیاوەی شووی کرد بە عەبدوڵای کوڕی بەشیر، ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[1]

٣٣٢٩. ئوممو‌ثابتی کچی ثابت(ﷺ)

ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[2]

٣٣٣٠. ئوممو‌ثابتی کچی ثەعلەبە(ﷺ)

دایکی ناوی کەبشەی کچی مالیک بوو، هاوسەری عەلائی کچی عەمری ئەنصاری بوو، ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[3]

٣٣٣١. ئوممو‌ثابتی کچی جەبر(ﷺ)

هاوسەری عەتیکی کوڕی حارث بوو، ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[4]

٣٣٣٢. ئوممو‌ثابتی کچی حارثە(ﷺ)

هاوسەری عەبدوڵای کوڕی حیمیەر بوو، ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[5]

---

(1) ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٣٠٠.
(2) ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٢٧٤.
(3) ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٣٣١.
(4) ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٢٦٣.
(5) ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٢٩٨.

٣٣٣٣. ئوممو‌ثابتی کچی قەیس(رضي الله عنها)

دایکی ناوی خەولەی کچی عەمر بوو و لە خەزرەجییەکان بوو، ئەم ئافرەتە لە سەری باوکیەوە خوشکی ثابتی کوڕی قەیس بوو کە ئەویش هاوەڵ بوو، ئەم ئافرەتە شووی کرد بە ثابتی کوڕی سوفیان و منداڵێکی لێی بوو بە ناوی سەمماک، ئوممو‌ثابت یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[١]

٣٣٣٤. ئوممو‌ثابتی کچی مەسعوود(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[٢]

٣٣٣٥. ئوممو‌ثەعلەبەی کچی زەید(رضي الله عنها)

هاوسەری عەمری کوڕی ئەوس بوو، ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[٣]

٣٣٣٦. ئوممو‌جەمیلی کچی جولاس(رضي الله عنها)

هاوسەری سالیمی کوڕی عوتبە بوو، ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[٤]

---

[١] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٢٦٩.

[٢] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٢٩١.

[٣] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٢٩٥.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٢٦٨.

٣٣٣٧. ئوموجەمیلی کچی حوباب(ﷺ)

هاوسەری مونذیری کوڕی عەمر بوو، ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[1]

٣٣٣٨. ئوموجەمیلی کچی عەبدوڵا(ﷺ)

ئوموجەمیلی کچی عەبدوڵا یەکێکە لەو ئافرەتانەی چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، جارێک مێردەکەی لێیدا، ئەویش چوو لای پێغەمبەر(ﷺ) سکاڵای کرد، ئەویش پێی فەرموو: دەتوانیت لێی جیاببیتەوە؟ ئەوەبوو لێی جیابوویەوە.[2]

٣٣٣٩. ئوموجەمیلی کچی قوطبە(ﷺ)

هاوسەری عوثمانی کوڕی خەلدە بوو، دواتر شووی کرد بە زەیدی کوڕی ثابت، دوای ئەویش شووی کرد بە ئەنەسی کوڕی مالیکی کوڕی نەضر، ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[3]

٣٣٤٠. ئوموجەمیلی کچی موجەلل(ﷺ)

یەکێکە لەو ئافرەتانەی زۆر زوو موسڵمان بوو و لە دەستەی یەکەمی موسڵمانبوانە، هاودەم بە حاطیبی کوڕی حارثی هاوسەری و دوو منداڵی بەشداری کۆچی دووەمی حەبەشەی کرد.[4]

---

[1] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨، ص ٢٩٥.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٦٨.

[3] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨، ص ٣٠١.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٦٩.

ئومموجەمیل دواتر لە حەبەشەوە بەرەو مەدینە هات، خۆی بەسەرهاتەکەی بۆ موحەممەدی کوڕی باسکردووەو دەڵێت: شەوێ یان دوو شەوی مابوو بگەینە مەدینە، خواردنێکم خستەسەر بۆت، کەچی دارو چیلکەم پێ نەما، چووم دار پەیدابکەم کە تۆ مەنجەڵەکەت رشتبوو بەسەر باڵتدا، کە گەیشتینە مەدینە هێنامیت بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوە موحەممەدی کوڕی حاطیبە و یەکەم کەسە ناوی تۆی لێ نراوە، ئەویش تفی دا لە دەمت و دەستی هێنا بەسەر سەرتدا و نزای بۆ کردیت و فەرمووی (أَذْهِبِ البَأسَ رَبَّ النَّاسِ ، وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا) لای پێغەمبەر(ﷺ) نەمبردیتەوە بینیم دەستت چاک بووەتەوە.[1]

٣٣٤١. ئومموجوندوبی کچی مەسعوود(رضي الله عنها)

هاوسەری نەضری کوڕی حارثەو یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[2]

٣٣٤٢. ئومموجوندوبی ئەزدی(رضي الله عنها)

سولەیمانی کوڕی فەرموودەیەکی لێوە گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی (يَرْمِي الجِمَارَ بِمِثْلِ حَصَى الْخَذْفِ)[3] (با بەردی رەجمی شەیتان چەشنی وردەچەو بێت).

---

[1] صحيح ابن حبان - كتاب الجنائز وما يتعلق بها مقدما أو مؤخرا - باب المريض وما يتعلق به - ذكر البيان بأن يد محمد بن حاطب لما دعا له النبي(ﷺ) بما وصفت برئت، الرقم ٢٩٧٧.

[2] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨ ص ٢٥٦-٢٥٧.

[3] جامع الترمذي - أبواب الحج عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء أن الجمار التي يرمى بها مثل حصى الخذف، الرقم ٨٩٧ وقال حديث حسن صحيح.

٣٣٤٣. ئوممولحارثی کچی ثابت(ﭬ)

ئـەم ئافرەتـە لـە هاوەڵـە پشـتیوانییەکانە و یەکێکـە لەوانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[1]

٣٣٤٤. ئوممولحارثی کچی حارث(ﭬ)

دایکـی نـاوی سـومەیرائی کچـی قەیـس و هاوسـەرەکەشـی عەمـری کـوڕی غەزیـە بـوو، ئـەم ئافرەتـە لـە هاوەڵـە پشـتیوانییەکانە و یەکێکـە لەوانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[2]

٣٣٤٥. ئوممولحارثی کچی حارثی کوڕی عوروە(ﭬ)

ئـەم ئافرەتـە لـە هاوەڵـە پشـتیوانییەکانە و یەکێکـە لەوانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[3]

٣٣٤٦. ئوممولحارثی کچی عەییاش(ﭬ)

ئـەم ئافرەتـە فەرموودەیەکـی گێڕاوەتـەوەو بـاس لـەو دیمەنـە دەکات کـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) بودەیلی کوڕی وەرقائی نارد هەتا لە ڕۆژانی تەشریقدا لەنێو خەڵکدا هـاوار بکات ئەو ڕۆژانـە بە ڕۆژوو مەبن، ئەو ڕۆژانـە ڕۆژانـی خـواردن و خواردنـەوەن.[4]

---

[1] أسد الغابه، ج٧، ص ٣٠٠.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٧١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٧١.

[4] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب من يعرف من النساء بالكنى - أم الحارث بنت عياش، الرقم ٤٢٣.

٣٣٤٧. ئوممولحارثی کچی مالیك(رضي الله عنها)

ئـەم ئافرەتـە لـە هاوەڵـە پشـتیوانییەکانە و یەکێکـە لەوانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[1]

٣٣٤٨. ئوممومحەبیبەی کچی جەحش(رضي الله عنها)

ئـەم ئافرەتـە هاوەڵـە خوشـکی خێزانـی پێغەمبـەر(ﷺ) بـوو، هاوسـەری عەبدوڕەحمانی کوڕی عـەوف بـوو،[2] گرفتی ئەم ئافرەتـە ئەوەبوو کە مـاوەی حەیزی دووورودرێژ بـوو، لـە گێڕانەوەیەکدا هاتـووە کە مـاوەی حـەوت سـاڵ ئـەو حاڵەتـەی هەبـوو، بۆیـە لـەو بـارەوە پرسـیاری لـە پێغەمبـەر(ﷺ) کـرد، ئەویـش ڕێنمایـی پێدا کـە ئـەوە حەیـز نیـە و بـا خـۆی بشـوات و نوێژەکـەی بـکات، ئەویـش بـۆ هەمـوو نوێژێـک خـۆی دەشـۆرد.[3]

٣٣٤٩. ئوممولحوصەینی ئەحمەسی(رضي الله عنها)

فەرموودەیەکـی گێڕاوەتـەوەو دەڵێـت: لەگـەڵ پێغەمبـەردا(ﷺ) بەشـداری حەجـیماڵئاوایـی بـووم، بینیـم دوای ئـەوەی ڕەجمـی عەقەبـەی تـەواو کـرد و ڕۆیشـت، بیـلال و ئوسـامەی لەگـەڵ بـوو و لەسـەر وڵاخەکـەی بـوو، یەکێکیـان جڵـەوی وشـترەکەی گرتبـوو و ئـەوی دیکەشـیان جلەکـەی کردبـوو بـە سـێبەر بـۆ پێغەمبـەر(ﷺ)، پێغەمبـەر(ﷺ) زۆر شـتی فەرمـوو، لەنێویانـدا گوێـم لەوەبـوو فەرمـووی (إِنْ أُمِّرَ عَلَيكُمْ عَبْدٌ مُجَدَّعٌ أَسْوَدُ يَقُودُكُمْ بِكِتَابِ اللهِ تَعَالَى ، فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا)[4] (ئەگـەر کۆیلەیەکـی سـەرڕووتاوەی ڕەش سـەرکردایەتی کـردن و بـە قورئـان جووڵایـەوە، ئـەوەر گوێـی بـۆ بگـرن و گوێڕایەڵـی بـن).

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٧٢.

[2] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨، ص ١٩٢.

[3] صحيح مسلم - كتاب الحيض - باب المستحاضة وغسلها وصلاتها، الرقم ٣٣٤.

[4] صحيح مسلم - كتاب الحج - باب استحباب رمي جمرة العقبة يوم النحر راكبا، الرقم ١٢٩٨.

٢٣٥٠. ئوممولحەکەمی کچی زوبەیر(ﷺ)

ئـەم ئافرەتـە قورەیشـیە ئامـۆزای پێغەمبـەر(ﷺ) بـوو، دەوترێـت خوشـکی شیریشـی بـووە، پێغەمبـەر(ﷺ) لـە مەدینـە سـەردانی دەکـرد، پێغەمبـەر(ﷺ) لـە دەسـتکەوتەکانی خەیبـەردا سـی کـۆڵ خورمـا بەشـی بـۆ بڕییـەوە، فەرموودەیەکی لە پێغەمبـەرەوە(ﷺ) گێڕاوەتـەوە کە کاتێک هەندێ کۆیلە و کەنیزەک هێنـران، لەگـەڵ فاتیمـەی کچـی پێغەمبـەر(ﷺ) چـوون و هەرکامیـان داوای خزمەتکارێکیـان کـرد، ئەویـش فەرمـوو (سبقکنّ نساء بني بدر، ولكن أدلّكما على ما هو خير لكما من ذلك) (ئافرەتانـی بەشـداربوانی بـەدر پێشـتان کەوتـن، بەڵام شـتێکی لـەوە باشـترتان فێر دەکـەم) فێـری کـردن دوای هەمـوو نوێژێـک زیکـرەکان بخوێنـن.[١]

٢٣٥١. ئوممولحەکەمی کچی ئەبووسوفیان(ﷺ)

خوشکی موعاویەی کوڕی ئەبووسوفیانە و لە فەتحی مەککەدا موسڵمان بوو.[٢]

٢٣٥٢. ئوممولحەکەمی کچی عەبدوڕەحمان(ﷺ)

ئـەم هاوەڵـە لـە پشـتیوانانە و یەکێکـە لـەو ئافرەتانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[٣]

٢٣٥٣. ئوممولحەکیمی کچی حارث(ﷺ)

ئـەم ئافرەتـە قورەیشـیە لـە بەنـی مەخزوومـە و لـە جەنگـی ئوحـوددا لەنێـو ریـزی بێیاوەڕانـدا بەشـداری کـرد و بەبێبـاوەڕی مایـەوە هەتـا لـە فەتحـی

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٢٧٧-٢٧٨.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٢٧٨.

[٣] أسد الغابه، ج٧، ص ٣٠٨.

مەککەدا موسڵمان بوو، هاوسەرەکەشی عیکریمەی کوڕی ئەبووجەهل بوو کە لە فەتحی مەککەدا بەرەو یەمەن هەڵهات، ئوممومحەکیم چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و داوای پەنای بۆ کرد هەتا بتوانێت بچێت بە شوێنیدا و بیهێنێتەوە، ئەویش پەنای پێدا، ئوممومحەکیم چوو بە شوێنیدا و عیکریمەی هێنایەوەو ئەویش باوەڕی هێنا، دوای وەفاتی پێغەمبەر(ﷺ) کە عیکریمە کوژرا، خالیدی کوڕی سەعید بەهاوسەری گرت و شەوی جەنگی مەرج صفر لە دیمەشق ویستی بیگوازێتەوە، ئەویش وتی: پەلە مەکە با خوای گەورە ئەو هێزەی بەرامبەر لەناوببات، ئەویش وتی: دەروونم پێم دەڵێت دەکوژرێم، ئەویش وتی: دەی بە ویستی خۆت، بۆیە هەر ئەو شەوە لە پەنا پردەکەی ئەوێدا گواستیەوە، ئیتر ئەو پردە بە ناوی ئوممومحەکیمەوە ناسرا، قسەکەی خالید راست دەرچوو و کوژرا، ئوممومحەکیمیش بەشداری جەنگەکەی کرد و حەوت کەس لە سوپای رۆمییەکانی کوشت.[1]

٣٣٥٤. ئوممومحەکیمی کچی طارق(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە هاوسەری کینانەی کوڕی عەلی بوو و هاودەم بە هاوسەرەکەی لە جەنگی ئوحوددا دژ بە موسڵمانان بەشداری کرد،[2] دواتر موسڵمان بوو و لە حەجیماڵئاواییدا بەیعەتی بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[3]

٣٣٥٥. ئوممومحەکیمی کچی وداع(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە هاوەڵە لە کۆچەرییەکانە و فەرموودەی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە کە فەرموویەتی (عجّلوا الإفطار وأخّروا السّحور)[4] (لە بەربانگدا پەلە بکەن و لە پارشێودا پەلەتان نەبێت)

---

[1] أسد الغابه، ج٧، ص ٣٠٩.

[2] الواقدي: المغازي، ج١، ص ٢٠٣.

[3] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨، ص ٢٣١.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٢٨٢.

٣٣٥٦. ئومموحەمیدی هاوسەری ئەبووحەمید(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە هاوەڵە دەڵێت: بە پێغەمبەری خوام(ﷺ) وت: هاوسەرەکانمان ڕێگریمان لێدەکەن لەوەی لەگەڵ تۆدا نوێژ بکەین، ئەویش فەرمووی (صَلاَتُكُنَّ فِي بيُوتِكُنَّ خَيرٌ مِنْ صَلاَتِكُنَّ فِي دُورِكُنَّ ، وَصَلاَتُكُنَّ فِي دُورِكُنَّ أَفْضَلُ مِنْ صَلاَتِكُنَّ فِي مَسْجِدِ الجُمَاعَةِ)[1] (ئێوەی ئافرەتان نوێژەکانتان لەماڵەکانتاندا زۆر باشترن لە نوێژی دەڤەرەکەتان -دەروحەوشەتان-، نوێژی دەروحەوشەشتان زۆر باشترە لە نوێژی بەکۆمەڵتان لە مزگەوتدا).

٣٣٥٧. ئومموحەنظەلەی کچی رومی(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە لە هاوەڵە پشتیوانییەکانە و یەکێکە لەوانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[2]

٣٣٥٨. ئوممو‌خاریجەی هاوسەری زەید(رضي الله عنها)

ئوممو‌خاریجە هاوسەری زەیدی کوڕی ثابتە و فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: چووینە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) لە باخێکدا و ژمارەیەک لە هاوەڵانی لە دەوری بوون، فەرمووی (یەکەم پیاو دێت بۆ لاتان ئەوە لە داروەدەستەی بەهەشتییەکانە) هەرچی لەوێ بووین ئاواتمان دەخواست لەودیوی باخەکە بووینایە، لەو حاڵەدا بووین کە خشەیەکمان بیست، چاومان زیت کردەوە بزانین کێ دێت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی (دەی بەڵکو عەلی کوڕی ئەبووتالیب بێت).[3]

---

[1] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب الصلاة - جماع أبواب إثبات إمامة المرأة وغيرها - باب الاختيار للزوج إذا استأذنت امرأته إلى المسجد أن لا يمنعها، الرقم ٥٤٥٤.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٨٣.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٨٥.

٢٣٥٩. ئومموخالیدی کچی خالید(ﷺ)

ئومموخالید ناوی ئەمەی کچی خالیدی کوڕی سەعیدی کوڕی عاصەو باوکی و دایکیشی لە دەستەی یەکەمی موسڵمانبوان بوون و لەوانە بوون کە کۆچیان کرد بۆ حەبەشەو لەوێ مانەوە هەتا دواتر کۆچیان کرد بۆ مەدینە، ئومموخالید لەوێ لە حەبەشە لەدایکبوو.[١]

ئومموخالید دەڵێت: ئەو ڕۆژەی بە دوو کەشتییەکە دەرچووین بۆ ئەوەی بچین بۆ مەدینە، گوێم لێ بوو نەجاشی دەیوت: هەمووتان سەلامم بگەیەنن بە پێغەمبەری خوا، منیش یەکێک بووم لەوانەی سەلامی نەجاشیم گەیاندە پێغەمبەر(ﷺ).[٢]

ئومموخالیدی کچی خالید کە لە کۆچەرانی حەبەشەیە، دەڵێت: جلێکی بچووکی ڕەش هێنرا بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەویش فەرمووی ئومموخالیدم بۆ بهێنن، کە هێنرا، پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە دەستی خۆی جلەکەی کردە بەری و فەرمووی (أبلي وأخلقي)، (کۆنی بکەیت و بیدڕیت)[٣] ئینجا ئەیفەرموو (یا أم خالد هذا سناه)، ئەی ئومموخالید ئەوە سەنایە، سەناش بە زمانی حەبەشی واتای چاک دەگەیەنێت.[٤] ئومموخالید بڕێک دەستەواژەی حەبەشی فێربووبوو و پێغەمبەری خوایش(ﷺ) لەنێو دانیشتنەکەدا بە زمانی حەبەشی بەجیا ئومموخالیدی دەدواند و پێی دەفەرموو سەنەهـ سەنەهـ.[٥]

---

[١] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨، ص ١٦٨.

[٢] ابن سعد: الطبقات الكبرى، ج٨، ص ١٦٨.

[٣] لە کوردەواری خۆماندا، لەکاتی پۆشینی جلوبەرگی نوێدا، چەند دەستەواژەیەک لەوبارەوە بەکاردێن، وەک (هەزار جلی وا بدڕێنیت)، ئاماژەیە بەوەی تەمەنێکی زۆر بژیت.

[٤] صحيح البخاري - كتاب اللباس - باب الخميصة السوداء، الرقم ٥٨٢٣.

[٥] المستدرک علی الصحیحین - كتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذكر مناقب خالد بن سعيد بن العاص بن أمية بن عبد شمس بن عبد مناف - التعوذ من عذاب القبر، الرقم ٥١٢٣؛ المعجم الكبير للطبراني - باب الخاء - من اسمه خالد - خالد بن سعيد بن العاص، الرقم ٤١١٩.

٢٣٦٠. ئومموخالیدی کچی خالید(﵅)

ئـەم ئافرەتـە لـە بەنـی نەجـارە و هاوســەری حارثـەی کـوڕی نوعمانـە و یەکێکـە لـەو ئافرەتانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[1]

٢٣٦١. ئومموخوزەیمە(﵅)

یەکێکـە لـەو ئافرەتانـەی زۆر زوو لـە مەککـە موسـڵمان بـوو، هـاودەم بـە جەهمـی کوڕی قەیسـی هاوسـەری کۆچـی کرد بۆ حەبەشـە و لـەوێ وەفاتـی کـرد.[2]

٢٣٦٢. ئوممودەحداح(﵅)

ئەنەسـی کـوڕی مالیـک دەگێڕێتـەوە کابرایـەک هـات بـۆ لای پێغەمبـەر(ﷺ) و وتـی: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ)، فڵانەکـەس دارخورمایەکـی هەیـە و منیش خەریکـم دیـوار بنیـاد دەنێـم پێـی بفەرمـوو بـا ئـەو دارخورمایـەم بداتـێ و منیـش بتوانـم دیوارەکـەم بنێـم، پێغەمبـەر(ﷺ) بـە کابـرای فەرمـوو (أَعْطِهِ إِيَّاهَا بِنَخْلَةٍ فِي الجَنَّةِ) (بەرامبـەر بـە دارخورمایـەک لـە بەهەشـتدا ئـەو دارخورمایـەی پـێ بـدە) کابـرا ڕازی نەبـوو، ئەوەبـوو ئەبوودەحـداح هـات و بـە کابـرای وت: حەوشــەکەی خـۆمـت پـێ دەدەم لەبـری ئـەوە ئـەو دارخورمایـەم پـێ بـدە، کابراش ڕازی بـوو، ئەبوودەحـداح چوویـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و وتـی: ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) مـن ئـەو دارخورمایـەم بەرامبـەر بـە حەوشـەکەم کـڕی و دارخورماکـە بـدە بـەو کابـرای داوای لێکردیت، پێغەمبەریش(ﷺ) چەند جارێک فەرمـووی (كَمْ مِنْ عَذْقٍ دَوَّاحٍ لِأَبِي الدَّحْدَاحِ فِي الجَنَّةِ)، (ئـای چەنـد دارخورمـای بـەرز لـە بەهەشـتدا دانـراون بـۆ ئەبوودەحـداح)، ئەبوودەحـداح کـە ئـەوەی بیسـت

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٨٥.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٨٥-٣٨٦.

چوویــەوە بـۆ لای ژنەکـەی و پێـی وت: ئوممودەحـداح لـە حەوشـەکە وەرە دەرەوە، مـن ئـەوم فرۆشـتووە بەرامبـەر بـە دارخورمایـەک لـە بەهەشـتدا، ژنەکەشـی وتـی: نرخێکـی بـە قازانجـە.[1]

٣٣٦٣. ئوممورافیعی کچی ئەسلەم(رضي الله عنها)

یەکێکە لەو ئافرەتانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[2]

٣٣٦٤. ئوممورافیعی کچی عەبدوڵا(رضي الله عنها)

یەکێکە لەو ئافرەتانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[3]

٣٣٦٥. ئوممورافیعی کچی عوثمان(رضي الله عنها)

یەکێکە لەو ئافرەتانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[4]

٣٣٦٦. ئوممورەبیعی کچی ئەسلەم(رضي الله عنها)

ئـەم ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە و یەکێکـە لـەو ئافرەتانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[5]

٣٣٦٧. ئوممورەبیعی کچی عوبەید(رضي الله عنها)

ئـەم ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە و یەکێکـە لـەو ئافرەتانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[6]

---

[1] صحيح ابن حبان - كتاب إخباره(ﷺ) عن مناقب الصحابة رجالهم ونسائهم بذكر أسمائهم (رضي الله عنهم) أجمعين - ذكر عمرو بن العاص السهمي(رضي الله عنه) - ذكر السبب الذي من أجله قال(ﷺ) هذا القول، الرقم ٧١٥٩.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٨٨.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٨٨.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٨٨.

[5] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٥٢.

[6] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٨٩.

٢٣٦٨. ئوممورمزەنى کچى سواد(ﷺ)

ئـەم ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە و یەکێکـە لـەو ئافرەتانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[1]

٢٣٦٩. ئومموریمثه(ﷺ)

یەکێکە لە بەشداربوانی غەزای خەیبەر و پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە دەستکەوتەکانی ئەو غەزایە چل کۆڵ خورما و پێنج کۆڵ گەنمی بۆ بڕییەوە.[2]

٢٣٧٠. ئوممورومانی کچی عامیر(ﷺ)

ئوممورومانـی کچـی عامیـر هاوسـەری ئەبووبەکری صدیـق بـوو، پێشـتر هاوسـەری عەبدوڵای کوڕی حارثـی ئەزدی بوو، پاش ئەوەی منداڵێکی لێـی بـوو بـە نـاوی طوفەیل وەفاتـی کـرد، ئینجـا ئەبووبەکری صدیق خواستی، ئـەم ئافرەتـە هـەر زوو لـە قۆناغـی مەککـەدا بـاوەڕی هێنـا.[3]

سـەبارەت بـە کۆچـی ئوممورومـان عائیشـە بەسـەرهاتەکە دەگێڕێتـەوەو دەڵێـت: دوای ئـەوەی پێغەمبـەر(ﷺ) کۆچـی کـرد بـۆ مەدینـە، زەیـدی کـوڕی حارثـەی نـارد بـۆ لامـان و ئەبوورافیعـی مەولاشـی لەگەڵـدا نـارد، دوو وشـتر و پێنـج سـەد درهەمـی پێدان تـا بـۆ کۆچەکـە چـی وشـتریان پێویسـتە بیکڕن، ئەبووبەکریش عەبدوڵای کوڕی ئورەیقیطی بە دوو یان سێ وشترەوە نارد و نامەیەکی نووسـی بۆ عەبدوڵای کوڕی ئەبووبەکر و فەرمانی پێدەکرد دایکی و مـن و ئەسـمائی خوشـکم بـەودا بنێرێـت بـۆ مەدینـە، ئەوەبـوو کەوتنـەڕێ، لەنیـوەی ڕێدا زەیـد بـە پارەکـە سـێ وشـتری کـڕی، دواتـر هەموویـان هاتنـە

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٩٠.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ١٨٢.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٩١.

مەککەو ڕێیان کەوتە طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵا کە دەیویست خێزانی ئەبووبەکر ببات بۆ مەدینە، ئەوەبوو هەموومان کەوتینەڕێ، زەید و ئەبوورافیع فاطیمە و ئوممولکلثوم و سەودەی کچی زەمعەیان هێنان، هەروەها زەید ئوممولئەیمەن و ئوسامەی کوڕی زەیدی هێنا، عەبدوڵای کوڕی ئەبووبەکریش دایکم و من و ئەسمائی هێنا، طەلحەش هاودەم بە ئێمە هات و هەموو پێکەوە کەوتینەڕێ تا گەیشتینە مەدینە، ئەو کات موسڵمانان خەریکی دروستکردنی مزگەوتی مەدینە بوون.[1]

لە ڕووداوی ئیفکدا کە تۆمەت بۆ عائیشەی خێزانی پێغەمبەر(ﷺ) هەڵبەسترا، ئوممورومان کە دایکی عائیشە بوو، ڕۆڵێکی جوانی گێڕا، هەوڵیدەدا هەستی عائیشە ڕابگرێت بێ ئەوەی بەرامبەر بە خەڵک و دەوروبەر زبرییەک بنوێنێت و چاوەڕێی بڕیاری پێغەمبەری خوای(ﷺ) دەکرد، تەنانەت تۆمەتەکە بڵاوبووبوویەوەو عائیشە خۆی نەیبیستبوو و ئوممورومان ئاگادار بوو، کەچی بە عائیشەی نەوتبوو، ئەوەبوو ئافرەتێک لە پشتیوانان کە بە ڕێدا دەڕۆیشت دای بە لای ئوممورومان و عائیشەدا و باسی مەسەلەکەی دەکرد، عائیشە لەوێوە بیستی، پرسیاری لە دایکی کرد شتی وات بیستووە؟ وتی: بەڵێ، وتی: ئەی کێی تر؟ وتی: ئەبووبەکر و پێغەمبەری خوایش(ﷺ) بیستوویانە، ئیتر عائیشە لەهۆش خۆی چوو،[2] دواتریش پاش ماوەیەک کە عائیشە چوویەوە بۆ ماڵی باوکی، ئوممورومان ئامۆژگاری کرد و پێی وت: کچە شیرینەکەم شتەکە لە خۆت قورس مەکە، بەخوا زۆر کەمە ئافرەتێکی باش و جوان لای پیاوێک بێت کە ئەو ئافرەتەی زۆر خۆش بوێت و ئافرەتەکەش هەوێی تری هەبێت و ئێرەیی پێ نەبەن.[3]

[1] المستدرک علی الصحیحین - کتاب معرفة الصحابة(ﷺ)- ذکر الصحابیات من أزواج رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وغیرهن(ﷺ) - الصدیقة بنت الصدیق عائشة بنت أبي بکر(ﷺ) - ذکر أداء الصداق قبل البناء، الرقم ٦٧٨٠.

[2] صحیح البخاري - کتاب أحادیث الأنبیاء - باب قول الله تعالی لقد کان في یوسف وإخوته آیات للسائلین، الرقم ٣٣٨٨.

[3] صحیح البخاري - کتاب تفسیر القرآن - سورة النور - باب إن الذین یحبون أن تشیع الفاحشة في الذین آمنوا، الرقم ٤٧٥٧.

ئوممورومـان لـە سـەردەمی پێغەمبـەردا(ﷺ) وەفاتـی کـرد، سـەبارەت بـە ساڵی وەفاتەکـەی راجیایی هەیـە، ساڵەکانی چـوار و پێـنج و شـەش هاتـووە، بـەڵام بـەو پێیـەی هەتـا رووداوی ئیفکیش زینـدوو بـووەو ئـەو رووداوەش لـە ساڵی شەشـی کۆچیدا روویدا، بۆیـە دەکرێت ئـەو بۆچوونـە راسـت بێت کـە لـە سـاڵی شەشـی کۆچیدا وەفاتـی کردبێت، کاتێک ئەسـپەردە دەکـرا.[1]

٢٣٧١. ئوممـوزوبەیـری کـچی عەبدولموطەلیب(رضي الله عنها)

ئـەم ئافرەتـە لـە هاشـمییەکان بـوو و یەکێـک بـوو لـە بەشـداربوانی خەیبـەر و پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) لـە دەسـتکەوتەکانی خەیبـەر چـل کـۆڵ خورمـای بـۆ بڕییـەوە.[2]

٢٣٧٢. ئوممـوزوفەری حەبەشی(رضي الله عنها)

ئـەم ئافرەتـە حەبەشـییەکی رەشپێسـت بـوو،[3] جارێـک هاتـە خزمـەت پێغەمبـەر(ﷺ) و وتـی: مـن لەهـۆش خـۆم دەچـم (فێـم لەگەڵدایـە) و جەسـتەم دەردەکەوێت، لای خـوا بـۆم بپاڕێرەوە، ئەویش فەرمـووی (إِنْ شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَكِ الجَنَّةُ ، وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُعَافِيَكِ) (ئەگـەر دەتەوێت خۆڕاگربـە و بەهەشـتت بۆ هەیـە، ئەگەریش دەتەوێت لای خـوا داوات بـۆ دەکـەم چاکت بکاتـەوە)، ئەویش وتـی: خۆڕادەگرم، تەنهـا ئـەوە هەیـە جەسـتەم دەردەکەوێت، لـە خـوا بپاڕێرەوە جەسـتەم دەرنەکەوێت، ئەویش نـزای بـۆ کـرد،[4] جـا جارێـک ئیبـن عەبباس بـە عەطائـی کـوڕی ئەبـی رەباحـی وت: ئەتەوێـت ئافرەتێکـی بەهەشـتیت نیشـان بـدەم؟ وتـی: بەڵـێ، ئەویـش وتـی: ئـەو ئافرەتـە رشپێسـتە، ئینجـا بەسـەرهاتی فەرموودەکـەی بـۆ گێڕایـەوە.[5]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٣٩٢.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٣٩٤.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٣٩٤.

[4] صحيح البخاري - كتاب المرضى - باب فضل من يصرع من الريح، الرقم ٥٦٥٢.

[5] صحيح مسلم - كتاب البر والصلة والآداب - باب ثواب المؤمن فيما يصيبه من مرض أو حزن، الرقم ٢٥٧٦.

٢٣٧٣. ئومموزەیدی کچی سەکەن(رضي الله عنها)

ئـەم هاوەڵـە ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە و هاوسـەری سـوڕاقەی کـوڕی کەعب بـوو و یەکێـک بـوو لـەو ئافرەتانـەی موسـڵمان بـوون و بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[١]

٢٣٧٤. ئومموزەیدی کچی عەمر(رضي الله عنها)

ئەم هاوەڵە ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە و یەکێـک بـوو لـەو ئافرەتانـەی موسـڵمان بـوون و بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[٢]

٢٣٧٥. ئومموزەید(رضي الله عنها)

ئەم هاوەڵە ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە و یەکێـک بـوو لـەو ئافرەتانـەی موسـڵمان بـوون و بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[٣]

٢٣٧٦. ئومموسائیبی ئەنصاری(رضي الله عنها)

ئـەم ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە و لـە فەرموودەیەکدا کـە جابیـر دەیگێڕێتـەوە باسـی هاتـووە، جابیـر دەڵێـت: پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) چـوو بـۆ لای ئومموسـائیب و بینـی هەڵئەلەرزێـت، فەرمـووی (ئومموسـائیب -یـان ئوممولموسـەیب- ئـەوە چیتـە هەڵئەلەرزیت؟) ئەویشـو تـی: تـام هەیـە خـوا بەرەکەتـی تێنـەکات، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمـووی (لَا تَسُبِّي الْحُمَّى فَإِنَّهَا تُذْهِبُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ كَمَا يُذْهِبُ الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ)[٤] (قسـە بـە تـا مەڵـێ، چونکـە تـا تاوانەکانـی ئادەمیـزاد ناهێڵێـت وەک چـۆن دەمـە پیسـی ئاسـن لادەبـات).

---

[١] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٧١.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٩٧.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٩٧.

[٤] صحيح مسلم - كتاب البر والصلة والآداب - باب ثواب المؤمن فيما يصيبه من مرض أو حزن، الرقم ٢٥٧٥؛ صحيح ابن حبان - كتاب الجنائز وما يتعلق بها مقدما أو مؤخرا - باب ما جاء في الصبر وثواب الأمراض والأعراض - ذكر كراهية سب ألم الحمى لذهاب خطاياه بها، الرقم ٢٩٣٨.

٢٣٧٧. ئوممو‌سباع(رضي الله عنها)

ئوممو‌سباع چووەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پرسیاری لێکردووە ئایا گوێزەبانە بۆ منداڵەکانمان بکەین؟ ئەویش بە بەڵێ وەڵامی داوەتەوە.[١]

٢٣٧٨. ئوممو‌سەعدی کچی عوقبە(رضي الله عنها)

ئەم هاوەڵە ئافرەتە لە پشتیوانانە و یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[٢]

٢٣٧٩. ئوممو‌سەعدی کچی قەیس(رضي الله عنها)

ئەم هاوەڵە یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی موسڵمان بوون و بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[٣]

٢٣٨٠. ئوممو‌سەعدی کچی موڕڕە(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە سەبارەت بە سەرپەرشتیکردنی هەتیو فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی (من كفل يتيما له أو لغيره، كنت أنا وهو في الجنة كهاتين) (هەرکەس کەفالەتی هەتیوێکی خۆی یان هەتیوی کەسێکی تر بگرێتەئەستۆ، ئەوە من و ئەو لە بەهەشتدا وەک ئەو دوانەین)، ئینجا بە دوو پەنجەی دەستەی ئاماژەی کرد.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٣٩٩.

[٢] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٤٣.

[٣] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٩٠.

[٤] أسد الغابه، ج٧، ص ٣٢٨.

٣٣٨١. ئوممو‌سه‌عدی کچی مه‌سعوود(ﷺ)

ئه‌م هاوه‌ڵه ئافره‌ته له پشتیوانانه و یه‌کێک بوو له‌و ئافره‌تانه‌ی موسڵمان بوون و به‌یعه‌تیان به پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) دا.[١]

٣٣٨٢. ئوممو‌سه‌عیدی کچی صه‌خر(ﷺ)

ئه‌م هاوه‌ڵه ئافره‌ته له موسڵمانبوانی پاش فه‌تحی مه‌ککه‌یه.[٢]

٣٣٨٣. ئوممو‌سه‌له‌مه‌ی کچی مه‌سعوود(ﷺ)

ئه‌م هاوه‌ڵه ئافره‌ته له پشتیوانان بوو و هاوسه‌ری ئه‌وسی کوڕی مالیک بوو و یه‌کێک بوو له‌و ئافره‌تانه‌ی موسڵمان بوون و به‌یعه‌تیان به پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) دا.[٣]

٣٣٨٤. ئوممو‌سوله‌یط(ﷺ)

یه‌کێک بوو له ئافره‌ته پشتیوانییه‌کان که به‌یعه‌تی به پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) دابوو، جا عومه‌ری کوڕی خه‌تتاب له سه‌رده‌می خیلافه‌ته‌که‌یدا که بڕێک جلوبه‌رگی بۆ هاتبوو و دابه‌شی کرد و یه‌ک دانه‌ی مابوویه‌وه، وتیان: ئه‌و دانه‌یه بده به کچه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) مه‌به‌ستیان ئومموکولثومی کچی عه‌لی کوڕی ئه‌بووتالیب بوو که هاوسه‌ری عومه‌ر بوو، ئه‌ویش وتی: نه‌خێر، ئوممو‌سوله‌یط شیاوتره چونکه له جه‌نگی ئوحوددا ئاوی بۆ راده‌کێشاین.[٤]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٠٣.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٠٣.

[٣] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٥٦.

[٤] صحيح البخاري - كتاب الجهاد والسير - باب حمل النساء القرب إلى الناس في الغزو، الرقم ٢٨٨١.

٣٣٨٥. ئومموسولەیمی کچی خالید(رضي الله عنها)

ئـەم هاوەڵـە ئافرەتـە لـە پشـتیوانان بـوو و هاوسـەری قەیسـی کـوڕی فەهـد بـوو و یەکێک بـوو لـەو ئافرەتانـەی موسـڵمان بـوون و بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[1]

٣٣٨٦. ئومموسولەیمی کچی عەمر(رضي الله عنها)

ئـەم هاوەڵـە ئافرەتـە لـە پشـتیوانان بـوو یەکێک بـوو لەوانـەی موسـڵمان بـوون و بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[2]

٣٣٨٧. ئومموسینانی ئەنصاری(رضي الله عنها)

پێغەمبەر(ﷺ) بە ئومموسـینانی هاوسـەری ئەبووسـینانی فەرموو (مَا مَنَعَكِ أَنْ تَكُونِي حَجَجْتِ مَعَنَا) (چـی ڕێگرە لـەوەی لەگەڵماندا حـەج بکەیت؟) ئەویش وتـی: لەبـەر دوو وشـتری هاوسـەرەکەم کـە خۆی و کوڕەکـەی هەردووکیـان لەسـەر وشـترێکن و ئـەوی دیکەشیان خزمەتکارەکەمـان ئـاوی پێ ڕائەکێشـێت.[3]

٣٣٨٨. ئومموسونبولەی ئەسلەمی(رضي الله عنها)

ئوممو‌سـونبولەی مالیکـی یەکێکـە لـەو ئافرەتانـەی موسـڵمان بـووەو بەیعەتـی داوە بـە پێغەمبـەری خـوا(ﷺ)، لـە گێڕانەوەیەکدا عائیشـەی دایکـی بـاوەڕداران باسـی لـەوە کـردووە کـە دوای کـۆچ بـۆ مەدینـە، پێغەمبـەر(ﷺ) ڕێگـری لێکردیـن لـەوەی دیـاری لـە خەڵکـی دەشـتەکی وەربگریـن، ئەوەبـوو ئوممو‌سـونبولە هـات بـۆ لامـان و بڕێـک شـیری بـۆ هێنایـن و ئێمەیـش ڕازی

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٠٨.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٣٠٠.

[3] صحيح البخاري - باب جزاء الصيد ونحوه - باب حج النساء، الرقم ١٨٦٣؛ صحيح مسلم - كتاب الحج - باب فضل العمرة في رمضان، الرقم ١٢٥٦.

نەبووین وەریبگرین، لەو کاتەدا پێغەمبەر(ﷺ) هات و ئەبووبەکریشی لەگەڵ بوو، فەرمووی: ئەوە چیە؟ وتم: ئەی پێغەمبەری خوا () ئومموسونبولەیە شیری بە دیاری بۆ هێناین و تۆیش ڕێگریت کردبوو لەوەی هیچ شتێک لە دەشتەکییەکان وەربگرین، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی (خُذُوهَا فَإِنَّ أَسْلَمَ لَيْسُوا بِأَعْرَابٍ. هُمْ أَهْلُ بَادِيَتِنَا وَنَحْنُ أَهْلُ قَارِيَتِهِمْ إِذَا دَعَوْنَاهُمْ أَجَابُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرْنَاهُمْ نَصَرُونَا. صُبِّي يَا أُمَّ سُنْبُلَةَ) (وەریبگرن، هەرکامیان باوەڕی هێنا ئیتر دەشتەکی نیە، ئەوانە ئەهلی دەرەوەی شاری ئێمەن و ئێمەش خەڵکی ناوشاری ئەوانین، ئەگەر بانگهێشتیان بکەین دێن بە جوابمانەوەو ئەگەریش داوایان لێ بکەین سەرمان بخەن پشتمان دەگرن، ئوممۆسونبولە تێی بکە)، ئەویش شیرەکەی تێکرد و پێغەمبەر(ﷺ) خواردییەوە، هەمدی وایفەرموو و ئەویش تێیکردەوەو پێغەمبەر(ﷺ) دای بە عائیشەو ئەویش خواردییەوەو وتی: ئای چەندە دڵ فێنک ئەکاتەوە، پێشتر ڕێت پێ نەدەداین دیاری لە دەشتەکییەکان وەربگرین، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی (خُذُوهَا فَإِنَّ أَسْلَمَ لَيْسُوا بِأَعْرَابٍ. هُمْ أَهْلُ بَادِيَتِنَا وَنَحْنُ أَهْلُ قَارِيَتِهِمْ إِذَا دَعَوْنَاهُمْ أَجَابُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرْنَاهُمْ نَصَرُونَا)[1] (وەریبگرن، هەرکامیان باوەڕی هێنا ئیتر دەشتەکی نیە، ئەوانە ئەهلی دەرەوەی شاری ئێمەن و ئێمەش خەڵکی ناوشاری ئەوانین، ئەگەر بانگهێشتیان بکەین دێن بە جوابمانەوەو ئەگەریش داوایان لێ بکەین سەرمان بخەن پشتمان دەگرن)

٣٣٨٩. ئوممۆسەهلی کچی ئەبی حەثمە(رضي الله عنها)

هاوسەری یەزیدی کوڕی بەڕائی کوڕی عازب بوو و یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[2]

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند عائشة(رضي الله عنها)، الرقم ٢٥٥٩٤، حسن اسناده شعيب الأرناؤوط؛ الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨، ص ٢٢٨؛ المستدرك على الصحيحين - كتاب الأطعمة - لا يدخل الجنة لحم نبت من سحت، الرقم ٧٢٦١ وصححه ووافقه الذهبي.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤١٤.

٣٣٩٠. ئوممومسەهلی کچی سەهل(رضي الله عنها)

ئەم هاوەڵە لە پشتیوانان بوو یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[١]

٣٣٩١. ئوممومسەهلی کچی عەمر(رضي الله عنها)

ئەم هاوەڵە لە پشتیوانان بوو یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[٢]

٣٣٩٢. ئوممومسەیف(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانان بوو و شیردەری ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەر(ﷺ) بوو.[٣]

پشتیوانان زۆر حەزیان دەکرد ئەرکی شیرپێدانی ئیبراهیم بگرنە ئەستۆ تا سەرقاڵی ماریە نەهێڵن چونکە دەیانزانی پێغەمبەر(ﷺ) زۆر ماریەی خۆشدەوێت و تاسەی هەیە بۆی، بۆیە هەموان هەوڵیاندەدا ئەرکی شیرپێدانی بگرنەئەستۆ.[٤]

هاوکات ئوم بەردەی کچی مونذیری کوڕی زەیدی ئەنصاری کە ژنی بەرائی کوڕی ئەوس بوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و داوای لێکرد تا شیرپێدانی ئیبراهیمی پێ بسپێرێت، ئەم ئافرەتە ناوی خەولەی کچی مونذیر بوو لە بەنی مازن بوو، داوای کرد رۆژانە شیر بدات بە ئیبراهیم و دواتر بیباتەوە بۆ لای ماریەی دایکی، پێغەمبەریش(ﷺ) بەشە دارخورمایەکی هەبوو دای بە ئوم بەردە.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤١٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤١٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤١٤.

[٤] أسد الغابة ج١ص٦٣، الاستيعاب ج١ ص٥٥.

[٥] الاستيعاب ج١ ص٥٥،٥٦.

٣٣٩٣. ئومموشەریکی کچی خالید(ﷺ)

ئەم هاوەڵە لە پشتیوانان بوو یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[1]

٣٣٩٤. ئوممو‌شەریکی ئەنصاری(ﷺ)

ئەم ئافرەتە هاوەڵە لە پشتیوانان بوو و لەوانە بوو بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا،[2] بەشێک لە هاوەڵە کۆچەرییە یەکەمینەکان هاموشۆی ماڵی ئوممو‌شەریکیان دەکرد،[3] باسی ئەمەش لە ماوەی عیددەی فاطیمەی کچی قەیسدا هاتووە کە پێغەمبەر(ﷺ) سەرەتا فەرمانی پێکرد ئەو ماوەیە هەتا هاوسەرگیری دەکات بچێت بۆ ماڵی ئوممو‌شەریکی ئەنصاری کە ئافرەتێکی دەوڵەمەند بوو و لە ڕێی خوادا بەخشندەییەکی زۆری هەبوو، دواتر ڕێگری لێکرد و هۆکارەکەشی بۆ خستەڕوو لەبەرئەوەی ئوممو‌شەریک میوانی زۆری هەبوو.[4]

ئوممو‌شەریک دەیوت: بیستوومە لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (لَيَفِرَّنَّ النَّاسُ مِنَ الدَّجَّالِ فِي الْجِبَالِ) (خەڵکی کە لەدەست دەججال هەڵدێن بەرەو شاخەکان هەڵدێن) ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەی عەرەبەکان ئەوڕۆژە لە کوێن؟ فەرمووی (هم قليل)[5] (ئەوان کەمن).

ئوممو‌شەریک دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی پێکردین سوورەتی فاتیحە لەسەر تەرمی مردوو بخوێنین.[6]

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤١٤.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤١٤.

[3] صحيح مسلم - كتاب الطلاق - باب المطلقة ثلاثا لا نفقة لها، الرقم ١٤٨٠.

[4] صحيح مسلم - كتاب الفتن وأشراط الساعة - باب في خروج الدجال ومكثه في الأرض ونزول عيسى وقتله إياه، الرقم ٢٩٤٢.

[5] صحيح مسلم - كتاب الفتن وأشراط الساعة - باب في بقية من أحاديث الدجال، الرقم ٢٩٤٥.

[6] سنن ابن ماجه - أبواب الجنائز - باب ما جاء في القراءة على الجنازة، الرقم ١٤٩٦، ضعفه شعيب الأرناؤوط.

٣٣٩٥. ئوممومصوبەییە(ﵕ)

ئوممومصوبەییـەی جوهەنـی دەڵێت: بـۆ دەسـتنوێژگرتن لەگـەڵ پێغەمبـەری خـوادا(ﷺ) بـە جیـا دەسـتمان خسـتە نێـو یـەک قاپـەوە،[1] واتـە جارێـک ئـەم دەسـتی دەخسـتە نێو قاپەکـەوە بۆ دەستنوێژ و جارێک پێغەمبەری خـوا(ﷺ).

٣٣٩٦. ئوممومضەحەاکی کچی مەسعوود(ﵕ)

ئـەم ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە و لەگـەڵ پێغەمبـەری خـوادا(ﷺ) بەشـداری غـەزای خەیبـەری کـرد و پشـکی پیاوێکـی بـۆ برِایـەوە.[2]

٣٣٩٧. ئوممومطاریق(ﵕ)

ئـەم ئافرەتـە خزمەتـکاری سـەعدی کـوڕی عوبـادە بـوو، بەسـەرهاتێکی گێڕاوەتـەوەو دەڵێت: پێغەمبـەر(ﷺ) هـات بـۆ لای سـەعد و داوای مۆڵەتـی کـرد و سـەعدیش بێدەنـگ بـوو، سـێ جـار هەمـان شـت روویـدا، ئینجـا پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) رۆیشـت، ئینجـا سـەعد منـی نـارد بـۆ لای پێغەمبـەر(ﷺ) هەتـا پێـی بڵێـم: تەنهـا بۆیـە وەڵامـمـان نەدایـەوە بـۆ ئـەوەی زیاتـر بفەرموویـت (دیـارە داوای مۆڵەتەکـەی بـە سـەلامکردن بـووە)، منیش کـە چوومـە بـەردەم ماڵیـان دەنگێک داوای مۆڵەتـی دەکـرد و کەسیشـم نەدەبینی، پێغەمبـەر(ﷺ) فەرمـووی (تـۆ کێیـت؟) وتـی: ئوممومیلدەم،[3] ئەویـش فەرمـووی (لَا مَرْحَبًا بِكِ وَلَا أَهْلًا أَتَهْدِينَ إِلَى أَهْلِ قُبَاءٍ) (مەرحەبـات لـێ نەبێـت و بەخێـر نەیەیـت، رێـی چـوون بـۆ لای ئەهلـی قوبـات دەوێـت؟) وتـی: بەڵـێ، فەرمـووی: دەی بـڕۆ بـۆ لایـان.[4]

---

[1] مسند أحمد بن حنبل - مسند النساء(﵈) - حديث أم صبية الجهنية(﵂)، الرقم ٢٧٦٥٧، سنن أبي داود - كتاب الطهارة - باب الوضوء بفضل المرأة، الرقم ٧٨.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٢٢.

[3] مەبەست پێی تایە.

[4] مسند أحمد بن حنبل - مسند النساء(﵈) - حديث أم طارق(﵂)، الرقم ٢٧٧٧١، ضعفه شعيب الأرناؤوط.

٣٣٩٨. ئومموعامیری کچی سولەیم(ﵵ)

ئـەم ئافرەتـە لـە پشـتیوانان بـوو و هاوسـەری ئوسـەیدی کـوڕی سـاعیدە بـوو و یەکێـک بـوو لەوانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا.[1]

٣٣٩٩. ئومموعامیری کچی کەعب(ﵵ)

بـە ئوممـوعومـارەش هاتـووە، ئـەم ئافرەتـە لـە پشـتیوانانە و فەرمـوودەیەکی گێڕاوەتـەوە کـە جارێـک پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) خواردنـی دەخـوارد و خولکـی ئەمیشـی کـرد، ئەمیـش وتـی: بـەڕۆژووم، پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) فەرمـووی (إِنَّ الصَّائِمَ إِذَا أُكِلَ عِنْدَهُ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلاَئِكَةُ)[2] (ڕۆژووەوان ئەگـەر لـە پەنایـدا خـواردن بخورێـت، ئـەوە فریشـتەکان صەلەواتـی لەسـەر دەدەن).

٣٤٠٠. ئوممـوعەبدوڕەحمان(ﵵ)

فەرمـوودەیەکـی گێڕاوەتـەوە کـە پێغەمبـەر(ﷺ) لـە شـوێنێک دەوەسـتا و ئافرەتانیـش ئامادەییـان دەبـوو، ئینجـا ڕوویدەکـردە کەعبـە و نـزای دەکـرد.[3]

٣٤٠١. ئوممـوعەبدوڕەحمان(ﵵ)

فەرمـوودەیەکـی گێڕاوەتـەوە کـە پێغەمبـەر(ﷺ) دەیفەرمـوو (ارموا الجمار بمثل حصى الخذف) (بەردهاویشـتنی جەمـەرات بـا بـەردی وەک وردەچـەو بێـت).[4]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٢٥.

[2] صحيح ابن حبان - كتاب الصوم - باب فضل الصوم - ذكر استغفار الملائكة للصائم إذا أكل عنده حتى يفرغوا، الرقم ٣٤٣٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٣٢.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٣٢.

٣٤٠٢. ئومموعەبدوڵای کچی ئەوس(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە خوشکی هاوەڵی دیار شەددادی کوڕی ئەوسە، فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: قاپێک شیرم بۆ بەربانگی پێغەمبەر(ﷺ) نارد و دەمزانی بەڕۆژووە لە گەرمەی نیوەڕۆدا بوو ناردم، ئەویش ناردییەوەو فەرمووی (ئەو شیرەت لە کوێ بوو؟) منیش وتم: مەڕێکم دۆشی و ناردمەوە بۆی، ئەمجار ناردییەوەو فەرمووی (ئەو مەڕەت لەکوێ بوو؟) منیش هەواڵم نارد: لە سامانی خۆم کڕیومە، ئینجا شیرەکەی پەسەند کرد، بۆ بەیانییەکەی چووم بۆ لای و وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دوێنێ لە گەرمەی نیوەڕۆدا ئەو شیرەم بۆ ناردیت کەچی ئەو نێردراوەت دەناردەوە، ئەویش فەرمووی (بِذَلِكَ أُمِرَتِ الرُّسُلُ أَلاَّ تَأْكُلَ إِلاَّ طَيِّبًا، وَلاَ تَعْمَلَ إِلاَّ صَالِحًا) (پێغەمبەران ئاوا فەرمانیان پێکراوە تەنها پاک بخۆن و تەنها چاکە بکەن).[1]

٣٤٠٣. ئومموعەبدوڵای کچی سەواد(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو یەکێکە لەوانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[2]

٣٤٠٤. ئومموعەبدوڵای کچی عازب(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو یەکێکە لەوانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[3]

٣٤٠٥. ئومموعەبدوڵای کچی نوبەیه(رضي الله عنها)

پێغەمبەر(ﷺ) نازی ئوممو عەبدوڵای هەڵدەگرت، جارێک چوو بۆ لای و پێی فەرموو (تۆ چۆنیت ئەی ئوممو عەبدوڵا؟) وتی: باشم ئەی پێغەمبەری

---

[1] معرفه الصحابه لأبي نعيم، الرقم ٧٩٨١.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٢٨.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٢٨.

خوا(ﷺ)، ئەی بەدایک و باوکمەوە بەقوربانت بم تۆ چۆنیت؟ فەرمووی ئەی ئەبووعەبدولا چۆنە؟ وتی: باشە ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، فەرمووی: ئەی عەبدولا چۆنە؟ وتی: باشەی ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، عەبدولاش دەستی لە دنیا شتبوو و گوێی پێ نەدەدا و ژنی نەدەهێنا و ئافرەتی نەدەویست و گۆشتی نەدەخوارد.[١]

٣٤٠٦. ئوممومعەبدولای هاوسەری ئەبووموسای ئەشعەری(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە یەکێکە لەوانەی زۆر زوو موسڵمان بوو و لەگەڵ ئەبوموسای ئەشعەریدا کۆچی کرد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ).[٢]

کاتێک ئەبووموسای ئەشعەری لە سەرەمەرگدا بوو، ئوممومعەبدولای هاوسەری قیژاندی، ئەویش وتی: مەگەر نەتبیستووە پێغەمبەر(ﷺ) چی دەفەرموو؟ وتی: با، ئینجا بێدەنگ بوو، دواتر بە ئوممومعەبدولا وترا: پێغەمبەری خوا(ﷺ) چی فەرموو؟ ئەویش وتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) نەفرەتی دەکرد لەوەی قژی ئەڕووتێنێتەوە یان یان هات و هاوار دەنێتەوە یان سنگی دادەڕێت.[٣]

٣٤٠٧. ئوممومعوبەیسی کچی مەسلەمە(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو یەکێکە لەوانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[٤]

٣٤٠٨. ئوممومعوبەیس(رضي الله عنها)

یەکێک بوو لەو ئافرەتانەی زۆر زوو لە مەککە موسڵمان بوو، هاوسەری کورەیزەی کوڕی بەیعە بوو و کوڕێکی لێی بوو بەناوی عوبەیس.

---

[١] ابن عساکر: تاریخ دمشق، ج٣١، ص ٢٧٦.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٣٠.

[٣] سنن النسائي - كتاب الجنائز - باب شق الجيوب، الرقم ١٨٦٦.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٣٣.

ئوموعوبەیس لـە مەککـە لەلایـەن بێباوەڕانـەوە زۆر ئـازار دەدرا، دواتـر لەلایـەن ئەبووبەکـری صدیقـەوە ئـازاد کـرا.[1]

٣٤٠٩. ئوموعەفیفی نەهدی(رضي الله عنها)

یەکێکـە لـەو ئافرەتانـەی بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا و فەرموودەشـی لێوەگێڕاوەتـەوەو دەڵێـت: کاتێـک ئافرەتـان بەیعەتیـان بـە پێغەمبـەر(ﷺ) دا و بەڵێنـی لـێ وەرگرتیـن تەنهـا لەگـەڵ پیـاوی مەحرەمـدا بدوێیـن و فەرمانـی پێکردیـن سـوورەتی فاتیحـە لەسـەر تەرمـی مردووەکانمـان بخوێنیـن.[2]

٣٤١٠. ئوموعەلائی ئەنصاری(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو یەکێکە لەوانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[3]

٣٤١١. ئوموعەلائی پووری حەکیمی کوڕی حیزام(رضي الله عنها)

کاتێک ئوموعەلاء تووشـی تایـەک بووبوو، پێغەمبـەر(ﷺ) سـەردانی کرد و سـەیری کـرد لەتـاو زۆری ئـازار هاواریەتـی، پێـی فەرمـوو (اصبري، فإنّه يذهب خبث المؤمن كما تذهب النّار خبث الحديد)[4] (خۆڕاگر بە، چونکـە تـا پیسـی موسـڵمان لادەبـات وەک چـۆن ئاگـر پیسـی ئاسـن لادەبـات).

٣٤١٢. ئوموعەمری کچی عەمر(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو یەکێکە لەوانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.(٥)

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٣٤.

[2] المعجم الكبير للطبراني – مسند النساء – باب من يعرف من النساء بالكنى – أم عفيف النهدية، الرقم ٤١٠.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٣٩.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٤٠.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٤٤.

٣٤١٣. ئوممومعەمری کچی عەمری کوڕی حەرام(ﷺ)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو یەکێکە لەوانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[١]

٣٤١٤. ئوممومعەمری کچی مەحموود(ﷺ)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانەو یەکێکە لەوانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا.[٢]

٣٤١٥. ئوممومعەمری هاوسەری حورەیث(ﷺ)

ئەم ئافرەتە لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) منداڵ بوو، خۆی دەگێڕێتەوەو دەڵێت: دایکم منی برد بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، ئەویش دەستی هێنا بە سەرمدا و نزای رزق و رۆزی بۆ کردم.[٣]

٣٤١٦. ئوممومعەییاش(ﷺ)

ئەم ئافرەتە خزمەتکاری روقییەی کچی پێغەمبەر(ﷺ) بوو، فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە و دەڵێت: ئاوی دەستنوێژی پێغەمبەرم(ﷺ) دەدا، من بەپێوە بووم و ئەویش دانیشتبوو.[٤]

بۆچوونێکی تر هاتووە کە ئوممومعەییاش خزمەتکاری پێغەمبەر(ﷺ) بووە، بەڵام کاتێک روقییە لەگەڵ عوسمانی کوڕی عەففاندا هاوسەرگیری کردووە، پێغەمبەر(ﷺ) ئوممومعەییاشی لەگەڵدا ناردووە هەتا خزمەتی روقییە بکات.[٥]

---

[١] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٤٤.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٤٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٤٤.

[٤] سنن ابن ماجه - أبواب الطهارة وسننها - باب الرجل يستعين على وضوئه فيصب عليه، الرقم ٣٩٢، ضعفه شعيب الأرناؤوط.

[٥] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب من يعرف من النساء بالكنى - أم عياش مولاة رسول الله(ﷺ)، الرقم ٢٣٣.

ئوممو عەییاش دەیوت: هەتا ئەو ڕۆژەی پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد، نەمدی خەنە لە ریشی بگرێت.[1]

٣٤١٧. ئوممولغادیە(رضي الله عنها)

ئوممولغادییە دەڵێت: لەگەڵ دەستەیەک لە هۆزەکەم دەرچووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، کاتێک ویستم بگەڕێ/ەوە، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئامۆژگاریم بکە، فەرمووی (إيّاك وما يسوء الأذن)[2] (خۆت بپارێزە لەوەی زیانی بۆ گوێ هەیە).

٣٤١٨. ئوممو فەڕوەی ئەنصاری(رضي الله عنها)

یەکێکە لەو ئافرەتە پشتیوانییانەی بەیعەتیان بە پێغەمبەر(ﷺ) دا، ئوممو فەروە فەرموودەشی گێڕاوەتەوەو دەڵێت: لە پێغەمبەری خوام(ﷺ) پرسی چ کارێک باشترینە؟ فەرمووی (الصَّلَاةُ لِأَوَّلِ وَقْتِهَا)[3] (نوێژ لە کاتی خۆیدا).

٣٤١٩. ئوممولفەضلی کچی حەمزە(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە ئامۆزای پێغەمبەری خوایە(ﷺ) و فەرموودەشی گێڕاوەتەوە.[4]

٣٤٢٠. ئوممو قەیس(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە یەکێک بوو لە موسڵمانبووان و کۆچی کرد بۆ مەدینە، کەسێک هەبوو دەیویست ئوممو قەیس بەهاوسەربگرێت، ئەویش مەرجی دانا هەتا کۆچ نەکات شووی پێ نەکات، کابراش لەبەرئەوە کۆچی کرد،

[1] المعجم الكبير للطبراني - مسند النساء - باب من يعرف من النساء بالكنى - أم عياش مولاة رسول الله(ﷺ)، الرقم ٢٣٧.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٤٧.

[3] جامع الترمذي - أبواب الصلاة عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء في الوقت الأول من الفضل، الرقم ١٧٣.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٥١.

ئیتر بە کابرا دەوترا کۆچەرییەکەی ئومموقەیس.[1]

٣٤٣١. ئوممو کەبشە(﵂)

ئەم ئافرەتە داوای لە پێغەمبەر(ﷺ) کرد بەشداری غەزایەک بکات، ئەویش مۆڵەتی پێ نەدا، ئوممو کەبشە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) خۆ من مەبەستم ئەوە نیە بچم بجەنگم، بەڵکو تیماری بریندارەکان دەکەم و ئاو دەگێرم، ئەویش فەرمووی (لَوْلَا أَنْ يَكُونَ سُنَّةً وَيُقَالَ فُلَانَةُ خَرَجَتْ ، لَأَذِنْتُ لَكِ ، وَلَكِنِ اجْلِسِي)[2] (ئەگەر لەبەرئەوە نەبوایە ببێت بە باو و بوترێت فڵانەئافرەت رۆیشت بۆ جەن، ئەوە مۆڵەتم پێ دەدایت، بۆیە دابنیشە)، لە گێڕانەوەیەکی تردا هاتووە فەرمووی (اجلسي لا يتحدّث النّاس أنّ محمّدا يغزو بامرأة)[3] (دابنیشە، با نەڵێن موحەممەد جەنگ بە ئافرەت دەکات).

٣٤٣٢. ئوممو کەثیری کچی یەزید(﵂)

ئەم هاوەڵە ئافرەتە باسی لەوە کردووە کە لەگەڵ خوشکەکەیدا چوونەتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)، دەڵێ: پێم وت: خوشکەکەم دەیەوێت پرسیارێکت لێ بکات بەڵام شەرم دەکات، ئەویش فەرمووی (فلتسأل، فإنّ طلب العلم فريضة)[4] (با پرسیار بکات، چونکە گەڕان بە دوای زانستدا فەرزە).

٣٤٣٣. ئوممو کورزی خوزاعی(﵂)

ئەم ئافرەتە لە رێککەوتنی حودەیبیەدا موسڵمان بوو، فەرموودەی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە.[5]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٥٤.

[2] مصنف ابن أبي شيبة - كتاب السير - في الغزو بالنساء، الرقم ٣٤٣٤١.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٥٥.

[4] معرفة الصحابة لأبي نعيم الأصبهاني، الرقم ٨٠٣١.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٥٨.

ئومموکوورز دەڵێت: لە پێغەمبەری خوام(ﷺ) بیست سەبارەت بە گوێزەبانە دەیفەرموو (عَنِ الْغُلَامِ شَاتَانِ مُكَافَأَتَانِ وَعَنِ الْجَارِيَةِ شَاةٌ ، لَا يَضُرُّكُمْ ذُكْرَانًا كُنَّ أَمْ إِنَاثًا)[1] (بۆ کور دوو مەڕی هاوتا و بۆ کچیش مەڕێک، زیانتان پێ ناگەیەنێت نێر بن یان مێ).

ئومموکوورز دەڵێت: جارێک کۆرپەیەکی کوڕ هێنرا بۆ پێغەمبەر(ﷺ) و کۆرپەکە میزی پێدا کرد، ئەویش ئاوی پرژاند بە شوێنەکەیدا، جارێکیش کۆرپەیەکی کچ هێنرا و هەمان شت روویدا، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی کرد -ئەو بەشەی جلەکەی- بشۆردرێت.[2]

٣٤٢٤. ئوممو کەعبی ئەنصاری(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە هاوەڵە لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) وەفاتی کرد و پێغەمبەر(ﷺ) خۆی نوێژی لەسەر کرد.[3]

٣٤٢٥. ئوممو کولثومی کچی ئەبووسەلەمە(رضي الله عنها)

ئەم ئافرەتە کچی ئوممو سەلەمەی هاوسەری پێغەمبەر(ﷺ)، دوای ئەوەی ئەبووسەلەمە مرد و پێغەمبەر(ﷺ) ئوممو سەلەمەی بەهاوسەرگرت.[4]

٣٤٢٦. ئوممو کولثومی کچی پێغەمبەری خوا(ﷺ)

ئوممو کولثوم کچی پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، لە باسی فاطیمەی خوشکیدا وردەکاری رەچەڵەک و کەسوکاریمان باسکردووە.

راجیایی هەیە کە ئایا ئوممو کولثوم چەندەم کچی پێغەمبەری خوایە(ﷺ)،

[1] السنن الكبرى للبيهقي - كتاب الضحايا - جماع أبواب العقيقة - باب ما يعق عن الغلام وما يعق عن الجارية، الرقم ١٩٣٣٨.

[2] مسند أحمد بن حنبل - من مسند القبائل - حديث أم كرز الكعبية الخثعمية(رضي الله عنها)، الرقم ٢٧٩٦١، قال شعيب الأرناؤوط صحيح لغيره.

[3] صحيح مسلم - كتاب الجنائز - باب أين يقوم الإمام من الميت للصلاة عليه، الرقم ٩٦٤.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٦٢.

بۆچوونێک پێی وایە کچە بچووکی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بووە، واتە لە روقییە و فاطیمەش بچووکتر بووە،[1] بۆچوونێکی دیکەش پێی وایە دوای زەینەب ئەو لەدایکبووەو لە روقییە و فاطیمەش گەورەتر بووە.[2]

ئومموکولثوم و روقییە لە مەککە شوویان کرد بە دوو کوڕی ئەبوولەهەب، ئومموکولثوم شووی بە عوتبەی کوڕی ئەبوولەهەب کرد، بەڵام پێش ئەوەی بیگوازێتەوە، تەڵاقی دا،[3] هۆکارەکەشی ئەوەبوو کاتێک ئایەت دابەزی(ﷺ) ئەبوولەهەب و ژنەکەشی هەردوو کوڕەکەیان پابەند کردن دوو کچەکەی پێغەمبەر(ﷺ) تەڵاق بدەن.[4]

پاش وەفاتی روقییە، ئومموکولثوم لە رەبیعولئەووەلی ساڵی سێیەمی کۆچیدا شووی بە عوثمانی کوڕی عەففان کرد و هەتا شەعبانی ساڵی نۆیەمی کۆچی هاوسەری بوو، ئیتر لەو کاتەدا وەفاتی کرد.[5]

لە کاتی ئەسپەردەکردنیدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە پەنا گۆڕەکەیدا دانیشتبوو و فرمێسک لە چاوانی دەڕژا، فەرمووی(ﷺ) (کەستان هەیە ئەمشەو نەچووبێتە لای ژنەکەی؟) ئەبووطەلحە وتی: من، فەرمووی: دەی دابەزەرە ناو گۆڕەکەی، ئەویش دابەزی و خستیە ناو گۆڕەکەی،[6] لە گێڕانەوەی تردا هاتووە کە هەریەک لە عەلی کوڕی ئەبووتالیب و ئوسامەی کوڕی زەید و فەضڵی کوڕی عەبباسیش دابەزینە ناو گۆڕەکەی.[7]

کاتێک ئومموکولثوم وەفاتی کرد، پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە عوثمانی کوڕی عەففانی فەرموو (لَوْكَانَ عِنْدِيَ ثَالِثَةٌ زَوَّجْتُهَا عُثْمَانَ)[8] (ئەگەر کچی سێیەمیشم هەبوایە ئەویشم لێ مارەدەکردیت).

---

[1] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج ١، ص ١٠٦.
[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج ٣، ص ٤
[3] الإصابه في تمييز الصحابه، ج٨، ص ٤٦٠.
[4] أسد الغابه، ج٧، ص ٣٧٤.
[5] الإصابه في تمييز الصحابه، ج٨، ص ٤٦٠.
[6] صحيح البخاري - كتاب الجنائز - باب من يدخل قبر المرأة، الرقم ١٣٤٢.
[7] أسد الغابه، ج٧، ص ٣٧٤.
[8] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج ٣، ص ٤١.

٣٤٢٧. ئوممو‌كولثومی كچی سوهەیل(﵂)

هاوسەری ئەبووسەبرەی كوڕی ئەبووروهم بوو و هەر زوو لە مەككە موسڵمان بوو و هاودەم بە هاوسەرەكەی كۆچی كرد بۆ حەبەشە، مەبەست كۆچی دووەمی حەبەشەیە.[1]

٣٤٢٨. ئوممو‌كولثومی كچی عوقبە(﵂)

یەكێكە لەو ئافرەتانەی زۆر زوو لە مەككە موسڵمان بوو و بەیعەتی بە پێغەمبەر(ﷺ) دا و بۆ كۆچ ڕوویكردە مەدینە، لە نیوەی ڕێدا دوو براكەی هاتن بە شوێنیدا بۆ ئەوەی بیگێڕنەوە، بەڵام ئە ورازی نەبوو بگەڕێتەوە، ئەوكات هێشتا هاوسەرگیری نەكردبوو،[2] كە گەیشتە مەدینە كەسوكارەكەی ویستیان بیبەنەوە، بەڵام پێغەمبەر(ﷺ) تەسلیمی نەكردەوە،[3] ئینجا لەوێ زەیدی كوڕی حارثە بەهاوسەری گرت، دوای شەهیدبوونی زەید، زوبەیری كوڕی عەووام بەهاوسەری گرت و زەینەبی لێی بوو، دواتر لە زوبەیر جیابوویەوەو عەبدوڕەحمانی كوڕی عەوف بەهاوسەری گرت و دوو منداڵی لێی بوو، پاش مردنی عەبدوڕەحمان شووی كرد بە عەمری كوڕی عاص و مانگێك پاش ئەوە وەفاتی كرد.[4]

ئوممو‌كولثووم دەڵێت: لە پێغەمبەری خوام(ﷺ) بیست دەیفەرموو (لَيْسَ الْكَذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ وَيَقُولُ خَيْرًا وَيَنْمِي خَيْرًا)[5] (ئەو كەسەی نێوانی خەڵك چاك دەكات و قسەی خێر دەكات و قسەی باش دێنێت و دەبات ئەوە درۆزن نیە).

---

[1] ابن اسحاق: السيره النبويه، شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي وأولاده بمصر، ١٩٥٥م، ج١، ص ٣٢٩.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٦٣.

[3] صحيح البخاري - كتاب الشروط - باب ما يجوز من الشروط في الإسلام، الرقم ٢٧١١.

[4] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٦٣.

[5] صحيح مسلم - كتاب البر والصلة والآداب - باب تحريم الكذب وبيان المباح منه، الرقم ٢٦٠٥.

٣٤٢٩. ئوممولەیلای کچی ڕەواحە(ﷺ)

ئەم ئافرەتە هاوسەری ئەبوولەیلایە و یەکێکە لە ئافرەتە پشتیوانییەکان و بەیعەتی بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوە.[1]

٣٤٣٠. ئوممومالیکی کچی ئوبەی(ﷺ)

ئوممومالیک لە پشتیوانانە لە خەزرەجییەکان و خوشکی سەرگەورەی دووڕووەکان عەبدوڵای کوڕی ئوبەی و پووری هاوەڵی پێغەمبەر(ﷺ) عەبدوڵای کوڕی عەبدوڵای کوڕی ئوبەیە، لەو ئافرەتانەیە بەیعەتی داوە بە پێغەمبەر(ﷺ)، دوو کوڕی لە رافیعی کوڕی مالیکی هاوسەری هەبوو بە ناوەکانی ریفاعە و خەلاد کە هەردووکیان لە بەدردا لەنێو سوپای موسڵماناندا بەشدارییان کرد..[2]

٣٤٣١. ئوممومالیکی ئەنصاری(ﷺ)

ئەم ئافرەتە لە پشتیوانانە، جارێک لە هیزەیەکدا بڕێک ڕۆنی بە دیاری بۆ پێغەمبەر(ﷺ) برد، دواتر کە هێنایەوە، منداڵەکانی داوای ڕۆنیان کرد، ئەویش لەو دەفرەی لای پێغەمبەر(ﷺ) هێنابوویەوە گەڕا ڕۆنی تێدا مابوو، بەشی دان، بەردەوام پێی دەدان و تەواو نەدەبوو، دواتر رایدا و بەتاڵی کرد، ئینجا کە باسەکەی بۆ پێغەمبەر(ﷺ) گێڕایەوە، فەرمووی (لَوْ تَرَكْتِيهَا مَا زَالَ قَائِمًا)[3] (ئەگەر وازت لێ بهێنایە بەردەوام ڕۆنی تێدا دەبوو).

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٦٧.

[2] الطبقات الكبرى لابن سعد، ج٨ ص ٢٨٤.

[3] صحيح مسلم - كتاب الفضائل - باب في معجزات النبي(ﷺ)، الرقم ٢٢٨٠.

٣٤٣٢. ئوممومالیکی بەهزی(رضي الله عنها)

ئوممومالیک دەڵێت: جارێک پێغەمبەر(ﷺ) باسی فیتنەیەکی کرد و بە نزیک باسی کرد، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) باشترین خەڵک تیایدا کامانەن؟ فەرمووی (رَجُلٌ فِي مَاشِيَتِهِ يُؤَدِّي حَقَّهَا وَيَعْبُدُ رَبَّهُ ، وَرَجُلٌ آخِذٌ بِرَأْسِ فَرَسِهِ يُخِيفُ الْعَدُوَّ وَيُخِيفُونَهُ)[١] (کەسێک بە مەڕو ماڵاتەکەیەوە سەرقاڵ بێت و پەروەردگاری بپەرستێت، پیاوێکیش جڵەوی ئەسپەکەی بگرێت و دوژمن بترسێنێت و دوژمنان بیترسێنن).

٣٤٣٣. ئوممومومطاعی ئەسلەمی(رضي الله عنها)

یەکێکە لەو ئافرەتانەی بەشداری غەزای خەیبەریان کرد و پێغەمبەر(ﷺ) پشکی بۆ بڕییەوە.[٢]

٣٤٣٤. ئوممومموعاذی کچی عەبدوڵا(رضي الله عنها)

یەکێکە لە ئافرەتە پشتیوانییەکان و بەیعەتی بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوە.(٣)

٣٤٣٥. ئوممومەعبەد(رضي الله عنها)

هاوسەری کەعبی کوڕی مالیکە و یەکێکە لەو ئافرەتانەی نوێژی هەردوو قیبلەکەی کردووە، فەرموودەی لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) گێڕاوەتەوە کە ڕێگری کردووە لە گرتنەوەی شەربەتی تێکەڵەی خورما و مێوژ بە یەکەوە، بەڵکو هەرکامیان بە جیا.[٤]

---

[١] جامع الترمذي - أبواب الفتن عن رسول الله(ﷺ) - باب ما جاء كيف يكون الرجل في الفتنة، الرقم ٢١٧٧ و قال حديث غريب.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٧٤.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٧٥.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٧٨.

٣٤٣٦. ئوممومومغیرەی کچی نەوفەل(ﷺ)

ئوممولموغیرەی کچی نەوفەل لەلایەن پێغەمبەری خواوە(ﷺ) لە تەمیمی داری مارە کرا.[١]

٣٤٣٧. ئوممومەنظووری کچی موحەممەد(ﷺ)

یەکێکە لە ئافرەتە پشتیوانییەکان و بەیعەتی بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوە.[٢]

٣٤٣٨. ئوممومەنظووری کچی مەحموود(ﷺ)

یەکێکە لە ئافرەتە پشتیوانییەکان و بەیعەتی بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوە.[٣]

٣٤٣٩. ئوممومهیشامی کچی حارثە(ﷺ)

یەکێکە لە ئافرەتە پشتیوانییەکان و بەیعەتی ریضوانی بە پێغەمبەر(ﷺ) دا،[٤] ئوممومهیشام دایکی حارثەی کوڕی نوعمان بوو، ئەم ئافرەتە هاوەڵە ماڵی لە ماڵی پێغەمبەرەوە(ﷺ) نزیک بوو، خۆی دەگێڕێتەوەو دەڵێت: ماوەي ساڵێک یان چەند ساڵێک ئێمە و ماڵی پێغەمبەر(ﷺ) پێکەوە یەک تەنوورمان هەبوو، سوورەتی (قاف) م لەسەر زاری پێغەمبەری خواوە(ﷺ) وەرگرت کە هەموو رۆژانێکی هەینی کە لەسەر مینبەر وتاری بۆ خەڵک دەفەرموو دەیخوێند.[٥]

---

[١] أسد الغابه، ج٧، ص ٣٨٨، ضعفه ابن حجر في الإصابة، ج٧، ص ٣٠.

[٢] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٨١.

[٣] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٨١.

[٤] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨، ص ٤٨٧.

[٥] صحيح مسلم - كتاب الجمعة - باب تخفيف الصلاة والخطبة، الرقم ٨٧٣.

٣٤٤٠. ئوممووەرەقەی کچی عەبدوڵا(رضي الله عنها)

ئوممووەرەقـە لـە پشـتیوانانە، پێش غـەزای بـەدر داوای لـە پێغەمبـەر(ﷺ) کـرد مۆڵەتـی بـدات بەشـداری بـکات و تیمـاری نەخۆشـەکان بـکات، دەیـوت: بەڵکـو خـوای گـەورە شـەهیدیم پـێ بەخشـێت، ئەویـش پێـی فەرمـوو(ﷺ) (لـە ماڵـەوە بمێنـەرەوەو بشـزانە خـوای گـەورە شـەهیدیت پـێ دەبەخشـێت) ئیتـر بـە شـەهیدە بانگ دەکرا، جارێکـی تـر داوای لـە پێغەمبـەر(ﷺ) کـرد لـە ماڵـی خۆیـدا بانگبێژێکـی هەبێت، ئەویش مۆڵەتـی دا، پێغەمبـەر(ﷺ) جارجـارە بـۆ سـەردان دەچـوو بـۆ ماڵـی، ئـەم ئافرەتـە هەتـا سـەردەمی خیلافەتـی عومـەری کـوڕی خەتتـاب مایـەوەو دوو خزمەتکاری کـوڕ و کچـی هەبوو، شـەوێک هەڵیانکوتایـە سـەری و راخەرێکیـان خسـتە سـەر دەمـی و خنکاندیـان، بـۆ بەیانـی عومـەری کـوڕی خەتتـاب لەنێـو خەڵکدا وتـی: کـێ زانیـاری لەسـەر ئـەو دوانـە هەیـە؟ هەرکـەس ئەوانـی بینـی بـا بیانهێنێت، هێنـران و بڕیـاردرا لـە خـاچ بدرێن، ئـەو دوانـە یەکـەم لەخاچدراوانـی نـاو مەدینـە بـوون.[1]

٣٤٤١. ئوممویەحیای کچی ئەبووئیهاب(رضي الله عنها)

عوقبـەی کـوڕی حـارث ئـەم ئافرەتـەی بەهاوسـەرگرت، دوای ماوەیـەک ئافرەتێک هـات و وتـی: مـن شـیرم بـە عوقبـە و ئوممویەحیایـش داوە، عوقبـە وتـی: ئاگادار نیـم تـۆ شـیرت پـێ دام یـان وتبێتـت شـتی وا بـووە، بۆیـە چـوو بـۆ لای پێغەمبـەر و پرسـیاری لێکرد، ئەویش فەرمـووی (كيف وقد قيل) (کـە شـتی وا وترابێـت ئیتـر بـە تەمـای چیـت، عوقبـەش تەڵاقـی دا و ئافرەتێکـی دیکـەی بەهاوسـەرگرت.[2]

---

[1] الإصابة في تمييز الصحابة، ج٨ ص ٤٨٩.

[2] صحيح البخاري - كتاب العلم - باب الرحلة في المسألة النازلة وتعليم أهله، الرقم ٨٨.

پێڕست

ئەو هاوەڵانەی ناویان بە پیتی (و) دەست پێ دەکات ٥١٥

کونیەکان (ئافرەتان) ٦٠١